De Vlaamsche School. Jaargang 29

bron
De Vlaamsche School. Jaargang 29. A. Fontaine, Antwerpen 1883

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_vla010188301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

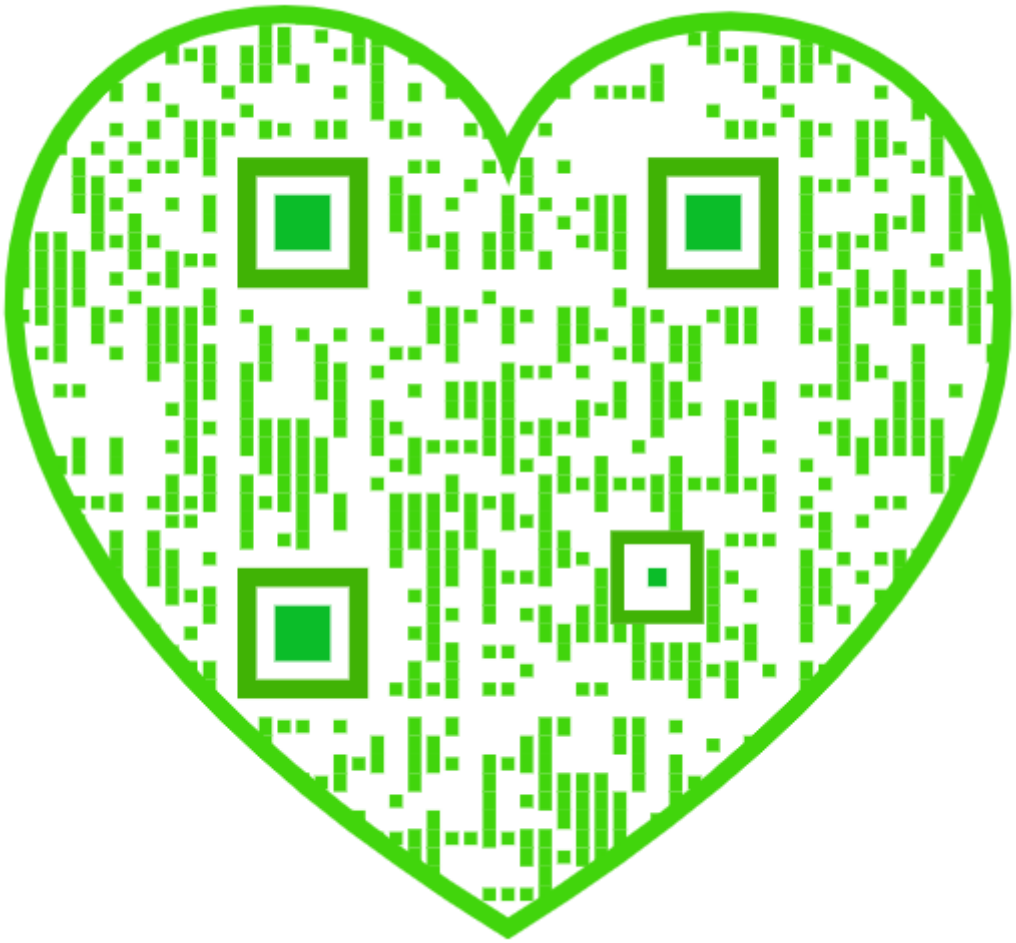

De Vlaamsche School 1883

Een drietal kinderversjes voor nieuwjaar.

I

Om een tuil u op te dragen
Ging ik vruchteloos bloemen vragen.
Rozenstruik en lelieplant
Staan verdord; de kleurige bloemen,
Waar de zomer mocht op roemen,
Roofde 's winters koude hand.

Eene gifte tot gedenken
Mijner min toch wil ik schenken,
Gifte, die geen winter rooft;
'k Offer 't hart, dat klopt hier binnen;
't Zal u meer en meer beminnen
Met een liefde nooit gedoofd.

II

Is voor ons in eenen stal
Arm en klein een God geboren,
Zeker zijne liefde zal
Dan ook ons gebed verhooren
Als, met liefdevuur bezield,
Wij voor 't kribbeken zijn geknield.
O! wat klom mijn bede vurig
Toen ik bij het kribbeken zat!
Stort uw gaven neer gedurig,
- Zoo, zoo was het dat ik bad, -
Open uw genadenschat,
Gij, mijn Jesus, Albehoeder,
Hier geworden ons een broeder, -

Voor mijn vader en mijn moeder,
Opdat steeds gelukkig, blij,
Hunne baan op aarde zij.

III

't Nieuwjaar zijn wij ingetreden;
Vuriger klimmen weer de beden
Uit het hart van 't dankbaar kind.
Heil en welvaart, milden zegen
Strooie Jesus op uw wegen,
Vader, moeder, teer bemind.

Hoort de goede God de beden,
Toegestuurd ten hemel heden,
Dan bezwaart u leed noch pijn;
Maar het jaar nu ingetreden
Heil verspreidend voor uw schreden
Zal een jaar van zegen zijn.

FR. WALTM. VAN SPILBEECK.

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De 5^{e} aflevering van den 2^{den} jaargang (1882) bevat afbeeldingen van een huis in de Lievestraat te Gent en ijzeren sluitwerk van een vensterraam met luiken op uitvoeringsgrootte; het grondplan, de west-, noord-, zuid- en oostzijde der kerk van Denderleeuw; eene doorsnede van de beuken en deelen van het timmerwerk van de groote beuk dezer kerk, alsook eene beschrijving van het gebouw, toegelicht door den eerw.

heer Damman. De heeren P. Langerock en A. Van Houcke verdienen bij voortduring den meesten lof, voor de zorg die zij aan deze nuttige en goedkoope bouwkundige uitgave besteden. Men schrijft in bij H.L. Stepman, Oudburg, 30, te Gent. Wij vestigen andermaal de aandacht van bouwmeesters en leerlingen bouwmeesters op dit belangrijk werk.

Sang und Klang.

Lieder zum komponiren und andere poëtische Kleinigkeiten, *von Heinrich Flemmich* (*Percival*). Preis 3 mark. Freiburg i/B, Adolph Kiepert, 1882.

Getrouw aan de richting van dit tijdschrift, onbevangen en zonder achterdocht de verdienste te erkennen en in 't licht te stellen ook van zulke kunstenaars en geleerden welke op godsdienstig en politiek gebied geheel of gedeeltelijk van ons afwijken, bevelen wij onzen lezers het nieuw verschenen werk aan van den voorheen te Antwerpen gevestigden heer Heinrich Flemmich.

Het is een keurig kl. 8°-boek van 271 blz., door lijsten omgeven, schoon van druk, op zwaar papier.

De verzen van dezen dichter munten uit door kortheid, bondigheid, vloeiendheid en natuurlijk gevoel. Zij zijn daarbij van ongezochte oorspronkelijkheid en door en door zedelijk.

't Eigenaardige van den bundel is verder dat de dichter zich gaarne verplaatst in de dagen zijner jeugd en de gevoelens die de jonkheid bezit met een zeker eenvoudig welgevallen pleegt.

‘Ach,’ roept hij hier en daar uit, ‘waar zijn die (thans) gedoofde sterrekens?’ - ‘De meisjes spotten met mijnen ouderdom’; ‘mijn jeugdig gemoed speelt mij streken;’ - ‘O! nog een weinig jeugd, Barmhartige!’ enz.

Deze jonkheid des harten geeft ondertusschen aan de ernstigste gedichten eene groote frischheid, die de recht mannelijke, ernstige gedachten niet uitsluit,

Zoo vinden wij, bij voorbeeld, op blz. 195, eene zeer treffende strophe: *De steenzager* getiteld, welke bij den langzaam maar steeds snijdenden tijd wordt vergeleken, die 's menschen lichaam verslijt.

Niet minder ernstig en diepgevoeld zijn de verzen gewijd aan de hoofdkerk te Freiburg in Breisgau, eene der enkele weinige geheel uitgebouwde kathedralen van de 13^{e} en 14^{e} eeuw. Wij herinnerden ons hierbij *Die verlorene Kirche*, dat prachtgedicht van Uhland.

Vervolgens valt nog te vermelden dat de heer Flemmich een aantal gedichten van Van Ryswyk en anderen *uit het Vlaamch zeer sierlijk* heeft vertaald. Deze teksten bevelen zich aan om *onze muziek* in Duitschland ingang te doen vinden, dewijl zij tot toonzetting zeer geschikt zijn.

Eindelijk komen nog eenige gedichten in den bundel voor, welke reeds op muziek gezet zijn, en door het woord ‘Lied’ worden aangeduid.

Het werkje kan gerust aan alle Antwerpsche en verdere Duitsch-Vlaamsche vrienden en vriendinnen in handen gegeven worden, maar voor Kers- of nieuwjaarsgeschenk moet men 't eerst laten binden.

Leuven.

A.T.

De Burcht te Antwerpen.

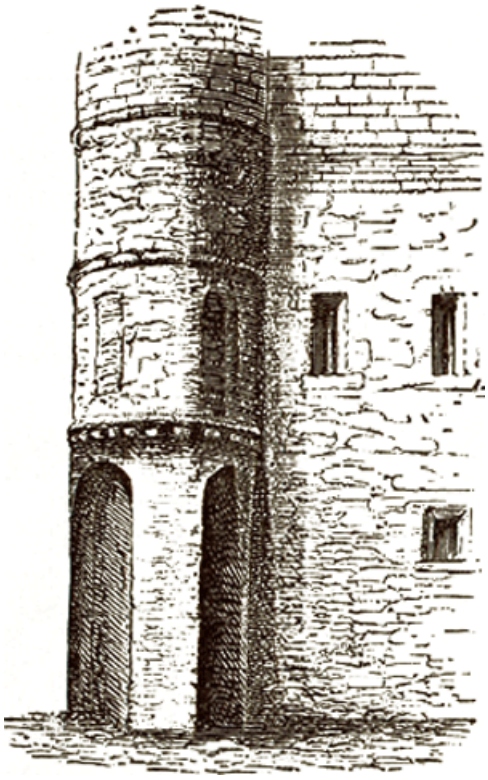

In onzen jaargang 1881, blz. 91, gewaagden wij van de groote werken die te Antwerpen uitgevoerd worden om de bedding der Schelde te verbeteren, het vaarwater te verdiepen en de kaaien der rivier te verbreeden. Honderd en meer huizen zijn te dezer gelegenheid reeds afgebroken en ieveriger dan ooit wordt nog steeds de moker met hetzelfde d o e l gezwaaid; de sloopingswerken z i j n t h a n s genaderd tot de onmiddellijke nabijheid van de oude Burcht. Van overheidswege is bevel gegeven, de meeste omzichtigheid te betoonen, waar het de afbraak geldt van gebouwen, waarin, waarachter of waaronder men weet of veronderstelt dat zich overblijfselen van het eeuwenheugend kasteel bevinden, dat Antwerpens eerste opkomst heeft aanschouwd en in een zeker opzicht voor de bakermat der stad gehouden wordt.

Wat de aloude Burcht is geweest, daarvan geeft onze gravuur op de volgende bladzijde eene voorstelling, die zeer zeker teekenachtig mag worden genoemd. Wat er van de Burcht nog zichtbaar is, bepaalt zich bij een paar deelen van torens, gelijk aan datgene, hetwelk afgebeeld is aan het hoofd van dit opstel. Wat men voorts van de Burcht weet? Naar wij meenen niet meer, dan samengevat is in de Geschiedenis van Antwerpen, door Mertens en Torfs. Volgens deze schrijvers, halen wij hier een en ander aan, in algemeene trekken; belangstellenden kunnen het onderwerp uitvoeriger nagaan bij voornoemde geschiedkundigen.

Omtrent de VIIe eeuw was het grootste gedeelte van Antwerpens bodem nog een onafzienbaar moeras, hetwelk dagelijks, doordien er nog geene Scheldedijken waren, tweemaal in een wijden zeeboezem herschapen werd. Oostwaarts strekte deze zeeboezem zich uit tot aan Deurne (villa Thurnini), volgens eenige schrijvers destijds eene bemuurde stad; Deurne bezat eene haven op het aldaar uitwaterende Schijn. Te midden van den inham bevond zich het eilandje op hetwelk de Burcht gebouwd was. Ten Noord-Oosten van hetzelve verhief de Stuivenberg zijne zandige kruin; ten Zuiden, het Kiel. Het eilandje, op hetwelk de Burcht gebouwd was, had omtrent 1000 stappen in omtrek. Het was in gemeenschap met Deurne bij middel van eenen kadijk, dien de Benedictijner monniken van Deurne dwars door de verdronkene landen hadden doen opwerpen; voor het onderhoud van dezen dijk lieten de monniken zich door de personen die er gebruik van maakten een weggeld

betalen aan de Deurnebrug. De dijk waarvan zake verstrekt thans nog tot grondslag aan den steenweg tusschen Deurne en Antwerpen en liep naar de Burcht langs Borgerhout, St.-Willebrords, St.-Jacobsmarkt, het Kipdorp, de Wolstraat en de Oude-Beurs. Omtrent de Grootemarkt richtte een zijtak zich zuidwaarts, langs de Hoogstraat en den Oever naar het Kiel of naar Kronenburg. Geheel deze dijk schijnt op palen

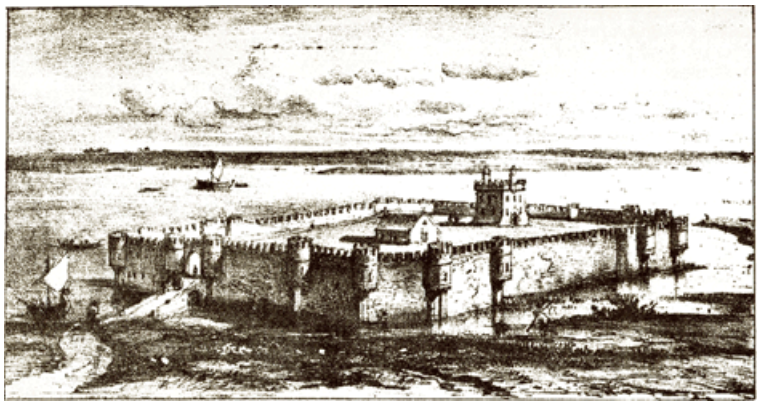

TEEKENING VAN JAN STORDIAU, DRUKKERIJ L. SEGHERS EN ZONEN.

te hebben gestaan, waarvan er in de XVIe eeuw, bij den aanbouw van het stadhuis, eene menigte in den grond werden aangetroffen.

In 837 verschenen de Scandinavische horden op het eiland Walcheren, voeren de Schelde en vervolgens het Schijn op, sloopten de Antwerpsche Burcht en verbrandden Deurne, Rumpst en andere omliggende plaatsen.

Ongeveer eene halve eeuw later, zouden de Noormannen, die al de voordeelen der ligging van Antwerpen in de bocht van een breeden en bevaarbaren stroom hadden ingezien, eene nieuwe Burcht hebben gebouwd. Of zulks geschiedde op de puinen van de Burcht die zij verwoest hadden, is niet bewezen.

Sommigen beweren, dat de nieuwe Burcht een werk zou zijn van de Romeinen. Mertens en Torfs zijn dit gevoelen niet toegedaan, zoomin als de geschiedvorscher Marshall. De grond, dien deze Burcht besloeg, strekte zich uit tusschen de Werf en de Burchtgracht en omvatte de Mattenstraat, de Zakstraat, een deel van de Gevangenisstraat en het Burchtplein; binnen de Burcht bevonden zich de Ste.-Walburgiskerk, het Steen, de Vierschaar, het Reuzenhuis, het Bezaanhuis en het hof van Afflighem.

In 1304 stond hertog Jan III een onbebouwden grond af: ‘tusschen de borchbrugghe tote Craywyc waert, ende tusschen die vischmeret van Antwerpen, also verre die worp van onser borchtgracht hem strect,’ met toelating die gronden te verkoopen en er nieuwe straten aan te leggen. Het onderhoud der Burcht was ten laste van de stad Antwerpen en eenige andere gemeenten, zoaals blijkt uit stads rekenboeken van 1324; er moest daarvoor jaarlijks een bedrag van 1500 gouden nobels opgebracht worden, waarvan 880 door de stad Antwerpen.

Tusschen 1395 en 1398 werden de muren gedeeltelijk herbouwd en de oude schietgaten voor hand- en voetbogen vervangen door andere voor donderbussen en vuurwapenen van dien tijd.

Door de uitbreiding van handel en welvaart, werd het bestaan der Burcht hinderlijk voor de gemeenschap met de Werf en het volk eischte er dan ook de afbraak van; hertog Anthonis van Burgondië stond na lang dralen en twisten bij charter van 18 Maart 1410 (nieuwe stijl 1411) toe, dat er 2 sleutels zouden gemaakt worden voor ieder der drie alsdan bestaande poorten der omheining: een sleutel voor hem of zijnen gemachtigde en de andere voor de schepenen, die dagelijks de Werfpoort moesten openen en sluiten. De hertog nam de verbintenis, de twee andere poorten open te laten, tenzij in geval hij in de Burcht verblijf hield of in oorlogstoestand was; ook werd den kooplieden weder vrij verkeer doorheen het slot toegestaan.

In 1415 gaf hertog Jan IV bevel aan het magistraat de openingen te sluiten die in den muur tusschen de Vischmarkt en de Kreywyck bestonden; in 1416 liet het magistraat de stadsversterkingen met die van het kasteel verbinden.

In 1436 werden nog voor 10,000 gouden Philips herstellingen aan de omheining der Burcht verricht.

In 1446 waren die muren en de torens weder zoodanig vervallen, dat Philips de Goede last gaf om daaraan nieuwe werken uit te voeren.

In 1477 werd een vierde uitgang gemaakt langs den kant der Zakstraat.

In 1481 stonden aartshertog Maximiliaan en Maria van Burgondië al de muren der Burcht aan de stad af, onder zekere voorwaarden, beschreven in den kwijtbrief van 21 Mei, berustende in het Antwerpsch archief (Privilegekom C.M. 310) en in het charter 311 van 16 Juni daaraanvolgende.

Sedert dien hield de Burcht op eene sterkte te wezen, behalve langs de Scheldezijde, waar de wal tot de verdediging der stad behouden werd. Keizer Karel bekrachtigde den afstand der Burcht op voorwaarde dat de torens, de gevangenis het Steen, de Steenpoort en de poort langs de Mattenstraat gespaard blijven en in goeden staat door de stad zouden onderhouden worden.

> Er zijn mannen, die de welsprekendheid van vrouwentongen overtreffen,
> maar geen man bezit de welsprekendheid van vrouwenoogen.
> WEBER.

Herinnering aan het kasteel van Antwerpen.

De Hollandsche soldaten, die aan de verdediging van het kasteel te Antwerpen deelnamen en dit heugelijk wapenfeit 50 jaren mochten overleven, hebben den 30^{n} November 1882 te Amsterdam de gedachtenis daarvan gevierd, met goedvinden van hunnen koning en onder de algemeene deelneming van hunne landgenooten.

Wat betreft het eenmaal zoo geduchte bolwerk zelve, afgebroken tot den laatsten steen, is thans elk spoor daarvan uitgewischt. Op de plek, waar het stond, verrijst eene nieuwe handelswijk met daarvoor gevorderde werken. De casematten hebben plaats gemaakt voor stapelplaatsen van koopwaren, de vestinggrachten voor dokken, de bekrompene militaire woningen voor ruime handelshuizen, en waar de kanonnen van de hooge wallen onheilspellend dreigden, dáár wapperen de vlaggen der lossende en ladende schepen. Een somber krijgshol, vol verderf en dood, is in een vroolijk oord vol welvaart en leven herschapen geworden. Och of de vestingen der geheele wereld dezelfde herschepping mochten ondergaan, welk een onschatbaar geluk zou dit voor de menschheid zijn!

Reeds bij de slechting der oude verdedigingsmuren van Antwerpen schreef ik:

> Te zijn of niet te zijn - dat is de groote vraag;
> Staat gij de koopstad voor, dan moet de vest omlaag;
> De handel, hij alleen doet land en natie bloeien,
> Maar forten en kanon zijn niets dan ijzren boeien.

Doch hoevele millioenen zijn er weder aan de nieuwe versterkingen verspild! Welk een papierberg is daarover niet voor en tegen geschreven, welke twisten zijn daardoor niet ontstaan en nog altijd broeiende! Het is voor Antwerpen wenschelijk, dat de sterkte der nieuwe wallen nimmer door vijandelijke kogels beproefd worde, want de ondervinding der jongste dagen heeft ons geleerd, dat niets meer voor de nieuwe vernielingswerktuigen des krijgs bestand is. Wie zich aan het voorbeeld van anderen spiegelt, spiegelt zich zacht en doe er zijn voordeel meê.

De oprichting van het kasteel van Antwerpen, meestal de Citadel geheeten, werd in het laatst van 1567, op last van den hertog van Alva, begonnen, in overleg met den hertog Urbino, den markgraaf Vitelli, den oppervestingbouwmeester Paciotto, en andere deskundigen. Het werd aan de zuidzijde van de Schelde, in de richting van het Kiel, in den vorm van een vijfhoek gebouwd. Op deze hoeken of bastions stond de naam van den oprichter gebeiteld, te weten: 1. Bulvardo Ernando; 2. Bulvardo de Toledo; 3. Bulvardo del Duca; 4. Bulvardo de Alba, en op den 5^{en} Bulvardo de Paciotto. Er waren drie poorten: de groote poort leidde stadwaarts; de water- of ijzeren poort naar de Schelde, en de hulppoort naar het open veld. Meer dan twee duizend werklieden en soldaten voltooiden den opbouw in een jaar tijds. Het geheele werk kostte omstreeks 3 millioen franken, waarvan ruim 800,000 fr. ten laste der stad.

Op het binnenplein van het kasteel liet Alva zijn standbeeld plaatsen, gegoten van het op graaf Lodewijk van Nassau te Jemmingen veroverde geschut, Een Duitscher, Jungeling genaamd, goot het beeld, op welks voetstuk, in het front, een Latijnsch opschrift prijkte, luidende:

ALVA'S STANDBEELD.

FERDINANDO ALVAREZ DE TOLEDO, ALBAE DUCI, PHILIPPI II HISPAN. REGIS APUD BELGAS PRAEFECTO; QUOD EXSTINCTA SEDITIONE, REBELLIBUS PULSIS, RELIGIONE PROQURATA, JUSTITIA CULTA, PROVINCIAS PACE FIRMARIT, REGIS OPTIMI FIDELISSIMO MINISTRO POSITUM.

dat is: (Voor Ferdinand Alvarez van Toledo, hertog van Alba, opperbevelhebber van Filips II, koning van Spanje, over de Nederlanders; omdat hij het oproer gedempt, de muiters verjaagd, den godsdienst hersteld, het recht gehandhaafd, den vrede dezer provinciën bevestigd heeft, als de getrouwste dienaar van den goedertierensten koning opgericht.)

Op de rechterzijde zag men den dageraad, in 't Spaansch ‘Alba’, uilen, vledermuizen, vossen en wolven verdrijven, terwijl een herder zijne kudde veldwaarts leidde. Daaronder stonden in Grieksche letteren de woorden: ‘De dageraad die het kwaad verjaagt.’ Op de linkerzijde prijkte een brandend altaar met wapentropeeën en het opschrift: Deo Patrum nostrorum sacrum ‘den God onzer vaderen toegewijd’; beneden stond: Pietas ‘Uit erkentelijkheid’. Op de plint las men: Jongelini opus ex aere captivo ‘Werk van Jongeling uit veroverd metaal’. Op dit voetstuk van blauwen steen, door Willem van den Broek, bijgenaamd Paludanus, vervaardigd - stond Alva afgebeeld met ongedekten hoofde en geharnast, uitgezonderd de stadwaarts gerichte rechterhand; in zijne linker hield hij een bevelhebbersstaf; onder zijne voeten lag een tweehoofdig gedrocht met vier armen, den adel en het volk voorstellende, met omgekeerde fakkel, verbroken morgenster, hamer, bijl en knods. Om den hals van deze dubbele figuur hing een bedelzak, waaruit hagedissen kropen; aan de ooren hingen geuzennapjes. Onder dezelve lag eene mom, en kwam nog eene hand met eene beurs te voorschijn.

Een geleerde dier dagen, Arias Montanus genaamd, was de vervaardiger van het vleiend opschrift, dat hem, hoe winderig de toegezwaaide lof ook ware, zekerlijk geen windeieren ge-

legd zal hebben. Dergelijke hoogdravende vleierijen schijnen een kwaal van dien tijd geweest te zijn, blijkens een schrikbarend aantal holklinkende loftrompettingen in proza en poëzie, gewoonlijk met een sleep van goden en godinnen opgesierd: een misselijk bombast te meer.

Hooft schrijft van dit standbeeld: ‘Dit opgeblaazen en vermeetel stuk stond yder in den weeghe. 't Was een grouwel in 't harte der Landtzaaten, 't werd benijd van de Spanjaards en gelasterd van d'uitheemschen’. - Het getuigt van Alva's trots, want het was eene vermetele aanmatiging van een veldheer, om uit de voor zijnen vorst veroverde kanonnen voor zichzelven een standbeeld te laten gieten. De achterdochtige Filips vond deze aanmatiging dan ook alles behalve gepast, en de hovelingen stookten 's vorsten misnoegen daarover gretig aan, zoodat Alva's opvolger, Don Louis de Requesens (17 November 1573) het beeld op 's konings last liet wegnemen en tot smaad ergens in een hoek stoppen. Hooft zegt daarvan: ‘Het beeld des Hartooghen van Alva, oover en' wijle ter neder geleyt door den Landvooghdt Requesens, bij last des Koninx, vond men erghens in een' hoek’.

Toen de Staten, in het jaar 1577, de toestemming tot het afbreken van de naar de stadszijde gerichte wallen van het kasteel gaven, - een werk waaraan de burgers met geestdrift deelnamen, zoodat mannen en vrouwen niet alleen over dag maar ook 's nachts aan die afbraak werkten, weshalve de overheid den nachtelijken arbeid bij plakkaat moest verbieden wegens zekere ongeregeldheden, welke niet tot de categorie van afbreken behoorden - bij die gelegenheid werd Alva's standbeeld uit den hoek gehaald, waarin Requesens het had doen brengen. Met vereenigde krachten sleepte men den metalen kolos naar de Werf, waar hij met mokers, bijlen, breekijzers en meer andere vernielingswerktuigen werd aangevallen en in stukken geslagen. Menigeen nam een brok, tot teeken van zegepraal over den gehaten vijand, naar huis mede. Hooft vermeldt zelfs: ‘de rechte duym daaraf is mij bij geval ter handt gekomen.’ Vondel, die den duim bij den drossaard van het slot te Muiden gezien had, dichtte daarop:

> ‘Uw handt die zweeft vast op uw pluim,
> En speelt met Albaes kopren duim:
> Maer waer zij van geen' maght berooft,
> Zijn handt zou speelen met uw Hooft,
> Gelijk de lepel met den klos.
> o Dwinglandij! wat zijt gij bros!
> Gij hadt weleer den duim er op:
> Nu strekt uw duim Hoofts zinnepop.’

Sommige geschiedschrijvers vinden het onaardig, dat het volk zoo ruw met het standbeeld te werk ging, maar zij vergeten dat het volk het zekerlijk nog onaardiger gevonden zal hebben, dat de Spaansche veldheer duizenden hunner liet martelen, ophangen en verbranden. Alva, die het ter eeuwiger gedachtenis van zijne daden had laten oprichten, zag zijne trotsche verwachtingen in rook verdwijnen: het beeld stond slechts een luttel tijds en werd in zijn ouden vorm, dat is tot kanon, hergoten, om opnieuw dood en verderf te verspreiden; de geaardheid van den man die het had voorgesteld.

In zoo ver de herschepping van het beruchte beeld in een kanon, gestaafd door een gedenkpenning van dien tijd, te vinden bij van Loon, beschrijving der Nederlandsche historiepenningen; dl. I, blz. 178. Maar in de Revue numismatique Belge, 2^{e} serie, tome IV, pag. 224 en V. wordt gewaagd van eene andere herschepping, en wel in een Christusbeeld, in der tijd geplaatst, naar men wil, boven den hoofdingang van Antwerpens kathedraal, waar het zich nog heden bevindt.

Deze versmelting zou geschied zijn van een tweede afgietsel van het standbeeld, bestemd voor Alba's landgoed in Spanje, welk dubbel, wegens het koninklijk misnoegen, niet derwaarts vervoerd maar in Antwerpen achtergebleven was. Van daar dat Strada, L. v i i p. 477 beweert: '*Et suboluisse Albano indignationem Regis inde conjectum est, quod is alteram statuam, nam geminas ajunt ab eodem artifice eadem forma fusas, in Hispaniam mittere, uti destinarat, omiserit.*' Vermoedelijk is uit den romp van het verbrijzelde gedenkstuk van het kasteel het Christusbeeld en uit het ongeschonden tweede exemplaar het kanon gegoten, want de romp alleen leverde geen genoegzaam metaal voor het gieten van een kanon op, maar wel voor een beeld van middelbare grootte.

Na den dood van Don Louis de Requesens (5 Maart 1576) en het overlijden van zijn opvolger Don Juan van Oostenrijk (1 October 1578) werd aan Alexander Farnese, hertog van Parma, het bevelhebberschap over de Spaansche troepen in de Nederlanden opgedragen. Den 27sten Augustus 1585 deed hij zijn intocht binnen Antwerpen, en reed toen, na een lofzang in de kathedraal gehoord en een wapenschouw op de Grootemarkt gehouden te hebben, met een aanzienlijk gevolg, onder het luiden der klokken en het slaan der pauken, naar het kasteel, waar zijne aankomst met saluutschoten uit de kanonnen der wallen verkondigd werd. Spoedig liet hij het afgebroken gedeelte weder opbouwen en de gedempte gracht uitgraven, gelijk een gedenksteen boven de groote poort vermeldde, die er tot op onzen tijd verbleef.

Vele gebouwen dezer sterkte zijn van lieverlede, in den loop der jaren, verdwenen of tot andere doeleinden gebezigd, dan waarvoor ze oorspronkelijk opgericht waren, zooals twee windmolens voor het malen van het koren ten dienste der voeding van de bezetting; eene bierbrouwerij; de woning van den bevelhebber, met binnenplaats en bloemperken; eene kerk, waarvan Scribanius zegt: 'TEMPLUM HIC NON MAXIMUM, SED PULCHRUM;' eene kapel, ter eere der Lieve Vrouw, later tot eene bomvrije schuilplaats ingericht, enz. In de genoemde kerk werden vele Spaansche edellieden begraven, gelijk uit de opschriften der met geslachtswapens en zinnebeeldige groepen gebeitelde grafzerken bleek.

Onderscheidene lotsverwisselingen onderging het kasteel, dat dikwerf belegerd en ingenomen werd en van gebieders veranderde. De Nederlandsche troepen, onder het bevelhebberschap van den generaal baron Chassé, waren, gelijk men weet, zijne laatste verdedigers. Het is thans geheel verdwenen en blijft alleen eene plaats in de geschiedboeken beslaan. De beenderen van de gesneuvelde Hollandsche officieren, den 21sten Augustus

BIERPAKHUIS DER BROUWERIJ BRIJS, VLAAMSCHEKAAI EN BEELDHOUWERSSTRAAT TE ANTWERPEN.

1871 afgehaald en naar het Ginneken, de rustplaats van den generaal Chassé, vervoerd, werden den 26^{n} October 1875 gevolgd door de in verschillende kisten bijeenverzamelde stoffelijke overblijfselen van hunne krijgsmakkers(1).

Een vermeldenswaardig feit staat met de opgraving van de beenderen van een der gesneuvelden in verband, en wel met die van den artillerist Neeseker van Amsterdam. Tijdens de beschieting van het kasteel door de Franschen, was deze artillerist den 17^{den} December 1832 aan den ingang van bastion 3 bezig een wachtrapport te schrijven, zooals zijn krijgsmakker G. Vogel in dezelfde bastion, doch iets meer binnenwaarts, insgelijks verrichtte. Eensklaps wordt Neeseker door eene bom getroffen, waarop zijn krijgsmakker ijlings terugtreedt en zich op den grond uitstrekt, om het springen van de bom af te wachten. Zoodra de ontploffing geschied is, richt hij zich weder op, ziet de her- en derwaarts geslingerde ledematen, delft haastig een kuil, en begraaft de deerniswaardige overblijfselen van zijn krijgsmakker bij den ingang van de bastion.

(Wordt voortgezet.)

De nieuwere huisbouw te Antwerpen.

Wij hadden, in den laatsten tijd, de ons zeer aangename gelegenheid onzen lezers eenige voorbeelden van fraaien nieuweren huisbouw te Antwerpen, onder de oogen te brengen.

Wij wezen er op, als op een veelzijdig gelukkig verschijnsel, waarmede wij ons zoo voor de eigenaren als voor de bouwkundigen ten zeerste ingenomen betoonden.

Met een hartelijk woord, spoorden wij tot volharding en navolging aan, en toen wij dit deden, dachten wij aan den veredelenden en verheffenden invloed, die uitgeoefend wordt op den smaak van het publiek door het veelvuldig en inzonderheid door het dagelijks aanschouwen van gewrochten van fraaie bouwkunst.

Een waar genoegen is het ons dan ook, in dit tijdschrift te mogen aanstippen, dat sedert het jaar 1881, toen ons laatste opstel over deze zaak verscheen, de nieuwe naar voorvaderlijken trant gebouwde woonhuizen en lokalen van nering en bedrijf, andermaal in aantal zijn vermeerderd. (Zie ook 1882, blz. 60.)

Onder andere welgeslaagde gebouwen in Vlaamschen stijl, welke wij hier op het oog hebben, verdient eervol het groote bierpakhuis te worden vermeld, dat de gunstig gekende brouwersfirma gebroeders Brys, van Bornhem, op den hoek van de Vlaamschekaai en de Beeldhouwersstraat heeft doen verrijzen. Zoo de

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1875, blz. 161 en 187.

uitgestrektheid van het gebouw een goeden dunk geeft van den aftrek dien het smakelijk Bornhemsch bier van gebroeders Brys te Antwerpen vindt, de aanleg en de inrichting van het lokaal pleiten niet minder voor den kunstsmaak en de onbekrompenheid van voornoemde brouwers.

De plannen voor den bouw, dien men hier afgebeeld aantreft, werden gemaakt door de bekwame Antwerpsche bouwmeesters gebroeders Blomme, onder wier leiding ook de werken werden uitgevoerd.

> De hedendaagsche opvoeding is in menig opzicht ondoelmatig: zij verwacht te veel van de school en te weinig van het huisgezin, houdt verders niet genoeg rekening met het feit, dat kinderen geen denkmachines, maar bewerktuigde wezens, bezielde lichamen zijn.
> Prof. B.H.C.K. VAN DER WIJCK.

Koninklijke Maatschappij ter Aanmoediging van Schoone Kunsten te Antwerpen.

In ons overzicht van de laatste driejarige tentoonstelling (vorigen jaargang)

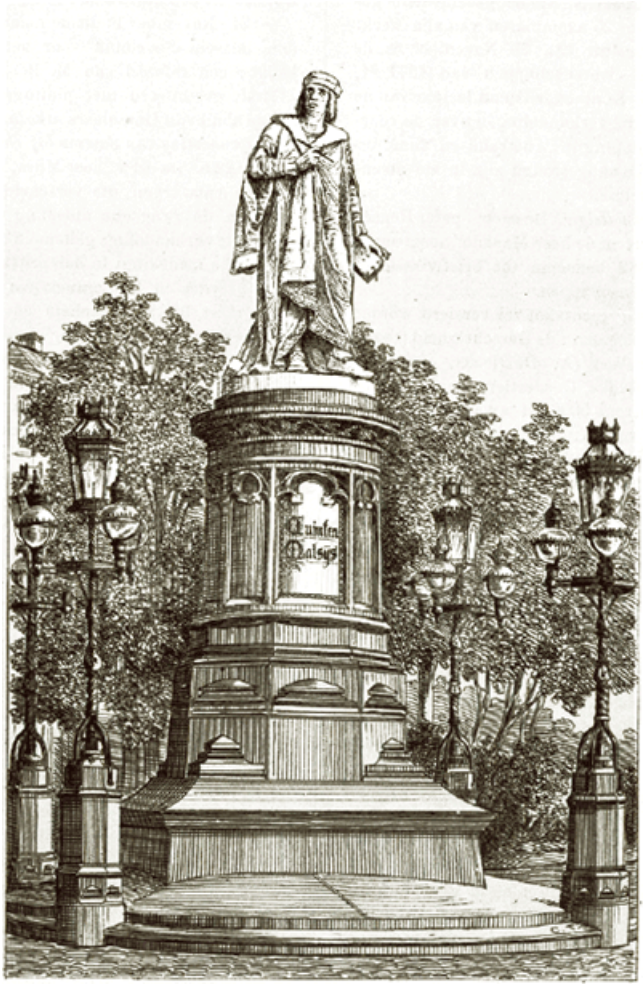

TEEKENING EN STEENSNEDE VAN C. T'FELT.

hebben wij vergeten de opmerking te maken, dat, tegen de steeds gevolgde gewoonte in, de catalogus geene opgaaf heeft gedaan van de sedert de vorige 3-jarige tentoonstelling voor openbare inrichtingen enz. uitgevoerde beeldhouwwerken. Tot deze laatste behoorde nochtans het fraaie beeld van Quinten Matsijs, van J. De Braekeleer, hetwelk opgericht is aan de Quinten-Matsijslei, te Antwerpen, op een ons eenigszins te hoog voorkomend voetstuk, dat vervaardigd werd naar de teekening van den bouwmeester L. Blomme. Wij nemen hier eene gravuur naar het verdienstelijk beeld op. Naar onze meening draagt De Braekeleers Quinten Matsijs niet genoeg den stempel van den tijd, waarin de beroemde schilder leefde. (Zie over de inhuldiging enz. onzen jaargang 1881, blz. 53 en 130.)

Voornoemde catalogus vermeldt als in openbare gebouwen uitgevoerd, de muurschilderingen van J. Anthony in de basiliek van het H. Hart te Berchem (zie 1878, blz. 173), voorstellende; een stoet van heiligen die hunne kroon naar het altaar dragen en aan den overkant eene processie van heiligen die zich bereiden om hunne kroon aan de voeten van het Goddelijk Lam te leggen; in het choor, engelen der aanbidding, der dankzeggingen, der lofzangen en der eerherstelling; -

van de alom gekende glasschilders Stalins en Janssens, de uitmuntende glasramen in O.-L.-Vrouwekerk te Antwerpen, door ons reeds vroeger loffelijk vermeld, en twee ramen, in het choor der kerk van Sichem, geplaatst over het in ons land oudst gekende glasraam.

In de laatste vereeniging van de bestuurleden der Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten is besloten den plaatsnijder J.B. Michiels, leeraar aan de koninklijke academie voor schoone kunsten, te belasten, mits 12,000 franks, met het graveeren van de plaat, bestemd om in 1888 afgeleverd te worden aan de inschrijvers; als onderwerp is opgegeven Karel Verlats schilderij uit het Antwerpsch museum van hedendaagsche meesters: *O.-L.-Vrouw met het kind en de vier evangelisten.*

Kroniek.

Antwerpen. De heer Paulis-Fourdrigniers heeft aan het gemeentebestuur 6 schilderingen, op doek, geschonken, gemaakt door H.A. Myin (1760+1826).

- 3 December en volgende dagen waren van den kunstschilder Robert Mols 25 door hem geschilderde gezichten op Venetië, Marseille, Luik, Seraing, Nieupoort enz. tentoongesteld. De bezoekers betaalden 50 centiemen kijkgeld en bekwamen daarvoor een nummer, waarmede zij een insgelijks tentoongesteld stuk van den edelmoedigen schilder konden winnen, die deze tentoonstelling had ingericht ten bate van de bewaarscholen Bethlehem en Maria-Henrietta.

- Het trekken van Venus voorbij de zon is te Antwerpen den 6^{n} December goed kunnen waargenomen worden door de heeren A. De Boe, O. baron van Ertborn en H. Schleusner, die nabij het aan de Schelde gelegen zwemdok een waarnemingstoestel hadden geplaatst. Eenige belangstellenden waren mede tegenwoordig. Buitenlands, op vele plaatsen, werd de overgang door betrokken lucht onzichtbaar gemaakt. Elders zijn een zeer groot getal lichtbeelden van het verschijnsel genomen, onder andere in de Vereenigde-Staten en door den uitgezonden Belgischen waarnemer den heer Houzeau.

Mechelen. De Vlaamsche Bond looft eenen prijs uit van 500 fr. en een gouden eeremetaal voor eene *Volksgeschiedenis van de stad Mechelen*, in de Nederlandsche taal, ten minste 200 blz. gewoon octavo groot. De stukken, waarvan de schrijvers zich voorloopig niet mogen doen kennen, vrachtvrij in te zenden vóór 1 October 1883 aan den voorzitter van den Vlaamschen Bond, in de Oude-Brusselschestraat n^{r} 12, te Mechelen, bij wien het programma verkrijgbaar is. Als de geschiedenis gedrukt wordt, bekomt de schrijver 25 exemplaren van zijn werk.

Brussel. Bij koninklijk besluit van 29 November is de 5-jarige prijs voor natuurlijke wetenschappen van 1877-81, toegewezen aan den heer De Koninck, rustend leeraar van de hoogeschool van Luik, voor zijne verhandelingen over de voorwereldrijke bewerktuigde schepping in Australië en zijne beschrijving van de dieren welke aangetroffen zijn in de steenkoolhoudende kalklagen in België.

- *Koninklijke academie van België.* De eerw. pater Renard van het genootschap van Jezus en de heer Mansion, hoogleeraar te Gent, zijn 16 December 1882 benoemd tot briefwisselende leden van de klasse voor wetenschappen.

- De koepel van het nieuw gerechtshof zal versierd worden met vier reusachtige bronzen beelden: de Gerechtigheid (beeldhouwer A. Desenfants), de Wet (A. Dutrieux), de Macht (Th. Vinçotte) en de Koninklijke Goedertierenheid (A. De Tombay). Ieder beeld zal omtrent 5000 kil. zwaar en ongeveer 5^{m}80 hoog zijn. Het beeld van A. De Tombay is reeds afgeleverd aan de Koninklijke Geschutgieterij om in brons te worden gegoten. De dikte van het brons zal van 0^{m}08 tot 0^{m}10 gaan. Het beeld zal in 30 stukken uit elkaar kunnen genomen worden.

- De door A. Cattier gemaakte beelden van Lycurgus en Demosthenes zijn reeds geplaatst aan de groote trap in den zuilengang van den hoofdgevel van het nieuw gerechtshof.

- Bij Fr. J. Olivier is verschenen: n^{r} 1 van den 2^{n} jaargang der *Annales du bibliophile belge* (nieuwe reeks), bevattende eene bijdrage over de Ana-uitgaven door L. Mohr, eene onuitgegeven fabel van wijlen J.B.A.M. Jobard (1792 + 1861) en eene aanbeveling van het werk *Les musiciens néerlandais en Italie* enz door E. Van der Straten; verder een verzorgden catalogus van boeken met koopprijzen.

- De maatschappij *Orpheon* heeft van den gemeenteraad een hulpgeld van 10,000 fr. bekomen, om in den loop des jaars een grooter koorzangprijskamp te Brussel in te richten.

Leuven. De beeldhouwers J. Smeesters, V. Petré en Em. Godts hebben vijf door hen gemaakte beelden in Rochefortsche steen voor de buitenzijde van het stadhuis geleverd. Omdat de voetstukken der bovenste beeldsteden van de stadhuistorens erg slecht zijn, zal de buitenversiering van het gebouw voorloopig gestaakt worden. De bouwmeester J. Van Ysendyck, te Brussel, maakt de plannen voor de versiering en bemeubeling der gothieke zaal van het stadhuis. Voor dezelfde zaal heeft A. Hennebicq de portretten voltooid, ten voeten uit geschilderd, van den schilder Diederik Bouts, den beeldhouwer Joost Beyaert en de kleurster van boeken en prenten Maria Van Belle, die te Leuven in de XVIe eeuw hare kunst met groote vaardigheid uitoefende.

Gent. 26 November is op de begraafplaats buiten de Brugschepoort een bij inschrijving bekostigd gedenkteeken van Lieven De Winne onthuld onder een zeer grooten toeloop van vrienden en vereerders. Het gedenkteeken, in Griekschen stijl, is ontworpen door den heer Edmond De Vigne en door den heer Houtstone uitgevoerd. Het voert De Winne's welgelijkend borstbeeld, gemaakt door den heer Paul De Vigne. Op het voetstuk een palet en de schaar der schikgodin. Er werden redevoeringen uitgesproken door de heeren A. Wagener (Gent) en Raymakers

(Brussel), waarna de heer Em. Hiel een dichtstuk voordroeg, dat een diepen indruk maakte. (Zie onze jaargangen 1880, blz. 81 en 191; 1881, blz. 38 en 1882, blz. 60.)

- De kunstschilder L. Tydgadt, die in het stedelijk museum een stuk had, voorstellende den *H. Sebastianus*, heeft verkregen dit te mogen inruilen voor eene door hem geschilderde *Episode uit den Oosterschen oorlog.*

- 21 November is uit de nalatenschap van mev. J. Van den Bossche-Speelman voor het Gentsche museum aangekocht: een tafereel van M. De Hondekoeter (*Gezicht op een kasteel*, gestoffeerd met pluimgedierte) voor 850 fr. en eene uit de abdij van Gembloers afkomstige kopie naar A. Van Dycks *Gevangenneming van Samson bij Dalila.*

Brugge. De eerw. heer Mues, onderpastoor in St.-Andrieskerk te Antwerpen, die verscheidene jaren in Italië verbleef, heeft in de Brugsche afdeeling van het *Davidsfonds* eene belangrijke verhandeling gehouden over den Vesuvius en Pompeji.

- Wie mededingt in den prijskamp voor het gedenkteeken van Breydel en De Coninck (zie onzen vorigen jaargang blz. 147), moet bij zijne schets en kleinmodel een geboetseerd hoofd voegen, gelijkvormig aan de gewone maten van een menschenhoofd. De inzendingen vrachtvrij te doen in de eerste 14 dagen van Juni 1883, (vóór 15 Juni) aan den burgemeester van Brugge, ter Halle, Grootemarkt.

Hasselt. Door den heer Briers, gemeenteontvanger te Wellen, is het provinciaal archief in bezit gekomen van een aantal registers van verhuring, tiende- en leenheffing der oude abdij van Herckenrode uit de XVIIe en XVIIIe eeuw.

Peruwelz. Deze stad heeft Leo Herbo gelast de portretten te schilderen van de 4 burgemeesters die zij sedert 1830 had.

Buitenland.

Maastricht. Er is spraak van de oprichting eener stedelijke muziekschool. De jaarlijksche kosten zijn geschat op 6600 gl.

's-Gravenhage. In n^{r} 299 (1882) van het Dagblad komt het volgend bericht voor: ‘Professor Veth heeft den 16^{n} December in het Aardrijkskundig Genootschap medegedeeld, dat. onder toezicht van het genootschap, een aardrijkskundig woordenboekje voor Nederland, naar de nieuwe spelling, in bewerking is. 't Is onzes inziens aan bedenking onderhevig eigennamen te veranderen en Texel bij voorbeeld Tessel te gaan noemen; want met hetzelfde recht kan men dan eischen dat professor Veth zich Vet ga noemen enz.; een eigennaam is een eigennaam.’

- De fabriek van den heer H. Bogaerts, te Vught, inzonderheid bekend door de peinture-Bogaerts, is aan eene Engelsche maatschappij verkocht voor 1,500,000 gl. De heer Bogaerts blijft bestuurder, op eene bezoldiging van 12,000 gl. 's jaars.’

Amsterdam. Een oude kleerenkooper dezer stad werd onlangs eigenaar van een schilderijtje voor de som van *tien stuivers* en verkocht het dadelijk aan den kunsthandelaar in oudheden G., in de Kalverstraat, te Amsterdam, voor 6 gl.; deze liet het weldra over aan den Duitschen kunsthandelaar Karl Krutler, voor 4000 gl. Het was een echte Jan Steen.

- In deze stad zal van 15 Mei tot 30 September, in het Panorama-gebouw, eene internationale tentoonstelling gehouden worden, uitsluitend gewijd aan de beeldhouwkunst.

Nijmegen. De vestingen dezer stad worden geslecht. Bij de afbraak van een knekelhuisje is, diep onder den grond, het overblijfsel aangetroffen van eene kerk uit den eersten christentijd, benevens een 12-tal schedels, nog in goeden staat verkeerende en sommige van ivoorwitte tanden voorzien; de koppen waren op eenigen afstand van elkander ingemetseld. Er werden ook Romeinsche munten en een aantal voorwerpen gevonden die overgebracht zijn naar het stadhuis.

Onze-Lieve-Vrouwetoren te Antwerpen.

Daar men,

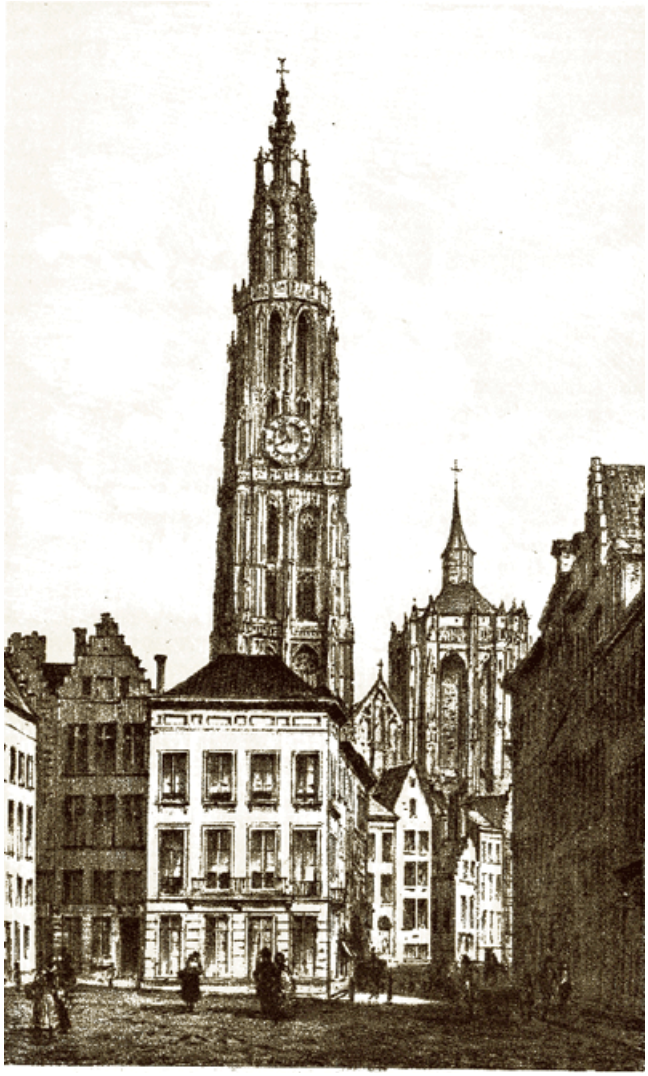

TEEKENING VAN T. FOURMOIS, STEENDRUK VAN L. SEGHERS EN ZONEN.

te eeniger tijd, namelijk ten gevolge van de verbreeding der Scheldekaaien (zie blz. 6), zal verplicht zijn nogmaals de Suikerstraat te Antwerpen breeder te maken (zij werd reeds verbreed in 1847), achten wij het niet ongeschikt, de nevensgaande afbeelding van O.-L.-Vrouwetoren op te nemen, gezien van op de Suikerrui. Zij is, op steen, geteekend naar eene lichtteekening, door wijlen den kunstschilder T. Fourmois (zie 1871, blz. 160). Door de verbreeding van de Suikerstraat en een klein gedeelte van de Oude-Koornmarkt, zou men een veel beter gezicht bekomen op het onderstel van den Antwerpsch en bouwkundigen reus, die, zooals men weet, ontdaan wordt van de kleine en grootere huizen die er tegen aangebouwd zijn. De eerste, voor zooveel wij konden nagaan, die in onzen tijd het gedacht dezer ontmanteling uitsprak, was wijlen de heer ridder Julius van Havre. Hij vestigde er de aandacht op van den gemeenteraad, waarvan hij deel uitmaakte, in eene der laatste zittingen van het jaar 1854 (zie de *Vlaemsche School* van 1855, blz. 8). Over den toren, den beiaard, de klokken, de kerk en hare inwendige versieringen verschenen een aantal

aanteekeningen in onderscheidene jaargangen van ons tijdschrift. Eene nieuwe dergelijke nota volgt achter dit opstel.

Men weet, dat de bouw van O.-L.-Vrouwetoren begonnen werd onder de leiding van Pieter Appelmans Janszoon, die in 1434 stierf en opgevolgd werd door Jan Tac, gestorven in 1449, en later door meester Everaerd, die met de leiding der werken gelast bleef tot in 1473. Deze laatste werd vervangen door Hermannus de Waghemakere de oude, die de werken bestuurde tot in 1502 en opgevolgd werd door zijnen zoon Dominicus, die, van 1521 tot 1530, ter zijde gestaan werd door Rombout Keldermans, van Mechelen.

Op verschillende tijdstippen, zeggen de geschiedschrijvers Mertens en Torfs, ‘heeft men de hoogte van onzen toren willen kennen en denzelve gemeten; maar het is vrij zonderling, dat men telkens verschillende uitkomsten heeft verkregen.’

Inderdaad. Volgens J.B. Wouters, meester steenhouwer, die in 1774 de maat van den toren nam, bedroeg zijne hoogte 431 voet en een hal ven duim.

J. Blom (1748 + 1825) gaf in 1800 de hoogte aan als beloopende 424 voeten en 7 ½ duim. Men weet dat de Franschen in 1798 de kerk en den toren wilden doen afbreken; J. Blom schijnt nuttig werkzaam te zijn geweest om deze ramp te voorkomen.

F.D. Witdoeck, in 1810, stelde de hoogte van den toren op 122 meters 80 centimeters.

Volgens F. Stoop, die, in 1824, eene keurige teekening van den toren vervaardigde (zie 1864, blz. 69), zou hij 122 meters 90 centimeters hoog zijn.

L. Serrure (1799 + 1844) en P.B. Bourla (zie 1868, blz. 2) gaven, in 1825, de hoogte op, als bedragende 122 meters 925 millimeters.

In 1827 werd met de herstelling van den toren een begin gemaakt. Sedert dien werden de werken voortgezet onder de leiding der bouwmeesters P.B. Bourla, F.J. Stoop (zie 1862, blz. 3), P. Dens en thans onder die van den stadsingenieur G. Royers.

D.V.S.

Bijdrage van eenen regel
tot de geschiedenis der O.-L.-Vrouwekerk van Antwerpen.

Een oud rekeningboek der abdij van Tongerloo vermeldt, in September 1482, eene uitgave van acht rijnsgulden voor eene kolom, te Antwerpen gegeven aan de kapel van O.-L.-Vrouw: *pro* 1 *columpna data Antwerpie in capella Beate Marie Virg.* VIII *Ren.* Ongetwijfeld is hier spraak van de O.-L.-V.-kapel, ingericht in den Noorderbeuk der hoofdkerk; maar hoedanig eene kolom werd door den abt van Tongerloo daar ten geschenke gegeven? De kapel, waar in 1478 de Gilde van O.-L.-V.-Lof, door Jan Tiegelere gesticht, hare plechtige diensten vierde, en die in 1482 reeds versierd was met een geschilderd glasraam, was wel voltooid, toen de prelaat zijne gifte deed. Het is echter mogelijk dat de gestorte som, ten beloope der onkosten van eene kolom van het gebouw, diende tot gedeeltelijke aanzuivering van de schulden, die in dien tijd nog al zwaar op het kapittel drukten.

Niet minder waarschijnlijk is eene tweede veronderstelling, namelijk dat de geschonkene kolom een der latoenen pijlers was van het hek of de balie, die de kapel van het overige der kerk moest afsluiten. Deze balie werd aanbesteed in 1481.

Het niet onbelangrijk werk, getiteld: *Gilde van O.-L.-V.-Lof*, in 1853, zonder naam van schrijver, te Antwerpen uitgegeven, zegt hierover:

'In het jaer 1481 (beter: 1482, als uit het volgende blijkt) werd de kapel van het overige gedeelte der kerk afgesloten door een eiken gesneden hekken of *Reck*, *met latoene pileren* versierd... Het koperwerk van dit hekken, aanbesteed op 20 September 1481, aen Seven De Berre, moest geplaetst wezen tegen 31 Mei 1482, op boet van zes pilaren. Elke pilaer, moest, de eene door de andere, 60 pond wegen.

Nopens het houtwerk vindt men het volgende in het *Resolutie-boek*, anno 1481, 20 September:

Joannes de Scrinwercker nevens et kerckhof heeft aengenomen te maken de Capelle van Onser Liever Vrouwen kercken te Antwerpen met de gestoelte ende lesseneren van an de doere daer men in die wascamer comt ront omme, ende inde capelle maken al et houtwerc daer et latoen in staen sal, *ende boven ende beneden gesneden, ende borstwerc buiten de Capelle*; *elcke pant met ij pilaren; ende voren sal hij hebben* XXV *L. Gr.*.'

In 1482, toen die gift gedaan werd, was Werner van Halleer aan het hoofd der abdij van Tongerloo.

F.W.

De gelukkigste dag van moeder Janssens.

I.

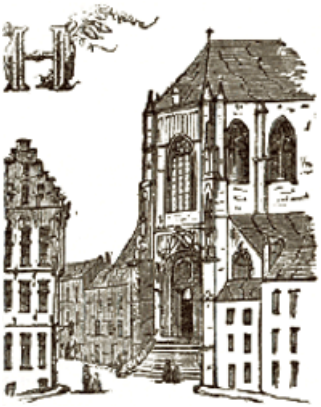

Het was een heerlijke zomerdag van het jaar 1856. In meest al de straten van het Schipperskwartier te Antwerpen huppelden in kleine groepjes de kinderen, terwijl de lieden aan de deuren hunner woningen hadden plaats genomen, en zich onledig hielden met eenig handwerk.

Dien dag was moeder Janssens de trappen der Predikheerenkerk niet opgeklommen; ook was zij zich niet komen koesteren in den gloed der ondergaande zon, iets wat zij anders in eene reeks van jaren slechts zelden nagelaten had, want, om de waarheid te zeggen, het weder moest al zeer onstuimig zijn, indien men haar niet met eenen stoel zag aan de deur verschijnen, om eene poos - al ware het dan slechts met de voorbijgaande vrouwen harer buurt - te kouten.

Indien zij zich dan toch zoo gaarne tusschen hare buurvrouwen mengde, en men haar op het gewone uur niet ontwaarde moest zij door een beletsel - hoe onbeduidend ook - zijn tegengehouden geweest, zoo niet, hadde men moeder Janssens voorzeker, met hare trekmuts op het hoofd, hare stem tusschen andere hooren mengen.

Daar wij nieuwsgierig zijn om de reden harer inhuisblijving te kennen, willen wij ons verstouten eens even bij haar binnen te treden.

De gelegenheid brengt ons in een oprecht schilderachtig en aanlokkelijk huis. De roode vloersteenen, welke met zuiver wit zand bestrooid zijn; de sierlijke houten kast, waarop men een prachtig Lieve-Vrouwebeeld, tusschen een paar groote bloemvazen, ontwaart; de hooge antieke kleerkast, de met potlood helder geblonken kachel, de eenvoudige doch wel verzorgde prenten in breede houten lijsten welke de wanden versieren, dit alles treft ons bij het binnentreden en wij meenen ons in een verblijf te bevinden, waar wij ons meer op ons gemak wanen dan in menige fraai gestoffeerde zaal, versierd met lichters, sofas en andere kostbaarheden.

De aantrekkelijkheid dier eenvoudige woning heeft een weinig onze aandacht geboeid en ons een oogenblik doen vergeten dat wij aan onze nieuwsgierigheid hebben willen voldoen om de reden te kennen waarom wij de moeder des gezins niet aan de deur harer woning zien zitten bij zulk een hemelsch weder. Dus ter zake.

Wij vinden moeder Janssens, met den voorschoot voor de oogen, nevens de tafel zitten te weenen. Anders is het met Peer, die zijne ledige oogenblikken waarneemt om zijnen baard te scheren. Deze heeft tusschen zijne werkzaamheid meer dan eens den blik naar zijne vrouw gericht en telkens was er bij zijne omwending een glimlach op zijn bruin gelaat verschenen.

Eindelijk had hij met zijn wekelijksch werk gedaan en, terwijl hij zijn aangezicht afdroogde, sprak hij spottend: ‘Neen, Marianne, ik heb altijd gedacht dat ik eene vrouw getrouwd had die meer moed in het lijf had.’

- Ja, ja, zoo sprak zij, tusschen haar geween, ge weet niet wat het is, wanneer eene moeder van haar kind scheiden moet.

En overluid begon zij te snikken.

Een hartelijke lach ontsprong aan Peers borst.

- Wel, wel, wie had ooit gedacht dat ge zoo teergevoelig wezen kondet; zou men niet zeggen dat ge Trees nooit meer zult wederzien?

- Wie weet het, antwoordde moeder Janssens.

- Nu, alle gekheid ter zijde gesteld, ik moet u rondborstig zeggen, dat gij een verkeerd gedacht over deze zaak hebt opgevat. Laat haar gerust vertrekken en ge zult ondervinden dat zij beter zal terugkeeren dan dat zij zal heengaan.

- Och, zij is toch nog zoo jong.

- Zeer wel, maar indien haar dat nu aanstaat?

- Gij hadt haar in haar besluit niet mogen laten volharden; hoe hartverscheurend zal zij misschien op ons roepen, wanneer zij in volle zee zijn zal en helaas! dan zal het te laat zijn: ze zal toch moeten blijven waar zij is.

- Des te beter voor haar, vrouwke; gij beschouwt gewoonlijk alles langs de donkerste schaduw, merkte Peer aan, die intusschen zijn doorgerookt pijpje ontstoken had. En geloof mij, de zeeluchten zullen aan haar niet veel kwaad doen; ik heb dit reeds ondervonden, sedert den eersten keer dat ik haar - na haar aanhoudend gezaag - eene reis liet meevaren op onze garnalenknots.

- Ja, maar eene reis op uwe knots, of eene reis naar Amerika, met een zeilschip, is een groot verschil.

- Inderdaad, maar indien zij zich goed bevond op onze garnalenvangst, aan de oevers der zee, dan zal zij zich op haar zeilschip evenmin beklagen.

- Indien nu, bij veronderstelling, het schip eens met man en muis verging?

- En indien nu, bij veronderstelling, de lucht eens naar beneden viel, dan waren wij allemaal aan 't lijntje; dit zijn louter hersenschimmen. Indien het haar lot is, aan wal te sterven, zal zij behouden wederkeeren, en ware het anders, dan zouden wij moeten denken, Marianne, dat het Onze Lieve Heer aldus gewild heeft.

De tranen, die uit Marianne's oogen een oogenblik hadden opgehouden te vlieten, begonnen weer overvloedig over hare wangen te vloeien, doch die tranen deden weinig indruk op het zeemansgemoed haars echtgenoots, want hij begon, op eene trippelende maat, met de vingers op de vensterruiten te trommelen.

Op dit oogenblik hoorde men een gedommel op de trappen, waartusschen, nu en dan, eene forsche jongensstem spottend riep: ‘Haal in het lijn.’ Eindelijk, wanneer men op den onderste trede nog eenen bots hoorde, riep dezelfde jongensstem, terwijl hij het zweet van zijn aangezicht veegde: ‘Haal aan boord, stuurman.’ De deur werd opengeworpen en een jongeling van omstreeks vijftien jaren, met een rood baaien slaaplijf aan het lichaam, eene dikke wollen broek om de beenen en witgeschuurde holleblokken aan de voeten, vergezeld van een meisje, dat een paar jaren meer kon tellen, bracht een zwaar koffer binnen en plaatste het nevens de kachel.

Peer wendde zich om en vroeg aan den jongen: ‘Wel, deksjongen, is alles klaar?’

- Alles in orde, kapitein, antwoordde de jongeling op eenen toon, die Peer Janssens in eenen luiden schaterlach deed losbarsten.

- Waarom komt Trees niet naar beneden? vroeg hij lachend.

- Dat weet ik niet, kapitein; ik geloof dat onze nieuwe stuures nog bezig is met op den zolder haar haar op te doen.

De binnengekomenen stoorden zich weinig om moeders geween. Veel deelneming, in het verdriet van ouders, treft men zelden aan onder die klasse van menschen; immers, zij zijn te ruw opgevoed, worden veelal met baldadige woorden bejegend en vandaar misschien dat zij, na zekeren ouderdom bereikt te hebben, bijna geheel onverschillig worden aan alles.

Met de kinderen van Peer was het aldus gesteld. Onder de vijf telgen - vier dochters en een zoon - uit zijn huwelijk gesproten, was er geen die men niet bij den eersten oogopslag voor eene spruit uit een visschersgezin zou erkend hebben, te oordeelen naar hunne ruwe manieren en uitspraak. Kortom, de vier meisjes, waarvan het oudste ongeveer twee en twintig jaren kon tellen, mocht men zonder uitzondering met den naam van ‘halve jongens’ bestempelen. Wat den jongen aangaat, dien wij door zijnen vader ‘deksjongen’ hoorden noemen, hij was misschien de ergste bengel uit het kwartier. De jongste der meisjes, Trees genaamd, alhoewel slechts dertien jaren oud, muntte boven al de andere kinderen in schalkschheid uit. Geen dag ging er voorbij, zonder dat er bij moeder Janssens klachten wegens haar werden ingediend. Hier brak zij eene ruit, daar had zij met gebuurjongens slag geleverd; er was zoo altijd iets met haar.

Dat men eenigen tijd van hare plagerijen ging bevrijd zijn, was stellig. Immers, haar reiskoffer was reeds in gereedheid gebracht en nog denzelfden dag zou de nieuwe dienstmeid van kapitein Reedack, die geheel zijn gezin met zich aan boord had van een Amerikaansch zeilschip, naar zee vertrekken.

Eene betrekking als dienstmeid aan boord van een schip voor een dertienjarig meisje, komt den lezer misschien zonderling voor; eenige woorden zullen de zaak ophelderen. Er bestonden hoogst vriendelijke betrekkingen tusschen Peer Janssens en den kapitein, die sedert ruim zeven jaren geregeld tusschen Antwerpen en Nieuw-York voer. Waaruit deze vriendschap voortsproot, willen wij niet onderzoeken, doch onbetwistbaar is het, dat de Amerikaansche gezagvoerder, tijdens zijn verblijf te Antwerpen, dikwijls het huisgezin Janssens met een bezoek vereerde. Het was dan ook op aandrang van den kapitein, aan wien Trees meer dan de overige kinderen beviel, dat Peer er had in toegestemd zijne dochter

gedurende eenige maanden aan hem toe te vertrouwen, en het meisje was met die beschikking uitermate ingenomen.

Omstreeks vijf ure 's namiddags bevond zij zich aan boord en een weinig later voer het vaartuig de Schelde af.

(Wordt voortgezet.)

JOS. F. BUERBAUM.

Herinnering aan het kasteel van Antwerpen.
(Vervolg van blz. 10.)

In het begin van 1875 ontving ik een brief van bovengemelden heer G. Vogel, scheepsbevrachter op de Wijnhaven te Rotterdam, waarin hij mij vroeg in hoever de afbraak van het kasteel geschied was en of bastion 3 nog bestond. Na gedaan onderzoek berichtte ik hem, dat men de buitenwerken grootendeels gesloopt had, maar dat de binnenwerken nog aanwezig waren. Daarop kwam hij in de maand Juli 1875 tot mij te Antwerpen. Wij bezochten het kasteel, zagen dat bastion 3 nog in haar geheel was en verkregen van het bestuur niet alleen het noodige verlof maar ook de manschappen om er, op aanwijzing van den heer G. Vogel, eene opgraving te laten verrichten. Na de plaats te hebben aangewezen waar gegraven moest worden, geschiedde dit, en weldra ontdekten wij de beenderen van den ongelukkigen Neeseker. Zorgvuldig verzamelden wij het treurig overschot, legden het in een kistje, sloten dit met een hangslot, en plaatsten daarop het volgende opschrift: 'NEESEKER, VAN AMSTERDAM, KORPORAAL BIJ HET 3de BATAILLON ARTILLERIE, GESNEUVELD 17 DECEMBER 1832 IN DE LINKERLAGE FLANK VAN BASTION 3 DER CITADEL VAN ANTWERPEN. BEGRAVEN DOOR G. VOGEL VAN ROTTERDAM, KORPORAAL BIJ HETZELFDE BATAILLON ARTILLERIE IN GENOEMD BASTION, EN OOK DOOR G. VOGEL ONTGRAVEN EN GEKIST DEN 28sten JULI 1875.' - Alzoo na verloop van omstreeks eene halve eeuw heeft een gewezen krijgsman het geluk gehad aan zijnen in zijne tegenwoordigheid gesneuvelden krijgsmakker, de laatste eer te bewijzen. Deze edele daad is zeer loffelijk en getuigt van zijne trouwe krijgskameraadschap.

Het kistje werd opgenomen en naar de verzamelplaats van de beenderen der op het kasteel van Antwerpen gesneuvelde Nederlanders gebracht, bewaard in de casemat van den generaal Chassé. Wij traden een gewelf binnen, waar destijds 26 groote en kleine kisten met de gevonden overblijfselen gevuld waren(1). Geraamten, in hun geheel bewaard gebleven, lagen in afzonderlijke kisten, verspreide beenderen daarentegen bij elkander, zoodat wij groote kisten met enkel doodshoofden en andere met enkel ribben, enz., aantroffen. In dat donkere onderaardsche en stille gewelf tusschen de voor ons geopende kisten staande, zag ik met weemoedige blikken op die bleeke skeletten neder, en gevoelde meer dan ooit de dwaasheid van den oorlog. Al die geraamten waren van mannen, die in de kracht van hun leven weggerukt zijn. De Nederlanders en Belgen, die destijds als vijanden tegenover elkander stonden, zijn vrienden met elkander geworden. In stede van elkander verwoed met kogels te verdelgen, bieden zij elkander de hand van vrede en broederschap, en bezegelen hun verbond met heildronken. Indien al deze dooden in dit oogenblik herleefden, welke vreemde gewaarwordingen zouden hunne zielen doordringen, wanneer zij de gezegende verbroedering aanschouwden. Het beoogde doel: de herwinning van de verloren helft des rijks, - een koninklijk maar geen nationaal belang - werd niet verkregen door hunne levensopoffering. De oorlog heeft

(1) Den 7den September weder in het gewelf komende, droeg de laatste kist het cijfer nr 39.

hen van de aarde weggemaaid; zij waren de beklagenswaardige slachtoffers van den krijg. De tijden veranderden en wij met hen.

Ook de nietige overblijfsels der opgegraven Spaansche edellieden, welke op het kasteel bijna drie eeuwen verbleven, zijn verzameld geworden. Die trotsche markiezen en ridders zullen bij hun leven niet gedacht hebben, dat de sterke vestingmuren van Alva geslecht, hunne graven geopend, en het luttel overschot van al hunne grootheid naar eene algemeene verzamelplaats vervoerd zou worden, evenmin als dat zij destijds reeds konden vermoeden, dat de macht van het wereldgebiedende Spanje deerlijk zou verminderen. 'SIC TRANSIT GLORIA MUNDI.' Ook zij waren de slachtoffers van den krijg; zij streden voor den roem van het toen zoo machtige Spanje. Die grooten der aarde hebben hun leven insgelijks aan eene hersenschim opgeofferd en zijn, verre van hun vaderland verwijderd, gestorven.

Rust allen in vrede, gij aan den schoot der aarde wedergegeven krijgslieden, - rust voortaan in vrede. Dat wij door uwen vergeefschen dood meer en meer tot de overtuiging mogen komen, dat de onderwijzer, en niet het kanon, de belangen der wereld in de toekomst moet regelen.

Rotterdam.

M.H. DE GRAAFF.

Naschrift.

Als eene bijzonderheid zij hier tevens vermeld, dat door den genoemden nog levenden artillerist G. Vogel een hooggewerkte plattegrond is vervaardigd, voorstellende de puinen der citadel, bij de overgave aan en het bezoek van den Franschen maarschalk Gérard met de beide prinsen de hertogen van Orleans en Nemours, die, vergezeld van een luisterrijken staf, aan den grijzen en dapperen opperbevelhebber Chassé hulde kwamen brengen voor zijne heldhaftige verdediging. Een stuk van de heftig beschoten en doorschoten Nederlandsche vlag, die destijds op de citadel woei, is daarbijgevoegd. Het geheel is omgeven door eene glazen kast, op eikenhouten voetstuk, terwijl bovenop een bronzen gedenkzuil prijkt, versierd met de namen van den bevelhebber en van de verschillende onderbevelhebbers der citadel.

Dit merkwaardig gedenkteeken is door hem aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda ten geschenke gegeven, alwaar het eene eigenaardige plaats inneemt op de modelzaal dier inrichting.

Nog zij hier aangestipt, dat een door J.B. Van Rooy in 1846 geschilderd portret van den baron generaal Chassé in bezit is van den heer C. Wilmotte, te Antwerpen.

N.B. In verband met de geschiedenis van het Zuider- of Spanjaardskasteel te Antwerpen, geven wij hier eene houtsnede naar eene prent van den tijd, voorstellende *De inwoners van Antwerpen het kasteel afbrekende,* 3 Augustus 1577; het is eene samenstelling van Marten De Vos, gegraveerd door A. Wiericx. De heer G. Van Havre, bezit hetzelfde onderwerp half verheven gewerkt in lood:

Resiouis toij en Dieu, ô Gaule belliqueuse,
Prinse est de tes haineux sa speloncque hijdeuse.
La trafficque prendra ci desormais son cours,
Marchans auront deça leur coustumier recours,
Ruiné est le nid du Duc insatiable;
C'est heureux iour donc soit a jamais memorable.

Eenige jaren geleden zagen wij hetzelfde onderwerp, op paneel geschilderd door P. Goekindt, in de kunstverzameling van wijlen den heer A.J. Sils, woonachtig in de Kammenstraat n^{r} 70, te Antwerpen.

Oostersche poëzie.
I.
Afgeschafte hongersnood.

In Perzenland kwam hongersnood
En knaagde weide en akker bloot.
Hij kwam tot in de rijkste steden
En trots de vurigste gebeden
Stierf 't arme volk den hongerdood.

De vorst - het was geen van die laffen,
Die enkel armen, zwakken straffen -
Het was een man, een vriend van God -
De vorst gaf seffens het gebod,
Den hongersnood gansch af te schaffen.

Hij schreef - bewonder zijn verstand!
Een' brief naar elke stad van 't land,
Verbiedend, dat nog een' der rijken
Van honger iemand laat bezwijken,
Hun leven bleef er voor verpand.

‘Vergaat een arme in uwe muren
Van honger, 'k neem een' zijner buren,
Den rijksten, werp hem in 't gevang,
Houd ongenadig hem zoolang

Als dorst en vasten daar kan duren!’

Verdwenen was de hongersnood:
Als broeders deelde men het brood;
Er was geen vrek meer, geen beroover,
Geen schrok: de harten liepen over
Van liefde voor den rampgenoot!

J.A. van Droogenbroeck.

Brussel 1883.

Bloemenleven.

In 1882 bladzijde 85, deelden wij een stukje mede, getiteld *Het vlas*, overgenomen uit het werk *Bloemenleven* door Teirlinck-Stijns, uitgegeven te Roeselare, bij De Seyn-Verhougstraete. Voegen wij hier terstond een woord van lof bij voor den uitgever, die om het uiterlijke met den inhoud zooveel mogelijk te doen overeenkomen, het boekje lief en bevallig als eene bloem den lezers heeft willen aanbieden. Nu een woord over den inhoud. De inleiding, in echt dichterlijke taal geschreven, zegt ons terstond, dat wij hier te doen hebben met iemand, wiens geest en hart nog niet door het verkoelend realismus verstomd en verdord zijn.

‘Bloemen leven! - zoo vangt de schrijver aan. - Lachen zij ons in de tuinen niet tegen? Kooren ze niet in weide en op heide met wind en kerfdier? Keuvelen ze niet heimelijk met het beekje, in wiens helder kristal zij zich afspiegelen? Weenen ze niet op een graf?’

Die weinige woorden zeggen ons reeds genoegzaam, dat de schrijver de natuur beschouwt en bemint, niet gelijk de realist, die in een boom slechts een boom, in eene bloem niets meer dan eene bloem ziet, dat wil zeggen stomme voortbrengselen eener stomme natuur, en die hij even stom aan ons voorstelt als het gevoellooze kwik van eenen spiegel het daarvoor geplaatste voorwerp weergeeft, zonder er iets bij te voegen dat zoowel tot het hart als tot de oogen spreekt. Neen, de schrijver toont ons, dat bloemen leven; hij verklaart ons hare beteekenis; hij schetst ons hare eigenschappen, hare deugden en zelfs van sommige hare ondeugden; hij laat ze spreken tot vreugde en troost van 's menschen hart.

‘O! wat ware de wereld - zoo zegt hij verder - zonder plantensmuk? Een rotsklomp!’ en hij had er kunnen bij - voegen: en even hard en dor als deze is het leven zonder ideaal, zonder poëzij.

De schrijver, na de bloemen tot ons hart te hebben doen spreken, en ons liefde voor haar te hebben ingeboezemd, beoogt nog een ander doel, namelijk ze ons te leeren kennen. Zoo geeft hij van de meest algemeen gekende planten, de soort aan, waartoe zij behooren; beschrijft haren vorm en samenstel; duidt haren bloeitijd aan en de plaatsen harer oorsprong, enz. en vereenigt alzoo het nuttige met het aangename.

Dat dit werkje veel lezers zal vinden is niet alleen onze wensch maar ook onze vaste overtuiging.

V.

Kroniek.

Antwerpen. De heer D. Ratinckx heeft van den kunstschilder H. Bource een tafereel gekocht, voorstellende *Een jong meisje met krieken.*

- De heer H. Fontaine is 12 December door den gemeenteraad benoemd tot leeraar van zang aan de muziekschool.

- 12 December 1882 verleende de gemeenteraad een hulpgeld van 2500 fr. voor de uitvoering, die te Antwerpen staat plaats te hebben, van een oratorio van J. Blockx, *Een droom van 't Paradijs*, woorden van J. van Beers.

- *Koninklijke academie van schoone kunsten.* Dit jaar zal de prijs van Rome voor de schilders te verdienen zijn (koninkl. besluit van 14 Sept. 1882); de bekroonde onlvangt gedurende 4 jaren jaarlijks 5000 fr. om zijne studiën in het buitenland te vervoorderen. Er kan ook een 2de prijs (van 300 fr.) en eene eervolle vermelding worden toegekend. Belgen en met Belgen gelijk gestelde personen die op 2 April 1883 (wanneer de prijskamp aanvangt) minder dan 30 jaren oud zijn, kunnen zich voor den prijskamp doen inschrijven aan de academie tot en met 17 Maart voormiddag; als er meer dan 6 inge-

schreven waren, zal om den voorrang gekampt worden, daar er hoogstens 6 mededingers mogen aan blijven.

- De familie van Jan Swerts heeft aan het hedendaagsch museum dezes meesters laatste schildering geschonken: het portret van den Oostenrijkschen prins-kardinaal von Schwarzenberg. (Zie onzen jaargg. 1879, blz. 149.)

- Bij L. Beerts is verschenen *De komeet,* almanak voor het jaar 1883, uitgegeven door de vereeniging *Niemand gedwongen soldaat*.

- Uit het fonds van den Rubensprijs is door het stadsbestuur eene beurs van 1000 fr. toegestaan aan den kunstschilder P. Verhaert, die van het rijk eene beurs van hetzelfde bedrag zal ontvangen, om eene kunstreis in Spanje te doen.

- De levensschets van den kunstschilder J. Jordaens, uit Van den Brandens belangrijke *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool*, is, overgezet in het Fransch, opgenomen in het te Parijs verschijnend groot tijdschrift *L'Art.* Geheel het werk van den bekwamen en gemoedelijken schrijver zou de eer der overzetting verdienen. Wij nemen deze gelegenheid waar, om de *Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool*, die bij den uitgever Buschmann, Rijnpoortvest, te Antwerpen, verschijnt, nogmaals aan te bevelen. Zij is verkrijgbaar in afleveringen, die ieder slechts 40 centiemen kosten.

Lier. Verschenen bij L. Taymans-Nezy: *Maria-Almanak*, door den eerw. heer S. Daems, kanunnik der abdij van Tongerloo, onder medewerking van verscheidene letterkundigen. Prijs 50 cent.

Mechelen. Aan het stadsarchief is eene verzameling gemaakt van 800 wassen zegels, gaande van het jaar 1246 tot 1697.

Brussel. De schilderijenkeurder der rijksmuseums Victor Le Roy is gelast met de herstelling der schilderij van L. Gallait, *De pest van Doornik*, die beschadigd werd op hare reis naar de Weener tentoonstelling.

- *Hulde aan mev. Courtmans.* Den 11^{n} December 1882 heeft de afdeeling van het *Willemsfonds* te St.-Joost-ten-Noode (lokaal Haachtschesteenweg 124), voorgenomen den 2^{n} April een stoffelijk blijk van hulde te geven aan de talentvolle schrijfster mev. Courtmans, bestaande in een prachtig album, dat gevuld worden zal met letterkundige bijdragen van Vlaamsche schrijvers. Zij, die een albumblad wenschen te bekomen, om dit te beschrijven, kunnen dit op aanvraag bekomen in voornoemd lokaal, waar het tegen einde Februari moet terugbezorgd worden. Wij sporen met warmte tot deelneming aan. De begaafde vrouw is de haar bereid wordende hulde in hooge mate waardig.

- De te Brussel gevestigde Nederlandsche veeschilder J.H.L. de Haas is door den koning van Spanje benoemd tot kommandeur met de star van de orde van Isabella de Katholieke.

De commissie, samengesteld uit de heeren J.H. Thiry, J. Crocq, J.B. De Paire, B. Boddaert, V. Denefie, Ilyac, Kubarn en Masion, heeft geen van de in België tusschen 1876 en 1880 verschenen Belgische geneeskundige werken verdienstelijk genoeg geacht om in aanmerking te komen voor het verwerven van den 5-jaarlijkschen geneeskundigen prijs.

De Fransche schouwburg (Muntschouwburg) maakte slechte zaken, ondanks het hulpgeld van 115,000 fr., dat hij jaarlijks geniet. De bestuurdes (Stoumon en Calabresi) vragen der plaatsen te verhoogen.

Gent. Het Gentsche studentengenootschap *'t Zal wel gaan* heeft onder dagtekening van 21 December 1882 ter kennis van de openbare meening het volgende feit gebracht, dat aan de stedelijke hoogeschool zich heeft voorgedaan. De gezamenlijke Gentsche studentan hadden besloten een groot feest in te richten,

voor Belgische en buitenlandsche studenten. ‘In de inrichtingscommissie, uit Walen en Vlamingen bestaande, werd er voorgesteld en zonder tegenkanting besloten, dat alle stukken het feest betreffende in de beide landstalen zouden uitgegeven worden. Ter algemeene vergadering verzetteden zich de Waalsche studenten tegen het gebruik der Nederlandsche taal met eene ongehoorde hevigheid. Alle deftigheid, alle welvoegelijkheid, werden door hen over het hoofd gezien. Er werd gestemd, en, als één man, besloten zij dat onze moedertaal onwaardig is nevens de hunne te verschijnen.’ Wij hebben hier te doen met eene domme en hatelijke streek van kwade jongens in den vollen zin van het woord, - kwade jongens die zich, door hun onbesuisd gedrag, zooveel belachelijkheid als openlijke schande op het hoofd geladen hebben. Zeer te recht nochtans, maakt het studentengenootschap *'t Zal wel gaan* uit het voorgevallene de gevolgtrekking op, die wij hier met de meeste instemming overnemen. ‘Vlaamsch volk (zoo luidt het in de kennisgeving), onthoud dit voorbeeld van onverdraagzaamheid: dat het voor u eene les en eene heilzame vermaning zij. Verdedig dus immer en overal het beginsel uwer nationaliteit en de de rechten uwer moedertaal.’

Brugge. Bij Edw. Gailliard, Oudeburgstraat, 6, is aangekondigd om in Maart te verschijnen: *Landlieder en*, gedichten van dr. Karel de Gheldere. 100 gedichten. Prijs: fr. 2.75 of, in Engelschen band gebonden, fr. 4.00. Men kan het werk, naar verkiezing, in Engelschen band of zonder band bekomen.

IJperen. G. Demazière, van Meenen, is den heer Heyninx als stadsbouwmeester opgevolgd.

Dinant. De burgemeester de heer Watrisse is bij koninklijk besluit gemachtigd eene loterij in te richten van 50,000 fr., verdeeld in 100,000 loten, ter bekostiging van den aankoop eener monumentale groep, *De zegepraal van het licht,* van wijlen A. Wiertz.

Buitenland.

's-Gravenhage. 23 December werd door het College voor zeevisscherijen aan professor Buys, uit Leiden, die sedert 25 jaren zijn secretaris is, een prachtige zilveren beker aangeboden, rustende op twee ineengestrengelde dolfijnen en versierd; met twee medaillons, waarvan het eene een loggerschip voorstelt en het andere een opschrift draagt; op het deksel bevindt zich een visschersmeisje, in zee starende, met de eene hand boven de oogen, terwijl de andere een vischnet vasthoudt. Het stuk is in de koninklijke fabriek der heeren J.M. van Kempen en zoon, te Voorschoten, vervaardigd.

Haarlem. 27 November werd in deze stad eene veiling gehouden van schilderijen van hedendaagsche meesters; met inbegrip van het opgeld, werden de volgende prijzen besteed; Eug. de Bock 319 gl.; D. Bles 474 gl.; H. Büttner 297 gl.; P.A. Dijxhoorn, 112 gl.; C.L. Dake 156 gl.; C.J. Grips 110 gl.; H. Hans, 110 gl.; de la Hoese 220 gl.; Herman ten Kate 396 en 220 gl.; Mari ten Kate 330 gl.; 8. Kool 110 gl.; H. Koekkoek 550 gl.; Jan H.B. Koekkoek 215 gl.; C. van Leemputten 118 gl.; Ch. Leickert 245 gl., 188 gl., 152 gl.; Louis Meijer 127 gl.; H. Savrij 380 gl.; A. Schelfhout 330 gl.; J.C. Schotel 163 gl.; Spiridon 110 gl.; C. Springer 110 gl.; L. Tijdgadt 320 gl.; Vaarberg 105 gl.; W. Verschuur jr. 134 gl.

- De regenten van het hofje van Beresteyn, die aan baron Rothschild Frans Hals' *Emerentia* verkochten (zie 1882, blz. 195) hebben beproefd ook de andere drie schilderijen, die het gesticht van F. Hals bezit, aan den heer Rothschild over te doen (zoo schrijft de uitstekende kunstkenner de heer V. de Stuers in Nederlandsche bladen); maar de onderhandelingen desaangaande leidden tot geenen uitslag.

- De Haarlemsche Courant meldt dat de Nederlandsche letterkundige Cd. Busken Huet stappen doet bij de Fransche regeering, om de erkenning te verkrijgen van zijne Fransche burgerschapsrechten als afstammeling van een uitgewekene (*réfugié*) van 1685.

Parijs. De regeering heeft aan de hoofdvereeniging voor versierkunst vergund eene loterij van 14 millioen franken in te richten, samengesteld uit kaarten van 1 frank het stuk. Met de opbrengst zal te Parijs een museum van kunstnijverheid gesticht worden. Er zullen in deze loterij 538 prijzen zijn, waaronder een van 500,000 fr., een van 200,000 fr., vier van 100,000 fr., verscheidene van 50,000 fr. en mindere.

Sterfgevallen.

VICTOR FAIDER, een bekwaam Fransch-Belgisch schrijver, te Nieuw-York gevestigd, is aldaar den 27^{n} November 1882 overleden. In de Antwerpsche dagbladen *L'Union commerciale*, *Escaut* en *Précurseur* zijn van hem, onderteekend met zijnen naam, gedurende eene reeks van jaren, een groot aantal opstellen afgedrukt, waaronder zeer belangrijke, over Amerikaansche toestanden en personen. V. Faider was in 1830 te Luik geboren.

KARL VON BLAAS, de beroemde historieschilder, geb. 28 April 1815 te Naunders (Tyrol), is einde November 1882 overleden; hij was vele jaren leeraar aan de academie te Weenen, waar zijn *Afscheid van Jacob en van Laban* in het museum prijkt. Het *Leven van Jezus* maalde hij in muurschildering in de kerk te Forth (Hongarië); de *Slag van Zentha*, de *Slag van Nordlingen* en *Karel de Groote eene jongensschool bezoekende* worden als zijne voornaamste werken opgegeven. Met het laatste bekwam hij in 1855 op de wereldtentoonstelling te Parijs het eerste eeremetaal en het Legioen van Eer.

CHARLES SELLIER, oud leerling van L. Cogniet en Leborne, die in 1857 den prijs van Rome in de schilderkunst te Parijs behaalde, is te Nancy overleden, einde November of begin van December.

ANTHONY TROLLOPE, de bekende Engelsche romanschrijver, is 6 December 1882 te Londen overleden.

A. LACHAUD, de beroemde Fransche advocaat, die in 1851 in België heeft gepleit in het proces van graaf Visard de Bocarmé (Bergen) en later in dat van Risk-Allah (Brussel), is den 8^{n} December overleden te Parijs, 65 jaren oud.

LOUIS BLANC, de bekende schrijver van de *Histoire de dix ans* en van *La révolution française*, geboren te Madrid den 29^{n} October 1811, is in December te Caan overleden.

M.A. CAETANI, hertog van Sermoneta en prins van het Heilige Roomsche Rijk, als teekenaar bekend en ook als schrijver van een werk op Dante's *Divina Commedia*, is volgens een bericht van 11 December te Rome overleden, 78 jaren oud.

EDMOND POULLET, hoogleeraar en geschiedschrijver, die de uitgaaf der *Correspondances du cardinal Granvelle* (2 deelen) bezorgde, is te Leuven overleden, 42 jaren oud. Hij werd, met grooten luister, na een 11-ure-lijkdienst in St. Pieterskerk, den 16^{n} December begraven.

E.F. DESSAIN, landschapschilder, geb. 2 Juni 1808, is in de 2^{e} helft van December 1882 overleden.

D. CARPENTIER, opperbouwmeester der burgerlijke gebouwen van Brabant, is omtrent het einde van December 1882 overleden.

MAURICE POIRSON, kunstschilder, die op de laatste Parijsche tentoonstelling grooten bijval had met zijne *Invaliden*, is aldaar overleden.

VICTOR FLORENT POLLET, plaatsnijder en waterverfschilder, geb. te Parijs in 1811, leerling van Ingres en van Paul Delaroche voor het teekenen en voor de gravuur van Richomme (in 1838 behaalde hij den grooten prijs van Rome), is te Parijs overleden.

P.M. QUITARD, de schrijver van *Morale en action*, geb. te Vabres (Aveyron), is overleden, 90 jaren oud.

C. CATHELINAUX, kunstschilder, oud leerling van Drolling en E. Delacroix, geboren te Warcq in 1819, is 28 December overleden te Parijs, 62 jaren oud.

LEO GAMBETTA, de bekende Fransche staatsman, eene grootheid tusschen de staatkundige grootheden in Europa en wellicht de beste redenaar van zijn land, is den 31^{n} December overleden. Hij werd den 30^{n} October 1838 te Cahors geboren. (Geneeskundigen hebben Gambetta's hersenen uitgehaald en afgewogen. Haar gewicht bedroeg slechts 1160 gram. De hersenen van een volwassen mensch wegen, gemiddeld, bij mannen 1323 gram, bij vrouwen 1273 gram. De hersenen van den Engelschen dichter Byron wogen 2238 gram, die van den Engelschen staatsman Cromwell 2231 gram. die van den Franschen natuurkundige Cuvier 1829 gram, die van den Franschen heelkundige Dupuytren 1436 gram.)

JAN HENDRIK MARTINUS VAN DE GEHUGTE, een veelbelovend landschapschilder, geboren te Antwerpen, waar hij in 1879 aan de koninklijke academie voor schoone kunsten bekroond werd, is aldaar overleden op 1 Januari, 23 jaren oud. (Zie 1881, blz. 86; 1882, blz. 88.)

E.F. LEEMANS is den 2^{n} Januari te Antwerpen, zijne geboortestad, overleden, in zijne woning Van-Immerseelstraat n^{r} 14. De meeste werken van dezen bekwamen jongen schilder, wiens ontijdig afsterven een zeer groot verlies voor de kunst mag worden genoemd, vindt men in ons tijdschrift vermeld, namelijk in 1880, blz. 146; 1881, blz. 21, 28, 29, 31 en 200; 1882, blz. 166 en 200. Zijn *Zomeravond*, waarmede hij op de laatste 3-jarige tentoonstelling het gouden eeremetaal verwierf, is, zooals onze lezers weten, voor het Antwerpsch museum aangekocht. Den 5^{n} Januari ten 2 ½ ure, nadat de gebeden over het lijk gezegd waren in de St.-Catharinakerk, had de teraardebestelling op het Kiel plaats. Aan het graf hielden de heeren J. Delin en H. Langlois treffende redevoeringen.

Mev. DUCREST, de schrijfster van *Mémoires sur l'impératrice Joséphine* (aan wier huis te Malmaison zij vroeger verbonden was), van *Paris en province* en de *Buttes de Baville*, is volgens een bericht van 4 Januari overleden te Bordeaux, 93 jaren oud. Van Napoleon III ontving zij een pensioen van 2100 fr., van de familie Orleans een van 600 fr.

JAN-BAPTIST-AUGUST CLESINGER is den 6^{n} Januari ten gevolge eener geraaktheid te Parijs overleden. Deze beroemde beeldhouwer werd in 1814 te Besançon geboren. Hij maakte in de Parijsche tentoonstelling van 1847 grooten opgang met zijne *Door eene slang gestokene vrouw.* In 1848 bood hij der Fransche regeering een reusachtig borstbeeld der *Vrijheid* en een standbeeld van de *Broederschap* aan. Eene *Bacchante*, van zijne hand, verwierf hem, ofschoon het beeld veel opspraak wekte, een eeremetaal 1ste klasse en het Legioen van Eer. Twee ruiterstandbeelden van Frans I en Napoleon I verwierven hem den officiersrang in voornoemde orde. Onder zijne voornaamste werken telt men *Ariadne op eenen tiger liggende, De gestorven Christus* en *Cleopatra voor Cesar* (dit laatste werk met kleuren versierd). De derde republiek had hem de vier ruiterstandbeelden van Marceau, Hoche, Kleber en Carnot besteld; hij overleed voor het vierde voltooid was. Clesinger was getrouwd met eene dochter van Georges Sand doch leefde gescheiden van zijne vrouw. Hij verbleef veelal te Rome.

H.M. VAN BOOM, de beroemde fluitist, is den 6^{n} Januari overleden in zijne geboortestad Utrecht, bijna 74 jaren oud,

Opene plaats in het huis van Plantijn te Antwerpen.

TEEKENING VAN C. T'FELT, STEENDRUK VAN L. SEGHERS EN ZONEN.

Ter aansluiting met de gezichten uit het huis van Plantijn die in onzen jaargang 1881 verschenen, geven wij hier eene afbeelding van eenen hoek der opene plaats van dit lokaal, gelijk zij was, toen het in 1875 door het Antwerpsch gemeentebestuur werd aangekocht. Onder de overdekte galerij bevindt zich de bijzondere trap van het huis, uitgevoerd in 1621, met eene gebeeldhouwde leuning en een paal, bekroond door eenen leeuw, die de wapenschilden vasthoudt van Balthazar Moretus III en dezes gade Anna Maria de Neuf, geadeld in 1692. In het midden dezer galerij staat eene blauw arduinen pomp met sierlijke koperen kraan.

De opene plaats is versierd met de volgende borstbeelden:

Boven de galerij: B. Moretus II, geplaatst in 1683. B. Moretus IV, geplaatst in 1730 en J.J. Moretus, in 1755;

In den oostgevel: B. Moretus, in 1642 vervaardigd door Artus Quellin, die er 59 gl. 10 st. loon voor ontving;

In den westgevel: J. Moretus II, door A. Quellin in 1644 vervaardigd voor 60 gl.; Justus Lipsius (1547-1606);

In den zuidgevel: J. Moretus I en Christoffel Plantijn.

In den gang, die van de opene plaats naar de straatdeur leidt, staat het borstbeeld van B. Moretus III, in 1700 gemaakt door J.C. De Cock. (In 1858, blz. 73, gaf de *Vlaemsche School* eene plaatsnede van dit werk.)

Sedert het huis van Plantijn voor het publiek werd opengesteld, is van verschillende zijden het een en ander openbaar gemaakt, met het doel om de beroemde drukkers ook in hun huiselijk leven nader te doen kennen. Zoo liet de heer James Weale, in 1882, in den *Bibliographer* eenen brief afdrukken, die in de eerste helft van het jaar 1570 door Christoffel Plantijn geschreven werd aan dr. Cayas, secretaris van koning Philips II. De Antwerpsche drukker spreekt daarin over zijne 5 dochters, zijne 2 schoonzonen en zijne kleinkinderen, hun karakter, hun gestel en hunne opvoeding. Hij heeft hun, zegt hij, opgebracht in de vrees, den eerbied en de liefde Gods, van den koning, de magistraten, en al hunne oversten; ook heeft hij gewild dat de dochters hare moeder bijstonden in de zorgen van het huishouden, zonder daarom hare opvoeding te verwaarloozen; beurtelings hebben de meisjes hem buitendien drukproeven helpen lezen in alle talen. Margaretha, de oudste, die eene

buitengewoon fraaie hand schreef, maar zeer zwakke oogen had, was in 1570 al sedert eenige jaren getrouwd met Fr. Raphelengius en had 2 kinderen; Martina was de vrouw van J. Moerentorf; Catharina, 17 jaren oud, hield de boeken van het huis; Magdalena, die den ouderdom van 13 jaren had bereikt, onderhield ‘nog den regel die de anderen gevolgd hadden tot op dien ouderdom, te weten hare moeder te helpen in het huishouden en vooral de proeven van de groote koninklijke Bijbels naar het huis te brengen van monsigneur den doctor B. Arias Montanus, en die met de kopij in den Hebreeuwschen, Chaldeeuwschen, Syrischen, Griekschen en Latijnschen tekst na te lezen.’ Het vijfde en jongste meisje, Hendrika, 8 of 9 jaren oud, kon reeds lezen, schrijven, naaien enz. Plantijns eenige zoon was overleden den 21^{n} Maart 1566.

Waar een wil is, daar is een weg.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

III. De abdijkerk in de XVIIIe eeuw.

Brand! brand! akelig

TOREN DER ABDIJKERK VAN TONGERLOO, IN 1811. HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

weergalmde die noodkreet door het anders zoo r u s t i g klooster. Het was den 27^{n} April 1657, tusschen een en twee ure namiddag. Het vernielend element was aan 't woeden in het dak der kerk. D e onachtzaamheid v a n schaliedekkers veroorzaakte, zoo't schijnt, het onheil[(1)]. Weldra stond geheel liet dakwerk, zoo v a n d e beuken als van het koor en de zijnissen, in lichtelaaie vlam, terwijl de kleine toren, die zich boven den kruisbeuk verhief, en de naald van den grooten, met een ijselijk gekraak neerstortten, en stroomen van gesmolten lood en klokspijs als gloeiende lava langs de muren afdruipten. Ondanks de vlijtige pogingen der abdijbewoners, geholpen door de burgerij van T o n g e r l o o e n Westerloo, om

(1) Zoo zegt L. Van Craywinckel in *De triumpherende suyverheyt*, bl. 154. Volgens de Bollandisten: *Acta SS. tom.* I *Junii*, p. 967, werd het vuur door den bliksem ontstoken. Van Craywinckel leefde toen het onheil voorviel, en derhalve is zijn verhaal het geloofwaardigst.

het vuur te overmeesteren zette het w o e d e n d element zijn vernielingswerk voort en dreigde geheel de abdij te verslinden; het vuur sloeg over op het convent, vernielde een vijftal cellen en bereikte reeds de rijkvoorziene bibliotheek. Een catalogus van dien tijd herinnert hoe in allerijl de boeken door de vensters werden uitgeworpen, en dientengevolge tal van werken verscheurd en beschadigd[1]. Gelukkiglijk keerde de wind van het Zuiden naar het Westen, en kwam een stortregen de blusschers in hunne taak ter hulp. Naar een verhaavan Van Craywinckel, gebeurde die heilzame keering op het oogenblik, dat vurige gebeden voor het behoud des kloosters uit de borst der aanwezigen opstegen tot den gel u k z aligen Siardus, wiens heilige gebeender e n m e t andere kostbaarheden op het voorplein waren gedragen. Van toen af hielden de kloosterlingen meer dan ooit voor bijzonderen beschermer der abdij, den gelukzalige, wiens voorspraak - dat was hunne overtuiging - hen van eene grootere ramp bevrijdde[2].

Spoedig werd de schade hersteld. Nog in hetzelfde jaar was de tempel in het droog, en weldra rees de nieuwe torenspil ten hooge, die wij, bij ons tweede bezoek aan de abdijkerk, van verre boven het geboomte zien uitsteken.

1. Nieuwe toren, beiaard, klokken.

Boven het vierkantig steenwerk met frijten aan de hoeken en van ojivale vensters voorzien[3], zag men te voren eene pyramidale naald, die

(1) Anno Domini 1657 propter incendium omnes libri e bibliotheca per fenestras ejecti, adeoque multi fracti et corrupti. *Catal. Bibl. Tong.* 1625.

(2) Van Craywinckel, loc. citato.

(3) Op meest al de gravuren, de abdij verbeeldend, ziet men de torenvensters in rondboog uitgaande. Dat zij in puntboog waren, toont eene schildering in waterverf, naar de n a t u u r , in het begin dezer eeuw gemaakt. Onze grav u u r is er eene nateekening van.

in de klimming, door het breken der hoeken, den achtkantigen vorm verkreeg; op ongeveer halve hoogte rezen de wanden eene wijl rechtop en vormden als eene lantaren, om dan weder, tot bij den voet van het kruis, in zachte helling, op te klimmen. - Den nieuw herstelden toren bekroont nu een koepel in zoogezegden renaissancestijl. Acht kolommen - voor zooveel wij onderscheiden, der Toskaansche bouworde - ondersteunen het bolvormig dak, waarboven het kruis zich verheft; rondom, en op de oude frijten rustend, loopt eene leuning met candelabres op de uiteinden. L. Van Elen of Van Eel heette de bouwmeester, naar wiens plannen en onder wiens leiding het torengevaarte werd heropgericht.

Zooals hij daar staat, draagt de toren het kenmerk van de geestesgesteltenis der zeven- en achttiende eeuwen, in zake van kunst: de stijl der wedergeboorte zegeviert ten volle over de prachtige en echt godsdienstige bouwstijlen der middeleeuwen. Wat wij in den toren opmerken, zullen wij in de inwendige versiering der kerk terugvinden: uitsluiting van den ojivaalschen stijl, en weelderige invoering der oude Grieksche vormen. Het is gekend hoe, in de laatste en voorlaatste eeuwen, al wat gothiek was, voor wanstaltig werd gehouden en voor de nieuwigheden van den dag het onderspit moest delven. Onder dat opzicht bleven onze abdijen niet vrij van den nieuwerwetschen geest, maar lieten zich door de heerschende mode medesleepen, en het verwondert ons niet eenen beschrijver der aangebrachte veranderingen, opgetogen te hooren uitroepen: 't Is niet te gelooven, hoe alles veranderd is in het koor, waar te voren niets te zien was dan gothiek, en nu alles - het koorgestoelte alleen uitgenomen - in nieuweren bouwtrant voortreffelijk is herschapen[1].

Wij gingen straks aan het jammeren en bedillen..... Gelukkig, dat de blijde klank van den beiaard ons tot betere stemming roept, en ons herinnert, dat wij alleen voor taak hebben de geschiedenis en de beschrijving der kerk en harer kunststukken voor te dragen.

Al de klokken van vroeger[2] waren in den brand van 1657 gesmolten. Twee en dertig nieuwe werden er gegoten, deels van de oude, deels van nieuw aangekochte klokspijs; van de oude klokken bleef er ongeveer 11000 pond over; iets meer dan 12000 pond, meest door Bartholomeus Cauthals geleverd, werd er aangekocht; aan Cauthals betaalde men uit dien hoofde over de 5000 rijnsgulden[3]. De naam van den gieter, den beroemden Pieter Hemony, staat op meest al de klokken te lezen, benevens het wapen van den abt Augustinus Wichmans, de beginletters van diens naam, een wapenschild met de zinneteekens der abdij, een O.-L.-V.-beeld en eene bede tot den heilige, wiens naam zij voeren. Zoo leest men op eene: *S. Raphael custos Thobiae esto nobis in via solatium.* * *A*^{o} 1657 * *A.W.* **P. Hemony me fecit;* op eene andere: *S. Stephane protomartyr ora pro nobis.* * *A*^{o} 1657* *A.W.* * *P. Hemony me fecit;* op eene derde: *S. Paule doctor gentium ora pro nobis.* * *A*^{o} 1657 * *A.W.* * *P. Hemony me fec.*[1]. Den gelukzaligen Siardus, den beschermheilige der abdij, mocht men niet vergeten. Te zijner eere draagt eene der grootste klokken voor opschrift: *B.P. Siarde sacer inquiline Tongerloensis*, *cujus interventu ab ulteriori flamma servati sumus ora pro nobis*[2]. Volgens eene aanteekening van Heylen ontving Hemony de som van 3600 gulden voor het gieten der klokken.

(1) Latijnsch opstel in handschrift van provisor Nic. Van der Meulen (+ 1723).
(2) Arnoldus Renault, van Lorreinen, had in 1630 zes klokken hergoten in de abdij, waarvan de grootste 1200 pond woog. *Comp.* Nov. 1630.
(3) *Liber creditorum*, etc. 1646 etc, In 1672 treffen wij eenen geelgieter Barth. Cauthals aan.
(1) De Raphaëlklok hangt thans in den toren van Hersselt; Stephanus in den toren der abdij; Paulus te Zoerle-Parwijs.
(2) L. Van Craywinckel, op. cit. bl. 155.

De beiaardtrommel heeft Cornelius Van Bouchout aangenonomen te maken voor 2000 patakons; de noten werden er opgesteld door den beiaardspeler der abdij, Hubertus genaamd, die den 26^{n} Februari 1661, 20 gulden ontving; den 4^{n} Mei daaropvolgend werd het werk gekeurd door den heer Gotscoven, meester Hermannus van Antwerpen en Carolus van Leuven; te zamen betaalde men hun dien dag 96 en den steller Hubertus 18 rijnsgulden. Het gewone dienstloon van meester Hubertus was zes rijnsgulden ter maand(3).

Bij het einde der zeventiende eeuw, werd de toren vier klokken rijker, waarvan eene bestemd voor den beiaard en den uurslag, de drie andere voor het gelui. Joseph Plumere, die ze goot, was, zoo wij vermeenen, van Luik. 'Anno 1698 hadde meester Joseph de Plomere - hij zelf schrijft Plumere - aengenomen onse clocke te gieten voor 7 guldens het hondert, mits wij soude doen alle coste, oock wercklieden ende hem geven den cost ende dranck.' De gemeente Westerloo, van de gelegenheid gebruik makend, liet tezelfdertijd in de abdij twee nieuwe klokken gieten. Doch ter oorzake van een ongeval aan den oven, werd de gieting verschoven tot het volgend jaar, wanneer men ook den beiaard opnieuw regelde. De vier klokken der abdij wogen te zamen 8903, de twee van Westerloo 2546 pond(4).

Op navolgende voorwaarden werd, in 1714. Willem Witlockx, van Antwerpen, belast met het hernieuwen der groote beiaardklok:

'Wij onderschreve sijn op heden den 9 July 1714 veraccordeert ende overeengecomen op de maniren als volght: te weten dat mijnheer Cobbe als sigh sterckmakende voor G u i l. Witlockx bijaertgiter tot Antwerpen, door dito voor het clooster van Tongerloo sal doen giten eene clocke om te dinen voor de grootste van den bijaert in de plaetse van die aldaer tegenwoordigh is hangende onder de clocken door Hemoni gegoten. met beloofte van die door Witlockx te doen leveren op den toon ende accoort met de rest van de clocken ter aprobatie van liefhebbers des verstaende, aen den prelaet verleenende den tijt van een maend omde selve te laten keuren naer dat sij op den toren sal gehangen sijn. Ende oft het gebeurde dat die clock hangende in den bijaert anders bevonden wirt, soo ver-

(3) Adrianus Heylen. *Analecta* ms.
(4) Afrekening met die van Westerloo.

obligeert hij sigh als sterckmakende voor dito Witlockx van de selve clock op sijn kosten uijt den toren te doen nemen en te doen herdraijen, oft in cas sulx niet geschiden en koste de selve naer Antwerpen te doen voeren en een andere met de voorschreve qualitijten in den toren te doen hangen alles op de kosten vanden voorsc. Witlockx ende van den anderen kant soo belooft den heer prelaet van Tongerloo hem te doen tellen soo haest de clock sal goet gekeurd wesen voor ider pont sestien stuijvers wisselgelt sonder daer onder te begrijpen de ijsere ooge die voor afgewegen sal worden ende betaelt als aen dito Witlockx costen sal. Voorders mijnheer prelaet sal gehouden sijn de voors. clocke met sijn peerden en wagen tot Antwerpen in de giterije af te haelen, dan Witlockx sal die door sijn volck oft andere op sijn kosten doen op den wagen laijen. Alsoo gedaen alles ter goeder trauwe op den dagh en jaer als boven.

'F. Gregorius abt van Tongerlo. Jac. And. Cobbe als sterckmakende voor Guilielmus Witlockx.'

In zijn kwijtschrift van den 21^{n} Februari 1716 bekent Witlockx voor de geleverde klok, 4233 pond wegend, ontvangen te hebben 3386 gulden 8 stuivers.

Zeggen wij nog dat de grootste der kleine klokken, in 1744 geborsten, hergoten werd, in 1752, door Van den Gheyn, van Leuven.

Een nieuw klavier op de trommel van den beiaard maakte in 1723 de horlogemaker Hendrik Joltrain. Volgens overeenkomst zal 'den aennemer deser gehouden sijn een clavier te maecken volgens de forme van dat van Lier daertoe leverende op sijnen cost allen het ijser en stael daer toe noodigh, het coper dat daer toe gebruijckt moet worden sal hem gelevert worden ten sijnen huijse op den cost van d'abdije van Tongerloo, voorders sal hij verobligeert sijn het selve clavier te stellen en vast te maecken op de trommel tot Tongerloo, daer toe leverende en preparerende het noodigh ijser op sijnen cost ende sal het selve moeten leveren binnen den tijt van vier maenden naer den datum deser..... Item het selve gestelt sijnde sal aen den aennemer voersc. moeten betalen de somme van vijfhondert guldens wisselgelt.

Aldus gedaen binnen de Abdije van Tongerloo desen 28 April 1723.

Hendrick Joltrain

F.G. Van Ryckevorsel prov. Tongerl.'

Tot bij het einde der achttiende eeuw leenden de klokken van Hemony, van Plumere en van Witlockx, dag op dag, hunne stemmen om de kloosterlingen en de bewoners van de omstreek tot des Heeren dienst te noodigen, en heinde en verre het lief en leed des kloosters te vertolken. Toen de verjaging nakend was, werden - naar het zeggen eener mondelinge overlevering - de kleinere beiaardklokken neergehaald en verborgen door de kloosterlingen, die ze nadien aan verschillige gemeenten en kerken verkochten of ten geschenke gaven. Eene maand na de verdrijving der kloosterlingen, den 18 Nivôse, jaar v (7^{n} Januari 1797), deed het Fransch bestier de grootere klokken, 13 in getal, en van een totaal gewicht van 19358 pond(1), naar de smeltovens voeren. Het zij tot eere van de inwoners der gebuurte gezegd, dat men onder hen te vergeefs werkvolk zocht om ze neer te halen. Niemand wilde daaraan de hand leenen. Niet slecht getroffen was het antwoord van eenen inwoner van Gheel, Thomas Willems, dien men er toe wilde dwingen: Ingevolge de grondstelsels van Vrijheid, door de republiek uitgeroepen, - in dien zin schreef hij

(1) Officieele stukken vermelden dat gewicht; elders vonden wij 22000 pond aangeteekend.

aan den commissaris van het *Directoire exécutif* bij het municipaal bestier van het kanton Gheel - moest het hem ook vrij zijn te werken, waar en voor wie het hem beliefde, en zijne medewerking te weigeren in eene taak, strijdig aan zijn geweten. Men was ten slotte genoodzaakt, opzettelijk bedienden van het bestier en werklieden van Antwerpen te ontbieden, om het hatelijk werk te verrichten.

Van de eerste dagen was het kruis van den toren afgeworpen: dit teeken der ware verlossing was al te stootend in de oogen van hen, die, onder den leugenkreet van 'Vrijheid' het veroverd België aan slavenbanden legden. De kerk was reeds teenemaal geslecht[1], toen de toren, met zijne verbrokkelde naald, daar nog stond, als een ontkroonde koning. Op zijne beurt viel hij in den loop van het jaar 1811. Na vier maanden werkens, deed de toenmalige eigenaar, om de afbraak te bespoedigen, in en doorheen het steenwerk, met pek bestrekene schoren en binten aanbrengen, die, door het vuur verteerd, het torengevaarte eindelijk ten gronde sleepten. Het was alsof de aarde beefde, op den Sexagesimazondag, tusschen twee en drie ure namiddag, toen de reus, wolken van stof, meer dan tien minuten verre, in het rond verspreidend, nederviel.

Doch brengen wij den luisterrijken tempel nog een bezoek, voordat hij der verwoesting wordt prijs gegeven.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

De geneeskunst

oefent weinig of geen invloed uit op den aard en den duur der ziekten, en op het cijfer der overledenen; maar zij is in staat, het leven aangenamer te maken, en kan door haar goede zorgen de bevolking lichamelijk beter maken en het getal verminkten doen afnemen, al kan zij het bevolkingscijfer niet doen stijgen, trots de beste gezondheidsmaatregelen. Lijden te voorkomen, smart of pijn te lenigen, vertroosting aan te bieden: ziedaar, waartoe de geneeskunst in staat is en wat zij dan ook verschaft; maar geene bestaande ziekten kan zij wegnemen door poeders of drankjes, zooals vrij algemeen geloofd wordt, dat zij wél kan doen.

Haar zending is derhalve bescheidener dan velen meenen, maar zij is toch schoon genoeg om haar te rangschikken o n d e r de zoodanigen die de menschheid de meeste diensten bewijzen, en voor het lichaam dezelfde beteekenis hebben, als de zorgen die de geestelijke aan het zedelijk welzijn bewijst; beiden hebben hooge waarde, maar ook haar grenzen. De fouten tegen de natuurwetten, Quetelet zeide het te recht, waaraan 's menschen lichaam onderworpen is, moeten, eenmaal begaan, haar loop hebben en kunnen niet worden weggenomen door artsenijen, evenmin als de zonden, tegen de zedewetten begaan, kunnen weggenomen worden; maar troost en verlichting van lijden kan in beide omstandigheden des levens worden verschaft, en goede raad gegeven worden om geene fouten of zonden te begaan.

Dr. E.C. BÜCHNER.

(1) De wanden der kerk werden neergehaald in het jaar 1810.

De muziek bij de Turken.(*)

De muziek in de paleizen en kiosken der Turksche grooten is uitsluitend in handen der vrouwen en bepaalt zich dus alleen tot den harem. Onder de OMAJJADEN en de ABASSIDEN blonken nog vorstinnen als zangeressen en luitspeelsters uit. Bij de

MUZIEK EN DANS IN DEN HAREM VAN EEN TURKSCHEN PACHA.

Turken daarentegen, vooral sedert het verval van hun rijk, is de vrouwenmuziek meer in de handen van odalisken en slavinnen geraakt, die zoo zij even goede zangeressen als danseressen zijn, tot hooge prijzen gekocht worden.

De door deze meisjes al dansende en onder pantominen en den klank der rinkelbommen voorgedragen of de bij het snarenspel van luit en tamboeren gezongen liederen, brengen dezelfde uitwerking op de voorname Turken te weeg als het geplas der vallende waterstralen hunner fonteinen, dat zij in majestueuze rust met over elkander geslagen beenen op hunnen divan gezeten aanhooren, en dat zoozeer overeenstemt met hunne bespiegelende rust. Want de muziek der liederen die aldaar gezongen worden en de onder het geklepper der eastagnetten uitgevoerde dansen beteekent zeer weinig en dient veeleer om het genoeglijk kalme gepeins van den hoorder te bevorderen dan te belemmeren.

Belangrijker is de muziek die in de openbare koffiehuizen der groote steden uitgevoerd wordt. Onze naar de natuur geteekende afbeelding stelt een der grootste koffiehuizen te Caïro voor, en toont aan dat men zich aldaar voornamelijk tot instrumentale muziek bepaalt, inzonderheid tot de strijkinstrumenten, de rebab en de kemangeh. Deze worden, zooals uit onze afbeelding blijkt, uitsluitend door mannen gespeeld en de Moslems kunnen uren lang, zonder van plaats te verwisselen, onder het genot van hun lange Turksche pijpen en den zwarten drank der Levant, naar deze muzikanten luisteren.

De op deze plaatsen gespeelde marschen, volksmelodieën, ‘Turksche concerten’ en dansen vertoonen, zooals uit het aan De la Borde ontleende voorbeeld blijkt, meestal echt nationale trekken.

Van eene buitengewone liefelijkheid getuigen de wijzen van sommige mohammedaansche dansen, die men in Egypte door het volk, hetzij aan de oevers van den Nijl, waar des avonds de visschers aanleggen, hetzij op andere rustige plaatsen ziet uitvoeren. Zelden nemen de vrouwen, zelfs uit de laagste klasse, aan deze dansen deel en dan nog alleen met het gewone handgeklap.

(*) Overgenomen uit de *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis* van Emil Naumann door J.C. Beers, uitgever Joh. IJkema, te 's-Gravenhage. (Zie onder *Kroniek*, blz. 28.)

Daarentegen zijn e r openbare danseressen. welke men te Caïro G h a s i e noemten die, hoewel den mohammedaanschen godsdienst belijdende, evenwel op uitnoodiging in de huizen en tuinen komen, om hare kunst te vertoonen. Zij verkeeren echter niet met de overige mohammedaansche vrouwen, omdat hare mannen, die gewoonlijk het een of het andere ambacht uitoefenen, in tegenstelling tot de anders in het Oosten heerschende zeden, geen bezwaar maken, dat hunne jonge vrouwen of meisjes voor een gezelschap zingen en dansen, mits zij daarvoor beloond worden. Men vindt er allerliefste schepseltjes onder en de door haar onder het dansen uitgevoerde standen, gebaren en bewegingen zijn, hoewel dikwijls zeer gewaagd, meestal even bevallig en oorspronkelijk, als de begeleidende, aartsvaderlijke instrumentale muziek. Deze bestaat gewoonlijk uit een kemangeh en een rinkelbom.

De zangeressen markeeren bovendien zelve de maat, daar door het onophoudelijk klepperen met de castagnetten, die zij in hare in de hoogte zwaaiende handen houden, de rhythmus harer bewegingen regelen en versterken. De begeleidende muzikanten zijn gewoonlijk een man en eene oude, de rinkelbom beukende vrouw, die bij deze voorstellingen, in het belang der welvoegelijkheid, de rol eener duenna vervult. Men hoort bij zulke gelegenheden de dikwijls uitgelaten wilde wijzen, zooals de volgende[1] door De la Borde het eerst

(1) Zie het werk, blz. 95.

medegedeelde Turksche dansmelodie, waarvan, zooals bekend is, C.M. von Weber, voor den mooren-dans in zijne opera *Oberon*, met zulk een gunstigen uitslag gebruik heeft gemaakt.

Hoewel in het algemeen verwant, dragen de liederen, dansen en marschen der Bedouïnen die de woestijn doorkruisen en de tot de k a r a v a a n behoorende manschappen,

BINNENGEZICHT VAN EEN KOFFIEHUIS TE CAÏRO.

een geheel ander karakter. Bij deze rondtrekkende, e e n v o u d i g e , trouwha r t i g e , doch heetbloedige zonen van een voor de aanraking met de groote mohammedaansche steden g e l u k k i g bewaard gebleven ras, schijnt d e m u z i k a l e geest der Osmanen de meest frissche en oors p r o n k e l i j k e ontwikkeling te hebben verkregen. Wij kunnen hiervoor g e e n beter bewijs leveren dan de toondichting van eenen, helaas te vroeg gestorven Franschen componist. De cantate: *Le désert*, voor mannenkoor en orkest, van Félicien David, wekte bij hare verschijning in 1844 niet alleen groote belangstelling door het juiste weergeven der indrukken, die de onmetelijkheid der woestijn van Sahara, en het nachtelijk geflonker van den sterrenhemel op het gemoed der menschen uitoefenen, maar te gelijkertijd door het liefelijk aanlokkende der daarin voorkomende, zoo vreemd en tevens zoo echt nationaal klinkende gezangen, gelijk door den fantastisch verheven toon en den kloeken vorm der daarin opgenomen dansen en marschen. Een onderzoek van de door William Lane, Villoteau, De la Borde en anderen in het Oosten opgeteekende Turksche, Arabische en Moorsche melodieën hebben mij overtuigd, dat de schoonste der in het werk van Félicien David voorkomende thema's en motieven, hetzij noot voor noot tot de door de vermelde schrijvers opgeteekende oorspronkelijke melodieën behooren, hetzij met een groote meesterschap door hem nagevolgd zijn. Dit doet, zooals ieder deskundige weet, niet te kort aan het werk van David, wiens compositie toenmaals zelfs Robert Schumann's goedkeuring verwierf, want de taak van den componist bestaat evenals die van den dichter, in het bewerken en samenvoegen der ruwe omtrekken en der fragmenten van volksoverleveringen, die eerst onder zijne meesterhand vorm, kleur, achtergrond en samenhang verkrijgen.

Bij dit alles komt nog dat David zich tot zijne composities vooral door de indrukken d e r natuurtafe r e e len en de muzikale herinneringen opgewekt gevoelde, die h i j op eene reis van Caïro naar Algiers met een karavaan door de woestijn van Sahara

had verkregen. Hij heeft dus, om zoo te spreken, z e l f uit de bron geschept en de zonen der woestijn beluisterd als zij, na een vermoei e n d e n en afmattenden dagmarsch en nadat de tenten voor het nachtleger opgeslagen waren, zich aan hunne muzikale aandrift tot zingen en dansen overgaven.

's Levens wedloop is moeielijk geworden; sterk gespannen zijn alle spieren; de mededingers op de renbaan treden elkander op de hielen; wee hem! die bukt om zijne schoenriemen te binden.
CARLYLE.

Een jongeling, die verklaarde nooit iets te zullen gelooven, dat hij niet begreep, kreeg tot antwoord: dan zal uw geloof het kortste zijn dat ooit bekend werd.

Bijkans al onze lichaamsdeelen maken uitgaven noodzakelijk; onze voeten hebben schoenen, onze beenen kousen noodig; het overige onzes lichaams vereischt fatsoenlijke kleederen, onze maag een goed voedsel; mijne oogen, ofschoon allernuttigst, vereischen slechts den weinig kostbaren aankoop van eenen bril; maar het zijn de oogen van anderen die ons in den grond boren. Indien alle menschen, ik alleen uitgezonderd, blind waren, zou ik noch *fraaie* kleederen, noch *prachtige* gebouwen, noch sierlijke meubelen noodig hebben.
B. FRANKLIN.

De gelukkigste dag van moeder Janssens.
II.

Zes en twintig jaren zijn er voorbijgegaan sedert den dag waarop Trees Janssens het zeegat boven de huiselijke rust verkozen had. o, Wat veranderingen zijn er in den loop dier jaren voorgevallen! Vader Janssens' beenderen rusten sinds achttien jaren op het kerkhof; al de kinderen des gezins zijn in den echt getreden en moeder Janssens telt reeds onder hare kleinkinderen zonen, die, door het noodlot gedwongen, hunne burgerkleederen tegen die der soldaten verwisseld hebben.

Wij vinden Marianne terug in hetzelfde Schipperskwartier, doch hare woning is zoo aanlokkelijk niet meer als vóór zes en twintig jaren; hare beneden- en bovenwoning heeft plaats gemaakt voor een zolderkamerken, waarop geene andere dan de onontbeerlijkste slechte meubelen prijken.

Ook hebben de tijdsomstandigheden hare keuken niet voorspoedig gelaten; zij eet thans het genadebrood van hare kinderen, die zelf niet rijkelijk kunnen opdienen, vermits allen even hard moeten zorgen voor het dagelijksch brood.

In dezen toestand vinden wij de leden des gezins terug na een zes en twintigjarig tijdverloop.

Het was op eenen Vrijdag. Naar wekelijksche gewoonte, waarvan zij in 26 jaren niet eens afgeweken was, had Marianne, die reeds zwaar gebogen ging onder den last der jaren, in de Predikheerenkerk eene mis bijgewoond, tot zielerust harer Trees. Daar er dien dag niets dan regen naar beneden viel, verhaastte zij haren stap; zoodra zij uit de kerk trad, ging zij over de Sint-Paulusplaats (vroeger de Kalkbrug) en weldra bevond zij zich in hare woning.

Slechts een paar minuten had zij zich van haren mantel ontdaan, toen zich een licht geklop op de deur hooren liet. Zij opende, doch hoe verwonderd keek zij op, toen een sterk gespierde zeeman binnentrad.

- Dag, moederken, sprak de binnengekomene; ik weet niet, of ik hier mijne bestemde plaats gevonden heb, doch ik geloof het. Zijt gij moeder Janssens?

- Zooals ge zegt, vriend, antwoordde zij, den vreemdeling sterk beziende. Maar zet u, als 't u belieft.

- Ja, ik zal mij zetten, zet u insgelijks.

Zoodra beide gezeten waren, begon de zeeman:

- Moederken, ik kom u over eene zeer aardige zaak spreken. Leven uwe kinderen nog?

- Ja, vriend, allen zijn nog in 't leven, behalve mijne jongste dochter, die, nu zes en twintig jaar geleden, ons verliet, om met een Amerikaansch zeilschip te vertrekken en die een jaar daarna haar dood in de zee vond.

- Zijt ge wel zeker, moederken, dat uwe dochter in de zee begraven werd?

- Ik ben er zoo zeker van als dat ik de overtuiging bezit dat gij naast mij zit, antwoordde Marianne, terwijl de matroos bemerkte dat er tranen in hare oogen glommen.

- Kunt gij bewijzen dat ik uw gezegde voor waarheid moet houden?

- Zeker, mijne bewijsstukken zijn deze. Het was den 9^{den} Augustus van 't jaar 1856 dat het zeilschip, waarop mijne dochter zich bevond, de haven van Antwerpen verliet, en den 17^{den} November van het volgende jaar kondigden de nieuwsbladen aan, dat het schip met man en muis vergaan was. Och! vriend, de dag, waarop ons dit droevig nieuws ter ooren kwam, is de rampzaligste van mijn leven geweest.

Luide begon zij te weenen. Tusschen hare tranen sprak zij voort:

- En niemand was de schuld van haren dood dan mijn man zaliger. Welke pogingen ik toen aanwendde, om haar thuis te houden, alles bleef vruchteloos, en helaas! wanneer het te laat was, gingen zijne oogen open; hij bekende, dat hij misdaan had, doch er was toen niets meer aan te veranderen. Ook is hij als van Onzen Lieven Heer gestraft geweest, want sedert dien dag vielen er alle ongelukken op zijn hoofd.

- Toe, toe, ge moet daar niet om weenen, sprak de matroos sussend, maar nu nog eene vraag: hebt gij nooit eenen brief van uwe dochter ontvangen?

- Neen, gedurende den tijd dat zij aan boord geweest is, hebben wij geene letter nieuws van haar vernomen. Maar, zoo ging zij voort, waarom komt gij mij die oude herrinneringen zoo levendig voor den geest roepen?

- Omdat er uw geluk misschien kan aan afhangen.

- Mijn geluk? sprak Marianne, met weemoedige stem; wat geluk kan er voor mij in besloten liggen?

- Dat zal het vervolg onzer samenspraak u uitleggen. Wat zoudt gij nu bijvoorbeeld zeggen, indien ik u zeide dat uwe dochter nog leeft? vroeg de zeeman en nauwkeurig sloeg hij hare bewegingen gade.

- Wat, mijne dochter zou nog leven? kreet zij in verruking. Er volgde een oogenblik stilte. Maar neen, gij wilt mij bedriegen; geen mensch ter wereld kan mij mijne dochter wedergeven; en weder verviel zij in hare vorige droefgeestigheid.

- En indien ik u het bewijs leverde dat zij nog leeft?

- Gij, gij zoudt mij mijne Trees kunnen wedergeven? riep zij, andermaal, opgewonden uit. Is het schip dan niet vergaan, nu vijf en twintig jaar geleden?

- Daarover kan ik u geen beslissend antwoord geven; nochtans kan ik u bewijzen dat uw kind nog leeft.

- o Spreek, spreek, laat mij niet langer in vertwijfeling; ik brand van verlangen om te hooren wat gij weet.

(Wordt voortgezet.)

JOS. F. BUERBAUM.

De misslagen van den beschonkene zijn niet die des wijns, maar die des mans.
P.G.C.

Wie, die de verleiding in rekening brengt, durft zeggen, dat hij beter is dan zijn buurman?
THACKERAY.

Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen te Antwerpen, 1882.

26, 27 en 28 November waren de volgende kunstwerken tentoongesteld:

L. Abry, *Van wacht* en drie puike waterverfschilderingen.
H. De Braekeleer, een onafgewerkt *Zeestrand* en een goed portret.
J. Delin, een welgelukt mans- en een kinderportretje.
R. Fabry, het door ons reeds vroeger vermeld portret in marmer van den heer A. Michiels.
L. Gallait, *Vrede* en *Oorlog*, twee verkleiningen van gekende stukken (toebehoorende aan den heer E. Grisar).
J. Lies, *De wandeling* en *Altijd in de boeken*, eigendom van den heer A. Michiels;
A. Madou, *Een incroyable*, een fijn getypeerd figuurtje, den roem des meesters waardig.
I. Meyers, een zeer fraai *Maanlicht.*
E. Quitton, *Doode vogeltjes*, tegen eene grenen plank hangende.
J. Rosseels, twee fraaie landschappen.
H. Schaefels, *Herinnering der polders* en *Na het onweder*, toebehoorende aan den heer Bisschops-Schaefels.
H. Seghers, fraaie waterverfschilderingen.
J. Stobbaerts, puik geschilderde *Jachthonden.*
J. Van Luppen, een flink *Landschap.*
P. Verhaert, *Het Vleeschhuis, De Palingbrug* en *De Gevangenisstraat* te Antwerpen, door ons reeds vroeger loffelijk vermelde stukken, die toebehooren aan den heer A. Van den Nest.
Th. Verstraete, *Morgen* en een ander door de zon bestraald *Landschap*, twee dichterlijke natuurvoorstellingen.
18 December waren er een 50-tal tafereelen, teekeningen en studiën tentoongesteld, nagelaten door den zeer verdienstelijken schilder F. De Bruycker, (zie 1882, blz. 209) en welke wij hebben aangeteekend om vermeld te worden in des schilders levensschets, die eerlang in ons tijdschrift zal verschijnen.

De Kersmistentoonstelling bevatte de volgende kunstwerken:

H. Bource, *De zondagmuts*, eene levensgroot flink geteekende en zorgvuldig geschilderde Scheveningsche jonge meid, die hare zondagsche muts gestreken heeft.
K. Boom, een verdienstelijk *Landelijk span*, dat echter als voorstelling eenigszins aan lichtteekening doet denken.
L. Bullerkotten, *De brug,* vol goede hoedanigheden.
C. Cap, *De schouwveger,* een aardig stukje, waarin de figuren van de meid en de kinderen uitvoeriger bewerkt hadden mogen zijn.
E. Claus, *Het vallen van de bladeren;* bezit goede deelen, maar dient te worden overwerkt.
Th. Cleynhens, een zeer verdienstelijk gezicht in het afgebroken *Sinte-Annagodshuis* te Antwerpen; onbegrijpelijk is het, wat de bovengevel van het maagdenhuis uit de lange-Gasthuisstraat daarbij komt doen; de vrijheid, die de schilder hiermede genomen heeft, schaadt natuurlijk zeer aan de geschiedkundige waarde van zijn stuk.
J. Correns, een al te gelikt portret van een krijgsman.
A. De Braekeleer, *Een onverwacht bezoek* en *De distilleerder.*
E. De Jans, twee Italiaansche meisjesportretten.

A. De Keyser, *Oudemannengang* te Antwerpen.
L. Dupuis, twee uitvoerig bewerkte borstbeelden van eene vrouw en een kind, in gebakken aarde.
D. Duwaerts, *Klein kind, verschrikt door eene hagedis*, een geestig opgevat groepje, dat ons meer beviel dan zijn damesborstbeeld met een hoed op het hoofd en een bloementuil op de borst.
A. Elsen, twee landschappen, die te veel aan zijnen meester herinneren.
E. Farasijn, uitmuntend klein *Meisjesportret* (kniestuk).
K. Felu (Pede pinxit), *Hartenhaas,* een op zijn Oostersch gekleed meisje, dat voornoemde kaart laat zien.
G. Geefs, twee borstbeelden van eene dame en een kind.
E. Godding, eene jonge, te schoon en te kleurig geschilderde volgens den titel *Weggejaagde boerin.*
F. Gons, *Jager door een onweder verrast*, eene oude kennis, die wij met vernieuwd genoegen hebben teruggezien.
J. Guiette, schoone *Goudsbloemen.*
M. Hagemans, *Gezicht op de Schelde*, goed als indruk, maar wat decoratief.
F. Hens, *Avond op de Schelde,* juist begrepen en vaardig geschilderd.
H. Hoeben, *Markt te Moscou* en een *Kleerkooperskraam* geven een goed gedacht van de volksgebruiken in Rusland.
A. Hubert, met zorg geschilderde *Arabische ruiters.*
F. Joris, een zeer lief beeldje, een kind voorstellende, dat, van zijnen holleblok een schuitje willende maken, zich met den hamer op den vinger heeft geslagen, benevens een meisjesborstbeeld.
J. Lambeaux heeft voortgang gedaan; een *Lezer* en *Bezoek aan 't museum* zijn twee verdienstelijke werken.
A. Marcette, een fraai *Gezicht op oud-Antwerpen.*
F. Mathaei, een naar de natuur geziene *Waterput.*
R. Montgomery, goed geschilderde *Zeebaren* op eene steile kust.
F. Musins *Beschieting van Alexandrië* laat te wenschen.
J. Nauwens, *Vruchten en bijhoorigheden*, den meester waardig.
C. Nijs, *Eenzaamheid* en *Gesprek*, zijn twee met zorg uitgevoerde stukken; in het eerste is de teekening der matroozen-figuur te verbeteren.
A. Plumot, *Brugovertocht*, eene uitermate fijn gepenseelde schilderij, in den aard van B. Ommegank (verkocht).
G. Portielje, *Zondagmorgen* (een oude jonkman, die eigenhandig zijne laarzen poetst) en *Een martelaar* (een schoolmeester, op wiens kleed vlegels van scholieren een geknipt mannetje hebben vastgehecht); beide stukken zijn verkocht.
E. Quitton, *Doode vogelen*, aangekocht door den kunstschilder D. Col, wat zeker eene goede aanbeveling is.
A. Serrure, *Laatste oogslag* en *Hoek van het atelier,* twee aangename stukken uit het tijdvak van Lodewijk XV.
F. Simons, een goed mansportret en een lief genrestuk.
F. Smith-Hald, *Avond te Cornwallis* en *Opkomende maan.*
J. Thielens, twee uiterst zorgvuldig bewerkte bloemen- en fruitstukken, het eerste wat te hard.
A. Van Beurden, *Grappenmaker met honden,* eene keurige groep in gebakken aarde.
P. Van der Ouderaa, *Een deugnietje* (meisje dat op het punt is de bloem van eene sierplant te plukken); het portret van mev. A. Janssens, de parel der tentoonstelling.
L. Van Engelen, *Russische pelgrim* en *Koopman in oudheden,* beide zeer zorgvuldig bewerkt; de laatste verkocht.

J. Van Genegen, *De Schelde bij donker weder* en *Oevers der Schelde* (dit laatste verkocht).
P. Van Havermaet, eene *Melkboerin*, half lijfs, met een donkeren achtergrond, waarop een gedeelte eener schilderij te zien is; wij hadden de figuur liever in opene lucht gezien.
F. Van Kuyck, *Terugkomst van het veld* (verkocht) en *December,* een goed getroffen wintergezicht (aangekocht door den heer V. Lynen).
J. Van Luppen, een meesterlijk *Eyckevlietsch landschap.*
H. Van Zoom, *Waterval in Noorwegen* (verkocht).

P. Verhaert, een goedgelijkend portret van den heer Bisschops-Schaefels, wiens haar en baard wat al te zilverachtig schijnen; *De koffiedrinkers*, in een landelijk huis, is een stukje warm van toon en kleur, dat een liefhebber vond.
Th. Verstraete, *Voormiddag* en *Avond*, twee zeer puike schilderijen, vol leven, licht en lucht; zijn derde stuk, *De moerassen,* is verkocht.
J. Wagner, een drietal lieve paneeltjes, waarvan het *Hoenderhof* verkocht.
E. Wolters, *De Schelde bij Baasrode,* 's morgens, bij lage tij, een zeer verdienstelijk stuk.

Kroniek.

Antwerpen. 17 Januari heeft de gemeenteraad beslist, dat, ter herinnering van den 300^{en} verjaardag van de zoogenoemde *Camisade van Alençon* of Fransche Furie (zie 1881, blz. 131 en 139) en ten aandenken van de slooping der Spaansche vestingen, uit de bewaard geblevene steenen van de voormalige Borgerhoutschepoort, op de Gemeenteplaats een gedenkteeken zal worden gesticht, waarvan de vorm eerlang zal vastgesteld worden.

- Emiel Wambach, de gunstig gekende steller van het oratorio: *Mozes op den Nijl*, woorden van wijlen E. Van Herendael, heeft zijn werk in het licht gegeven. Bij den Vlaamschen tekst is ook de Duitsche, door F. Muller, en de Fransche, door E. Van Dyck, onder de muziek gevoegd. Het op sterk en fijn papier fraai gedrukt boekdeel van 66 bladzijden verdient eene plaats in alle muziekbibliotheken en op iedere piano.

- De 3^{e} aflevering, van jaargang 1882-1883. van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat van: F. Cogen, *Garnaalvisschers;* K. Verlat, 's meesters eigen portret, eene oude plaat, vroeger bij F. Bizolier gedrukt en overwerkt in 1882; A. Elsen, *Eenzaamheid*, wat eentonig en op verschillende plaatsen te zwaar gebeten; F. Lamorinière, *Hoeve te Eeckeren*, prachtige ets; mev. A. Elsen, *Klaprozen;* W. Linnig vader, *Rustende Zigeuners.*

- De *Conscience-Kring*, die zijnen beroemden peter een heilwensch had overgeseind ter gelegenheid van de jaarwisseling, heeft het volgende tot weemoed stemmend antwoord ontvangen: 'Brussel, 6 Januari 1883. Waarde heer (Jul. Van Laere, voorzitter), Ik ben zeer ziek sedert meer dan 6 maanden en meest altijd bedlegerig. Toen uw vriendelijk telegram ten mijnent toekwam, leed ik hevige pijnen, en was onbekwaam u te antwoorden. Nu ontbreekt mij nog de kracht om naar behooren u mijnen oprechten dank voor uwe goede herinnering te betuigen. Ik moet mij bepalen bij de verzekering dat ik ten uiterste gevoelig ben aan het bewijs uwer

genegenheid tot mij, en verzoek u, in mijnen naam, aan uwe geëerde medeleden, mijne innige erkentenis uit te drukken. Hartelijke groet.

'CONSCIENCE.'

- Nieuwsbladen melden, dat R. Mols' schilderijententoonstelling (zie blz. 11) ten bate van de wiegscholen 14,000 fr. heeft opgebracht (ruwe opbrengst). Dezelfde schilder heeft zijne verzameling schilderijen tentoongesteld te Parijs, in den *Cercle Richelieu*, ten behoeve van de menschen die aldaar van de overstroomingen hebben geleden. Maar de toelating om eene verloting in te richten, zooals te Antwerpen, werd hem door den minister van binnenlandsche zaken geweigerd.

- De Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters looft twee prijzen uit (1ste: een zilver verguld eeremetaal en 250 fr., 2de: een bronzen eeremetaal, een diploma en 150 fr.) voor een ontwerp van *Gemeentehuis*, *in den stijl der kunstherbloeiing*, voor eene gemeente van 5000 zielen. Belgen en sedert 1 Januari 1883 in België wonende vreemdelingen, minder dan 30 jaren oud, kunnen mededingen. De ontwerpen op 23 Juli 1883, voor 5 ure 's namiddags, te bestelen bij den heer voorzitter Edm. Leclef, Kunstlei nr 152, te Antwerpen. Het omstandig programma der prijsvraag is verkrijgbaar bij den heer F. Hompus, secretaris der maatschappij, Zirkstraat nr 31, te Antwerpen.

- Het thans volledig verschenen *Rubens-bulletijn* voor 1882 bevat, onder andere bijdragen over Rubens: het fac-simile der te Keulen berustende akte van 26 April 1577, toegelicht door P. Génard; een brief van Marnix aan Rubens uit Geertruidenberg dd. 18 Mei 1577; eene verhandeling van M. Rooses over Rubens' *Hemelvaart van Maria*, in de Antwerpsche hoofdkerk (zie de *Vlaamsche School* van 1874, blz. 160 en 1875, blz. 179); over A. De Vries, door C. Ruelens; over eene schilderij door Rubens in 1633 gemaakt voor de Witte Zusters, te Leuven, door E. Van Even; eene beschrijving (met teekeningen op steen door C. T'Felt) van Rubens' juweelkoffertje, door Dehaisnes; over Rubens' schilderijen in de Oratoriokerk, te Rome, door A. Pinchart; over reizen in Frankrijk door C. Ruelens; over Rubens en B. Moretus en W. Panneels, door P. Génard; over het aan Rubens door Albertus en Isabella geschonken waschbekken met kan (waarbij twee op steen geteekende prenten door C. T'Felt), toebehoorende aan den heer K. baron de Borrekens te Antwerpen, door C. Ruelens.

- Bij den kunsthandelaar M. De Vries, korte-Nieuwstraat 2, is een zeer fraai in eikenhout gebeeldhouwd tabernakel te koop gesteld, afkomstig uit de sacristij der kapel van het vroeger bestaan hebbende godshuis van het Droogscheerdersambacht; het is in den stijl der kunstherbloeiing en zeer waarschijnlijk van de hand van den Antwerpschen beeldhouwer H.F. Verbruggen (zie 1880, blz. 199).

- Voor het huis van Plantijn werden aangekocht: mits 50 fr., eene gravuur uit de XVIe eeuw, voorstellende de toegevrozen Schelde, waarop zich veel volk beweegt; mits 100 fr., een exemplaar van de in 1556 bij Plantijn gedrukte *Ephémérides perpétuelles de l'air.*

Buitenland.

's-Gravenhage. *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis. De ontwikkeling der Toonkunst*, *van den vroegsten tijd tot op heden*, *van Emil Naumann door J.C. Boers* (zie 1882, blz. 181), uitgever Joh. IJkema. De 4e en 5e aflevering van dit belangrijk werk zijn verschenen; zij bevatten: het vervolg van het 3e *hoofdstuk* over de *muziek der Israëlieten* en zijn versierd met keurige afbeeldingen en een handschrift in fac-simile van L. Van Beethoven uit de variatiën over een thema uit *Judas Maccabeus* van G.F. Händel (1685 + 1759) en dezes prachtig portret naar Hudson, gegraveerd door

W. Bromley in 1789. Het 4e *hoofdstuk* handelt over de *wereld van den Islam* of de *muziek der Islamiten.* Deze bijdrage dankt men aan de welwillendheid van een Nederlandsch onderzoeker der Arabische toonkunst, den hoogleerar dr. J.P.N. Land, te Leiden. Als proeve van bewerking der *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis*, die als een standaardwerk verdient geroemd te worden en welke ook der jeugd in handen mag gegeven worden, weshalve zij voortreffelijk geschikt is om uitgereikt te worden op prijs uitdeelingen aan leerlingen van muziekscholen en andere onderwijsgestichten, zoo voor meisjes als jongens, nemen wij er op blz. 24 de boeiende beschrijving van den toestand der muziek bij de Turken uit over. Bij vernieuwing sporen wij met warmte aan tot inteekening op de *Geïllustreerde Muziekgeschiedenis.*

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

2. Wijzigingen aan het gebouw. De kunststukken van vroeger herdacht. Tafereel van Rubens. Enz.

Door het wegbreken van de koorkens van den Zoeten Naam en van den H. Norbertus[(1)],

RELIQUIEëNKAST VAN DEN GELUKZALIGEN SIARDUS.

die nagenoeg een en halven boog der zijbeuken innamen, heeft de kerk gewonnen in ruimte, en regelmatiger zijn hare bouwkunstige lijnen. De kleine voorgebouwen, weerszijds den voorgevel tot de hoogte van de vensters der zijbeuken, in de plaats dier kapellen aangebracht, mogen, onder bouwkunstig opzicht, min gelukkig heeten. Die verandering dagteekent van het jaar 1726. Eene andere wijziging heeft het gebouw ondergaan in de zijnissen, die nu tot op de helft hunner oorspronkelijke diepte zijn ingekort.

Vinden wij, ten gevolge der nieuw ingevoerde versieringen, de schoone triptieken en tafereelen van vroeger - Leonardo da Vinci's Avondmaal alleen uitgezonderd - in den tempel niet meer, de kloosterlingen, hunne kunstwaarde naar verdiensten schattend, hebben ze evenwel met zorg bewaard en op gepaste plaatsen ten nutte gebracht. Het triptiek van Gozewijn Van der Weyden, *Maria's Hemelvaart en Boodschap, en de Geboorte onzes Heeren* verbeeldend, hangt nu in het voorgebouw, links van den ingang der kerk; de *Sinte-Dimphnatafereelen* ziet men in het tegenovergesteld aanhangsel, tot prelaatskoorken ingericht; de Salvator, het vermoedelijk werk van Quinten Matsijs of van Van Eyck, versiert de kapel van het ziekenhuis; Van der Weydens *Begiftiging van Calmpthout* hangt bij den trap in het

(1) Van het koorken of de kapel van den H. Norbertus spreekt het volgend stuk: ‘Op heden den 16 December 1613 soo heeft myn eerweerdige heer de prelaet van Tongerloo veraccordeert met Gommaer Schelckens metser tot Lier als dat allen geschillen die sy met malcanderen hadden syn veraccordeert ende quytgescholden persalvo dat den vs. Gommaer Schelckens moet metsen inde kerck den altaer metten muer tot boven aen het w[e]lfsel ende het selve choor te pleyveyn soo dat behoort ende de trappe buiten de duer van de kercke op de plaetse te herleggen. Dies sal de Eerweerdige heer de vs. Gommaer Schelckens moeten geven XII gulden eens oft II pont Vlams, dies sal den vs. Gommaer Schelckens met syn knechts hebben cost ende dranck ter wylen dat het werck woort gemaeckt.
Noch heeft myn heere begeert dat Gommaer de steenen trappen voerde deure vande kercke verleggen soude, gelyck dat vereyscht. Item den Salvator boven den preeckstoel uut den muer breken ende versetten daermen hem dat ordineren sal, desgelyx oyck den preeckstoel, oft soo verre men den preeckstoel lieten staen, soude een ander carweye daer voor moeten doen.’

convent; *Sint-Angustinusleven*, na eenen tijd tot versiering der bibliotheek gediend te hebben, bevindt zich nu in eene der zalen van het prelaatsverblijf; de *Legende van S*te. *Anna* verhuisde naar eene kapel van Calmpthout, waar kloosterlingen van de abdij de herderlijke bediening vervullen(1); de schilderij van Gossaert, in slechten toestand, is tijdelijk niet opgehangen(2).

Een tafereel van Floris, de *Vier evangelisten* vertoonend, dat in de zeventiende eeuw, met de schilderij van L. da Vinci, het koor, en later eene der prelatuurszalen opluisterde, hangt thans in de sacristij(3).

Vermelden wij hier nog eene schilderij van Rubens, in 1648 aangekocht. Prelaat Wichmans schreef desaangaande uit Brussel, den 27n November van dat jaar, aan den prior der abdij; wij vertalen den brief uit het Latijn:

Jesus, Maria, Joseph.

Eerwaarde heer Prior.

Heden kwam hier Matthias(4), de waard van ons huis, te Antwerpen, met een tafereel van den Gekruisten Zaligmaker, door Rubens geschilderd. Hij kocht het in eene veiling tot redelijk gematigden prijs, - de kunstwaarde der schilderij ingezien -, namelijk voor 590, ik zegge vijf honderd negentig gulden. Het tafereel is twaalf voet hoog, zes breed, zonder de lijst. Mijns dunkens zal het best geschikt zijn voor den vleeschrefter aan het hoofd der tafel. Neem de maat van de plaats, voordat de provisor naar Antwerpen gaat, waar hij het tafereel zal vinden. Eenieder zegt, dat het eene goedkoope aanwinst is.... (Het overige des briefs slaat op heel andere zaken.)

Uw vader in Christus

F. Augustinus abt van Tongerloo.

Brussel 27 November 1648(5).

In de meening van den prelaat was de schilderij bestemd om onmiddellijk in den refter geplaatst te worden; zij prijkte echter eenen tijd in eenen der zijbeuken van de kerk. Door een

(1) Niet de kapel van den Greef, zooals het *Journal d'Anvers* zegde in zijn nummer 100 (10 April) van 1873, maar de kapel van het dorp. - Het opstel van het *Journal* werd ook afzonderlijk gedrukt, onder den titel: *Un chef-d'oeuvre d'Albert Durer,* 8 bl. in 16o. Zonder jaar en naam van drukker of schrijver.

(2) Heylen. *Verhandeling*, VII, bl. 26; - Sanderus; - Verschillige aanteekeningen van Heylen, Van der Achter en prelaat Siardus Van den Nieuweneynde (1745-1779).

(3) Van Herdegom. *Diva Virgo Candida*, p. 320; - Verschillige aanteekeningen uit de achttiende eeuw.

(4) Zijn naam is Matthias Antonissen.

(5) Oorspronkelijke brief van Aug. Wichmans.

ongelukkig toeval gescheurd, doch meesterlijk hersteld, werd zij nadien werkelijk in den refter geplaatst[1].

Van de vroeger bezichtigde beeldhouwwerken zijn er ook verscheidene uit de kerk verdwenen, als zijn het doxaal met zijnen gebeitelden trap, bij den ingang van het koor, en het *lavatorium*, bij het hoogaltaar; het altaargestoelte of *presbyterium*, tot biechtstoel ingericht, stond in het begin der achttiende eeuw in het Sint-Norbertuskoorken, maar verdween, toen dit koorken werd afgebroken; de Sint-Augustinus- en Catharinabeelden, van Joost van Santvoort, bevinden zich in de benedenboekzaal en het Salvatorsbeeld in den kloosterpand; het kruisbeeld met Maria en Joannes, van boven den ingang des kruisbeuks, staat tegen de koornis buiten onder een afdak. De steenen predikstoel dient in de parochiekerk; daar ook vindt men een hoogaltaar in hetwelk de paneelen in half verheven beeldwerk benuttigd werden, die Gielis Remijs voor de vroegere afsluiting van het Zoeten-Naamskoorken beitelde; eenige paneelen uit de afsluiting van het Norbertuskoorken, zijn daar bijgevoegd[2].

Beschouwen wij thans de nieuwigheden, die de plaats der vroegere kunststukken inruimen.

3. Nieuwe altaars in het kruiskoor, met tafereelen van verschilligen. Beelden, enz.

Naar de verordening van prelaat Wichmans, zijn de huidige zeven altaren gewijd ter eere van de patronen der zeven hoofdkerken van Rome: tegen het koor hebben wij Sint-Laurentius en Sint-Sebastianus; bij de uiteinden van den kruisbeuk Sint-Paulus en het H. Kruis; in de nissen of zijkoorkens de altaars van den H. Joannes en van den H. Petrus; het hoogaltaar heeft als voorheen de H. Maagd Maria voor patrones. De vier eerste, van marmer en met tafereelen, zijn gemaakt onder de regeering van den genoemden abt.

Ter bekostiging van het H. Kruis- en het Sint-Paulusaltaar, - daarbij begrepen een Siardusbeeld - betaalde men in 1648, aan den beeldhouwer Neeffs, de som van 800 rijnsgulden[3]. Op het eerste prijkt een tafereel van Thomas Willebords Bosschaerts, waarvoor hij, den 18^{n} Augustus van het gemelde jaar, 500 gulden in betaling kreeg. Het vertoont den Zaligmaker met het zegepralend kruis in de armen; twee boetelingen, een man en eene vrouw, knielen aan zijne voeten. De Bekeering van den H. Paulus, op het ander altaar, schilderde J. Jordaens, die voor zijn werk, in October 1647, 400 rijnsgulden ontving.

Van Halen schilderde in 1646 twee tafereelen voor de altaars tegen het koor[4]; nu echter vinden wij er schilderijen van twee andere meesters. Voor het altaar van den H. Laurentius schilderde Jan Van Bockhorst, alias Lange Jan, de martelie van dien heilige; den 26^{n} Augustus 1649 betaalde men hem 174 rijnsgulden. Op

(1) Beschrijving der abdij, Latijnsch opstel van Nic. Van der Meulen.
(2) Verschillige aanteekeningen. - Heylen. *Verhand.* VII, bl. 24.
(3) Dezelfde Neeffs maakte in 1646 de grafstede van den abt Theodorus Verbraken, ten prijze van 300 gulden. Michiel Van Erdenborch is zijn hulpgast of leerling.
(4) Oct. 1646. Dno Van Halen ad computum 120 Ren. pro picturis duorum altarium ante chorum. 20 Ren. -
Nov. - Dno Van Halen pro residuo quod ipsi debemus pro 2 picturis altarium ante chorum. 100 Ren. *Comput.*

Sint-Sebastianusaltaar hebben wij een stuk van Schoonjans, in 1707 aangekocht voor 316 gulden 6 stuivers[1].

Van Wichman's tijd is ook de predikstoel, een kunststuk, zegt Van Herdegom, zoo voortreffelijk, dat het voor geen ander van dien aard in het land moet onderdoen[2].

Hij werd gemaakt ten jare 1616 en kostte 1500 rijnsgulden. Arnoldus Jordaens, als maker van het kunststuk in de rekeningboeken vermeld, is niet onwaarschijnlijk dezelfde, die in de Liggeren der Sint-Lucasgilde onder den naam van Artus voorkomt, en eene bloedverwante van den abt van Tongerloo, Margaretha Wichmans, voor echtgenoote had[3]. Des te waarschijnlijker is deze veronderstelling, daar in Juni 1643, - toen Augustinus Wichmans slechts hulpabt was van zijnen voorzaat, - dezelfde rekeningboeken eenen post vermelden van ‘1000 gulden voor twee biechtstoelen, betaald aan den bloedverwant van den heer Coadjutor.’

In den kruisbeuk hebben wij nog drie beelden van Avesnessteen: onder het venster van den zuidergevel, den gelukzaligen Siardus, gebeiteld, zooals wij zegden, door Neeffs; aan den voet der pilaren, die den koorboog ondersteunen, naast Sint-Laurentiusaltaar, den H. Hermannus-Joseph, en aan de tegenovergestelde zijde, den gelukzaligen Godefridus, beide vermoedelijk van den genoemden beeldhouwer[4]. Het O.-L.-V.-beeld van den voorgevel beitelde in 1657 meester Hubertus van den Eynde.

Nabij het Siardusbeeld treffen wij de reliquieënkast aan, waarin de gebeenderen van denzelfden gelukzalige bewaard worden. Het is een lief tempeltje op twaalf kolommen, waarvan er vier op den voor- en op den achterkant, en twee op de zijkanten gezien worden, en waartusschen nisjes in rondboog met driehoekige kap daarboven, zilveren vergulde beeldjes beschutten. In het middenvak evenwel van den voorkant is een kristal, waarachter men den schedel van den gelukzalige ziet, en van den achterkant een betrekkelijk opschrift. Boven het dak, dat in zachte golving opklimt, is in liggende houding de gelukzalige abt afgebeeld. De kast, van ebbenhout, is gemaakt door Franciscus Van Stryp, dien men 250 rijnsgulden betaalde; de beeldjes, kapiteelen der kolommen en andere sieraden van verguld zilver, maakte de zilverdrijver Willem Couwenbergh, die voor zijn aandeel iets meer dan 950 rijnsgulden trok[5].

(1) Verschillige aanteekeningen, meest van Heylen, en rekeningboeken.
(2) *Diva Virgo candida*, pag. 110.
(3) *Liggeren*, II, bl. 175; *Graf- en godenkschriften der provintie Antwerpen*, IV, 112.
(4) Zie de opschriften dezer beelden bij Van Herdegom, bl. 140, 150, 184, of bij Sanderus: *Chorogr. sacra Brab.*, t. I, p. 361-363.
(5) Aanteekening van Adr. Heylen. - In 1860 werd de kast hersteld en de zilveren sieraden ten deele vernieuwd; nadat de reliquieën door Zijne Em. E. Sterckx, kardinaal-aartbisschop van Mechelen, den 11en November van dat jaar, opnieuw onderzocht waren en echt verklaard, werden zij op den vooravond van het feest van den gelukzalige, plechtig de nieuwe abdijkerk ingebracht, gedragen door de oversten van Averbode, van Grimbergen en van Postel en door den eerw. heer Siardus Reyckers, kanunnik van Tongerloo, pastoor te Vissenaken.

In 1619, toen die reliquieënkast vervaardigd werd, was prelaat Stalpaerts aan het hoofd der abdij. Meest al de anden werken, die wij tot hiertoe zagen, dagteekenen van de regeering van den abt Wichmans. Ursino, diens onmiddelijke opvolger, weinige maanden na zijne aanstelling door den dood weggerukt, had den tijd niet om iets voornaams te bewerken. HRoznata Crils hield zich vooral bezig met de hernieuwing en de verbetering der kloostergebouwen: hij timmerde een nieuw ziekenhuis, stelde een nieuw verdiep op het convent en versierde den refter met tafereelen van Jan Erasmus Quellin er van Goubau. Van den eerste ziet men aan elk der uiteinden van de zaal eene overgroote schilderij: *De bruiloft te Cana*, die 1300, en den *Zaligmaker aan tafel bij Simon den Farizeër*, die 2400 gulden betaald werd[(1)]. Goubau schilderde drie tafereelen tegenover de vensters, feiten voorstellend uit het leven van den H. Norbertus, en ontving voor dat werk ongeveer 1400 gulden.

Gregorius Piëra en Joseph Van der Achter zouden de inwendige versiering der kerk voltooien. Van Piëra's tijd zijn de tafereelen die wij boven het koorgestoelte te zien krijgen, het hoogaltaar en de altaars in de zijnissen; onder Van der Achter wordt het achtergedeelte des tempels met schilder- en beeldhouwwerken opgeluisterd.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Rietgezangen.
(Schilflieder.)

I.

Ginder daalt de zonne weder;
De afgematte dag ontsliep.
's Wilgen takken hangen neder
In het meer zoo kalm, zoo diep.

Van mijn liefste moet ik scheiden:
Tranen! borrelt op en vliet!
Wilgen ruischen of zij schreiden,
En de wind beroert het riet.

In mijne eenzaamheid en kommer
Straalt gij helder, zacht van ver,
Als door bies en wilgenlommer
't Beeld der troostrijke avondster.

2.

Treurig wordt het: wolken jagen;
Voor den regen alles zwicht;
Overluid de winden klagen:
‘Meer, waar is uw sterrenlicht?’

Zoeken 't uitgedoofd geflonker
In het diep der holle zee.
Uwe liefde lacht in 't donker
Nimmer van mijn zielewee!

(1) Beide waren oorspronkelijk 9,20 meters breed; 5,20 hoog.

3.

Langs geheime woudenpaden,
Langs den oever van het meer
Sluip ik, met mijn smart beladen,
Meisjen, u herin'rend teêr.

Als de nacht dan 't bosch verduistert,
Ruischt het riet geheimvol zoet
En het klaagt dan en het fluistert,
Dat ik weenen, weenen moet.

Dan geloof 'k uw stem te hooren
Zachtjes zwevend op den wind,
Tot uw lieflijk lied, verloren
In het meer, geen echo vindt.

4.

Zonnenondergang:
Zwarte-wolken-jacht,
Zwoele lucht, en bang
Aller winden klacht!

Door den hemel speelt
Wild der bliksems heir;
Haar verganklijk beeld
Wandelt over 't meer.

Als het weêrlicht klaar
Meen ik u te zien,
En uw lang blond hair
Vrij den storm zich biên!

5.

Op de watren, moê van 't koozen,
Wiegt de maan haar' lieven glans,
Vlechtend hare bleeke rozen
In der biezen groenen krans.

't Hert, dat graast aan gindsche heuvlen,
In den nacht zijn blikken schiet;
En 't gevogelt, moê van 't keuvlen,
Richt zich droomend op in 't riet.

Weenend sla 'k mijne oogen neder;
Door het diepst der ziele beeft,
Lieve, uw zoet gedenken weder
Als een beê, die 't hart ontzweeft!

PIETER VIERHOUT.
Naar het Duitsch van Nic. Lenau.

Dat de aarde om hare as wentelt,

voor dit feit wordt, in een wetenschappelijk blad, als een nieuw bewijs, het volgende aangehaald: op spoorwegen, welke van Noord naar Zuid loopen, slijt de oostelijke riggel het meest af, omdat de locomotief daartegen het meest drukt.

> God heeft ons het leven gegeven en den dood. Dikwijls is de dood nog het beste van beide, vooral wanneer het tijd wordt te sterven.
> SACHER MASOCH.

De gelukkigste dag van moeder Janssens.
(Vervolg van blz. 26.)

Het antwoord van den zeeman liet zich niet wachten.

- Luister eens aandachtig, moederken, zoo sprak hij, doch ontstel u niet te zeer. Ge moet weten, dat ik sedert een paar jaren het stokersbedrijf uitoefen op eene der stoombooten die dienst doen van Antwerpen op Nieuw-York. Wanneer wij de laatste maal te Nieuw-York aanlandden, deed een Amerikaansch matroos, die ook op onze stoomboot vaart, aan mij en aan een mijner kameraads het voorstel, hem een paar uren dieper in de stad naar het huis zijner ouders te vergezellen. Met genoegen namen wij het voorstel aan, want tot dan toe waren wij niet in de gelegenheid geweest veel meer dan de haven van Nieuw-York te zien. Ongeveer een tweehonderdtal stappen van de woning van onzen Amerikaanschen maat, zagen wij aan een van de schoonste huizen dier straat eene vrouw met een kind op den arm staan; hare kleederen getuigden van welstand. Op een gezegde, dat mijn gezel mij in het Vlaamsch toestuurde, antwoordde ik: ‘Inderdaad, deze vrouw zal gemakkelijker dan wij het brood verdienen.’

Daar zij mijne woorden gehoord had, bezag zij ons nauwkeurig van het hoofd tot de voeten. Wij zetteden onzen weg voort, en zonder ons meer om die vrouw te bekommeren, zaten wij een tiental minuten later in de woning van onzen Amerikaan. Na er smakelijk gegeten te hebben, verlieten wij onder ons drieën het huis, waar wij eene gulle gastvrijheid genoten hadden; wij namen denzelfden weg en tot mijne groote verwondering zag ik dezelfde vrouw met het kind op den arm, die ons, een half uur geleden, zoo nauwkeurig had aangestaard, de deur harer woning verlaten en recht op ons toetreden. ‘Gij zijt zekerlijk scheepslieden,’ vroeg zij ons in gebroken Vlaamsch. ‘Inderdaad,’ antwoordde ik. ‘Naar uwe uitspraak te oordeelen, zijt ge Vlamingen,’ sprak zij verder. ‘Ja,’ antwoordde mijn Vlaamsche kameraad; ‘ik ben een Brusselaar er hij, op mij wijzende, is van Antwerpen; die derde persoon is een Amerikaan.’ Daarop sprak zij: ‘Komt eens een oogenblik in mijn huis; ik zou u met iets willen gelasten; indien gij dat voor mij doen wilt, zal ik u rijkelijk beloonen.’ Wij traden binnen en deden haar beleefdelijk het verzoek, dat zij het zoo kort mogelijk zoude maken, want dat wij onzen tijd noodig hadden om ons aan boord te begeven. Zoodra zij ons in eene schoon gemeubelde kamer gebracht had, richtte zij tot mij het woord: ‘Gij zijt van Antwerpen; woont gij daar in 't Schipperskwartier?’ Ik antwoordde: ‘Neen, mijne woning is in de Kloosterstraat gelegen.’ Zij bracht de hand aan haar voorhoofd, doch de naam dier straat scheen haar niets te herinneren. ‘Hebt gij, zoo vroeg ik, in het Schipperskwartier misschien kennissen, aan wie gij eene boodschap over te brengen hebt? In dit geval kan ik aan uw verlangen gemakkelijk voldoen.’ Zij vroeg mij, of er bij mijne weet in dit kwartier geene Marianne Janssens woonde? Op mijn ontkennend antwoord, vroeg zij, of ik geene kennis had aan zekeren Peer Janssens, die eene garnalenknots bevaart. Ik zeide van neen. Alsdan vroeg zij, of ik dikwijls te Nieuw-York aankwam. Ik antwoordde, dat onze boot niets deed dan over en weer naar Antwerpen en Nieuw-York varen. Toen gelastte zij mij, eens te onderzoeken, bij mijne aankomst in Antwerpen, of een der door haar genoemde personen nog leefde. Ik en de Brusselaar beloofden haar dit gereedelijk. ‘Hoort, sprak zij, ik geef u ieder vijf dollars, indien gij eenen brief wilt komen halen, zoodra uwe stoomboot vertrekt, en gij me belooft, hem te bestellen aan een van de personen, die ik u heb genoemd, zoo gij ze kunt vinden. Gij zult het geld ontvangen, wanneer gij me bekend maken komt met den afloop van uwe boodschap.’ Natuurlijk beloofden wij haar, te zullen doen, wat zij ons vroeg en bij het heengaan stopte zij ons ieder een dollar in de hand. Daags voor ons vertrek uit

Nieuw-York haalden wij den brief af, die hier is, en terwijl de zeeman deze laatste woorden sprak, haalde hij inderdaad eenen brief uit zijn vest te voorschijn.

Nauwelijks had moeder Janssens het papier gezien, of zij viel op de knieën en tusschen eenen vloed van tranen riep zij in verrukking uit: ‘o God, gij hebt mij hard beproefd; vijf en twintig jaren hebt gij mij in den waan gelaten dat mijne dochter in zee omgekomen was; gedurende die jaren hebt gij mij armoede doen onderstaan, doch dit alles heb ik met liefde en geduld geleden; in vergelding van die smart en pijn, verschaft gij me vandaag een geluk, zoo groot, dat ik geene woorden vinden kan om er u voor te bedanken.’

De matroos wilde haar den brief overhandigen, doch met eene bijna smeekende stem vroeg zij hem:

- Och, vriend, ik heb in mijne jeugd nooit het geluk gehad te leeren lezen; indien gij iets voor mij doen wildet, lees hem dan eens.

De zeeman opende den brief en las het volgende:

‘Lieve ouders, nu zes en twintig jaren geleden heb ik u verlaten. Sedert dien tijd hebt gij wellicht niets meer van mij vernomen, en zekerlijk hebt gij gedacht, dat ik reeds lang dood was. Deze letteren zullen u desaangaande gerust stellen, als zij u nog kunnen bereiken. Ik zal tijding verwachten met den brenger van dit geschrift en ik verblijve intusschen uwe liefhebbende dochter T h e r e s i a J a n s s e n s.’

De matroos wilde haar den brief overhandigen, doch op dit oogenblik viel moeder Janssens in onmacht.

(Wordt voortgezet.)

JOS. F. BUERBAUM.

Kroniek.

Antwerpen. In den prijskamp van den *Bloemenkring* (zie 1880, blz. 199) voor een *werk over de kruidkunde*, *ten dienste der lagere onderwijzers*, werd niet een bekronenswaardig geacht handschrift ontvangen.

- De achtbare en ieverige griffier onzer academie, de heer Philip Rombouts, heeft de uitgaven der Antwerpsche Bibliophilen met een belangrijk werk verrijkt, beataande in eene voor de geschiedenis der vaderlandache drukkunst merkwaardige verzameling stukken, die de heer Rombouts heeft bijeengebracht en gerangschikt onder den titel: *Certificats délivrés aux imprimeurs par Christophe Plantin et autres documents se rapportant à la charge de prototypographe.* De verwachting, door den geleerden verzamelaar, in de voorrede van het werk, uitgesproken, omtrent de waarde van de door hem bezorgde verzameling, is zeer zeker gegrond. De door den heer Rombouts aan het licht gebrachte

oorkonden zullen door ieder beoefenaar der geschiedenis van de Nederlandsche drukkunst met vrucht geraadpleegd worden.

- Voor het uitschrijven van hare prijsvraag (zie blz. 28) heeft de Maatschappij der Antwerpsche Bouwmeesters 500 fr. hulpgeld uit de stadskas bekomen.

Brussel. Als keurders voor de toewijzing van den driejaarlijkschen prijs van Nederlandsche tooneelletterkunde zijn bij koninklijk besluit benoemd de heeren G.J. Dodd, D. Sleeckx, E. Stroobant, E. Van Driessche en S. Willems.

- De commissie van monumenten heeft het nieuwe plan goedgekeurd voor het koninklijk observatorium, opgemaakt door den heer O. Van Rysselberghe.

- *Koninklijke academie van België.* Benoemingen. Klasse schoone kunsten; gewoon lid, J. Jacquet, beeldhouwer; buitengewone leden, A. Millet (Parijs) en Kaudmann (Weenen). Afdeeling muziek: briefwisselende leden, ridder van Elewyck (Leuven), Busschot (Brugge). Letterkundige afdeeling: buitengewone leden: A. Pinchart (Brussel), Thausing (Weenen).

- De Bouwkundige Maatschappij van België schrijft eene prijsvraag uit voor Belgische bouwkundigen of bouwkundigen die sedert 1 Januari 1881 of langer in België wonen. Er zijn voor 1800 fr. prijzen uitgeloofd; de ontwerpen in te leveren 20 Augustus 1883, 3 ure nanoen (uiterlijk). Het programma is verkrijgbaar bij den heer J. Baes, bouwkundige, Pepijnstraat 1.

- De vereeniging *l'Essor* heeft eene tentoonstelling van kunstgewrochten geopend in het Paleis van Schoone Kunsten; er is eene loterij aan verbonden; Z.M. de koning nam 400 loten.

- De 5 half verheven beeldwerken, uitgevoerd door N. Mewis, naar modellen van J. Ducaju, aan de Zuiderstatie, zijn voltrokken en zichtbaar gesteld te weten: de weverij, de kracht, de mijnen, de scheepvaart en het landswapen.

- Volgens dagbladen heeft het rijksmuseum een zeestuk gekocht van den Franschen schilder F. Musin, het *Strand der Panne.* Wien het aangaat zij te dezer gelegenheid herinnerd, dat het rijksmuseum nog geen enkel stuk bezit van onzen beroemden J. Dyckmans en meer andere Belgische schilders van goeden naam.

- Bij koninklijk besluit van 15 Januari zijn bevorderd en benoemd in de Leopoldsorde: E. De Schampheleer en W. Roelofs, officiers; J. Bastien-Lepage (Parijs), Th.L. Bokelmann (Dresden), V. Brozik (Weenen), A. Danse (Bergen), H. De Braekeleer (Antwerpen), E. Delperée (Luik), J. Gérard (Brussel), V. Lemaire (Gent), J. Portielje (Antwerpen), ridders.

Gent. Bij S. Leliaert, A. Siffer & c^{ie} is aangekondigd: *Geschiedenis der stad Gent,* met hout-, steen- en koperplaten, door Frans de Potter, 15 deelen tegen 5 fr. per deel.

Sint-Nicolaas. Voor den prijskamp van sterkwaterplaten, uitgeschreven door den heer Ad. Siret (*Journal des beaux-arts*), zijn 26 stukken ingekomen. De heeren A. Danse, H. Hymans en P. Van der Ouderaa zijn met de beoordeeling gelast.

Luik. 25 Maart zal in deze stad eene kunsttentoonstelling geopend worden, voor welke zich te wenden tot de heeren J. Neef, voorzitter, of R. Malherbe, secretaris.

- Vieuxtemps' verzameling violen en strijkstokken is, naar wordt gemeld, voor 50,000 fr. gekocht door den hertog van Campo Medinoe.

Namen. De kunstschilder F. Marinus, geboren te Antwerpen in 1808, is op 27 December het voorwerp geweest van eene openbare hulde, naar aanleiding van de diensten die hij der stad Namen bewees, gedurende bijna 50 jaren, dat hij met eere aan het hoofd van hare academie heeft gestaan. Vooraleer de prijsuitdeeling aan de leerlingen der academie in den schouwburg een aanvang nam, gaf de heer schepen Blondeau, in eene gepaste redevoering, kennis van de beslissing van het gemeentebestuur, den heere Marinus den prijs der stichting Blondeau te schenken;

de burgemeester overhandigde den heer Marinus het gouden eeremetaal en omhelsde hem; de tegenwoordige bestuurder der academie Bonnet hield eene toespraak namens de leerlingen; de heer Marinus was zoo overstelpt door de hem bewezene hulde, dat hij zijne tranen niet terughouden kon.

Buitenland.

's-Gravenhage. De heer J. Hendrik Van Balen, de bekwame schrijver van het in 1880 verschenen werk *Onze vogels in hunne levenswijze geschetst*, heeft onder den titel *De vogels van Nederland* een zeer fraai leesboek uitgegeven bij de drukkers gebroeders Hoitsema, te Groningen. Het is met meer dan 60 houtsneden versierd en voor den zeer matigen prijs van 40 centen verkrijgbaar. Het werkje is uitmuntend geschikt om ruimschoots gebruikt te worden in de scholen en verdient evenzeer aanbeveling voor buiten de school. Aan alle vrienden der natuur, de meer ontwikkelden niet uitgezonderd, zal het zeer bevallen. De samenstelling van het boek is zoo ingericht, dat het de belangstelling moet opwekken van al wie het ter hand neemt. Voor België heeft het dezelfde waarde als voor Holland. De druk, ook van de platen, strekt de persen van de heeren Hoitsema tot eer.

- 17 Januari werden in de notariszaal onder andere de volgende schilderijen verkocht, nagelaten door den heer H.W. Teupken: A.H. Bakhuijzen, *Hollandsch landschap*, 140 gl., H. Van de Sande-Bakhuijzen, *Winterlandschap*, 202 gl., J.E.J. Van den Berg, *Zelfopoffering van Herman de Ruiter in* 1570, 100 gl., J.W. Van Borselen, *Duinlandschap met figuren*, 115 gl., Ferd. De Braekeleer, *Binnenhuis* en *Vlaamsche dorpsherberg*, 95 en 80 gl., E. Van Heemskerck Van Best, *Zeestuk*, 170 gl., J.F. Hoppenbrouwers, *Winterlandschap met mastboomen*, 262 gl., *Id. met kasteel,* 210 gl., Herman ten Kate, *Binnenhuis met figuren*, 99 gl., Mari ten Kate, *In de duinen*, 180 gl., M.A. Koekkoek, *Landschap met waterpartij*, 116 gl., E. Koster, *Boschgezicht*, 216 gl., C. Leickert, *Winterlandschap met rivier*, 221 gl., id., 201 gl., Louis Meijer, *Zeestuk*, 110 gl., J. Moerenhout, *Heide met figuren, valkenjacht*, 142 gl., H.E. Reintjes, *Dorpsherberg met jagers*, 107 gl., W. Roelofs, *Riviergezicht*, 60 gl., H. Scheeres, *Binnengezicht*, 17^{e} eeuw, 91 gl., A. Schelfhout, *Zomerlandschap*, 118 gl., id., *Winterlandschap*, 350 gl., C. Schreurs, *Werther en Charlotte*, 104 gl., J. Stroebel, *Kuiperswerkplaats*, 109 gl., E. Verveer, *Pachthoeve in de Ardennen*, *met spelende kinderen*, 280 gl., S.L. Verveer, *Duinlandschap met waterpartij*, 163 gl., A. Waldorp, *Gezicht op het IJ*, 315 gl., id., *Zeestuk*, 160 gl., A.J. Van den Wijngaerdt, *Hollandsch landschap*, 152 gl.

Zwolle. De Groote- of St.-Michielskerk gaat hersteld worden; de werken, geschat op 75,000 gl., zullen 8 jaren duren; het rijk betaalt de helft.

Amsterdam. De vereeniging *Arti et Amicitia* heeft, met algemeene stemmen, tot eerelid benoemd den heer J.A. Alberdingk Thijm, hoogleeraar in de schoonheidsleer en de kunstgeschiedenis aan de rijksacademie van beeldende kunsten.

- In den dierentuin is een prachtig aquarium aangelegd. In twee reusachtige houwers bewaart men eenerzijds het gezuiverde uit de Noordzee aangevoerde zeewater, anderzijds het zoetwater. Het aquarium is in tweeën afgedeeld. De groote afdeeling bevat 22 zeer ruime kommen, waarin eene ontelbare verscheidenheid van visschen, veelvoeten (polypen), zeesterren enz. leven. Een der grootste waterbekkens huisvest den zeeegel, een pracht-exemplaar en waar zeemonster; in 't andere

vindt men de Fransche zeekreeft, de degenkrab en de rog, Californische zalmen enz. Behalve de dienstlokalen, vindt men in het gebouw twee groote museumzalen. Het aquarium is gebouwd naar het plan van den bouwmeester C.B. Salm.

- Wij lezen in den Nederlandschen Spectator: Het eerste gedeelte is verschenen van het *Nederlandsch Chineesch woordenboek*, bewerkt door dr. J. Schlegel, hoogleeraar in de Chineesche taal en letterkunde aan de rijks-universiteit te Leiden, uitgegeven met ondersteuning van het ministerie van koloniën; het maakt een onderdeel uit van deel I dier grootsche onderneming, welke op vier deelen is berekend. Door het verleenen van een onbekrompen geldelijken steun heeft de regeering deze onderneming mogelijk gemaakt. Hulde moet gebracht worden aan de uitgevers-firma Brill, te Leiden, voor de keurige uitvoering van dit werk; haar stel Chineesche typen, het eenige in ons land, erlangt door deze uitgave eene groote vermeerdering en zal wellicht na voltooiing van het werk het volledigste zijn.

- Bij de uitgevers Brinkman en Van der Meulen staat te verschijnen eene Nederlandsche bewerking van Dante's *Paradijs*, door den advocaat Johan Bohl, die reeds op meesterlijke wijze *De hel* en *Het vagevuur* van den grooten Italiaanschen dichter vertolkte. De heer Bohl ontving dezer dagen het ridderkruis der Italiaansche Kroon-Orde en het officierskruis der orde van Mauritius en Lazarus, dit laatste wegens zijne voordracht in de koninklijke academie van België, in Augustus 1882, betrekkelijk het Italiaansch handelswetboek, vergeleken met de gelijksoortige wetboeken van België, Nederland en Frankrijk.

- De *Wetenschappelijke Nederlander*, onder redactie van den heer J.W. Brouwers, te Nieuwer-Amstel, schrijft de volgende drie prijsvragen uit: 1ste P r i j s v r a a g : *Een beeld van Hugo Grotius*, in gips of klei, slechts 75 centimeters groot. Daarvoor wordt uitgeloofd een prijs van 100 gl. en het beeld blijft het eigendom van den kunstenaar. 2de P r i j s v r a a g : *Eene plastische voorstelling van Vondel en Hugo Grotius*, op één voetstuk. De beelden moeten zijn 75 centimeters groot en in terra cotta. Daarvoor worden uitgeloofd een eereprijs en een geldprijs. De eereprijs bestaat hierin, dat de groep zal gegraveerd worden op koper, door den uitstekenden Nederlandschen plaatsnijder P. Arendzen. De geldprijs bestaat in 200 gl. De groep wordt het eigendom van het blad *De Wetenschappelijke Nederlander.* 3de P r i j s v r a a g : *Eene in het Fransch geschrevene vergelijkende studie van Vondels en Miltons leven en werken*, met tal van vertalingen uit Vond in Fransch proza, ten bewijze van de hoofdstellingen van het werk. Daarvoor wordt uitgeloofd een prijs van 300 gl. De *beelden* vrachtvrij in te zenden, voor 8 April, aan het gebouw Odeon, Singel, te Amsterdam. De antwoorden op de prijsvraag *Vondel*, met kenspreuk en gesloten naam briefje, vrachtvrij in te zenden aan den hoogleeraar J.A. Alberdingk Thijm, te Amsterdam. Namen der keurders (voor de beelden): de heeren Aug. Allebé, bestuurder van de academie van beeldende kunsten, P.J.H. Cuypers, bouwmeester van de rijksmuseum-gebouwen, W.J. Hofdijk, leeraar aan het gymnasium, allen te Amsterdam; (voor Vondels'-levensschets); J.A. Alberdingk Thijm, hoogleeraar te Amsterdam, H.J. Allard, leeraar te Maastricht, dr. J. Ten Brink te 's-Gravenhage.

- Aan den kastelein in *het Hof van Holland*, eene ouderwetsche herberg te Zevenbergen, is 1300 gl. geboden voor het goudlederen behangsel van eene der kamers in die herberg.

Utrecht. In deze stad is eene commissie werkzaam om op J.J. Van Oostersee's graf een gedenkteeken te plaatsen. (Zie onzen jaargg. 1882, blz. 171.)

Parijs. Door de *Association littéraire internationale* is ter gelegenheid van het zesde congres, dat gehouden zal worden te Amsterdam, in September van dit jaar, als prijsvraag uitgeschreven: ‘Nederland en de vrijheid van denken en schrijven in

Europa in de XVIIe en XVIIIe eeuwen; eene studie over de Nederlanden als toevluchtsoord der vrijheid van de gedachte, en de invloed daarvan op de ontwikkeling der denkbeelden.' De opstellen moeten niet meer dan 1000 of 1200 regels van 46 letters bevatten. Zooveel mogelijk wenscht men ze in het Fransch te ontvangen; intusschen kunnen ze ook in andere talen worden geschreven; die bekroond worden, zullen door bemiddeling der vereeniging in het Fransch worden vertaald. De handschriften voor 1 Juni 1883, vrachtvrij en aangeteekend, te zenden aan den algemeenen secretaris (Julius Lermina, Vivienne-straat 51, Parijs). Een verzegeld briefje, den naam des schrijvers bevattend, er bij te voegen. De 1ste prijs is een gouden eeremetaal. Schrijvers van alle landen kunnen mededingen.

- Een desbevoegde, de heer Marius Vachon, heeft een geschrift laten verschijnen, om aan te toonen dat verschillende takken van de Fransche kunstnijverheid zich in een hoogst ongunstigen toestand bevinden, onder andere het vak der bronswerkers, juweliers, meubelmakers, glasblazers, pottenbakkers, goud- en zilversmeden. Tot staving van wat hij schrijft, haalt Vachon aan, dat de *uitvoer* van werken van kunstnijverheid in 9 jaren *verminderd* is met 220 millioenen frank, terwijl daarentegen de *invoer* van buitenlands *vermeerderd* is met een bedrag van 180 millioen.
- Einde November zijn uit de H. Dionisiuskerk te Parijs 35 kostbare voorwerpen (ter waarde van 40,000 fr.) gestolen: kelken, wierookvaten, 7 verguld zilveren lijkkronen van den hertog van Bourbon, de dochter van Lodewijk XV, Maria-Antoinetta, Lodewijk XVI, Lodewijk XVIII enz.
- De bekende romanschrijver Paul Feval is met lamheid geslagen en verkeert daarbij in zulke behoeftige omstandigheden dat er geldinzamelingen voor hem worden gedaan.
- In de trouwzaal van het 2de arrondissement zijn drie schilderijen van G. Moreau geplaatst, voorstellende: *Het huisgezin*, *De opoffering van het huisgezin aan het vaderland* en *Het huwelijk.*
- Op het plein, geheeten place d'Anvers, is eene kolom uit een stuk, in grijzen steen, met een voetstuk van 8 meters hoogte en 12,000 kilos zwaarte, geplaatst; zij zal met een bronzen kapiteel bekroond worden en is afkomstig van het Belgische gebouw der wereldtentoonstelling van 1878. (Zie 1882, blz. 153.)
- Aan eene straat in het Martelaarskwartier (Quartier des Martyrs), te Parijs, waarin de Belgische schilder Alfred Stevens sedert jaren woont, is diens naam gegeven.
- Voor de twee dagbladschrijvers Galignani, die aan de stad Corbeil veel goeds gedaan hebben, zal een dubbel standbeeld van de zijde der gemeente opgericht worden.
- De heer F. de Lesseps heeft in eene bijeenkomst van aannemers van openbare werken medegedeeld, dat het plan voor eene binnenzee in de woestijn van Sahara door de Fransche regeering opgegeven werd, maar door toedoen van bijzondere personen ten uitvoer gebracht zal worden.
- J.L. Poiner heeft aan het Aardrijkskundig Genootschap 217,000 fr. vermaakt, om met de rente van dit kapitaal behoeftige Fransche ontdekkingsreizigers te ondersteunen.
- Edmond Le Blant, de vermaarde oudheidkundige, is tot bestuurder van de Fransche school te Rome benoemd.
- Volgens aanwijzing van den geneesheer Mayer worden tegenwoordig te Parijs (vooreerst als proef) glazen doodkisten

gemaakt. 't Is gegoten, ruw glas dat hiertoe wordt gebezigd. De opsluiting van het deksel geschiedt met eene soort van hard wordende en hard blijvende stopverf. Dr. Mayer prijst deze doodkisten aan als een middel om de begraafplaatsen geheel onschadelijk te maken voor de openbare gezondheid. De bewuste kisten hebben dit ongerief, dat zij buitengewoon zwaar zijn. Omtrent hunnen prijs vonden wij niets vermeld.

- De pater Jezuïet Dechevrens, bestuurder van de sterrewacht te Zi-Ka-Wei (Shangaï), en die zich door zijne weerkundige werken veel naam verworven heeft onder de varenslieden der Chineesche zeeën, is te Parijs aangekomen voor het aankoopen van weerkundige toestellen.

- Op de binnenplaats van het collège de France (St-Jacobstraatwaarts) is een door Bourgois gemaakt wit marmeren standbeeld opgericht ter eere van G. Budé (1467 + 1540), de eerste man zijner eeuw in de Grieksche en Latijnsche letterkunde, door Erasmus het 'Wonder van Frankrijk' genoemd.

Nancy. Men wil in deze stad een standbeeld oprichten voor Claude Gellée, geb. in 1600 te Chateau-de-Champagne in Lorreinen, overleden te Rome, 62 jaren oud.

Grenoble. Uit de muntverzameling, in het stedelijk museum, zijn 1911 stuks munten en gedenkpenningen ontvreemd, die aan goud en zilver eene waarde hebben van 20, 000 fr., doch waarvan de koopwaarde, om de zeldzaamheid van een groot aantal stukken, op 800,000 fr. begroot wordt. Er zijn 1500 zilveren en een 300 gouden stukken; de overige zijn bronzen, platina, ijzeren, tinnen en koperen. Van twee der ontvreemde gedenkpenningen is slechts een enkel exemplaar gekend. De eene draagt het volgende opschrift: Ten - Gedagtenisse - Van wylen - Zyn Hoog Edelheyd - den Heere Abraham Patras, gouverneur general - Van Nederlands India, geboren tot Grenoble, den 22 mey anno 1671. Overleden op Batavia, den 3 mey anno 1737. De andere, uit den Merovingischen tijd, voert een baardig aangezicht en een wapen, bevevens twee opschriften: *Gracia Napolis* en *Flavinucs.*

Londen. De Engelsche regeering heeft eene lijfrent van 150 pond sterl. geschonken aan miss Kelly die in 1799 als tooneelspeelster voor het eerst de planken betrad en in haren tijd beroemd was.

- In 1882 verschenen in Engeland 3978 nieuwe boeken en werden 1146 werken herdrukt.

- Hormuzd-Rassam heeft zijne voor rekening van het Britsch museum ondernomen uitgravingen in het dal van Euphraat en Tiger ten uitvoer gebracht en is dezer dagen met den buit naar Londen vertrokken. De verzameling bestaat uit bijna 12,000 oudheidkundige voorwerpen.

- De beeldhouwer Lawes had, eenigen tijd geleden, in het veelgelezen weekblad *Vanity Fair* laten drukken, dat de beeldhouwer Belt, die vroeger bij hem in dienst was geweest, de borstbeelden en standbeelden, die voor zijn werk doorgaan, niet zelf maakte en dat, onder andere, het gedenkteeken van lord Byron, hetwelk Belts naam draagt, uitgevoerd is door een Belgischen beeldhouwer met name Verhyden. Daarover proces; na 42 zittingen, werd Belt verzocht, in openbare zitting, een borstbeeld uit te voeren, gelijk aan een dat hij vroeger had gemaakt. Hieraan werd door hem voldaan en de rechter heeft dien ten gevolge Lawes veroordeeld om 5000 p. st. schadevergoeding aan Belt te betalen.

- In Bethnal-green (Londen) heeft de markies von Bute, in December, een deel van zijne beroemde schilderijen verzameling tentoongesteld. De voornaamste stukken zijn van de beste oud-Hollandsche en Vlaamsche meesters, als A. Cuyp, Jan Steen, D. Teniers, P. de Hooghe, A. Van Dyck. Onder andere is er van A. Cuyp een prachtig *Landschap met rivier*, van P. de Hooghe, *De betwiste rekening*, van D. Teniers, *De kaartspelers* enz.

- De veiling van de Beckford-boekerij, eigendom van den hertog van Hamilton, heeft 12 dagen geduurd en 53,800 pond sterl. opgebracht. Op den laatsten dag werden onder andere verkocht: Mocenico's *La Guerra di Cambrai* 395 p.s.; Molière's werken, 3 deelen (1739), 100 p.s.; Montaigne's *Essais*, 3 deel. (1659), 200 p.s.; Mornay de Plessis' handschrift van *La vérité de la religion chrétienne* (1851). 245 p.s. enz.

- Den hof-beeldhouwer Boehm is door koningin Victoria een marmeren borstbeeld besteld van den overleden aartsbisschop van Canterbury, dr. Tait.

- De hof-beeldhouwer Boehm vervaardigt een gedenkteeken van wijlen den deken van Windsor, dr. Wellesley, voor de St-Joriskapel, te Windsor.

Woolwich. 13 Januari is op de opene plaats van de krijgsschool een bronzen beeld van prins Lodewijk Napoleon, den zoon van den derden keizer, die in Zoeloeland als Engelsch vrijwilliger sneuvelde (zie 1880, blz. 42). ingehuldigd Het is gemaakt door graaf Gleichen, kostte 3900 pond sterl. en werd bekostigd door de officieren van Engelands leger.

Berlijn. Johann Strauss heeft 250,000 gl. beschikbaar gesteld voor de oprichting van een muziekgesticht, dat zijnen naam zal dragen.

- Door eene Duitsche firma te Kirn, is eene nieuwe soort van piano gemaakt, die den klank heeft van eene viool en bespeeld wordt als eene gewone piano, met toetsen welke kleine rollekens van hoorn, door een pedaal in eene draaiende beweging gehouden, in aanraking brengen met de snaren.

- De Pruisische regeering (zoo schrijft een dagblad) heeft den grooten schat van oude zilveren werken, welke het eigendom was van graaf Furstenberg, voor 500,000 m a r k gekocht.

Straatsburg. De bibliotheek der hoogeschool, die 300,000 boekdeelen bevatte, voordat zij verwoest werd, tijdens den Fransch-Duitschen oorlog, bezit er nu reeds meer dan 400,000.

Munchen. De internationale tentoonstelling, welke van 4 December 1883 tot 28 Februari 1884 in deze stad zal gehouden worden, omvat de volgende afdeelingen: 1. schoone kunsten, 2. nijverheidskunst, 3. huishoudelijke meubelen en gerieven, 4. kleedingstukken, 5. voortbrengselen van het mijn- en boschwezen, 6. handwerkstukken, 7. voedingmiddelen, 8. kinderwerken. Buitendien wil men aan de tentoonstelling eene uitstalling van schilder- en beeldhouwwerken toevoegen, die aan museums en ingezetenen in bruikleen zouden worden gevraagd.

- De beroemde kunstschilder Frans Defregger is door den koning van Beieren, door het verleenen van de Kroonorde, in den adelstand verheven.

Weenen. In deze stad is een zilveren gedenkpenning geslagen, ter gelegenheid van den 600sten verjaardag der regeering van het keizerlijk huis van Habsburg. Op de eene zijde leest men, onder eene toepasselijke voorstelling: ‘Rudolf van Habsburg stelde zijne zonen Aalbrecht en Rudolf tot heerschers over de Oostenrijksche erflanden. 27 Dec. 1282.’ Op de keerzijde is de tegenwoordige keizer Frans-Joseph afgebeeld in de kleeding van grootmeester van het Gulden Vlies, gezeten op eenen troon en omringd van kinderfiguurtjes als zinnebeelden van wetenschap, kunst, handel en nijverheid; op den achtergrond ontwaart men den toren van de St.-Stefanuskerk en het stadhuis; opschrift: ‘Aan den beroemden zoon van het huis der Habsburgers, stad Weenen; 27 December 1882.’

Budapest. Het nationaal museum heeft eene *Avondschemering* van Th. Verstraete en een ingezetene heeft C. Caps *Daags voor het feest* aangekocht.

Italië. Er is eene nieuwe internationale prijsvraag uitgeschreven voor een ontwerp van gedenkteeken ter eere v a n Victor-Emanuel. Het programma is op aanvraag verkrijgbaar bij den heer Depretis, voorzitter der koninklijke commissie, te Rome. De ontwerpen in te zenden voor 15 December, 5 ure namiddag.

Napels. Nieuwsbladen behelzen het volgende ongeloofelijk klinkend bericht: 'De bekende schrijver en geleerde prins Filangieri had aan het museum van Napels, zijne geboortestad, eene verzameling kunstwerken geschonken, waarvan de waarde op meer dan 2 millioen geschat wordt. De Italiaansche rijkskas eischte echter een recht van 300,000 lire voor deze gift. De prins heeft geweigerd dit buitensporig recht te betalen en zijne verzameling ten geschenke gegeven aan den Louvre, waar de Fransche regeering onmiddellijk drie zalen daarvoor in orde heeft laten brengen. Men zegt dat het Italiaansch ministerie eene wet zal voordragen, waarbij het heffen van rechten op giften, van welken aard ook, afgeschaft wordt.'

Athene. Volgens wordt gemeld, is vóór het Parthenon, op de Acropolis, bij het wegruimen van puinhoopen, een beeld van Juno of van Venus gevonden.

Epidaurus. Met ophef wordt bericht, dat de veronderstelde tempel van Esculapius ontdekt en het gebouw versierd is met halfverheven beeldwerken, worstelingen tegen paardemenschen (centauren) voorstellende.

Christiania. De hoogleeraar in de Laplandsche taal en letterkunde aan de hoogeschool in deze stad, dr. J.A. Friis, heeft een Lapsch-Latijnsch-Noorsch woordenboek, waaraan hij ongeveer 20 jaren gewerkt heeft, voor de pers gereed gemaakt.

Kryota. Een porseleinfabrikant, in deze Japansche stad, die de photographie te Parijs heeft bestudeerd, is het gelukt lichtbeelden in kleuren op porselein met een volkomen perspectief over te brengen.

Sydney. Het op 20 September 1882 in deze stad verbrandde Garden Palace, opgetrokken naar de plannen van den rijksbouwmeester James Barnet, had ruim 5 millioen franken gekost. Het was 800 voet breed en 500 diep en gedekt met eenen 210 voet hoog verheven koepel van 100 voet doorsnede; aan ieder van de 4 uitgangen stond een vierkante toren van 50 voet hoogte; voorts waren er nog onderscheidene dunnere torens van rond 500 voet hoogte. De brand werd opgemerkt half zeven 's morgens; ten 9 ure lag de koepel al op den grond. Al de archieven van het ministerie van openbare werken, dat een gedeelte van het paleis betrok, zijn vernield. Hetzelfde lot ondergingen een museum voor nijverheid en kunst, rijke verzamelingen van versteende dieren en planten, van handschriften en boeken, alsmede de werkplaats met vele kunstgewrochten van den schilder Ferrarim en eene menigte voor de tentoonstelling van Amsterdam bestemde voorwerpen van nijverheidskunst. Het gebouw was niet verzekerd en behoorde aan het rijk.

Sterfgevallen.

GEOFFROY-FRANÇOIS ROUX, zeeschilder, geboren te Marseille den 21^{n} October 1811, is volgens een bericht van 3 Januari overleden.

EUGENIA NIBOYET, de bekende Fransche socialistische schrijfster en ieveraarster voor de zoogenoemde ontvoogding der vrouwen, is volgens een bericht uit Parijs van 7 Januari overleden. 85 jaren oud.

ALEXIS-MICHAËL EENENS, luitenant-generaal bij het Belgisch leger, de schrijver van het bekende werk *Les conspirations militaires de* 1831, is den 9^{n} Januari te Schaarbeeck overleden. Hij was den 29^{n} Juni 1805 te Brussel geboren.

G. MEES AZN., oud-ondervoorzitter der rechtbank te Rotterdam, zijne geboortestad, is aldaar overleden den 11n Januari, bijna 81 jaren oud. Hij was een uitstekend geschied- en letterkundige. De koninklijke academie van België bekroonde zijn *Verhaal van den opstand der Gentenaren tegen Karel V.* Buiten zijn hooggewaardeerd *Historisch atlas van Noord-Nederland van de* XVIe *eeuw tot op heden* (1582-1862), schreef hij eene verhandeling over *L.H. van Montfoort als geschiedschrijver*, een verhaal van *het Rotterdamsche oproer in* 1690 enz.

JOSEPH-THOMAS-HYACINTH VRANCKEN, als geneeskundig schrijver (in de Fransche taal) niet minder gunstig gekend dan als geneesheer, is den 16n Januari te Antwerpen (waar hij in 1813 geboren werd) overleden. Bij zijne begrafenis, den 20n Januari, werd door dr. Willems eene treffende redevoering uitgesproken.

WILLEM GEEFS, de beroemde beeldhouwer des konings, is den 19n Januari overleden te Schaarbeek.

Mev. GEEFS geb. FANNY CORR, de beroemde kunstenares, is den 23n Januari overleden te Schaarbeeck.

GUSTAAF DORÉ is den 23n Januari te Parijs overleden, 51 jaren oud. Hij was geboren te Straatsburg den 9n Januari 1833. Hij begon in 1848 zijne kunstenaarsloopbaan met het maken van teekeningen voor het Parijzer *Journal pour rire.* Als schilder gelukte hij niet. Maar een ieder weet, hoe meesterlijk een teekenaar hij was. Onder andere teekende hij de platen voor de prachtuitgaven van *OEuvres de Rabelais* (1854). de *Legende van den wandelenden Jood* en Balzacs *Contes drôlatiques* (1856), Montaigne's *Essais* (1857), de *Contes de Perrault* (1857), Dante's *Hel* (1861). *Don Quichotte* (1863), *de Bijbel* (1865), de *Fables* van Lafontaine (1867), Dante's *Vagevuur* en *Paradijs* (1868) en Tennysons *Elaine* (1868). Doré vormde zich zelve. E. Pannemaker heeft zeer veel voor hem in hout gestoken. Doré's lijkdienst had den 25n Januari plaats in de H.-Clotildekerk, te Parijs, onder een grooten toeloop. Den overledene, die officier was van het Legioen van Eer, werd krijgseer bewezen. Ter begraafplaats Père-Lachaise werden redevoeringen uitgesproken door de heeren Dalloz en A. Dumas zoon.

F. VON FLOTOW is den 29n Januari overleden te Darmstadt, oud 71 jaren. Buiten zijne beroemde *Martha*, schreef hij nog de volgende minder bekende en minder geslaagde zangspelen: *Pierrot et Colombine*, *La duchesse de Guise*, *Rob Roy*, *Le naufrage de la Meduse* (aan dit stuk werkten mede Pilati en A. Grisar), *Le Forestier*, *L'esclave de Camoëns*, *Alessandro Stradella*, *L'âme en peine*, *Zilda*, *L'ombre*, *Naïda*, *La fleur d'Haarlem* enz.

ROBERT graaf GRUAU DE LA BARRE, bekend door de veelvuldige schriften die hij liet drukken en waarin hij de rechten deed gelden, welke in Holland gevestigde afstammelingen der Bourbons op den Franschen troon zouden bezitten, is den 29n Januari overleden te Veteringen (Breda), 84 jaren oud.

JOZEF FRANCK, de zoo gunstig gekende kopergraveerder, geboren te Brussel den 25n Juni 1825, oud leerling van L. Calamatta, is den 31n Januari te St.-Joost-ten-Noode overleden. Zijne bijzonderste werken zijn: *Paul en Virgenie*, naar J. Van Lerius, *De eerste broek*, naar H. Kretzschmer, *De Glycine*, naar J. Portaels, *De Kloosterling*, naar A. Robert, *O.-L.-Vrouw met de lelie*, naar Luini, *De Zangers*, naar della Robia, *St. Marten* en *Christus op den schoot zijner moeder*, naar A. Van Dijck, *De wieg des krijgsmans*, naar Maclise, *De gevangene*, naar J.L. Gérome, *De voltooiing der kruisafdoening*, van E. Corr, naar P.P. Rubens, *De Kruisafdoening*, naar Quinten Matsys, de portretten van H. Conscience, Nolet de Brauwere van Steeland, enz., enz. Zijne plaat naar de *Schoolparade* van F. Verbas bleef onvoltooid.

M. BESCHERELLE de oudste, bewerker van het groot Fransch woordenboek dat zijnen naam draagt, is den 4^{n} Februari te Parijs overleden, 81 jaar oud.

Willem de la Marck, heer van Arenberg.

De menigvuldige gruweldaden van Willem de la Marck, de samenzweringen die hij smeedde en vooral de moord van Lodewijk van Bourbon[1] brachten zijne aanhouding te weeg, die weldra gevolgd werd van zijne terechtstelling den 18n Juni 1485. Wij deelen hier het afbeeldsel van den prins mede, vergroot geteekend naar twee beeldenaars van muntstukken, onder toevoeging van eenige bijzonderheden, ontleend aan de Luiksche geschiedschrijvers.

TEEKENING VAN A. SCHAEPKENS, HOUTSNEDE VAN J. HEMELEER.

Aartshertog Maximiliaan te weten gekomen zijnde dat het zoogenoemde Everzwijn der Ardennen zich met eene nieuwe samenzwering inliet, had Frederik van Hornes, heer van Montigny, gelast, zich tot iederen prijs van hem meester te maken, hem naar Maastricht te doen overbrengen en hem te doen vonnissen en terechtstellen.

Weldra begaf Montigny zich met eenige uitgelezene voetknechten, die hij omstreeks Gaasbeek verzamelde, van uit Valencyn op weg, om de la Marck in hechtenis te nemen. Te St.-Truiden aangekomen, toonde hij des aartshertogs lastbrief aan zijnen broeder den bisschop Jan van Hornes, die met vele andere edellieden in deze stad verbleef, zooals de la Marck; laatstgenoemde had zich door niemand dan een dienaar laten vergezellen. De bisschop en zijne broeders keurden de aartshertogelijke opdracht goed en maakten zich gereed om er gevolg aan te geven. Montigny werd ten eten genoodigd bij Jan van Hornes, en, even voor den middag, alvorens zich aan tafel te zetten, stelde hij de manschappen, die hij had medegebracht, in hinderlaag, in het nabij de stad gelegen Hersebosch. Het talrijk gezelschap betoonde zich, gedurende en na den maaltijd, zeer opgeruimd; dit bleek ook bij de spelen, waarmede men zich verlustigde, na het afdragen der tafel. Door Montigny's toedoen werd aan de la Marck den voorslag gedaan, eene wandeling te paard te ondernemen in de omstreken der stad, in welker nabijheid de hinderlaag was gelegd. Argeloos hield de la Marck zich tusschen de beide broeders van Hornes. Montigny bracht het gesprek op de paarden en roemde de verdiensten zijner dieren; de la Marck weidde uit in lof over het ros dat hij bereed; om de vlugheid hunner paarden te meten, zaten de ruiters af en gaven hunnen pages bevel in den zadel te stijgen. Terwijl de van Hornes en de la Marck te voet gingen, kwamen de in hinderlaag gestelde manschappen, met brandende wieken op de pan van het geweer, te voorschijn. Toen de soldaten, overeenkomstig Montigny's wenk, Willem de la Marck naderden, vroeg deze: ‘Wat willen die lui?’ ‘Zij komen om u aan te

(1) Bisschop Lodewijk van Bourbon sneuvelde in een gevecht nabij Luik, den 30n Augustus 1482, aan het hoofd eener bende slecht geoefende soldaten. Een soldaat bracht hem eenen sabelhouw op het voorhoofd toe. Willem de la Marck houwde hem in de keel en beval een zijner manschappen den prelaat verder af te maken, waarna hij des bisschops lichaam in eenen poel liet werpen, nabij den molen van Veitz.

houden,’ antwoordde Montigny, hem den brief van den aartshertog toonende en de opmerking makende, dat het een bevel gold, waaraan moest gehoorzaamd worden. De la Marck vroeg, waarheen men hem wilde geleiden en toen hij vernam dat hij naar Maastricht ging, verklaarde hij te beseffen dat het op zijn leven gemunt was. Immers waren de omstreken van Maastricht baldadig door hem geplunderd; de plaatselijke landweer, vereenigd met die van Brabant, had dan ook zijn kasteel van Aigremont buit gemaakt en hij mocht onderstellen dat het hem vijandig volk bereidwillig des aartshertogs bevelen aan hem volvoeren zou.

De la Marck liet niets onbeproefd om de Hornes te bewegen hem zijne vrijheid te jonnen; maar bidden noch smeeken mocht hem baten. Hij werd onmiddellijk overgebracht naar Maastricht, waar hij den 17^{n} Juni 1485, tegen het vallen van den avond, aankwam. Het magistraat betoonde zich zoo weergaloos overijld, dat het nog dien eigensten avond een vonnis verleende, houdende dat Willem de la Marck 's anderdaags, ten 7 ure 's morgens, het hoofd zou worden afgeslagen op de St.-Servatiusplaats. De nacht werd hem gelaten om zich ter dood te bereiden; de prior der predikheeren hoorde zijn biecht en gaf hem het heilig sacrament. Tot op het laatste oogenblik betoonde de la Marck grooten moed. Het houten schavot werd opgetimmerd in de nabijheid van het steenen gedenkteeken, het *Puiroen* van Luik, in den noord-oosthoek van den Kouter, alstoen Friedhof of St.-Servatiusplaats genaamd, recht over een huis met het uithangbord: *de Windmolen.* Voor hij stierf, beval hij zijnen broeders aan, zijnen dood te wreken en verzocht hij de hem omringende personen zijne laatste groeten over te brengen aan zijne vrouw Maria, zijne twee zonen en twee dochters en aan Jehannot, zijn natuurlijken zoon. Op het schavot ontdeed hij zich van een deel zijner kleederen, die hij aan het volk gaf; voorts ontdeed hij zich van zijne schoenen en zijnen mantel en wierp ze tusschen de rond hem verzamelde schare. Den bisschop Jan van Hornes ontwarende, die het droevig schouwspel gadesloeg van op het balkon van een naburig huis en reikhalzend de voltrekking van het vonnis verbeidde, zoo verweet de la Marck hem zijne valschheid en voorspelde hem dat zijn hoofd lang zou bloeden. Nadat de beul het lange hoofdhaar van den veroordeelde afgesneden had, bracht deze zelf zijnen baard omhoog, bedekte daarmede zijn gezicht en boog koelbloedig het hoofd,

dat door een enkelen houw van den gerechten zwaarde van den romp gescheiden werd. In de Predikheerenkerk, dicht bij de plaats waar de la Marck werd onthoofd, werd zijn lijkdienst gevierd, met al de aan eenen prins van zijnen rang verschuldigde eer. Volgens de Benedictijners, in *L'art de vérifier les dates,* opgeven, zou zijn lichaam begraven zijn op het St.-Servatiuskerkhof. Wij houden dit voor onjuist, want in 1674, toen men dicht bij het hoogaltaar der Predikheerenkerk werkte, vond men onder den vloer eene grafstede die de stoffelijke overblijfselen van Willem de la Marck bevatte. Het lichaam was gewikkeld in een rood zijden gewaad. Kousen en broek waren van dezelfde stof; om het lijf zat een lederen riem en het van 't lichaam gescheiden hoofd was gedekt met eene muts, insgelijks van roode zijde. De predikheer de Heer, steller eener handschriftelijke kroniek van het klooster en die bij de opening der grafstede tegenwoordig was, zegt dat de zijden kleedingstukken nog schier geheel gaaf waren, terwijl er zich duidelijk sporen van bloedvlekken lieten aan bespeuren.

ARNOLD SCHAEPKENS.

De gelukkigste dag van moeder Janssens.
(Vervolg van blz. 32.)

Een drietal maanden nadat Marianne de eerste tijding harer dochter had ontvangen, had zij het geluk haar met open armen te ontvangen. Toen al de bloedverwanten zich rond haar geschaard bevonden, verhaalde Theresia Janssens, die maar met groote moeite zich nog van hare moedertaal wist te bedienen, hare levensgeschiedenis, ongeveer in de volgende bewoordingen.

Ik herinner het mij nog even levendig, zoo begon zij, als ware het pas gebeurd, dat het op een schoonen zomerschen dag was, toen wij de Schelde afvoeren, doch nauwelijks waren wij eenige dagen ouder, of wij beliepen een orkaan, zoo verschrikkelijk, dat de kapitein van het schip verklaarde, er nooit zoo een bijgewoond te hebben. Hadde ik alstoen kunnen terugkeeren, mij dunkt dat ik de helft van mijn leven zou gegeven hebben, indien dit mogelijk ware geweest; doch er viel natuurlijk aan terugkeeren niet te denken.

Tegen den morgen kwam er verandering; de hevigheid van den storm was grootendeels gestild, doch nu en dan was het toch nog, als werd het schip het onderste boven gesmeten. Eindelijk, 't was tegen den avond, kon het schip weer vooruit en gedurende eenige dagen schikte zich alles om het best. Maar 't was geen acht dagen later, of daar begonnen de onweders opnieuw en tot dat wij de haven van Nieuw-York binnenliepen, hadden wij bijna onophoudelijk met stormen te kampen gehad. De vrouw van den kapitein bevond zich zeer ziek, toen wij landden, en daar hare ongesteldheid, in de eerste veertien dagen, na onze aankomst, wel verre van te wijken, integendeel een verontrustend karakter aannam, gevoelde de kapitein zich hierdoor gedrongen, voorloopig van zijn schip af te zien en aan wal bij zijne vrouw te blijven. Men vroeg mij, of ik met eene volgende scheepsgelegenheid naar Antwerpen wilde terugkeeren; maar ik antwoordde dat ik zou wachten, tot dat de zieke hersteld zou zijn. Dit antwoord werd met groote voldoening vernomen. In hopen en vreezen verstreken weken en maanden, voordat er beterschap kwam. Eindelijk toch begon de ziekte te wijken en geraakte de vrouw zoo goed als geheel hersteld. Op eenen namiddag - dien dag vergeet ik nooit - kwam de kapitein met een opengevouwen dagblad in de kamer, waar ik mij met de herstellende zieke bevond, en deelde ons uit de scheepstijdingen mede, dat het vaartuig, zijn vaartuig, het schip waarmede wij te Nieuw-York waren aangekomen en dat mij terug naar Antwerpen zou hebben moeten brengen, op de reis daarheen met man en muis

vergaan was. Ik beken, dat de zee mij schrik begon in te boezemen. Het deed mij dan ook genoegen te vernemen, dat de kapitein, nog voordat zijne vrouw volkomen genezen was, eene betrekking bij den havendienst van Nieuw-York had aangenomen en niet van plan was nog te varen. Onder deze omstandigheiden verliep een jaar en nog een jaar, zonder dat mijn terugkeer naar Antwerpen nog ter sprake kwam. Aan het einde van het derde jaar van mijn verblijf in de groote stad, stierf de kapitein, aan de gevolgen van eene korte ziekte. Zijne vrouw, die mij als eene dochter behandelde, wist mij te bewegen om bij haar te blijven en daar het leven in Nieuw-York mij beviel, begon ik al minder en minder op te zien tegen het gedacht, om die stad voor goed te blijven bewonen. Ik bracht mijnen tijd volstrekt niet in ledigheid door. Bijna al het huiswerk, en dit was niet weinig, werd door mij verricht. Daaraan wijt ik het toe, dat ik mij minder gelegen liet aan mijne familie. Ik verberg het mij niet, dat ik ten opzichte van mijne ouders niet gedaan heb, wat ik had moeten doen en ik gevoel daarover het grootste berouw. Ik heb, in het zesde of zevende jaar van mijn verblijf te Nieuw-York, twee brieven geschreven en afgezonden aan vaders adres. Ik herinner het mij nog levendig, dat ik den eersten brief daags voor Kersmis op de post bestelde. Zij bleven onbeantwoord, omdat, gelijk ik nu heb vernomen, geen van beide te recht gekomen is. Ik was 24 jaar oud, toen ik trouwde en het is mij in mijnen huwelijken staat goed vergaan. Volkomen is mijn geluk nochtans niet geweest, want de herinnering van mijns ouders huis, de onzekerheid over het lot van vader en moeder, van zusters en broeder kon ik niet van mij afzetten. In de eenzaamheid en bij slapelooze nachten deed zij mij dikwijls tranen storten. Ik leefde in eene soort van gejaagdheid, van achterdocht, er drukte iets op mijn hart, ik had knaging van geweten. Hadde ik geene kinderen gehad, ik zou mijnen man verzocht hebben, mij naar Antwerpen te laten vertrekken, om er zelve opsporingen te doen. Die toestand van wankelmoedigheid en pijnlijke onzekerheid heeft jaren lang geduurd, tot dat erop eens en geheel onverwacht, als door eene bijzondere beschikking, een einde werd aan gesteld, ten gevolge van de ontmoeting der twee matrozen, die ik aan hunne taal voor landgenooten erkende. Van zoodra als ik met zekerheid had vernomen, dat moeder nog in leven was, besloot ik zonder uitstel de reis naar Antwerpen te ondernemen.

Wat er nog verder in den familiekring gesproken werd, levert minder belang op voor ons verhaal. Wij gaan het dus

stilzwijgend voorbij. Slechts zij nog vermeld, dat Trees gedurende ruim eene maand zich in hare geboortestad ophield, dat zij hare moeder eene voegzamere woning deed betrekken, haar een beteren huisraad verschafte en de goede vrouw ruimschoots van geldmiddelen voorzag, onder belofte, dat zij er verder voor zorgen zou, om haar al de gemakken des levens te verschaffen. Ieder jaar zou zij een sommetje ontvangen, waarmede zij ruimschoots in al hare behoeften zou kunnen voorzien. Zusters en broeder werden ook niet vergeten. Zij ontvingen, evenredig verdeeld, te zamen een bedrag van ruim 800 dollars.

Antwerpen.

JOS. F. BUERBAUM.

Beeldende kunst in Portugal.

De heer Ad. de Ceuleneer, voormalig student der hoogeschool van Leuven, thans hoogleeraar der universiteit van Gent, heeft, onder den titel ‘Le Portugal, notes d'art et d'archéologie,’ in de *Revue d'Archéologie* een artikel geschreven, hetwelk ook afzonderlijk in druk is verschenen en alleszins onze opmerkzaamheid verdient.

De heer de Ceuleneer heeft reeds door een aantal kleine historische schriften rijkelijk aan de verwachting beantwoord, welke men gedurende zijne studiejaren van hem had. Na den afloop zijner studiën aan de hoogeschool breidde hij door verschillende reizen zijne wetenschap uit en toonde alras wat de ervaring boven de boekenstudie vooruit heeft.

Zoo nam hij ook deel aan het congres voor de studiën der vóórhistorische oudheid, in 1880 te Lissabon gehouden, en maakte van deze gelegenheid gebruik tot het bestudeeren der aloude plastische kunst van Portugal en Spanje, waarvan hij in bovengenoemd geschrift de leerrijke vruchten aanbiedt.

Niet alleen zijn de mededeelingen van den heer de Ceuleneer in 't algemeen van groot belang, maar zij hebben voor België nog eene bijzondere waarde, dewijl de schrijver in 't licht stelt welke betrekking er tusschen de geschiedenis der schilderkunst in Portugal en die van België bestond.

Nadat de schrijver een overzicht heeft gegeven van de redevoeringen, welke door de geleerden van bovengenoemd congres werden gehouden, waaronder zelfs eene beschouwing voorkomt van den heer Pedroso over den (vóórhistorischen?) maagdenroof, dat is: de oudste wijze van uithuwelijken (*à l'instar* der Sabijnen), nadat de heer de Ceuleneer hiervan verslag heeft gegeven, doet hij het verhaal eener kunstreize, waarvan de twee hoofdpunten op den titel van zijn geschrift vermeld staan. Wij lezen hier de twee woorden: ‘Azulejos’ en ‘Grand Vasca.’

Wij willen een oogenblik daarbij stilstaan.

Sprekende van den aard en de Syrische afkomst der Arabische mozaïeken in Spanje, verhaalt de schrijver dat zij in de 15^{e} eeuw begonnen vervangen te worden door een namaaksel met den naam van *azulejos,* welke *azulejos* denzelfden metaalglans hadden als het aardewerk en dezelfde teekeningen teruggaven. Men vindt daarvan prachtige voorbeelden te Farragone: twee groote gebakken steenen, bedekt met eenkleurigen brandsteen (*émail*). Door de gedurige herhaling der teekeningen, is het dikwijls moeielijk den ouderdom der *azulejos* aan te geven; de oudste behooren tot de 10e eeuw. In de 15e eeuw vindt men den naam voor 't laatst gebezigd. De azulejos der Alhambra zijn van de 13e eeuw.

Bijzonder de provincie Valencia was een zetel veler fabrieken van azulejos; ofschoon men zeggen kan dat geheel Spanje in de middeleeuwen het eigenlijk gebied van 't aardewerk was.

In het klein stedeke Biar (in Valencia) vond men vóór 300 jaren veertien fabrieken van dien aard. De voortreffelijkste azulejos (om dit woord nog eens te gebruiken) behooren tot de 17e en 18e eeuw. In Portugal vindt men die soort van werk nog volkomener in de *reliëf-azulejos.*

Het is bekend hoe, van de vroegste middeleeuwen tot op de zestiende eeuw, de faam, de volksroep aan zekere groote helden der geschiedenis allerlei merkwaardige daden toeschreef, welke óf door andere dappere mannen volbracht, óf in 't geheel niet voorgekomen waren.

Zoo werden eene reeks van feiten gestapeld op de hoofden van Attila, van Theodorik den koning van de Oostgothen en Italië, van den half-fabelachtigen Siegfried, koning der Nederlanden, van Karel den Groote, enz. Welnu, op dezelfde wijze, schoon op ander gebied, schreef het volk van Portugal eeuwen lang alle Portugeesche schilderstukken van eenig belang aan éénen en denzelfden schilder toe, met name, of bijgenaamd *Gran Vasco.*

Vasco bovendien een algemeen verbreide voornaam zijnde, was de kans des te grooter dat de schilder, van wien men niets zekers weet, *Vasco* geheeten hebbe.

De Vasco welke hier bedoeld wordt, schilderde in de eerste helft der 16e eeuw. De kritiek is er nog niet toe gekomen het onrecht der volksstem geheel te bewijzen. Een groot aantal meesterwerken vinden wij aan alle kanten, als ‘Vasco's’ betiteld, waarvan de schepper onbekend is gebleven.

Deze werken hebben eenen doorgaanden trek.

De Portugeesche schilders van 't einde der 15e, en 't begin der zestiende eeuw hebben zich nooit van den invloed der Vlaamsche schilders kunnen losmaken. Het bijwerk is soms met nog meer zorg behandeld dan onze schilders zulks gewoon waren te doen. Doch zij hebben eene grootere gratie aan de Italianen ontleend.

Men kan Vasco het best bij Pedro Campana (1503-1580) vergelijken, wiens eigenlijke naam, volgens de ontdekking van den heer A. Wauters, *Pieter de Kempeneer* is.

De handels- en kunstbetrekkingen, die er sedert de 12e eeuw tusschen Portugal en Westvlaanderen bestonden, waren de voornaamste aanleiding tot den invloed der Vlamingen op de Portugeesche manier van schilderen. Het is bekend dat Jan Van Eyck zelf eene reis naar Portugal deed en altoos werden vele Vlaamsche schilderwerken voor Portugal verkocht.

Ziedaar, waarde lezer, eenige hoofdgedachten uit de 90 bladzijden des heeren de Ceuleneer. Zij toonen u, dat de schrijver een oorspronkelijk werk heeft geleverd, dat in elk opzicht verdient gelezen, bestudeerd en tot grond gelegd te worden van verdere werken over dit belangrijk deel der kunstgeschiedenis.

Leuven.

Dr. P. ALBERDINGK THIJM.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten[1].

4. Tafereelen in het koor. - Hoogaltaar, enz. door H.F. Verbrugghen.

Acht nieuwe tafereelen versieren thans het koor. Vier aan eene zijde vertoonen feiten uit het leven van Christus: *De aanbidding der herders te Bethlehem. Christus tusschen de leeraars in den tempel, De genezing van den lamme*, en *De kruisdraging;* aan den overgestelden kant zijn het vier voorstellingen uit het leven van den H.

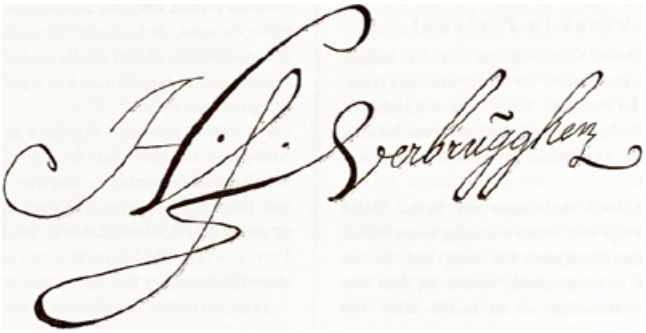

HANDTEEKEN VAN HENDRIK FRANS VERBRUGGHEN.

Norbertus Jan-Erasm. Quellin, de beroemdheid van den tijd, had in 1700 de taak aanvaard d e a c h t schilderijen te maken; hij leverde echter alleen de twee eerst vermelde, die hem 900 gulden werden betaald. Waarschijnlijk werd het werk gestaakt uit hoofde der droeve tijdsom s t a n d i g heden, die men toen beleefde, gelijk dan ook het optrekken van het hoogaltaar tijdelijk werd opgeschorst, en misschien was Quellin niet meer, toen men in 1712 het schilderwerk hervatte. De Brusselsche kunstenaars Janssens en R. Van Orley schilderden de zes overige tafereelen[2]. Van Van Orley is onder andere de *Wederintrede van paus Innocentius te Rome.* 'Na den scheurpaus Anaclet verwonnen te hebben, deed, ten jare 1133, paus Innocentius II zijne plechtige wederintrede in Rome, vergezeld van Lotharius II, koning der Romeinen, wien hij zijne zegepraal te danken had, en van den H. Norbertus, aartsbisschop van Maagdenburg. Verscheidene bisschoppen, in pontificaal gewaad, openen den stoet. De H. Norbertus, met het pallium bekleed, rijdt voor den paus en voor den koning, die, even als hij te paard, onder eenen troonhemel voortstappen. Eenige kardinalen, ook te paard, komen achteraan[1].' Ziedaar het onderwerp, dat de meester door eene breede schildering en rijke groepeering aanschouwelijk maakte.

(1) Blz. 29 hebben wij vergeten te melden dat de daar besprokene schilderij van Rubens, door P. Pontius in plaat werd gebracht. Zij is beschreven bij J. Smith: *Catalogue raisonné*, n^{r} 1028. De koninklijke bibliotheek, te Brussel, bezit er eenen afdruk van en in het museum Boymans, te Rotterdam, wordt de teekening van Rubens bewaard, gekocht in 1866 voor gl. 4050 in de veiling van G. Leembruggen, te Amsterdam. In het Antwerpsch museum ziet men eene herhaling van denzelfden *Gekruisden Zaligmaker*, zonder andere figuren, voortskomstig uit de oude Minderbroederskerk, waar zij de grafstede van Cornelis De Winter versierde. Hendrik Snijers heeft dit laatste stuk in koper gesneden.

(2) 1712. Hoc anno emptum telum pro faciendis picturis per Janssens et Van Orley. - 1713. Solvimus D. Janssens pro pictura 560 fl. - pro deaurandis cornicibus pro picturis istis 113 fl. 7 st. - Solvimus Van Orley pro picturis 560 et adhuc 118 et 106 pro aliqua pictura etiam in choro. - 1714. Dati pictori Van Orley 431-4. - pictori Janssens 394. *Analecta* Ad. Heylen.

(1) *Catalogue du Musée d'Anvers,* n^{r} 465. Deze schilderij behoort thans aan het museum van Antwerpen, maar is voor het publiek niet zichtbaar, sedert dat de heer N. De Keyser de hand legde aan de schildering der trapzaal, waar ze vroeger prijkte. In welke omstandigheden zij daar aanlandde, zeggen wij hierna.

Het hoogaltaar, een werk van den besten smaak en oprecht prachtig - zoo noemen het de geleerde Benedictijners Martene en Ursin[2] - is gebeiteld door Hendrik Frans Verbrugghen[3]. Hij werkte daaraan van 1698 tot in 1701, wanneer de werkzaamheden werden onderbroken, die, in 1710 hervat, tot in 1713 voort duurden.

Negen kolommen - drie van weerszijden, en drie in den achtergrond - van rood, op voetstukken van wit marmer, dragen een verhemelte, waaronder de Boodschap des Engels is afgebeeld. De H. Maagd, voor eene bidbank geknield, luistert naar de woorden van den hemelschen gezant, die haar de menschwording des Eeuwigen Woords boodschapt; in het bovengedeelte zien wij God den Vader, omringd van tal van engelen, zijnen zegen geven aan Maria, op wie de H. Geest nederdaalt in de gedaante eener duif. Het jaarschrift dat men er leest: DEI GENITRICI SACRUM, geeft niet het jaar der geheele voltooiing, maar dat van de voltrekking der voornaamste gedeelten. Den 25^{n} October 1708 had Ambrosius, bisschop van Elphin, in Ierland, het altaar plechtig ingewijd. Geheel het gevaarte bereikt eene hoogte van ongeveer 60 voet.

In het tweevoudig tijdvak, dat hij er aan werkte, betaalde de abdij aan Verbrugghen eene som van 11,602 gulden en daar waren noch de kolommen, noch de trappen, noch de plinten langs den muur inbegrepen. Frans de Bouge, van Namen, leverde die, zooals blijkt uit de volgende overeenkomst:

'Den 8 Maij 1698 overeengecoomen ende g'accordeert met

(2) Le grand autel est d'un très bon goût et d'une magnificence achevée. *Voyage littéraire de deux religieux Bénédictins.* 2e Partie, p. 197.

(3) Zie over dezen vermaarden Antwerpschen beeldhouwer, *de Vlaamsche school,* 1870, blz. 143.

Francois de Bouge tot Namen, dat hij voor onsen authaer van Tongerloo sal leeveren negen roij marbere colomme gherondt, lanck omtrent 14 voedt, te leveren tot Tongerloo inde abdije ende sal hebben voor

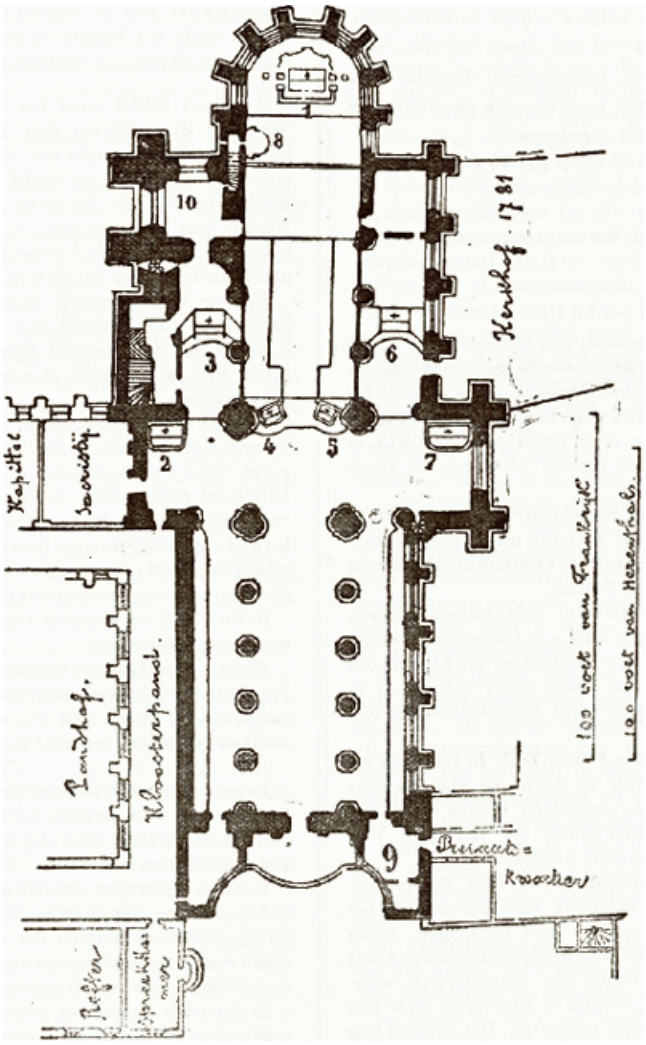

GRONDPLAN DER ABDIJKERK VAN TONGERLOO IN 1796.
AANWIJZENDE TAFEL.

1. *Hoogaltaar*
2. *S. Paulusaltaar*
3. *S. Jans Paulusaltaar*
4. *S. Laurentius Paulusaltaar*
5. *S. Sebastianus Paulusaltaar*
6. *S. Petrusaltaar*
7. *H. Kruis Petrusaltaar*
8. *Tabernakel*
9. *Prelaatskapel*
10. *Toren.*

het stuck twee hondert en vijftigh guldens. Swerte trappen van 1 1/2 voet breedt, den voet voor eenen pattacon, de banden langhst de muer van de selve breede den voedt a eenen gulden thien stuijvers. De trappen van roeden m a r b e r sommege breedt 1 1/4 ende 1 1/2 voedt, hoogh eenen halven voedt, de plinten v a n benede hoogh 1 1/2 voedt, die van boven eenen voedt d o o r malkanderen, den voedt voor

drij gulden ende twelf stuijvers allen tot Tongerloo te leveren. De banden moeten dick sijn e e n e n h a l v e n voet.'

De geheele rekening van geleverd marmer beliep bij het einde van 1701 de som van 3593 gulden[1].

Voor het marmeren van eenige gedeelten, in hout gemaakt, en voor verguldsel, betaalde men aan Jan Frans Lambotte 200 dukaten en 12 patakons, of 733 gulden, 12 stuivers.

Onder de hulpgasten van Verbrugghen in 1699 1700, ontmoeten wij Coppens, Boutats, Van Thienen, Jan Pier, Biethoven, Notelaer, Thiellemans enz.

Op den eersten trap van het *Sanctuarium* treffen wij eene oude kennis aan: den koperen pelikaan, door Klaas Coopmans gegoten; maar nu staat hij op een arduinen voetstuk. Na in het voorbijgaan het prachtig tabernakel, dat wij kennen, gegroet te hebben, begeven wij ons naar de twee zijnissen, waar ook altaars te zien zijn, door H.F. Verbrugghen gebeiteld.

In het koorken aan dennoorderkant is het altaar van den H. Joannes, in 1709 gemaakt tot gedachtenis van den kamerling Hendrik Wets; in het ander, dat van den heiligen Petrus, opgericht in 1710, ter gedachtenis v a n d e provisors M a t t h e u s Smets en Nicolaus Van der Meulen. Op het eerste gezicht zou men ze van marmer denken, schoon zij van hout zijn: zoo natuurlijk heeft Lambotte, schilder, van Antwerpen, de marmerkleur weten na te bootsen. Zij zijn ongeveer 40 voet hoog. O n d e r eenen boog, op kolommen gedragen en met een z i n n e b e e l d i g figuur bekroond, zien wij de beeltenis van den heilige, wien zij zijn toegewijd; op Sint-Pietersaltaar, het hoofd der apostelen door den engel uit den kerker geleid en voor kroonwerk het zinnebeeldig figuur der H. Kerk; op Sint-Jansaltaar is de H. Evangelist verbeeld in het eiland Patmos, met den arend en een kind, dat den zinnebeeldigen kelk draagt; daarboven ziet men de Vrouw van het boek der Veropenbaringen met den zevenhoofdigen draak onder de voeten en de kroon

(1) Rekeningen. - In eene briefwisseling in 1719 gehouden over het leveren van marmer, spreekt dezelfde de Bouge van twee portalen in rood marmer, door hem gesteld in de O.-L.-V.-kerk, te Antwerpen, aan de twee zijden van het doxaal, en van twee kleine altaars geplaatst door hem in de Jezuïetenkerk aldaar.

van twaalf starren om het hoofd; de altaartafel vertoont Joannes-den-Dooper. Op Sint-Petrusaltaar staat het jaarschrift te lezen: DIVO PETRO CONSECRATUM. Voor de twee altaars, daarbij gerekend 560 gulden, aan Lambotte gegeven, voor het vergulden en marmeren, werden 3600 gulden betaald.

Het altaar van den H. Petrus wordt meer dan eens het altaar *ad salve* genoemd. Dezelfde benaming ontmoetten wij ook elders, maar vruchteloos zochten wij de verklaring van het woord. Vermoedelijk heet zoo het altaar, waaraan, naar de voorschriften der orde van Premonstreit, dagelijks eene mis ter eere van O.-L.-Vrouw, en gewoonlijk de votieve mis met den Introïtus: *Salve,* wordt opgedragen.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

> Van een kunstwerk vorderen wij, dat het één, met onweersprekelijke noodzakelijkheid, uit het ander voortvloeit.
> H.L. BERCKENHOFF.

Garibaldi.

De negentiende eeuw onderscheidt zich bijzonder door haren afbrekenden geest. Zelfs hare zoogenaamde geschiedvorschers hebben reeds vele grootsche figuren, wier oprechte vaderlandsliefde, wier onwrikbare trouw, en hunne daaruit volgende heldhaftige zelfopoffering, ons, in onze jeugd, met geestdrift, ja met eenen schier godvruchtigen eerbied vervulden, tot fabelachtige wezens verlaagd.

Zoo werden onder anderen de Nederlandsche helden Albrecht Beyling en Jan Van Schaffelaar door hen uit de geschiedenis geschrabt, en zelfs begint men heden te twijfelen of Jan Breydel en De Coninck wel ooit bestaan hebben.

Daarentegen worden kwakzalvers, gelukzoekers, samenzweerders, zeeschuimers tot den rang van halfgoden verheven en aan de tegenwoordige jeugd als voorbeelden van heldenmoed en vaderlandsliefde afgeschilderd. Onder dezen behoort de in 1882 gestorven Garibaldi, wiens korte levensschets wij hier mededeelen.

Hij werd geboren te Nizza den 4^{n} Juli 1807. In 1834 was hij betrokken in eene samenzwering te Genua en vluchtte naar Marseille, waar hij les gaf in de meetkunde. Daarna vinden wij hem terug als zeeofficier in dienst bij den bey van Tunis. Vervolgens (in 1836) begaf hij zich naar Amerika.

De schier algemeene beroeringen, die in 1848 Europa teisterden, deden hem naar zijn vaderland terugkeeren. Door het Piëmontesche gouvernement tamelijk koel ontvangen, stelde hij zich ter beschikking van het voorloopig gouvernement, dat zich te Milaan gevormd had, richtte daar een legioen in, waarbij Mazzini als soldaat diende, en nam in Zuid-Tyrol deel aan den oorlog van Karel Albert tegen Oostenrijk. Het volgend jaar werd hij gekozen tot lid der Piëmontesche kamer, waar hij als besliste tegenstander des konings optrad.

Toen te Rome de omwenteling uitbrak, snelde hij derwaarts om er zijn eigenaardig talent van samenzweerder en oproerling te ontwikkelen. Na met eenig goed gevolg tegen Oudinot, alsook bij Palestrina en Velletri gestreden te hebben, moest hij wijken voor de Franschen en zijne positie opgeven. Den 3^{n} Juli 1849 verliet hij Rome; hij moest zijne troepen ontbinden en bereikte met 200 zijner getrouwen de stad Genua.

Nu hervatte hij weder zijn gelukzoekersleven. Naar Amerika teruggekeerd, werd hij kaarsenfabrikant. Dit duurde echter niet lang. Wij vinden hem kort daarna eerst in Californië, dan in China (1852), van waar hij weer overstak naar Peru, om daar

opperbevelhebber der troepen te worden. Doch kort daarop verlaat hij ook deze streek en keert als kapitein op een Genuesche paketboot naar Italië terug.

In 1859 werd hij tot generaal-majoor benoemd en stichtte het nationaal legioen der Alpenjagers. Eenige plaatsen in Lombardije werden door hem genomen, en inderdaad bracht hij den Oostenrijkers veel nadeel toe. Doch het verhaal zijner beweerde heldendaden, moet altijd onder voorbehoud worden opgenomen, wijl onder het volk al spoedig Garibaldi-legenden ontstonden. Na den vrede van Villafranca moest hij Lombardije verlaten en begon dan overal den opstand tegen de Bourbons op touw te zetten.

Het eiland Sicilië werd het uitgangspunt zijner oproerige beweging. Het vrijkorps, door hem tot stand gebracht, ontleende overal zijne kracht aan de samenspanning met de revolutionaire elementen op Sicilië en aan de weinige militaire macht, waarover de Bourbons beschikten. Sicilië en Napels werden door hem genomen, zonder dat daartoe groote heldenfeiten noodig waren. Het verraad bewees den revolutionairen grooteren dienst dan het zwaard.

Koning Victor-Emanuel wist door Cavour, den geheimen handlanger van Garibaldi, den dictator der beide Siciliën te bewegen, het door verraad verwonnen rijk bij Piëmont in te lijven. Van dat oogenblik af was hij de hoop der Italiaansche oproermakers.

In 1862 beproefde hij Rome te overmeesteren, doch te Aspromonte gewond zijnde, zag hij zich genoodzaakt zich over te geven. Toen koos hij Caprera tot zijn toevluchtsoord, van waar hij allerlei proclamatiën uitvaardigde, om de revolutionairen van Europa tegen de bestaande machten op te ruien. Zijn invloed lag vooral in zijne betrekking tot de geheime genootschappen, en dit is hoogst waarschijnlijk de reden, waarom hij door het huis van Savoye meer geduld dan bemind werd.

In Juni 1862 benoemde de vrijmetselaars-orde in Italië hem tot haar grootmeester.

Tijdens den Fransch-Duitschen oorlog bood hij ook aan Frankrijk zijne diensten aan; en hoe de moderne verlosser zich van zijne taak kweet, zien wij uit het volgende, met officieele stukken gestaafde, verhaal van den burggraaf de Civry.

***

Lange vreugdekreten ontsnapten aan ontelbare Fransche borsten, toen men vernam, dat de *held* zijn eiland Caprera had verlaten en de hulp zijns degens en zijner roodhemden aan Frankrijk kwam aanbieden.

Honderd duizenden stemmen juichten, en lichtgeloovige lieden meenden, dat de Duitschers tot over den Rijn zouden teruggedreven worden, en dat de overwinnaar van Marsala, door eene zeer groote zegepraal, tevens in naam van Italië, de onmeetbare schuld van Magenta en Solferino ging betalen.

Er heerschte, inderdaad, groote opschudding in de oostelijke provinciën, bij de aankomst van dat vreemdsoortige, half-Fransche, half-Italiaansche leger, dat zich het Vogezisch leger noemde en alle echo's van het gebergte hun gezang en den kreet '*Viva la Liberta*!'[1] deed herhalen.

Ongelukkiglijk beantwoordde de uitslag geenszins aan dat luidruchtig begin, en men bemerkte spoedig, dat er in dit leger van bevrijders, waarbij de apotheker Bordone, eensklaps in generaal herschapen, aan 't hoofd van den generalen staf stond, meer muzikanten dan soldaten waren, meer trompetgeschal dan veldtochten plaats vond, en de wijn luider sprak dan het buskruit.

Verder, benevens die al te beroemde soldaten, evenbeelden der alom bekende karabiniers van Offenbach, die, op het oogen-

(1) Leve de vrijheid!

blik van den strijd, door een zonderling toeval, altijd te laat kwamen, zag men de marketentsters, jong, lief, lustig, gelijk die der kluchtige opera's; de ziekenverpleegsters, meer erustig, maar niet minder aanlokkelijk; eindelijk de vrouwelijke officieren, wier sterk gespannen kleederen de schoonheden harer kunne deden in 't oog springen, en die gewoonlijk één galon meer droegen dan hare minnaars, en lustiglijk het bevel voerden.

Men behoeft geene groote volzinnen, om de geschiedenis van dat Vogesisch leger te verhalen. De generaal Loysel, de verdediger van den Hâvre, dapper en rondborstig soldaat, ervaren in de krijgskunde, geeft er een voldoend begrip van in deze weinige woorden:

'Die gelukzoekers konden slechts het meest gewettigd wantrouwen inboezemen.'

Daags na de neerlaag van Nuits, had er in dat leger eene verschrikkelijke wanorde, eene onbeschrijflijke verstrooiing plaats; zelfs troepen, die niet in 't gevecht geweest waren, vluchtten tot Lyon, van waar de generaal Bressoles, terecht vertoornd, deze veelbeteekenende regelen seinde:

'*Lyon, divisie-generaal, aan het departement van oorlog, Tours.*

'Ik ontvang van alle kanten telegrammen, die mij vluchtelingen in verwarring van Garibaldi en andere vrije korpsen aankondigen. Zij komen de stad overstroomen en zaaien overal wanorde en tuchteloosheid. De opperhoofden schrijven mij, dat ze zich op nieuw komen inrichten, dat wil zeggen: de staatsmagazijnen nog eens komen ledigen. Ik zou van meening zijn hun niets te geven en al die opperhoofden voor den krijgsraad te brengen.

Geteekend: 'Generaal Bressoles.'

De oproerige tooneelen, waarvan Croix-Rousse de schouwplaats geweest is, en de moord van den bevelhebber Arnaud rechtvaardigen meer dan te goed het treurige vermoeden des generaals.

De Freycinet, die, met Gambetta, buiten Parijs, alle ondernemingen der nationale verdediging bestuurde en die voorzeker niet verdacht was van vijandschap tegen de democratische denkbeelden, schreef kort daarna de volgende regelen aan het hoofd des generalen stafs van Garibaldi:

'19 Januari 1871.

Ik begrijp de onophoudelijke vragen niet, die gij mij stelt, om te weten wie het bevel voert, even min als de moeielijkheden, die zich altijd voordoen op het oogenblik dat, zoo gij zegt, gij iets gaat verrichten. Gij zijt de eenige die aanhoudend u beroept op moeielijkheden en twisten, ongetwijfeld om uwe werkeloosheid te rechtvaardigen. Ik verberg het u niet, dat de regeering zeer weinig over het voorgevallene tevreden is. Gij hebt het leger van Bourbaki volstrekt niet gesteund, en uwe tegenwoordigheid te Dijon is geheel en al zonder gevolg geweest voor den tocht des vijands van het Westen naar het Oosten. In één woord, wat minder uitleggingen en wat meer handelingen. Ziedaar wat men van u vordert.

Geteekend: 'de Freycinet.'

Bij het ontvangen van dien brief, hebben Garibaldi en Bordone met eenen zucht, gene aan zijn eiland, deze aan zijne apotheek moeten denken. Wat de menigte der Garibaldisten betreft, deze werden door die verwijten zelfs niet getroffen. Allen stelde zich boven die kleine nationaliteitsquaesties. Zij zongen de verbroedering der volkeren, dronken op de algemeene republiek en schreeuwden op alle tonen:

'Wij zijn gekomen om de republiek te stichten en te verdedigen, en niet om te vechten met de Duitschers, die wij evenzeer beminnen als u, Franschen.'

Ordinaire, hun geschiedschrijver, schreef van uit Autrun:

'Het vaderland verdwijnt voor de republiek. Ja, wij zijn de soldaten der algemeene - of wereld-omwenteling. Italianen, Spanjaarden, Polen, Hongaren hebben begrepen,

dat zij in Frankrijk de algemeene republiek kwamen verdedigen..... Wij behoeven heden Danton's Robespierre's, een 92. In de groote crisissen moet men groote middelen aanwenden..... Kiest generaals in de rangen der gemeene soldaten, vooral onder de jongelingen.'

Zij vergaten ook te dikwijls den vijand, om oorlog te voeren tegen de kerken en de priesters, en, na zekere kloosters en pastorijen bezocht te hebben, brachten zij zegeteekenen mede, die niet van het slagveld voortkwamen. In de Burgondische kroegen heeft men het lievelingsrefrein, dat zij zoo lustig herhaalden, nog niet vergeten.

'*Mangiamo bene, beviamo bene, la Francia paya bene. Tutto va bene.*' (Wij eten goed, wij drinken goed, Frankrijk betaalt goed. Alles gaat goed.)

Op zekeren dag verkondigden echter alle bazuinen der Faam, dat de roodhemden eene schitterende overwinning hadden behaald! De overwonnene zelf, een der voornaamste en der merkwaardigste opperhoofden van het Pruisische leger, de generaal von Manteuffel, heeft zich gelast deze overwinning met weinige woorden in de geschiedboeken aan te teekenen; en de bewonderaars des grooten *condottiere* zullen hoogst waarschijnlijk deze woorden niet op het voetstuk van zijn toekomend standbeeld schrijven:

'Dat ik reeds hier ben, - zegt hij, - dat de generaal Bourbaki niet aan de nederlaag heeft kunnen ontsnappen, dit is te wijten aan Garibaldi. Ik zond eenige bataljons om den sukkelaar (*bonhomme*) vóór Dijon bezig te houden; hij meende in ernst te vechten tegen een talrijk vijandig leger. Ik maakte mij zijne verstrooidheid ten nutte, liet Dijon, waarmede ik niets kon doen, aan hem over, en wierp mij in de Jura- en Doubs-departementen, waar ik de verwoesting van het laatste leger gelukkiglijk heb voltooid.'

Inderdaad moest men den sukkelaar bezighouden, terwijl het Duitsche leger op eene lengte van 175 kilometers vóór hem heentrok. De minste ernstige beweging van Garibaldi en zijne onderbevelhebbers had echter dat voortrukkend leger, waarvan zich het hoofd te Dôle, de achterhoede te Moutiers-Saint-Jean en het centrum op de hoogte van Dijon bevonden, kunnen afsnijden of ten minste kunnen tegenhouden.

Maar hij deed niets: zijne troepen schermutselden tegen 3000 man, die slechts een gordijn uitmaakten van vliegende kolommen, welke door schijnaanvallen de werkelijke beweging voor hem verborgen.

De werkeloosheid van het Vogezisch leger, in de bergpassen van den Morvan, gaf den generaal von Manteuffel de gelegenheid zich onmiddellijk te vereenigen met den generaal von Werder.

De vijand kwam alzoo, zonder tegenstand te ontmoeten, te Gray en te Dôle: hij maakte zich meester van meer dan 100 wagens met levensmiddelen en kleedingstukken, die voor generaal Bourbaki bestemd waren, en sneed eindelijk elke gemeenschap af van het ongelukkig oostelijk leger.

De intendant Friand, die, ten koste van zooveel moeite, dezen legervoorraad bezorgd en onder de bescherming van den *condottiere* gesteld had, riep, bij 't vernemen van die ramp, met tranen in de oogen, uit:

'Hoe kan men aan een zoo onbekwaam man een leger toevertrouwen? Honderd wagens met levensmiddelen, het bestaan van een geheel leger, verloren door de zorgeloosheid van eenen gelukzoeker!'

(Wordt voortgezet.)

Kroniek.

Antwerpen. Bij den uitgever B.J. Mees zijn verschenen: Alexander Fernau's *Laatste Zangen,* eerste reeks: *Lijden en strijden*, *De Gondel, Moederlied, Bij een roosje, Ode aan Theodoor Van Ryswyck, Het visscherslied*, gedichten van Edmond Van Dyck, en *De Zwaluw,* gedicht van Mev. Josephine Van Dyck. Ruim 40 groote bladzijden muziek. Prijs: 7 fr.

- *Het werk van Rubens.* (Zie onzen jaargg. 1879, blz. 182.) In 1881 werden door de commissie 103 gravuren en 37 lichtbeelden aangekocht. Onder deze laatste zijn er 18, welke de commissie heeft laten maken naar schilderijen en teekeningen van Rubens, die zich te Brussel, Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage bevinden. De firma Braum (Parijs) heeft in last naar 26 stukken uit den Louvre, die nog niet getrokken of gegraveerd zijn, lichtbeelden te maken. Desgelijks is een photograaf te Nizza gelast lichtbeelden te nemen naar drie schilderijen van Rubens, die te Grasse zijn.

- *Vereering van den historieschilder N. De Keyser.* (Zie 1882, blz 19.) Zij, die nog in bezit zijn van lijsten van inschrijving voor het verzamelen van gelden tot het stichten van een fonds, waaruit een *De Keysersprijs* zal worden gevormd, voor uitstekende leerlingen van de Antwerpsche academie te verdienen, worden vriendelijk uitgenoodigd om met die lijsten zooveel en zoo spoedig mogelijk rond te gaan, ten einde de prijs aldra ingesteld en tevens aan den befaamden meester de hem toegedachte en welverdiende hulde bewezen zou kunnen worden. Het welgelijkend borstbeeld in wit marmer van den heer N. De Keyser, door J. Geefs, is reeds in de trapzaal van het museum geplaatst.

Brussel. Door de Belgische koninklijke academie van geneeskunde is thans voor de tweede maal eene belooning uitgeloofd van 25,000 fr. voor de ontdekking van een geneesmiddel of eene geneeswijze voor vallende ziekte.

- De *Illustration Européenne*, een Fransch-Belgisch tijdschrift, had eene houtsnede laten teekenen en snijden voor hare rekening en opgenomen in haar n^{r} 38 van 1882, voorstellende *Een Turksche kleerenkoopman,* naar eene schilderij van Albrecht De Vriendt. Deze oordeelde de gravuur gebrekkig en veeleer in staat om van zijne schilderij een slecht dan een goed denkbeeld te geven. Hij zette deze zienswijze breedvoeriger uiteen in eenen brief, dien hij den uitgever van het tijdschrift verzocht daarin op te nemen. Deze opneming werd geweigerd. Vandaar een proces, door den schilder tegen den uitgever ingespannen en dat den 8^{n} Januari door de correctionele rechtbank van Brussel werd behandeld. De heer A. De Vriendt eischte, *ten eerste,* opneming van zijnen brief in het tijdschrift, *ten tweede,* eene schadevergoeding van 5000 fr. De heer Dieudonné, substituut van den procureur des konings, heeft staande gehouden, dat de schilder het recht niet had, omdat de gravuur naar een zijner stukken hem slecht voorkwam, eenen brief van afkeuring in het tijdschrift te doen opnemen tegen den wil des uitgevers. Hij noemde de kunstenaars over 't algemeen veel te gevoelig en lichtgeraakt. De heer advocaat Hemeleers heeft het goed recht van den heer De Vriendt verdedigd, wiens werk, zoo hij beweerde, door de gravuur onkennelijk werd gemaakt, tot schade van des schilders roem, wiens naam in het tijdschrift werd vermeld. De rechtbank heeft beslist 1. dat De Vriendt *niet* het recht heeft, naar aanleiding van de mislukt genoemde gravuur, eenen brief in het tijdschrift te doen opnemen, 2. dat, zoo hij beweert benadeeld te wezen in zijne belangen, door de onvolkomenheid der gravuur, hij tegen den uitgever van het tijdschrift, bij de burgerlijke rechtbank, eenen eisch

tot schadeverhaal kan instellen. De heer Albrecht De Vriendt is van dit vonnis in beroep gegaan.

Brée. In de parochiekerk werd op 21 Januari een prachtig orgel ingehuldigd, gemaakt door de heeren Pereboom en Leyser. De heer Wiegand, laureaat van het conservatorium en orgelist te Londen, woonde de plechtigheid bij en heeft de eerste het orgel bespeeld. Den eerw. heer deken Henderix komt den meesten lof toe, om wat hij gedaan heeft, ten einde de kerk haar uitnemend speeltuig te verschaffen.

Maaseyck. Het Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage van 22 Februari bericht: ‘Te Maaseyck zijn in de vorige week ontdekt 7 ongeschonden menschengeraamten. Zij hadden ijzeren ketens om den hals, terwijl het hoofd gedeeltelijk versteend was. De plaats, waar deze geraamten zijn gevonden, is de voormalige strafplaats voor de beruchte bokkenrijders, van welke velen door den drossaard Clerx tot de galg werden verwezen.’

Sterfgevallen.

PIETER MERIAN, de befaamde aardkundige, leeraar te Bazel, is aldaar, volgens een bericht van 12 Februari, overleden, 88 jaren oud.

RICHARD WAGNER, de beroemde toonzetter, wiens *Nibelungen* in den loop der maand Januari 1883 met grooten bijval te Brussel werden ten gehoore gebracht, is den 13^{n} Februari te Venetië overleden. Hij werd te Leipzig geboren den 22^{n} Mei 1813. Toen hij 23 jaren oud was, werd hij orkestmeester van den schouwburg te Maagdenburg. In 1841 bewoonde hij de stad Parijs, na eenigen tijd te Riga gevestigd te zijn geweest. Zijne eerste zangspelen waren *Rienzi* en *der Fliegende Holländer.* In 1843 was hij orkestmeester van den schouwburg te Dresden. In 1845 schreef hij de *Tannhaüser*, in 1852, *Lohengrin;* daarna de *Nibelungen*, *Tristan und Isolde*, *die Meistersinger, Das Rheingold* en *Parsival.* Zoo Wagner, in 1849, zich al genoodzaakt had gezien, wegens deelneming aan den Mei- opstand van 1848, naar Zwitserland te vluchten, sedert 1864 genoot hij een jaargeld (men zegt 4000 gl.) van koning Lodewijk, van Beieren, die zijne gewrochten in de hoogste mate vereerde en voor hunne opvoering in den opzettelijk voor Wagner te Bayreuth gebouwden schouwburg ontzaggelijke uitgaven deed. In dit Festspielhaus had in 1876 de eerste opvoering van den volledigen *Ring des Nibelungen* plaats. Buiten de voornoemde zangspelen, leverde Wagner een aantal kleinere muziekgewrochten, onder andere een *Huldigungsmarsch,* een *Kaisermarsch,* een *Festmarsch,* een *Siegfried Idyll* enz. Hij was niet slechts een uitstekend toonzetter, maar ook een bekwaam en vruchtbaar schrijver. Zooals bekend, dichtte hij zelf den tekst voor zijne zangspelen. Tot zijne letterkundige werken behooren *Die Kunst und die Revolution*, *Das Kunstwerk der Zukunft*, *Kunst und Klima*, *Oper und Drama*, zeer vele kleine strijdschriften en ook de wijdvermaarde *Beyreuther Blättern.*

ROSA CARLEN, de Zweedsche schrijfster, is volgens een bericht van 19 Februari, overleden, 46 jaren oud.

GUSTAAF HUOT, de uitstekende Fransche plaatsnijder, is rond 21 Februari overleden te Cannes. Onder zijne beste werken worden de *Schuttersmaaltijd,* naar B. Van der Helst. *De graflegging der H. Catharina,* naar B. Luini, *De Florentijnsche dichter,* naar A. Cabanel en de *H. Maagd*, naar A. Hébert, genoemd. Hij was een leerling van Henriquel Dupont.

JOZEF COSMUS PETRUS DENS, kunstschilder, geboren te Antwerpen, 8 Juni 1808, is den 26^{n} Februari overleden te Deurne, waar hij den 1^{en} Maart, na een 10-ure-lijkdienst, begraven werd, in het bijwezen van eene dichte schaar oude vrienden en kunstbroeders. Hij was een gewezen leerling van F. De Braekeleer in het genre en zond vele tafereelen in op driejarige tentoonstellingen des lands.

CHARLES SAUVAGEOT, landschapschilder, is op het einde van Februari overleden te Fontainebleau, 57 jaren oud.

Altaarblad der oude huidvetters- en schoenmakersgilde in de H. Waldetrudiskerk te Herenthals.

PHOTOZINCOGRAPHIE VAN NEICLA, NAAR EENE STEENSNEDE VAN C. T'FELT.

Het altaarblad dat op de vorige bladzijde in plaat voorkomt is voor de beeldhouwkunst der middeleeuwen hoogst merkwaardig. Reeds in 1853 werd er door den heer P. Génard de aandacht op gevestigd in het *Taelverbond.* Hetzelfde deed in 1870 nu wijlen de zeer eerw. P. Kuyl in de *Annales de l'académie d'archéologie de Belgique.* Eene vertaling van zijn opstel verscheen in het Herenthalsche weekblad *Het Kempenland.* De uitmuntende plaatsnijder C. T'Felt bracht eene keurige afbeelding van het altaarblad op steen, die door den heer Neicla, met behulp der lichtteekening, op zink werd overgebracht, om met de handpers te kunnen gedrukt worden.

Het altaarblad is afkomstig van de huidvettersgilde die reeds in 1361 bestond en later vereenigd werd met de schoenmakersgilde. Uit de volgende posten der gilderekening moet blijken dat het altaarblad in 1566-67 geplaatst en ontbloot werd: ‘Item vier stuyvers verdroncken doen men die tafel afdede. - Item, die tafel doen stellen, XV^{ste}. - Twee stuyvers betaelt van metsen den autaer ende calck.’

In het bovenste vak is, van engelen omstuwd, God de Vader voorgesteld, met mijter en koorkap, in de linkerhand het boek der wijsheid houdende en met de rechter de heiligen zegenende, die stierven voor hun geloof.

Voorts aanschouwt men in zes afdeelingen de marteling van de patroonen der gilde, namelijk de heiligen Crispijn er Crispinianus.

1. Rictius-Varus, zich onderscheidend door een gevlochten baard, na de heiligen voor zijne vierschaar te hebben gebracht, doet hen geeselen met roeden omdat zij Christus niet afvallig wilden worden.

2. Daarna doet de prefect ijzeren lemmers en elsen tusschen de nagelen en het vleesch van de vingeren en teenen der christenbelijders steken; maar de beulen zelven worden door de foltertuigen gekwetst. Op den voorgrond wijst Rictius-Varus den heiligen een afgodsbeeld aan, dat tegen een torentje is geplaatst.

3. Rictius-Varus laat de martelaars het vleesch van het lijf scheuren.

4. Hij doet de gemartelden met steenen aan den hals in de rivier werpen, maar zij worden op eene wonderdadige wijze gered.

5. Nu gelast hij, hen te dompelen in eenen ketel met kokend lood, doch een druppel daarvan springt Rictius in het oog, zoodat hij het gezicht verliest. Hij doet het vuur aanwakkeren met olie en pek, maar komt er zelf mede in aanraking, zoodat hij een pijnlijken vuurdood sterft, terwijl zijne slachtoffers, door een wonder, ongedeerd den ziedenden ketel verlaten.

6. Keizer Maximilianus-Hercules, den dood van zijnen stadhouder vernemende, komt in persoon naar Soissons om de martelaars te laten onthoofden.

De voorstellingen zijn meesterlijk bewerkt. Tegen de kolommen, die de drie afdeelingen van het altaar scheiden, staan de 4 evangelisten; eenigszins hooger, links, de profeet Isaïas, in de eene hand een ontplooiden wimpel houdende en in de andere een vurigen wereldbol; aan den tegenovergestelden kant de heilige Barbara, die eenen kelk draagt; de aan twee buitenkanten ontbrekende beelden zijn vervangen door die van Jezus-Christus en Onze-Lieve-Vrouw.

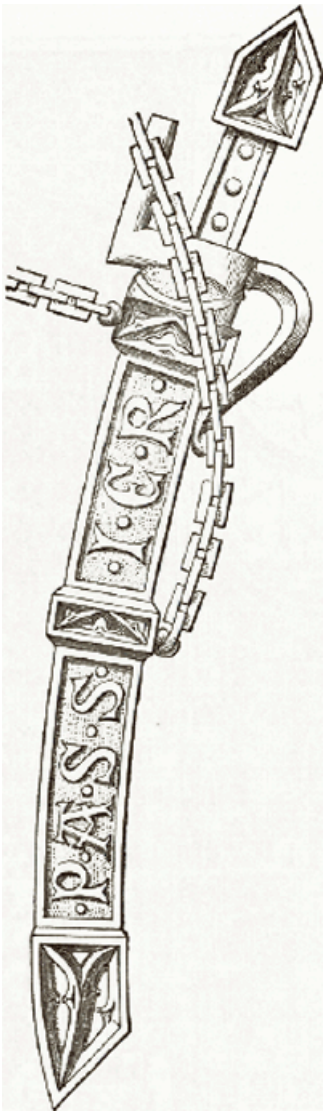

't Ware schier onmogelijk, het duizenderlei bijwerk van dit kunstgewrocht te vermelden, dat gemaakt werd door Passier Borremans, van Brussel. In het tweede vak, op de scheede van den sabel eens krijgsmans, had de zeer eerw. heer Kuyl *Passier* gelezen; later zag men, dat er stond: *Passier Borre.* De slotlettergreep werd achterwege gelaten, omdat er geene plaats voor was.

In 1578, na de inneming der stad Herenthals door de soldaten van den prins van Oranje, waren de huidvetters verplicht, drie gulden te betalen om hun altaarblad te redden.

In 1584 werd het altaarblad, na eenige herstellingen te hebben ondergaan (het was geschonden geworden door de Calvinisten), weder op zijne oude plaats teruggebracht.

Het altaarblad is evenwel niet meer volledig voorhanden. Het is namelijk beroofd van zijne luiken, zonder dat men weet, waar die verbleven zijn of hoe zij samengesteld waren. Toen in 1865, aan den Antwerpschen beeldhouwer Jan Van Arendonk[(1)] opgedragen werd het altaarblad te herstellen en, voor zooveel noodig, bij te werken, ontbraken daaraan almede 6 of 7 beeldjes en een aantal sieraden. Volgens een Herenthalsch stadsgerucht, was het verdwijnen van een der beeldjes (een ruiter uit het 6^{e} vak), aan eenen Engelschman te wijten, die het figuurtje zou uitgebroken en zich toegeëigend hebben, terwijl hij het altaarblad genaderd was, kwansuis om het als kunstliefhebber of kenner van dichtbij te beschouwen en het meesterwerk in zijne onderdeelen na te gaan.

(1) Zie over dezen meester onzen jaargang 1881, blz. 47.

Amerigo Vespucci's

laatste nakomelingen, twee oude juffrouwen, hebben bij de Italiaansche kamers een verzoek ingediend om wederom in het genot te mogen worden gesteld van de uitkeering van 10 kronen 's maands, welke de familie Amerigo vroeger genoot, krachtens besluit van de republiek van Florence van 1690. De laatste mannelijke nakomeling van Amerigo Vespucci, die zijnen naam gaf aan Amerika, stierf nu zeven jaar geleden.

Garibaldi.
(Vervolg van bladzijde 43.)

Doch Garibaldi, verre van ontmoedigd te zijn door het verschrikkelijk gevolg van zijnen misstap, van zijne onbekwaamheid, van zijne domheid in de krijgskunde, deed, met zijne gewone zwetserij, nadat hij met eene macht van 50,000 man er 3000, die gelast waren hem een weinig bezig te houden, teruggedreven had, de volgende proclamatie bekend maken:

'Welaan, jeugdige zonen der vrijheid! gij hebt ze teruggezien, de hielen van die schrikwekkende soldaten van Willem. Gij hebt eene roemvolle bladzijde geschreven voor de jaarboeken der republiek... Gij hebt de bekwaamste troepen der wereld overwonnen...'

De doodstrijd der stervende Fransche soldaten was het antwoord op dezen zegezang.

Ja! een der droevigste rampen der Fransche legers in dien treurigen oorlog; de ramp, die die lange reeks van jammeren heeft gesloten door de vernieling van een gansch leger, voortgestooten tot aan de Zwitsersche grenzen tusschen de monden der vijandelijke kanonnen en de ijselijkheden van een sneeuwgraf, ziedaar het onmiddellijk en ontegensprekelijk gevolg van de krijgskunde van Garibaldi, ziedaar het sombere zegeteeken van wat men met zoo grooten ophef de 'overwinning van Dijon' genoemd heeft!

Garibaldi, toen hij de Alpen weer overtrok en den weg naar het Capitool hernam, kon, gelijk Julius Caesar, zijnen geheelen veldtocht met drie woorden beschrijven. Hij behoefde slechts ééne letter te veranderen in dien onvergetelijken volzin en uitroepen: *Veni*, *vidi*, VIXI.

Ik kwam, ik zag, *ik heb geleefd.*

En dit was eene diepe waarheid, in de beteekenis, die de Latijnen gaven aan het woord *vixi:* ik heb geleefd, dat is: *ik heb opgehouden te leven*, *ik ben dood.* Ja, hij was wel degelijk dood, ofschoon hij nog vol leven was.

Toen hij, te Aspromonte, handgemeen werd met de troepen van zijnen koning, verliet de overwinning hem spoedig en een kogel kluisterde hem voor maanden op het smartenbed.

Doch dat waren slechts eene nederlaag en eene wond, toegebracht aan eenen oproerling. De veldtocht van Frankrijk doodde hem beter, dan honderd kogels en tien neerlagen vermochten.

Deze doodde hem zedelijkerwijze en voor immer!

De begoocheling, die hem en zijne vrijwilligers in de oogen der menschen groot maakte, werd voor altijd begraven onder de sneeuw van den Jura en onder de lijken der Fransche krijgers.

De verklaring van den gewezen politie-prefect voor de commissie, belast met het gerechtelijk onderzoek over de gebeurtenissen van 18 Maart, te Parijs, voltooit de schets van dat leger aldus:

'... Enkele dagen vóór den 18^{den} Maart, kwamen er nieuwe benden aan voor het oproer; deze hebben het aanzien van Parijs geheel en al veranderd. Het waren manschappen van het Vogezische leger, behoorende tot de onregelmatige korpsen, die te Lyon ontbonden werden, Garibaldisten. Wij zagen die mannen te Parijs aankomen met roode hemden aan en een pauwenveêr op den hoed. Het was eene maskerade, als gij wilt, maar 't was het oproerig leger, dat zijne vorming voltooide. En later heb ik, op deze zelfde plaats, daarvan de proef gehad. Ik ben tegenwoordig geweest bij het verhoor der eerste gevangenen uit de bende, die Flourens en Duval volgde. Het verbaasde mij te zien, dat van drie gevangenen er minstens één dier

mannen was. Ik schat, dat omstreeks 18,000 man der onregelmatige korpsen het oproerig leger van Parijs zijn komen versterken.'

Verder, het midden-comiteit der Commune deed het opperbevel over de verbondene troepen aan den *condottiere* zelven aanbieden. Maar zich de geleden onaangenaamheden herinnerende, en een voorgevoel hebbende van die hem te wachten zouden staan, weigerde hij.

In den vreemde was het niet alleen de generaal von Manteuffel, die Garibaldi's gedrag zoo streng beoordeelde; alle tot het leger behoorende Duitsche schrijvers komen overeen, om het te veroordeelen en belachelijk te maken.

Alzoo, in dien treurigen oorlog, moest hem alleen de schande voorbehouden zijn, niet slechts verslagen, maar ook bespot te worden door zijne vijanden. Nemen wij de voor de hand liggende beoordeeling van von Wickede:

'Van alle min of meer aanzienlijke opperhoofden, die in dien reuzenstrijd voorkomen, heeft voorzeker de oude Garibaldi de meeste nuttelooze woorden uitgesproken, en in werkelijkheid de minste heldendaden gepleegd; hij verdient, om zijne overdreven zorgeloosheid, waarlijk veracht te worden. In plaats van, in October en November, toen hij ons merkelijke schade kon berokkenen, krachtdadig strijd te voeren en op Nancy en Bar-le-Duc voort te rukken, bleef h i j onbeweeglijk, en hield hij zich alleen bezig met de meest opgeblazen en zotste proclamaties uit te vaardigen.

Hij is ons eerder nuttig dan schadelijk geweest, en indien de andere generaals en de overige legers hem en zijnen benden hadden geëvenaard, zou onze overwinning ons niet zooveel gekost hebben.....'

Ziehier eindelijk, het besluit der commissie van onderzoek, gelast door de nationale vergadering om de uitgaven van het Vogezische leger te beoordeelen:

'Buiten de regelmatige middelen, en de geregelde troepen, kunnen er geene zekerheid voor de financiën, geen ernstig leger, geene krijgskundige ondernemingen, die dezen naam verdienen, bestaan.'

Daarenboven, zeide deze commissie van onderzoek, aan het einde van haar verslag, tot de nationale vergadering:

'Indien de generaal Garibaldi een Fransch generaal geweest was, zouden wij gedwongen zijn, u te verzoeken, dit verslag en de bewijsstukken door de vergadering te laten verzenden naar den minister van oorlog, ten einde te onderzoeken of de generaal Garibaldi niet voor eenen krijgsraad moest gebracht worden, om zijn gedrag te verantwoorden; dewijl hij, met voorbedachten rade en zonder slag of stoot, aan den vijand stellingen heeft overgelaten, die hij last had ontvangen te verdedigen en dewijl hij oorzaak is geweest van 't verlies eens Franschen legers en van eene nederlaag die, behalve Sédan en Metz, in de geschiedenis haars gelijken niet heeft.'

Ziedaar een portret van den redder van Italië, van den afgod diergenen, die, ofschoon gebonden en geblinddoekt, onder den kreet: *leve de vrijheid! leve de verlichting!* in den revolutionairen molen rondloopen. En dat portret is zooveel te sprekender, omdat het grootendeels geschetst is door vrienden, die bij zijnen dood nog blijkbare teekenen van rouw gegeven hebben.

VERAX.

De middelstand is de gelukkigste; dáar schuwt men de luiheid en moet men werken voor zijn brood.
G.J. MULDER.

Van elken toren, dien men bouwen wil, berekene men eerst de kosten.
P. HEERING.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

5. Historische bijzonderheden over Hendrik Frans Verbrugghen.

Wij hebben Verbrugghens werken beschouwd; het zal niet ongepast zijn, hier eenige bijzonderheden, tot toelichting aan de levensgeschiedenis des meesters, bij te brengen. Hendrik-Frans Verbrugghen trad in den echt met Suzanna Maria Verhulst, weduwe van Balthazar Van Lint(1), en uit dit huwelijk werd een eenige zoon, Hendrik-Ignatius, geboren. Uit haar huwelijk met Van Lint had Suzanna twee kinderen: Petrus, die kloosterling werd in de societeit van Jesus, en Elizabeth. De Liggeren der Sint-Lucasgilde vermelden het betalen van de doodschuld der echtgenoote van den beeldhouwer ten jare 1702-1703(2).

Zooals wij zegden bij ons eerste bezoek aan de abdijkerk(3), Verbrugghen kocht ten jare 1699 de oude refuge van Tongerloo, in de lange-Gasthuisstraat te Antwerpen. Het eigendom paalde ten noorden aan het Maagdenhuis, ten oosten aan den hof van Sinte-Elizabethsgasthuis, ten zuiden aan het huis van Ewoud Van de Steene, ten westen aan de straat. De koopsom - 8000 gulden wisselgeld - werd niet betaald, maar bij akte van notaris Peeter Joannes Allefeldt, den 8^{n} December 1699, ten voordeele der abdij, te repte gesteld tegen 200 carolusgulden de vier eerste, en 500 de volgende jaren. Met die rent was niet alleen de oude refuge belast; zij rustte ook, tot meerderen waarborg, op het derde gedeelte van een eigendom, *den Draeck* genaamd, op de Lombaardevest te Antwerpen, en bestaande in een huis, eenen gang met zes huisjes daarin, hof, grond en toebehoorten. De rente werd hernieuwd den 4^{n} Augustus 1713 voor Peeter Hendrik Allefeldt.

Wat er ook de reden van moge geweest zijn, schoon de bestellingen van werk hem niet schijnen ontbroken te hebben, de beeldhouwer verkeerde, onder geldelijk opzicht, gedurig in het nauw. Toen hij te Tongerloo aan het werk was, moest men hem per week en per maand het geld verschieten, dat hij noodig had tot betaling zijner hulpgasten, en nooit ontving de abdij eenen stuiver van de verschuldigde rent. In 1702 had hij reeds, ondanks de rent die er op belegd was, zijn aandeel in den *Draeck* verkocht, en die handelwijze werd zelfs met den naam van *stellionaat*, of bedrieglijken handel, bestempeld in den loop van het proces, waar wij terstond van spreken. Eindelijk werd hij, op aanvraag van eenige schuldeischers, onvermogend tot betalen verklaard, en notaris Maximiliaan De Vetter, den 7^{n} September 1713, ambtelijk tot bezorger van den onvermogenden boedel benoemd. De voornaamste schuldeischers waren jonker Jan Joseph Du Bois voor 1242, ridder Lodewijk Du Bois voor 1000, de weduwe van Ferdinand Van Pruyssen voor 1236, Gisbert Van Colen voor 1200, De Brée voor 520, Adriaan Speck voor 500 gulden, enz. enz. Ten bate was er, behalve de meubelen, modellen, teekeningen, enz., waarvan de verkoop 2006 gulden opbracht, niets anders dan het huis der Gasthuisstraat, belast met renten, waarover een proces ontstond, dat een tiental jaren duurde. Aan stukken, dit proces rakend, ontleenen wij de hier gestelde bijzonderheden.

Toen de zoon van Verbrugghen, Hendrik Ignatius, den 31^{n} Januari 1708, het huwelijk aanging met Maria Catharina Janssens, schonk hem de beeldhouwer, bij wijze van huwelijksgift, eene rent van 6000 gulden kapitaal op hetzelfde huis, dat nog belast was met heel de koopsom. Men weet dat daarenboven de kunstenaar,

(1) Zie over Balthazar Van Lint de Liggeren der Sint-Lucasgilde, afgeschreven en bewerkt door Ph. Rombouts en Th. Van Lerius, II, 347, 351, 385, 389, 409, 411, 484.
(2) Liggeren, II, blz. 634, 335.
(3) Zie den vorigen jaargang, blz. 126.

in 1702, zijne woning in pand stelde tot waarborg der uitvoering van het hoofdaltaar, dat hij had aangenomen te maken in de Sint-Baafskerk, te Gent[1]. Doch deze laatste hypotheek werd vernietigd den 9^{en} Februari 1715, na de volvoering eener nieuwe overeenkomst, den 6^{en} October 1714 getroffen tusschen den kunstoefenaar en het kapittel der Gentsche hoofdkerk[2]. Bij de boedelredding betwistte de provisor der abdij de ontvangbaarheid der rente van Verbrugghen zoon. Naar zijne meening, moest die voor ongeldig gehouden worden, als zijnde door den beeldhouwer toegestemd op een tijdstip, toen hij niet bij machte was om zulk eene huwelijksgift te doen, en bij gevolg bedrieglijk gedaan ten nadeele der schuldeischers. Jaren lang duurde het, vooraleer het proces, hierover ingespannen, een einde zag. Middelerwijl bewoonde eerst de markiezin van Wintersfeldt, en sedert 1717,

(1) Zie Thijs, Historiek der straten en openbare plaatsen van Antwerpen.

(2) Uit die overeenkomst blijkt dat er toen slechts het benedengedeelte van het altaar geplaatst was, met de drie afsluitsels daarachter. Eene groote hoeveelheid deels bewerkt, deels onbewerkt, wit en zwart marmer was daarbij door den kunstenaar geleverd, die reeds twee derden van den aannemingsprijs - 25000 gulden wisselgeld - had getrokken. Onder navolgende voorwaarden werd hij ontslagen van alle verdere verplichtingen en zou de hypotheek vernietigd worden: ‘Te weten dat alle de materialen dienende tot het werck ende autaer voorscreven, die door den aennemer alreede syn overgelevert ende onder het bewint van de heeren besteeders, aen hun sullen blijven, vollen eygendom ende proprietyt sonder in het toecomende daer eenighe recompense over te sullen moeten doen.
Ten tweeden sal den aennemer verobligeert syn aen de eerste comparanten over te leveren de modelle van den autaer voorsc. door hem gemaekt, in hout boven, noch een anderen modelie, van gelycke door hem aennemer gemaekt in hout, dienende tot het oxael ende portalen onder de orgels van de kercke voorschreven, dogh also dese leste modelle noch niet en is voltrocken in syne perfecksie, sal den aennemer verobligeert syn, die eerst in state te stellen ende voltrecken met alle de ciraten, soo figuren als andere toebehoorten daer toe dienende, oock gemerbelt met alle syne coleuren etc.
Ten derden sal den aennemer nogh moeten overleveren twee andere modellen door hem geteekent op papier, de eene van het oxael hier voren geroert, ende de andere van de syde portalen van de meerghesyde kercke, mitsgaders noch twee beelden door hem geboutseert, dienende voor modellen van de figueren die moeten gestelt worden op de tympanen vanden autaer voorschreven.’ Het stond den kapittelheeren vrij, zoo luidt de overeenkomst, het werk door andere meesters te laten voltrekken. *Extrakt uyten prothocolle van den notaris De Ridder.* Vergelijk Kervyn de Volkaersbeke, *Les églises de Gand*, I, blz. 298.

toen de boedelredder De Vetter, met goedkeuring der twee pleitende partijen, het huis opnieuw verhuurde, de heer Van Horne, Tongerloo's oude refuge. Een vonnis van 26 November 1722 beval, zonder mindering van wederzijdsche rechten, het huis te verkoopen, en de koopsom, in afwachting van het eindelijk vonnis, in bewaring te stellen bij den kassier Sallet. Den 8^{n} Januari daaropvolgend werd het eigendom ter Vrijdagmarkt, te Antwerpen, door den oude-kleerkooper Willem Willemssens, onder den hamer gebracht, en toegewezen aan Karel Acar, die den 12^{n} Februari, na voorafgaande delging der twee renten, in bezit ervan kwam. Na aftrek der stadspondpenningen bleef er 12,863 gulden 3 ½ stuivers in wisselgeld of 15,007 guld. 1 st. in courant over[(1)].

Het eindelijk vonnis der Antwerpsche schepenen luidde ten nadeele van de eischen der abdij als volgt:

'..... ter manisse des amptmans, bij den wethouderen gewesen voor een vonnisse dat den heere gedaeghde (de provisor der abdij) om tot laste des opponents (Hendr.-Ignat. Verbrugghen) geageert ende geconcludeert te hebben, soo ende gelyck hy heeft gedaen, niet en is gefondeert, nochte ontfanckbaer, en voegende de requeste civiel tot de saecke, mitsgaeders interiunerende de brieven van daeghsel, ten eynde van relievement, dat het verboth door den gedaegde doen doen, qualyck ende on behoorelyck is geschiet, costeloos ende schadeloos sal worden afgedaen, den gedaegde in allentgene voors. condemnerende, mitsgaeders in de costen ten behoorelycken tauxatie ende moderatie. Aldus gedaen ende gepronuntieert in collegio den 2^{d} September 1723.' Voor de kosten van 't proces betaalde de abdij 527 gulden.

De beeldhouwer H.-F. Verbrugghen overleed te Antwerpen in het Sint-Elizabethsgasthuis in December 1724[(2)].

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Zilveren beelden te Antwerpen, in 1455.

De zilversmidskunst had in België, in de 15^{e} eeuw, eene verbazende hoogte bereikt. Zulks was men grootendeels verschuldigd aan de weelde van het huis van Burgondië, dat den smaak der pracht ten onzent gemeen had gemaakt. In plaats van koperen beelden, vervaardigde men beelden in zilver, om tot sieraad te dienen in de woningen en zalen der grooten.

Gillis Puytoir, amman van Antwerpen, legde, den 10^{n} Juli 1455, voor schepenen van Leuven, eene lijfrente aan van 40 saluiten ten voordeele van zekere Catharina

(1) 100 gulden in wisselgeld maken in courant 116 gl. 13 st. 1 oord. 300 gulden in wisselg. staan gelijk met 350 in courant.

(2) Liggeren der Sinte-Lucasgilde, d. II, blz. 490.

De Huys, dochter van Lancelot en van Elisabeth de Hont of 's Honts[3]. In de akte dezer rente leest men: 'Item, ter sekerheit van der voerscreve lyfrenten, also verre dat na den rechte vander stat behoert, het zy voere tverloep, afquitinge oft bewisinge, heeft de voirsc. Gielis den voirs. personen daerop de lyftocht steet ende Clase van Vucht ende elken van hen metten rechte te pande gesedt des hier naevolght in walschen, te weten: ung fermellet d'or garny d'une grosse table de dyamant taillié à plusieurs faces de deux gros rubis, sur couleur de ballay, et d'une grosse pierre longue en marmere de poire, om den voirs. personen en elken van hen daer mede te behelpen.'

Gemelde Gillis Puytoir bekende denzelfden dag voor schepenen van Leuven verschuldigd te zijn aan Hubrecht van der Straten, wonende binnen deze stad, eene som van 1040 gouden rijders. Tot waarborg van deze som stelde hij zes zilveren beelden ten onderpand. In de akte leest men het volgende:

'Item, de vorsc. Gielis Putoir heeft den vorsc. Hubrechte, metten rechte, te pande gesedt, voer de vorsc. schout[1], de juwelen hier na verclaert: yerst een beelde, silveren vergult, verwapent, in den voet, metten ouden wapenen, wegen de sevenentwintich en een halven merct. Item, een andere beelde, silveren vergult, houdende in d'een hant eenen ronden stock en in d'ander hant een boec, verwapent als vore, wegende xxvij merct, ij onchen. Item, een beelde silveren vergult, houdende met d'een hant eenen kelc ende metter ander hant benedictie ghevende in schyne, wegende xxiij merct, vj onchen. Item, een beelde silver vergult houdende in d'een hant eenen stoc en in d'ander hant een boec, verwapent als voere, wegende xxvij ½ merct. Item, een andere beelde, silvere vergult, houdende in d'een hant eenen spere ende in d'ander hant eene javellie[2], verwapent als voere, wegende xxvj merct, vj ½ onche. Item, een ander beelde silver vergult, houdende in d'een hant een mes ende in d'ander hant een boec, verwapent als voere, wegende xxvj merct, ij onchen. Item, viij silveren platte scotelen, te weten ij grote en vj cleyne, verwapent metter wapenen ons genedigen heeren, wegende tsamen xlj merct, v onchen.'[3]

Uit dit stuk schijnt het te blijken dat Puytoir tot een welgegoed huis behoorde. Deze beelden vertoonden naar allen schijn van waarheid apostelen en andere heiligen. Wat is er van die beelden geworden, waaraan verdienstelijke zilversmeden al hunne kunst ten koste hadden gelegd? Zij zijn ongetwijfeld in den smeltkroes verdwenen en de stof ervan heeft een anderen vorm aangenomen. *Sic transit gloria mundi.*

Leuven, 15 *Oogst* 1882.

ED. VAN EVEN.

Kroniek.

Antwerpen. Bij koninklijk besluit zijn de twee volgende schoolboeken goedgekeurd: *Praktische en theorische handleiding bij het zangonderwijs in de lagere school* door N.P. Rotsaert; *Leerwijze van doorzichtkunde*, door L. Neeteso nne.

- Van de *Graf- en Gedenkschriften der provincie Antwerpen* is de 134ste aflevering verschenen. Zij bevat het 23ste stuk van het boekdeel der geschiedenis der St.-Michielsabdij door den heer P. Génard, in voormeld werk 25 (vijf en twintig) jaren geleden

(3) Eene akte van 10 Juli 1455 vangt aldus aan: 'Item, Egidius Puytoir, pronunc amannus Antwerpiensis, recognovit se debere Johani de Wambeke, filio Johannis quondam de Wambeke, de Bruxella, et Gertrudis de Vucht, filie Nycholai de Vucht, de Bruxella, quadraginta aureos denarios dictos Saluyten etc.'

(1) *Schuld.*

(2) *Javeline* of pijl.

(3) *Register der eerste Schepenenkamer van Leuven*, aan 10 Juli 1455.

begonnen. Wil men aan de thans nog levende inschrijvers het voorrecht gunnen deze verhandeling tot den einde te lezen, zoo zal het noodig zijn het vervolg en het slot wat spoediger aan het licht te brengen.

- Van 21 tot 28 Januari was in de academie publiek tentoongesteld: een *Ontwerp van een gezantschapshuis te Rome*, door Eug. Geefs, die in 1879 primus was in den grooten prijskamp voor de bouwkunst; den 11^{n} Februari en volgende dagen: een tafereel van Em. Van den Bussche, voorstellende: *Een gruwelmoord op de joden in Rusland.*

- Bij F. De Coker is de 3de aflevering verschenen van J.B. Stockmans' *Geschiedenis der gemeente Mortsel*, met stukken over Edeghem en Hove.

- De kunstschilder Jan Stobbaerts is door den president der Vereenigde Staten van Venezuela benoemd tot ridder der Orde van het Borstbeeld van den Bevrijder.

- Jaak De Braekeleer heeft eene wit marmeren groep voltooid, getiteld: *Het eetmaal der schildpad*, een bijna geheel naakt meisje voorstellende, die eene kleine schildpad eenig malsch groen voorhoudt. Dezelfde beeldhouwer heeft naar de natuur het model geboetseerd van eene groep, ook in wit marmer uit te voeren, hem besteld door den heer F. Van der Taelen, schepen van Antwerpen, voorstellende dezes drie kinderen: een meisje, dat met eene pop in den arm slapend op eenen leuningstoel zit, terwijl twee zusjes het kind bloemen in het haar strengelen.

- Van Paul Haesaert, te Leuven, waren op de laatste Antwerpsche 3-jarige tentoonstelling twee schilderijen voorhanden, getiteld *Maandag* en *De afwachting.* Er meldden zich bij den schilder vier Engelsche heeren aan, om zijne stukken te koopen voor de Londensche National Gallery. De koop werd gesloten, de schilderingen werden geleverd maar..... er volgde geene betaling. Naar aanleiding van des schilders beklag, heeft het Engelsch gerecht een onderzoek ingesteld, waaruit is gebleken dat de zoogenoemde koopers bedriegers waren. De schilderijen zijn bij hen in beslag genomen en teruggegeven aan den schilder, die op kosten van de Engelsche politie naar Londen is moeten overkomen, om getuigenis af te leggen. Een van de 'heeren' werd tot 5 jaar gevang veroordeeld; de drie anderen zullen ieder gedurende 18 maanden dwangarbeid moeten verrichten.

- Bij koninklijk besluit van 2 Maart is de heer Jaak Janssens, van Antwerpen, benoemd tot leeraar in de klasse van geboetseerde sieraden, aan de Antwerpsche academie, ter vervanging van nu wijlen den heer F. Lalmand, ontslaggever.

Mechelen. De op het stadsarchief berustende verzameling van teekeningen, waterverfschilderingen, gravuren en lichtbeelden betreffende de stad Mechelen en hare omstreken, telt nu reeds 1022 stukken.

Brussel. De heer J. Dupont heeft zich gelast met de inrichting van een concert, waarop R. Wagners beste werken zullen ten gehoore gebracht worden.

- Voor het beschavingswerk van Afrika zijn weer de volgende Belgische officieren naar dit werelddeel vertrokken: luitenant Van Kerckhove, van het 1ste linie, opperwachtmeester Lommel, van het 6^{e} kanonniers.

- In een afhang van het Paleis der Natie schijnt een keurig marmeren borstbeeld van koning Willem I aangetroffen te zijn, een werk van Rude, dat is overgebracht naar de rookzaal der volksvertegenwoordigers.

- De academie van schoone kunsten te Parijs heeft den beeldhouwer C.A. Fraikin, tot buitenlandsch lid benoemd, ter vervanging van wijlen W. Geefs.

Gent. Van 21 Januari tot 11 Februari had alhier eene tentoonstelling plaats van 297 kunstgewrochten, ingezonden door J. Antony, mej. E. Beernaert, Th. Cleynhens, A. De Braekeleer, G. De Jonghe, Alb. De Keyser, L. Derickx, mej. C. Dors, D. Duwaerts F. Felu, H. Fimmers, mej. H. Gevers, J. Guiette, Th. Hannon, Fr. Hens,

J. Heyermans, Le Poittevin, R. Montgommery, J. Nauwens, Nelis, J. Neuhuys, H. Rul, S. Salmona, W. Sanford, H. Seghers, E. Temple, J. Tuytens, A. Van Beurden, mej. M. Van Blokland, D. Van den Bossche, L. Van der Linden, P. Van der Ouderaa, F. Van der Wee, J. Van Genegen, P. Van Havermaet, C. Van Leemputten, H. Van Meerbeeck, H. Van Soom, E. Verbruggen, Th. Verstraete, F. Vinck, Wauters, I. Weins, E. Woutermaertens en anderen.

Maldeghem. *Hulde aan mev. Courtmans.* (Zie blz. 18.) 't Is den 14^{n} Mei (wij herinneren er aan) dat der uitstekende vrouw een plechtig openbaar bewijs van hoogachting en onverdeelde waardeering zal worden gebracht. De gemeente die het voorrecht geniet mev. Courtmans tusschen hare ingezeten te tellen, zal, naar er wordt gemeld, ook zichtbaar toonen dat zij deze eer op prijs weet te stellen. Eene opwekking, ter verkrijging van de medewerking van ieder en allen, is den bewoners van Maldeghem door eene plaatselijke commissie toegestuurd. Na de aandacht te hebben gevestigd op al het goede en schoone dat de uitstekende en toch nederige vrouw gedurende haar zoo werkzaam leven heeft voortgebracht, roept de commissie hare medeburgers op, om, den 14^{n} Mei, aan de vrienden en vereerders die mev. Courtmans ten harent zullen komen bezoeken, duidelijk te toonen, dat Maldeghem roem draagt over mev. Courtmans. Ongetwijfeld zullen de verwachtingen van de commissie ruimschoots vervuld worden. Wij sporen onzerzijds nogmaals onze lezers aan, opdat zij niet zouden nalaten aan de vereering van de voortreffelijke schrijfster op de ruimste wijze deel te nemen.

Buitenland.

's-Gravenhage. Wij vestigen de ernstige aandacht van belangstellenden op de prachtige kustkaarten, uitgegeven door de hydrographische afdeeling van het Nederlandsche ministerie van marine, te weten: 1. *de Schelde van Vlissingen tot Antwerpen*, schaal 1: 50,000; 2. *zeegat aan den Hoek van Holland*, 1: 7500; 3. *de Maas tot Rotterdam*, 1: 30,000; 4. *Lichtenkaart van Nederland*, 1: 500,000. Naar de opnemingen in de jaren 1877-1882 van de zeemacht-officieren jhr. F.E. de Brauw, M.C. Van Doorn en A. Van Linden van den Heuvell, zijn zij samengesteld en op koper gegraveerd door A. Fruijn, daarin geholpen door zijnen leerling J.G.D.E. Wiemans. De samenstelling en uitvoering der kaarten verdienen als echt meesterlijk te worden geroemd.

Amsterdam. 7 Februari hebben op de openbare veiling, in de Brakke Grond gehouden, onder andere opgebracht: een antiek geschilderde waaier, 800 gl.; een zilveren bekertje, een zoogenoemd Hansje in den kelder, 300 gl. (zilverwaarde 30 gl.).

- De Munt, te Amsterdam, werd in 1616 gebouwd op de grondvesting der Regulierspoort. De heer A.D. De Vries Az., te Amsterdam, heeft thans aan het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap medegedeeld, dat, blijkens onderzoek, de tegenwoordige buitenmuren allengs zijn opgetrokken om het oorspronkelijk gebouw, dat dus tot zelfs met zijne dakvensters goed bewaard is, alsook met eenige klokken van den beroemden F. Hemony. Het gebouw ware alzoo zonder te veel moeite of vernieuwing in zijn oorspronkelijken staat terug te brengen.

Utrecht. Bij de opgravingen voor de grondvesting van het standbeeld van graaf Jan van Nassau, op het Oud-Munsterkerkhof, is het hoofd en een gedeelte van het lijf van een groot steenen heiligenbeeld gevonden; naar gissing stelt het God den Vader voor; het beeld draagt een langen gekrulden baard

en een rooden mantel; het is goed bewerkt. Een kleiner kopje, van Christus aan het kruis, werd daarbij gevonden. Beide hebben denkelijk in de Oud-Munsterkerk geprijkt.

- Voor het ontworpen standbeeld van Huig de Groot is thans ongeveer 12,000 gl. bijeengebracht.

Arnhem. Stads museum van oudheden heeft van den heer P.J. Avelingh ten geschenke ontvangen een koperen vijzel, 15 kilo zwaar, welke, volgens de overlevering, in 1651, door Frans Hemony, den vervaardiger van Arnhems beroemde klokken, geschonken werd aan den burgemeester Arnold van Dans en zijne vrouw Gerarda Engelen en uit hetzelfde metaal als de klokken gegoten werd. Op den vijzel staan de namen der begiftigden, voormeld jaartal enz. Van den heer E. Snellen ontving hetzelfde museum een zilveren gedenkpenning, betrekkelijk de inneming van 's-Hertogenbosch in 1624 door Frederik Hendrik.

- De firma Minkman en c^{ie} in deze stad heeft voor het gemak der oogen, eene proef genomen door met *blauwen inkt* te drukken op *groen getint papier.* De koning van Holland, de koninginnen van Engeland en Rumenië en de koning der Belgen hebben den uitgever met zijn denkbeeld onder dankbetuiging geluk gewenscht.

- Aan het stedelijk museum van oudheden, zoo meldt de Arnhemsche Courant, is geschonken den van den Cannenburgh, onder Vaassen, afkomstigen schedel van den Gelderschen veldmaarschalk Maarten van Rossum, geb. 1478, overl. 1555.

- Te Heythuizen (Nederlandsch Limburg) zijn bij het herstellen van het priesterkoor in de parochiekerk fraaie muurschilderingen uit de XVe en XVIe eeuw ontdekt: veelkleurige ranken en takken waarop denkbeeldige bloemen in Oostersche pracht zijn aangebracht en die de vakken der gewelven bedekken. Ook de graadbogen, waarop eene dikke laag pleister lag, zijn met prachtig lijstwerk, paarlen, kepers en gedurig afwisselende sieraden beschilderd. Op een der sluitsteenen bevindt zich het wapen der graven van Hornes, binnen wier gebied Heythuizen is gelegen.

Parijs. Half Februari werd in de roepzaal van Drouot eene verzameling Chineesch en Japansch porselein verkocht, waarbij onder andere opbrachten: een Chineesch gekleurd vaasje, 1100 fr., een Japansche potje (rood met draken geschilderd), 2050 fr., een Japansche ronde tabakspot, 4000 fr., een zwart Japansch potje met twee oortjes, geschilderd met bloemen, 600 fr., een Chineesche beker, 1125 fr., eene vaas van Chineesch porselein, op den bodem fabrieksmerk, geteekend: de Kien-Long (1736-1796), 2500 fr., 2 papegaaien van Chineesch porselein (gekleurd blauw), 7400 fr., 2 porseleinen leeuwtjes, 2200 fr., een bekertje Japansch porselein, 650 fr., 2 katjes van blauw Chineesch porselein op koperen voetstukjes Lodewijk XVI, 3200 fr. De geheele verkooping heeft ruim 200,000 fr. opgebracht.

- Volgens nieuwsbladen van 14 Februari berichten, zou te Mandeure, bij Montbeliard, een schoon bronzen Jupiters- of Neptunusbeeld gevonden zijn.

- 18 Februari is in het Paleis voor Nijverheid door de *Vereeniging van schilderessen en beeldhouwsters* hare 2de tentoonstelling geopend van schilderijen en beeldhouwwerken, uitsluitend door vrouwen gemaakt. De schoonste schilderij werd ingezonden door mej. E. Beernaert. Fraaie stukken worden vermeld als ingezonden door de schilderessen dames La Vilette, de Châtillon, Aimaly, Bourges, Alida Stolk, Aryton, De Keyser enz. en door de beeldhouwsters Claude Vignon, Crosnier, Davesnes enz.

- In de roepzaal van Drouot werden den 27^{n} Februari onder andere de volgende oude schilderingen verkocht: de Fluweelen Breughel, *De kermis* 1100 fr.; Pieter Godde, *Eene Hollandsche familie*, 2500 fr.; Jan Van Goyen, *Gezicht op Scheveningen*, 1300 fr.; id., *De Zuiderzee*, 2000 fr.; Dirk Hals, *Een Hollandsch gezicht uit de* XVIIe *eenw*, 6800 fr.; id., *Een gezelschap*, 1800 fr.; Jan Van der Heyden,

Gezicht op den Vijverberg te 's-Gravenhage, 5300 fr.: Th. De Keyser, *Hollandsche familie in kamer*, 17,000 fr.; G. Netscher, *Een vrouwenportret*, 800 fr.; L. Robert, *Een Italiaansche vrouwenkop*, 1700 fr.; J. Ruysdael, *Stroomend water*, 1700 fr.; D. Teniers, *Eene keuken*, 3400 fr.; G. Terburg, *Een brief-overbrenger*, 15,000 fr.; id., *Een mansportret*, 1800 fr.; Velasquez, *Een portret van Philips IV*, 8500 fr.; A. Van de Velde, *Het Haagsche Bosch*, 1300 fr.; W. Van de Velde, *De Zuiderzee*, 5500 fr.; J.B. Weenix, *De muzikanten*, 1500 fr.; P. Wouwerman, *Halt van jagers*, 5500 fr.; idem., *Landschap*, 3300 fr. Al deze schilderijen, met nog een aantal andere, te zamen 59 in getal, behoorden tot de verzameling C. De Boissière. In 't geheel bracht de verkooping slechts 56,370 fr. op.

- Eene nieuwe schrede op de baan van den vooruitgang! Een uitvinder te Parijs vervaardigt onder den naam van *panclastiet* eene springstof die nóg vernielender werkt dan dynamiet. Zij bestaat uit eene scheikundige verbinding van stikstof en zuurstof, vermengd hetzij met petroleumgeest, hetzij met zwalvelkoolstof. De graad der ontploffende kracht hangt af van het gebruik van een der laatstgenoemde bestanddeelen.

- Het oud gouden geld, waarvan wij in onzen jaargang 1882, op blz. 195, melding gemaakt hebben als gevonden in een huis van de Oude-Tempelstraat, te Parijs, is rond half Februari in de roepzaal van Drouot verkocht. Het geldstuk met den naam van Willem Beauregard, jaarteekening 1353, werd verkocht voor 1650 frank, dat van Willem III, aartsbisschop van Arles, 405 frank. De innerlijke waarde van elk dezer stukken, is slechts ongeveer 14 franken, maar de gevonden exemplaren zijn de eenige die men kent. Voor al de andere goudstukken werd ruim 35% boven de innerlijke waarde besteed.

- Camille Saint-Saëns heeft een nieuw zangspel laten opvoeren: *Henri VIII.* Het erlangde grooten bijval. De muziek van het stuk is voor 60,000 fr. het eigendom geworden van den muziekuitgever Durand, te Parijs.

- Eerstdaags zal een begin worden gemaakt met de oprichting op de Malesherbes-plaats, te Parijs, van het gedenkteeken van Alex. Dumas vader. De verschillende groepen en het eigenlijke beeld zijn het laatste werk van Gustaaf Doré.

- De oude bouwkunst in Frankrijk heeft een verlies geleden door het instorten van een der oude fraaie torens van Avranche (Manche). Dit eerwaardig middeleeuwsch overblijfsel sleepte in zijnen val drie huizen mede.

- De Belgische toonzetter A.M. Limnander is in de plaats van F. von Flotow benoemd tot lid van het instituut van Frankrijk.

- 7 Maart en volgende dagen werden in de roepzaal van Drouot vele merkwaardige oudheden verkocht, waartusschen de volgende opbrachten: een gekleurd Delftsch aardewerk klein kabinetstelletje, 1650 fr.; een Delftsch aardewerk figuurtje, voorstellende een koopman, 300 fr.; een ivoren met zilver opgelegde beker, versierd met voorstellingen uit de oude godenleer, 3500 fr.; eene kleine gekleurde Delftsche aarden schotel, 850 fr.; eene dito, 650 fr.; eene gouden doos, versierd met brandschilderwerk, 4500 fr.; een gedreven zilveren beker, 2800 fr.; een palmhouten kistje, 3900 fr.; een Italiaansch aardewerk kop en schotel, 380 fr.; een miniatuurvrouwenportretje, 1800 fr.; een dito mansportretje, 850 fr.; een dito, 1675 fr.; een gouden uurwerk, versierd met brandschildering, 1675 fr.; een uurwerk van bergkristal (cristal de roche), in goud gevat, 2600 fr.; een reukfleschje, 1275 fr.; een dito van gedreven goud, versierd met bloemen en kransen, 1600 fr.; een ivoren gebeeldhouwd mesje, met afbeeldingen van spelende

kindertjes, 2300 fr.; twee gouden doosjes, 5400 fr.; een ivoren fraai versierde beker, 8500 fr.; eene palmhouten scheede, 1150 fr.; een juweeltje, met brandschilderwerk, uit den tijd van Lodewijk XIII, 24,360 fr.; twee koperen kanonnen (geteekend jaar 1500), 914 fr.; een kastje, beschilderd door Franck (bijbelsche voorstelling), 2050 fr.; een marmeren busje, 1525 fr.; een idem, 500 fr.; een agaatsteenen drinkschaal, in zilver gevat, 1950 fr.; zes ronde bordjes, met portretjes van keizers beschilderd, 1925 fr.; een koffertje van leder, versierd met brandschilderingen, jachten voorstellende, 3850 fr.; eene groote schotel van Italiaansch brandschilderwerk, 3225 fr.; een negerborstbeeldje van gekleurd marmer, 625 fr.; een Keulsch kruikje, 1075 fr.; een Keulsche kruik met leeuwenkopjes, 1625 fr.; eene gouden doos met portret, 4050 fr.; twee plaatjes met brandschilderwerk van Limoges, 425 fr.; een miniatuurportretje, 825 fr.; een idem, 600 fr.; een palmhouten kistje (gebeeldhouwd), 3250 fr.; een ivoren beker met bijbelsche voorstelling, 5100 fr.; een gouden dames-medaillon, 1225 fr.

- Te St-Pierre-Quiberon is een dolmen ontdekt, waarin zich vier goed bewaarde geraamten bevonden; in eenen hoek lagen 12 of 15 doodshoofden opgehoopt. Onder de beenderen werden gevonden twee bijlen van vuursteen, eene bronzen speld en eenig aardewerk.

Sterfgevallen.

HENDRIK JEITTELES, de befaamde leeraar en schrijver van beroemde werken over de dierkunde, heeft zich den 25^{n} Januari te Weenen gezelfmoord. Hij was 56 jaren oud. Hij laat de volledigste verzameling menschenschedels achter, die er in de geleerde wereld is bekend.

FIRMIN BERNICAT, wiens vroolijke opera *Les beignets du roi* in 1882 met veel bijval te Brussel werd opgevoerd, is volgens een bericht uit Parijs in de eerste dagen van Februari overleden, 33 jaren oud.

ALOYSIUS-STANISLAS LE GRELLE, gewezen bestuurder van het O.-L.-Vrouwe-college te Antwerpen, door wiens toedoen de nieuwe kerk in ojivalen stijl in de Kunstlei te Antwerpen werd opgericht (zie 1881, blz. 129), is op 5 Maart aldaar overleden. Hij was een zoon van den gewezen burgemeester van Antwerpen, graaf G. Le Grelle. De lijkdienst werd door een talrijk publiek uit alle standen der samenleving bijgewoond. De overledene werd te Deurne begraven. (Zie over pater Le Grelle de belangrijke studie van den heer Jos. Staes in de volgende aflevering.)

XAVERIUS ANTONIUS GHEYSENS, ond-notaris, oud waarnemend burgemeester, gewezen lid van den gemeente- en provincieraad te Antwerpen, geboren te Harlebeke den 19^{n} Mei 1799, is te Antwerpen overleden den 5^{n} Maart 1883. De heer Gheysens was steeds een strijder voor de Vlaamsche taalrechten. Wegens hunne verdediging in den provincieraad bracht de maatschappij *Voor Tael en Kunst* hem in 1852 eene openbare hulde. Aan de meeste taal- en letterkundige congressen werd door hem deelgenomen; hij was een vriend van de kunst en hield omgang met vele van hare beoefenaars. Aan ons tijdschrift verstrekte hij meermalen gewaardeerde inlichtingen van geschiedkundigen aard. De heer Gheysens was een zoo geleerd als ontwikkeld man. Hij was daarbij, gedurende zijn lang en welvervuld leven, schier rusteloos werkzaam. Zijn lijkdienst had op 9 Maart, ten 11 ure 's morgens, plaats in de St.-Carolus-Borromeuskerk, onder een inderdaad buitengewoon grooten toeloop van vrienden en vereerders. De lijkkist werd naar de kerk gedragen; de slippen van het baarkleed werden vastgehouden door de heeren

Van Camp, A.B. Pauwels en A.J.J. de Duve, notarissen, E. Du Bois, lid van de bestendige deputatie, Cogels-Osij, senator en J. Van Hissenhoven, gewezen schepen van Antwerpen. De begrafenis had plaats te Merxem; aan het graf werden redevoeringen uitgesproken door de heeren J. Van Hissenhoven, namens de commissie van krijgsdienstbaarheden, door J. De Cuyper, namens Gheysens' kunstvrienden en door den heer Van Camp, namens de notarissen. De heer J. De Cuyper drukte zich uit in deze woorden: 'De diepe smart, die wij bij het stille graf van den beroemden beeldhouwer Willem Geefs gevoelden, dringt ons weer door hart en ziel. Heden hebben wij, oude kunstenaren, op Gods akker een laatsten en droeven plicht te vervul len, aan den edelen en grootmoedigen man, notaris Xaverius Gheysens. Wat edel hart had de goede God in hem gelegd, een hart vatbaar voor liefde tot waarheid en rechtvaardigheid! Was hij het niet, Mijnheeren, die als secretaris den tol betaalde aan den roem van Antwerpen met wijlen de heeren baron P.J. de Caters en baron Osy van Wychen, die het op zich namen door een monument, in den befaamden leermeester Mattheus I. Van Brée den kunstroem van Antwerpen te vereeuwigen? Die met de medewerking van den burgemeester J.F. Loos en het schepenencollege, de plaats voor het beeld aanwees in de voorzaal van het museum, en waarvan de inhuldiging plaats had in Augustus 1852(1). Met wat groote kunstziel die brave man dat alles belangloos, voor den roem van Antwerpen, en in het belang der schoone kunsten, deed! Met wat kennis van zaken zijn goed hart doordrongen was! Welsprekend, bewees hij overgroote diensten in den gemeente-, in den provincialen raad, en als dienstdoende burgemeester. Bij dit alles was Gheysens een uitmuntend man; hij was de geleerdste en meest geachte notaris der stad, en bij de kennissen voegde hij de liefde om in alles en altijd goed te doen. Dat was zijn zieleleven! En gij, mijnheer Frederik Gheysens, volg uwen vader! Zijt licht genaakzaam, gespraakzaam, hartelijk mild zooals hij, en het meest nog voor den geringen man, zooals uw beminde vader deed. Zijt de erfgenaam van zijne rechtschapenheid en deugd, alvorens dat van zijn *bloed* te zijn. Hij, de dierbare, aanschouwt u op dit oogenblik uit de hoogte der hemelen, waar hij voor u bidt, waar hij hoopt dat gij eens met hem moogt leven. Vaarwel, mijn dierbare weldoener! Uw stoffelijke overschot ruste in vrede, in uw door God gezegend graf. Wij zullen elkander weldra in den hemel wederzien. Vaarwel, mijn goede vriend.... Vaarwel....'

FRANS JOZEF LALMAND, geboren te Antwerpen den 7^{n} Juli 1823, gewezen leeraar aan de koninklijke academie van schoone kunsten, is aldaar overleden Mechelschensteenweg n^{r} 112, den 6^{n} Maart, oud 59 jaren en 8 maanden. In het sterfhuis hield op 10 Maart de heer G. Kempeneers, regent der academie, eene toepassende redevoering, waarna de lijkdienst ten 10 ure in de Antwerpsche St-Laurijskerk en de begrafenis te Bochout, plaats hadden. F. Lalmand werd opgevoed in het knechtjeshuis zijner geboortestad en volgde vun zijn 13^{e} jaar de lessen der academie, waar hij, in 1842, den eersten prijs met onderscheiding behaalde in de klasse van boetseering van groote sieraden; hij verliet toen het knechtjeshuis en ging arbeiden bij den heer F.H.J. Leclef (zie 1878, blz. 116), onder wiens leiding hij een uitstekend ornementmaker werd; hij nam deel aan verschillende tentoonstellingen voor kunst en kunstnijverheid. Opvolgend meester plafoneerder en bouwondernemer werd hij op 18 Juni 1866, bij koninklijk besluit tot leeraar benoemd aan de academie ter vervanging van den beeldhouwer G, Van der Linden, ontslaggever. F. Lalmand, die een aanzienlijk fortuin achterlaat, vrucht van zijne bekwaam- en werkzaamheid had eenige maanden geleden zijn ontslag als leeraar aan de academie gegeven. (Zie onzen vorigen jaargang, blz. 194.)

(1) Zie *De Vlaamsche School*, 1872, blz. 57.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

6. Beeldhouw- en schilderwerken van W.I. Kerricx in de achterkerk.

Willem Ignatius Kerricx (1685 + 1745), zoon van Willem, den befaamden beeldhouwer, beoefende niet alleen de beeldhouw-, maar ook de

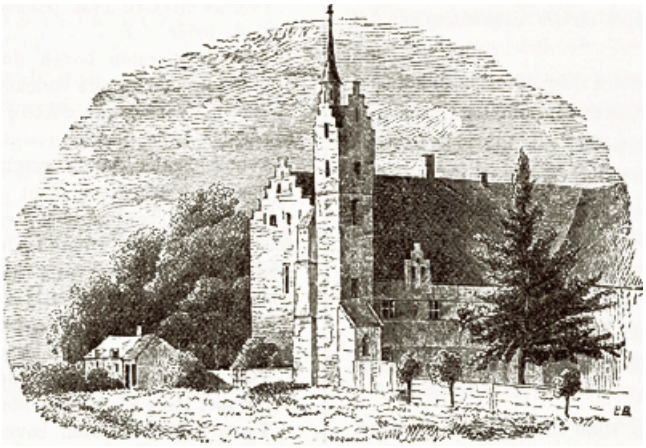

PRELAATSGEBOUW VAN 1 4 7 9 .

schilderkunst, en was bovendien een niet onverdienstelijke bouwmeester. Op dat drievoudig k u n s t g e b i e d verschafte prelaat Van der Achter h e m t e Tongerloo de gelegenheid zijn talent aan den dag te leggen. Tusschen de reeks tafereelen, de geschiedenis van het sacrament van mirakel voorstellende en door de staten van Brabant o p g e d r a g e n aan de Sinte-Gudulakerk, te Brussel, ter gelegenheid van het jubelfeest van 1720, zijn er twee geschilderd door Kerricx, namelijk de vijfde, een geschenk van Cornelius Adriaanssens, abt van Sint-Bernards, en de zevende, geschonken door den abt Gregorius Piëra, van Tongerloo. Men ziet ze in plaat gesneden in het werk van Petrus de Cafmeyer: *Hoochweerdighe historie van het Alderheylighste Sacrament van mirakel.* Brussel 1720. Denkelijk was die schilderij het eerste werk, op kosten der abdij van Tongerloo gemaakt door Kerricx, en het vertrekpunt der gunst, die hij er naderhand zoo overvloedig genoot.

WAPENSCHILD VAN J. VAN DER ACHTER.

Eene proef zijner kunst als bouwmeester hebben wij in het nieuwe prelaatsgebouw, dat wij bij onze intrede in de abdij op de rechterhand aantroffen. De massa gebouwen die onder den algemeenen naam van *prelatuur* komen, dagteekenen van drie verschillende tijdstippen. Een eerste gedeelte, erkennelijk aan de fraaie torenspil, die er boven uitsteekt, werd opgemetseld rond het jaar 1479[1], onder het bestuur van Werner van Halleer, die daarom in het *Necrologium* den titel draagt van *fundator*

(1) Oorspronkelijk had dit gebouw twee vleugels; de eene van de kerk zuidwaarts gaande en op ons grondplan der kerk aangeteekend, bestaat niet meer; de tweede westwaarts loopend, en die rechthoekig aan den eersten aansloot, werd bij de wederintrede der kloosterlingen te Tongerloo in 1840 tot voorloopige kapel ingericht. Dit laatste gedeelte is op bovenstaande plaat afgebeeld.

abbatiae, stichter van de abdij, dat is van het abtelijk gebouw. Rond 1547 bouwde prelaat Arnoldus Streyters den vleugel, gekend onder den naam van bisschoppelijk huis, omdat de bisschoppen van 's-Hertogenbosch, toen zij ook den titel van abt van Tongerloo voerden, gewoonlijk daar hunnen intrek namen. De verlenging van dit laatste gebouw tot bij de ingangpoort, in arduin en Gobertingschen steen opgetrokken, is het werk van Kerricx Tusschen de jaren 1725-28 brengt hij in rekening: 'Voor alle de modellen tot den Bouw enz., teekeningen voor de wercklieden, reijsen, porten van brieven en andere vacatiën tot directie van den bouw enz. wordt versoght 200 pistolen of 2100 gulden.' Het wapen van prelaat Van der Achter in het tympaan, dat den voorgevel bekroont, de gesnedene consolen, enz. werden door hem gebeiteld, even als de fraaie eikenhouten trap, dien men binnen ziet[1]. Doch wij hebben hier in de kerk stof genoeg om zijne talenten in zake van beeldhouwkunst en van penseelhanteering te waardeeren. Geheel de achterkerk is vol van snijwerk van hem; daar ook hebben wij twee overgroote tafereelen, die hem niet ongunstig als schilder doen kennen.

Vooreerst treffen wij het afsluitsel of de balie aan, die den kruisbeuk afscheidt van het schip der kerk. Desaangaande vermeldt zijne rekening van 1730:

'Alle de gesnede schoreersels voor het afsluijtsel in de kerck waer voor comt	*f.* 350.
Item ses Engelen van wageschot tot hetselve werck a 25 gl. ieder stuck	*f.* 150.
Item ses groote crollen tot hetselve werck a 18 gl. ieder stuck	*f.* 108.
Item 26 platte cieraten inde piedestalen van hetselve werck a 2 gl.	*f.* 52.
Voor het houte model tot het ijserwerck	*f.* 7.
Item noch ses cieraten van wageschot tot het afsluijtsel	*f.* 21.
Voor de blauwe steenen dienende tot fondament aen het afsluijtsel, twee voeten breedt, inhoudende 46 voeten langhde aen 1 gl. den voet	*f.* 46.'

Voor iederen zijbeuk beitelde hij twee biechtstoelen, samengesteld uit vier figuren: twee levensgroote beelden, boetelingen voorstellende zooals den H. Petrus, de H. Maria Magdalena, den H. Joannes-Baptista, den H. Hieronymus, David, Manasses, enz. in het midden, en twee zinnebeeldige

(1) Voor het wapen van den hoogw. Heere Prelaet in de tympane met stellen ter plaetse. *f.* 200. - 2 Consollen van Bentemer steen. *f.* 72. - Voor alle de schoreersels van den nieuwen trap, meest aen twee zijden gesneden. *f.* 380. - Voor de twee springende herten. *f.* 56. - enz. *Rekeningen* 1725-28.

termen of grensbeelden, dat is beelden benedenwaarts in voetstuk uitgaande, op de uiteinden.

Tusschen de biechtstoelen zijn zitbanken aangebracht, met rugleuningen, waarvan de paneelen versierd zijn met een dertigtal medaillons, heiligen en gelukzaligen der orde van Premonstreit in borstbeeld vertoonende. Daarboven vinden wij in den Noorderbeuk het gekende *Laatste avondmaal* van Leonardo da Vinci, tusschen de twee schilderstukken van Kerricx: *Het Paaschfeest in Egypte* en *De aanbidding van het Lam in den hemel*[1].

Het Lam Gods in figuur gegeten door de Joden in het Oud Verbond; het Lam Gods in het Nieuw Verbond den Christenen in waarheid gegeven door de instelling van het hoogwaardig Sacrament; het Lam Gods, de eeuwige verzadiging der gelukzaligen in den hemel; ziedaar het prachtig dichtstuk in drie gezangen, dat wij voor oogen hebben. Is de eenheid gelukkig van vinding, Kerricx was hier toch te stout, toen hij zijne krachten met die van da Vinci dorst meten. Zijne figuren zijn grootsch en vol leven, doch de kleur steekt al te flets af tegen den warmen gloed van den Italiaanschen meester. De samenhang laat eveneens te wenschen.

Zien wij van naderbij hoe hij zijne onderwerpen vertolkte.

Het Paaschfeest in Egypte. De Israëlieten met omgorde lenden, sandalen aan de voeten, en den reisstok in de hand, zijn ter Paaschviering bereid. Aandachtig luisteren zij naar Mozes, die op de tafel leunend en de mirakuleuze roede in de rechterhand, met de linker ten hemel wijst. Een Israëliet verft den ingang van het huis met bokkenbloed. Met een vlammend zwaard gewapend, doorklieft de Engel des Heeren de lucht en gaat de eerstgeboornen der Egyptenaars dooden.

De aanbidding van het Lam. Te midden van het doek op eene wolk ligt het Lam Gods, omgeven met lichtstralen, Boven het Lam zit de Eeuwige Vader, die, gekroond en omringd van de zinnebeelden der vier Evangelisten, het boek met zeven zegels geopend houdt. Engelen en de ouderlingen van het Boek der Veropenbaring aanbidden de goddelijke personen[2].

De overige ruimte van den wand, alsook de tusschenvakken der vensters in den anderen zijbeuk, verdwijnen onder het snijwerk: beelden, engelen, engelenhoofden en sieraden, door Kerricx gebeiteld. Hij maakte ook het nieuw portaal met zijne corinthische kolommen en beelden, en de versieringen der orgelkas.

De schilderij, *Het eten van het Paaschlam in Egypte*, werd hem 500, *Het Lam in de glorie*, 450 gulden betaald. Benieuwt het iemand, wat de verschillende beeldhouwwerken kostten, ziehier eenige uittreksels zijner rekeningen, loopende over de jaren 1725-31:

'*Tot de biechtstoelen en boiserie in de kerck:*	
Acht beelden levensgrootte van wageschot a 56 gl. ieder beeld, comt	*f.* 448.
Item acht termen a 45 gl. ieder	*f.* 360.
24 medalien met bijcieraet a 18 gl. ieder	*f.* 432.

(1) Heel verkeerdelijk plaatsen de tweede uitgaaf der *Historische Verhandelingen over de Kempen* (Turnhout 1837, bl. 159) en Piron: *Algemeene levensbeschrijving* (art. Kerricx), de schilderijen van Kerricx *tegenover* Het laatste Avondmaal. In de eerste uitgaaf zijner *Verhandelingen* schreef Heylen: *tegen,* en niet *tegenover,* wat heel wat anders is.

(2) *Catalogue du Musée d'Anvers*, nn. 226, 227. De twee schilderijen behooren thans aan het Antwerpsch museum, maar vinden tijdelijk geene plaats in de tentoonstellingzalen.

Item 6 medalien met meerder cieraet a 22 gl. ieder	*f.* 132.
24 consollen a 5 gl. ieder stuck	*f.* 120.
14 groote consollen a 8 gl. ieder	*f.* 112.
16 crollen achter de beelden en termen a 11 gl. ieder	*f.* 176.
Voor 12 cieraten inde paneelen van de biechtstoelen a 9 gl. ieder	*f.* 108.
Voor de cieraten boven de gelazen deuren	*f.* 48.
24 drachten onder de bancken a *f.* 2.10 ieder stuck	*f.* 60.
Voor de wapens van d'Abdij en het convent waerbij aen ieder twee engelen	*f.* 120.
Acht consollen van wageschot dienende tot bancken in de kerck waervoor comt	*f.* 16.
Het geheel bekleedsel boven de biechtstoelen met schrijnwerck, twee groote beelden, ses Engelen, negen Engelshoofden, wolcken, straelen en andere cieraten, waervoor met het stellen ter plaetse comt	*f.* 742.
Voor twee Engelen van lindenhout bij de schilderij van het Avondtmael met schilderen en stellen ter plaetse	*f.* 49.10.
Voor de groote gordijn om de venster te decken in de kerck met twee Engelen en stellen ter plaetse	*f.* 142.
Twee groote cieraten boven de vensters	*f.* 28.
Voor alle d'andere cieraten tot de boiserie tusschen de vensters met stellen ter plaetse	*f.* 126.
Tot het portael:	
Twee groote beelden a 63 gl. ieder	*f.* 126.
6 ronde corintische capiteelen a 24 gl.	*f.* 144.
8 platte capiteelen a 11 gl. ieder	*f.* 88.
Voor alle de schoreersels van de balustrade	*f.* 288.
2 engelen met instrumenten van musiek	*f.* 60.
Medalien met cieraet boven de deuren	*f.* 40.
Cieraet op den makelaer van de deur	*f.* 18.
Andere kleijne cieraten aen het portael	*f.* 42.
4 vaesen	*f.* 40.

Cieraten voor d'orgelkas en positif:

4 Engelen	*f.* 80.
Het wapen van den Hoogwrsten Heere Prelaet	*f.* 22.
Andere cieraten boven de pijpen, drachten onder de pijpen, lakens, instrumenten van musieck, enz.	*f.* 160.
Voor de vermeerdering van de cieraten aen d'orgel en 't positif met het hout tot deselve	*f.* 54.
Twee groote medalien neffens d'orgel met acht festons, instrumenten van muzieck en andere bijgevoeghde cieraten, met schilderen en stellen ter plaetse	*f.* 124.
Twee cieraten van wageschot neffens het positif	*f.* 12.’

Ja, Kerricx had reden om den abt te bedanken voor de welwillende bescherming, waarmede deze zijne kunst begunstigde. Hij schreef dan ook na de voltooiing van meest al de werken, die wij te zien kregen:

> ‘Hoogweerdighste Heere Prelaet,
> De tegenwoordige Paeschfeest bedient mij de gelegenheijdt om met genegen eerbied UE. Hoogwr̄ste in deselve alle hemelsche zegen en saligh geluck te mogen toewenschen, verhopende oock den aennaerderende somer mij de blijdschap sal toebrengen om UE. Hoogwr̄ste in gewenschte volle gesontheijdt herstelt te sien. Ondertusschen geve mij d'eere door desen schuldige danckbaerheijdt te vertoonen voor de betalinge die den seer Eerw. Heere Provisor mij gedaen heeft voor alle hetgene tot nu d'eere

gehadt hebbe tot UE Hooghweerdste dienst te bevoorderen.
Wenschende weder gelegenheijdt t'ontmoeten om onze nederige diensten aengenaem te mogen voordraegen en benevens d'eerbiedige dienstoffres en bovenstaende wensch van onse familie, met besondere achtingh en getrouwigheijdt te mogen sijn.
Hooghweerdighste Heere
UE. ootmsten bereijden dienaer G.I. Kerricx.'
Antw. 22 Meërt 1731.
(Wordt voortgezet.)
F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Antwerpsche reizigers.
XIV.
Alois-Stanislas Le Grelle. - Pieter-Joseph Visschers.

Ten gevolge der Belgische omwenteling van 1830 had Antwerpen, van al de steden des lands, stellig het grootste nadeel geleden; alles te zamen genomen werd de schade op ruim elf millioen frank berekend. Voeg daarbij dat de gewelddadige scheuring van Noord en Zuid, er aan handel en scheepvaart een zwaren knak had toegebracht en alzoo hare beste hulpbronnen grootendeels had vernietigd, en men zal moeten bekennen dat wij onze zoogezegde onafhankelijkheid peperduur hadden betaald.

Maar Antwerpen moest boete doen, want even als te Gent, waren er nog vele Oranjegezinden, welke hunne denkwijze voor niemand verborgen hielden en die zelfs aan den terugkeer droomden van het verjaagde stamhuis, een droom, welke evenwel niet zou verwezenlijkt worden. In de maand Mei 1833 hadden zij eene vereeniging gesticht, onder den naam van *Club de la Loyauté*, in het lokaal van den heer Roelants, op de Meir, thans nummer 145, en dat later aan de maatschappij *Voor Taal en Kunst* tot zetel diende; honderd en zeventig van de voornaamste ingezetenen der stad maakten er deel van.

Het duurde niet lang of het gepeupel werd er tegen opgehitst; de namen der leden werden openbaar gemaakt en aangeplakt en aldus der wraak van het grauw openlijk aangewezen. Reeds in den avond van Dinsdag, 21 Mei, rond 7 ½ ure, had er eene talrijke samenscholing op de Meir plaats; het lokaal van de *Club* werd zelfs bestormd, bij welken aanval het korps der mariniers de grootste rol speelde en blijkbaar door de militaire overheid in de hand werd gewerkt, zoodat al de pogingen der burgerlijke macht, om de rust te doen handhaven, schipbreuk leden. Twee leden van de *Club*, de gebroeders C.-J. Geelhand-della Faille en E.-J. Geelhand, welke er wilden binnengaan, werden door het janhagel met stokken geslagen, gestampt, ten gronde geworpen en de kleederen verscheurd. De heer Van Cutsem, substituut van den procureur des konings, die hen wilde beschermen, onderging bijna hetzelfde lot, toen hij juist in tijds door den heer Lamy, postdirecteur, aan de volkswoede werd onttrokken en in het lokaal van de brievenpost, destijds op de Meir gevestigd, kon binnen vluchten. De schepen Janssens-Janssens en de policiecoramissaris de Duve. die, onverschrokken, doch te vergeefs pogingen aanwendden, om de rust te herstellen, werden door de belhamels insgelijks mishandeld en gewond.

Om de gebroeders Geelhand aan de immer aangroeiende volkswoede te onttrekken, voerde men hen, onder duizendmaal herhaalde verwenschingen, naar den amigo, waaruit ze spoedig werden ontslagen; doch zij waren zoo deerlijk gehavend, vooral de laatste, dat ze lang in huis moesten blijven. De burgemeester,

G.-J.-A. Le Grelle, was voor bestuurlijke zaken afwezig; doch ook zijne tegenwoordigheid had de muitelingen niet kunnen bedaren, dewijl hij zelve van Orangisme werd verdacht.

De woelingen duurden voort tot een eind in den nacht, onder de kreten van: *Leve de Marientjes!* Het werd later bekend dat het geheele korps, reeds van in den namiddag, toelating had verkregen om 's avonds op de Meir, voor het lokaal der club post te vatten en aldus de leden den toegang te beletten. Denzelfden nacht werd, in de Twaalfmaandenstraat, de woning van den heer P. Delrue, uitgever van het *Journal du Commerce*, deels verwoest, de meubelen verbrijzeld, doch de drukpersen werden niet vernield. Het gazetschrijven was te dien tijde niet van gevaren ontbloot: de heer P. Lebroequy, opsteller van dit blad, ging, van kop tot teen gewapend, naar zijn bureel en zat alzoo, altijd ter zelfverdediging gereed, zijne artikelen te schrijven.

Te Brussel in de Statenkamer, waar men na de dusgenoemde ‘ontvoogding van den lande,’ het voorbeeld van eensgezindheid hadde moeten geven, ging het evenmin ordelijk toe. In zitting van 25 Juni van hetzelfde jaar werd aan het ministerie, in kernachtige bewoordingen, de brutale afzetting van twee districtcommissarissen, de heeren De Smet en Doignon, alsook eene al te verre gaande drukking op de kiezingen verweten. De heer Al.-J.-C. Gendebien, gewezen minister van justitie en alsdan afgevaardigde van Bergen, legde den heer P. Devaux, welke sinds lang in de kamer niet meer gezien was, te last, gedurende al dien tijd in het ministerieele blad *l'Indépendant* geschreven te hebben. Hierop sprong deze tegelijk met den heer K. Rogier recht en beide riepen dat dit lastertaal was. De heer Gendebien zegde gansch ontsteld, dat hun die beleediging duur zou komen te staan. Inderdaad, toen de zitting geheven was, wachtte hij hen op de straat af; met den heer P. Devaux werd het geschil vereffend, doch den heer Rogier, minister van binnenlandsche zaken en volksvertegenwoordiger voor Turnhout, daagde hij in tweegevecht, hetwelk reeds den dag nadien, ten 11 ½ ure 's morgens, in het bosch van Linthout plaats had. De getuigen waren voor den minister, de majoor Lochmans en de heer de Behault, en voor den heer Gendebien, de generaal Niellon en de heer de Renesse, kamerlid. Het tweegevecht gebeurde met de pistool op veertig stappen afstand. De heer Rogier, als uitgedaagde, schoot het eerst, doch zonder zijnen tegenstrever te treffen. De heer Gendebien, die gezegd had dat hij den lasteraar in de tong zou straffen, schoot vervolgens en het scheelde maar weinig of hij bracht zijne bedreiging ten uitvoer: de kogel doorboorde den minister de rechterwang, verbrijzelde eenen maaltand en bleef in den mond steken. De heer Rogier was op den slag ten gronde gevallen, doch stond weer spoedig te been; de kogel werd door dokter Van der Linden uit de wonde gehaald, die niet het minste gevaar opleverde, en den 11^{n} Juli daaropvolgende

was de minister in zooverre hersteld dat hij kon uitrijden.

Bij de bespreking in 1839, van het tractaat der 24 artikels, nopens de verbrokkeling van Limburg en Luxemburg en waardoor 380,000 personen den naam van Belg moesten verliezen, was men in de kamer van afgevaardigden nogmaals van woelige tooneelen getuige. Gansch het land geraakte in gisting en duizende smeekschriften werden uit al de streken, maar vooral uit de bedreigde provinciën, naar Brussel gezonden. Het was te dezer gelegenheid dat Hendrik Conscience, den 6^{n} Februari, te Antwerpen, in het Wafelhuis.(1) eene door J.-A. de Laet geschrevene *Aenspraek tot het Vlaemsche Volk*, hield, om het tot verzet aan te sporen. Er had eene volksbetooging op de Grootemarkt plaats; doch geene protestatiën waren bij machte de verbrokkeling van het land te verhoeden: den 19^{n} Maart werd die schanddaad in de kamer, met 58 tegen 41 stemmen, voltrokken!

De heer Geeraart-Joseph-Antoon Le Grelle, van wien wij hooger spreken, was burgemeester der stad en stond tevens mede aan het hoofd van een gunstig gekend bankiershuis. Hij was den 11^{n} Februari 1831, tot burgemeester gekozen, met 94 stemmen tegen 93, die aan baron Osy werden gegeven, en bleef dien post tot in 1848 behouden. De man won bij zijne vrouw, mej. Annette-Francisca-Coleta van Lancker, niet minder dan dertien kinderen; zijn oudste,

Alois-Arnold-Stanislas-Joseph-Edward, den 29^{n} Juli 1818 geboren, studeerde tot in 1838 in het klein seminarie te Mechelen. De jongeling had neiging voor den geestelijken stand, doch alvorens tot dien stap te besluiten, verlangde hij Rome en Jeruzalem te bezoeken en hij verkoos den eerw. heer Visschers tot reisgezel.

Pieter-Joseph Visschers werd den 14^{n} September 1804 te Antwerpen geboren, in het huis op den hoek der Prinsenstraat en Paddengracht (thans Prinsessestraat), waar zijn vader een broodwinkel hield en den bakkerstiel uitoefende. De knaap werd van jongs af tot den geestelijken stand bestemd; zijne brave moeder wenschte het uit den grond van haar hart, en die bestemming scheen overigens met de natuurlijke neiging van den jongeling overeen te komen. Hij deed goede studien en toen hij tot priester was gewijd, werd hij leeraar in het klein seminarie van Mechelen, in afwachting dat er eene voor hem geschikte plaats open kwam. Lang moest hij daarop niet wachten, want reeds in 1828 werd hij tot pastoor van de volkrijke gemeente Heyst-op-den-Berg benoemd, welken post hij tot in 1843 bekleedde.

In den voormiddag van 10 October 1839, rond 10 ure, werden de heeren Le Grelle en Visschers, door hunne vrienden en naastbestaanden, uitgeleide gedaan naar de spoorwegstatie. Het vaarwel was hartroerend, want zij vertrokken voor een verren tocht en dewijl de gemeenschap toen nog veel te wenschen liet, zou de afwezigheid lang duren. De spoorwegen waren nog maar in hun begin en dus overal uiterst zeldzaam; in Italië vond men er slechts twee zeer korte: een van Napels naar Portici en een van Milaan naar Monza. Eerst den 13^{n} kwamen zij in de diligence te Parijs aan, in welke stad zij al de merkwaardigheden bezichtigden. Te Lyon vonden zij enge, morsige straten met riolen te midden in. Op Zondag 27 hoorden zij er de misse in de St.-Janskerk en waren verwonderd er honden uit en in te zien loopen; dit scheen daar toegelaten, want een jongeling riep op zijnen ‘castor’ en streelde het dier, even als op eene openbare plaats.

Den 28^{n} October waren zij te Chambery, en op Allerheiligen, nadat de eerw. heer Visschers had mis gelezen, ondernamen zij, bij eene hevige sneeuwvlaag en een scherpen wind, den tocht over den berg Cenis. Onderweg waren zij gedwongen uit de diligence te stappen en een eind verre te voet te gaan; ze zakten tot over de

(1) Zie over het Wafelhuis, *de Vlaamsche School*, 1879, blz. 65.

enkels in de sneeuw en kwamen 's avonds ten 9 ure, uitgeput te Susa aan, waar ze bleven slapen; het rijtuig kwam er eerst veel later.

Op 3 November waren zij te Turijn, bezochten er de kerken, het museum en het paleis en vertrokken den 6^{n} naar Genua. Zij reden den ganschen nacht door en toen ze 's morgens in de nabijheid der stad kwamen, waren ze getroffen bij het zien van de ontelbare prachtige villas en paleizen in den omtrek. De stad zelve met hare meest enge straten en hooge huizen deed op hen geen gunstigen indruk. In het paleis Serra zagen zij de schoonste zaal van Europa. Den 12^{n} dito stonden zij te Pisa in bewondering voor de waarlijk prachtige domkerk; de doopkapel vonden zij schoon van buiten, doch van binnen verwaarloosd.

Eerst den 16^{n} kwamen zij te Florence aan. Zij vertoefden er zes dagen, zagen er al het merkwaardige en reden vervolgens langs Sienna naar Rome. De reis in diligence duurde vier dagen; eindelijk zagen zij van verre de eeuwige stad. De heer Le Grelle drukt in zijn dagboek als volgt zijne gevoelens uit:

> ‘Mijn hart klopte geweldig; ik naderde Rome! Ik dacht aan het verledene, aan het verlangen, sinds mijne kindsheid gewaar geworden en dat sedert twee, drie jaren was aangegroeid. Eindelijk ga ik het zien verwezenlijkt worden! Ik heb zoo dikwijls aan Rome gedacht, met geestdrift van Rome gesproken, naar Rome gereikhalsd; eindelijk ga ik de eeuwige stad zien. Och! als ik maar niet sterf alvorens ze gezien te hebben! Rond 6 ure ontwaarden wij de eerste huizen, en de villa Borghese links latende liggen, traden wij langs de Volkspoort binnen. Het plan dat zich nu onmiddellijk voor mijne oogen ontwikkelde, trof mij met verbazing: ik groette de stad van mijne eerste liefde en loofde God, omdat hij mij had toegelaten de hoofdstad der christenwereld te aanschouwen.’

Eerst vooral bezochten onze twee Antwerpenaars de prachtige St.-Pieterskerk, dit wereldwonder, nooit genoeg te waardeeren. Al de merkwaardigheden van Rome, oude en nieuwe, werden door hen bezichtigd. De heer Le Grelle nam alles nauwkeurig waar; er werd tijdens zijn verblijf, ondanks de drie honderd bestaande kerken en kapellen, ook nog onder de open lucht gepredikt. Ziehier hoe hij dergelijk sermoon beschrijft:

> ‘Maar 't is naar de plaats van het Pantheon dat men 's Zondags moet gaan, een uur of een half uur voor het vallen van den avond, om door een voor mij gansch nieuw tooneel getroffen te worden. Tegen den gevel van een huis wordt eene tafel geplaatst, de voorbijgangers blijven staan, een jezuïet doet hun het woord Gods hooren; verscheidene personen

luisteren aandachtig en ieverig. Maar verbeeld u dat intusschen de wagens over de plaats rijden, de verkoopers van salaad en *portugali* van alle kanten roepen, de haasthebbende personen voorbij en weerom snellen. De pater preekt te midden van het gerucht en van het lawijd; hij opent de hel voor de oogen zijner aanhoorders, sluit ze en wijst hun den schoonen hemel aan. Daarna neemt hij het beeld des Zaligmakers in de hand, zegent bij het eindigen de neergeknielde menigte en begeeft zich, omringd door eenige leden van het broederschap en der menigte welke er zich bij aansluit, naar de avondbidplaats van P. Carivito, alwaar, nadat er gezamenlijk eenige gebeden gelezen zijn, de benedictie van het H. Sacrament wordt gegeven.'

Over een nog eigenaardiger gebruik deelt de eerw. heer Visschers ons van zijnen kant de volgende bijzonderheden mede, in zijn werk: *het Liefdadig Roemen*, dat in 1842 te Antwerpen bij J.S. Schoesetters is gedrukt:

'Nevens S. Ignatius kerk staet eene kapel, die genoemd wordt de kapel van Garavita, om dat deze door den liefdadigen Pater gesticht is. De zelve kapel staet nog onder het bestier der Paters Jesuieten, welke bij middel van eenen gang uit het romeinsch kollegie over de straet daer in komen. Nu, zekeren avond, by het Ave Maria, kom ik in deze bidplaets met eenige myner vrienden, die my dezelve reeds hadden leeren kennen, zonder juist te zeggen wat er by tyd geschiedde. Ik vond er slechts manspersoonen; het vrouwvolk wordt er niet toegelaten. Daer eenige oogenblikken gewacht, werd het Allerheiligste Sacrament uitgesteld onder het gezang van het *tantum ergo* etc., waerna een Pater eene redevoering aenving volgens den tekst: *indien gy geene boetveerdigheid doet*, *zoo zult gy alle vergaen;* ik werd iets gewaer en ik dacht in my zelven dat zal hier zoo zacht niet afloopen. Inderdaed, in eenmael werden alle de lichten uitgedoofd, uitgenomen een dat hoog boven het altaer *alla Madona* bleef lichten. Het was onmogelyk malkander nog te zien; ik zag myne gezellen niet meer, noch zy my ook niet; 't was volstrekt nacht. Komt een man uit de Sacristy met geesselkoorden in de hand, dezen aen eenen en anderen aenbiedende. Niet wel kunnende zien wat het juist was, was ik ook gereed om de hand toe te reiken, maer toen ik, tot myne groote verwondering, zag en gevoelde dat het eene geesselkoorde was, liet ik hem dezelve en schoof digter by den muer, my ten vollen overtuigende dat er iets bezonders zou gebeuren. En waerlyk zoohaest als deze geesselkoorden uitgedeeld waren, zonder dat men zien kan wie eene van dezen aenneemt, zeide de Pater nog eenige woorden en wakkerde hen nog eens aen om naer het voorbeeld van den H. Paulus het lichaem onder kastyding te brengen. Eensklaps heffen eenige der aenwezigen, die het digtste by het altaer stonden, het gezang *miserere mei Deus* aen, en aenstonds hoorde ik niet als slagen en slagen zonder ophouden, tot dat het gezang ten einde was. Daerna komt de Sacrist de geesselkoorden wederhalen; de lichten worden aengestoken en na eenige woorden van aenmoediging, wordt de Benedictie gegeven.
'Lieve God! zeide ik aen myn zelven, nu weet ik wat hier gebeurt. Doch ik kan hierby niet uitdrukken de gevoelens welke in myne ziel oprezen, gevoelens van schaemte over my zelven als Priester, overtuiging van boetveerdigheid voor de zonden te doen, kastyding van de bedorvene

natuer die zulks menigmael verdient; ik was als spraekloos by het uitgaen. Deze lyfkastyding, zoo als men my nog daer gezeid heeft, geschiedt meermaels in de week, en ik moet bekennen, dat er vele persoonen tegenwoordig zyn.'

De heer Le Grelle gevoelde eene onweerstaanbare neiging tot den geestelijken staat; op Kersmis van 1839 trok hij voor goed het priesterkleed aan en zette in het Romeinsche college zijne studiën voort.

Op 17 Januari 1840 vertrok de heer Visschers 's morgens vroeg alleen naar Napels, van waar hij eerst den 30^{n} wederkwam. Kort daarop bezocht hij insgelijks Loretto en Assisi, keerde alsdan naar zijne pastorij te Heyst-op-den-Berg terug, met achterlating van zijnen reismakker in de eeuwige stad. Deze had er kennis aangeknoopt met de kunstschilders Maes, van Gent, en Van der Ven, van 's-Hertogenbosch, en had er ook den heer Eug. Moretus ontmoet. Na zijne eerste wijding ontvangen te hebben, en alvorens zijne studiën voort te zetten, besloot hij, in gezelschap met den heer Champgrand, het Heilige Land te gaan bezoeken. Op 4 Mei vertrokken zij naar Napels en vandaar naar Palermo, beklommen den berg Etna, brachten een bezoek aan Syracusa en scheepten zich in voor Malta, waar zij den 12^{n} Juni aankwamen. Na op dit eiland al het merkwaardige te hebben gezien, stapten zij aan boord van een schip, dat naar Smyrna koers zette. Zij hadden veel met slecht weer en tegenstrijdigen wind te kampen en den 22^{n} werd het anker voor Syra geworpen, een stadje van 17,000 zielen, op eene berghelling gebouwd. De heer Le Grelle vond er een Belgischen jezuïet, pater Henry, die er sedert het jaar 1830 woonde. Te Smyrna bezochten zij het klooster der paters kapucijners, een gesticht der liefdezusters van den H. Vincentius a Paulo, de moskee, de synagoog, de bazars, het Turksche kerkhof, en kwamen aan het koffiehuis van den bassa, van hetwelk hij zegt:

'Wij traden er niet binnen, uit vrees van ons te bevuilen. Overigens, er zijn geene stoelen in de Turksche koffiehuizen: ze gelijken zeer goed aan eenen kleermakerswinkel ten onzent. Achter in ten einde is eene onzindelijke schouw, waar men limonade, ijs of koffie toebereidt. Langs weerzijden staan langwerpige tafels en daarop zijn de domme onderdanen van de Verhevene Porte, met de lange pijp in den mond en de beenen kruiselings, gezeten.'

Den 26^{n} Juni werd de reis naar Rhodes voortgezet. Op dit eiland zag de heer Le Grelle nog menig aandenken van de dappere ridders die het vroeger bezeten hebben; de kanons op de vestingen waren teenemaal verroest. Te Larnaca kwam mgr. Perpetus, bisschop van Fez en bewaarder van het H. Graf, mede aan boord, en den 2^{n} Juli ankerde het vaartuig voor Jaffa; doch al de reizigers werden gedwongen er vijftien dagen in het lazaret te blijven, iets wat niet zeer aangenaam was, en tot overmaat van ongeluk zaten de kamertjes er vol allerhande ongediert, hetwelk hun dag noch nacht met ruste liet. Toen zij eindelijk den 15*n* Juli dit treurig verblijf mochten verlaten, begaven zij zich naar Jaffa, doch vonden er een armoedig stadje: de meeste woningen zijn slechts hutten, uit boomtakken en aarde gemaakt en waarin het daglicht doordringt langs het deurgat, dat nooit gesloten wordt.

Den volgenden morgen, ten 4 ure, zat ieder te paard of op een muildier, en de karavaan, uit twintig personen bestaande, ging op weg naar Jeruzalem. Voorop reed de taalman Joseph, een schoone Oosterling, op een Arabisch paard en gevolgd

door zijnen van kop tot teen gewapenden janissaar. Te Ramla rustte men tot 6 ure 's avonds, wanneer de tocht den ganschen nacht werd voortgezet. Toen zij 's morgens, bij het aanbreken van den dag, in de verte de muren van Jeruzalem ontwaarden, stegen allen af, knielden en kusten den grond, leidden vervolgens hunne dieren voort bij den toom en deden alzoo den 17^{n} Juli hunne intrede langs de Pelgrimspoort, in de heilige stad. Zij begaven zich allen naar het Latijnsch klooster, waar ze vriendelijk ontvangen en in de *Casa nuova* werden geherbergd.

De heer Le Grelle en zijn reisgezel wenschten onmiddellijk op het H. Graf te gaan bidden; mits betaling van 60 para werd de tempel door de Turken voor hen geopend. Na er eenigen tijd gebeden en de kerk nauwkeurig bezichtigd te hebben, gingen zij langs den weg, door Christus' lijden verheerlijkt, en bezochten al de plaatsen waaraan godsdienstige herinneringen waren verbonden. Op de volgende dagen bezochten zij Bethlehem, Saba, de Doode zee en de Jordaan, waarin de heer Le Grelle een voetbad nam en er eene flesch water van mede droeg, welke thans nog in de kerk van den H. Augustinus, te Antwerpen, wordt bewaard en waarmee eene zijner neven werd gedoopt. Te Jeruzalem weergekeerd, ontmoette hij er twee landgenooten, welke er zoo even waren aangekomen, de heeren Blondel, algemeen konsul te Caïro, en Eenens, artillerie-kapitein bij het Belgisch leger.

Toen hij ongeveer eene maand te Jeruzalem verbleven had, vertrok de heer Le Grelle met zijnen makker naar Nazareth, waar ze acht dagen vertoefden. Daarna bezocht hij den Carmelusberg, en dewijl St.-Jan d'Acri destijds, ter oorzake van oorlog, voor de Europeanen gesloten was, vaarden zij in een schuitje, dat ze voor de som van 200 piasters hadden gehuurd, naar Saïda, en vandaar voor 100 piasters naar Bairouth. Zij wilden Syrië niet verlaten, zonder een uitstapje op den Libanusberg te hebben gedaan; zij reden er dus op ezels heen. Door de gebrekkige wegen, was de tocht niet van gevaren ontbloot, welke zij echter gelukkiglijk te boven kwamen. Zij zagen er verscheidene Grieksche en Maronietsche dorpen en bleven te Antoura vernachten, waar ze geloofsgenooten en zelfs een college vonden. Ook bleven zij stil in het dorp Bekfaïa, waar de jezuïeten eene missie hadden ingericht, welke goede vruchten begon te dragen. Ziehier hoe de heer Le Grelle de Maronieten beoordeelt:

> ‘De Maronieten zijn inderdaad goed, doch onwetend, grof en bijgevolg onderhevig aan min of meer wanorden; hunne priesters zelven zijn luttel onderricht en dus weinig geschikt om anderen te onderwijzen, en niet genoeg ingelicht nopens het toedienen van het sacrament der biecht, waaruit de ontheiliging der heilige zaken volgt. Overigens, deze priesters zijn voor het meerendeel getrouwd, hun tijd en zorg is geheel ingenomen door familiezaken. Zij zijn zoo arm, dat zij de gemeenste werken verrichten, om hun onderhoud te winnen. Terwijl wij te Bekfaïa waren, kwam een hunner vragen om als metser te mogen gebezigd worden aan eenige bouwwerken, welke de paters tot vergrooting van hun verblijf deden uitvoeren. Men kan zich daaruit een gedacht vormen over den godsdienstigen toestand van die belangwekkende bevolking en van hare geestelijke behoeften.’

Den 8^{n} September keerden zij naar Bairouth terug, maar daar was alles in rep en roer, ten gevolge van eenen op handen zijnden oorlog, en voor eene belegering vreezende, gingen zij reeds den dag nadien aan boord van eene Fransche handelsbrik, die naar Cyprus zou koers zetten. Er waren een 50tal passagiers op het schip; kapitein Robert was van Marseille met koopwaren aangekomen, had ze

gelost, doch geene nieuwe lading kunnen bekomen. De vijandelijkheden begonnen inderdaad reeds den 10^{n}; de beschieting door de oorlogschepen, Engelsche en Oostenrijksche, had 's morgens en 's avonds plaats. Kapitein Robert, die den loop der zaken had willen nazien, vertrok eerst in den nacht van 13-14, en den 22^{n} stapten de reizigers te Cyprus aan wal.

Van daar deden zij een uitstapje naar Nicosie. Van verre zag het stadje er nog al goed uit; maar toen zij er waren binnen gestapt, bevonden zij dat het zeer morsig en armoedig was: de huisjes waren van gedroogde aardklompen opgetrokken. Te Cyprus weergekeerd, bleven zij er nog eenige dagen wachten op eene gunstige gelegenheid om te kunnen vertrekken; eindelijk werden zij verwittigd dat er een Oostenrijksch stoomvaartuig, de *Ferdinand I*, van Bairouth was aangekomen, hetwelk denzelfden avond ten 9 ure naar Konstantinopel zou vertrekken. Dewijl ze juist die groote stad verlangden te zien, maakten zij accoord voor 48 colonnades (Spaansche piasters) voor hen beide en betaalden die som op voorhand.

Vol vreugde maakten zij in der haast hunne toebereidselen voor het vertrek, namen het avondmaal in het klooster waar ze geherbergd waren en gingen aan al hunne bekenden vaarwel zeggen. Ongelukkiglijk bleven hunne uurwerken achter en duurde het afscheidnemen zoolang, dat ze eerst ten 9 1/2 ure aan de landingplaats kwamen, toen de *Ferdinand I* reeds vertrokken was, hun overtochtgeld meenemende. Nu waren zij genoodzaakt er nog drie weken te blijven, wanneer ze eindelijk plaats vonden op de *Lavoisier*, eene Fransche oorlogstoomboot, die naar Syra koers zette. Drie dagen nadien kwamen zij er aan, moesten gedurende tien dagen op eene postboot wachten en woonden er het feest van Allerheiligen bij. Den 2^{n} November stapten zij op de *Tancrède*, eene Fransche stoomboot, die van Konstantinopel aangekomen, naar Malta stevende, hetzelfde eiland waar ze vroeger reeds waren geweest en nu weer tot den 29^{n} vertoefden. Op de stoomboot *Minos* staken zij de zee over naar Napels, waar ze den 2^{n} December aankwamen en nog geruimen tijd verbleven.

Op een hunner uitstapjes in het binnenland hadden ze een avontuur, dat zeker niet aangenaam mocht heeten en hetwelk de eerw. pater Le Grelle in zijne aanteekeningen breedvoerig verhaalt. Op eenen Zondag, ten 10 ure 's morgens, waren zij, door eenen wegwijzer vergezeld, van Amalphi vertrokken; te midden van een fijnen regen, iets wat hun een treurigen dag voorspelde, kwamen zij te Ravello:

> ‘Onderweg zag ik op de baan, een weinig verder, zeven kolommen, waarvan er vijf in het zand lagen; op den oever lag een oud kanon, half in de vuilnis verborgen.
> ‘Toen wij Ravello verlieten, begon het harder te regenen; wij stapten voort tot Minore, waar onze wegwijzer ons ver-

liet. Na gedurende 5 3/4 uren gegaan te hebben, kwamen wij te Victri; wij lieten den weg naar Salerno rechts liggen en sloegen de baan naar la Cave in. De weg werd slechter, de regen sterker, al onze kleederen waren van het water doorweekt; wij wilden niettemin Nocera bereiken, om aan de EE. PP. Liguoristen de gastvrijheid te vragen, welke zij ons zes maanden geleden zoo welwillend hadden aangeboden. De treurige toestand, waarin het slechte weer ons had gebracht, in plaats van de inwoners van la Cave tot medelijden te bewegen, trok ons van een honderdtal kinderen, welke ons tot zeer verre buiten de stad naliepen, eene vracht uitjouwingen op den hals. Na anderhalf uur gaans op eenen weg die langs hoe moeilijker werd, kwamen wij te Nocera en vandaar te Pagani, waarheen wij reikhalzend uitzagen. Wij trachteden naar het gastvrije dak, en reeds scheen het ons toe de goede paters vol bezorgdheid, warme kleederen te zien aanbrengen en ons eetmaal opdisschen dat onze krachten kon versterken, welke op dien vermoeienden dag aan zulke zware beproeving waren onderhevig geweest.

'Na in de straten van Pagani verdoold te zijn; kwamen wij eindelijk aan het klooster van St.-Alfonsus. Wij waren vol vreugde om die plaats weer te zien, welke in ons hart zulke aangename herinneringen had achtergelaten. Maar eilaas! op ons aandringen om binnengelaten te worden, bepaalde men zich te antwoorden dat het te laat was, dat wij 's anderdaags moesten terugkomen. Wij hadden schoon te zeggen dat wij dood van koude en tot op de beenderen nat waren; het was 6 ure 's avonds, de poort was onherroepelijk gesloten en zou voor geen keizerrijk worden geopend. In onze teleurstelling zochten wij te Pagani een logies en vonden er geen; zelfs de herbergier kon ons niet logeeren. Wij waren dus genoodzaakt naar Nocera weer te keeren, verdrietig en niet wetend waar in de duisternis den voet te zetten. De herberg die ons werd aangewezen, was aan het uiteinde van de stad gelegen; wij gingen er heen, maar ze was vol volk. Er was eene andere, zegde men, het *Hôtel de la Poste* genaamd. Wij zochten ze op; de heer Champgrand meende wel te doen met zich tot eenen soldaat te wenden, dien hij in de straat vond, om inlichtingen te bekomen. Bij ongeluk was die soldaat een..... gendarm. Hij stond aan de deur van voormelde herberg, waarvan een gedeelte tot kazerne voor de brigade dient. Hij bracht ons bij den patroon en, vol medelijden voor den toestand waarin hij ons zag, drong hij bij hem aan, om ons te doen ontvangen, gelijk het wezen konde. Er werd overeengekomen dat wij in de eetzaal zouden logeeren. Men bracht er ons in; drie of vier man waren aan de tafel gezeten en dronken en spraken luid op; hanen en kippen zaten in eenen hoek te slapen; er hing een voermansmantel te drogen; een vest van den garçon en al den afval uit de keuken dienden tot meubelen en de spinnewebben tot gordijnen. De eene deur gaf toegang tot den stal, de andere tot de keuken. Wij hadden nog niet opgemerkt dat er ook een venster was.

Men bracht ons eenen pot gloeiende kolen; wij vroegen hemden, want er andere aantrekken, was het eerste werk en het noodige behoedmiddel tegen een pleuris. Evenwel bleven de mannen aan de tafel zitten en de gendarm en de lieden van het huis bezagen ons. Wij waren dus gedwongen in volle gezelschap ons toilet te maken. Wij hingen een deken en een laken als mantel om, terwijl onze kleederen droogden. De patroon

kloeg dat wij te veel eischten en scheen geen vertrouwen in ons te hebben. Wij aten het een en ander. Uit gewoonte, eigen aan de lieden van zijn beroep, vroeg de gendarm ons of wij reispassen hadden. Op het antwoord dat zij bij de politie te Napels waren, scheen hij er niet verder op aan te dringen, toen wij eenige oogenblikken nadien den brigadier zagen binnen komen. De vraag: “hebt gij reispassen?” werd nu op eene min beleefde wijze herhaald. De uitleggingen die wij hem gaven bleken voldoende, en hij ging heen; niettemin zond hij later den waard, om ons te zeggen dat wij 's anderdaags bij den rechter moesten komen.
De herbergier, waarschijnlijk door dit raadselachtig begin ongunstig jegens ons gezind, dacht het voorzichtig denzelfden avond de 6 carlings te eischen, zijnde dit den prijs der ons toegestane gastvrijheid. Wij betaalden gewillig en dan legde men eene groote matras op den planken vloer. Toen iedereen vertrokken was, en wij onze kleedingstukken zoo goed mogelijk hadden laten drogen, wilden wij gaan slapen; het was 11 ure; doch een haan uit de buurt begon te kraaien, en onze kamergezel haastte zich te antwoorden en wisselde met hem verscheidene begroetingen. Dit tooneel werd tijdens den nacht talrijke malen herhaald en droeg er toe bij om ons vroeg te doen opstaan. Ik wilde naar het klooster gaan, om pater Ackermann te waarschuwen en de kennismaking met hem te hernieuwen, opdat hij voor ons zou kunnen instaan. Maar ofschoon ik alleen was uitgegaan, ten einde geenen argwaan te verwekken, had ik nauwelijks eenige stappen gedaan, of ik hoorde ruwe stemmen achter mij roepen: *pacsano*, *non potete andare!* Ik had schoon te zeggen dat ik aanstonds terugkwam, de gendarmen verstonden geene reden en ik begreep dat wij gevangenen waren.
Toen de rechter was opgestaan, voerde de brigadier ons tot hem. Wij vonden in hem eenen man van een eenigszins streng opzicht, doch wiens goede meening ten onzen opzichte wij spoedig erkenden. De vrees van zich moeilijkheden op den hals te halen en inbreuk te maken op eene hoogere rechtbank dan de zijne, deed hem besluiten iemand opzettelijk naar den intendant van Salerno te zenden, om aan hem de beslissing van ons lot over te laten. In afwachting werden wij beleefdelijk onder de hoede van de gendarmerie gesteld. Wij vroegen als gunst om naar het klooster van St.-Michiel te mogen gaan; een gendarm werd ons als bewaker meegegeven. Ons door de straten ziende gaan, volgde het volk ons op, zich afvragend: wat hebben ze gedaan? waar gaan zij heen? Wij trokken aldus door Nocera en Pagani. Toen wij aan het klooster kwamen, liet de portier ons zelfs niet toe, over den drempel te stappen, alvorens den overste te hebben gaan roepen, ofschoon de gendarm hem opmerkzaam maakte dat er eene samenscholing voor het huis plaats had. De overste kwam, ontving ons met goedheid, en vroeg ons verschooning dat de nauwgezetheid der politie hem dwong ons zoo streng te behandelen. Men gaf ons eene kleine kamer, waar de gendarm, getrouw aan den hem opgedragen last, met ons binnen stapte, in afwachting van het middagmaal. Wij aten gezamentlijk; de behoefte aan versterking deed zich bij den heer Champgrand en bij mij gevoelen, want wij hadden, nauwkeuriger zelfs dan de Napolitanen, de belofte vervuld, die wij niet gedaan hadden, den dag voor de Onbevlekte Ontvangenis te vasten.
Eenigen tijd na het middagmaal gingen wij, altoos onder toezicht, de kapel van den H. Alfonsus bezichtigen, en nauwelijks hadden wij er een kwart uurs gebeden, of de gendarm kwam ons waarschuwen, dat wij niet langer in het huis konden blijven. Alzoo van elke schuilplaats beroofd, gingen wij naar den rechter, die zelve niets kon beslissen voor de terugkomst

van den bode, en ons, als bewijs van zijnen goeden wil, een logies aanbood in de verlatene zalen van de Giudicato (het gemeentehuis). Den volgenden morgen kwam de brigadier ons verwittigen dat de bode van Salerno niet anders had medegebracht dan het ontvangstbewijs van den brief en zonder

> beslissing jegens ons. Wij hadden insgelijks een opzettelijken bode naar Napels gezonden, om onze reispassen en ook geld te vragen, want dewijl wij slechts twee dagen dachten afwezig te zijn, hadden wij den vijfden dag volstrekt geen geld meer, ter oorzake der buitengewone uitgaven, welke wij hadden moeten doen.
> Ten 5 ure bezoek van den gendarm, die ons den vorigen dag naar Pagani had vergezeld; de brave Calabrezer betuigde op zijne eer en op degene zijner familie, zijne genegenheid en achting voor ons. Eenigen tijd na dit sentimenteel bezoek, ontvingen wij dat van den brigadier, wiens aangedaan harte zich in de meest edelmoedige dienstaanbiedingen lucht gaf. Hij berichtte ons dat de rechter eene boodschap van den intendant van Salerno had ontvangen, die hem machtigde ons een *passo* te geven. Bij het vernemen dier gelukkige tijding volgden wij hem naar den magistraat, dien wij blakend van welwillendheid vonden. Gansch de familie kwam in de salon bijeen; men wilde onze lotgevallen weten en ons onze overzeesche reizen hooren vertellen; men drong tot het inwendige onzer familiën door, om den rang onzer broeders en zusters te kennen. Eene zoete openhartigheid gaf aan die gelukkige ontknooping den schijn van een familiefeest. De vreugde was volmaakt door de aankomst des koeriers van Napels, die ons het antwoord van den heer Carayon medebracht. Na aan de vriendelijke nieuwsgierigheid van den magistraat en vooral aan die van zijne vrouw te hebben voldaan, gingen wij een nederig eetmaal nemen, met een van alle onrust bevrijd hart. Des anderdaags konden wij vrijelijk ter kerke gaan, en wij kwamen na het einde van de mis terug, om geduldig de komst van onzen bevrijder af te wachten.'

Deze liet niet lang op zich wachten en nu mochten ze ongestoord naar Napels terugkeeren, waar ze van hunnen doorgestanen angst eenige dagen bleven uitrusten.

Wij nemen nog de volgende regelen over uit de onuitgegevene *Souvenirs de Voyage* van den heer Le Grelle:

> 'Alvorens Napels te verlaten, brachten wij een laatste bezoek aan het museum, om van naderbij de bronzen voorwerpen, de kruiken in gebakken aarde en de kostbare gouden en zilveren voorwerpen te zien en te onderzoeken, meerendeels te Pompeji en te Herculanum gevonden. De ouden kenden het glas; het museum van Napels levert er de meest overtuigende bewijzen van. Wij doorliepen insgelijks het beroemde museum Farnese, dat ik ten uiterste betreur niet meer te Rome te vinden, waar het, vóór het uitsterven der familie Farnese, eene menigte vreemdelingen en liefhebbers heenlokte. De koning van Napels, laatste erfgenaam der familie Farnese, dacht, ondanks de wet van Rome, welke verbiedt de zeldzame en kostbare kunstvoorwerpen weg te voeren, dit rijke museum naar zijne hoofdstad te mogen overbrengen: zoo waar is het, dat de grooten zich dikwijls boven de wet stellen.'

In den aanvang van het jaar 1841 keerden ze naar Rome terug, waar onze stadgenoot tot het Paaschfeest dacht te blijven. Den 16^{n} Januari werd hij door den paus Gregorius XVI in gehoor ontvangen, zette vervolgens zijne studiën in het Romeinsche college voort en deed bij wijlen korte uitstapjes in de omstreken, onder ander naar Tivoli, Subiaco en Orvieto. Eindelijk zegde hij op 6 Mei de eeuwige stad vaarwel, bezocht achtereenvolgens Assisi, Loretto, Bologna, Modena, Parma,

Venetië, Triest, Munchen, Mantua, Milaan, Geneve, Bern, Straatsburg, Mentz en keerde langs Keulen naar zijne geboortestad terug, waar hij door de zijnen met de levendigste betuiging van vriendschap werd ontvangen.

De ontmoeting met zijnen vroegeren reisgezel, de eerw. heer Visschers, was zeer hartelijk; deze verbleef na zijne tehuisreis nog ongeveer drie jaren in zijne pastorij te Heyst-op-den-Berg en hield zich onledig met het schrijven en uitgeven van de drie volgende werkjes: *Het Liefdadig Roomen.* - Antwerpen 1842; *De H. Franciscus van Assisi; beschrijving der merkweerdigste oudheden dier stad.* - Brussel, id.; *Reis naer Lorretten.* - Antwerpen 1843.

In 1843 ging hij als pastoor over naar de St.-Andrieskerk te Antwerpen, welk ambt hij tot aan zijnen dood heeft vervuld. Hij hield zich schier onophoudelijk met het vertalen of samenstellen van boeken bezig en bezorgde alzoo zeer veel werk aan de drukpers. Reeds in 1827 was zijn eerste boekje: *Den spiegel der Zondaeren*, verschenen, terwijl zijn laatste werk: *De geschiedenis van de St.-Andrieskerk te Antwerpen*, 3 deelen, bij zijn afsterven nog niet gansch was afgedrukt. Hij was waarlijk onvermoeid: alles samen gerekend, brochuren, schoolboeken, enz., heeft hij omtrent tachtig werkjes in het licht gegeven. Wij zouden aan de waarheid te kort blijven, indien wij beweerden dat de man een wezenlijk schrijverstalent bezat; evenwel heeft hij voor de geschiedenis van kunst en wetenschap zeer nuttige stukken doen kennen. Naar ons inzien is zijne verhandeling over het *St.-Juliaens gasthuis te Antwerpen*, onder alle opzichten, het beste werk dat hij heeft geleverd.

> De eerw. heer Visschers leefde als het ware alleen in zijne bibliotheek; dat was zijne meest geliefkoosde uitspanning. Hij bezat eene schoone verzameling werken over geschiedenis, kunst, wetenschap en andere vakken, en daar sleet hij al de ledige uren, welke het vervullen van zijn heilig ambt hem overliet. Op zekeren dag, dat hij, op eene ladder geklommen, op de hoogste schabben een boek zocht, deed hij eenen zoo ongelukkigen val, dat hij door de geneesheeren geruimen tijd moest worden verpleegd. Wel genas hij van zijne kwetsuren; doch sedert dien tijd werd hij niet meer oprecht gezond, en eindelijk verviel hij in eene langdurige en smartelijke ziekte, waaraan hij in den voormiddag van 11 Juni 1861 overleed, slechts 57 jaren oud zijnde. Hij werd op het kerkhof van St.-Willebrords met grooten luister begraven.
>
> In de veiling zijner nagelatene bibliotheek werd zijn onuitgegeven reisboek: *Myne Reys naer Roomen*, in klein folioformaat en met platen versierd, voor rekening van den baron de Saint-Genois, te Gent, aangekocht, voor de som van fr. 44.
>
> Nog in hetzelfde jaar van zijne terugkomst in het vaderland, trad de heer Le Grelle in het noviciaat der paters jezuïeten te Drongen. Toen hij bij de orde was ingewijd, werd hij naar Antwerpen gezonden, waar hij gedurende langen tijd leeraar in het college was, en sinds 1872 rector van het klooster; slechts over een paar jaren werd hij, ter oorzake zijner geknakte gezondheid, door pater Van de Put als rector vervangen. Hij heeft zeer veel bijgedragen tot het bouwen der schoone kloosterkerk in de Kunstlei, was zelfs bijzonder met het toezicht over dit belangrijk werk gelast en tot op het einde van zijn leven hield hij zich met de voltooiingswerken bezig. Ofschoon sinds eenigen tijd ziekelijk, hield hij zich zoo lang mogelijk te been; zijne krachten verminderden echter allengs, tot hij eindelijk den 7^{n} Maart 1883, omtrent 65 jaren oud, het tijdelijke met het eeuwige verwisselde. Twee dagen nadien werd zijn lijk op het kerkhof te Deurne ter aarde besteld.

Antwerpen.

J. STAES.

Maria Stuart, Schotlands koningin.

Ik blikte ver terug in 't wijd verleden,
En zag, in blanke rij,
Als in een droom, de schimmen weer verschijnen
Der jaren lang voorbij.

Vooreerst een klooster met zijn trotsche muren,
Verwinnaars van den tijd,
En hoven met hun breede wandelperken
En mollig grastapijt.
De middagzon schoot glinstrend hare stralen,
Haar warmen gloed in 't rond,
En 't grootsch gebouw spreidde in die gouden glansen
Zijn schaduw langs den grond.
Doch niets verried er een bedrijvig leven,
Ten zij de zilvren klank
Der kloosterbel, gevolgd door zachte tonen
Van nonnen-lofgezang.....
Daar leefden toen, in 't lommer van die boomen,
Vijf maagden rank en schoon,
In vollen bloei der eerste levensjaren,
Aan stille vreugd gewoon.
Zij dachten er niet aan, wen zij daar baden,
Of zongen te gelijk,
Dat Schotland op geen schooner naam kon roemen,
Geen naam zoo adelrijk.
O neen!.. Voor 't beeld der Heilge Maagd gebogen,
Niet eene die dan dacht
Aan koningsbloed, aan afkomst, aan geboorte, -

Uit Stuarts oud geslacht.
Neen! ongemerkt vervlogen hunne dagen,
Gelukkig in hun vaart,
En hunne vlucht gaf lang na zij verdwenen
Een lichtstraal over de aard.

Een nieuw tooneel: 'k Bevind mij thans ten hove:
't Bourbonsche geestig hof,
Waar in den glans van duizend zilvren lampen,
De hoov'ling kruipt in 't stof.
Doch trotsch omvat, met innig zelfbehagen,
Nu Hendriks blik alom
Den grootschen schat waar 't land toen mocht op roemen:
Zijn keurig ridderdom.
Montmorency wiens grijze hoofd de jaren
Zag stormen onverpoosd,
Zijn oudste *pair*, reeds groot door eigen bloede,
Nog grooter door zijn kroost.
De *Gwijzen* dan, die 't hoogste punt beklommen
Der ladder van de faam;
De schittrendste eer, die iemand kon genaken,
Prijkt thans bij hunnen naam.
En hooger nog zal 't eerepad hen voeren;

Nog sterker wordt hun macht;
Voor hen zal 't licht Montmorency's verbleeken,
En wanklen in zijn pracht.
'k Zie *Lodwijk* dan, prins van Condé, daar slepend
Zijn onverwinlijk zwaard,
En *Coligni;* die namen zijn voorzeker
Gansch een geslachtboom waard.
Daar wandelt ook de fiere *Kathelyne*,
Uit 't huis der *Medicis*,
Die koningsstam van Italjaanschen bloede
Waarvan zij moeder is.
Als een komeet die duizend kleine sterren
Na zich sleept op heur baan,
Zoo geeft het licht der schimmen die haar volgen
Een glans aan heur bestaan.
Maar schooner toch dan alles wat daar wemelt,
Op zoek naar eer en buit,
Is zeker *zij*, die schittert nog van jonkheid,
De nieuwe schoone bruid,
Gehuldigd door een tal van hovelingen,
Door één oprecht bemind,
De glans der hoop die tintelt rond een leven
Welks heerlijkheid begint;
Haar blik, o ja! zegt, onder haren sluier,
Hoe zeer dit haar verheugt,
Haar gitzwart oog schiet gensters van voldoening
Van heil en zielevreugd.
Wie laakt haar thans, zoo in die zaalge stonden,
Dien dag van hulde en eer,
Zij schier niet denkt aan 't klooster, aan zijn boomgaard,
Haar vrede van weleer.

Een nieuw tooneel: Een schip danst op de golven,
En dobbert langzaam voort;
't Laat achter zich, in 't blijde schemerdonker,
De kust van Frankrijks oord.
En op het dek zag, met het oog vol tranen,
Een vrouw in 't ver verschiet
De heuvels na, die langzaam ginds verdwenen,
Het land dat zij verliet.
Geen wonder, neen, dat zij die tranen weende!
Er was geen land op aard,
Geen land zoo lief, zoo duurbaar aan heur harte
Al werd ze er niet gebaard.
Het was het land waar eens haar moeder woonde,
Waar *zij* heur kindsheid sleet,
En waar in vree, gebalsemd door de vriendschap,
Haar leven henengleed,
Ja! dáár ook lag haar echtgenoot begraven.
't Was in dit land zoo schoon,
Dat zij de rust, den kloostervrede smaakte
En de eer van eenen troon.
Geen wonder neen! dat zij die tranen schreide;
't Was 't keurig Fransche land,
De bloemengaard van ridderschap en hoofschheid
Aan geestigheid verwant....

't Verleden glanst en blinkt als gindsche heuvels,
Waar de avondscheemring lacht,
Terwijl *voor* haar een toekomst op komt dagen
Onzeker als de nacht.
Nog eens een blik!.. Vaarwel, o Fransche kusten
Geliefd, bemind zoo teer!..
Het schip drijft voort; en zij... Zij is alleene
Op 't kommerlooze meer.
Een nieuw tooneel: Een kamer op den toren
Van 't oude Holyrood.
't Is avond nu; de windbui schudt de ruitjes
Der vensters in hun lood.
En daar, daar zit *zij*, luistrend naar den regen,
En zuchtend met den wind,
Dien 't stormend hart, d'onzeekre geest des menschen
Vaak na te volgen vindt
Geleden leed verbleekte hare wangen,
Haar glimlach is zoo droef;
De koningskroon, te zwaar voor haren schedel,
Was haar te hard een proef.
Het vuig verraad drong in de statenkamer,
En de oproer thans regeert;
De Stuartsstaf, ja! zwaaide zij met eere,
Doch vreemd was haar het zweerd.
Zij overdenkt nu hare jonkheidsdroomen,
Die star uit haar verleen;
Dan bidt zij Riccio, den trouwen zanger,
't Gebeurde van voorheen
Op zijne luit te zingen en te spelen:
Den zang van 't blij Navar;
Een zang die vast het eerste werd gezongen
Door ridder Chatelar.
Het lied verjoeg de droefheid, en er speelde
Een glimlach om heur mond;
En nu vergat zij huiselijke zorgen,
En godsvrucht voor een stond.
Doch hoor! die trap... 't geklingel van die wapens!
En Douglas' wapenkreet!
Daar zijn ze, God! En Ruthvens oogen zeggen
Hoe laf hij is en wreed.
Daar blikkren thans de zwaarden en de degens!
Hier baat noch woord, noch traan;
Het glinstrend staal heeft reeds het trouwe harte,
Heeft Riccio verslaan.
Toen droogde zij in allerijl haar tranen,
En riep in hare smart:
‘Dat is te veel! bij d'arm van mijnen vader!
Vaarwel thans, vrouwenhart!’

Een nieuw tooneel: Een klein bekoorlijk eiland
Zich badend in een meer;
En 'k vind, helaas! daar tusschen kerkermuren
De koninginne weer.
Het dreigend grauw omringt haar t'allen kante
Tot zij het teeknen zal
Dit onheilsstuk, dat troon en kroon en schepter
Gedoemd heeft tot den val.
‘Mijn volk! mijn volk!’ zoo roept de mond der vrouwe,
‘O ware ik nog eens vrij!

Hadde ik tien man aan gindschen vriendenoever
Voor mijne zaak en mij,
Dit perkament wierd ras, in duizend stukken,
De speelbal van den wind;
En ja! dan bleef, ten spijt der oproerstokers,
Een Stuart aan 't bewind.'
De roode toorn bracht de opgevlochten lokken
In wanorde om haar koon.
Zij schreef haar naam... Helaas! Een koninginne -
Stond weerloos zonder kroon.

Een nieuw tooneel: Een gast van koningsbloede
Met 't vaandel in de hand,

En in een kring, rondom hun koninginne,
De trouwsten van het land.
Ze is nu te paard een heuvel opgeklommen,
En hoort hun vreugdetaal;
Zij leest in 't oog van al die op nog komen
Een wissen zegepraal.
De strijd begint... 't Gedommel duurt een pooze,
En eindlijk sterft het weg...
Doch waar is nu Maria's trouwe manschap?
Waar is haar vaandel, zeg?...
Zij vluchten ginds om aan den dood te ontsnappen,
Verslagen en verstrooid!..
Erbarming, God! Blijft de ondeugd dan verwinnen?
En wordt de deugd geboeid?
Vertrek! Vertrek! Uw paard kan niet te haastig,
Kan niet te verre zijn!
Doch ijdlen spoed! Gij draagt het zwaard in 't harte,
En siddert van de pijn.

Een nieuw tooneel: Afzichtlijk was het wezen
Dat naast den halsblok stond;
Een breede bijl, die straks van bloed zou druipen,
Lag glinstrend op den grond.
En langzaam komt er ginds een schoone vrouwe
Met staatgen tred vooruit;
Eenieder voelt zijn hart voor haar bewogen,
Geen mond die zich ontsluit.
Een zijden kleed bedekt haar slanke leden,
Een sluier heur gelaat,
Aan heuren hals prijkt 't eenigst wat zij lief heeft:
Een *kruis* is haar sieraad.
Ja! ik herken die koninginne weder,
Hoe zeer dan ook 't verdriet
Haar allen glans en schoonheid heeft ontnomen,
En 't graf haar lang bespiedt;
Ik ken dit oog, nu levenloos, doch vroeger
Zoo helder en zoo schoon;
Ik ken die stem, nu zwak, en eens voordezen
Bewonderd om haar toon;
Dit golvend haar, nu is 't schier grijs geworden,
Blonk eens als gouden draad;
Die fiere stap, zoo boeiend, was bekoorlijk
Door zijn gelijke maat;
Ik hoor haar nog de heilge psalmen zingen
In 't klooster van voorheen,
Ja! 'k hoor dien zang, terwijl om hare lippen
Een heilge glimlach scheen.
Ik zie haar weer in bruidsgewaad verschijnen,
Aan een planeet gelijk
Die, door haar glans, tot heerschen schijnt geboren
In 't groote sterrenrijk.
Drievoudig was haar troon in vroeger dagen!
Wat ommekeer, o God!
Daar staat ze nu, beroofd van kroon en schepter,
Alleen op een schavot.
Van iedereen is zij op 't end verlaten;

Haar hondje alleen bleef trouw;
Neen! geen van hen, die eens haar hofstoet waren,
Staat thans bij de arme vrouw...
Haar hals is bloot; de bijl is neergevallen....
Haar ziel is voor Gods troon;
En niets dan bloed, een vleeschklomp blijft er over
Van deze vrouw zoo schoon.
Hoe bitter klaagt en jammert nu haar hondje,
Het likt het warme bloed,
Dat van 't schavot allengs komt afgedruppeld,
En dat het jankend groet.
Dit bloed zoo rijk, dit bloed van macht en grootheid,
Met edelheid gepaard,
Het eelste, ja! der gansche Stuarts lijne,
Het schoonste bloed der aard -
Wordt.....
door een hond geslurpt en opgedronken!..
O! denk er aan, voorwaar!
En zeg mij dan, weegt de eer van troon en schepter
Een zandekorrel zwaar?..

ALEX. STOOPS.
Naar het Engelsch van H.C. Bell.

Geïllustreerde Muziekgeschiedenis. (Zie blz. 28.)

De 6de, 7de, 8ste en 9de aflevering van dit belangrijk werk zijn verschenen bij Joh. IJkema te 's-Gravenhage. Zij bevatten het vervolg-overzicht van de snaar- en blaasinstrumenten der Mohammedanen, opgeluisterd met prachtige houtsneden als: een Kemangeh-speler, muziekstemming, Darâboukka en dansende derwischen. Het hoofdstuk over de *muziek in Griekenland en Rome* is toegelicht met afbeeldingen van: Apollo, Euterpe, Erato en Terpischore, een Bacchanaal, een Centaure en Bacchant; Odysseus voorbij de Sirenen varende; Pan Olympus onderwijzende in het spelen op de Syrinx; de Grieksche toonladder; een dans van Spartaansche jonkvrouwen; Arion op den rug van een dolfijn; lierspelende Eros, op een leeuw; dansende lierspelers; wedstrijd tusschen Sapho en Alkëus; lierspelers van de fries van het Parthenon; eene keurige plaat in kleurendruk, *De droom des levens*, naar eene muurschildering van het Campo sancto te Pisa, toegeschreven aan Andrea Cirone, genaamd Orcagna; het portret van Heinrich Schütz (Sagittarius 1585 + 1672); een Erlköning; de schets eener samenstelling van L. Van Beethoven; afbeeldingen van oude speeltuigen; Romeinsche tuba- en buccinablazers; eene oud-Romeinsche vaas met muziekmakende bacchanten, danseres, naar eene muurschildering te Pompeji enz. enz., een sierlijk zinnebeeldig titelblad over de *muziek in de middeleeuwen*, afbeeldingen betreffende de *vroegste geschiedenis van de christelijk- Europesche muziek*, te weten: de heilige Cecilia, naar Carlo Dolce en Domenichio, en twee prachtige kleurendrukken *fac simile* van handschriften uit de IXe, Xe en XIIIe eeuwen, enz. Wij herinneren er aan dat dit recht uitnemend werk slechts 20 cents per aflevering kost en bevelen het nogmaals met warmte onzen lezers aan.

Oude bouwwerken in Vlaanderen.

De van den 2^{den} jaargang verschenen 6e aflevering bevat de afbeelding van een opmerkelijk koffer in bezit van den kunstschilder M. Mattelé, te Gent; het grondplan, doorsneden, de zuid-, oost- en westzijde der parochiekerk van Massenen, met de bouwkunstig toebehooren; de westergevel der kapel van het gasthuis te Aalst, afbeeldingen van de deurklink, bouwkunstig bijwerk en eene schildering aan de deur van hetzelfde gebouw; voorts geschiedkundige aanteekeningen betreffende het stadhuis en andere merkwaardige gebouwen te Gent, waarvan is gewaagd in de twee eerste jaargangen van *Oude bouwwerken van Vlaanderen.*

Met zeer groot spijt vernamen wij dat de heeren A. Van Houcke en P. Langerock voorgenomen hebben de uitgaaf van hun bij uitstek nuttig werk staken, iets wat een wezenlijk

verlies voor de bouwkunst zou zijn, daar het hier eene uitgaaf geldt die zoo voortreffelijk opgevat als doeltreffend ingericht en er op berekend is om jongere evenzeer als oudere beoefenaars van het vak in vele opzichten gewaardeerde diensten te bewijzen. Buitendien verdient de arbeid der heeren Van Houcke en Langerock hoog geroemd te worden om zijne geschiedkundige en kunstwaarde. De prijs der inteekening was daarbij uiterst laag gesteld: slechts 10 fr. 50 c. voor een volledigen jaargang. Mogen de omstandigheden er toe medewerken, om de heeren Van Houcke en Langerock te doen afzien van hun besluit! Zij, die met de *Oude bouwwerken van Vlaanderen* nog geene kennis maakten, hebben intusschen gelegenheid om er zich de twee eerste jaargangen van aan te schaffen (en niemand zal het zich beklagen, integendeel!) bij den heer H.L. Stepman, Oudburg, 30 de Gent.

Amerika's oudste wijngaard.

Aan de kust der Stille Zee, op 9 mijlen afstands van den katholieken zendingspost der Heilige Barbara, wordt de beroemde wijngaard van San José gevonden, de oudste welke in de Vereenigde-Staten bestaat, daar hij in 1771 door den pater Jezuïet Zebuda geplant is, die 75,000 ranken tot dit doel uit Spanje had medegebracht. Deze beroemde wijngaard is thans het eigendom van een ander Ier, die hem in 1881 van den gewestelijken bisschop kocht, en de wijn ervan wordt door de proevers als een nectar geroemd. De jaarlijksche oogst levert ongeveer 8000 gallons uit dezelfde ranken die 112 jaren geleden geplant zijn. Eenige hebben een stam van ongeveer 5 voet lengte en ½ voet breedte en uit deze schieten weer talrijke ranken, welke door passende snoeiing krachtig gehouden worden. Te dezer gelegenheid brengen wij in herinnering, dat de stad Antwerpen een wijngaard heeft aan te wijzen, die natuurlijk om zijne vruchtbaarheid wel niet in eenen adem mag genoemd worden met den bovenvermelden Amerikaanschen wijnstok, maar toch belangrijk veel ouder is dan de wijngaard van San-José. Wij bedoelen den wijngaard van het huis van Plantijn, die in de XVIe eeuw geplant werd. (Zie blz. 20).

Grave Jan[(*)].

Als Grave Jan bestierde 't land,
dat was een brave Prinse.
Hij stool drie maten boekweitmeel,
van boekweit zonder krinsen.

Zijn vrouwe bakte er koeken meê,
van appelmoes en pruimen,
en stak er brokken boter in
zoo groot als mijn twee duimen.

En Grave Jan die at ervan,
als ook Mevrouw Gravinne;
maar daar er veel te vele was,
ze moesten herbeginnen!

(*) Overgenomen uit den veelbelovenden lijvigen bundel *Landliederen*, van dr. Karel de Gheldere, die staat te verschijnen bij den gunstig gekenden uitgever Edw. Gailliard, Oudenburgstraat n^{r} 6, te Brugge, en waarop wij nogmaals de bijzondere aandacht van onze lezers vestigen. Het werk zal een *honderdtal* gedichten bevatten. Het is verkrijgbaar voor slechts fr. 2.75. In Engelschen band gebonden, kost het 4 fr. (Zie onze blz. 18.)

Dr. KAREL DE GHELDERE.

De kruiwagens door Peeter Klein[1].

Niettegenstaande onze stoomende eeuw, blijft toch immer de kruiwagen het meest gebruikte vervoermiddel. Deze is de gedachte van Peeter Klein, en hoe vreemd, hoe paradox, hoe tegen allen vooruitgang aandruisend, deze stelling moge schijnen, niets is zekerder. Om zich daarvan te overtuigen leze men

BEELDHOUWWERK OP DE MESERICORDIAE VAN ST.-SPIRE TE CORBEIL.

De kruiwagens beschouwd in hun verleden, hun tegenwoordig en hun toekomstig lot. - Brokken uit een onuitgegeven handschrift ontleend door Peeter Klein; tweede vermeerderde en - natuurlijk - verbeterde uitgave. Antwerpen, Van Os-Dewolf, uitgever, Beurzestraat n^{r} 11.

Zelden hebben wij iets geestigers, iets meer oorspronkelijk gelezen, en waarlijk, wij gelooven niet, dat dit zedig, eeuwenoud voertuig, aan iemand anders dan aan Peeter Klein zulke humoristische en wijsgeerige bemerkingen heeft ingeboezemd.

In het eerste gedeelte bespreekt de schrijver de stoffelijke geschiedenis en vooruitgang van den kruiwagen, en, hoe zonderling het ook schijne, dit geeft hem gelegenheid, om, personen en zaken van de meest verschillende tijden en landen, zóó bijeen te brengen en met zooveel humor te behandelen, dat men zich met verbazing afvraagt: Hoe heeft de schrijver dat bij elkander *gekruid;* en hoe is het mogelijk sommige personen zoo juist met een kruiwagen op den kop te slaan.

In het tweede gedeelte behandelt de schrijver den figuurlijken zin van het oude voertuig. Dikwijls toch, sprekende van iemand, die van *niets iets* is geworden, zegt men: *hij heeft eenen goeden kruiwagen gehad* en iedereen verstaat daardoor, dat die persoon door anderen is voortgeholpen of *voortgekruid*, en de schrijver bewijst ons dat de kruiwagen voor alles noodig

is. Immers, slijpt zelfs niet Cupido zijne zoete pijlen, op eenen slijpsteen, welke op een kruiwagen staat? Zelfs die slimmerik, die overal zoo gemakkelijk indringt, moet zoo een voertuig hebben.

Bijzonder geestig en zeer waar is de schets van den *Schrijverskruiwagen;* en wie is er onder ons, martelaars van de pen, die daar niet ten volle van overtuigd is. Schrijf het verdienstelijkste en geleerdste werk; als gij geen kruiwagen hebt, vindt gij zelfs geen drukker, en indien gij zelf de drukkosten betaalt, dan loopt gij gevaar, indien ge niet alle mogelijke kruimiddelen tot uwen dienst hebt, den kruidenierswinkel met eene schoone hoeveelheid boterpapier te voorzien.

Het is onmogelijk een juist denkbeeld van het werkje te geven, zonder den lezer met een gedeelte van DEN inhoudstafel bekend te maken.

(1) Zie *De Vlaamsche School* 1878, blz. 180.

Kap. XX. Dat er kruiwagens en kruiwagens zijn. Diepzinnige *bemerking.*

XXI. Waarin de lankmoedige lezer verontrust en seffens weer gerust gesteld wordt.

XXII. Waarin gesproken wordt over de rol welke de kruiwagen

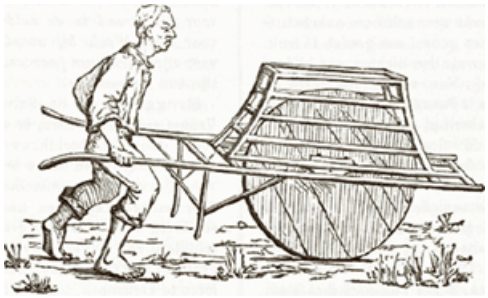

VERVOERTOESTEL IN HET NOORDEN VAN CHINA.

in den koophandel speelt.

XXIII. De kruiwagen in de politiek.

XXIV. Waarin gehandeld wordt over de noodzakelijkheid van een kruiwagen, om aan eerambten te komen.

XXV. Over de rol van den kruiwagen in den krijgsroem.

XXVI. Hoe de kruiwagen, al evenzeer en misschien nog erger zijne rol speelt in de schoone kunsten.

XXVII. Hoe de kruiwagen bijzonder in de letterkunde niet kan gemist worden.

XXIX. Dat de Franschen, tusschen al de volkeren van den aardbodem, eerste kruiers zijn.

XXX. Over den stoomkruiwagen.

XXXI. Waarin gesproken wordt over hen die zich zelven

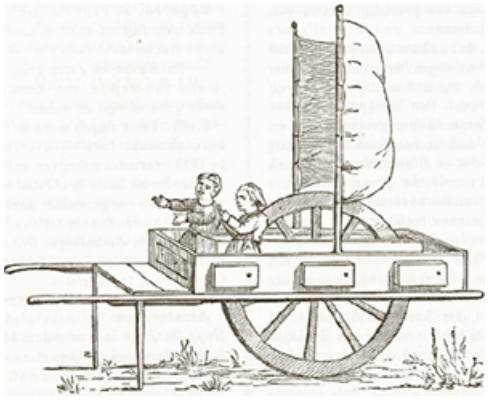

CHINEESCHE ZEILKRUIWAGEN.

kruien, of wat de Engelschen *Self-wheel-barrow* noemen.

XXXII. Dat er eene macht van lieden waren en nog heden zijn, die fel gekruid werden zonder dat zij het verdienden, - waarvan terloops eenige exempels worden aangehaald.

XXXIII. Dat de kruiwagen de sleutel is der geschiedenis.

Enz. enz., en dit alles geschreven in vloeienden stijl en goed Vlaamsch, welke den lezer, zonder moeite, op den kruiwagen van Peeter Klein's gedachten, door het werkje heen kruit, totdat hij eindelijk den volmaakten kruiwagen, den

HANDTEEKEN VAN PEETER KLEIN.

zeilkruiwagen der goede werken vindt welke hem naar zijne ware bestemming voeren moet, zooals op bladz. 226 in de *slotsom* gezegd wordt.

Indien onze gebrekkige *lofkruiwagen* den schrijver van eenig nut kan zijn, hij zij hem volgaarne gegund; doch wij gelooven dat dit werkje, ook zonder dat classiek voertuig zijn weg maken zal, daar het eenig in zijn soort is en den stempel draagt van eene groote belezenheid en een fijn opmerkingsvermogen, iets wat het lezend publiek altijd zeer welkom is.

K.

Kroniek.

Antwerpen. De 4^{e} aflevering, jaargang 1882-1883, van het *Album der Antwerpsche etsers* bevat van mev. Rolin-Jaequemijns, *De eilanden Chaussy bij Granville;* K. Verlat, *Matig en werkzaam*, *gulzig en lui* (zoo staat op de ets te lezen in de Fransche (!) taal); de plaat, die niet tot Verlats beste behoort, vertoont een ezel en een varken; F. Van Cuyck, *Huiswaarts*, eene uitmuntende etsing; J.B. Michiels, portret van wijlen A.J. Verhoeven-Ball (zie onzen vorigen jaargang, blz. 109 en 163); C. Cap, *Moederliefde*, zeer fraai en J. Guiette, *Kolenbranders in de Ardennen*, naar eene zijner welgelukte schilderijen.

- Aan de verzamelaars en liefhebbers van sterkwaterplaten kunnen wij melden dat er bij den kunsthandelaar G. Zazzarini, Schoenmarkt, 37, nog eerste drukken voorhanden zijn van de volgende platen van Arnold Schaepkens: *Schat der oude Kunst in België*, 30 platen; *De oude Kunst*, 35; *Landschappen*, 23; *Het land*, 20; *Schetsteekeningen naar de natuur*, 40. Van den heer Arnold Schaepkens zullen eerlang verschijnen *Oude en nieuwe etsen*, 23 platen in-4°.

- Jan Stobbaerts had aan het stadsbestuur verzocht om zijne schilderij uit het hedendaagsch museum, *Het verlaten van den stal* (zie onzen jaargang 1882, blz. 182 en 200), te mogen inzenden voor de tentoonstelling te Amsterdam. Het stadsbestuur heeft deze vraag *niet* bewilligd omdat: 1. het zenden van schilderijen uit het stedelijk museum naar de tentoonstelling van Weenen (in 1882) klachten heeft uitgelokt vanwege ingezetenen der stad Antwerpen, 2. de op deze wijze uitgeleende

schilderijen blootgesteld zijn aan beschadiging of vernieling. Te dezer gelegenheid heeft het stadsbestuur beslist, dat '*voor zulk doel*, *geen enkele schilderij het museum nog mag verlaten.*'

- 14 Maart heeft in het bijwezen van een talrijk publiek de uitvoering plaats gehad in de zaal der Groote Harmonie van een symphonisch oratorio, door den jongen en reeds gunstig gekenden toonzetter Jan Blockx geschreven op een gedicht van Jan Van Beers, getiteld: *Een droom van 't Paradijs* (zie blz. 17). Het werk van Jan Blockx bevat zeer schoone, enkele uitstekende deelen en maakte over het geheel een goeden indruk. Het ontbrak zoomin den toonzetter als den dichter aan blijken van goedkeuring en waardeering. Van vele zijden werd de wensch betuigd om *Een droom van 't Paradijs* eene tweede maal ten gehoore te brengen. Bij de uitvoering, die als dusdanig verdient geroemd te worden, werden de solos uitstekend gezongen door mej. Antonia Kufferath en de heeren E. Blauwaert en Hendrik Fontaine.

Brussel. *Koninklijke academie van België.* Tot leden zijn benoemd de heeren P.J. Clays, A. Markelbach, J. Stallaert, H. Beyaert, Ed. Marchal en H. Hymans.

- Een koninklijk besluit van 14 Maart looft twee prijzen van 300 fr. uit voor 1. *een Fransch*, 2. *een Vlaamsch dichtstuk*, om op muziek gezet te worden door de deelnemers aan den toonkundigen prijskamp van 1883. In te zenden vóór 1 Mei aan den secretaris der koninklijke academie van België.

- 17 Maart brachten de graaf en de gravin van Vlaanderen een bezoek aan de werkplaats van G. Guffens, Lehonstraat 4, te Schaarbeek, om de tafereelen te zien welke voornoemde meester maakt voor eene der zalen van het huis van den baron Van de Werve van Schilde te Antwerpen. (Zie 1874, blz. 7 en 1879, blz. 118.) Twee uitmuntende vrouwenportretten boeiden vooral de aandacht der doorluchtige bezoekers.

- G. Guffens voltooide onlangs een prachtig portret van den volksvertegenwoordiger Thonissen.

- Blz. 44 hebben wij gemeld, dat de kunstschilder Albrecht De Vriendt in beroep gegaan was tegen de rechterlijke uitspraak, waarbij hem zijnen eisch tegen den uitgever van de *Illustration Européenne* werd ontzegd. Den 10^{n} April heeft het hof van beroep den heer De Vriendt in het gelijk gesteld en beslist, dat hij wél het recht had in voornoemd tijdschrift eenen brief te doen opnemen, omdat de *Illustration Européenne* eene door den schilder slecht geoordeelde gravuur van een zijner stukken gegeven had. Daar de advocaat-generaal van een ander gevoelen was, zou de zaak wellicht voor het hof van cassatie kunnen gebracht worden.

- 17 April wordt de verzameling van 300 oude schilderijen verkocht, nagelaten door den heer Edm. Ruelens, Brandhoutkaai 3, te Brussel.

- De compagnie pontonniers der Antwerpsche bezetting bevindt zich te Gastuche, nabij Waver, waar zij uit de Dijle de oude grafzerken der abdij van Florival ophaalt, onder de leiding van den onder-rijksarchivaris Van Hollebeke en verscheidene officieren.

Gent. Hippolijte Le Roy is de tweede uitgeroepen op 67 mededingers om als leerling in de klasse voor beeldhouwkunst een de school voor schoone kunsten te Parijs te worden aangenomen.

- Van 22 tot en met 28 Maart had in het *Kunstverbond* eene tentoonstelling plaats van teeken- en schilderstudiën, door Theo Van Rysselberghe medegebracht uit Marokko en Spanje.

Sint-Nicolaas. In de prijskampen voor sterkwaterplaten, uitgeschreven door het *Journal des beaux-arts* (zie blz. 33), zijn toegekend: 1^{e} klasse, 1^{e} prijs, 600 fr., aan Jos. Dujardin (Bergen), voor zijne *Lezeres* naar X. Mellery; 2^{e} prijs, 300 fr., aan L.

Greuse (Bergen), voor zijn *Lijk*, naar een halfverheven beeldwerk van Germain Pilon; 2 aanmoedigingsprijzen, ieder van 100 fr., werden toegekend aan mej. Danse (Bergen), voor een *Rookerskop* en K. Tichon (Bergen), voor een *Grijsaardskop;* 2e klasse, 1e prijs, 500 fr., aan P. Verhaert, voor zijn *Koffiedrinken;* 2e prijs, 200 fr., aan Th. Cleynhens, voor zijn *Sinte-Anna'sgodshuis;* 3e klasse, 1e prijs: 300 fr., aan J. Tuytens, voor zijn *Avond in de heide;* 2e prijs: 200 fr., aan J. Guiette, voor zijne *Weide bij avond;* 2e prijs, 200 fr., aan L. Brunin, voor zijne *Ardenner paarden.* De 5 laatstgenoemde kunstenaars zijn van Antwerpen.

Brugge. In de St.-Salvatorskerk, in de kapel van O.-L.-Vrouw van de 7 Weeën, is een nieuw altaar geplaatst, uitgevoerd door den beeldhouwer Julius Van Nieuwenhuyse, naar de teekeningen van baron Bethune van Ydewalle.

- Op eene tentoonstelling van den *Cercle artistique* was door den secretaris, den heer Claeys, voor de verloting, eene schilderij van A. Serrure gekocht, voor 2000 fr., benevens eene schilderij van J. Verhas, voor 3000 fr. De commissie mocht er evenwel niet in gelukken om voor de verloting meer dan 800 fr. loten te verkoopen, tegen 1 fr. het stuk. Dien ten gevolge verklaarde zij, de schilderijen van Serrure en Verhas *niet* te zullen nemen. Hierover ontstond een proces, waarin de heer Claeys en de commissie aanvoerden, dat, *de schilderijen voor het behoef van de verloting gekocht zijnde, de koop als verbroken moest beschouwd worden, wanneer de verloting*, *gelijk het geval was geweest, niet kon doorgaan.* Den 14n Maart heeft de burgerlijke rechtbank van Brussel deze gronden niet ontvankelijk en den heer Claeys persoonlijk verantwoordelijk verklaard voor den aankoop van de twee schilderijen, welke hij, krachtens het vonnis, moet houden en betalen.

IJperen. F. Pauwels heeft aan de Vereeniging van den Schoolpenning een tafereel naar eene zijner muurschilderingen uit de Halle geschonken om verloot te worden.

- De *Kunst- en Letterkring* gaat eene tentoonstelling inrichten van werken van kunstbeoefenaars die in West-Vlaanderen geboren zijn of wonen.

Luik. Dezer dagen werd in deze stad het door Michaël Decoux gemaakt borstbeeld onthuld van Joseph Demoulin, den in 1879 overleden schrijver van de *Plébéiennes.*

Charleroi. In de hoofdstad heeft zich onder voorzitterschap van den heer burgemeester Karel Buls eene commissie gevormd, om den heere Ernest Gilon, letterkundige, uitgever van de dusgenaamde *Bibliothèque Gilon*, zijn borstbeeld aan te bieden. Bijdragen voor het borstbeeld worden aangenomen bij den heer Clem. Lyon, te Charleroi.

Buitenland.

Amsterdam. In deze stad is den 10n April opgevoerd *Huyg De Groot in Amsterdam* 1632, blijspel in 2 bedrijven, van J.A. Alberdingk Thijm.

- De opening der internationale tentoonstelling heeft den 1n Mei plaats. De keurders van den internationalen wedstrijd voor een ontwerp van medaille en diploma hebben de volgende prijzen toegekend: medaille: 1e prijs, Daniël Dupuis (Parijs); 2e prijs, Ludwig Junger, van Weenen, leeraar aan de normaalschool voor teekenonderwijzers te Amsterdam; 3e prijs Alphee Dubois en Henri Dubois zoon, (Parijs); diploma: 1e prijs Georg Sturm, van Weenen, leeraar aan de rijksschool voor kunstnijverheid te Amsterdam; 2e prijs, Ernest Acker, (Brussel); 3e prijs, Henri Mellery en Xaver. Mellery, te Laeken.

Keurders voor de afdeeling Nederlandsche hedendaagsche kunst en voor de internationale kunsttentoonstelling zijn de volgende heeren: Aug. Allebé, C. Cunaeus, J.C. Greive Jr.,

B. Van Hove, Jos. Israëls, W. Maris, H.W. Mesdag, W. Roelofs en C. Springer.

Middelburg. 21 Maart werd door den heer G.N. De Stoppelaar, namens de vereeniging *Uit het volk, voor het volk,* eene tentoonstelling van 111 schilderijen, van 79 Hollandsche en Belgische meesters geopend, in drie bovenlokalen van het stadhuis. Van de 111 tentoongestelde schilderijen werden er 20 verkocht.

Parijs. In openbare veiling werden dezer dagen te Parijs verkocht een portret van den Franschen natuurkundige Buffon, door Drouais, voor 15,600 fr.; een portret van mev. Buffon, door denzelfde, 14,300; eene boekenkas, destijds aan Buffon geschonken door de Russische keizerin Katharina II, 8900 fr.

- Voor het museum van den Louvre is voor 5000 fr. aangekocht het *Portret van mej. Boinnard*, een potloodteekening van Ingres.

- Eene van Eug. Delacroix' beste schilderijen, *La barque de don Juan*, is door mev. de wed. A. Moreau aan den Louvre geschonken.

- In de St.-Jacobsgrachtstraat, te Parijs, die over gronden loopt, welke voorheen in de walling der stad van Philip-August begrepen waren, is een beschadigd beeldje van 0^m60 hoogte en 0^m18 breedte opgegraven; daar het omgeven is van wijngaardranken, zoo onderstelt men dat het op een altaar van Bacchus zal gestaan hebben.

- Een zestal jaren geleden werd in de Monge-straat, te Parijs, door de Omnibus-maatschappij een grond gekocht voor het bouwen van stallen. Bij het graven, werden de sporen van een Romeinsch worstelperk (arena) gevonden. De regeering gaf dien ten gevolge bevel, om slechts lichte gebouwen op die plaats te zetten. Thans wordt achter voornoemde stalling eene straat aangelegd, die *rue des Arènes* zal genoemd worden. Ook nu zijn wederom overblijfselen van oude gebouwen gevonden, onder andere die van eene kapel in Ionischen stijl en een muur, 2 meters dik, welke voor het bovenste gedeelte der arena gehouden wordt. Tusschen de gevonden voorwerpen bevindt zich een wit marmeren wijwatervat met dit Grieksch opschrift: + *NI Ψ ONANOMHMAT AMHMONANO Ψ IN*, + Dat wil zeggen: *wasch uwe zonden af*, *niet slechts uw gelaat.* Het eigenaardige van dit opschrift is dat het volkomen hetzelfde blijft, hetzij men bij de lezing met de eerste, dan wel met de laatste letter aanvange.

Bordeaux. 5 Maart had alhier de verkooping plaats van 16 tafereelen en 90 studiën van wijlen den kunstschilder L. Chabry (zie 1882, blz. 132), die gezamenlijk 44,235 fr. opbrachten. Voor het museum van Bordeaux werden aangekocht *In de vallei van Arreau* (1800 fr.) en een *Gezicht van Caïro* (1025 fr.).

- Het in de geschiedenis vermaarde schoone kasteel van Montgoger, te St-Epain, in Touraine, is afgebrand.

Londen. Het Britsch museum heeft voor 160,000 pond sterl. de kostbare handschriftenverzameling van wijlen den graaf van Asburnham gekocht. De handschriften zijn ongeveer 4000 in getal; buiten een rijk versierd Duitsch psalmboek uit de XIVe eeuw, bevat zij vele kunstwerken der Fransche, Italiaansche, Engelsche en Vlaamsche scholen, benevens, zoo gemeld wordt, penteekeningen van Rubens en miniaturen van Van Eyck, Perugino en Francia.

- 3 Februari werden door de kunsthandelaars Nasmyth, Marland en Wilson eenige goede schilderijen verkocht, waaronder: een I. van Ostade, *Dorpsherberg met boeren en een wagen met wit paard*, 566 guinjes 10 shellings; D. Teniers, *Portret van den schilder in 't zwart met breeden witten kraag*, 110 guinj. 10 sh.; A. Van der Neer, *Een riviergezicht met visschers bij maanlicht,* 176 guinj. 8 sh.

- 1 Mei wordt te Londen eene visscherijtentoonstelling geopend die zes maanden duren en 20 groote waterbakken bevatten zal voor de zeevisschen en evenveel

voor de zoetwatervisschen. Buiten Engeland, zullen Amerika, Zweden en Noorwegen, Holland, China, Indië, Australië, Rusland en misschien ook België inzendingen doen.

- 16 Mei, op eene verkooping van waterverfschilderingen en sapverfteekeningen te Londen, werd voor de *Rookers*, van G. Meissonier, 735 guinjes betaald.

- De heer Ellis Lever, te Bowden, stelt 500 ponden sterl. beschikbaar als belooning voor den uitvinder van eene *goede verplaatsbare mijnlamp, electriek of anders brandende, zonder ontploffingen van grauwvuur te kunnen veroorzaken.* De prijskamp, waaraan ook buitenlanders kunnen deelnemen, blijft open tot 31 December 1883.

Petersborough. Voor den herbouw, zooveel mogelijk met de oude steenen, die daartoe genummerd zijn, van toren en middenschip der prachtige middeleeuwsche hoofdkerk, in 1882 wegens bouwvalligheid afgebroken, zijn uit vrijwillige bijdragen reeds 2000 pond sterl. verzameld.

Berlijn. Bij Ernst Wasmuth is verschenen; *Geschichte der Wandmalerei in Belgien seit* 1856, *nebst briefen von Cornelius*, *Kaulbach, Overbeck, Scknorr, Schwind und anderen an Godfried Guffens und Jan Swerts*, von Herman Riegel. Dit voor de geschiedenis der kunst in onzen tijd merkwaardig boek, versierd met de goed gelijkende portretten van G. Guffens en J. Swerts, is opgedragen aan Z.M. Leopold II, koning der Belgen. De heer Herman Riegel betoont zich in zijn goed afgedeeld en aangenaam geschreven werk volkomen op de hoogte der Antwerpsche school. Het verdient dan ook de bijzondere belangstelling van alle kunstliefhebbers en beoefenaars in ons land op te wekken. De laatst opgenomen brief, de jongste schriftstelling van den overledene, is een schrijven van Jan Swerts aan zijn ouden en trouwen kunstmakker Godfried Guffens. Het fraai gedrukt werk is op bestelling verkrijgbaar te Antwerpen in den boekhandel van O. Forst, Hespenstraat n^{r} 12.

- In Berlijn wordt een schouwburg gebouwd, die geheel van *ijzer* zal zijn.

- M. Munkacsy, de Hongaarsche schilder, heeft eene nieuwe groote schilderij voltooid: *Jezus op den Kruisberg, tusschen de twee moordenaren.*

- Volgens een bericht uit Munchen van 6 Maart, heeft de weduwe van den beroemden kunstschilder W. Kaulbach 1 1/2 millioen met beursspel verloren.

- In de *Allgemeine Zeitung* komt een artikel voor van prof. Sattler, te Munchen, waarin op grond van eenige kopermunten, geslagen onder Herodes Antipus, betoogd wordt, dat het jaar van Jezus' geboorte ontwijfelbaar gesteld moet worden op het jaar 749 na Rome's stichting, zoodat wij eigenlijk thans het jaar 1888 in plaats van 1883 moesten schrijven.

Andernach. In den omtrek dezer plaats schijnen belangrijke ontdekkingen gedaan te zijn, in eene vulkanische aardlaag, omtrent den voorhistorischen mensch en het zoogenoemde steentijdperk. Professor Schaafhausen, te Bonn, is een nauwkeurig onderzoek begonnen.

Aken. De binnenwand van den dom der hoofdkerk gaat bekleed worden met veelkleurig marmer van Saillon, bij Saxon, in het Zwitsersch kanton Walliserland.

Rome. 28 Maart is in deze stad met eenige plechtigheid Rafaëls eeuwfeest gevierd. Ten 10 ure in den voormiddag zette zich een stoet, die zich voor het Capitool gevormd had, in beweging en trok naar het Pantheon, waarin zich het graf van den beroemden schilder bevindt. De stoet was samengesteld uit vertegenwoordigers van de gemeentebesturen van Rome

en Urbino, van de voornaamste instellingen van Rome, Italië en het buitenland. In tegenwoordigheid van de ministers van openbaar onderwijs en openbare werken, heeft de burgemeester van Rome het nieuwe borstbeeld onthuld dat op Rafaëls graf geplaatst is. Vervolgens werden verscheidene kransen op dit gedenkteeken neergelegd. Des middags zijn de koning en de koningin van Italië in het Capitool aangekomen. De secretaris van de academie van St.-Lucas hield de gelegenheidsrede. (Men weet, dat Rafaël Sanzio den 28*n* Mei 1483, op Goeden Vrijdag, werd geboren en den 6^{n} April 1520, insgelijks op Goeden Vrijdag, is gestorven) (Zie voor's meesters afbeeldsel enz., *de Vlaamsche School*, 1861, blz. 101; 1866, blz. 180 en 1873, blz. 71).

Urbino. 28 Maart waren in deze gemeente, Rafaëls geboorteplaats, eenige duizende personen in het hertogelijk paleis bijeengekomen, ter viering van den gedenkdag des grooten meesters. De heer Minghetti voerde het woord. Graaf von Wimpffen heeft uit naam der academie te Weenen eene gravuur uit de school van Athene aangeboden, waarvan slechts 16 exemplaren getrokken zijn.

Florence. In deze stad heeft grootvorst Sergius van Rusland voor 46,000 lire aangekocht eene prachtige fresco-schildering van Fra Angelico, destijds door den beroemden Dominikaan voor het klooster van Fiesole vervaardigd.

Athene. Te Delos brengen de opgravingen, onder leiding van oudheidkundigen der Fransche school te Athene, vele merkwaardigheden aan het licht. Onder andere is een Grieksch opschrift gevonden van 500 regels, het langste, dat tot heden bekend was en een der belangrijkste, omdat het de inventaris der schatkist van den tempel van Delos bevat en het geheele stelsel van het bestuur der priesters en hunne boekhouding aan het licht brengt.

Madrid. In de nieuwsbladen wordt met ophef gewag gemaakt van de bibliotheek van den hertog van Ossuna, die, als zij niet mocht gekocht worden door de Spaansche (of eene andere?) regeering, in openbare veiling zou worden gebracht. Buiten 35,000 boekdoelen, zou zij 7000 handschriften bevatten, waartusschen een honderdtal stukken van Lopez de Vega, verscheidene van Calderon en Moreto, en het eenig bestaande handschrift van Querido; afschriften van Columbus' dagboek door Las Casas; de diplomatieke briefwisseling van Rubens; de echte tekst van den *Roman van de Roos*, waarvoor de Duitsche regeering 100,000 fr. zou aangeboden hebben enz. De boekenschat bevat eene zeldzame verzameling van Spaansche schrijvers, vertalingen van klassieken of van Italiaansche werken uit de 15^{e} en 16^{e} eeuw, benevens eene uitgave van Dante en eene van Petrarca, beide vier eeuwen oud en versierd met keurige miniatuurteekeningen.

Egypte. Maspero, bestuurder van het Bronhac-museum, heeft te Deir-el-Bahari, in de kist eener momie, die ongeveer 3500 jaren oud is, eene versteende wesp gevonden. Het dier moet in de kist gedrongen zijn, toen er het lijk werd ingelegd.

- De tempel van Lucksor, een der volmaaktste gedenkteekenen der Egyptische bouwkunst, was sedert eeuwen onder huizen van fellahs verborgen. Na drie jaren bij de regeering stappen gedaan te hebben, is eindelijk verlof gegeven om het dorp af te breken en den tempel in al zijne pracht zichtbaar te stellen.

Nieuw-York. In deze stad verschijnt sedert het begin des jaars, onder den titel de *Chineesche Amerikaan*, een wekelijksch nieuwsblad, in Chineesche letters en gesteendrukt. Er zijn 8000 exemplaren van verzonden onder de Chineesche bevolking in Amerika. (Wij zagen een nummer van dit weekblad in den papier- en boekwinkel van Jos. Ratinckx, steendrukker, lange-Nieuwstraat n^{r} 13, te Antwerpen.)

- Bij den wetgevenden raad van den Amerikaanschen staat Missouri is het volgende voorstel ingediend om *eene belasting te leggen op vreemde kunstenaars:*

‘Daar wij in de Vereenigde Staten kunstbeoefenaars van talent en verdienste bezitten, die aanspraak hebben op bescherming tegen invoer van *zulke artikelen* uit het buitenland, die herwaarts komen, een geheel seizoen hier vertoeven en duizende dollars medenemen, welke onze eigen kunstenaars rechtmatig toekomen, zoo verzoeken wij de leden van onzen senaat en bevelen wij de afgevaardigden in het congres aan, hunnen invloed in die richting aan te wenden dat het congres der Vereenigde Staten besluite, op alle buitenlandsche kunstenaars naar de mate van hunne faam (*in accordance with their reputation*) een inkomend recht te heffen.’

Washington. In deze stad gaat voor Marten Luther, wiens 400ste geboortedag op 10 November gevierd wordt, een standbeeld worden opgericht.

Boston. 1 September aanstaande zal eene tentoonstelling geopend worden van buitenlandsche voortbrengselen van kunst en nijverheid. (Alle inlichtingen desaangaande zijn verkrijgbaar aan het ministerie van buitenlandsche zaken te Brussel.)

Mexico. Nabij deze stad is een 7^{m}00 hoog en 1^{m}50 dik standbeeld ontdekt, naar opgaaf de zoogenoemde watergodin van de Azteken.

Rhodes. De opgravingen, door de Oostenrijksche oudheidkundige zending te Gulbaktche, tegenover Rhodes, ondernomen, hebben tot de ontdekking geleid van een volkomen mausoleum, gelijk aan dit van Halicarnassus, en versierd met schoon half verheven beeldwerk, voorstellende den *Strijd der Amazonen* en andere tooneelen uit de Odyssea.

Sterfgevallen.

OTTO KNIGGE, historie- en portretschilder, die onder andere vele schoone altaarstukken leverde, is volgens een bericht van 8 Maart overleden te Berlijn. Hij was een leerling van Couture en Begas.

ALPHONSE LAMBERT, de bekwame Fransche landschapschilder, is den 11^{n} Maart overleden.

LOUIS MÉRY, de bekende Fransche letterkundige, is volgens een bericht uit Parijs van 12 Maart, op 83-jarigen ouderdom overleden.

AUBRY, de Fransche rechtsgeleerde schrijver, die, onder andere, met Rau den *Cours de droit civil français* bewerkte, is volgens een bericht van 15 Maart overleden.

KARL MARX, de bekende socialistische schrijver en stichter van de Internationale Arbeidersvereeniging, is den 15^{n} Maart overleden te Londen. Hij werd in 1818 te Trier geboren, was van Israëlietische afkomst en deed rechtsgeleerds studiën. Wegens socialistische schriften, was hij in 1843 genoodzaakt Duitschland te verlaten. Hij begaf zich naar Parijs, waar hij met Heinrich Heine het blad *Vorwärts* opstelde. In 1844 werd hij ook uit Frankrijk en in 1848 uit België verdreven. Te Londen schreef hij verschillende zijner boeken: *Manifest der Kommunistischen Partei; Der* 18 *Brumaire; Kritik der politischen Oekonomie; Das Kapital* enz.

ALPHONSE LAMBERT, landschapschilder, is 18 Maart te Parijs overleden.

EDMOND DE KONINCK, schilder van bloemen en stillevens, is te Brussel overleden op 44-jarigen leeftijd.

JULIUS GRENIER, waterverfschilder, is in de 2^{e} helft van Maart te Parijs overleden.

M. REMONT, oud stadsbouwmeester van Luik en oud leeraar aan de academie dier stad, is aldaar overleden, 82 jaren oud, rond half Maart.

Versierde oude bouwstijl.

Schrijver dezes vestigde reeds vroeger, in een ander tijdschrift, de aandacht op het feit, dat de bouwmeesters die oude monumenten herstellen, dikwijls en niet zonder reden door het publiek worden gegispt, omdat hun werk in meerdere of mindere mate afbreuk doet aan den oorspronkelijken bouwtrant. In plaats van de verminkte of door den tijd vergane deelen zoo te herstellen, dat het aanzien van het geheel er door bevorderd en weder in eere gebracht wordt, wordt het er niet zelden door verminderd of bedorven. 't Moet evenwel gezegd worden: de bouwkundigen zijn niet de eenigen, die hier

TEEKENING VAN A. SCHAEPKENS, HOUTSNEDE VAN J. HEMELEER.

blootstaan aan verwijt. Schuldiger dan zij, zijn niet zelden de beeldhouwers, die gelast worden met het bijwerken of hermaken van sieraden, beelden en beeldwerk, friezen en consoles van kerken, zoowel binnen- als buitenwaarts. Veelal zijn deze beeldhouwers niet vertrouwd met den stijl en het karakter van de kunstgewrochten die zij moeten herstellen of vernieuwen. Dikwijls ook staat hunne kunstvaardigheid verre beneden die van hunne middeleeuwsche voorgangers. Wat hier ontbreekt, is voorbereiding, vorming, die alleen door aanhoudende en veelzijdige vergelijking en ernstige studiën verkrijgbaar zijn. Over het algemeen, verwaarloozen onze bouwkundigen en beeldhouwers de loutering, die zij voor hunnen smaak en hun talent kunnen vinden bij eene gezette beoefening van de oude middeleeuwsche kunst. Zij, die de zeer bijzondere bekwaamheid willen opdoen, die er noodig is om naar eisch een oud monument te herstellen of te versieren, behooren zich ernstig toe te leggen op de kennis van de zinnebeelden der christene kunst, de geschiedenis van de middeleeuwsche kleederdracht en inzonderheid van de beeldhouwkundige versiering der gebouwen. Eene kostbare bijdrage voor de studie van het karakter en den stijl der Romaansche en spitsbogige beeldhouwwerken vormen wassen zegels of stempelafdrukken uit de middeleeuwen. Deze kleine voorstellingen, nageteekend op grooter schaal, kunnen onzen beeldhouwers belangrijke onderwerpen van studie opleveren. Als voorbeeld en tot staving onzer woorden, geven wij hier de afbeelding van een waszegel, dat in de XVe eeuw werd gebruikt. De daarop voorkomende figuren, zijn die van de bisschoppen Servatius en Lambertus, met de teekenen hunner waardigheid. De heilige Lambertus, die zich aan de rechterzijde van den heiligen Servatius bevindt, heeft den bisschopsstaf en een boek in handen; naast hem verrijst het oud Puiroen van Luik, de kleine metalen kolom, gekroond met een op eenen pijnappel geplaatst kruisje, die oudtijds op de

Grootemarkt stond en aan welker voet door de schepenen recht gesproken werd. Zooals men weet, komt het Puiroen als zinnebeeld der Luiksche vrijheid in het stedewapen voor. Servatius houdt in de eene hand een zilveren sleutel, in de andere het gevierendeeld schild met de wapens van Brabant en Limburg; aan zijne voeten een draak, als zinnebeeld der verkettering van Arianus. Luiks en Maastrichts schutsheiligen staan in ojivale beeldsteden met troonhemels; van onder prijkt het stedewapen van Maastricht: eene zilveren star met vijf punten op grond van keel, versierd met palmtakjes. Voorts bevat het zegel in verheven gothieke letteren het volgend randschrift: **S. coe + tocivs + opidi + trajectensis + ad + cas**□.

Sint-Joost-ten-Noode.
ARNOLD SCHAEPKENS.

De engel en het kind.

Een engel, 't gelaat met een lichtkrans omtogen,
Was over de wieg van een kindje gebogen,
En had er, gelijk in eens beekjes kristal,
Zijn eigen gedaante voor oogen.

‘Bevalligste wichtje!’ dus was zijne rede,
‘O knaapje, mij zelven gelijkend, ga mede!
Kom! zijn we te zamen gelukkig! Er huist
Op aard geen u waardige vrede.

Nooit wordt daar een vreugde ongemengeld gevonden,
Noch slaat er 't vermaak in de ziele geen wonden;
De droefheid is zelfs aan het vroolijkst gejuich,
En 't wee aan den wellust verbonden.

Geen feesten, hoe rijk, die de vreeze verjagen;
Nooit vrijwaart de helderste en schoonste der dagen
Den volgenden morgen van 't nare geschok
Der teisterende onwedersvlagen.

Welhoe! zou 't verdriet dan uw hartje verscheuren,
De kwelling dat zuivere voorhoofd miskleuren?
En 't ziltige tranenvocht zoude ook 't azuur
Dier spiegelreine oogjes besmeuren?

Neen! dra zult ge, ontvoerd naar der heemlingen Eden
De maatlooze ruimte zijn binnengetreden;
'k Verkond u des Heeren genadebesluit:
Uw ballingschap eindt hier beneden.

Dat niemand met sombre kleedij in uw woning
Bedroefd zich omhange ter rouwplechtbetooning!
Uw laatste dag zal als uw eerste gevierd,
Uw sterven als hoogste belooning.

Geen droefheidswolk moet hier op de aanzichten kleven,
Noch iets het gedacht aan een grafteeken geven;
Wel is in de onschuldige jaren geen dag
Zoo schoon als de jongste van 't leven.'

En klapwiekend stijgt daar, verzeld van zijn broeder,
De hemelgeest op, waar des heelals Behoeder
In eeuwige rust zijn verkorenen beidt.....
Ach!.... dood is uw zoontjen, o moeder!

J.E.H. WIJCKMANS.
(*Naar het Fransch van Reboul.*)

Cervantes.

Den 19^{n} Maart is te Livorno een Italiaansche oorlogsbodem, het pantserschip *Lepanto*, van stapel geloopen. Te dezer gelegenheid is in herinnering gebracht, dat in den zeeslag van Lepanto ook tegenwoordig was Miguel Cervantes de Saavedra, de schrijver van *Don Quichote.* Hij streed, ofschoon bevende van koorts, aan de zijde van Marco Antonio Colonna, en ontving drie snaphaanschoten, twee in de borst en een in de linkerhand, waardoor hij zijn geheele leven verminkt bleef. Zijn meesterwerk schreef hij eerst later, toen hij in armoede troost zocht in eene weldadig schertsende wijsbegeerte.

Het nieuw museum van Antwerpen.

Den 24^{n} Februari heeft de gemeenteraad van Antwerpen het versmolten ontwerp van de heeren J.J. Winders en F. Van Dyck voor de oprichting van een nieuw stedelijk museum voor schoone kunsten goedgekeurd. (Zie onzen jaargg. 1881, blz. 204.) Er werd desaangaande een voor de heeren Winders en Van Dyck zeer vleiend luidend verslag aan de vergadering voorgedragen door den heer schepen Joseph Lefebvre, waaraan wij sommige van de volgende bijzonderheden ontleenen.

De bouwtrant, die zal gevolgd worden, is een samengevoegde stijl: de Vlaamsche kunstherbloeiing gepaard met de Grieksche of Romeinsche zuilenorde. Naar het oordeel der koninklijke commissie van monumenten is deze vereeniging niet gelukkig te noemen, onder andere wegens het daardoor ontstaande gemis van zelfstandigheid en gelijkaardigheid. Deze meening werd reeds vooraf bestreden in het verslag van den heer Lefebvre, die namelijk zegt: 'Voorbeelden van samenvoeging dezer beide bouwstijlen treffen wij aan bij Cornelis Floris, Vredeman De Vries en zelfs bij Rubens, zooals men kan nagaan in eigenhandige teekeningen, welke van deze beroemde meesters in onze museums berusten.'

De indeeling van het museum zal zijn als volgt:

a. Op de verdieping, 810 loopende meters plaatsruimte tegen de muren voor het hangen van schilderijen, te verdeelen tusschen het museum van oudere meesters, het hedendaagsch museum en het museum der academiekers;
b. Gelijkvloers, 305 loopende meters in de zalen of gaanderijen, bestemd voor het tentoonstellen van platen, prenten, beeldhouwwerk, enz.;
c. Eene woning voor den portier;
d. Drie werkplaatsen voor de herstelling van schilderijen enz.

De groote middenzaal voor schilderijen zal 12 meters breed zijn, de kleinere zalen 9. Dakvensters zullen haar van boven uit licht verschaffen. De hoogte zal goed geëvenredigd zijn en dit wel volgens de afmetingen die voor de zalen van het museum van Dresden en van de nieuwe museums van Berlijn en Amsterdam werden gevolgd.

Voor de verlichting der galerijen gelijkvloers zullen er langs weerskanten, in de buiten- en binnengevels, vensteropeningen gemaakt worden.

De tentoonstellingzalen loopen zonder op- of aftred dooreen. Al de zalen der eerste verdieping zullen met mozaïek en die gelijkvloers met gebakken tegels gevloerd worden.

Er zullen twee ingangen zijn, de voornaamste langs de Volksplaats, de andere langs de Plaatsnijdersstraat. Daarenboven hebben de bouwmeesters het noodig geoordeeld, ten einde de lange lijnen der beide zijgevels te breken, aan elken zijkant twee ingangen met bordessen en trappen te maken.

Voor de schilderingen van den heer N. De Keyser zal eene bijzondere zaal ingericht worden.

Van de drie werkzalen voor het herstellen van schilderijen zal de eene 8^m40 bij 7^m80 groot zijn; de tweede, 7^m80 bij 6^m50, de derde 7^m80 bij 6^m30. Volgens de bepalingen van het programma, zal de eerste haar licht ontvangen door groote ramen, van de noordzijde.

De zolders zullen gevloerd worden met aarden tegels, op welfjes gelegd.

Gansch het gebouw zal onbrandbaar zijn; voor de roosteringen en de dakbetimmering zal slechts metaal, voor de dakgoten zal koper gebruikt worden. Op al de lokalen zullen bliksemafleiders staan.

De buitengevels worden in hardsteen opgetrokken. Voor den grondmuur, de muurbanden en andere uitspringende steenen is blauw arduin van Zoniën of Escozijn beschreven; voor al het overige zal tegen vorst bestande steen van Euville worden gebruikt, zooals aan het lokaal van de Nationale Bank te Antwerpen.

Eenige paneelvormig uitgewerkte deelen der zijgevels zullen gemetseld worden met onbezette kareelen, op Hollandsche wijze gevoegd.

De bouwkosten zijn geschat op 2,022,300 fr., daarin begrepen 5 ten honderd als bouwmeestersloon, doch *niet* het maken van de zinnebeeldige groepen boven de portalen aan beide kanten van den zuilengang des voorgevels, de standbeelden en het rond beeldwerk van de halve verdieping boven de groote zuilengalerij, de faamgroepen op de voetstukken aan den ingang, het half verheven beeldwerk der *Loggia*, en eindelijk de stand- en borstbeelden van de zijgevels en den achtergevel. De koninklijke commissie van monumenten heeft de meening uitgesproken dat het bestek van 2,022,300 fr. ontoereikend zal zijn. Wat te dien opzichte de waarheid is, zal de tijd wel leeren.

Bij overeenkomst in Februari 1877 aangegaan jegens het gemeentebestuur van Antwerpen door de toenmalige ministers de heeren J. Malou en J. Delcour, heeft het rijk zich verbonden om in de bouwkosten 1 millioen franken bij te dragen, mits welk hulpgeld het lokaal (ter uitzondering van den grond) voor de helft toebehooren zal aan den staat.

Aanvankelijk was men voornemens geweest de aanbesteding der werken in twee ondernemingen te splitsen: 1. grondvesting, 2. bovenbouw, en de eerste nog in 1883 uit te schrijven. Naar het schijnt zal daarvan echter worden afgezien en het gebouw in zijn geheel aanbesteed worden in een lot, in het jaar 1884.

Lichtbeelden op menschenvel.

Volgens een tijdschrift, maakt men tegenwoordig lichtbeelden op het vel van levende menschen. De huid wordt voor het ontvangen van het lichtbeeld geschikt gemaakt

door eene zwakke oplossing van salpterzuur-zilver. De aldus verkregene lichtbeelden schijnen zeer duurzaam te zijn.

Wie een kalf steelt, steelt eene koe.
P.G.C.

Meigroet.

(Eenige brave inwoners van Berchem-bij-Antwerpen hebben de gewoonte in den nacht van den 1^{n} Mei eenen boom te planten voor het beeld van Onze-Lieve-Vrouw, ter plaatse genaamd Stuivenberg. Dit jaar is het de vijftigste maal dat die plechtige planting geschiedde. Te dezer gelegenheid heeft de dichter, op verzoek dier lieden, het volgende geschreven dat onder het heilige beeld hangt.)

Welkom! welkom, lieve meimaand,
Gij die veld en bloemen tooit,
Gij die, tot *Maria's* glorie,
De eerste jonge bloemen strooit!
Welkom! gij die, uit den vreemde,
't Koudeschuckter vogelijn
Herwaarts loktet om een zanger
Tot *Maria's* eer te zijn!
Welkom! gij die aan Natura
't Frissche maagdenkleed bewaart,
Om der *Maagden koninginne*
Te vereeren hier op aard!
Welkom! gij, aan *Godes Moeder*
Toegewijd, o lieve Mei,
Breng ons dus, ter Harer eere,
Steeds uw bonte bloemensprei!....
Heilge Moeder, zie genadig
Op het arme menschdom neêr:
Keer de straffen die ons tarten;
Bid voor ons den Opperheer
Dat Hij de aarde steeds bevruchte,
Dat de landbouw bloeien moog,
Dat de mensch die, steeds gelaten,
Tot Uwe eer de knieën boog,
Na zijn zwoegen, reeds op aarde,
Door Uw voorspraak, eenig loon
Moge vinden, beste Moeder!
Vraag, ach! vraag dit aan uw zoon;
Vraag dat Hij de macht der helle
Zou beperken, want helaas!
Meer dan ooit verduurt de goede
Van het trotsche duivlenaas;
Meer dan ooit moet op de wereld
Menig werk van zielenheil
Onderdoen voor aardsche trotschheid,
Voor wat helsch is, wulpsch en geil.
Blijf de *toevlucht aller zondaars,*
Leid hen allen tot de deugd.
Troosteresse der bedrukten,
Laat toch hen nooit ongetroost
Die uw beeld reeds vijftig jaren
Hier versieren onverpoosd.
Vijftig jaren telkenmale
Als der tijden gouden naald
D'eersten Mei heeft aangewezen,
Wordt hij plechtig hier onthaald
En gevierd ter Uwer eere,

Koningin der Englenschaar.
Goede Moeder, *Hulp der Christnen,*
Zie met liefde 't gansche jaar
Op die brave kindren neder;
Geef hun vreugde door hun kroost,
Geef hun voorspoed hier op aarde,
Wees in 't lijden hunne troost.
Bid voor hen, o *deur des Hemels!*
Bid voor hen in hunnen nood!
Bid voor al de schepslen Godes,
Maar vooral in 't uur der dood.

ALEX. STOOPS.

Tentoonstelling van schoone kunsten te Luik.

De tweejaarlijksche tentoonstelling voor schoone kunsten, die gehouden wordt in twee gebrekkige lokalen, bevat 418 kunstwerken. Tusschen de meest verdienstelijke schilderijen vermelden wij: L. Abry, *Aangenaam gesprek;* G. Anthony, *Voorstelling der verloofde*, van de laatste driejarige tentoonstelling te Antwerpen (1882, blz. 150); mej. E. Beernaert, *Te Domburg* en *Oevers der Schelde te Antwerpen;* A. Boudry, *Opgicleide speler* (verkocht); H. Bource, *De Zondagsche muts* (zie blz. 27) en *Zij zijn allen weg* (een oud zeeman en zijn kleindochtertje op de duinen, eene visscherschuit ziende afvaren); L. Bullerkotten, *Straat te Vianden* en *Molen van Solwaster;* C. Cap, *Schouwveger* (vermeld op blz. 27, thans met veel verbeterde figuren); J. Capeinick (Gent). *Voorbereiding voor de markt* en puike *Witte seringen en azaleas;* C.D. De Caren (Rijssel), *De molen*, een wintergezicht (verkocht); Th. Ceriez, *Dambordspelers* (XVe eeuw) en *Wandeling;* F. Cogen (zie 1882, blz. 166); D. Col, *De spotvogel* (der laatste driejarige tentoonstelling van Antwerpen); A. Coomans (Schaarbeek), *Schapen in den stal* en *Schapen op de weide*, beide verkocht; H. Dauriac, *Broodje met een glas bier* en *Ververschingen;* A. De Bergh, *Bij de wederkomst uit het lof* (zie 1882, blz. 162); X. De Cock, *De molen in de weide*, eene aangelegde schilderij; E. Delperée, *Kinderportret* (reeds te Antwerpen gezien); E. De Praetere, *Far-niente* (zeer goed geschilderde ezels), verkocht; mej. M. Dumont, *Visscherssloep* (verkocht); mej. V. Du Mont (Gent), *Weidende os* (verkocht); P.J.C. Gabriel (Brussel), *De morgen in de omstreken van Amsterdam* (verkocht); A. Hennebicq, *Eene moeielijkheid*, goed als beweging, maar te veel gerammel in de kleeding; L. Herbo, *In de velden*, fijn van toon en *De bevallige*, lief geteekend; J. Heyermans, *Gebed voor het onweder*, eene oude kennis; J. Janssens, *Watermolen* en *De sluis;* W. Linnig, eene zeer goed geslaagde *Vlaamsche keuken;* A. Marcette, *De Gulden-Berg* (eene straat) *te Antwerpen;* J.A. Neuhuys, *Het album* (verkocht); M. Nisen, een goed portret, waarvan de handen niet genoeg gestudeerd; F. Nisen, *Belangwekkende plaats;* E. Quitton, keurig gepenseelde vogeltjes; E. Regnault, *Verhoor afwachting bij den Pacha*, fraaie samenstelling en goed van kleur; A. Serrure, *In de werkplaats* en de *Vervelende*, het eerste is het gelukkigste; L. Tytgadt, *Oude blinde Italiaan;* J. Ubaghs, 2 goede portretten, vooral n^{r} 288; P. Van der Ouderaa, *Rechterlijke eerherstelling* (zie 1882, blz. 149), geheel overwerkt en veel verbeterd aan licht en lucht; zal zeer waarschijnlijk voor het Luiksch museum worden aangekocht; P. Van Havermaet, *Mijn troost* (eene koffiedrinkster), ergerlijk slecht geplaatst; Th. Weber, *Schippersschuit van Blankenbergh vertrekkende*, zeer schilderachtig.

Tusschen de verkochte stukken merkten wij nog op: F. Keelhoff (Elsene), *Gezicht uit de Kempen;* C. Keppenne (Luik), *Weg te Genck;* H. Marcette (Spa), *Hoek van het gehucht Prefayhai* (bij sneeuwweder); J. Montigny (Tervueren),

Novembermorgen; mev. M. Romiée (Luik), *Violierbloemen;* F. Smith-Hald (Parijs), *Avond op de Noorweegsche kusten;* mej. M. Soubre, *Rozen* en *Goudsbloemen;* mej. A. Lefebvre, *Het oogenblik der betaling;* J. Godenne (Gent), *IJsberg van Roselaeui*, *Well en Wetterhorn;* A. De Knyff, *Het dorp Comblin;* voor het tombola zijn aangekocht het reeds vermelde stuk van J.A. Neuhuys, F. Sonderland (Dusseldorp), *Broeder en zuster* en een stuk *Bloemen* van H. Robbe.

Willem Geefs 1805 + 1883.

In de beoefening der beeldhouwkunst in België na 1830 is door Willem Geefs, even als in de schilderkunst door G. Wappers[1], nieuw leven gebracht. De meester werd te Antwerpen, op de Kattenvest (thans Katelijnevest) wijk 1, n^{r} 857, geboren den 10^{n} September 1805, en was de eersteling van den broodbakker Jan Baptist Geefs en Johanna Francisca Verbruggen. Tot op zijn 16^{e} jaar moest hij het bedrijf zijns vaders uitoefenen. Eerst in 1821 wist de kunstlievende jongen van zijne ouders te verkrijgen dat zij hem de lessen der Antwerpsche academie die alstoen W.J. Herreyns tot bestuurder had, lieten volgen.

In 1826 viel hem bij de militie-loting een dienstplichtig nummer ten deel; hij diende gedurende 11 maanden als soldaat bij de 15^{e} afdeeling, die te Antwerpen in garnizoen lag; zijne vrije uren gebruikte hij om aan de academie zijne studiën in het teekenen en boetseeren voort te zetten. Hij behaalde hetzelfde jaar den eersten prijs in de *boetseerkunst* (*rond figuur*)*;* de prijsvraag was: *het volle beeld van Achilles*, *in kleine proportie.* De leeraar der boetseerkunst was toen J.F. Van Geel (zie de *Vlaemsche School* van 1858, blz. 105 en 114). In 1828 was de jonge Geefs de 4^{e} in het teekenen naar het *levend model;* in 1829 de 1ste in het voormelde vak en de 1ste in de *toepasselijke ontleedkunde.*

In 1828 werd hij bekroond in den door de Koninklijke Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten te Antwerpen uitgeschreven prijskamp voor een beeld van *Achilles op het oogenblik dat men hem Briseïs ontnomen heeft;* de prijs was een eerepenning en 300 gl. Het bekroonde beeld staat in de voor het publiek niet toegankelijke verzameling beeldhouwwerken der Antwerpsche academie.

Door de hulp van den heer C.A.D..... werd de jonge Geefs in staat gesteld zich naar Parijs te begeven om er zijne studiën voort te zetten; om als leerling aan de Parijsche academie te kunnen toegelaten worden, moest hij een examen afleggen, waarin hij niet slechts naar wensch slaagde, maar de eerste plaats bekwam. Hij bleef 2 1/2 jaren te Parijs werkzaam onder de leiding van den toen reeds vermaarden beeldhouwer Ramay zoon. Met zijn te Parijs gemaakt beeld van *een jongen herder uit de eerste tijden van het christendom, bloemen op een graf strooiende*, verwierf hij grooten bijval in Frankrijks hoofdstad en zoomede op de driejarige tentoonstelling te Brussel in 1830. Ongelukkiglijk vond de jeugdige beeldhouwer geen kooper voor zijn werk, waaraan hij niet alleen zijne beste krachten had gewijd, maar dat hem ook zijne stoffelijke middelen had verslonden.

Deze minder aangename omstandigheden beletteden hem niet mede te dingen in de kort daarna uitgeschrevene prijskampen voor het maken van een *standbeeld van generaal Belliard* en het leveren van een *ontwerp-gedenkteeken voor de*

(1) Zie *de Vlaamsche School* van 1874, blz. 184 en 1875,

gesneuvelden van 't jaar '30, dit laatste bestemd om te Brussel op de zoogenoemde Martelaarsplaats te worden opgericht. (Zie 1858. blz. 89.) In den eerstgenoemden prijskamp ging Geefs met den palm strijken; voor het ontwerp-gedenkteeken werd niemand bekroond, maar viel de meest loffelijke vermelding aan Geefs' werk ten deel. Het werd in 1838 ingehuldigd.

Sedert dien ging het den beeldhouwer naar wensch, zijn weg was gemaakt en hij kon het hem geleende geld, voor zijne Parijsche studiereis teruggeven.

Op de driejarige tentoonstelling in 1833 (waar hem een eeremetaal werd toegekend) prijkten van hem het marmeren *borstbeeld van koning Leopold I*, een *liggend beeld voor het praalgraf van graaf F. van Merode*, thans in de Ste-Gudulakerk te Brussel, en het *model van het standbeeld* van *Belliard.* Van het beeld van F. de Merode bestaat eene zeer fraaie steendrukplaat in het tijdschrift *L'Artiste* van 1834 door P. Van der Haert. Er verscheen buitendien te Parijs ook eene houtsnede van, door Bougon, geteekend door Borremans.

In 1833 volgde Geefs J. Van der Neer aan de Antwerpsche academie op, als leeraar der beeldhouwkunst; het volgende jaar werd hij tot beeldhouwer des konings benoemd.

Ook in 1833 was hij verkozen tot bestuurlid der Maatschappij ter Aanmoediging der Schoone Kunsten te Antwerpen.

In 1834 en 1835 bezocht hij Italië, waar hij met vrucht de kunst van Canova en andere beroemde beeldhouwers studeerde.

Velen in Antwerpen herinneren zich nog, hoe hij op het einde van April in 1835, uit Italië teruggekeerd, door zijne kunstmakkers en letterkundige vrienden tot Berchem werd te gemoet gereden en aldaar verwelkomd; er waren 20 rijtuigen en een aantal feestruiters sierlijk uitgedost in fluweelen gewaden. Onder andere werd aan dezen optocht deel genomen door L. Carolus, H. Conscience, E. Corr, J. Correns, J.A. de Laet, Jos. Delin, Ed. Dujardin, Jan en A. Geefs, J. Goovaerts, J. Jacobs, P. Kremer, F. Mols, de gebroeders Van den Kerkhoven, J.B. Van Rooy, Th. Van Ryswyck, de gebroeders Verberckt, J. Vertommen, G. Wappers enz.

Tijdens de nationale nijverheidstentoonstelling in September 1835 te Brussel had hij een aantal zijner werken in de werkplaats welke hij zich had doen bouwen ten einde der buitenste Koninklijkestraat, tentoongesteld; bij deze gelegenheid had men eene inschrijving geopend, met welker opbrengst men den jeugdigen meester een gouden gedenkpenning liet slagen, waarop zijn beeldenaar voorkwam. Deze gedenkpenning werd in brons in den handel gebracht en G. Wappers teekende W. Geefs' portret op steen voor het tijdschrift *L'Artiste.*

Het jaar 1836 zag hem de gelukkige echtgenoot worden van de toen reeds gunstig gekende schilderes mejuffrouw Isabella Maria Francisca Corr, waarover verder. Ditzelfde jaar zond hij ter driejarige pronkzaal zijne fraaie groep *Genoveva van Brabant*, die in plaat opgenomen werd in den *Compte-rendu du salon* van L. Alvin, benevens 4 *marmeren borstbeelden,* een bron-

zen *Leopold I* en *Francisca di Rimini*, welk laatste het eigendom werd van graaf Hippolyte Vilain XIIII.

Hij werd bij koninklijk besluit van 14 November 1836 tot ridder der Leopoldsorde benoemd.

In 1837 stelde

TEEKENING VAN C. T'FELT, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

hij te Antwerpen drie stukken in marmer ten toon: *Het gebed*, een grafsieraad voor mev. P.P.J. Van Isacker te Antwerpen,[1] *de slaap van het kindje Jezus*, en een borstbeeld van *Joconde.* Op de driejarige tentoonstelling van 1839 verscheen zijn voormelde grafbloemen strooiende *Herder* in marmer; dit gewrocht, uitgeteekend door Borremans, werd in koper gesneden door H. Brown voor het tijdschrift *La Renaissance.*

In 1840 voltooide hij het beeld van *Rubens*, waarvan hem de vervaardiging door de *Koninklijke Maetschappij van Wetenschappen, Letteren en Kunsten* te Antwerpen was opgedragen en dat nog steeds mag beschouwd worden als het beste standbeeld hetwelk eenige stad in België aan te wijzen heeft.[2] Het werd gegoten in de geschutgieterij te Luik, die met deze werkzaamheid echter niet tijdig genoeg gereed kwam, om de tegen 15 Augustus 1840 aangekondigde inhuldiging te laten doorgaan. Diensvolgens bepaalde men er zich toe, 10 dagen later, namelijk den 25^{n} Augustus, een *pleisteren model* van het beeld in te huldigen op het Burchtplein,

(1) Th. Lejeune maakte er eene steendrukplaat van. Zie *l'Artiste*, 1835, n^{r} 1.

(2) Zie *de Vlaemsche School* van 1858, blz. 177.

te Antwerpen. Het eerste model was gebroken, toen men het op het voetstuk wilde brengen. Ter loops en als eene niet onaardige geschiedkundige bijzonderheid zij hier vermeld, dat men het destijds afkeurde dat Rubens met ontdekten hoofde was afgemaald (dit was, zoo meende men, passend voor beelden in Italië, niet in het koudere België); ook de Romeinsche mantel van het beeld werd gegispt. In 1843 werd Rubens' bronzen beeld, na geruimen tijd in eene loods op het Burchtplein te zijn gehouden, bij gebrek aan geld, overgebracht naar zijne tegenwoordige standplaats, het Groenkerkhof. (Men weet dat in 1876 door W. Geefs werd voorgesteld het voetstuk van het gedenkteeken met zij beelden te versieren, maar dat zijn voorstel niet aangenomen werd. Zie daarover ons tijdschrift van 1876, blz. 179.)

In voormeld jaar 1840 zond Geefs voor de 3-jarige tentoonstelling te Antwerpen eene *Jonge stervende christin*, bestemd ter versiering van de grafstede van mev. E. Van Havre-Cornelissen. Dit beeld werd in wit marmer uitgevoerd en is in de maand Mei 1849 geplaatst in de dusgenaamde Rubenskapel in de St -Jacobskerk te Antwerpen.

In 1841 voltooide hij het model voor het bronzen standbeeld van *Gretry*, 15 voeten hoog, dat het volgende jaar ingehuldigd werd op de Universiteitsplaats te Luik en in 1866 is overgebracht naar de Schouwburgplaats van gemelde stad.

In 1842 stelde hij ten toon een marmeren *Grafteeken* voor

mev. de Beriot-Malibran, thans op het kerkhof te Laeken, en drie marmeren borstbeelden van Z.M. Leopold I en van den prins en de prinses van Ligne.

In 1842 ook zond hij naar de Parijsche tentoonstelling zijne *Genoveva van Brabant*, in marmer, wat koning Lodewijk-Philips aanleiding gaf om hem te benoemen tot ridder van het Legioen van Eer. Dit beeld was toen het eigendom van den heer Karel de Brouckere.

In 1843 werd onder zijne leiding een eikenhouten predikstoel in gebloemden ojivalen stijl voltooid voor de hoofdkerk van Luik; deze predikstoel, waaraan 6 jaren gewerkt was, is geplaatst tegen een der pilaren van den middenbeuk der kerk; hij heeft twee trappen en is 60 voeten hoog (gemeten van den grond tot aan het toppunt der kap of klankbord). Het voetstuk bestaat uit vijf diepe beeldsteden, waarin zooveel groote marmeren beelden prijken, door W. Geefs gebeiteld, namelijk: het Geloof, de heiligen Paulus, Petrus, Lambertus en Hubertus; de kuip is zeskantig, evenals het kroonwerk; de doorluchtig gewerkte spits is bekroond met een beeld des Zaligmakers. De groote kerk te Herenthals bezit van W. Geefs een predikstoel in denzelfden trant; voor vele andere kerken, waartusschen die van Schaarbeek, maakte hij heiligenbeelden, altaren enz.

(Wordt voortgezet.)

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

7. Orgel van Hans Goltfus.

Zeggen wij, vooraleer de kerk te verlaten, nog een woord van het orgel. Het klein orgel, in 1548 door Hendrik Nieuhof gemaakt, vernieuwd en verbeterd door eenen Duitscher met name Penselaer, die te Meerhout in den echt trad, staat nu in het koor, achter Sint-Petrusaltaar. Christiaan Penselaer was in de abdij in dienst rond het jaar 1709. - Het groot orgel, thans gesteld op het doxaal, boven den ingang der kerk, werd in 1640 aangenomen door Hans Goltfûs op de navolgende voorwaarden:

'Op heden den 17^{en} July 1640 comparerende voor my Notaris openbaer ende de getuygen naergenoempt d'eersaeme Hans Goutvoet meester orgelmaecker woonende binnen Antwerpen denwelcken heeft verclaert gelyck hy verclaert by desen aenveert ende aengenomen te hebben gelyck hy is aenveerdende ende aennemende by desen vanden Eerw. heer Prelaet van Tongerloe van nieuws wel ende lofbaer te maecken het groot orgel binnen de kercke der Abdye van Tongerloe byden voorscreven iersten comparant gesien ende gevisiteert ter estimatie van meesters hun des verstaende tusschen dit ende een jaer naer date van deser, tenzy dat hem by sieckte oft andere nootsaeckelycke oirsaecke hem sulcx wirde belet, sonder dat hy sulcken belet nyet en sal moghen soecken tzy met ander werck aen te nemen oft andersints directelyck oft indirectelyck in eeniger manieren, ende oft gebeurde (dwelck Godt verhoeden wille) dat hy compt middelertyt ende aleer het voorscreven orgel volmaeckt waere, quaem aflyvich te worden, sal myn Eerw. heer voorsc. aenden voors. meester Hans Goutvoet oft syne erfgenamen betaelen tgene hy aen het begonst werck sal hebben verdient insgelycx ter estimatie als voor, tot welck orgel de voorsc. meester sal moeten maecken vier goede blaesbalcken met houte vouwen, ende nieuwe secreet, ende generaelycken op synen cost doen ende maecken allen tgene tot een goet ende lofbaer orgel gerequireert is, daertoe hy alleenlyck sal mogen te pas brengen allen die materialen van het oudt orgel, soo van tenne, loot, hout als yser, soo vant secreet ende pypen als blaesbalcken dewelcke myn Eerw. heer voors. hem binnen Antwerpen sal leveren, ende het nieuwt werck wederom haelen als tselve gemaeckt sal wesen. Ende aengaende sommige

groote pypen als van pardon (bourdon?) ende trompetten deselve sal hy binnen Tongerloe nieuwt maecken, om dat die midts hunne grootte nyet gevoegelyck en connen vervuert worden, ende die thien groote pypen staende op beyde zyde vande groote casse sal hy alleenlyck repareren alhier binnen Tongerloe, midts byden vs. heer Prelaet daertoe besorgende de boschkolen noodich tot het werck dwelck alhier sal gemaeckt worden. Allen dwelck den voorsc. m^{r} Hans Goutvoet in vuegen ende opde ordonnantien by hem gemaeckt ende onderteeckent, heeft belooft te volbrengen voor ende midts de somme van dry duysent dry hondert gulden eens te betaelen als het voorsc. werck sal wesen volbrocht en geëstimeert in munte van Brabant cours hebbende binnen Antwerpen behoudelyck promptelyck vier hondert gulden diewelcke aende voorsc. somme sullen corten ende dat den voorsc. heere Prelaet hem ende synen knecht den cost sal geven als sy het orgel sullen commen stellen, dwelck den voorsc. m^{r} Hans heeft gelooft goet ende loffelyck te houden sonder datter iet aen sal mancqueren voor twee jaeren naer dat tselve zal gestelt syn, op pene dat hy tgebreck sonder cost oft last van myn Eerw. heer voorsc. sal moeten beteren ter estimatie als voor. Ende den voorsc. heere Prelaet zal den voorsc. mr Hans schadeloos houden ende bevryden als hy int dit werck sal vaceren van alle partyen soo van d'een als van d'ander syde. Allen dwelck partyen respective hebben belooft alsoo te volbrengen ende achtervolgen onder verbintenisse van henne respective persoonen ende goederen hebbende ende te vercrygene constituerende on wederroepelyck mr Guilliam van Langeryse ende..... tzamen ende elcke van hen int besondere om te compareren voorden souvereynen raede van Brabant ende elders daer des van noode wesen sal om hen int tgene voorsc. is volontarlyck te doen ende laeten condemneren. Aldus gedaen ten voorsc. daege ter presentien van Balthasar Fonck ende Cornelius Matthys als getuygen hierover geroepen ende gebeden.

F. Theodorus Abbas Tong.
Balthasar Fonck
Cornelius Matthys.
Hans Goltfûs orgelmacker.

My daerby synde als notꝭ de stipulatie ontvangen hebbende
De Cort.'

'*Ordinantie*

Van een orgel van 16 voeten met een rugghe positiffen van 8 voeten met 2 clavier beginnende C *sol fa ut* tot boven in C *sol fa ut* met desen naervolgende registeren hebbende een appart pedael met naervolgende registeren.

Inden iersten een pedael van 9 clavier, hebbende

1 Een prestant van	16 voeten van tennen
2 Met een fluyt van	8 voeten
3 Met een basanen van	16 voeten
4 Met een trompetten van	8 voeten

Desen naervolgende registeren sullen commen inden opersten clavier,

1 Een prestant van	8 voeten van tennen
2 Een bordon van	16 voeten
3 Een holphiff van	8 voeten
4 Een octave van	4 voeten

5 Een superoctave van	2 voeten

6 Een sexquialter naer haeren art	
7 Een sufflet van	1 voeten
8 Een mixture van	3 ende 4 dobbel
9 Een schrerpe van	3 ende 4 dobbel
10 Een rowen cimbael van	3 dobbel
11 Een trompetten van	8 voeten
12 Een scharmeye van	4 voeten
13 Een cornet van	3 4 5 dobbelen
14 Een vox humana van	4 voeten

Hans Goltfûs,
Orgelmacker.
Ordinantie van het rugghe positieff.

1 Een prestant van	8 voeten van tennen
2 Een holphijff van	8 voeten
3 Een coppellen van	4 voeten
4 Een quintadeene van	4 voeten
5 Een fluyt van	4 voeten
6 Een octave van	2 voeten
7 Een tertien naer haeren aert ghevalueert	
8 Een superoctaeveken van	1 voeten
9 Een quintfluytken van	1 ½ voeten
10 Een mixture van	3 dobbellen
11 Een cimbael van	2 dobbel
12 Een moeselcromhoren	
13 Een nasaert - noch nachtegael trommelen tremblant.	

Tot voorgemelt orgel sullen gemaegt worden 4 goeden blaesbalken met houte vawen.

Tot dezen gemelt orgel sullen te passe ghebrocht worden alle die materiaelen van het ouden orgelen soo van tennen als loot, hout en yser het welcken soo goeden en bequamen in als soude moeten wesen gelyck nieu wercke behoort te wesen. Ende vorts allen materiael soo tot gemelt orgel noch ontbrekt sal den meister op syn kost moeten besorghen ende ooc op synen cost maeken tot Antwerpen nieu secreet ende blaesen balcken, ende allen pijfwerck uutgenomen somighe groote pijf soo van prestant als bordon, holphijf, ende trompette. Ende de heere sullen ghehawen syn den M^{r} die oude materiael als secreet, oude pijpen, blaesbalcken tot Antwerpen te leveren, ende als gemaeckt is wederom herwaerts te haelen. Ende als den M^{r} komt het orgel te stellen sal den prelaet den meester met syn knechts geven serviesse naer behoorte tot den lesten toe, ende te besorghen enigher

boskoolen. Ende oock de M^{r} te bevreyen van partyen soo wel koninckx als staeten partyen.

Hans Goltfûs orgelmacker.'

Eene notarieele akte van 11 Juni 1642 getuigt dat Philippus T'Servranckx, minderbroeder, organist te Antwerpen, Joannes Furnerius en Joannes Verrijt, eveneens organisten, het werk hebben onderzocht en goedgekeurd; een brief van Goltfûs van 2 Januari 1643 spreekt van de organisten van 's-Hertogenbosch en van Rotterdam, en van eenen meester Gommarus, van den voornoemden T'Servranckx en van meester Jan, organist van Gheel, als zijnde tot de keuring ontboden of erbij tegenwoordig geweest. Petrus Abels was toen organist der abdij, met een jaarlijksch loon van 224 gl.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Kroniek.

Antwerpen. 24, 25 en 26 Maart waren in het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen* een 60-tal tafereelen, schetsen en studiën van wijlen E.F. Leemans (zie blz. 19) tentoongesteld, die op 3 April in de zaal Verlat verkocht werden, onder andere: *Gezicht van Puits*, 200 fr. aan den heer Alleman; de *Kempischevaart te Antwerpen*, 700 fr. aan P. Beaufaux; *De molen*, 270 fr. aan Van Hees; de *Koolvliet te Antwerpen*, 210 fr. aan C. Cateaux; *Gezicht op de Schelde*, 100 fr. aan N...; *De reede te Antwerpen*, 550 fr. aan C. Vekemans; *Avond te Anseremmes*, 140 fr. aan J. Nijs; *De Maas bij Dordrecht*, 250 fr. aan Van Hees; de *Koolvliet te Antwerpen*, 100 fr. aan C. Pecher; *Zeestuk*, 155 fr. aan R. Montgomery; *Maanlicht in Holland*, 95 fr. aan Ed. Simillion. Uit Leemans' nalatenschap werden mede verkocht een *Gezicht op den weg van Anthée* door J. Van Luppen, 775 fr. aan K. Van der Schoot; *De maaisters* door J. Breton (?) 80 fr. aan J. Isenbaert; een *Stilleven* van J. Nauwens, 260 fr. aan C. Vekemans. De geheele verkooping bracht 13,000 fr. op. Er bestaat een goed gelijkend borstbeeld van Leemans door J. De Braekeleer.

- *St.-Gregoriusvereeniging.* 26 April ten 8 ure 's avonds had in het lokaal der Koninklijke Harmonie een prachtig toonkundig feest plaats, waarvan hier het programma: Liturgisch gedeelte: 1. *Alma Redemptoris.* Jos. Beltjens; 2. *Missa* (1570). Mangon; 3. A. *O Domine Jesu Christe*, Palestrina (1524 + 1594); B. *Tibi Soli peccavi.* Orlandus Lassus (1520 + 1594); 4. *Coenantibus illis.* Haller; 5. A. *O vos omnes.* B. *Ave Maria.* Dr. Franz Witt; *Alleluia.* Jacob van Berchem (1490 + 1565); *Interludium.* Marche Héroïque. C. Saint-Saëns. - Tweede deel: 1. H y m n u s *Hör mein Bitten.* Mendelssohn (1809 + 1847); *Ick seg vaerwel.* Reinout van Melle (1560 + 1600); Duo. Clari (1669 + 1736); *Vaarwel*, *mijn broeder.* Huibrecht Waelrant (1517 + 1595); Ode aan de H. Cecilia. Händel (1685 + 1759). De opbrengst was bestemd voor de *School voor kerkelijke toonkunst* te Mechelen, gesticht door wijlen N.J. Lemmens (zie 1881, blz. 30). Het feest werd gegeven onder de leiding van Edgar Tinel, bestuurder van voornoemde school, met de medewerking van mev. Lemmens-Sherrington, leerares aan het koninklijk conservatorium, mej. Alphonsina Douillé (Brussel) en A. De Smet, organist, bekroond in de Lemmens-school. Niet alleen kreeg men puike kerkmuziek, maar ook wereldsche muziek uit de XVIe eeuw te hooren. De koren voor vrouwen- en mannenstemmen waren inderdaad onberispelijk te noemen. Mev. Lemmens-Sherrington zong weergaloos schoon. Mej. Douillé en de heer De Smet maakten zich mede uitnemend verdienstelijk. Wat van schier geen enkel concert kan gezegd worben, mag hier naar waarheid worden betuigd, namelijk dat de uitvoering en zoomede de keus van ieder stuk van het programma onverdeelden lof verdienden. Het zeer talrijk publiek liet het den ieverigen

en bekwamen uitvoerders en hun bekwamen leider dan ook niet aan toejuichingen ontbreken. Wij brengen tevens hulde aan de inrichters van dit edele kunstfeest.

Joanna-Desideria Courtmans geboren Berchmans.

Deze voortreffelijke schrijfster is in 1812 geboren te Audeghem in Oost-Vlaanderen, waar haar vader burgemeester was. Haar eerste onderwijs genoot zij op het dorp bij den dorpsschoolmeester en in kostscholen te Lessen en Gyseghem. In 1836 trouwde zij met Jan-Baptist Courtmans (1811 + 1856), alstoen onderwijzer aan eene stadsschool te Gent. Haar eersteling (een dichtstuk) verscheen in 1840 in het *Nederduitsch Jaarboekje.* In 1843 werd haar man benoemd als leeraar aan de normaalschool te Lier. De echtgenooten Courtmans bewoonden deze kleine stad gedurende 12 jaren. In 1856, na het overlijden haars echtgenoots, ging mev. Courtmans zich metterwoon te Maldeghem vestigen, waar zij eene kostschool opende en nog verblijft. Als dichteres werd zij onder andere bekroond te

Veurne in 1841; te Eecloo en Dixmude in 1842; te Poperinghe in 1851; te Antwerpen in 1855; te Rousselare in 1858.

Wij laten hier de lijst harer bekroonde en verschenen werken volgen: DICHTKUNST.

1841.	*Maria Theresia*, lierzang;
1842.	*Pieter de Coninc;*
1842.	*Philippina van Vlaenderen;*
1842.	*Karel van Poucke;*
1842.	*Karel Van Mander;*
1843.	*Margaretha van Brabant;*
1845.	*Tuiltjes voor Godvreezenden;*
1851.	*België's eerste koningin;*
1855.	*Een handvol gedichtjes voor mijne kinderen;*
1855.	*Marnix van St.-Aldegonde;*
1858.	*Lofdicht op het Pausdom.*
	TOONEELSTUKJES:
1855.	*Poets wederom poets;*
1855.	*Twee weezen in de kostschool;*
1856.	*De rentmeester.*
	VERHALEN:
1856.	*Helena van Leliëndal;*
1861.	*De Vlaamsche burgemeester van* 1819;
1862.	*Anna de bloemenmaagd;*
1862.	*De gemeente onderwijzer;*
1863.	*De zwarte hoeve;*
1863.	*De bloem van Cleit;*
1863.	*De zoon van den molenaar;*
1863.	*De bondgenoot;*
1864.	*Griselda;*
1864.	*Livina;*
1864.	*Het geschenk van den jager;*
1865.	*De hut van tante Klara;*
1865.	*Drie testamenten;*
1866.	*Genoveva van Brabant;*
1866.	*Het plan van Heintje barbier;*
1867.	*De zaakwaarnemer;*

1867.	*Edeldom;*
1867.	*De zoon van den mosselman;*
1867.	*Twee zusters;*
1868.	*Nicolette;*
1868.	*Moeder Daneel;*
1868.	*Tante Sidonie;*
1869.	*De schuldbrief;*
1869.	*Moeders spaarpot;*
1869.	*Tegen wil en dank;*
1869.	*Een is genoeg;*
1871.	*Christina van Oosterwei;*
1871.	*Bertha Baldwin;*
1872.	*De wees van het Rozenhof;*
1872.	*'t Was te ver gekomen;*
1873.	*Het rad der fortuin;*
1878.	*Karel Klepperman;*
1882.	*De hoogmoedige.*

Het tijdschrift *Europa* bevat van mevrouw Courtmans een 12-tal verhalen; het *Nederduitsch letterkundig Jaarboekje* 19; de *Vlaamsche School* 3 en het *Nederlandsch tijdschrift* 1.

Verscheidene verhalen van de hoogst verdienstelijke schrijfster werden herdrukt, andere vertaald; tot deze laatste behooren *Het geschenk van den jager*, waaraan de vijfjaarlijksche letterkundige staatsprijs ten deele viel; L. Hymans bezorgde van dezen fraaien roman eene Fransche, dr. E. Buchele, te Stuttgart, eene Hongduitsche vertaling; de *Gemeente Onderwijzer* werd in het Fransch overgezet door Ed. Barlet; *Griselda* en *Het rad der Fortuin* in het Duitsch door M. Van Becelaere te Einsiedelen (Zwitserland); *De hut van Tante Klara* in het Fransch door der schrijfsters zoon Emiel; de in de *Vlaamsche School* verschenen *Tante Sidonie*, *De bloem van Cleit* en nog een verhaal door Paul Fredericq.

Over de bekwaamheden der rijk begaafde vrouw behoeven wij wel niet uit te weiden. Wie onzer lezers kent die niet?

In de ruimste mate, onder alle opzichten, is zij de hulde waardig die haar staat gebracht te worden. Zij heeft opgewekt ten goede, zij heeft geleerd en gesticht, onverdroten, onvermoeid den rijkdom van haar edelen geest en haar liefderijk hart ten beste gevende voor een iegelijk, zonder onderscheid van rang of stand. Duizenden in den lande heeft zij op duurzame wijze aan zich verplicht en de vele geslachten die na ons hare werken zullen lezen, zullen niet minder reden hebben dan wij om mevrouw Courtmans dankbaar te zijn. De hulde van het nageslacht is haar dan ook verzekerd.

Laten wij ons intusschen beïeveren om een gretig gebruik te maken van het voorrecht, hetwelk ons geschonken wordt, der talentvolle schrijfster, terwijl zij nog in ons midden verblijft, onze eerbiedige waardeering en diepgevoelde erkentelijkheid te betuigen op eene harer passende wijze.

Al wie zich daartoe maar eenigszins in de gelegenheid bevindt, behoort deel te nemen aan de ophanden zijnde feestviering. Zooals wij reeds op blz. 50 hebben

gemeld, is de 14de Mei de voor de plechtigheid vastgestelde dag. Het programma van de feestviering luidt als volgt:

GEMEENTE MALDEGHEM.
FEEST TER EERE VAN
VROUWE COURTMANS
GEVIERD

op Maandag 14n Mei 1883, 2n Sinksendag.
Om 1 uur namiddag
Plechtige optocht
der deelnemende maatschappijen, van de statie naar de woning van Vrouwe Courtmans.
Om 1 1/2 ure, CANTATE, muziek vervaardigd door A. Dobbelaere, woorden van C. Willems, uitgevoerd door 200 executanten.
Om 2 ure, FEESTMAAL

en aanbieding der geschenken aan vrouwe Courtmans. Op hetzelfde uur FESTIVAL voor harmonie-, fanfaren- en zangmaatschappijen, ten getale van 40. - Om 6 ure, verloting der geldelijke premiën tusschen de deelnemende maatschappijen. Om 9 ure, VUURWERK, vervaardigd door de heeren Henri Caes & co, opvolgers van M. Pierre Ricard, vuurwerkmakers des konings, te Brussel.

ALGEMEENE VERLICHTING.

Bijzondere treinen, met stilstand in al de tusschen-statiën, zullen door het bestuur van den spoorweg Gent-Eekloo-Brugge worden ingericht.

Namens de inrichtings-commissie:
De secretarissen, H. De Baets, Lod. De Vriese,
De voorzitters, F. De Potter, P. Geiregat.

Gezien en goedgekeurd door het college van burgemeester en schepenen der gemeente Maldeghem.
De secretaris, F. Van Hoorebeke,
De burgemeester-voorzitter, D. De Meyere.

Maandag 14 Mei, ten 7 ure 12 minuten 's morgens, vertrokken wij uit Antwerpen over Gent naar Maldeghem, welke laatste plaats wij rond elf ure bereikten. De aloude zeer schoone gemeente was fraai versierd met vlaggen, wimpels, groen en bloemen. Er waren duizende

OP STEEN GETEEKEND DOOR H. VERBEYST.

menschen te been en de toeloop van v r e e m d e l i n g e n scheen nog vooreerst niet te zullen v e r m i n d e r e n . Schier onafgebroken tot ruim 1 uur zagen wij van alle k a n t e n nieuwe scharen van bezoekers opdagen. Onmiddellijk na onze aankomst, begaven wij ons met eenige vrienden naar de woning van mev. Courtmans, om der geachte schrijfster, die wij in den besten welstand aantroffen, onze broederlijke omhelzing en e e r b i e d i g e groete met onzen h e i l w e n s c h te brengen.

W i j k u i e r d e n vervolgens de gemeente eens rond en namen met genoegen waar hoe recht van harte een iegelijk m e t d e feestviering ingenomen was.

Zeer vele ingezetenen hadden hunne huizen met opschriften ter eere van de heldin van den dag versierd.

Een waarlijk prachtig weder begunstigde het feest.

In de nabijheid van mev. Courtmans' woning was eene verhevenheid gemaakt, waarop de voortreffelijke schrijfster, omringd van hare kinderen en verdere familieleden, het kwart na 2 ure plaats nam. Mev. Courtmans droeg een zwart satijnen kleed en een smaakvol hoofdtooisel van kanten en viooltjes. Aan haren

hals schitterde het juweel, haar in 1841 geschonken door Ferdinand I, keizer van Oostenrijk, als een blijk van waardeering van haar te Veurne bekroond dichtstuk *Maria-Therezia.*

Even over tweeën was de stoet opgesteld, die door mev. Courtmans in oogenschouw zou worden genomen, van op de plaats waar zij was neergezeten,

Aan het hoofd bevonden zich gendarmen te paard, in groote wapenrusting.

Dan volgden: de muziekmaatschappij van Maldeghem, onder de leiding van den heer Dobbelaere; - de burgemeester van de gemeente Maldeghem, de heer De Meyere-De Vildere, omgeven van de overige leden van het plaatselijk bestuur; - de plaatselijke inrichtingscommissie voor de feestviering; - eene schaar in 't wit gekleede jonge meisjes uit de gemeente, die een zeer prachtigen b l o e mentuil voor mev. Courtmans met zich voerden; - de leden der inrichtingscommissiën v o o r de feestviering uit G e n t en andere plaatsen; - lettere n kunstbeoefenaars uit Holland en België; - de leeraars en leerlingen van de staatsnormaalschool voor o n d e r w i j z e r s te Lier; - muziek-, toonkundige, tooneel- en andere maatschappijen (ruim 40 in getal), met hare standaarden en kenteekens; vele van de muziekmaatschappijen gingen spelende in den stoet; - eene onafzienbare massa ingezetenen uit Maldeghem en andere steden en gemeenten sloot den optocht, die zoo bout als waarlijk grootsch en indrukwekkend was.

Onder opwekkende muziek en blij gejuich golfde deze menschenzee voorbij de zitplaats van mev. Courtmans, voor wie schier elke maatschappij een keurigen bloementuil op de verhevenheid achterliet. Daarna werd in den schooltuin eene

cantate zeer goed uitgevoerd door de zang- en muziekmaatschappijen van Maldeghem, onder het bestuur van den heer Dobbelaere, een meester in zijn vak. Dan werd mev. Courtmans door den heer Pieter Geiregat naar de opgesmukte ruime zaal van de gemeenteschool geleid, waar zij plaats nam op eenen zetel, tusschen de heeren Pieter Geiregat en Frans De Potter, voorzitters van de inrichtingscommissie; de leden harer familie, de gemeenteoverheidspersonen en de leden der inrichtingscommissiën schaarden zich aan hare zijde.

De heer Pieter Geiregat hield de volgende rede:

‘Hooggeachte mevrouw,
Het plechtig oogenblik is gekomen, waarop ik mij van eene eervolle en zoete taak kwijten mag. De inrichtingscommissie van het feest ter Uwer eer, gelastte mij, als de oudste harer voorzitters, U de gelukweuschen te brengen van haar en van duizenden Uwer vereerders, van alle Vlamingen, die hun land beminnen en eigen taal en eigen schoon.
Het is al meer dan eene halve eeuw geleden, dat er eene omwenteling ontstond, die in ons land de overheersching van den Franschen geest en invloed bracht, met de minachting voor de spraak der Vlamingen. Gering was het getal van hen, die in den beginne dien geesel dorsten te keer gaan, die als verdedigers dorsten optreden der verdrukte moedertaal. Hij, die dit waagde, stelde zich bloot aan vernedering en smaad.
Eenige moedige mannen, wier namen wij thans met eerbied uitspreken, schudden echter alle vrees af en trokken te velde voor taal en recht. Sterk, door eene innige overtuiging, stonden zij fier en kloek op de bres. Zij werden gehoond, bedreigd, vervolgd, toch wankelden zij niet. Zij waren de apostelen der rechtvaardigste aller zaken, der Vlaamsche Beweging.

Onder deze was Uw echtgenoot, was de heer Courtmans, een der ijverigsten, der krachtdadigsten.
Iedere grootsche daad vindt weerklank in het liefderijke vrouwengemoed. Waren er toen ten tijde vele schuchtere mannen, die de oogen sloten voor Vlaanderens verval, voor taalverdrukking en zedenverbastering, of, nog erger, die met den vijand heulden, er waren vrouwen, die begrepen wat plicht en eer geboden, die het niet konden aanschouwen dat de heiligste gevoelens werden beleedigd, de eerbiedwaardigste rechten werden vertrapt en alom het onkruid op Vlaanderens bodem tierde.
Er stonden Vlaamsche, jeugdige dichteressen op, die onverschrokken de lier grepen en zangen aanhieven ter verheerlijking van Vlaanderens roemrijk verleden, ter ophemeling der voorvaderlijke zeden, ter bestrijding van al wie Vlaanderens verval, Vlaanderens ondergang beoogde.
De zangen dier dichteressen klonken lief en fier en vergden bewondering af. Onder deze was vrouwe Courtmans, geboren Joanna Desideria Berchmans, waart gij, Mevrouw, eene der kundigste, der meest overtuigde.

Uw echtgenoot schreef hoogst verdienstelijke schoolboeken v o o r de Vlaamsche jeugd en onder de Vlaamsche leeraren stond hij als een der beste-aangeteekend. Zijn ijver, zijne werkzaamheid, kenden geene verpoozing. Vader van een talrijk kroost, offerde hij zich geheel voor het geluk der zijnen op, en gij, Mevrouw, stondt als liefderijke, zorgzame echtgenoote, hem steeds trouw ter zijde en deelde zijn lief en leed.

Maar een harde, noodlottige slag moest u treffen! De brave echtgenoot en vader had te veel van zijne krachten gevergd; de dood overviel hem in den bloei der jaren en daar bevondt gij U weduwe met talrijke kinderen en weinig bestaanmiddelen!
Menige andere vrouw zou het hoofd moedeloos gebogen hebben en onder den drukkenden last bezweken zijn. Maar gij, Mevrouw, besefte wat plichtgevoel gebood en vastberaden volbracht gij de edelste, verhevenste zending, die eene vrouw op aarde vervullen kan: gij wijddet u geheel toe aan de opvoeding uwer kinderen.
Wat gij hebt geleden en gestreden zal wel nooit iemand weten. Eene moeder houdt geene geheugenis van slapelooze nachten, van zorg en angst, van zelfopoffering en zwoegen. Een glimlach harer lievelingen en de uitgestane smart is vergeten!
En te midden van al uwe bekommernissen, bij den hardsten strijd om het bestaan, wist gij nog tijd uit te sparen om hem ten nutte van het Vlaamsche volk te besteden.
Het volk, in welks midden gij leefdet, was U zoo dierbaar als uw eigen kroost. Gij zaagt zijne vernedering, zijne onwetendheid, zijne ellende, zijn goed en zijn kwaad en gij voeldet eene onweerstaanbare roeping om meer dan ooit te arbeiden aan zijne opbeuring, aan zijne verzedelijking, aan zijn welvaren.
Gij scherptet uwe pen en uit uw veelomvattend brein en opmerkzamen geest ontsproten nu talrijke prozawerken, romans en novellen, in welke gij, in aandoenlijke, boeiende tafereelen steeds hulde brengt aan menschenliefde, aan huiselijk geluk, aan tevredenheid met zijn lot en aan Vlaamsche hartelijkheid.
In aangenamen, onderhoudenden, zelfs dichterlijken vorm, weet gij de nuttigste wenken te geven, de meest practische middelen aan te wijzen om te kunnen genieten wat het leven op aarde den braven en weldenkenden schenken kan.
Gij wilt meer onderwijs, meer licht, meer broedermin, meer beschaving!

Over al uwe werken, die niet alleen bij ons, maar ook bij onze Noorderbroeders grooten bijval vinden, zweeft een geest van verdraagzaamheid, van gemoedelijkheid, die verkwikt en opwekt. En daarbij vergeet ge nooit, dat eenvoudig zijn en waar het schoone der kunst is.
Vele afgedwaalden moeten uwe werken op den goeden weg hebben terug gebracht, velen moeten zij den uitroep hebben ontlokt: ik wil een beter mensch worden!
En zoo is de avond uws levens aangebroken! Vergenoegd en tevreden moogt gij eenen terugblik werpen op uwen volbrachten, veelvuldigen geestesarbeid. Eer en roem verdient gij er mede in te oogsten. Meer dan eens werden U vereerende onderscheidingen toegekend. Uw hartroerend *Geschenk tan den Jager* werd met den vijfjarigen prijs van het staatsbestuur bekroond. Maar het Vlaamsche volk wil bij die huldebewijzen aan uw uitstekend talent ook de zijne voegen. Het wil toonen dat het erkentelijk is en daarom werd het feest ter Uwer eer ingericht, dat wij heden vieren.
De geschenken, die wij U aanbieden, komen van duizenden uwer vereerders, waaronder vele geringe volkskinderen, die hunne penningen offerden, om U een overtuigend bewijs te leveren, dat gij niet te vergeefs hebt gearbeid, dat het zaad hetwelk gij hebt gestrooid, heerlijke vruchten

draagt, dat het Vlaamsche volk U eert en bemint, gelijk dankbare kinderen eene goede moeder.
Vrouwe Courtmans, moge deze dag de aangenaamste, de zoetste herinneringen bij U nalaten, mocht hij er toe bijdragen om den avond uws levens te verlengen, hem schoon en heerlijk te maken, mocht uw verheven geest er door versche krachten putten om onze letterkunde met nog nieuwe meesterwerken te verrijken!
Dit zijn de wenschen aller Vlamingen: Goed Heil en lang leve, lang leve vrouwe Courtmans!'

Terwijl de toejuichingen, door Geiregats hartelijke taal opgewekt, nog aanhielden, werd het doek weggenomen, waarachter zich het portret van mev. Courtmans bevond, geschilderd door J. Van Biesbroeck, van Gent. De schilder heeft haar recht uitmuntend getroffen; de gelijkenis mag inderdaad sprekend worden genoemd. Mev. Courtmans is voorgesteld zittende in een leunstoel, het hoofd eenigszins voorover gebogen, steunend op de rechterhand, terwijl de linker op den arm van den stoel rust. Wij wenschen den heer Van Biesbroeck met zijn werk geluk. Als het portret, te eeniger tijd, gelijk wij hopen, in een museum belandt, zal het daar niet misplaats zijn. Na de onthulling van het afbeeldsel, werd door den heer De Meyere-De Vildere, burgemeester van Maldeghem, de volgende mededeeling gedaan:

'Achtbare mevrouwen, achtbare heeren,

Door den heer minister van binnenlandsche zaken is mij de taak opgedragen om op dit plechtig feest te mogen bekend maken dat mevrouw Courtmans-Berchmans, onze gevierde Vlaamsche romanschrijfster en dichteres, benoemd is geworden tot ridder der Leopoldsorde! (*Warme toejuichingen*.) Die onderscheiding is eene welverdiende belooning voor de diensten welke zij door hare alom verspreide werken aan de Vlaamsche zaak in het bijzonder, en in het algemeen aan het vaderland bewezen heeft. Ik wil dan met U allen, ja met het gansche land, onze diepe erkentenis betuigen aan onzen welbeminden koning, die de kunsten en wetenschappen zoo hoog waardeert en hunne uitstekendste beoefenaars eene welverdiende belooning weet te verleenen. Leve de koning! Lang leve mevrouw Courtmans!' (*Toejuichingen*.)

Daarna gaf de heer burgemeester lezing van den volgenden telegram, die hem een uur te voren was toegekomen:

'Brussel, 14 Mei.

Door koninklijk besluit van heden is mev. Courtmans-Berchmans tot ridder der Leopoldsorde benoemd geworden. Gelieve mijne hartelijke gelukwenschen bij degenen der talrijke vrienden en bewonderaars onzer begaafde Vlaamsche dichteres te voegen. De minister van binnenlandsche zaken,

G. Rolin-Jaequemyns.'

Een op voorstel van de diep ontroerde mev. Courtmans aangeheven Leve de koning! Leve Vlaanderen! Leve Nederland! werd door alle aanwezigen met instemming herhaald.

Aan het reeds door hem gesprokene, voegde de heer burgemeester van Maldeghem nog het volgende toe, als tolk van de bewoners zijner gemeente:

'In naam der gansche gemeente Maldegem kom ik onze hartelijke gelukwenschen bieden, aan mevrouw Courtmans, de uitstekende Vlaamsche schrijfster, de heldin van dit feest.

Reeds 27 jaren hebben wij de eer en het geluk haar onder onze inwoners te tellen. Ik zeg het geluk, want hoeveel goeds heeft ze niet onder ons verspreid door hare letterkundige werken, die den mensch zedelijker maken en hem liefde voor het goede en het schoone inboezemen, die het hart ontsteken door liefde voor ons vaderland en onze schoone moedertaal!

Die edele vrouw is ook de raadpleegster van al wie zich in moeielijke omstandigheden bevindt. Hare minzaamheid maakt haar toegankelijk

voor alwie hulp behoeft; ook noemt men haar in gansch den omtrek, en wel te recht, de advocaat der armen. Het is daarom, mevrouw, dat ik u hulde breng in de tegenwoordigheid van dit uitgelezen gezelschap en u de verzekering geef dat uw naam met gouden letteren zal geboekt blijven in de jaarboeken onzer geschiedenis! Leve lang mevrouw Courtmans!'
Langdurige toejuichingen volgden op deze woorden.
Nu traden de afgevaardigden van den *Snellaertskring* aan, met een prachtig uitgevoerd adres, versierd met een door den Gentschen kunstschilder Th. Leybaert geteekenden titel en in rood marokijn gebonden door den Gentschen boekbinder Fr. Roegiers.
De *Snèllaertskring* werd opgevolgd door den *Zetternamskring*, namens wien de heer K. Flachet eene diepgevoelde toespraak hield en eene smaakvolle kroon aanbood.
De heer J. Hoste bood namens de gewestelijke afdeeling van het *Willemsfonds* en de *Veldbloem*, van Brussel, aan mev. Courtmans het gipsmodel van haar borstbeeld aan, uitgevoerd door J. Lambeaux.
Afgevaardigden van Schaarbeek en Sint-Joost-ten-Noode brachten een prachtig in blauw leder gebonden album, met letterkundige bijdragen en teekeningen. De dichter K. Bogaerd bood, van wege de Brusselsche maatschappij *De Distel*, een album, dat door een vijftigtal personen was te zamen gesteld.
De hoofdschoolopziener A.C. Van der Cruyssen bestelde der gevierde schrijfster eene gouden pen, namens *De Klauwaarts*, den *Kunstbond*, den *Liberalen Vlaamschen Bond*, den *Vlaamschen Broederbond*, het *Willemsfonds* en het *Vramboutsgenootschap*, allen van Brugge. De heer Sadones, van Gent, overhandigde een prachtig gebonden album.
De heer Verhoes, namens den voornoemden *Vlaamschen Broederbond*, een grooten zilveren gedenkpenning.
De bestuurder der normaalschool van Lier, de heer Temmerman, bood mev. Courtmans eene prachtige kroon aan.
Mev. May, van Brugge, reikte haar een zilveren beker, tot opschrift voerende: *Aan de deugdzame moeder*, *aan de parel van Vlaanderen.* Zij, droeg daarbij de volgende dichtregelen voor:

'Aan u, o schoone ziel, voor kunst en roem geboren,
Kom ik vol eerbied ook mijn huldeblijken biên,
Daar achting voor uw roem mij hiertoe aan komt sporen.
Ach, zoo mijn zwakke rijm uw harte mocht bekoren,
Niets zou ik liever zien.

Ook ik, door minder kunst, maar vriendschapsgloed gedreven,
Vervul hier thans met vreugde een aangenamen plicht
Door u op dezen dag een klein geschenk te geven,
Uit achting, die 'k u draag tot 't einde van mijn leven,
Voor 't goed door u gesticht.

(Wordt voortgezet.)

Eeene wereldkaart, van 1502 gedagteekend,

is door den heer Harrisse teruggevonden in de archieven van het huis van Este, die te Modena bewaard worden. Zij is aan Hercules van Este toegezonden, door zijnen handelsagent te Lissabon, Cantino, en wijst de nieuw, door Gaspar Corte Real ontdekte landen aan. De aardrijkskundigen zullen in de westelijke grenzen den oorspronkelijken omtrek van het oppervlak der nieuwe wereld erkennen, welke

in al de uitgaven van Ptolemaeus tot in het midden, der 16e eeuw voorkomen; maar zij zullen verrast zijn te zien (zoo schrijft een berichtgever), dat het kustland van het schiereiland Florida en van het oostelijk gedeelte der Vereenigde-Staten door zeevaarders, wier namen en landaard onbekend zijn, ontdekt, onderzocht en genoemd zijn, 12 jaren minstens vóór den oudsten tocht naar die streken, welke in de herinnering bewaard is gebleven.

Willem Geefs.
(Vervolg van blz. 74.)

Wij plaatsen hier eene terechtwijzing. Ofschoon de ouders van onzen beeldhouwer in zijne jeugd op de Kattenvest woonden, zooals wij vermeldden, werd hij echter niet daar geboren, maar wel op den hoek van den Grooten-Driesch en de Leguitstraat, thans n^{r}2; in de daaraan palende Kommekensstraat n^{r} 2157 woonde, toen Geefs jong was en zijnen vader in de bakkerij hielp, de beeldhouwer J.F. Van Geel, bij wien de knaap dagelijks broodjes te huis bracht. Dat de bakkersjongen eenmaal des beeldhouwers leerling zou worden, zal Van Geel aanvankelijk wel niet vermoed hebben.

Dank aan den kunstlievenden burgemeester F. Van Ertborn en den wakkeren

FREDERIK DE MERODE, ZIE BLZ. 72.

M.I. Van Brée bekwam Willem Geefs, na zich ter academie te hebben onderscheiden, een jaarlijksch h u l p g e l d van 300 gl. uit de beurzen bij koninklijk b e s l u i t van 13 April 1817 door koning Willem I g e s t i c h t. Men weet, dat reeds in 1815 de grond gelegd was voor d e latere groote prijskampen van Rome (zie daarover onze levensschets van Ferdinand De Braekeleer vader, in de *Vlaemsche School* van 1864, blz. 117).

Nog eene bijzonderheid, die wij niet mogen vergeten te vermelden, is deze: M.I. Van Brée was gelast het koninklijk paleis op de Meir in orde te brengen. Dit verschafte hem de gelegenheid om aan twee uitstekende leerlingen in de beeldhouwkunst der academie de uitvoering op te dragen van vier half verheven beeldwerken (ieder kreeg er twee te doen), waarvoor hij de teekeningen op de ware grootte leverde. Willem Geefs en Jan Baptist De Cuyper (1807 + 1852) waren de twee jeugdige beeldhouwers die deze beeldhouwwerken, welke bestemd waren om later in marmer gekapt te worden, uit pleister vervaardigden. De verdere uitvoering werd onderbroken door de omwenteling die in 1830 losbrak; Jozef De Cuyper (zie 1882, blz. 69) voerde de levensgroote medaillonsportretten uit van beroemde mannen uit de 17 provinciën, alsook de sieraden welke, even als de aangehaalde half verheven geschiedkundige paneelen, de bovenzaal van voormeld paleis nog versieren. Voor de trapzaal ontwierp en teekende Van Brée groote geschiedkundige samenstellingen op cartons die voorloopig tegen de muren genageld waren, voorstellende de *Verovering in Oost- en West-Indië der Nederlandsche bezittingen.*

Wijlen H.M. koningin Louiza-Maria, wier marmeren borstbeeld hij reeds in 1836 voltooide, om nevens des konings borstbeeld geplaatst te worden, dat door hem in 1833 werd gemaakt, droeg aan W. Geefs in 1844 de vervaardiging op van een wit marmeren beeldje van de toen tweejarige prinses Charlotte en later de borstbeelden van HH. KK. HH. den hertog van Brabant en den graaf van Vlaanderen, die den

ouderdom van 10 en 8 jaren bereikt hadden. De beeldjes der drie koningskinderen werden op hout gegraveerd door J. Hemeleer en verschenen in het *Album National*, uitgegeven te Brussel door Ch. Hen, in 1845. De beeldhouwer legde met deze werken veel eere in. De borstbeelden der jonge prinsen werden door Geruset in pleister gegoten en in den handel gebracht; voor het b e e l d j e der jeugdige prinses werd geene dergelijke vergunning gegeven.

In 1845 stelde W. G e e f s de prachtige marmeren groep van drie levensgroote beelden ten toon, die in de Ste-Gudulakerk, te Brussel, h e t familiegraf van den graaf Cornet de Ways-Ruart versiert, zijnde eene zinnebeeldige v o o r s t e l l i n g van den *Godsdienst*, de *Eeuwigheid* en het *Leven*, uitgedrukt door eene vrouw en haar van ouderdom kromgebogen man, die hun zoon te gemoet treden, welke zich bij het wederzien zijner ouders op de knieën heeft geworpen. Gelijktijdig met dit werk, stelde Geefs eene groep ten toon, die de *Schoonheid door de liefde ontbloot* te aanschouwen geeft (deze laatste groep bevindt zich in de galerij van den heer Abel Warocquié, op zijn kasteel te Mariemont). Hetzelfde jaar ontwierp hij de marmeren grafstede, in ojivalen stijl, die koning Leopold I aan de basiliek van de gemeente Sint-Hubertus schonk. Deze grafstede is geheel van prachtig wit marmer; in het voetstuk prijken 8 halfverheven beeldwerken, ontleend aan het leven van den heilige, benevens zinnebeeldige engelen; aan de hoeken staan 4 bisschopsbeelden; bovenop ligt de heilige Hubertus in bisschoppelijk gewaad uitgestrekt. Het werd geplaatst in 1848. (Zie over *Sint-Hubertus* onzen vorigen jaargang, blz. 180.) Er bestaat eene steendrukplaat van, alsook eene houtsnede, verschenen in het *Musée populaire de Belgique*, geteekend door J. Van Severdonck en gegraveerd door Ad. Ligny, welke wij hier mededeelen.

Voor de Sint-Servaaskerk te Maastricht maakte W. Geefs een beeld van Karel den Groote, dat in 1845 geplaatst werd.

Ook van dit tijdvak dagteekent zijn grafteeken voor de barones Snoy. (Mede in 1845 maakte zijn eerste leerling, Jan Van Exel, een beeldje van W. Geefs, dat den meester in zijne werkkleeren, met eenen hamer in de hand, vertoont. Van dit in den handel gebracht fraaie beeldje werden vele exemplaren verkocht.)

Bij de hervorming

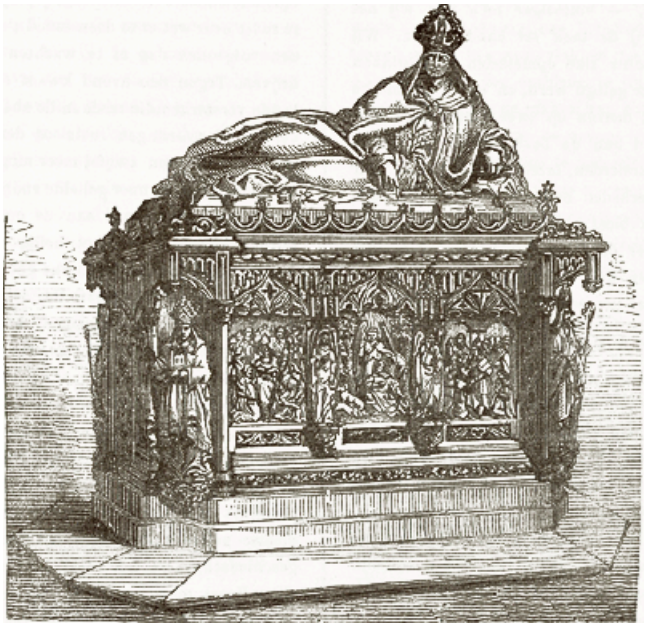

GRAFSTEDE VAN DEN HEILIGEN HUBERTUS.

der *koninklijke academie van België* te Brussel en de stichting der klasse voor schoone kunsten in 1845 werd W. Geefs door het staatsbestuur geroepen om daarvan deel uit te maken als kunstoefenaar; hij betoonde zich steeds een der werkzaamste leden van zijne klasse, die hem in 1858 tot haren bestuurder koos, bij welke gelegenheid hij op dealgemeene openbare vergadering eene redevoering hield *Over het schoone in de kunst en bijzonder in de beeldhouwkunst.* Hij maakte ook deel uit van de bijzondere commissie van financiën enz. enz.[1].

In 1847 maakte hij een grafgedenkteeken in marmer voor koning Willem I van Holland; in 1848 een standbeeld van lord Carbury voor Ierland; in 1850 een beeld, als voorstelling van *De Eeuwigheid*, in wit marmer, dat geplaatst werd op het grafgedenkteeken van den heer C.J. Stier van Ertborn, door dezes erfgenamen opgericht in de voornoemde Rubenskapel in de St.-Jacobskerk te Antwerpen.

Bij koninklijk besluit van 1 November 1851 werd hij tot officier in de Leopoldsorde bevorderd.

Hit jaar voltooide hij *Paul en Virginie* voor de galerij van koningin Victoria te Windsor. Van deze groep liet hij een exemplaar achter in brons. Het volgende jaar leverde hij de *Maagd van Gent*, een groot marmeren standbeeld, dat te Gent op het gebouw van den staatsspoorweg prijkt.

In 1852, bij de stichting of juister bij de herinrichting van het academisch lichaam, te Antwerpen, werd door koninklijk besluit van 20 September W. Geefs tot lid daarvan benoemd.

In 1853 maakte W. Geefs een groot beeld, *De gerechtigheid*, voor het justitiepaleis te Verviers; voor datzelfde gebouw vervaardigde hij marmeren standbeelden van de Belgische rechtsgeleerden Louvrez, de Mean, d'Andrimont en Leclercq.

(1) Zie: *Tables générales du recueil des bulletins de l'académie royale* enz. of *Bulletin de l'académie*, 2e reeks, deel v, blz. 247.

In 1853 ook maakte hij een grafgedenkteeken voor mev. Amedeus Vilain XIIII-Marneffe, opgericht in de kerk van Wespelaar.

In 1854 leverde hij een standbeeld, dat geacht werd *België* voor te stellen, aan het kristallen paleis te Sydenham. Op de driejarige tentoonstelling van dit jaar te Brussel prijkte zijn *standbeeld van Z.M. Leopold I*, in marmer, besteld door het staatsbestuur voor de kamer van volksvertegenwoordigers, waar het sedert 1856 bijgezet is, alsook het borstbeeld van den heer Ed. Fetis, bestuurder van het muziekconservatorium te Brussel.

Zijn *Verliefde leeuw*, eene marmeren groep die in het rijksmuseum schittert, dagteekent van 1851 en verscheen op de driejarige tentoonstelling van 1857 met de marmeren borstbeelden van wijlen graaf F. de Merode en ridder Wyns van Raucourt; de *Verliefde leeuw* en het voormelde standbeeld des konings prijkten op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1855. In het jaar 1857 leverde Geefs den predikstoel die de kerk van de heiligen Joannes en Nicolaas te Schaarbeek versiert; dezelfde kerk bezit van hem een marmeren altaar. Omstreeks denzelfden tijd legde hij de laatste hand aan het $4^{m}67$ hooge Leopoldsbeeld dat de congreskolom te Brussel bekroont en in de geschutgieterij te Luik in brons gegoten werd; de inhuldiging had plaats gedurende de Septemberfeesten in 1859.

(Wordt voortgezet.)

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

IV. De kerk na de afschaffing der abdij

Het gelukte ons - niet zonder moeite, wij bekennen het, - de voormalige abdijkerk te herscheppen, en wel op eene wijze, zoo niet bevredigend voor eenieder, - het is immers moeilijk aan de straat te werken, - volledіger toch dan wij het durfden verhopen toen wij de taak ter hand namen. Wij hebben vooreerst het gebouw zien opmetselen, te beginnen van den eersten steen die er gelegd werd, en er de algemeene schikking van nagegaan; daarna op twee verschillige tijdstippen een bezoek gewijd aan de bezichtiging der kunststukken, die den tempel versierden, tezelfder tijd hier en daar eenige ongekende bijzonderheden over de meesters aan den dag brengende. Ons werk bleef onvoltooid, zoo wij er niet een woord bij voegden over de feiten, die de vernietiging der kerk voor gevolg hadden, en over de verspreiding der kunststukken. Laten wij dus daar nog eene bladzijden aam besteden.

1. De laatste dag der abdij.

Een dag van wee is de zesde December van het jaar 1796, in de geschiedenis van Tongerloo. De bladzijde der jaarboeken, aan dien rampspoedigen dag gewijd, is besproeid met de tranen, niet alleen van de kloosterlingen, door een snood geweld uit hunne heilige eenzaamheid verdreven, maar ook van heel de bevolking der omstreek, innig verbonden aan de kloosterbewoners door de liefde en de dankbaarheid, die eene zeveneeuwenlange reeks van weldaden, zoo op stoffelijk als op zedelijk en godsdienstig gebied, in aller harten had ontstoken.

Sinds lang reeds was het een gedurig gaan en komen van commissarissen, legeroversten en soldaten der republiek, maar nu, dat voor twee maanden, bij decreet van 15^{n} Fructidor, jaar IV (31^{n} Augustus 1796), de wet, die de kloosters afschafte en hunne goederen verbeurd verklaarde, op de Belgische provinciën werd toegepast; - nu was er geene verpoozing meer in die onheilvoorspellende bezoeken, die, als voorbereiding der eindelijke afschaffing der abdij, thans voor doel hadden den staat der goederen en de lijst der kloosterlingen op te maken. Lefeuillez, Laurance, Degand, Périn en Van Looy, om enkel de voornaamste te noemen, zijn de commissarissen, die wij er achtereenvolgens aan 't werk vinden. De hoofdcommissaris Périn en de kantonale Van Looy zouden hier de laatste uitvoerders zijn der godsdiensthatende wet.

Op de aanhoudende weigering der kloosterlingen den staat hunner eigendommen en de naamrol der religieuzen over te leveren, - iets wat te voren reeds gedaan was, maar dat zij nu als eene medewerking aan de afschaffing, en derhalve als ongeoorloofd, aanschouwden - zoo was hun, den 1^{en} December, een departementeel besluit medegedeeld, inhoudend dat met 25^{en} Brumaire (15^{en} November), de twee decaden waren begonnen, na verloop van welke zij het klooster zouden moeten verlaten, of er met geweld uit verdreven worden. In den namiddag van den 5^{en} December ging het decree uitgevoerd worden, toen de kloosteroversten, voor de commissarissen ontboden, hun de opmerking maakten, dat, naar het voorschrift der wet en krachtens hunne commissie, zij niet bevoegd waren om het feit te voltrekken, dat de tegenwoordigheid eischte van eenen bijzonderen agent der republiek. Die woorden brachten zoowel de commissarissen als de bijzijnde officiers in weifeling, ja, zij geraakten onder elkander in twist over wat er te doen stond; doch

zij besloten eindelijk den volgenden dag af te wachten en dan de zaak door te drijven. Tegen den avond kwam een veertigtal soldaten de bende versterken, die reeds in de abdij lag. Onnoodig te zeggen dat de kloosterlingen rusteloos den nacht door brachten; er was immers geen twijfel meer mogelijk, de nakende dag zou de vernietiging hunner geliefde abdij beschijnen.

Voordat de dageraad aan de oosterkim glansde, droegen talrijke kloosterlingen het heilig misoffer op, waar al de andere bij tegenwoordig, hunne gebeden vereenigden met die der priesters en het droevig lot, dat hen wachtte, den Heere van barmhartigheid aanbevolen. Geen dag was voorbijgegaan sedert het bouwen des tempels, dat is sedert ruim 260 jaren, zonder dat het onbloedig slachtoffer op zijne altaars was opgedragen; want zelfs in de woelige dagen der xvi^{e} en XVIIe eeuwen, toen het grootste gedeelte der kloosterlingen veiligheidshalve genoodzaakt was de wijk te nemen, en soms jaren lang, nu de refuge van 's-Hertogenbosch, dan die van Mechelen bewoonde, waren er immer eenige priesters ter plaatse gebleven, die, naar het uitdrukkelijk getuigenis der geschiedschrijvers, het geluk hadden zonder onderbreking den altaardienst te bezorgen[(1)]. Den eerstnavolgenden dag zal de tempel opgehouden hebben een huis van gebed te zijn, ontheiligd door de schanddaden eener goddelooze bende en beroofd van de aanbiddelijke geheimenissen des altaars.

Gesterkt door het gebed en door de beschouwing van den Godmensch ter hunner liefde geslachtofferd, verbeidden de kloosterlingen het hartverscheurend woord, dat hen als vreemdelingen zou verjagen uit hun eigen huis en op den weg der ballingschap zenden. Het slachtoffer waakte; de beulen, commissarissen en soldaten, die tot laat in den nacht met slempen, schertsen en twisten zich onledig hielden, sliepen intusschen rustig voort, en het was meer dan negen ure, toen zij verschenen en de eischen der vorige dagen andermaal deden gelden. Zij drongen bijzonder er op aan, dat de kloosterlingen hunne namen zouden opgeven om de *bons* te genieten, door het gouvernement aan de verjaagde kloosterlingen toegekend. Doch ook dat was in hunne overtuiging ongeoorloofd en werd weigerend van de hand gewezen[(2)]. Die onderhandelingen vertraagden voor eenige uren het noodlottig oogenblik.

(1) Zie onder andere Sanderus, *Chor. Sac. Brab.*, I, p. 333, 339.

(2) De *bons* waren vergoedingen aan de verjaagde kloosterlingen verleend, maar die niet mochten gebruikt worden dan tot aankoop van nationale goederen, in de vereenigde departementen gelegen, noch aan leeken overgelaten. Over het al of niet geoorloofde van de aanneming dier *bons* was men het niet eens onder de geestelijkheid; de meesten waren voor het ontkennend gevoelen, schoon het tegenovergestelde nadien, onder zekere voorwaarden, door eene pauselijke verklaring, het ware bleek te zijn. De algemeene overtuiging, dat de verkoop der nationale goederen geen stand zou houden en ongeldig verklaard worden bij den terugkeer der orde, deed er nog meer naar den kant der onthouding overhellen. Zie de *Précis historiques*, 1872, p. 270. De *bons* bedroegen 15,000 livres voor iederen kloosterling, 5000 voor de leekebroeders, 10,000 voor de vrouwelijke kloosterlingen. 3334 voor conversen en donaten.

Daar het nu bij elf ure geworden was, de gewone etenstijd der kloosterlingen, zoo werd hun als eene uiterste gunst toegestaan voor het vertrek een karig middagmaal te nemen.

Gelijk de Zaligmaker, na het laatste avondmaal met zijne leerlingen genuttigd te hebben, van de eetzaal ging naar zijne gewone bidplaats, op den Olijfberg, om zich daar in het gebed tegen het aannaderend lijden te wapenen, zoo keerden de kloosterlingen van den refter ter kerke weder. Ruim een uur had hun gebed geduurd, toen de commissarissen en de legeroversten binnenrukten, terwijl de soldaten buiten de wacht hielden. - 'In naam der wet en der republiek, zoo snauwde Van Looy den prior toe, gebied ik u en de uwen van hier te vertrekken en onmiddellijk, zonder toeven, de plaats te ruimen. Komt gij niet spoedig mijne bevelen na, zoo doe ik u door het krijgsvolk buitenwerpen....' Geweld kon hier niet baten, en lag toch ook niet in den aard van de slachtoffers. De prior Anselmus Beke, in de afwezigheid van den prelaat met de zorg der abdij belast, bepaalde zich dus in den naam van allen protest aan te teekenen tegen het ongelijk hun aangedaan, en, dewijl het menschelijk gerecht zich medeplichtig maakte aan de lafste onrechtvaardigheid, beriep hij zich op den oppersten Rechter, voor wien allen eens zouden ten oordeel staan. Het kon niet anders of de uitdrijving moest gebeuren in de taal der overweldigers, en derhalve was de prior verplicht zich van dezelfde taal te bedienen. Zijne slotwoorden, in schrift aan de commissarissen overhandigd, luidden in den oorspronkelijken tekst:

'*Oui, citoyens, nous cédons à la force, et nous sortons, et nous déclarons en même temps devant le ciel et la terre, que ce n'est que par cette contrainte et par cette*

BRIEFZEGEL VAN A. BEKE.

force qu'on nous fait, que nous quittons ces lieux sacrés que nous avions choisis librement pour servir Dieu toute notre vie, *et pourvoir au bien spirituel et corporel de notre prochain.*

Ce que j'atteste au nom de la communauté de l'abbaye de Tongerloo, assemblée le 6 *de X*^{bre}, *à dix heures du matin*, 1796.

A. Beke, Prior Tongerl.'

Het stuk is tegengeteekend door den commissaris Périn, de officieren Layero of Lagero Saye en Petagy en Karel Leir.

Na de aflezing van die protestatie, plooiden allen eene laatste maal de knie op den gewijden grond en verlieten weemoedig den tempel. De commissarissen, wellicht beschaamd over de taak, die zij uitvoerden, maakten rechtsomkeert bij de kerkdeur; ook Judas had het hart niet het slachtoffer te volgen dat hij in handen zijner beulen had overgeleverd.

Op het voorplein hielden de kloosterlingen, onder de bewaking der soldaten, eenen tijd stil. Twee zieke medebroeders waren nog achter, voor welker vervoer karren moesten gezocht worden. Eindelijk togen zij de poort uit, waarbuiten eene saamgepakte menigte hare tranen met die der kloosterlingen mengde, ja, zelfs onder de ruwe soldaten werden enkelen opgemerkt, wier bronzen hart door het tooneel geraakt was, en die zich eenen traan uit het oog wischten. Heel de natuur scheen mede te treuren: een dik sneeuwtapijt overdekte de aarde als met een

lijkkleed en als verdikte engelentranen waren de sneeuwvlokken, die uit den hemel nedervielen. Aan het einde der ontbladerde lindendreef, waar de wegen in vier richtingen de takken van het kruis verbeelden, knielden allen nog eens onder de zegenende hand van den overste, vooraleer van elkander te scheiden en gene langs hier, deze langs daar eene schuilplaats te gaan zoeken. - ‘Zoo eindigde, schreef een der kloosterlingen in zijn dagboek, die betreurenswaardige zaak, totdat het den Heere behage ons wederom te vereenigen; zoo hield ons roemrijk huis van Tongerloo op van te bestaan.’

Op den dag der afschaffing telde de abt Godefridus Hermans onder zijn bestier 118 kloosterlingen, van dewelke het grootste getal herderlijke bedieningen of andere geestelijke ambten buiten het klooster vervulden, zonder de zes novitiën te rekenen, welke door de verjaging belet werden hunne roeping in te volgen.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Tentoonstelling van schoone kunsten te Parijs.

De jaarlijksche tentoonstelling voor schoone kunsten, ingericht door kunstbeoefenaren, is in het nijverheidspaleis op 1 Mei geopend en bevat 8084 kunstwerken, waartusschen 4900 tafereelen, zijnde 300 meer dan het vorige jaar. Tusschen de werken van Belgische tentoonstellers zagen wij de volgende:

E. Carpentier, *Eene te vereffene zaak;* F. Charlet, *De zaaiers;* E. Charlet, 2 portretten; A. Clarys, *Dieren;* P.J. Clays, *Zeestuk;* F. Cogen, *Visschers;* Coosemans, *Landschap*; F. Courtens, *Voormiddag;* J. Croegaert, *Stadsgezicht;* A. De Knyff, *Landschap*; G. Delsaux, *Landschap;* L.H. Devillez en J. Dillens, *Borstbeelden in marmer;* A. De Vriendt, *Paus Paulus III voor het portret van Luther;* J. De Wit, *Studiestuk;* L. Frederic, *H. Franciscus* (drievoudig stuk) en *Krijtverkoopers* van de laatste driejarige tentoonstelling van Antwerpen; F. Gailliard, *Gezicht op Treurenberg;* F.J.C. Halkett, *De non*, volgens Diderot; A. Hamesse, *Kerk van Herbeumont* en *Gezicht uit Ardennen;* L. Herbo, 2 genrestukken; K. Hermans, *De getrouwde;* A. Heymans, *Landschap;* E. Hoetericckx, *De aangift bij het tolkantoor;* J.B. Huysmans, *Oostersch binnenvertrek;* D. Oyens, *De bekroonde;* P. Oyens, *Portret van D. Oyens;* P. Pantazis, *Herinnering aan Athene;* mev. H. Ronner, *Nieuwe huurders;* E. Smits, *Studiekoppen;* L. Speekaert, *Naakt beeld;* H. Stacquet, *Kanaal te Oostende* en *Omstreken van Brussel;* J. Van Beers, twee schilderijtjes, *Terugkeer van de wedrennen* (eene jonge wereldsche vrouw in open rijtuig) en *Rigoletta* (eene jonge dame ten harent uitgestrekt op eene tigerhuid); G. Van den Bos, *Stilleven;* E. Van Gelder, *Honden;* G. Van Haise, *De H. Livinus kreupelen genezende in Vlaanderen;* E. Van Hove, *Een geneesheer van voorheen;* G. Vogels, twee zeestukken; F. Willems, *De strik;* R.P. Wytsman, *Landschap.*

Bij het openen van de tentoonstelling is er het volgende gebeurd. De schilders Vauquelin en J. Van Beers, die hunne stukken slecht geplaatst achtten, hebben deze deels beklad, deels met messen in stukken gesneden. Beide werden naar den voorzitter der maatschappij geleid, waar men hun de kaarten van tentoonsteller ontnam; voortaan, zoo wordt gemeld, zullen hunne werken op geene tentoonstelling van de maatschappij meer worden toegelaten.

Aan de volgende Belgische kunstbeoefenaren zijn onderscheidingen toegekend: graaf J. de Lalaing, schilder en F. Lauwers, plaatsnijder een eeremetaal van 3^{e} klasse J. Coosemans en G. Vanaise eene eervolle melding.

In September heeft de van overheidswege ingerichte driejarige tentoonstelling plaats (zie 1882, blz. 153); voer deze zijn 611 Fransche en 188 buitenlandsche kunstbeoefenaren opgegeven, waartusschen uit België 31 schilders en 16 beeldhouwers, uit Holland 10 schilders en 2 beeldhouwers.

Kroniek.

Antwerpen. Er is aangevraagd en het gemeentebestuur heeft toegestemd, om het stoffelijk overschot en het gedenkteeken van Jos. Lies weg te nemen van de niet meer gebruikt wordende begraafplaats Stuivenberg en ze over te brengen naar de begraafplaats van het Kiel.

- De heer Ed. Kums heeft eene grijsschildering van P.P. Rubens aangekocht, voorstellende graaf Olivarez, hertog van Sint-Lucas, in ovaalvorm, omringd van palmtakken, terwijl twee engelen het onderdeel steunen op een zinnebeeldig voetstuk. Het stuk is 0^{m}60 hoog en 40 c. breed. Het werd gegraveerd door P. Pontius en Galle den jonge. Deze schildering werd in 1881 in de veiling der verzameling van den hertog van Hamilton verkocht voor fr. 12,812.50 aan den heer Winckworth.

- Aan de wed. De Backer, drukster te Antwerpen, is door het college van burgemeester en schepenen eene som van 2000 fr. toegestaan, voor de uitgave van een *Armorial des institutions communales d'Anvers* door P. Génard, uitmakende 6 afleveringen van 5 platen; elke aflevering kost 5 fr.

- Onze lezers zullen zeker met veel belangstelling vernemen dat onze talentvolle medewerker de heer J. Staes zijne levensschetsen van *Antwerpsche reizigers van de vroegste tijden tot op heden*, waarvan er eenige in ons tijdschrift werden opgenomen, in een lijvig boekdeel verzameld het licht gaat doen zien bij den uitgever L. Janssens, Kerkstraat, St.-Willebrords. Het werk, dat ruim 500 bladzijden zal bevatten, zal in afleveringen van 48 blz. verschijnen. Om de 14 dagen verschijnt telkens eene aflevering die 50 centiemen kost. De inschrijving voor het werk in zijn geheel is bepaald op 5 fr. Wij sporen met de meeste warmte tot inschrijving aan. Het geldt hier niet slechts een *aangenaam,* maar tevens een *nuttig* en veelzijdig *leerend* boek.

Brussel. Het rijksmuseum is verrijkt met drie schetsen van Rubens: 1. *Mercurius Argus doodende om Io te verlossen*, 2. *De schaking van Hippodamie* en 3. *De val der Titanen;* deze schilderingen komen zoo het schijnt uit Spanje, waar zich de tafereelen bevinden (de twee eerste zijn in het museum te Madrid, het derde in het Escuriaal) welke naar de voormelde schetsen vervaardigd zijn. Hetzelfde museum ontving van een ongenoemde een portret van admiraal De Wit.

- Het museum van hedendaagsche meesters is vermeerderd met een tafereel, *De weduwe met hare kinderen*, van Alfred Stevens, door het staatsbestuur besteld voor 40,000 fr. Er wordt plaats gemaakt, in hetzelfde museum, voor Gallaits groote

schilderij, *de Pest van Doornik*, die sedert 5 Mei tentoongesteld is in het Paleis van Schoone Kunsten ten voordeele der kas van bijstand voor Belgische kunstenaars.

- Sir Savile Lumley, sedert zeer vele jaren gezant van Engeland te Brussel, bekend als liefhebber-schilder en niet minder als een mild en verlicht kunstvriend, aan wien niet weinig Belgische schilders voor goede prijzen stukken hebben verkocht, gaat Brussel en België verlaten, om zijn land te vertegenwoordigen als gezant te Rome. Zijn vertrek wordt algemeen betreurd. De heer Lumley heeft zijne fraaie verzameling van oude penningen aan het Belgische rijksmuseum geschonken.

- Voor den tweejaarlijkschen cantatenprijskamp (zie blz. 66) zijn 33 Fransche en 23 Vlaamsche dichtstukken ingezonden. Buitendien zijn 4 Vlaamsche stukken uitgesloten, omdat zij door de inzenders onderteekend waren.

Gent. De driejarige tentoonstelling voor schoone kunsten zal 26 Augustus geopend en 4 November gesloten worden. *De kunstwerken in te zenden vóór* 28 *Juli.* De kosten van heen en weer zenden zijn voor rekening der besturende commissie. Voor inlichtingen enz. zich te wenden tot den heer F. Van der Haeghen, secretaris der tentoonstelling. Er zijn 15 gouden eeremetalen door het staatsbestuur beloofd voor de beste werken en men beschikt reeds over 50,000 fr. voor aankoopen voor het museum, ongerekend die voor de verloting.

- Emiel Callant (bij wien men inschrijven kan, Kluiskensstraat n^{r} 1, te Gent) gaat een dichtbundel uitgeven, getiteld: *Lentebloemken*, ten voordeele der nagelatene betrekkingen van onlangs op zee verongelukte schippers van Heyst en Blankenberghe. Prijs: fr. 0.75.

- Den 16^{n} April is in het bijwezen van de hooge overheden, studenten en een groot getal belangstellenden, door den minister van openbaar onderwijs den heer P. Van Humbeeck de eerste steen gelegd van het nieuw lokaal, dat voor de hoogeschool gaat opgericht worden, volgens de plannen van den bouwmeester A. Pauli. De gebouwen zullen eene ruimte van 8000 vierkante meters innemen. De voorgevel, in de Kalkstraat, is 138^{m}50 breed; de gevel in de Rogierstraat heeft eene ontwikkeling van 157^{m}50. De leeraar A. Callier en de student Herman hielden toespraken.

- De beeldhouwer-schilder Karel De Kesel ontvangt van het staatsbestuur 7000 fr. om in de koninklijke galerij te Turijn eene kopie te gaan schilderen naar een zich aldaar bevindend portret van A. Van Dyck.

- Bij A. De Vestel, Stoppelstraat 48, is verschenen: *De Visschers van Blankenberge*, rouwlied, woorden van Ad. Droesbeke, muziek van Richard Bogaert, opgedragen aan den heer Van Mullem, burgemeester van Blankenberghe, naar aanleiding van zijn liefdadigen oproep ten voordeele der ongelukkige visschersgezinnen zijner stad.

- Bij H.L. Stepman, Oudburg n^{r} 30, is verschenen: *Schets eener geschiedenis der abdijen van St.-Baafs en St.-Pieters* door Jozef Van Deurme, een Antwerpenaar. Dit zeer belangrijk boek van 115 blz. beschrijft den oorsprong en de ontwikkeling, den bloei en de afschaffing van voormelde gestichten, naar de beste oorkonden en volgens de betrouwbaarste geschiedschrijvers. Met de overtuiging dat geen belangstellend lezer het werk van den heer Van Deurme onvoldaan wegleggen zal, vestigen wij, onder aanbeveling, er hier de aandacht op. Het duidelijk geschreven en gedrukt boek is versierd met het zegel van St.-Pieters en het wapenschild der heerlijkheid van St.-Baafs, terwijl de dichter K. Delmotte er nog een verzenstuk aan toevoegde. Prijs: 1 fr. Verkrijgbaar bij alle boekhandelaren.

Kerk te Oostacker (Slootendriesch) in Oost-Vlaanderen.

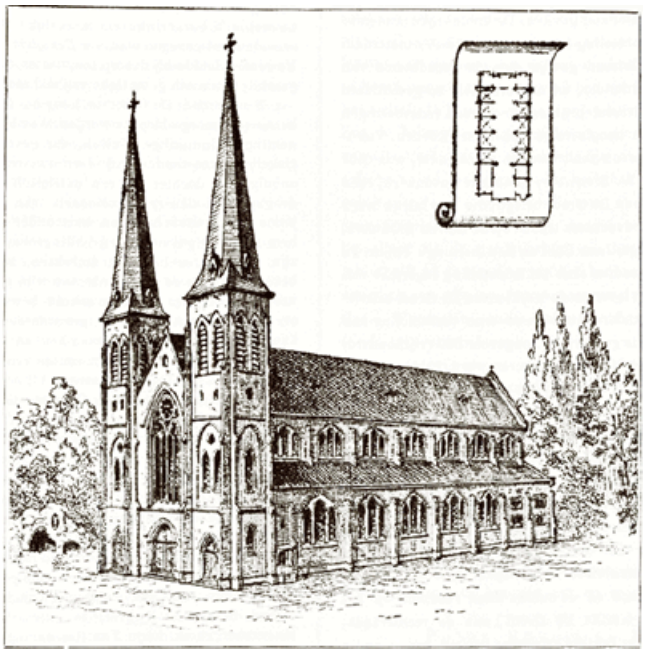

PHOTOZINCOGRAPHIE NAAR EENE STEENSNEDE VAN C. T'FELT.

De hier afgebeelde kerk verheft zich in de gemeente Oostacker, wijk Slootendriesch; zij werd geheel voor rekening van mev. de gravin van Courtebourne gebouwd, onder de leiding en naar het plan van den Gentschen bouwmeester Van Hoecke-Peeters, door de aannemers Steyaert en Sloedens. Zij is opgetrokken in den oorspronkelijken ojivalen stijl der XIIIe eeuw, is 48 meters lang en 22 meters breed en vormt een langwerpig vierkant zonder kruisbeuken. De rechte eindmuur in het koor bevat 3 lange vensters, waarvan het middelste hooger is dan de 2 andere. Het gebouw bestaat uit een enkelen beuk, welks houten gewelf eene buiging heeft van 8 meters; de beuk is 22 meters hoog en van boven verlicht door drielobbige vensters; aan elken kant zijn vijf kapellen, insgelijks verlicht door drielobbige vensters, welker hoofden dienst doen als inwendige steunmuren, met eene opening om van de eene kapel in de andere te gaan en alzoo rondom de kerk.

De voorgevel is voorzien van twee torens, ieder 56 meters hoog.

Van binnen wordt de kerk met pracht en smaak versierd. Geheel het koor is reeds voorzien van muurschilderingen, in den trant des gebouws; ook zijn er reeds verscheidene gothische altaren en biechtstoelen in eikenhout.

In de nabijheid der kerk bevindt zich eene zoogenoemde grot van Lourdes, nagevolgd op de te Lourdes in Frankrijk bestaande grot van de wonderdadige Lieve-Vrouw. Aan deze omstandigheid heeft Oostacker zijnen bijnaam van Vlaamsch Lourdes te danken en is het eene plaats geworden die jaarlijks door vele duizende bedevaartgangers uit België en Holland wordt bezocht. Er zijn dagen, waarop meer dan duizend bedevaarders, uit Vlaanderen en Brabant, hier hunne godsvrucht komen betoonen.

Sigarenasch, als meststof voor bloemen,

wordt sterk aanbevolen door de Nederlandsche Landbouwcourant, inzonderheid voor de meestal zoo karig gevoede kamerplanten, mits zuiver, zonder andere

inmengselen, zooals eindjes sigaar, gebruikte phosphorsiekjes enz. 't Is geringe moeite, voor eenen rooker, om de asch zijner brandende sigaar in een afzonderlijk bakje te vergaren. Honderde kamer- en potplanten kunnen daarmede nu en dan eens aangemest worden, waardoor de groei en kracht der gewassen veel zal winnen.

Hugo De Groot.

Het 3e eeuwfeest van Hugo De Groot is den 10n April met gepasten luister in Holland gevierd. De koninklijke academie van wetenschappen, afdeeling letterkunde, hield te Amsterdam eene vergadering uitsluitend gewijd aan de gedachtenis van den beroemden Nederlander, wiens borstbeeld en geschilderd portret in de vergaderzaal prijkten. Er werden redevoeringen uitgesproken door de hoogleeraars Opzoomer, Kuenen, Vissering en Brill. In de Odeon-zaal, mede te Amsterdam, was door den zeer eerw. heer J.W. Brouwers, pastoor te Bovenkerk, eene vergadering ter eere van De Groot belegd, die zeer talrijk werd bijgewoond. Als woordvoerders traden op de heeren Brouwers, J. Verdam, H.J. Rogge, Joan Bohl en J. Alberdingk Thijm, Te Amsterdam was buitendien eene tentoonstelling ingericht van voorwerpen, die op het leven en de werken van De Groot betrekking hebben. Onder andere trof men er eene verzameling aan van de titels van zijne geschriften, ongeveer 500 (vijfhonderd) in getal. Te Delft, waar De Groot geboren werd, hebben eenige honderde personen zich in en bij het stadhuis vereenigd, om zich vandaar stoetsgewijs, voorafgegaan door den gemeenteraad, naar de Nieuwe Kerk te begeven, ten einde er een plechtig bezoek te brengen aan Hugo De Groots gedenkteeken, in 1781 door zijne toen levende familieleden opgericht en bestaande uit eene zwart marmeren afgeknotte kantige zuil, met wit marmeren draperij, omgeven door een zwart marmeren grafgevel; vóór de grafnaald, eene aschkruik, aan de linkerzijde eene treurende kinderfiguur met omgekeerde fakkel in de eene hand en de andere hand rustende op het wapenschild van de familie De Groot; aan de rechterzijde, De Groots hooggewerkt portret en eenige boeken, een en ander met lauwerkrans en draperij omsluierd, alles van wit marmer en rustende op een dergelijk voetstuk met zwart marmeren rand. Er werden verscheidene kronen bij het gedenkteeken neergelegd. De heeren E.J.J.B. Cremers en pastoor Brouwers spraken redevoeringen uit. Aan die van den heer Cremers is de volgende beknopte levensschets van den gevierde ontleend:

> ‘Hugo De Groot werd den 10n April 1583 geboren. In zijn kindschheid gaf hij reeds de meest verrassende blijken van buitengewoon vroegtijdige ontwikkeling. Toen hij, nauwelijks elf jaren oud, aan de Leidsche hoogeschool werd toegelaten, was zijn roem reeds zóózeer verspreid, dat hij door den heer van Noortwijk, Jan Van der Does, in een Latijnsch gedicht werd toegesproken, als de groote knaap, van wien men moest twijfelen of hij grooter was van naam of van verstand. Dáár, in het Leidsch Atheen, werden alle vakken van wetenschap door zijn machtigen geest omvat. Dáár legde hij ook, ten huize van Franciscus Junius, den schrijver van *Den vreedzamen Christen*, den grondslag tot zijn zucht voor gematigdheid, verdraagzaamheid en kerkelijken vrede.
> Op 15-jarigen leeftijd aan een plechtig gezantschap toegevoegd, werd hij door Frankrijks koning het wonder van Holland genoemd en werd hem 's -vorsten beeltenis aan een gouden halsketen vereerd.
> In 1607, op 24-jarigen leeftijd, tot advocaat-fiscaal van Holland, Zeeland en West-Friesland benoemd, en vijf jaren later tot pensionaris van Rotterdam aangesteld, werd hij in heillooze staatkundige en kerkelijke twisten betrokken. Maar ook dààr bleef hij zich-zelven gelijk. Aan den aartsbisschop van Canterbury, die hem vroeg of hij Arminiaan was, gaf hij ten antwoord: “dat hij geen *naam* van factie wilde aanemen, maar zoowel in 't burgerlijke als kerkelijke tot vrede, rust en bescheidenheid

genegen was." "*Eeniglijk*", zoo schreef hij aan Vossius, "leidde hij daarop toe, dat er omtrent de kerkelijke geschilpunten een gematigde vrijheid mocht vergund worden."
Toch stond De Groot te hoog om in den val van Oldenbarneveldt meegesleept te worden. Was hij bij zijn inhechtenisneming kleinmoedig of zwak, een gevolg wellicht van zijn ziekelijken toestand, - zijne vrouw, een edele, hooghartige, onbuigzame dochter uit een patricisch geslacht, die evenals de gade van den raadpensionaris van geen schuldbekennen wilde weten, stak hem een hart onder den riem. Hoe bitter hem later de gevangen- en ballingschap ook vielen, hoezeer zijn vrienden er hem om smeekten, *nooit* wilde hij schuld bekennen tegen de getuigenis van zijn geweten of vergiffenis vragen, waar hij zich geen schuld bewust meende te zijn. En evenmin wilde hij, ook op gevorderden leeftijd, afzien van zijn streven naar verdraagzaamheid en kerkelijken vrede. Zijn ideaal werd meer en meer een eenige verdraagzame apostolisch hervormde kerk. Daarvoor streed hij tot het laatst. Toen hij den gezantschaps-post van Zweden te Parijs bekleedde en zijn zwager Reigersbergen hem schreef dat zijn theologische geschriften velen, zoowel in Zweden als hier, van hem hadden vervreemd, dat het volk niet in staat was zijn gematigde inzichten te begrijpen, en toen hij hem smeekte geen verderen aanstoot te geven, antwoordde De Groot dat "hij in zijn Loevesteinsche gevangenis aan God beloofd had om al hetgeen hij aan het Nieuwe Testament had gearbeid, gemeen te maken voor de nakomelingen" en dat hij die belofte gestand zou doen. Hoe De Groot, tot eeuwige gevangenis veroordeeld, door toedoen van zijn heldhaftige gade en getrouwe dienstmaagd, de vrijheid herkreeg is ieder bekend. Aan Maria Van Reigersbergen en Elsje Van Houweningen dankt hij dat zijn naam in Nederland ook bij hen onsterfelijk zal blijven, die niet in staat zijn zijne beteekenis voor de wereldgeschiedenis te kunnen waardeeren.
Na zijn ontvluchting moest hij, daar al zijn goederen waren verbeurd verklaard, in Frankrijk van een gering pensioen leven. Beklagenswaardig was daar zijn lot en zijn gemoedstoestand werd hoe langer hoe droefgeestiger. Gelukkig kon hij studeeren en kon hij getuigen dat, als hij zich in zijn studeervertrek opsloot, de zorgen buiten bleven. En die studie strekte hem en der menschheid ten zegen.
Hechtte De Groot zelf veel waarde aan zijn werkzaamheid als staatsman en diplomaat, in onze oogen staat hij oneindig hooger als de groote geleerde, als de onvermoeide schrijver van tallooze wetenschappelijke werken, als de man, die liefde voor de vrijheid, eerbied voor het recht wist in te boezemen. En hoe hoog hij stond als wetenschappelijk man blijkt daaruit, dat rechtsgeleerden en theologen, philologen, dichters en geschiedschrijvers als om strijd beweerden dat hij in hun bijzonder vak het meest had uitgeblonken.
Reeds op 17- en 18-jarigen leeftijd werd hij voor zijn sterrekundige en geschiedkundige geschriften van staatswege beloond.
Zijn talrijke werken over de classieke oudheid, zijn vertalingen, zijn Latijnsche en Nederlandsche gedichten deden sommigen zijner vereerders zeggen, dat hij daarin zich zelven overtrof.
Diep godsdienstig, was hij als godgeleerde de evenknie der theologen. Zijn *Aanteekeningen op het Nieuwe Testament* zijn wereldbekend, en door een hier aanwezig geleerde wordt

zijn *Bewys van den waren godsdienst* de zuiverste parel genoemd van de schitterende kroon, die het hoofd van Grotius versiert.
Zijn *Verantwoording* is als staatsrechtelijk betoog een meesterstuk, "Nergens", zoo zegt een nog levend uitstekend geschiedschrijver.
"Nergens kan men het regeeringsstelsel, waarnaar Holland toen geregeerd werd, zóó helder voorgesteld en ontwikkeld zien." Zijn *Inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid* wordt nog steeds door Nederlandsche rechtsgeleerden met vrucht geraadpleegd en geldt op dit oogenblik nog als wetboek voor een deel van Zuid-Afrika.
Door zijn *Mare liberum* heeft hij voor altijd de vrijheid der zee gehandhaafd en bevestigd.
Maar bovenal zal zijn naam in de geschiedboeken der menschheid onsterfelijk blijven door zijn werk over het recht van oorlog en vrede.
Dààrin trad hij met beslistheid op tegen de willekeur, tegen het kerkelijk fanatisme en tegen de barbaarsche ruwheid van de menigte. Dààrin toonde hij aan de wereld het verheven beeld van het op de menschelijke natuur gegrond en door de overeenstemming der wijzen en edelen uit alle tijden geheiligd recht.
Werd zijn werk in den aanvang door sommigen heftig bestreden, die tegenstand week meer en meer, naar mate men hem beter begreep en den tijd in aanmerking nam, waarin hij schreef.
En thans wordt Hugo Grotius alom in Europa vereerd als de baanbreker, de hervormer, de vader van het modern internationaal recht, als een weldoener der menschheid. Maar in Europa niet alleen. In het verre Noord-Amerika, vóór 300 jaren nog geheel onbekend, getuigen de beroemdste schrijvers over het volkenrecht, dat hij, in een eeuw waarin zoo buitengewoon veel beroemde mannen werden geboren, boven allen uitblonk.
Is het dan wonder, dat wij, zijn landgenooten, voor zulk een man een standbeeld willen oprichten? Is het niet veeleer een smet op zijn nakomelingen, dat dit denkbeeld, reeds door Vondel en De Witt geopperd, tot dusver nog geen uitvoering erlangde?
Gelukkig zal die smet weldra worden uitgewischt.'

Er is een wedstrijd geopend, waaraan de Nederlandsche beeldhouwers en die van andere natiën worden uitgenoodigd deel te nemen, ter oprichting van een 3 meters hoog bronzen standbeeld voor Hugo De Groot op de Grootemarkt te Delft, die 120 meters diep en 60 meters breed is. Hardsteenen voetstuk. De ontwerpen, geboetseerd op 1/4 der werkelijke grootte, voor 1 December 1883 te bezorgen Prinsessegracht n^{r} 30, te 's-Gravenhage, of op eene andere plaats, later op te geven. Bij het ontwerp te voegen: *a.* eene teekening van het voetstuk op de schaal van 1: 100; *b.* eene begrooting van de kosten van uitvoering, die niet mogen gaan boven 12,000 gl., onder welk bedrag *niet* begrepen zijn de vergelding voor den kunstenaar, belast met de uitvoering, en de toe te wijzen geldprijzen. De ontwerpen moeten vergezeld gaan van eenen brief, houdende den naam en het adres van den maker, terwijl op den omslag dezelfde spreuk voorkomt, waarmede het ontwerp en de teekeningen voorzien zijn. De ontwerpen zullen beoordeeld worden door eenen raad van deskundigen. De brieven der niet bekroonde ontwerpen worden niet geopend, terwijl de ontwerpen ter beschikking der inzenders zullen worden gesteld. De bekroonde inzender ontvangt 500 gl. en wordt uitgenoodigd zich te belasten met de uitvoering van het beeld. Er kan een 2de prijs, groot 200 gl., worden toegewezen.

De beide bekroonde ontwerpen zijn het eigendom van bet uitvoerend comiteit. De kunstenaar, belast met de uitvoering, moet binnen 6 maanden het model van het beeld op de ware grootte leveren; na goedkeuring, zal het op kosten van het comiteit in brons gegoten worden, terwijl het comiteit zich voorbehoudt het tijdstip te bepalen, waarop zulks behoort plaats te hebben. Zoo de bekroonde niet zelf belast wordt met de uitvoering van zijn werk, zal hij gehouden zijn daarover toezicht uit te oefenen en inlichting en raad te verschaffen. Den kunstenaar, belast met de uitvoering, wordt voor al zijne werkzaamheden eene vergelding van 3000 gl. toegekend, waarvan de helft betaalbaar na de goedkeuring van het groote model en de wederhelft na de levering van het bronzen standbeeld. (Nadere aanwijzingen zijn op franco aanvraag verkrijgbaar bij dr. T.C.L. Wijnmalen, onder-bibliothecaris ter koninklijke bibliotheek, te 's-Gravenhage.)

Voor de prijsvragen (zie onze blz. 34) voor het beeldje van Hugo De Groot is de prijs toegekend aan S. Miedema, beeldhouwer te Rotterdam, en voor de groep van Vondel en De Groot aan F.L. Stracké jr., beeldhouwer te Haarlem. Voor het gedicht ter eere van Neerlands kunst en wetenschap, vertegenwoordigd in de 17e eeuw door Rembrandt, De Groot en Vondel, werd uit 8 antwoorden eenparig door de kunstrechters dat van mejuffrouw L. Stratenus bekroond.

> Washington heeft gezegd: als men zich in zijn bed begint om te keeren...
> is het tijd om op te staan.

Peter Benoit te Parijs.

Op Maandag 7 Mei werd het oratorio *Lucifer*[1] in de Fransche hoofdstad voor de eerste maal ten gehoore gebracht, in de ruime zaal van het Trocadero. Solisten waren de heer E. Blauwaert (baryton), *Lucifer*, mev. Montalba (soprano) en mev. Vicini (alt), *het vuur*, de heeren Vergnet (tenor), *het water*, en H. Fontaine (bas), *de aarde.* Koren en orkest bestonden uit ongeveer 500 personen. De uitvoering mocht in allen deele welgelukt genoemd worden. Solisten, koren en orkest, allen wedijverden om het meest, om het werk dat hun toevertrouwd was, op eene onberispelijke wijze te vertolken.

De bijval was dan ook algemeen groot; zelden zagen wij meer geestdrift, vooral na afloop van het 2de en 3de deel, wanneer de toejuichingen geene einde schenen te zullen nemen. Er werden den toondichter twee lauwerkransen aangeboden, eene namens de koren en het orkest, de tweede namens den hertog en de hertogin van Camposelice, door wier toedoen de uitvoering van het oratorio te Parijs plaats vond. Des avonds, na afloop van de muziekplechtigheid, gaf de hertog van Camposelice een banket in zijne prachtige woning, in de Kleber-

(1) Zie de *Vlaamsche School* van 1867, blz. 135. De Fransche vertaling van het gedicht werd geleverd door de heeren V. Wilder en G. Lagye en verscheen te Parijs, in de drukkerij Chaix.

laan 27. De dichter, de toonzetter, de solisten en de afgevaardigden der Fransche en Belgische pers behoorden, met vele aanzienlijke gasten, tot de genoodigden. Aan tafel bracht de heer Ch. Grandmougin, afgevaardigde der Fransche drukpers, in een lofdicht hulde aan de heeren Peter Benoit en E. Hiel.

Woensdag 9 Mei werd in het *Hôtel Continental* den dichter en toondichter een feestmaal aangeboden door de te Parijs verblijvende Belgische kunstbeoefenaren. Het feest werd voorgezeten door den heer baron Limnander. Na afloop van den disch zong de heer H. Fontaine, leeraar aan de Antwerpsche muziekschool, drie liederen van den cyclus: *Liefde in 't leven*, woorden van Em. Hiel, muziek van Peter Benoit; de meesterlijk voorgedragene stukken verwierven den grootsten bijval.

Voor de uitvoering van *Lucifer* werd aan intree-geld de aanzienlijke som van 90,000 fr. ontvangen, die geheel afgestaan werd aan de vereeniging van Fransche oud-soldaten. De hertog van Camposelice, die destijds Brussel bewoonde en er leerling was van het conservatorium, had al de kosten der uitvoering voor zijne rekening genomen.

Er is sprake, van nog in den loop dezes jaars het oratorio *De Schelde*, in Parijs, te doen opvoeren. Ook voor deze opvoering zou de hertog van Camposelice al de kosten op zich nemen, om de opbrengst der intree-gelden aan een liefdadig werk te besteden. Eere aan den man, die zoo edelmoedig zijn fortuin ten dienste stelt van het goede en schoone.

Zooals te verwachten was, heeft de stad Antwerpen niet nagelaten aan den heer Benoit te toonen, hoeveel deel zij in den zegepraal neemt, dien hij te Parijs heeft behaald.

Den 20sten Mei was den uitstekenden meester te Antwerpen een feest bereid, dat hij steeds met welgevallen zal herdenken.

Dien dag, ten 1 uur namiddag, werd hij in de groote zaal der Koninklijke Harmonie door eene inderdaad luisterlijke vergadering opgewacht: het Antwerpsch magistraat, afgevaardigden van al de stedelijke muziekvereenigingen, de keur der Antwerpsche muziekbeoefenaars en liefhebbers, zeer vele aanzienlijke personen waren opgekomen ter eere van Peter Benoit, die bij zijn binnentreden met gejuich en fanfaren begroet en, na de verwelkoming door den heer burgemeester, het zeer goed uitgevoerd openingsstuk van zijn eigen *Elzenkoning* te hooren kreeg.

Daarna werd hij door den heer burgemeester L. de Wael als volgt toegesproken:

> Waarde meester Benoit!
> Bij uwe terugkomst uit Parijs, alwaar uw oratorio *Lucifer* voor de eerste maal onder uwe leiding werd opgevoerd, en benevens de toejuiching van duizenden, ook de goedkeuring der uitstekendste kunstenaars dezer wereldstad mocht wegdragen, hebben uwe Antwerpsche vrienden het zich ten plicht gerekend, u de herhaalde uitdrukking hunner toegenegenheid en bewondering te betuigen.
> Ik zeg - en niet zonder inzicht - *de herhaalde uitdrukking hunner toegenegenheid en bewondering.*
> Want, voorwaar! Antwerpen heeft niet gewacht tot het buitenland u als schepper op het kunstgebied de wijding gaf, om u op de nadrukkelijkste wijze van zijne innigste gevoelens blijken te geven.
> Voor jaren wierdt gij, als een jeugdige stam, in onzen bodem overgeplant: en het was de zonneschijn van Antwerpens toegenegenheid, het waren de sterkende sappen van zijnen echt-Vlaamschen kunstzin, die dezen stam deden opgroeien tot den kloeken en stevigen boom, waarvan het

vaderland sedert reeds zoo vele en zoo hartverkwikkende kunstvruchten mocht genieten.
Inderdaad, ondanks den zwaren last en de menigvuldige dagelijksche beslommeringen, die het bestuur onzer stedelijke muziekschool, met hare duizend leerlingen, u op de schouders legt, vindt gij in de goedkeuring en den steun uwer medeburgers immer meer opgewektheid en kracht, om met meesterwerk bij meesterwerk onze geestdriftige bewondering gaande te houden.
Nu eens was het *de Schelde*, dit prachtig vaderlandsch gewrocht, waarin gij den stroom, bronader van Antwerpens welvaart, bezingt, en de heldenschimmen van het voorgeslacht uit den nevel der wateren als doet oprijzen, om ons van hun lijden en strijden te spreken, door uwen machtigen adem bezield.
Dan weer schonkt gij ons uwe *Kindercantate*, wonderlijk naïeve uitdrukking van al het frissche en levenslustige, dat het gemoed onzer kleinen doortintelt. Of het was uwe reusachtige schepping *de Oorlog*, met zijne heirscharen van koren, die ons in tafereelen, grootsch en aangrijpend als de oorlog zelf, schrik en afgrijzen kwam inboezemen voor dom geweld en broederslachting.
Ofwel, gij hieft, in volle lucht, den feestzang aan, ter eere van onzen Rubens, met eenen gloed van kleur en eene volheid van kracht, welke hij zelf, hadde hij het mogen hooren, zijner waardig zou hebben gekeurd.

En, bij elke uitvoering van deze en menige andere uwer gewrochten, welk eene macht van medewerkers zij ook mochten vereischen, hadt gij slechts te roepen: '*Antwerpen*, *komt op!*' om uit de hoogste standen gelijk uit de nederige burgerklasse, een leger van mannen en vrouwen te zien toesnellen, met hart en ziel, tijd en moeite ten beste gevende, om u uwe stoutste kunstdroomen te helpen verwezenlijken.
En zoo heeft Antwerpens bevolking u van den beginne af aan, hare toegenegenheid en bewondering laten blijken. En ons stedelijk bestuur achtte zich telkens gelukkig, u en haar, bij uw vaderlandsch en verheven pogen, niet slechts met zijne zedelijke, maar ook met stoffelijke ondersteuning ter zijde te staan.
Thans echter, dat ook in Frankrijks hoofdstad een uwer werken op zulke schitterende wijze ten gehoore werd gebracht, kunnen uwe vrienden en kunstgenooten niet nalaten, u nogmaals te bewijzen, welk belang zij stellen in alles wat uwen zoo rechtmatig verworven roem kan uitbreiden of verhoogen.
Daarom hebben zij verlangd u, bij uwe thuiskomt, plechtig geluk te wenschen.
Van ganscher harte sluit het stedelijk bestuur zich aan bij deze betooging; en ik, persoonlijk, ben fier en gelukkig u, als hun aller tolk, dit blijvend aandenken hunner toegenegenheid met onze Plantijnsche letteren gedrukt en met de handteekens uwer vrienden en medewerkers bekleed, te mogen overhandigen.
Het eenvoudig en bondig opschrift van dit stuk luidt als volgt:
'*Bij gelegenheid der eerste uitvoering te Parijs van het toongedicht* Lucifer, *op* VII Mei M.DCCC.L.XXXIII, *betuigt het kunstminnend Antwerpen dank en hulde aan zijnen Vlaamschen meester Peter Benoit.*'
Moget gij, waarde meester! ons nog lang behouden blijven in uwe volle kracht! Dan zullen wij nog menig meesterwerk van uw genie mogen genieten en bewonderen; en eens, zal

dan Antwerpen misschien, thans zoo trotsch op zijne Vlaamsche schilderschool, met even veel fierheid roemen mogen, op de school zijner Vlaamsche muziek!

De redevoering van den heer burgemeester werd door Peter Benoit uitvoerig beantwoord in dezer voege:

Dames en heeren,
Deze zoo grootsche en ongedwongene betooging ontroert mij diep. Evenwel kan ik deze eerbewijzing niet beschouwen als zijnde tot mij alleen gericht. Neen! uwe hulde bedoelt ook degenen, die door hun talent meewerken om onze jonge muzikale school te stichten en uit te breiden; zij is gericht tot onze dichters, onze toonkunstenaars, onze leeraars.
Nu nochtans gevoel ik mij fier en gelukkig bij de gedachte, dat de eerste uitvoering van den *Lucifer* te Parijs ons het schoone feest verschaft, hetwelk ons vandaag hier samenbrengt.
Dit oogenblik voert mij terug naar een tijdstip vol zoete dichterlijke herinneringen, toen de leden der Koninklijke Koormaatschappij van Gent, voorgezeten door den heer de Maere-Limnander en bestuurd door den heer Edward De Vos, voor de eerste maal den *Lucifer* te Brussel uitvoerden.
Deze uitvoering had plaats met de medehulp der dames van Gent, Antwerpen en Brussel, van het grootsch orkest der hoofdstad, van den uitmuntenden organist den heer Alfons Mailly, en met de meewerking van kunstenaars, waarvan enkelen, die destijds beginnelingen waren, ten huidigen dage befaamde kunstenaars geworden zijn. Ik bedoel mev. Valentina Degive-Ledelier, de heeren Henry Warnots en Emiel Blauwaert.

Zulke en andere aangename herinneringen brengt de prachtige betooging van heden mij voor den geest. Wat zal ik u zeggen voor de hulde, welke gij aan de Vlaamsche muzikale beweging in mijnen persoon bewijst?
Ik dank u allen uit der harte!
Ik bedank Mijnheer den gouverneur der provincie Antwerpen, Mijnheer den burgemeester, de schepenen en de leden van den gemeenteraad voor de eer welke zij onze nationale toonkunst bewijzen, alsook de heeren inrichters van dit luisterlijk feest en de verschillende maatschappijen, die zonder onderscheid van partij of denkwijze, den oproep van het inrichtend comiteit hebben beantwoord.
Ik bedank insgelijks het orkest, dat zoo welwillend zijne medewerking verleend heeft aan deze betooging; den uitstekenden leider, mijnen vriend den heer Alfons Lemaire, die zich zoo belangloos met het bestuur heeft willen belasten; alsmede de dames en heeren der koren.
Met ontroering gedenk ik den kunstbeschermer, wiens naam ik niet kan uitspreken zonder er tevens de uitdrukking van mijne diepe dankbaarheid en mijne algeheele toegenegenheid bij te voegen; ik bedoel den heer hertog van Camposelice, aan wien onze muzikale beweging de uitvoering van den *Lucifer* te Parijs verschuldigd is. Het is in België dat de edele hertog zijne krachtige kunstovertuiging geput heeft, alsook het gevoel van de waarde der Vlaamsche muzikale beweging.

Ik vervul mede een aangenamen plicht, wanneer ik hulde breng aan mevrouw de hertogin van Camposelice, de beminnelijke en verstandige echtgenoote van mijn edelen vriend.
Ik wil niet eindigen zonder ook eene erkentelijke herinnering te wijden aan de voortreffelijke vertolkers van den *Lucifer* te Parijs. Dank dus aan mevrouw Renier Montalba en mevrouw Ternier-Vicini; aan de heeren Vergnet, Blauwaert en Henri Fontaine; aan den talentvollen organist C. Loret, professor bij de school Niedermeyer; aan de orkesten en vereenigde koren van de Opera en de Opera-Comique; aan den heer Emiel Bourgeois, den zangbestuurder der Opera-Comique, die de studie der koren met uitstekend talent bestuurd heeft.
Een woord van hulde zij gebracht aan den heer Victor Wilder, die in samenwerking met den heer Gustave Lagye, nevens het Vlaamsch meesterstuk van Emanuel Hiel, een meesterwerk van Fransche vertaling heeft voortgebracht.
Ik mag mijn goeden vriend Leon Verken niet vergeten, die, te zamen met den heer E. Bourgeois, de uitvoering van den *Lucifer* heeft tot stand gebracht, en evenmin den heer Cruppi, den bijzonderen secretaris van den hertog van Camposelice.
Met genoegen stel ik vast, dat onze Vlaamsche zangers, nevens hunne schitterende medesolisten, eenen bijval hebben ingeoogst welke den Belgischen naam tot eere verstrekt.
Ten slotte, Mevrouwen en Mijnheeren, gij allen die door uwe tegenwoordigheid bewijst, hoezeer onze Vlaamsche muzikale kunst u dierbaar is, gij allen, inwoners van ons lief en kunstminnend Antwerpen, ik bedank u uit ganscher harte voor de blijken van genegenheid, die gij mij op dit oogenblik geeft. Ik verzeker u nogmaals van mijne verkleefdheid aan onze muzikale zaak; die verkleefdheid is en zal blijven wat zij in het verleden was: volledig, innig, onwrikbaar!

Beide redevoeringen werden niet slechts hartelijk, maar geestdriftig toegejuicht.

Het adres, door den heer burgemeester den heer Benoit ter hand gesteld, is op perkament gedrukt bij de heeren Buschmann met letteren uit de Plantijnsche drukkerij en gebonden door J. Mössly.

Vervolgens brachten twee dames aan Benoit een gouden lauwer, uit naam van de vereenigde muziekmaatschappijen.

Ten besluite werd op onverbeterlijke wijze het *Koor des levens* uit het 3e deel van *Lucifer* voorgedragen door de zangers en zangeressen van de *Muziekmaatschappij* en den *Katholieken Kring.*

Nadat nog een hartelijk *Leve Benoit!* ter eere van den voortreffelijken toonzetter was aangeheven, ging de vergadering uiteen.

Vloeibaar koolzuur

wordt sedert eenigen tijd veel in de nijverheid gebruikt. De geschutmaker Krupp, te Essen, vervaardigt en verkoopt dit vloeibaar koolzuur, opgesloten in stalen cylinders, inhoudende 100 kilos. Zelf gebruikt hij het in zijne fabriek voor het samenpersen van gegoten staal. Het koolzuur ontwikkelt daarbij eene spanning van 800 atmosferen of ruim 800 kilogram per vierkanten centimeter. Al het ijs in zijne fabriek wordt met behulp van een koolzuur-werktuig vervaardigd en het spuitwater voor de geheele stad Essen wordt er mede gemaakt. Eene merkwaardige toepassing vindt het te Berlijn. Elke stoombrandspuit daar is voorzien van een groot stalen vat met vloeibaar koolzuur; door het omdraaien van eene kraan wordt oogenblikkelijk het werk van zuig- en perspomp in beweging gezet, in afwachting dat de werktuigkundige stoom

opmaakt, en een gedeelte van 't koolzuurgas wordt gelijktijdig met den waterstraal in de vlammen geworpen, hetgeen veel bijdraagt tot eene snelle uitdooving van het vuur. Zoodra de stoom voldoende spanning heeft, wordt de toevoer van koolzuur afgesloten.

Eene Italiaansche vertelling.

Een Venetiaansch edelman, met name Vitalis, was eens op de jacht en viel in eenen kuil, die gegraven was om wilde dieren te vangen. Als ik u vertel, dat hij er een ganschen nacht en dag in doorbracht, behoef ik u niet te zeggen, wat een angst hij uitstond. De kuil was diep en donker. Vitalis wilde eens rondtasten, of hij niet een stuk boomwortel vond, waarmede hij zich uit zijne gevangenis zou kunnen redden; maar hij hoorde zulke verwarde en ongewone geluiden - een dof gebrom, een onderdrukt gefluit, een klagend gehuil, - dat de grootste vrees hem beving. Hij drong zich in eenen hoek en wachtte daar, verstijfd van schrik, zijn lot af.

In den morgen van den tweeden dag hoorde hij iemand op eenigen afstand van den kuil voorbijgaan; met klagende stem ving hij toen aan te roepen: ‘Help, help! red mij uit den kuil!’

't Was een boer, die door het bosch ging. Toen hij die stem daar in den kuil hoorde, werd hij eerst door schrik bevangen; maar hij vermande zich, naderde den kuil en vroeg wie er in zat.

- Een arme jager, bij ongeluk hierin gevallen, en die reeds een heelen dag en nacht hier gevangen zit; in den naam van Onzen-lieven-Heer, haal mij er uit - ik zal u goed beloonen.

- Ik zal doen wat ik kan, sprak de boer.

En Massaccio (zoo heette de boer) nam het mes, dat aan zijnen gordel hing, en sneed daarmede een langen boomtak af, sterk genoeg om een mensch te dragen.

- Heer jager, sprak hij, luister goed, wat ik u zeggen zal. Ik steek dezen tak in den kuil; ik laat hem tegen den zijwand steunen en houd hem aan 't andere eind stevig vast, dan kunt gij er langs naar boven klimmen.

- Best, riep Vitalis, vraag mij wat gij wilt, ik zal 't u geven....

- Och, God! ik vraag u niets om u daaruit te trekken; maar ik ga trouwen; geef dan iets, wat gij wilt, aan mijne bruid.

Bij deze woorden stak Massaccio den stok in den kuil; spoedig voelde hij, dat hij zwaarder werd, en op 'tzelfde oogenblik sprong een aap vroolijk uit den kuil. Evenals Vitalis was hij in den kuil geraakt, maar vlugger was hij geweest in het grijpen naar den tak van Massaccio. Deze vluchtte bij 't gezicht van den aap, zeggende: ‘De duivel heeft in dien kuil tot mij gesproken.’

- Verlaat gij mij nu? riep Vitalis met klagende stem. Och, goede vriend, in Christus' naam, in naam uwer bruid, red mij, smeek ik u! Ik zal u een bruidschat geven, ik zal u rijk maken. Ik ben signor Vitalis, een rijk Venetiër; laat mij toch in dezen ellendigen kuil niet van honger omkomen.

Massaccio laat zich verbidden; hij komt terug naar den kuil en steekt opnieuw zijnen tak naar omlaag. Hij trekt een leeuw op, die terwijl hij op den kant springt, het uitbrult van vreugde.

- O, stellig is het de duivel, roept Massaccio uit, en geheel ontsteld neemt hij de vlucht. Op eenige schreden echter houdt hij weer stand bij het hooren der noodkreten van Vitalis.

- Och, God! Och, God! roept deze, van honger te moeten sterven in eenen kuil! Zal dan niemand mij te hulp komen? Wie gij zijn moogt, ik smeek u, keer terug, laat mij niet sterven, wijl gij mij kunt redden. Ik zal u een huis, land, koeien, goud schenken; ja, al wat gij begeert, red mij!

Massaccio kwam terug en stak den boomtak weer omlaag. Hij haalde eene slang op, die vroolijk siste toen zij op den rand schuifelde.

Massaccio viel, half dood van schrik, op de knieën en prevelde de gebeden, die men hem geleerd had om den duivel te verdrijven. Hij kwam slechts tot zich zelven door de herhaalde wanhoopskreten van Vitalis.

- Niemand! riep hij, niemand! Dus zal ik sterven! Och, God! och, God!

En hij schreide en snikte.

- Maar dat is toch de stem van een mensch, sprak Massaccio.

- O! zoo gij daar zijt, riep Vitalis, red mij, in den naam van alles wat u dierbaar is; laat mij ten minste te huis sterven en niet in dit akelig hol. Ik kan niet meer. Mijne stem verdooft! Red mij! Wilt gij mijn paleis te Venetië, mijne goederen, mijne eer? Ik geef ze u alle. Ik moge hier den dood vinden, als ik mijn woord breken zou. Het leven slechts, red mij het leven!

Massaccio kon geen weerstand bieden aan zulke gebeden, gemengd met dergelijke beloften. Wederom stak hij den boomtak naar omlaag.

- Hebt gij hem nu eindelijk vast? vroeg hij.

- Ja, antwoordde Vitalis. En ditmaal trok de boer een mensch uit den kuil.

Terwijl hij uit den kuil sprong, slaakte de uitgeputte Vitalis een vreugdekreet en viel terstond in de armen van Massaccio in zwijm. Massaccio ondersteunde hem, hielp hem en deed zijn best, hem weer tot bewustzijn te brengen. Vervolgens bood hij hem den arm en sprak:

- Laat ons beproeven, dit bosch te verlaten.

Vitalis ging met moeite, - hij was uitgeput van honger.

- Eet dit stuk brood, sprak Massaccio. En hij gaf hem een stuk brood, dat hij in den zak had.

- Mijn weldoener, mijn engelbewaarder! sprak Vitalis tot Massaccio, hoe zal ik u ooit kunnen beloonen?

- Gij hebt mij eene huwelijksgift beloofd voor mijne bruid en uw paleis te Venetië voor mij.

Vitalis begon zijne krachten te herwinnen.

- Ja, stellig, ik zal uwe uitverkorene een bruidschat schenken, en een rijken ook, mijn waarde Massaccio! Ik wil, dat gij de rijkste boer van uw dorp wordt. Waar woont gij?

- Te Cacaletta, in het bosch; maar ik wil gaarne mijn dorpje verlaten om te Venetië in het paleis te gaan wonen, dat gij mij beloofd hebt.

- Hier zijn wij het bosch ten einde en ik herken den weg. Massaccio, ik dank u duizendmaal!

- Wanneer zal ik komen om den bruidschat en het paleis?

- Wanneer gij verkiest.

Zoo scheidden zij. Vitalis ging terug naar Venetië en Massaccio naar Cacaletta, waar hij het voorval aan zijne bruid mededeelde, niet vergetende, dat zij eene rijke huwelijksgift en hij een schoon paleis te Venetië zou krijgen.

Den volgenden morgen heel vroeg ging hij op het pad naar Venetië. Hij vroeg waar het paleis van Vitalis stond, trad er binnen en vertelde, dat hij den bruidschat kwam afhalen, die signor Vitalis hem had beloofd en dat hij dan naderhand met zijne bruid in eene schoone koets zou komen, om bezit te nemen van het paleis, dat de signor hem eveneens had toegezegd.

Men hield Massaccio voor krankzinnig en ging aan Vitalis boodschappen, dat er een boer was die een bruidschat vroeg en zei dat het paleis hem toebehoorde.

- Jaag hem weg, sprak Vitalis, ik ken hem volstrekt niet.

En de dienaren joegen Massaccio weg, die wanhopig in zijne hut terugkwam en er binnen ging, zonder eerst zijne bruid te gaan bezoeken.

Aan eenen hoek van den haard zat de aap, aan den andere de leeuw en daarvoor lag, in den vorm van een hoepel, de slang in elkander gerold, - de drie gasten dus uit het hol in het bosch. Massaccio beefde. - De man, zoo dacht hij, jaagt mij weg, de leeuw zal mij verslinden of de slang zal mij bijten, en de aap zal er mee lachen; men moet iemand maar redden! Maar de aap maakte een vriendelijk gebaar en de leeuw kwispelde zacht met den staart en kwam hem de hand likken, evenals de hond, die zijn meester wil streelen, en de slang ontrolde haar lichaam en kronkelde zoo lustig door de kamer, dat Massaccio alle vrees liet varen. ‘Arme dieren, zoo sprak hij, zij zijn beter dan signor Vitalis; die ondankbare jaagt mij voort als een bedelaar! O, wat zou ik hem gaarne weer in den kuil willen werpen! En mijne bruid! En ik dacht zulk eene schoone bruiloft te zullen vieren! Geen hout in de mijt, geen stuk vleesch voor den maaltijd en geen geld om het te koopen, zelfs niet om eene gouden speld te koopen voor mijn vrouwtje! De ondankbare met zijn bruidschat en zijn kasteel!’ Zoo klaagde Massaccio. Daar begint de aap te brommen, de leeuw onrustig met den staart te slaan, de slang rolt zich onrustig op en af. De aap nadert hem, als om hem te beduiden, dat hij hem volgen moet. Hij brengt Massaccio in een boschje, waar hij hem eene schoone mijt hout aanwijst, netjes opgebonden en opgestapeld, voor het heele jaar. De aap had het hout in het groote bosch verzameld en het in de nabijheid van Massaccio's woning gebracht; Massaccio omhelsde den aap. Toen leidde de leeuw zijn redder onder een zacht gebrul naar eenen hoek der hut, waar deze een grooten voorraad wild ontdekte: twee herten, drie reeën, hazen en konijnen in overvloed en een grooten ever, alles keurig met boomtakken overdekt om het versch te houden. De leeuw had dat alles gejaagd voor zijnen weldoener. Massaccio streelde de manen van den leeuw.

- En gij, sprak hij tot de slang, hebt gij niets gebracht? Zijt gij een Vitalis of een goed en eerlijk dier zooals de aap en de leeuw?

De slang schoot vlug onder een hoop droge bladeren, verscheen terstond weder en richtte zich op hare ringen overeind. Toen ontdekte Massaccio met verwondering een schoonen diamant, dien de slang in den bek hield. Slangen en draken kennen, zooals men weet, de schuilplaatsen der verborgene schatten.

- Een diamant! riep Massaccio uit, en hij strekte de hand naar de slang uit om het dier te streelen en het edelgesteente te nemen. Massaccio had nu hout en wild; hij kon een groot bruiloftsmaal aanleggen; 't ontbrak hem slechts aan geld, maar voor zijn diamant kon hij dat wel bekomen. Hij vertrok terstond en kwam te Venetië.

Hij liet zich daar den winkel van een juwelier aanwijzen en vertelde dat hij een diamant kwam verkoopen. De juwelier bekeek den diamant; hij was van het helderste water.

- Hoeveel verlangt gij er voor?

- Tweehonderd kronen, zei Massaccio, die meende dat hij veel vroeg; maar het was nauwelijks een tiende der waarde van den steen.

De juwelier zag Massaccio aan en zei tot hem:

- Voor dien prijs? Dan zijt gij een dief en mijn gevangene.

- Als hij minder waard is, geef er dan minder voor, mijnheer de koopman, riep Massaccio, ik ben geen dief, maar een eerlijk man; de slang heeft me den diamant gegeven.

De politie kwam en hij werd voor den magistraat gebracht. Daar verhaalde hij zijne geschiedenis, die wel eene tooververtelling geleek. Maar daar signor Vitalis in het verhaal van den boer genoemd werd, verzond de magistraat de zaak naar de rechters van den staat en Massaccio moest voor deze verschijnen.

- Vertel ons uwe historie, sprak een der rechters, maar lieg niet; doet gij dit, dan laten wij u in de lagune werpen.

Massaccio verhaalde zijne geschiedenis.

- Alzoo hebt gij signor Vitalis gered?

- Ja, mijne heeren!

- En hij heeft u eene huwelijksgift voor uwe bruid en zijn paleis te Venetië er voor beloofd?

- Ja, mijne heeren!

- En hij heeft u als een bedelaar doen wegjagen?

- Och ja, mijne heeren! als een bedelaar, mij, dien hij zoo dringend om hulp gesmeekt had toen hij met den aap, den leeuw en de slang in den kuil gevangen zat.

- Laat signor Vitalis komen!

Vitalis kwam.

- Kent gij dezen man, signor Vitalis? vraagt de rechter.

- Neen, ik ken hem niet, antwoordt Vitalis.

- Hij beweert, dai hij u het leven gered heeft.

- Ik ken hem niet.

De rechters beraadslaagden.

Toen spraken zij: ‘Deze man, op Massaccio wijzende, is stellig een krankzinnige of een schurk; wij moeten hem gevangen zetten; de tijd zal mogelijk de zaak ophelderen. Signor Vitalis,

gij kunt heengaan.' Vervolgens een teeken gevende aan de gerechtsdienaars: 'Slaat dezen man in de boeien.'

Massaccio wierp zich in het midden der zaal op de knieën.

- Signori, signori! 't Is mogelijk, dat de diamant gestolen is, maar ik weet het niet; de slang heeft hem mij gegeven; de slang heeft misschien mij willen bedriegen, zij heeft ook Eva, onze moeder, wel verleid! 't Is mogelijk, dat alles, de aap, de leeuw en de slang slechts eene begoocheling is geweest van den duivel, maar dat ik den signor gered heb, houd ik staande! Hij is nu niet bleek meer en niet zwak en niet half bezwijmd, evenals toen hij uit den kuil klom en toen ik hem van mijn brood te eten gaf. Maar toch herken ik hem. 't Is dezelfde stem, die mij smeekte, hem zijn leven te redden, waarmede hij thans zegt, dat hij mij niet kent. Signor Vitalis, ik vraag u noch de huwelijksgift voor mijne bruid, noch uw marmeren paleis, maar spreek een woord voor mij en laat mij niet in de boeien slaan. Verlaat mij niet, ik heb u niet verlaten, toen gij verlaten in den kuil laagt.

- Signori, sprak Vitalis, terwijl hij boog voor de heeren van het gerecht, ik kan slechts herhalen, wat ik gezegd heb: ik ken dien man niet. Hij verzint tegen mij eene ongerijmde historie. Heeft hij één getuige, eene enkele aanwijzing?

Op dat oogenblik openbaarde zich onder de gerechtsdienaren eene beweging van schrik en verbazing - de leeuw, de aap en de slang kwamen de zaal binnen. De aap zat op den leeuw en hield de slang om zijnen arm geslingerd. De leeuw brulde, de aap bromde en de slang siste.

- Ei! Dat zijn de beesten uit den kuil, schreeuwde Vitalis verward.

- Signor Vitalis, sprak de eerste der rechters, toen de verwarring, door deze verschijning veroorzaakt, een weinig bedaard was, gij vraagdet waar de getuigen van Massaccio waren. Gij ziet, dat God hen op het bestemde oogenblik voor onze vierschaar heeft gebracht. Wijl God tegen u getuigd heeft, zouden wij schuldig zijn voor Hem, indien wij uwe ondankbaarheid ongestraft lieten. Uw paleis, uwe goederen zijn verbeurd verklaard. Gij zult uwe overige dagen in eene enge gevangenis doorbrengen, ga heen! En gij, ging de rechter voort, zich tot Massaccio wendende, die intusschen zijn leeuw, zijn aap en zijne slang stond te streelen, wijl een Venetiër u een marmeren paleis en een bruidschat voor uw vrouwtje had beloofd, - gij zult die ontvangen uit de handen der republiek Venetië; die zal de gedane belofte vervullen. Het paleis en de goederen van Vitalis zijn voor u. En tot den secretaris der vierschaar sprak de rechter: Stel een verhaal op van 'tgeen hier geschied is en breng het ter kennis van het volk van Venetië, opdat het wete, dat de rechters van den staat even billijk en rechtvaardig oordeelen als zij gestreng zijn.

Massaccio en zijn vrouwtje leefden vele jaren gelukkig in het paleis van Vitalis met den aap, den leeuw en de slang. En Massaccio liet hen op een der muren van zijn paleis schilderen, juist zooals zij de rechtzaal binnenkwamen: den leeuw dragende den aap, den aap dragende de slang.

Deze schilderij is nog te zien in een paleis te Venetië.

Kroniek.

Antwerpen. *Prijskamp van Rome.* (Zie blz. 17.) Als keurders in den voorloopigen wedstrijd, na aanwijzing van het te behandelen onderwerp, zijn benoemd de heeren J. Geefs, Ed. Fetis, J. Portaels, K. Verlat, L. De Taeye, A. Hennebicq en N.A. Bourlard; plaatsvervangers: de heeren V. Lagye en X. Melley. Er waren 24 mededingers ingeschreven; de beoordeeling van den voorloopigen prijskamp had plaats den 4^{n} Mei. Uitslag: 1. Emiel Verbrugge (Brugge); 2. Georgius De Geeten (Amiens); 3. Jan Rosier (Lanaken); 4 Georgius Fichelet (Brugge); 5. Florimond Van

Acker (Brugge); 6. Alexander Van der Lick (Leuven) en Willem Van Strydonck (Bergen in Noorwegen). De werken waren tentoongesteld van 6 tot en met 8 Mei.

- De heer J.B. Michiels, leeraar der klasse van kopergraveerkunst ter koninklijke academie voor schoone kunsten, houdt zich onledig met de uitvoering van sterkwaterplaten naar de muurschilderingen der zaal Leys op het stadhuis (zie 1870, blz 97); twee dezer platen zijn voltooid en daarvoor verleende het staatsbestuur reeds eene geldelijke tegemoetkoming van 4000 fr.; om ook de andere tafereelen af te beelden vroeg de heer Michiels 10,000 fr.; de staat en de stad Antwerpen hebben aangenomen hem ieder 4000 fr. voor dit werk te betalen, waarvoor zij dan 50 kunstenaarsproeven zullen bekomen, blijvende de platen des leeraars eigendom. Den heer Michiels (voor wien wij op blz. 11 nog eene bestelling van 12,000 fr. vermeldden) zal het dus in den eersten tijd niet aan werk ontbreken. Naar wij vernemen gaat het verscheidene jongere plaatsnijders, ofschoon in hun vak zeer verdienstelijk, minder voorspoedig. Ondersteuning, in den vorm van werk of bestelling, ontbreekt hun nagenoeg geheel en wel in zooverre dat er zijn die waarlijk zeer ernstige redenen hebben, spijts hunne verworvene bekwaamheid, om te betreuren dat zij koperplaatsnijders geworden zijn. Komt hierin geene verbetering, dan wordt het voor ouders en voogden eene gewetenszaak hunne kinderen in dit ondankbaar kunstvak te laten opleiden.

- 21 Mei woonde de heer Peter Benoit, in den *Burgerkring*, de tweede uitvoering bij van zijn oratorio *de Schelde*, dat onberispelijk vertolkt werd onder de leiding van den heer T. Storms. Deze tweede uitvoering had plaats ten voordeele van het oude mannenhuis *St.-Carolus.*

- *Museum van werken van oude meesters.* Onlangs heeft men blotten vastgelegd op het merkwaardig tafereel *De Nood Gods*, van Quinten Massijs, maar het schijnt dat er eene nieuwe opdaagt, veroorzaakt, naar men zegt, door de groote hitte welke in den laatsten tijd in de nabijheid gemaakt werd.

- Aan de volgende stukken uit het museum worden herstellingswerken verricht door den schilderij-hersteller L. Maillard: n^{r} 42, Lucas Cranach de oude, *Adam en Eva;* 176 en 177, Giotto Bondone, *St.-Paulus* en *St.-Nicolaas*, *bisschop van Myra;* 241, Quinten Massijs de oude, *Christushoofd;* Th. Van Tulden, *Zegeboog van Philip I* (voorzijde); 571, onbekende meester, *Christus in het graf.*

- Voor het museum is voor 50,000 fr. van den heer Arnold de Pret aangekocht, het prachtstuk van J. Jordaens, *Zoo d'ovden songen*, *zoo pepen de longen.* Het op doek geschilderd stuk is 1^{m}92 hoog en 1^{m}20 breed.

- Er is door 't gemeentebestuur voor 1500 fr. een schilderstukje gekocht van Ferdinand De Braekeleers overleden zoon Ferdinand (1829 + 1857) (voor het hedendaagsch museum).

- De toonzetter Jan Van den Dries is tot officier der Nicham-orde benoemd.

- Het model op de ware grootte, van Hendrik Conscience's zittend beeld, door F. Joris, is den 17^{n} Juni opgezonden aan de *Compagnie des Bronzes*, te Brussel, om in brons gegoten te worden. Haar prijs is 5400 fr. Het model is zeer wel gelukt en ofschoon wij liever een staande beeld hadden gezien (zie 1881, blz. 190), zoo wenschen wij toch den jongen beeldhouwer hartelijk geluk met zijnen arbeid, die de goedkeuring wegdroeg van allen die het beeld zijn komen zien in het werkhuis van den heer Joris, Nerviersstraat, n^{r} 18.

Brussel. De koninklijke academie van België heeft uit het fonds, gesticht door Jozef De Keyn, de volgende prijzen toegekend: 2000 fr. aan Leo Evrard, te Brussel, voor eene verhandeling over de volksgezondheid; 1000 fr. aan L. Genonceau, opziener over de normaalscholen, voor een leesboek in 3 deelen, met houtsneden versierd; 1000 fr. aan E. Le Clercq, opziener voor schoone kunsten, als schrijver van het verhaal, getiteld: *Histoire d'une Statue*, versierd met fraaie door C. Dell'Acqua geteekende houtsneden, uitgevoerd door V. Vermorcken, uitgegeven bij A.N. Lebègue en c^{o}, te Brussel.

- In den prijskamp, door het Nationaal Tooneel van Brussel uitgeschreven, is de prijs van 300 fr. toegekend aan het tooneelspel *Oom Felix,* door August Hendricx.

Leuven. De hoogleeraar P. Willems is benoemd tot buitenlandsch lid der koninklijke academie van Holland, afdeeling letterkunde.

- Bij D. Aug. Peeters-Ruelens is een belangwekkend werk verschenen, onder den titel: *De geheimen van het teekenonderwijs*, door J.F. De Wit, kunstschilder, bestuurder van de teekenschool te Thienen. De tekst is opgehelderd en toegelicht met 31 platen, die niet minder dan 214 teekeningen bevatten.

- 18 Juni heeft men kanunnik pater Van der Moeren, leeraar in godgeleerdheid, zijn gesteendrukt portret aangeboden, ter gelegenheid van zijn 25-jarig priesterschap.

Gent. Onder den titel: *L'abbaye de Soleilmont et la ville de Gand*, kondigt de zeer eerw. heer M. Van Spilbeeck, oud-bibliothecaris en oud-prior der abdij van Tongerloo, in den *Messager des sciences historiques* enz. de uitgave aan van het merkwaardig archief dat te Soleilmont in het klooster der Bernardijnen berust, en waarin belangrijke stukken voorkomen uit het *cartilarium* dezer abdij, onder de naam van *Estot du monastère;* voornoemde abdij, die aanvankelijk tot den regel van den H. Benedictus behoorde, dagteekent, volgens vele geschiedschrijvers, van 1088. De *Messager* geeft in zijne laatste aflevering twee in het Vlaamsch gestelde stukken, betrekkelijk eene schuld van 4 ponden grooten, die de stad Gent aan de abdij van Soleilmont in 1471 te kwijten had.

- In 1877, blz. 11, vermeldden wij, dat de weduwe van L.F.M. Minard, wiens portret voorkomt in onzen jaargang 1875, blz. 163, onderhandelingen had aangeknoopt met het gemeentebestuur, om, zoo mogelijk, de weergalooze verzameling voorwerpen van oud-vaderlandsche kunst en nijverheid, nagelaten door haren echtgenoot, aan de stad Gent in eigendom over te dragen. Deze onderhandelingen tot geenen uitslag geleid hebbende en mev. Minard geboren Maria-Jacoba Van Hoorebeke den 22^{n} Mei 1882 te Gent overleden zijnde, zoo is Minards wensch om zijn *museum van oudheden* bij elkander te houden, niet in vervulling getreden. Van den 7^{den} tot den 25^{en} Mei 1883 is publiek veiling gehouden van de door Minard met zooveel moeite en beleid en kosten verzamelde schatten, die te zamen ruim 300,000 fr. hebben opgebracht. Het grofste geld werd besteed voor oud aardewerk en porselein.

- Het nationaal toonkundig festival zal dit jaar plaats hebben te Gent, den 1^{n} en 2^{n} Juli; onder andere zal men stukken uitvoeren van Hanssens, Gevaert, Benoit,

Samuel, Waelput, Huberti; Beethoven, Mozart, Weber, Waelrant, Gretry en Cherubini. Als solisten worden genoemd Warot, H. Fontaine, de vioolspeler Thomson en de dames Dyna Beumer en Maria Flament. De koren en het orkest zullen te zamen uit 500 personen bestaan.

- Omtrent half Mei is op verzoek der koninklijke familie van Denemarken, uit de St-Pieterskerk het stoffelijk overschot ontgraven van Isabella, zuster van keizer Karel en koningin van Denemarken, in 1526 gestorven op het kasteel der St-Pietersabdij te Zwijnaarde. Het stoffelijk overschot is naar Odensee, in Denemarken, overgebracht, om daar te worden bijgezet naast het lijk van koning Christiaan II. De zinken kist werd in eene houten kist gesloten en verzegeld met de zegels der kerk en van het Deensche consulaat.

Brugge. *Tafereel van Pieter Pourbus.* Volgens een artikel van *L'Echo du Parlement* van 13 April, overgenomen door het *Journal de Bruges*, zou men het drievoudig stuk: *Het laatste avondmaal*, van P. Pourbus, uit de St-Salvatorskerk, geheel overschilderd en bedorven hebben. De eerw. heer Ad. Duclos, in zijn *Rond den Heerd* van 22 April, zegt dat voormelde schilderij hoegenaamd niet hersteld of bedorven is en nog altijd in dezelfde kerk berust. Voorts was door het Brusselsch blad *Nouvelles du Jour* beweerd, dat de schilderij van Pourbus, die door het blad voor eene *muurschildering* was genomen, overwit zou geworden zijn. De heer Duclos schrijft, dat de 3 paneelen, waaruit de schilderij bestaat en die vroeger in een altaar der XVIIe eeuw stonden, waar ze onzichtbaar waren, ingelijst en de kassen alleen van het stof ontdaan en afgewasschen zijn. ‘In 1569 (zoo vervolgt de heer Duclos) heeft Pieter Pourbus zelf, luidens rekening van 't broederschap over dit jaar, zijne schilderij hersteld. Immers de eerste Geuzen hadden ingebroken in de kerk en zijn meesterstuk geschonden.’

- Volgens wordt gemeld zal het XIXe Nederlansch taal- en letterkundig congres niet in 1883, maar in 1884 te Brugge worden gehouden. (Zie 1882 blz. 71.)

- Voor de prijsvraag van den *Vlaamschen Broederbond*: een *Lofdicht op Hendrik Conscience* (zie 1882 blz. 170), zijn 17 stukken ingekomen.

Buitenland.

Maastricht. In deze stad zijn, bij het aanleggen van nieuwe riolen, buiten de voormalige Wijkerpoort, verschillende gouden en zilveren munten uit den Spaanschen tijd gevonden. De merkwaardigste onder deze is de zonnekroon van Philippus II, koning van Spanje, als hertog van Gelderland. De voorzijde draagt het sierlijk wapen van den koning met het opperschild van Gelderland, omgeven door de voorletters van 's konings naam P.P. De keerzijde draagt een versierd kruis, tusschen welks beenen zich twee leeuwen en twee hoefijzers bevinden. Het omschrift luidt: *Phs. D.G. Hisp. z. Rex. Dux. Gel.* 1571. Onder de groote zilveren munten, allen daalderstukken van Philippus II, was er een, in 1558 te Maastricht geslagen.

's-Gravenhage. In de verkoopzaal Nobelstraat werden op 9 Mei onder andere de volgende oudheden publiek verkocht: eenige tellooren van een zoogenoemd Rouaansch servies (fabrieksmerk H), 560 gl.; 2 kleine zilveren presenteerblaadjes, 380 gl.; 1 dito, 550 gl.; 1 zilveren melkkan en trekpot, 260 gl.; 1 zilveren koffiekan (stijl Lodewijk XVI), 265 gl.; 1 Engelsch tafelklokje met graveersel (van achter geteekend *London*), 330 gl.; 1 verni-martijndoosje, 120 gl.; 1 zilveren mosterdpot met 2 zilveren zoutvaatjes, 116 gl.

- 28 Mei werden op de veiling van hedendaagsche schil-

derijen bij de firma C. Van Doorn en zoon, in de Molenstraat, te 's-Gravenhage, onder andere de volgende prijzen besteed: F. Beda. *In 't werkhuis van den schilder*, 870 gl.; W. Kray, *De zeegolven en het liefdesvuur*, 770 gl.; Paul Böhm, *Kaartlezende Zigeuners*, 540 gl.; L. Gedlek, *Paardenmarkt*, 500 gl.; F. Friedländer, *Grootvaders toestemming*, *Boer uit Zwaben* en *De oudheidkundige*, 475 gl., 180 gl. en 200 gl.; H. Ronner, *Moeder met hare kleintjes*, 380 gl.; J.E. Gaisser, *Een mooi debuut* (binnengezicht) en *Ten einde raad* (id.), 165 en 161 gl.; J H.B. Koekkoek, *Onstuimige zee met een schip in nood en eene reddingsboot*, 140 gl.; E.P. Van Bommel, *Gezicht op Dordt* en *Gezicht op Alkmaar*, 130 gl.; B. Kochanowski, *Zomerlandschap* en *Landschap met ondergaande zon*, 115 en 115 gl.; A.J. Van Wijngaerdt, *Boomrijk landschap* en de weerga van dit stuk, 77 en 80 gl.

Amsterdam. Een aantal Amsterdammers hebben het denkbeeld opgevat eene vaderlandsche vereeniging te stichten, welker doel zal zijn krachtig zorg te dragen, dat de vaderlandsche kunstschatten zooveel mogelijk voor Nederland behouden blijven, onder andere door ze te plaatsen in Nederlandsche museums. (N.B. Wij herinneren te dezer gelegenheid aan de in gelijken geest voor België werkzame te Antwerpen bestaande maatschappij *Artis Patriae*, die aan het Antwerpsch museum reeds verscheidene goede aanwinsten deed doen.)

- 9 Mei werd in het notarishuis de teekeningen-verzameling van wijlen den heer B. Schalk verkocht; de 80 teekeningen brachten ongeveer 6000 gl. op. Onder andere golden: L. Apol. *Winter op den Loosduinschenweg*, 177 gl.; A.H. Bakker Korff, *De nieuwe meid*, 230 gl.; *De Markiezin*, 230 gl.; *Les Crêpes*, 125 gl.; D. Bles, *Oudervreugd*, 225 gl.; B.J. Blommers, *Scheveningsch binnenhuis*, 155 gl.; J.J. Destrée, *Bij den kooiboer* (winter), 125 gl.; *Landschap bij ondergaande zon*, 130 gl.; *Een morgen aan het strand*, 125 gl.; Gerke Henkes, *In afwachting*, 255 gl.; Joz. Israëls, *Een warme Julidag*, 350 gl.; N. Maris, *Eenden in 't groen*, 305 gl.; W.J. Martens, *In den rouw*, 150 gl.; A. Mauve, *Een karretje in het duin*, 100 gl..; W.L. Nakken, *Bij de steengroeve*, 245 gl.; Alb. Neuhuys, *De gevallen steek,* 195 gl.; W. Roelofs, *In Augustus* (regenboogwerking), 410 gl.; C. Springer, *Gezicht op het oude klooster te Hasselt,* 310 gl.; P. Stortenbeker, *Melktijd*, 105 gl.; H.A. Van Trigt, *Hans Sachs*, 255 gl.; *Oude Ant,* 310 gl.; J.H. Weissenbruch, *Molen aan eene rivier*, 101 gl.

Middelburg. Eene groote klok van den beroemden beiaard van den abdijtoren, en haar octaaf, eene kleinere klok, bevonden zich in slechten staat. In het vorig jaar werd daarom tot vergieting besloten. De bestuurder der polytechnische school te Delft, heeft toen eene nauwkeurige ontleding van de klokkespijs gedaan, en den 18^{n} Augustus 1882 gingen de twee klokken op reis naar den heer Severinus Van Aerschot, te Leuven; den 20^{n} November had de hergieting plaats, en op 7 Maart waren zij te Middelburg terug. Het werk is zeer goed geslaagd.

Zwolle. De bekende Gobelin-behangsels in het huis van wijlen jonkheer J.A. Sandberg, te Zwolle, zullen dezen zomer publiek verkocht worden.

Leeuwarden. De Leeuwarder Courant van 8 Mei gewaagt met grooten lof over de in Leeuwarden door de *Nederlandsche Toonkunstenaarsvereeniging* uitgevoerde *Rubenscantate* van Peter Benoit (woorden van J. de Geyter).

Lagemierde. Op het laatst van April werd in deze gemeente de vloer opgebroken van een gebouw hetwelk een gemeente-eigendom is, en vroeger, dienende als pastorij, tot de abdij van Postel behoorde. Bij de ontgraving, zoo melden Nederlandsche bladen, werd eene tinnen kan gevonden, die de volgende kostbaarheden bevatte: een groot openslaand bisschoppelijk kruis met ketting, een zegelring met diamant versierd, eene reliquie, voorts 800 stukken (te zamen 10

pond wegende) gouden en zilveren geld, als Spaansche matten, rijders, dukaten, sovereings. De burgemeester der plaats heeft den schat verzegeld en in bewaring genomen, tot dat uitgemaakt zal zijn, wien deze kostbaarheden moeten worden toegewezen. Men meent dat in de abdij van Postel de aanwijzing dezer vermiste voorwerpen berust, en dat daarnaar op last der Norbertijnen meermalen vergeefsche nasporingen in gemeld huis werden gedaan.

Parijs. In het begin van Juni werden op eene veiling van oude wapens en Chineesch porselein, in de roepzaal van Drouot, onder andere, de volgende prijzen besteed voor: 1 geweertje met zilver ingelegd, 4200 fr.; 2 pistolen met zilveren beslag, 2600 fr.; ivoren pistool, 1300 fr.; 1 kruithoorn van het jaar 1500, 4400 fr.; 1 stalen degen, 550 fr.; 1 ivoren kruithoorn met figuren ingelegd, 1900 fr.; 1 degen met handvatsel van gedreven goud, 1700 fr.; 2 geweren uit de XVe eeuw, 4800 fr.; fluweelen weizak met koperen gedreven hangsel, 2200 fr.; 2 zeer kleine pistooltjes, 2700 fr.; (de wapens brachten te zamen ongeveer 240,000 fr. op); 1 Chineesch porseleinen fleschje (turkooiskleur), 800 fr.; 1 Chineesch figuurtje met zwarte kleuren, 900 fr.; 2 ivoren duiveltjes, 400 fr.; 3 potjes blauw Chineesch porselein, 3800 fr.; 1 ivoren aapje, dat zit te eten, 650 fr.; 3 tellooren gekleurd Chineesch porselein, 1100 fr.; 2 eierschalen kopjes, Chineesch porselein, 1200 fr.; 1 ivoren grijsaardsbeeldje, 375 fr.; 1 eierschaal telloortje, Chineesch porselein, geheel rood van achteren, 2600 fr. Andere oudheden werden tot even buitensporige prijzen gemijnd.

- De burgerlijke rechtbank te Parijs heeft dezer dagen beslist, ten aanzien van eene nagemaakte schilderij van een bekenden schilder, met de voorletters van dezes naam geteekend, dat dergelijke handeling ten nadeele strekt van des kunstenaars goeden naam; de rechter heeft dientengevolge de inbeslagneming van de schilderij en de uitkeering van eene schadevergoeding van 500 fr. gelast.

- Henri Gervex en Pierre Carrier-Belleuse schilderen voor eene maatschappij een panoramadoek, dat 120 meters in omvang zal hebben, voorstellende de *Geschiedenis dezer eeuw,* waarop de voornaamste gebeurtenissen uit onzen tijd voorgesteld zullen worden.

- In een der muren van den Châtelet-schouwburg, te Parijs, is een steen geplaatst, waarop herinnerd wordt, dat de schilder Louis David den 30^{n} Augustus 1748 in een huis van de Megisseriekaai geboren is. (Zie over L. David 1882, blz. 170.)

- *Tentoonstelling van schoone kunsten te Parijs.* De toewijzing der onderscheidingen heeft plaats gehad. Aan de stemming voor de s c h i l d e r k u n s t namen 555 kunstenaars deel. De volstrekte meerderheid was 186. De meeste stemmen verkreeg de landschapschilder Julius Lefebvre (180). Daar de volstrekte meerderheid niet was bereikt, werd geen eereprijs toegewezen. Een 1e eere-metaal behaalde Henri Martin door zijne schilderij *Paolo di Malatesta en Francesca di Rimini in de hel*; een 2de eeremetaal ontvingen mev. Demont Breton en de heeren C. Giron, G. Gélibert, A. Marais, J. Sauzay, F. Tattegrain, A. Nozal, C.O. De Penne, G. Rochegrosse en J. Béraud. - G r a v u u r . Geen eereprijs. Een 1e eeremetaal behaalden de plaatsnijders A. Lamotte en E.A. Champollion. - B e e l d h o u w k u n s t . J. Dalou behaalde den eereprijs voor zijne hooggewerkte voorstellingen van de *Zitting der algemeene staten van* 23 *Juni* 1789 en *De Republiek.* - B o u w k u n s t . Geen eereprijs. V.A.F. Laloux verkreeg een 1^{e} eeremetaal. Uit spijt van op de tentoonstelling van schoone kunsten niet

beloond te zijn, heeft de beeldhouwer A.J. Le Duc een zijner werken, het pleisteren model van een grafgedenkteeken, getiteld: *Regret*, aan stukken geslagen.

- De tijd voor de inzending van schilderijen voor de 3 jaarlijksche tentoonstelling (zie blz. 84) is verlengd van 30 Juli tot 10 Augustus.

- Einde April werd te Parijs, in de roepzaal van Drouot, de schilderijen verzameling van Julius Paton verkocht. Onder andere golden de volgende stukken van Corot: *De morgen*, 2800 fr.; *De moeder*, 1400 fr.; *De weide*, 3150 fr.; *De Brug,* 2550 fr.; *De haag,* 4000 fr.*; De twee werkplaatsen*, 4600 fr. en 9000 fr.; *De vrouw met de huik*, 7100 fr.; van Courbet: *Spaansche dame*, 3750 fr.; *Het verloren kind,* 2115 fr.; *Het kasteel van Chillon,* 2900 fr.; *Een bloementuil,* 3410 fr.; *Een landschap,* 1600 fr.; *Bloemenplukkend meisje,* 7600 fr.; *De molen*, 3600 fr.; *Twee opgeschrikte reebokken*, 10,200 fr.; van Commerre (zeer kleine schilderijtjes): *De star,* 2175; *De bajadere*, 2175 fr.; *De danseres*, 2000 fr.; Daubigny, *Waschvrouwen*, 2000 fr.; Robot, *Lezende vrouw*, 1620. Eene schets van Delacroix bracht 510 fr., eene schets van Millet 1500 fr. op. Van de verkooping in haar geheel kwam 126,000 fr.

- De Parijsche gemeenteraad heeft 15,432 fr. toegestaan voor de gedeeltelijke herstelling van den zoogenoemden toren van Clovis, een merkwaardig gedenkstuk uit de middeleeuwen, dat zich in het lyceum Hendrik IV verheft.

- De Fransche academie van wetenschappen is door den heer Damourette, te Nizza, 40,000 fr. vermaakt, tot het stichten van een jaarlijkschen prijs voor geschriften over krankenverpleging.

- In het begin van Juni werden op eene publieke veiling van oudheden, te Parijs, onder andere de volgende prijzen besteed voor de nagenoemde voorwerpen: 1 Delftsch aarden potje met dekseltje (fabrieksmerk *de Bijl*), 1050 fr.; 1 plaat van Delftsch aardewerk, 425 fr.; eene dito, 625 fr.; eene gekleurde plaat met Chineezen, 1230 fr.; een handschrift met godsdienstige prenten van 't jaar 1500, 4100 fr.; 1 schotel Italiaansch aardewerk (in 3 stukken gelijmd), 2200 fr.; dito met portret, 1850 fr.; dito met vogels, 4200 fr.; 1 zijden geborduurde rok met bloemen, 1050 fr.; 1 dito geel zijden, 1260 fr.; 1 waaier lakmartijn, 425 fr.; 1 paarlemoeren waaier met perkamenten blad, 1750 fr.; 1 dito, 775 fr.; 1 dito, 1025 fr.; 1 vergulde zilveren kerkbeker met gedreven engelenkopjes, 1650 fr.; 1 dito met deksel, 2500 fr.; 1 dito (Gothische stijl), 3700 fr.; 1 staande gangklok, 3100 fr.; 2 lappen Gobelin-behangsel, 10,300 fr.; 1 gouden doos (Lodewijk XVI), 4400 fr.; 1 dito, 3300 fr.; 2 vergulde consoletafeltjes, 875 fr.; 1 gesneden eikenhouten zetel, 525 fr.; 1 verguld klokje, 625 fr.; 1 zilveren kan en kom met parelrand, 1875 fr.; 1 Saksisch porseleinen groepje, 5500 fr.; eene telloor van Sevres-porselein, 1225 fr.

- Volgens dagblad berichten zijn in de steenkoolmijn Bully-Granay, bij het doorboren van eene nieuwe galerij, in eene steenkolenholte, 5 onbeschadigde versteende menschenlichamen gevonden, 1 man, 2 vrouwen en 2 kinderen; bovendien overblijfselen van wapens en gereedschappen van steen en versteend hout, alsmede van zoogdieren en visschen. In eene tweede onderaardsche holte vond men 11 menschenlichamen van groote afmetingen, benevens vele andere voorwerpen en steenen. Een gedeelte van het gevondene is tentoongesteld in het gemeentehuis te Lens; het overige is naar Rijssel gezonden, om daar tentoongesteld te worden.

Rijssel. Het *Journal des arts* meldt, dat aan het museum, door eenen ingezetene, eene schilderij van J.B. Van der Helst werd geschonken, die 100,000 fr. waard is.

Caen. 10 Juni werd in deze zijne geboortestad een standbeeld van den toonzetter D.F.E. Auber ingehuldigd, gemaakt door Delaplanche. Auber is zittende voorgesteld, gekleed met een Franschen frak en eene korte broek (hij werd in 1782 geboren), de linkerhand op de knie en in de rechter eene pen houdende.

- Te Bourg-en-Bresse, waar hij in 1803 geboren werd, is den 12n Mei een standbeeld ingehuldigd van den wijsgeerigen schrijver Edgar Quinet, in 1875 overleden.

Neubourg. 15 Mei is in deze zijne geboorteplaats een standbeeld van den staatsman Dupont de l'Eure (1767 + 1855) ingehuldigd.

- Het gemeentebestuur van Agen (Lot-et-Garonne) heeft besloten eene kostbare torenklok uit de 15e eeuw te laten versmelten, om.... er een beeld van de republiek van te maken!

Lyon. Mej. A. Ronner verkocht op de alhier geopende tentoonstelling hare *Werkdoos* en L. Van der Straeten zijn *Vertrek voor de vischvangst.*

Londen. A. Mantegna's beroemde schilderij *Samson en Dalila*, die zich tot dusver in de Sunderland galerij van den hertog van Marlborough bevond, is door de firma Christie, Manson en Woods verkocht aan de National Gallery voor 2250 pond st.

- Sedert 8 jaren werkt te Londen een genootschap tot veredeling van de zondagsviering door den werkenden stand en het is die vereeniging welke zooveel mogelijk ingaat tegen het Zondags gesloten houden van alle openbare museums en kunstgalerijen. Zij beweert dat daardoor de herbergen (die Zondags namiddag open zijn) veel meer volk lokken, dan anders het geval zou zijn. Reeds heeft het genootschap, dat onder zijne leden vele aanzienlijken, ook geestelijken telt, verkregen dat liefhebbers hunne bijzondere kunstverzamelingen des Zondags kosteloos laten bezichtigen, dat in parken concerten worden gegeven enz.

- Een voorstel van den graaf van Dunraven ‘om de rijksmuseums en galerijen welke uit staatsmiddelen onderhouden worden, des Zondags te openen,’ werd den 9n Mei door het Engelsche lagerhuis *verworpen* met 9 tegen 67 stemmen. De graaf van Shaftesbury, onder andere, bestreed het voorstel als ‘eene ontheiliging van den Zondag, die de bedienden der rijksmuseums en galerijen en het dienstpersoneel van omnibuslijnen, tram- en spoorwegen tot eene met Gods gebod strijdende werkzaamheid zou dwingen, terwijl de dronkenschap door den maatregel geene vermindering zou ondergaan en de meerderheid der werklieden volstrekt niet gesteld is op de nieuwigheid daar zij er slechts den eersten stap in ziet om hen van de zondagsrust te berooven en hen 7 dagen te laten werken voor 6 dagen loon.’ (Zie onzen jaargang 1882, blz. 108.)

- De verzameling tafereelen, door K. Verlat te Jeruzalem geschilderd, is thans te Londen tentoongesteld en heeft daar zeer veel bezoeks. Dezer dagen kwam H.K.H. de prinses van Wallis de belangrijke schilderijen bezichtigen. De befaamde schilder maakt in Engeland levensgroote portretten, waartusschen van te paard gezeten personen. Hij schilderde daar ook een prachtig paard, benevens honden- en andere dierenstukken.

- Als iets, dat niet alle jaren in ieder land gebeurt, vermelden wij het volgende; professor Macfarran, bestuurder van de koninklijke muziekacademie, te Londen pas gesticht, heeft voor de hem door de koningin bij gelegenheid der opening van het nieuwe conservatorium (7 Mei) aangebodene waardigheid van ridder bedankt.

- Shakespeare's huis, in zijne geboorteplaats Stratford-on-Avon, werd in 1882 door 13,000 belangstellenden bezocht.

- Het South-Kensington museum heeft te Parijs, voor 70,000 fr., 3 tapijten van het jaar 1507 gekocht, elk 30 voet breed en 14 voet hoog, voorstellendé: 1. *De triumf van Petrarca*, 2. *De Faam*, 3. *De Kuischheid en de Dood.*

- Het museum heeft eene verzameling van 248 waterverfschilderingen aangekocht, in Bengalen gemaakt door Balthazar Solvyns. (Zie desaangaande het belangrijk opstel (*levensschets van B. Solvyns*) door den heer J. Staes, in onzen vorigen jaargang, blz. 40.)

- Een uitgever te Londen stelt zich voor, elk uur van den dag een vliegend blaadje voor een halven penning uit te geven, dat de nieuwste telegrams, beurs- en marktberichten zal bevatten.

- 19 April is het bronzen standbeeld van B. Disraëli lord van Beaconsfield (zie 1881, blz. 73), gemaakt door Mario Ruggi, onthuld in Parliament square.

- Op de veiling der prentenverzameling van doctor Griffith is een eerste druk van eene etsing van Rembrandt, het portret van dr. Arnoldus Tholinck of Petrus van Tol, voor 37,750 fr. toegewezen aan den heer Dutuit, te Rouaan, die een geacht werk over oude prenten schreef. Er zijn slechts 4 of 5 afdrukken van deze plaat gekend.

- Het Engelsch parlement heeft met 195 tegen 40 stemmen eene wet aangenomen, waarbij het duivenschieten verboden wordt.

Berlijn. Onder de Linden zijn de marmeren standbeelden geplaatst van den beroemden geleerde Alexander en van den staatsman Wilhelm van Humboldt.

Straatsburg. Op de stedelijke tentoonstelling heeft F. Van Leemputten zijn *Hooiwagen* en mej. R. Venneman hare *Koeien in de weide* verkocht.

Breslau. Een uitgever kondigt in de Breslauer Zeitung aan, dat bij hem, zoolang de voorraad duurt, 13 kilos romans verkrijgbaar zijn voor slechts 10 mark (12 1/2 fr.)!

Weenen. 15 September wordt in deze stad eene internationale tentoonstelling geopend van platen op koper, hout, steen, teekeningen, heliogravuren enz. (geene lichtteekeningen).

Sevilla. Spaansche dagbladen berichten, dat de bekende gouden toren te Sevilla dreigt in te storten.

Rusland. De kunstschilders gebroeders Makowski, Watsnetzof, Kramskoy, Surikof en Werestschagin houden zich onledig met de uitvoering van een album, dat de verschillende omstandigheden van de kroning des keizers zal voorstellen.

Egypte. De opgravingen, onder leiding van Naville, in den omtrek van Suez, hebben volgens een verslag van Stuart Poole, in het Engelsche weekblad Academy van 7 April, tot de volgende ontdekkingen geleid: vooreerst is Pithoom-Sukkooth gevonden, en daarmede één punt van den uittocht der Israëlieten uit Egypte vastgesteld; ten tweede is de ligging van Pi-Hachirooth (de plek waar zij de Roode Zee doortrokken) aangewezen en ten derde is het bewijs geleverd dat Ramses de groote vervolger der Israëlieten was en zijn zoon Mesaptah de Farao van den uittocht.

Brandnetels.

In de Nederlandsche Landbouw-courant van 19 April is eene bijdrage opgenomen van den heer F.G. Van Bloemen-Waanders, over het nut der brandnetels, die, zegt de schrijver, ten onrechte in een kwaden reuk staan, al moge het ook waar zijn, dat het niet geraden is er zijne handen mede te wrijven. In April, wanneer het nog te vroeg is voor chicorei, spinazie, peen, postelein, kan men van jonge brandnetelblaadjes, goed gewasschen, eene uitmuntende soep maken en een lekkeren schotel groenten eten. Hoe jonger de brandnetel geplukt wordt, des te beter van smaak is zij. Haar smaak komt eenigszins overeen met dien van postelein en spinazie.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

2. De verkoop en vernieling der kerk. Episode van den boerenkrijg.

De abdij, met al hare gebouwen, hoven enz. werd den 22^{n} Floréal jaar V (11^{en} Mei 1797) voorloopig verkocht, en den 27^{n} Floréal (16^{en} Mei) daaropvolgend eindelijk toegewezen. De aankondigingsbrieven der veiling beschrijven ze als volgt: 'De Abdye van Tongerloo, bestaende in eene abtelyke en conventueéle wooninge, kerke, en andere gebouwen, zoo als brouwerye met zyne kuypen en gereedschappen, stallingen, remisen, boerderyen en zes opene plaetsen van verscheyde grootte, zestien hoven, waer van 'er twee zeer uitgestrekt zyn en in de welke zig bevinden eene merkelyke quantiteyt vrugtboomen, en verscheyde schoone visvyvers; omringeld met mueren en buytenwaerts met eene breede water gragt en generaelyk al wat haeren omtrek bevat. Inhoudende ontrent 9 bunderen te saemen geweêrdeért doór desverstaende ten principaelen op eenen prys in fransch geld 206,328-0-0.' Hoeveel de verkoop opbracht, is ons niet met zekerheid gekend; maar heel waarschijnlijk is het, dat de 150,000 livres, in potlood aangeteekend op eenen aankondigingsbrief, die ons in handen kwam, den voorloopigen, of den eindelijken koopprijs vertoonen. Raphaël De Coster wordt als eerste aankooper genoemd[(1)], maar denkelijk was hij slechts de naamleener, want eenigen tijd daarna verschijnen twee andere eigenaars: Joannes Petrus Schwartz, te Leuven, en Willem Theodoor Ghislain De Meulenaer, te Antwerpen woonachtig.

Tot in 1809 was de abdij het onverdeeld eigendom van beiden, doch vergeten wij niet aan te merken dat in stede van den heer De Meulenaer, dezes echtgescheidene vrouw, Maria Francisca Ludovica Nackens, voorkomt in de akte van verdeeling, die ging plaats hebben. Behalve de abdij, hadden zij nog uitgestrekte goederen, van het klooster voortkomstig, in gemeenschappelijk bezit, namelijk: 32 bunder akker- en weiland rondom de abdij en komende onder de benamingen van Koningsblok, Boschhoevenveld, Hansken Willems, den Hophof, het Paleiken en de Brulen; een graanwindmolen en woning met 6 bunder 100 roeden grond; de hoeve ten Bosch, met 15 bunder akkerland, 8 bunder weide en eene heide, alles te zamen 42 bunder; de *villa* of hoeve Ambrosii (20 B.); de hoeve ter Heide (28 B.), de Ilderhoef (30 B.); de Steine of Steenen hoef (37 B.); de hoeve ten Broek (26 B.); de Spuul- of Speelhoef, ook het Weiken genaamd (27 B.); en de hoeve ten Einde, ook Geeneinde genaamd (33 B.)[(2)].

(1) *Recueil des arrêts des cours de Belgique.* 1841, *Cours de cassation*, p. 324; *Cours d'appel*, p. 8.

(2) Voegen wij bij de voormelde, de hoeve ten Nieuwenhuizen, thans de Boschhoef geheeten (31 1/2 B.), de hoeve ter Locht (33 B.) en de hoeve ten Goor (40 B.), dan hebben wij al de pachthoeven opgesomd, die de abdij onder Tongerloo in eigendom had, bij het einde der verledene eeuw. Zij had er daarenboven zoo wat 170 bunder bosch, die zich in grooten deele op Oevelschen grond uitstrekten, en omtrent 17 bunder vijvers en veenen. Al die goederen waren in 1795 belast met een kapitaal van 167,833 gulden 6 st. 8 den. Brabantsch courant.

ANTWERPSCH MUSEUM. GODEFRIDUS HERMANS, TAFEREEL VAN W.J. HERREYNS, HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

Om uit onverdeeldheid te geraken, werden, krachtens een vonnis van de rechtbank van Turnhout van 19^{n} Augustus 1808 en van 17^{en} April 1809, al die goederen in twee kavels gesteld, en bij loting van den 1^{en} Augustus daaropvolgend, onder beide belanghebbenden verdeeld. De molen met de vier eerstgenoemde hoeven vielen aan vrouw De Meulenaer, het lot van Schwartz begreep de vier laatste. De 32 bunder rond het klooster werden eveneens in twee parten van nagenoeg dezelfde waarde verdeeld, en eene onregelmatige lijn, getrokken van de ingangpoort naar het Noorden, splitste de met muren en grachten omringde abdij in twee loten. Het eerste, de helft der prelaatsgebouwen, de abdijkerk, drie vleugels van het conventsgebouw, de bibliotheek en werkhuizen der Bollandisten en het ziekenhuis bevattend, beviel aan vrouw De Meulenaer, die in April 1810 haar aandeel verkocht aan den heer Lambrechts; het tweede lot, begrijpende de stallingen, werkhuizen, schuren, brouwerij, eene kleine helft van de prelaats- en een vleugel van de conventsgebouwen, werd aan Schwartz toegewezen. De laatste - dit getuigenis zijn wij hem schuldig - droeg immer de grootste zorg voor

het onderhoud en de bewaring der gebouwen, die hem ten deele vielen. Enkel den conventsvleugel, waarin de refter en de bibliotheek gevestigd waren, liet hij afbreken, en eerst dan wanneer, ten gevolge van de afbraak der drie andere vleugels, hij gevaar liep van in te storten. Heel anders was het met den anderen eigenaar. Achtereenvolgens vielen de kerk, het convent en de andere gebouwen - een deel van het prelaatskwartier alleen bleef uitgezonderd - onder het geweld van houweel en moker, en wij hebben reeds gezegd hoe in 1811 het vuur werd ter hulpe geroepen om den toren ten gronde te brengen. Een oven was er ingericht om de verbrokkelde arduin- en andere steenen, die geenen kooper vonden, tot kalkstof te verbranden. Dit wandalisme was begonnen met het afnemen en tot staven gieten van de looden dakgoten en buizen, en datzelfde lood kostte wellicht het leven aan meer dan eenen Franschman(1).

Het geldt eene episode uit den heldenkamp der Vlaamsche jonkheid tegen de Fransche overheerschers, door den *Boerenkrijg* van Conscience wereldberoemd gemaakt. Wij hoorden wel eens bevestigen dat het dorp Tongerloo den gevierden schrijver tot model diende voor de schepping van het ideale Maldeghem, het middelpunt der handelingen zijner helden. Wat daar ook van zij, ziehier wat er in de abdij voorviel. Den tweeden Zondag na Bamis 1798 waren de gewapende boeren der omliggende dorpen te Westerloo samengerot, waar zij het kasteel bemachtigden en de Fransche soldaten op de vlucht dreven. Den 21^{en} October vielen zij met honderden in de abdij. Een zaakbezorger van De Meulenaer, met name Wouters, mocht zich gelukkig achten langs eene kleine achterdeur aan de handen der jongelingen te ontsnappen; de twee pachters, die er inwoonden, telden gelukkiglijk kennissen onder de gewapende bende, weshalve zij werden in vrede gelaten. Onze krijgszuchtige jongens vonden de looden staven, die zij tot kogels hergoten, om bij de eerste gelegenheid er de Fransche roovers op te onthalen; de reeds in kasten gepakte orgelpijpen verbrijzelden zij ten deele, de andere meedragend om op den klank dezer nieuwsoortige oorlogsbazuinen den tocht voort te zetten, die helaas! ondanks de wonderen van dapperheid, geen zegetocht zou zijn. Acht dagen later moesten zij het te Herenthals, door het getal overmand, voor de republikeinen opgeven(2). Het strookt niet met ons plan, ze op andere strijdvelden te volgen; zeggen wij enkel nog, dat de oudste der Tongerloosche novitiën, Laurentius Van Roy, van

(1) 1797. Abbatiam nostram cum adjacentibus villis emit a Gallis quidam Demeulenaer Antverpiensis qui mense Decembri coepit destruere ecclesiam nostram conventualem. *Handboek van A. Beke.*

(2) Volgens een verslag van generaal Durutte zijn er bij den brand van een gedeelte der stad Herenthals, 400 man omgekomen. (Zie Mertens en Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen,* VI, bl. 497.) Andere schrijvers ramen het getal der opstandelingen daar gesneuveld op 600 man. (Zie bijvoorbeeld De Potter, *Geschiedenis van den Belgischen boerenstand*, bl. 331.) Een zakboekje van denprior A. Beke, in dien tijd te Oevel verborgen, spreekt van 50 man. Zou er geene overdrijving zijn in de verslagen der Fransche veldoversten? - Ziehier wat Beke aanteekende over den opstand der Vlaamsche jongens:

In initio Octobris 1798 facta est requisitio juvenum ad bellum a 20^{e} usque ad 25um annum. Haec requisitio causa fuit insurrectionis juvenum, qui variis locris congregati arma ceperuut contra Gallos, quorum multi occubuerunt. At juvenes ubique fugati sunt et plurimi occisi.
21. Octobris. Ex abbatia nostra expulerunt juvenes omnes inhabitantes in ea.
28. Juvenes Herendalio expulsi suut Gallis tertiam partem oppidi incendentibus. Hoc incendio simul et gladio perierunt tam juvenes quam cives circiter 50.

11 9^{bris}. Galli aliquas domos Ghelae incenderunt.
Circa idem tempus juvenes Diesthemio fugati sunt plurimis fugiendo aquis suffocatis.
16. A Gallis in Betecom trucidatus est noster F. Laurentius Van Roy novitiorum senior ac in coemeterio ibidem prope pastorem ejusdem loci etiam trucidatum ab iisdem et eodem tempore sepultus.

Antwerpen, den 16^{en} November, te Betekom, bij Aarschot, door de Fransche soldaten werd vermoord, en aldaar, te gelijk met den eveneens vermoorden pastoor der plaats, begraven.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

Feest ter eere van vrouwe Courtmans.
(Vervolg van blz. 79.)

Onder andere gelegenheidsstukken, ontving mev. Courtmans de volgende gedichten:

Albumblad aan de dichteresse mevrouw Courtmans.

Vogels en bloemen,
Zangen en geuren,
Dat is niet alles!
Maar in het leven
Het zoetste!

***

Liefde voor vrouwen,
Krachtige hartstocht,
Dat is niet alles!
Maar in het leven!
Het sterkste!

***

Liefde der moeder,
Heilig gevoelen,
Dat is niet alles!
Maar in het leven
Het beste!

***

Liefde voor Vlaandren,
Plicht aller Vlamings,
Dat is niet alles!
Maar in het leven
Het eêlste!

EMANUEL HIEL.

Parijs, 7 *Mei* 1883, dag der uitvoering van *Lucifer.*

Hulde aan mevrouw Courtmans.

't Is feest in Vlaandren! Van de groene boorden
Der Leie en Schelde komt in dicht gedrang
Het Vlaamsche volk... Het Zuiden en het Noorden
Vereenigt zich in de eigen' jubelzang.

‘Naar Maldegem, 't kloekmoedige, 't getrouwe!’
Is 't woord dat thans op aller lippen zweeft.
‘Naar Maldegem, ter eer der eedle vrouwe,
Die veertig jaar haar land verheerlijkt heeft!’ -

Wie is zij dan die vrouw, de rijkbedeelde,
Dat gansch een volk haar eer en hulde biedt?
Wat zijn de wonderwerken die zij teelde?... -
Gij zijt een Vlaming en gij kent haar niet?
Kom, luister: 'k wil een kleine schets u geven
Van wat zij is en wat zij is geweest.
'k Ga vijftig jaren rugwaarts in het leven
Der edele heldinne van dit feest:

Een lieflijk dorp aan d'oever van de Schelde;
Een jonge maagd, eenvoudig, goed en schoon
Als 't bloemeken ontloken in den velde,
De levenszon der ouderlijke woon.
Hoe veler hart ze in liefde doet ontbranden,
Haar maagdlijk hart, vol levenspoezij,
Bemerkt het niet, en blijft van alle banden,
Zelfs van den rozenband der liefde vrij.

Zoo gaan voor haar in schuldeloos genieten
De dagen heen, gelijk aan Schelde's stroom
De golvekens die zingend zeewaarts vlieten....
Haar leven is een dichterlijken droom.
Kind der natuur, leeft zij daar tusschen bloemen
- Zij zelve een bloem in volle lentepraal -
Die haar misschien hun lieve zuster noemen
In hun geheimnisvolle bloementaal.

Daar wordt die gloed heur boezem ingedreven
Die alles kleurt en hult in zonneglans;
Daar zamelt ze in de werklijkheid van 't leven
Voor later' tijd dien rijken beeldenkrans,
Die zij in haar gezangen en verhalen,
Zoo rein - en ongezocht, en toch zoo schoon,
Met liefelijke kleuren weet te malen
Op dien eenvoudig' onnavolgbren toon. -

Toch eindlijk geeft dat harte zich gevangen,
En met den vriend van hare keuze droomt
Zij zich een leven vol gebloemte en zangen,
Met liefde's rijksten zegen overstroomd!
Maar wat toch is bestendig hier beneden?
Op welke zonne volgt geen donkre nacht? -
Wat zij, als vrouw, als moeder heeft geleden,
Heeft iemand onzer zulks wel ooit gedacht?

Haar droom heeft uit. Daar staat ze alleen omgeven
Van talrijk kroost, zijn ramp nog onbewust;
Alleen, en voor de worstling om het leven,
Maar moedig en ten strijde toegerust.
Het lief gewest, waar ze eens gelukkig leefde,
Zegt zij vaarwel, naar Vlaandren afgedwaald.

Hoe bij dat afscheid 't hart haar bloedde en beefde
Heeft ze ons in haar weemoedig lied verhaald.

Wat zij niet meldde, maar wat wij wel raden,
Dat zijn die slapelooze nachten die
Zij doorgewaakt heeft, 't hart met zorg beladen....
Maar dan ook nam haar dichterlijk genie
Die stoute vlucht; dan kwamen uit het leven
Als met een bonten tooverkrans omstraald,
Die schoone beelden voor hare oogen zweven
Die zij zoo meesterlijk heeft afgemaald.

Zoo vindt zij nog, in al haar zorg en lijden,
De kracht, den moed om haar zoo rijk talent
Aan 't welzijn van het Vlaamsche volk te wijden,
Dat volk welk thans haar huldigt en erkent.
Zoo vlecht zij gansch dien parelschat te zamen
Die eens voor ons een kostlijk erfdeel blijft,
Wen 't vaderland naast zijne grootste namen
Ook haren naam in 't boek der eeuwen schrijft.

Thans heeft zij eindelijk den strijd gewonnen,
Gezegevierd op elken tegenstand,
De taak volbracht zoo moedig eens begonnen
Voor de eere van haar volk en vaderland.
Thans mag zij rusten op de lauwerblaren
Die Noord en Zuid haar strenglen tot een kroon,
Die haren naam vereeuwigd zal bewaren
Als koningin op Vlaandrens lettertroon!

Heil, driemaal heil u, Maldegem, 't getrouwe!
Want ook op u straalt de eer die haar omgeeft:
't Was in uw midden toch dat de eedle vrouwe
Haar schitterende eerebaan bewandeld heeft.
Bemin haar, strooi op 't avondpad haars levens
De schoonste bloemen die gij vinden kunt,
Schenk haar uw liefde en al uwe achting tevens,
En weze u haar bezit nog lang gegund!

KAREL BOGAERD.

Brussel, 10 *Mei* 1883.

In het feestalbum van mevrouw Courtmans geboren Berchmans, 14 *Mei* 1883.

Ik zong alleen in Vlaandrens beemd;
Kunstzustren ikonde ik niet ontdekken;
Aan 't Vlaamsche taalschoon, als vervreemd,
Liet zich de vrouw geen zanglust wekken.

Schoon 't eenzaam zijn me als voorbereid,
Toch hoorde ik in de verte iets klinken,
Dat mij in 't oog de zaligheid
En nieuwen lettermoed deed blinken.

't Was Courtmans' zang uit volle keel,

Wiens klanktoon mijn gehoor kon boeien,
Verheugend als in 't hofprieel
Waar kunst een wondre bloem doet groeien.

Ik groette *Haar* zoo gul, zoo blij;
Wij stemden 't Vlaamsche lied te gader.
Het ‘bravo!’ uit der dichtren rij
Stroomde, als een welkomgroet, ons nader,

Wij kenden huis- en moederplicht;
Toch ook het flikkrend lampje brandde,
Dat 's nachts de pen heeft voorgelicht
En slaaplust en de zorg verbande.

Dit feest bevestigt, o vriendin,
Uw moed, uw kunstopwekkend streven
Naar geestvereedling, vrijheidsmin,
En immer vruchtbaar, zwoegend leven.

Der broedren dankbetoog aan U
Doet mij 't vriendinnen hartekloppen.
Uw naam klinkt door den Lande nu
Te Maldeghem uit torentoppen.

Een kus, een handdruk! Schoon zoo ver
Door ziekte van u afgescheiden;
De glans der vriendschap, trouwe ster,
Blijft duurzaam schittren over beiden!

Vrouwe VAN ACKERE geb. MARIA DOOLAEGHE.

Dixmuide.

(Wordt voortgezet.)

Sterfgevallen.

PAULUS MELNIKOFF, als Russisch romanschrijver befaamd onder den aangenomen naam van *Andreas Petschevhij,* is volgens een bericht van 20 Maart overleden.

Ridder A. DE BISEAU DE HAUTEVILLE, kunstschilder, is einde Maart, bij eene bergbeklimming in Grauwbunderland, schielijk overleden. Zijn lijk is naar Brussel overgebracht en te Laeken begraven.

ANTOON FELIX BOURÉ, de zoo gunstig gekende beeldhouwer, is op 8 April overleden te Elsene, op 50 jarigen ouderdom. Tot zijne bijzonderste werken behooren de in zink gegoten en gebronsde *Leeuw* op de Leopolds- en *Ambiorix* op de Berchemschepoort te Antwerpen; *vier leeuwen* bij het paleis der academieën en den afsluitingsmuur der Koninklijkestraat, en de *griffoenen* van het hoofdportaal van het nieuw gerechtshof te Brussel; de *Leeuw van Gileppe* en het *Kind met de hagedis* in het rijksmuseum te Brussel. Hij laat onvoltooid twee groote beelden achter, *Cicero* en *Ulpianus*, die bestemd waren voor de groote trap van het nieuw gerechtshof te Brussel.

ALOYSIUS DE BACKER, pater van het genootschap van Jezus, is den 8^{n} April te Leuven overleden. Hij was de medewerker en opvolger van zijnen broeder Augustus in de *Bibliotheek der schrijvers van het genootschap van Jezus.*

DANIEL JAN STEYN PARVÉ, provinciaal opziener van het middelbaar onderwijs, zeer gunstig gekend als geleerde en wetenschappelijk schrijver, is den 11^{n} April te 's-Gravenhage overleden, ruim 57 jaren oud.

MARITZ BLANKART, veldslagenschilder en dramaschrijver, is te Stuttgart overleden.

LOUIS VEUILLOT, de beroemde Fransche staatkundige schrijver, geboren in 1813 te Boynes (Loire), is te Parijs overleden den 7^{n} April. Zijne grootste krachten wijdde hij aan het opstellen van het dagblad *L'Univers.* Buitendien gaf hij verscheidene groote strijdschriften uit, onder andere *Odeurs de Paris*, *Satires*, *Parfums de Rome*, *Corbui et d'Aubecourt.* Eene zijner pennevruchten op een ander gebied, werd, door nu wijlen P. Goossens vertaald, opgenomen in de *Vlaemsche School* van 1860, onder den titel: *Over het huwelijk en Chamounix*.

AUGUSTIN COUTAN, beeldhouwer, geboren te Lyon, wiens zoon Julius-Felix in 1872 te Parijs primus van Rome was, is te Parijs overleden in de eerste helft van April.

ANTONY BERRUS, teekenaar van talent, is te Parijs overleden.

L. DE PLASMAN, als rechtsgeleerd en tevens als stichtelijk schrijver in Frankrijk befaamd, is volgens een bericht van 15 April overleden te Anteuil, 92 jaren oud.

IGNATIUS JACOMETTI, de bekwame beeldhouwer, algemeen bestierder van de pauselijke paleizen, is volgens een bericht van 24 April overleden, 64 jaren oud. Onder andere is zijn *Judaskus* beroemd. Zijn laatste werk is het standbeeld van Pius IX, waaraan nog weinig te doen overblijft, om geheel voltooid te wezen.

MICHEL MASSON, die zich in de Fransche letterkunde naam verwierf door een zeer groot getal romans en ongeveer 200 tooneelstukken, terwijl hij onvoltooid een Fransch-Chineesch woordenboek achterlaat, is volgens een bericht van 25 April overleden, 83 jaren oud. Hij was een werkmanszoon, genoot slechts middelmatig onderwijs en was achtereenvolgens tooneeldanser, boekhandelaars bediende, diamantslijper en koffiehuisknecht. Door eigen studie werkte hij zich op tot een bekwaam en geleerd letterkundige.

REINHART DOZY, leeraar aan de hoogeschool te Leiden, is einde April aldaar overleden. Hij werd te Leiden den 21^{n} Februari 1820 geboren. Reeds in 1845 maakte hij zich naam door zijn *Dictionnaire détaillé des noms et vêtements chez les Arabes.* Behalve eenige opstellen in de *Gids,* van geschied- en letterkundigen aard, schreef hij over den gunstigen invloed dien de omwenteling in Frankrijk sedert 1789 heeft uitgeoefend op de studie der middeleeuwsche geschiedenis (Leiden 1850); verder nog: *Islamisme*, behoorende tot het werk der voornaamste godsdiensten (1863); *De Israëlieten te Mekka van Davids tijd tot op de* 5^{e} *eeuw onzer tijdrekening* (Haarlem 1864); *Verklarende lijst der Nederlandsche woorden*, *die uit het Arabisch, Hebreeuwsch*, *Chaldeeuwsch*, *Perzisch en Turksch herkomstig zijn* (1867). Voorts schreef hij nog in het Fransch over den Spaanschen held Le Cid; over de Spaansche geschiedenis in de middeleeuwen en de geschiedenis der Muzelmannen. Het vorige jaar voltooide hij zijn groot Arabisch woordenboek, waaraan hij zijn geheel leven had gearbeid. Voor zijne studenten was de overledene niet slechts een leeraar, maar een vriend.

JULIUS SANDEAU, de begaafde Fransche romanschrijver, is den 24^{n} April te Parijs overleden. Hij werd op 11 Februari 1811 geboren.

EDUARD MANET, die bij de Fransche schilderschool de onder den naam van *impressionisme* bekende nieuwe richting invoerde en door zijne werken tot een vrij aanmerkelijk aanzien bracht, is in Mei te Parijs overleden, nadat hij, slechts weinige dagen vóór zijn dood, zich nog de afzetting van een been getroost had. Hij was een leerling van Thomas Couture. Onder zijne meest gekende schilderijen behooren de *Spaansche zanger. Het kind met den degen*, de *Oude muzikant, Lola van Valencia, De straatzangeres*, *De muziek in de Tuileriën, Olympia*, *De goede Bock.* Manet, die den ouderdom van 50 jaren bereikte, was getrouwd met eene Nederlandsche vrouw, geboortig van de stad Bommel.

LOUIS VIARDOT, in zijnen tijd een letterkundige van naam en een groot criticus op kunstgebied, is in de eerste dagen van Mei te Parijs overleden, 83 jaren oud.

ELEZEAR PIN, de ook als dichter bekende Fransche senator, is in 't begin van Mei overleden, 70 jaren oud.

JAMES YOUNG, de Schotsche scheikundige die de paraffineolie uitvond, is half Mei overleden te Edinburg.

ALEXANDER GERGONNE, een verdienstelijk beeldhouwer, is na eene 2-jarige ziekte omstreeks half Mei overleden te Sivry en van den arme begraven. Hij laat eene weduwe met 4 kinderen broodeloos achter.

BERTLEPSCH, de door zijne reisboeken voor verschillende landen welbekende Duitsche schrijver, geboren te Göttingen in 1814, is 15 Mei te Zurich overleden.

JOHAN KLEIN, die beroemd is onder andere om zijne uitstekende teekeningen voor de geschilderde ramen van de hoofdkerken te Keulen en te Munster, is rond half Mei plotseling overleden, terwijl hij te Venetië, waar hij pas van uit Padua aangekomen was, in eene gondel naar een hotel voer.

FERDINAND DE BRAEKELEER, de oudste Vlaamsche schilder, van wien wij in 1864

DIANA VAN VERSAILLES. HOUTSNEDE VAN JAN DE BLUST. (Zie blz. 104.)

(blz. 117) eene korte levensschets en een zeer welgelijkend portret, gesneden door J. Nauwens, hebben gegeven, is te Antwerpen overleden den 16^{n} Mei, in zijn 92ste jaar, in zijne woning in de Leopoldslei n^{r} 83. Sedert de verschijning van voormeld portret, werden 's mans bijzonderste werken in ons tijdschrift aangeteekend. De lijkdienst had plaats in de St.-Josephskerk, Zaterdag 19 Mei, ten 10 ure; des meesters zoon, de uitmuntende schilder Henri De Braekeleer, ging de eerste achter het lijk. Eene zeer talrijke schaar van vrienden en beoefenaars der kunst woonde de plechtigheid bij. De slippen van het baarkleed werden gedragen door de heeren Jac. Cuylits, J. Delin, J. Geefs, J. Schadde, J.B. Van Rooy en K. Verlat. Den overledene werd als officier der Leopoldsorde krijgseer bewezen door eene compagnie van het 7^{e} linie. De begrafenis had plaats op het kerkhof van Berchem, waar de heeren J. Delin en G. Kempeneers redevoeringen uitspraken. De heer Jos. Delin vergiste zich als hij zegde dat F. De Braekeleer d e e l uitmaakte van het Antwerpsch gemeentebestuur onder wijlen den heer J.F. Loos. F. De Braekeleer was gemeenteraadslid v a n 1838 tot 1842. (Het verdient vermelding, en wel op deze plaats, dat in eene *Geschiedenis der vaderlandsche schilderschool,* een werk in 3 deelen, bij wed. Loosjes Pr., te Haarlem, in 1840 gedrukt, Ferdinand De Braekeleer opgegeven wordt, als reeds overleden te zijn, toen dit werk afgedrukt werd. In het *Aanhangsel,* blz. 87-88, leest men: '*Hij* (Ferdinand De Braekeleer) *overleed*, *helaas! te Antwerpen tot groot verlies voor de kunst, in 't jaar* 1839, *en*

was alzoo slechts 47 *jaren oud; hoe veel genoegen had zijn kunstpenseel nog kunnen verschaffen!*')

JOST SCHIFFMANN, de bekende landschapschilder, is, volgens een bericht van 17 Mei, te Munchen overleden.

HERMAN JAN VAN DEN BRINK, de bekwame Nederlandsche bouwkundige, is den 17^{n} Mei te 's-Gravenhage overleden.

HENRI RIVIÈRE, kapitein van de Fransche zeemacht, wiens sneuvelen te Hannoï (Indo-China), onder dagteekening van 19 Mei wordt gemeld, was een zoo verdienstelijk schrijver als dapper officier. Buiten een aantal tooneelstukken, liet hij onder andere de volgende werken verschijnen: *Pierrot et Caïn, La main coupée, La marine française sous Louis XV, La nouvelle Calédonie, Les batailles de la vie* enz. De schrijvers vereeniging te Parijs heeft eene inschrijving geopend om den overledene een gedenkteeken op te richten.

EMIEL DE LA BÉDOLLIÈRE, een bekwaam staat- en letterkundig schrijver, geboren te Amiens den 24^{n} Mei 1810, is den 24^{n} Mei te Parijs overleden.

EDUARD RENÉ LEFEBVRE DE LABOULAYE, lid van den Franschen senaat, schrijver van eene *Histoire du droit de propriété foncière en Europe depuis Constantin jusqu'à nos jours*, van een *Essai sur les lois criminelles des Romains concernant la responsabilité des magistrats*, van *Paris en Amérique, Prince Caniche*, *Souvenirs d'un voyageur*, *Contes bleues* enz., is den 25^{n} Mei overleden te Parijs, waar hij den 18^{n} Januari 1811 geboren was.

XAV. HEUSCHLING, rustend hoofdambtenaar van het ministerie van financiën, bekend door geschriften over het belastingwezen en inzonderheid door werken over de statistiek, is den 25^{n} Mei te Laeken begraven. De overledene heeft aan den Belgischen staat 50,000 fr. vermaakt, om uit de rente van die som een 5-jarigen prijs voor statistiek te stichten. Hij heeft ook gelden voor studiebeurzen beschikbaar gesteld en een aantal voorwerpen geschonken aan het museum van de Hallepoort, te Brussel. Buitendien zonderde hij een kapitaaltje af, om eene wiegschool op te richten in zijne geboortestad Luxemburg, welke daarbij zijne penningverzameling krijgt en voor haar museum het marmeren medaillonportret van des erflaters zuster. In 1879 (blz. 159) en 1881 (blz. 192) vermeldden wij geschenken van den heer Heuschling aan het museum van Leuven.

JAN FRANS ALLARD, op het einde der maand Mei, te Dendermonde, in 64-jarigen ouderdom overleden, maakte zich in de Vlaamsche letterkunde bekend als opsteller van het weekblad '*t Ros Beiaard* (1858) en schrijver van een drietal romans, waaronder *Ernest Stevenaart* en *Johan Tack*. Hij deed zijne studiën aan de hoogeschool van Leuven. Verslaafdheid aan den sterken drank bracht hem en zoomede zijn huisgezin tot de diepste ellende. In de laatste jaren liep hij het land af, als leurder, met pennen, inkt en papier.

J.B.A. EMIEL BERANGER, kunstschilder, is einde Mei overleden te Sèvres, oud 68 jaren.

W. CHAMBER, de beroemde Engelsche encyclopedist en

uitgever van *Chambers Journal*, is rond 30 Mei te Edinburg overleden, 83 jaren oud.

MATTHEUS HENNEN, een uitstekend muzikant, oud-primus van het muziekconservatorium te Luik, oud-leeraar aan de Antwerpsche muziekschool, geboren te Heerlen, den 24^{n} Februari 1828, is te Antwerpen overleden den 4^{n} Juni. Hij werd begraven in zijne geboorteplaats. Talrijke vrienden en vereerders van den overledene deden zijn lijk uitgeleide tot aan den ijzeren-weg, waar de heeren Ed. Hagelsteen en F. Van Aken treffende redevoeringen uitspraken.

JAN JOSEPH DUCAJU, de bekende tooneelschrijver, tevens graveerder op steen, is den 10^{n} Juni overleden te Antwerpen, waar hij op 26 Juni 1826 geboren werd. Van zijne veelgespeelde tooneelstukken is eene nieuwe uitgaaf ter perse. (Zie 1881, blz. 153.)

JACOB FELSING, plaatsnijder, geboren te Darmstadt den 22^{n} Juli 1802, is aldaar overleden op 11 Juni.

Feest ter eere van vrouwe Courtmans.
(Vervolg van blz. 100.)

Hulde aan mijne hooggeachte vriendin

Ben ik de tachtig jaar nabij,
Nog min ik kunst en poëzij;
Al ben ik krank,
Toch haal ik klank
Uit mijne lier,
Zoo gul als fier,
Voor u, vriendin,
Die 'k eer en min.
'k Zwier op dees dag
De hoogtijdsvlag
Met hartgebons
Voor 't Willemsfonds!

Zaagt ge u nog 's konings gunst niet loonen,
En arbeid en talent bekroonen:
Het *Willemsfonds* streeft Hem vooruit,
Dat de eerekroon om 't hoofd u sluit.
Uw borstbeeld zal het kruis vervangen,
Dat eens toch op uw hart zal hangen.
U voegt die gunst, begaafde vrouw,
Wier vroege weduwschap in rouw
Een achttal kindren groot moest kweeken.
Is onder 't lot uw moed bezweken?
O, neen! die moed bleef ijzersterk!
Hij heeft een voorraad dichterwerk
Het Vlaamsche vaderland geschonken.
Romangeest mocht uw lust ontvonken;
Waar Conscience lezers vond
En licht den volke spreidde, zond
Ook Courtmans door het land gedachten:
Zij deed het 't Vlaamsche taalschoon achten;
Mild lokte zij de menigte uit,
Als bietjes naar gebloemte en kruid;
De leeszucht, in haar tuin aan 't plukken,

Mocht zich verzaden, zich verrukken.
Bij al het schoone dat zij schiep,
En vorm en kleur in 't leven riep
Zooals natuur die weet te wekken
Het hart en oog daarheen kan trekken.
Ze ontstak een liefdegloed voor de eer
Van 't voorgeslacht: zij liet het weer
In al zijne grootheid rijzen, kampen;
Verlossend de erfgrond uit de rampen
Van vreemde heerschappij, die wreed
't Land pijnigde onder 't juk. Zij deed
In fiksche trekken vrijheid leven;
Voor burgermoed tyrannen beven,
Een moed, die streed met dwang, tot dat
Het volksrecht vast ten zetel zat.
Zóó is, vriendin, uw jeugd vervlogen,
Steeds onder zwaren last gebogen
Van moederplicht, van zorge en vlijt.
Rust nu in 's levens wintertijd,
Als 't vogeltje, dat rond mag zweven,
Om blij te zingen, vrij te leven,
Terwijl zijn jongskenstroep in 't woud
Druk slaaft voor eigen onderhoud.
Maar gij laat moed noch zanglust slapen,
Gij voert nog 't eens geduchte wapen,
Dat de oudren noemden ‘Goeden dag,’
Die Leliaarts velden met één' slag.
Zóó hebt ge in 't taalkamp meêgestreden,
Gelijk een held van 't grootsch verleden,
Die goed en bloed geofferd heeft
Voor 't vaderland en roemrijk leeft.

Hoezee! reeds is veel veld gewonnen;
De zegedag zal ons bezonnen.
Vergaan moet 't franskiljonnenkamp
Voor 's Vlamings macht, gelijk de damp
In 't morgenuur, als zonnestralen
Dien drijven doen uit weiden, dalen,
Terwijl de leeuwrik 't prachtig lied,
Als dankgebed, den Schepper biedt.

Hoor! Vlaanderens zonen jubelzingen
En Hollands lied door 't luchtruim dringen!
't Zijn hymnen voor het *Courtmansfeest,*
't Is huldiging eens kloeken geest,
Die met deze eeuw vooruit zou streven;
Den doodslag aan 't vooroordeel geven,
Het volk verlichtend door zijn woord,
Dat naar het goede en schoone spoort.
Zingt, Zuid en Noord, als broêrs verbonden!
Wat schooner dag kunt gij verkonden?
Schonkt gij Toussaint[1] een dubble kroon,
Plukt bloemen even fijn en schoon
Voor België's dochter, de begaafde,
Die, als het ijverig miertje, slaafde,
Dat niet van rusten weet; alléén
Bij drukkend werk en zorg te vreên.
Eer, *Willemsfonds*, u! milde voeder,

(1) Zie over Mev. Bosboom-Toussaint *de Vlaamsche school* van 1882, blz. 183.

Der vrijgedachten, taalrechthoeder!
Uw oproep klonk ons lief; hij wekt
Een feest, dat over 't land zich strekt.
De kunstheldin stapt opgetogen,
Verjeugdigd, dank in ziel en oogen,
Op rozen, 's levens winter in,
Haar mild gestrooid door kunstenmin;
Uwe eedle daad, in 't goud geteekend,
Blijft immer voor elke eeuw berekend.

Diksmuide.
14 *Mei* 1883, Vrouwe VAN ACKERE geb. MARIA DOOLAEGHE.

Hiermede sluiten wij de opneming der gelegenheidsstukken af, onder het uitspreken van den wensch, dat, zoo niet alle zonder onderscheid, dan toch de keur der verzameling, in eenen bundel samengebracht, het licht moge zien.

Met graagte ruimen wij eene plaats in aan de volgende redevoering, door den heer Emiel Courtmans bij de voor hem en de zijnen zoo heugelijke familiegebeurtenis uitgesproken:

‘Geachte heeren voorzitters en leden der feestcommissie, waarde Vlaamsche en Nederlandsche zusters en broeders,

Hebt dank! Uit al de Dietsche gouwen zijt gij saamgesneld om der lieve moeder, om de eerbiedwaardige schrijfster den lauwerkrans om de grijze slapen te strengelen. Hebt dank!

O die schoone, die heugelijke lentedag, o die schitterende dag van zege voor de moeder, van hope voor het volk. Een ontzaggelijke jubelkreet doorboort het luchtruim, een lied van liefde klimt ten hooge, terwijl de lieve moeder zalig weent.

Gij, begaafde kunstenaar, gaaft naar waarheid de edele trekken terug van haar voor wie heden de standaards der Vlaamsche kringen eerbiedig nederbuigen, en binnen jaren zullen hare dankbare kleinkinderen voor hare beeltenis nederknielen en murmelen: “Zij was goed.”

En binnen jaren, vele jaren, zullen ook de telgen van het herboren Vlaanderland de heerlijke voortbrengselen van uw talent bewonderen, die gij, o Vlaamsche beeldhouwers, Vlaamsche kunstschilders, Vlaamsche toondichters, aan de voeten uwer kunstzuster nederlegt, en wellicht zullen zij zeggen: “Zij was groot.”

En de letterbroeders, de medewerkers op het dorre veld van volksontwikkeling en volksbeschaving, vlechten geurige kronen en zingen welluidende lofliederen: 't Is feest in Vlaanderland!

En juichend doorstroomen machtige volksdrommen Maldeghems stille straten en brengen hulde aan haar die zooveel voor Vlaandrens welvaart heeft gezwoegd en geleden.

O die heerlijke lentezonne! o die heugelijke gloriedag der aangebeden moeder!

Gij allen die met kloppend harte rond mij geschaard de lieve grijze huldigt, gij allen ontvangt haren zegenwensch, der reine en vrije ziel ontsprongen. En leert van mij het geheim harer verhevene en grootsche gaven: de Vlaamsche vrouw heeft den weg der ziel van het volk gevonden omdat zij hare lijdende broeders, hare miskende zusters zoo teeder heeft bemind.

Ik roep u, o Hiel, o prachtige dichter, u dien ik met zooveel vreugde in ons midden zie; gij die naar waarheid zingt: “Uw volk hebt ge als kinderen lief!” ik roep u allen tot getuigen op, gij, die haren veelbewogen levensloop hebt nagegaan. Volk, gij laat uw machtwoord hooren. Wanneer gij de verre reize naar onze stille gemeente hebt ondernomen, waart gij de kinderen die de moeder kwaamt vereeren.

Voor u, de nederigen en de verdrukten, heeft zij gezwoegd en geleden. Jaren lang was de strijd bitter en hopeloos. Na het zielgrievend verlies van haren echtgenoot, onzen onvergetelijken vader, wiens verdiensten zoo trouw door onzen achtbaren voorzitter werden afgeschetst, heeft de Vlaamsche schrijfster menige bange nachten doorleefd. Zij heeft veel geweend maar nooit geklaagd. Want een hart dat vrij is kan breken, het kan niet buigen. En een hart dat vrij is en rein en fier, breekt nooit zoolang de plicht gebiedt onverwrikbaar pal te staan.

Wat zij voor hare geliefde kinderen en kleinkinderen heeft getreurd en geleden, dit blijft een geheim tusschen haar en Gode! En wat zij voor het Vlaamsche volk heeft gestreden, dit alles, o Vlaamsche broeders en zusters, is u diep in het hart gegrift. Dit getuigt het schitterend onthaal dat gij der lieve moeder hebt bereid, dit getuigen uwe ontroerde wezenstrekken, uwe diepe aandoening.

Zij zag een volk, het rechtzinnigste volk der aarde, dat ten onrechte werd vernederd en dat gedwee het hoofd boog voor vreemde dwingelandij. Dit volk wilde en zou zij helpen redden, want het verval van onzen landaard dompelde hare ziel in rouw.

Zij zag den vreemdeling meester in den lande, zij zag de duistere geestverdoovende schaduw die den eens zoo schitterenden hemeltrans bewolkte. Zij zag machtige vooroordeelen het edele en reine bevlekken. Zij zag de kinderen

en broeders vernederd en verdrukt om de feilen hunner nabestaanden. Zij begreep dat in het volk de kiem lag eener glansrijke toekomst, en nacht en dag was de zedelijke en stoffelijke wedergeboorte van Vlaanderen, haar teergeliefd Vlaanderen, het koortsig nagejaagd doel van haren onverpoosden letterstrijd.

God dank! een nieuw daglicht is voor Vlaanderen opgegaan. Honderde dapperen zijn moedig het glorieveld ingetreden, en rukken vooruit met den kreet op de lippen: “Door het volk voor het volk.” En het volk luistert en hoopt en aanschouwt reeds in het naderend verschiet den eersten lichtstraal der ontvoogding. Een volk, wij hebben er allen de innige overtuiging van, een volk dat zijne strijders eert, zal en kan en mag niet vergaan.

Mijn laatste woord zeg ik in den naam der moeder: Lieve medestrijders, lieve kinderen, weest gezegend en gedankt.’

Met deze edele en voorzeker uit het hart opgewelde woorden, die een diepen indruk maakten, werd de schoone plechtigheid op eene waardige wijze besloten.

Des avonds was de gansche gemeente schitterend verlicht.

Van mev, Courtmans is den 20^{n} Mei de volgende open dankbrief uitgegaan:

‘*Aan de Vlaamsche bevolking,*

> Mijn harte voelt de behoefte u allen mijnen diepgevoelden dank te betuigen. Met duizenden hebt gij eene verre meest moeilijke reize ondernomen, om de grijze letterkundige, die u allen zoo toegenegen is, een genoegelijken en hartroerenden zegedag te bezorgen. Mijne aandoening heeft u gezegd hoe diep die bewijzen van toegenegenheid mij hebben getroffen. Honderde anderen, aan hunne woonstede gekluisterd, hebben mij schriftelijk hunne vriendelijke groete gezonden. Uit den grond der ziele bedank ik u. Den schoonsten dag mijns levens ben ik u verschuldigd, en alle uren mijns levens zal ik die gelukkige stonden gedenken. Mijne laatste krachten blijven der zoo heilige volkszaak gewijd en mijn zegen rust op u allen.
>
> Vele en prachtige geschenken werden mij op dien heerlijken lentedag toegereikt; de minste bloemtuil was mij zoo lief als het rijkste bewijs uwer liefde.
>
> Laat mij toe u allen, aanzienlijken en nederigen, in eene gemeenschappelijke bedanking te vereenigen. Waartoe namen aan te duiden? Ik vrees er zelfs een enkelen te vergeten, bij een enkelen de beteekenis dezer heilige stonden te verzwakken. Uwe grootsche betooging heeft mij het bewijs geleverd dat ik ten nutte van het Vlaamsche volk iets goeds heb gesticht, en dit bewustzijn zal de vreugde zijn mijner grijsheid, de troost van mijn veelbewogen gemoed.
>
> Dat de jongeren in dagen ieverig voortstreven om de zedelijke ontslaving van het teergeliefde Vlaamsche volk te bewerken. Zij hebben geleerd hoe onze stam zijne strijders weet te vereeren. De liefde van het volk zal hunne schoonste belooning wezen, gelijk zij de mijne was.

Vrouwe COURTMANS geb. BERCHMANS.

Maldegem, 20 Mei 1883.’

> Niet juist mannen van genie brengen de wereld in beweging en leiden haar voort, maar mannen van standvastigheid, wilskracht en onvermoeiden iever.
>
> SMILES.

Koninklijke academie van schoone kunsten te Antwerpen.

Getrouw aan onze gewoonte, deelen wij den uitslag mede der prijskampen van het afgeloopen schooljaar 1882-1883. De werken der leerlingen waren tentoongesteld op 6, 7 en 8 Mei. De academie heeft nog altijd geen schilder tot bestuurder; even als

APOLLO VAN DEN BELVEDERE TE ROME. HOUTSNEDE VAN JAN DE BLUST.

verleden jaar, betuigen wij ons spijt over dezen toestand, des te meer omdat de groote kunstschildering al meer en meer verwaarloosd schijnt te worden. Het is onbegrijpelijk, hoe men na de uitmuntende uitkomsten die de academie opleverde onder het bestuur van G. Wappers en N. De Keyser, deze instelling zoo roekeloos in gevaar brengt en als 't ware zonder leiding laat, voor wat de groote Vlaamsche schilderkunst betreft. De in de afzonderlijke werkplaatsen uitgevoerde werken waren van nog minder beteekenis dan verleden jaar (zie 1882, blz. 88). Ook op het gebied der geschiedkundige samenstelling viel geen vooruitgang waar te nemen, integendeel. Wij laten hier de opgaaf der tentoongestelde stukken volgen:

L. Boschmans (Thielt), *Portret;* L. De Meutter bijgenaamd Brunin[(1)], *Napolitaansche kloosterling;* H. Mathieu (Bolene, Frankrijk), *Verpoozing van het model;* K. Mertens, *In de kerk, Gezicht uit de slaapkamer der Plantijnsche drukkerij* (studie).

L a n d s c h a p s c h i l d e r i n g . F. Adriaenssens, *Voormiddag in den omtrek van Pailhe, Zicht der Avins* (Condroz), *Zicht der vallei van Houyoux*, twee studiën uit *Klein Modavië* en een *Hoekje van Pailhe;* K. Boland (Spa), *Nemrods genoegen*, *Mirza's solo, Aan den waterkant* (te Burght), *De haas en de kikvorschen* en de studie van een *Landschap* (de twee eerste stukken verkocht); F. Brosens, *Na den regen, Holleweg te Haine-St.-Pierre, Straat te Merxem, Kleine weg te Merxem;* L. Delderenne, *De herfst, Avondschemering*, *Eethuisbeek* en *Weg te Eeckeren;* X. Buytaert (Mechelen), 3 *Gezichten uit de Ardennen*, 1 te *Antwerpen* en 1 te *Bergen;* P. De Wit, *Aardappelenoogst*, *Pachthof te Priesville, De Gemeenteplaats Vrijdags 's morgens*, *Avond*, *Na den regen, Een hoek van Sart* en *Oevers der Schelde;* E.

(1) Zij, bij wier namen geene geboorteplaats is vermeld, zijn Antwerpenaren.

Hill (Londen), *Avondzicht op de Schelde;* R. Stevens (Londen), *Ochtend, In het bosch, In de heide, Landschap, Ochtend in de omstreken van Oxford*, *Na den regen* (waterverf).

B e e l d h o u w k u n d e . D. Duwaerts (Diest), *Het snaakje*, in gebakken aarde; A. Van Beurden, *De jonge visscher* en *Phantasie* (groep), beide in gebakken aarde.

S i e r a d e n . A. Van Mechelen, *Paneel voor eene eetzaal*, Vlaamsche stijl.

S c h e e p s b o u w k u n s t . A. D'hondt (Brussel), *Plannen en bestek voor eene bark van* 1000 *ton, met want en dek.*

T e e k e n i n g e n o p d e k u n s t e n e n a m b a c h t e n t o e g e p a s t . J. Courtoit, *Praalboog* in Vlaamschen stijl; E. Truyman, *Kunsttentoonstellingzaal;* A. Van der Gucht, *Gemeenteraadszaal,* in ojivalen stijl; A. Van Nieuwenhove, *Admiraliteitszaal*, in nieuwen Vlaamschen stijl.

K o p e r s n e d e . F. Brant en G. Van der Veken, de twee platen die zij op de laatste driejarige tentoonstelling inzonden, *Stella* en *Jacinta*, naar portretten van P. Beaufaux.

H o u t s n e d e . D. Verest, *Jacobus De Bue*, naar het portret van W.J. Herreyns, uit het Antwerpsch museum, evenals dat van verleden jaar bestemd voor ons tijdschrift. Deze klasse heeft reeds onderscheidene verdienstelijke houtsnijders opgeleverd, zooals A. Alpaerts, E. Biët, G. Dela Montagne, L. Dumoulin, K. T'Felt, F. Van Ael en J. De Blust; van dezen laatste deelen wij hier drie studieplaten (lager onderwijs) mede, die gunstig getuigen voor het degelijk onderricht dat de heer Ed. Vermorcken geeft. (Zie blz. 101, het beeld *Diana van Versailles* en de twee nevensgaande fraaie hoofden) In het hooger onderwijs heeft D. Verest groote vorderingen gemaakt in de laatste jaren, zooals onze lezers zullen kunnen nagaan in de plaat die wij van dezen bekwamen graveur blz. 109 zullen opnemen.

Den 14^{n} Mei had de plechtige prijsuitdeeling plaats, onder voorzitterschap van den heer ridder Ed. Pycke, gouverneur der provincie, in de groote zaal der Koninklijke Harmonie. Eerste prijzen bekwamen; SCHILDER- EN TEEKENKUNST, h o o g e r o n d e r w i j s , prijs van uitmuntendheid: J. Dunselman (Helder, Holland), J. Van Aerschot (Herenthals); *Geschiedkundige samenstelling;* J. Van Aerschot; *Schilderen naar 't leven:* G. Bos (Utrecht); *Teekenen naar 't leven:* I. Berthier (Zarren); *Uitdrukking:* J. Doré; *Ontleedkunde-geraamte*: J. Dunselman; *Spieren:* J.B. Van Riet (Schelle); *Doorzichtkundelijnteekening:* P. Rink (Vechel); *met gekleurd krijt:* J.B. Van Riet, *Schoonheidsleer en letterkunde:* J. Dunselman; *Opstel:* J.B. Van Riet; *Kleedij en oudheidkunde:* J.B. Van Riet. M i d d e l b . o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: J. Van Leemputten (Werchter); *Geschiedkundige samenstelling:* C. Geerinck; *Teekening naar 't pleister:* dezelfde; *Uitdrukking:*

F. Van Groeningen; *Ontleedkunde-geraamte:* J. Van Leemputten; *Spieren:* dezelfde; *Doorzichtkunde-lijnteekening:* K. Monteyne (Poperinghe); *met gekleurd krijt:* J. Van Leemputten; *Geschiedenis:* E. Larock (Capellen op den bosch); *Kleedij en oudheidskunde:* K. Monteyne.

TEEKENKUNST. O v e r g a n g s a f d e e l i n g , prijs van uitmuntendheid: E. Van

HERAHOOFD IN HET NAPELSMUSEUM. HOUTSNEDE VAN JAN DE BLUST.

Hove; *Teekening naar 't pleister:* dezelfde; *Proportiën:* E. Cledina (Mechelen); *Doorzichtkunde:* dezelfde; L a g e r o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: A. De Jong (Tilburg); *naar het pleister:* E. Verdonck; *Proportiën:* A. De Jong; *Doorzichtkunde:* dezelfde; 2e a f d ., prijs van uitmuntendheid: F. De Leeuw (Gräfrath); *naar 't pleister:* dezelfde; *Geschaduwd hoofd naar prent:* E. Dillewyns; *Proportiën:* F. De Leeuw; 3e a f d ., *Figuur en omtrek:* F. Delafaille (Borgerhout); 4e a f d ., *Hoofden:* F. Bloquaux; 5e a f d ., *Hoofd:* L. Cramm (Brussel).

LANDSCHAP EN DIERENSCHILDERING. H o o g e r o n d e r w ., prijs van uitmuntenheid: P. De Wit; *samenstelling:* dezelfde; *Groote schildering naar de natuur:* J. Noel (Marcinelle); *Schildering naar de natuur:* P. De Wit; *idem, schets*: F. Brosens; *Doorzichtkunde:* J. Noel; *idem*, *pastel:* dezelfde; m i d d e l b . o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: V. Gilsoul (Brussel); *Samenstelling:* A. Berens (Ash bij St.-Ledgers-Engeland); *schildering:* V. Gilsoul; *schets:* dezelfde; *Dieren:* J. De Pooter; *Doorzichtkunde:* S. Thors (Londen); *Pastel:* V. Gilsoul.

BEELDHOUWKUNST EN BOETSEERING. Prijs van uitmuntendheid: K. Dupon (Ichteghem); *Geschiedkundige samenstelling*, dezelfde; *Boetseering naar 't leven:* J. Anthone (Brugge); *Uitdrukking:* K. Dupon; *Ontleedkunde-geraamte:* dezelfde; *Spieren:* J. Anthone; *Schoonheidsleer en letterkunde:* J. Baetes; *Opstel:* dezelfde; *Kleedij en oudheidkunde:* K. Dupon; M i d d e l b . o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: J. Van Nieuwenhuyse (Brugge); *Boetseering* en *Uitdrukking:* dezelfde: *Ontleedkunde-geraamte:* J. Mostert (St.-Truiden); *Spieren:* dezelfde; 2e afd.: H. Sjongers; *Boetseering*, *uitdrukking*, *ontleedkunde-geraamte* en *spieren:* dezelfde;

L a g e r o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: W. Dahlmanns (Saeffelen); *Boetseering* en *proportiën:* dezelfde; 2e afd.: prijs van uitmuntendheid: J. Wolks (Waddenrath); *Boetseering, Proportiën:* dezelfde; SIERADEN. H o o g e r o n d e r w ., *Boetseering:* A. Recourdon; M i d d e l b . o n d e r w ., idem naar *prent:* A. Goethals; L a g e r o n d e r w , L. Van Camp; 2e afd.: H. Bellens.

BOUWKUNST. H o o g e r o n d e r w i j s , prijs van uitmuntendheid: A. Aerts (Mechelen); *Samenstelling*, *karakteristische*, dezelfde; *Ojivale samenstelling:* F. Sel; *Monumentale:* A. Aerts; *Vergelekene:* L. Le Roy; *Schoonheidsleer en letterkunde:* dezelfde; M i d d e l b . o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid, F. Peeters (Turnhout); *Bouwing:* L. Bruynseels (Borgerhout); *Samenstelling:* dezelfde; *Vergelekene bouwkunst:* A. Van Mechelen (Putte); 2e afd.: prijs van uitmuntendheid: A. Van Mechelen; *Doorzichtkunde:* dezelfde: *Standteekening:* L. Cabuy (Boom) en W. Van Oenen (Helder); 3e afd.; prijs van uitmuntendheid: F. Verbraeken (Duffel); *Doorzichtkunde:* E. Dobbeleers en F. Verbraeken; *Standteekening:* J. Bascourt (Brussel); 4e afd.: prijs van uitmuntendheid: J. Bascourt; *Steensnede:* dezelfde; *Schrijn- en timmerwerk:* F. Verbraeken; *Meetkunde:* A. Kockerols; L a g e r o n d e r w ., 1e afd.: prijs van uitmuntendheid: M. De Braey; *Orders:* A. Christophersen (Cadix); *Meetkunde:* L. Marsily (Londen); 2e afd.: prijs van uitmuntendheid: A. Stevens (Leuven); *Orders:* K. Mermans; *Meetkunde:* A. Stevens.

SCHEEPSBOUWKUNST. L a g e r o n d e r w ., hebben tentoongesteld: H. Menheer; F. Smits (Vlissingen) en Jan Van Hombeeck (Austruweel).

TEEKENING OP DE KUNSTEN EN AMBACHTEN TOEGEPAST. *Sieraadschildering*, prijs van uitmuntendheid: L. Aertsens; *Samenstelling,* dezelfde; *Doorzichtkunde:* F. Augusteyns; 2e afd.: prijs van uitmuntendheid: H. D'aes; sieraadschild.: dezelfde; *doorzichtkunde:* F. Bogaerts.

SIERADEN. M i d d e l b a a r o n d e r w ., *Schildering:* 24 leerlingen die het door L. Schaefels kosteloos gegeven onderwijs volgen hebben bloemen, vruchten, wild en stillevens tentoongesteid. *Teekening:* m i d d e l b . o n d e r w ., prijs van uitmuntendheid: J. Calluy; *Naar het pleister:* dezelfde; *Doorzichtkunde:* W. Van den Broeck; L a g e r o n d e r w i j s , 1e afd., J. Van Groeningen; 2e afd., E. Michaux; 3e afd., P. Van Leuven; 4e afd., V. Jonckheer; 5e afd., F. Vriens; GRAVEERKUNST, m i d d e l b . o n d e r w ., M. De la Haye; L a g e r o n d e r w ., A. Sterck en eervolle melding aan F. Delafaille (Borgerhout). HOUTSNEDE: J. De Blust, aanmoedigingsmedaille.

> Met fijn verstand op het gemeen te willen werken, is even nutteloos als blokken hout te willen doorzagen met een scheermes.
> POPE.

Kroniek.

Antwerpen. Het gouden eeremetaal, door Frans Lauwers te Parijs verworven (zie blz. 84), is hem toegekend voor zijne prachtige plaatsnede: *De ontroostbare*, naar het tafereel van F. Verhas. (Zie 1882, blz. 200.) Wij hebben Lauwers' werken vroeger aangeteekend, een uitgezonderd, te weten: eene plaat, te Rome uitgevoerd naar eene zich te Londen bevindende schets van een tafereel van Murillo, den *H. Antonius* uit het museum van Berlijn. Van de 0^m38 hoog en 0^m24 breede gravuur zijn keurexemplaren verkrijgbaar voor 10 en 5 fr. Bestellingen worden aangenomen op ons bureel.

- De beeldhouwer Jef Lambeaux heeft eene groep voltooid, die hij zou wenschen uit te voeren om geplaatst te worden op eene openbare fontein en die de legende van den reus Druon Antigoon voorstelt. De reus, die, volgens de fabel, al de te Antwerpen aankomende schippers die hem geen tol wilden betalen, de hand afkapte, welke handen hij dan in de Schelde wierp, aan welk *handwerpen* de stad Antwerpen haren naam zou verschuldigd zijn; de reus is door Lambeaux afgebeeld terwijl hij zelf door den jongen Brabo het hoofd afgehouwen wordt, in het bijwezen van Schelde-nimfen.

- Voor de monumentale fontein, die het stadsbestuur oprichten wil in de Kunstlei, bij de Nationale Bank, is door den heer H. Beyaert, bouwmeester te Brussel, een ontwerp opgemaakt en ingeleverd.

- De beeldhouwers De Boeck en Van Wint hebben een voetstuk met troon in ojivalen stijl gemaakt, volgens de teekening van F. Baeckelmans, voor het beeld van het H. Hart van Jezus in de St-Amanduskerk.

- De heer P. Beaufaux heeft, om gezondheidsredenen, zijn ontslag genomen als leeraar van teekenkunde naar het antiek en de natuur, ter academie van schoone kunsten. Hij was sedert 19 jaren aan de academie verbonden. Wij wenschen hem spoedige genezing toe.

- De bij de academie opene plaats van leeraar van teekenkunde naar het antiek en de natuur moet aangevraagd worden vóór 15 Juli, 's middags.

- 26 Mei hebben de leeraars der Antwerpsche muziekschool hunnen bestuurder en vriend den heer Peter Benoit een geschenk aangeboden, als eene blijvende herinnering van hunne deelneming in den zegepraal, welken hij met zijn *Lucifer* te Parijs heeft behaald. De heer Jos. Bessems, als oudste leeraar, overhandigde het geschenk en de heer Jos. Callaerts voerde namens de leeraars het woord. De heer Benoit heeft zich met deze betuiging van hoogachting en vriendschap zeer ingenomen betoond.

- Volgens wordt gemeld zal Peter Benoits *Lucifer* nog in den loop van dit jaar uitgevoerd worden te Milaan, in den Scalaschouwburg, onder de leiding van den toonzetter Faccio. Het gedicht wordt in het Italiaansch overgebracht door den markies de Lozières de Themines. Van dit werk van E. Hiel bestaan reeds 5 Fransche, 1 Engelsche en 2 Duitsche vertalingen.

- In zitting van 21 Juni heeft de gemeenteraad goedkeuring verleend op het plan, in gereedheid gebracht door stads ingenieur G. Royers, ter verbouwing van de lokalen der academie, in verband met de invoering van het hervormd leerplan (zie onzen jaargang 1880, blz. 83). De kosten zijn geschat op 210,000 fr., buiten de meubelen, welke op 60,000 fr. begroot worden. Buitendien wordt er onderhandeld tusschen de stad en den minister over het bouwen van een geheel nieuw academielokaal en dit wel op eenen grond, omtrent 8500 vierkante meters groot, toebehoorende aan het gemeentebestuur en gelegen tusschen de Zuiderlei, de Paleis-, de Bres- en de Bolwerkstraat. Het tegenwoordige lokaal zou, als het

bedoelde ontwerp doorgaat, afgebroken worden, ter uitzondering van de zalen der Venusstraat, welke zouden blijven dienen voor de driejarige tentoonstellingen van schilderijen enz. In de bovenvermelde zitting van 21 Juni heeft de gemeenteraad ook kennis genomen van stukken, waaruit blijkt, dat de minister zich het recht voorbehoudt, om den leergang van hooger onderwijs, in de hervormde academie, uitsluitend in de Fransche taal te laten geven. Wij betreuren het zeer, dat de gemeenteraad niet heeft geweigerd in deze voorwaarde te berusten.

- De heer J. Janssens, leeraar aan de academie, is door het gemeentebestuur gelast een kleinmodel, uit papierdeeg, van het nieuw museum te maken, volgens de teekeningen der heeren J.J. Winders en F. Van Dyk. (Zie blz. 70.) Afmeting: 2 centimeters voor 1 meter; prijs 1600 fr. Het beelhouwkundig gedeelte van het model zal uitgevoerd worden door L. Dupuis.

Brussel. Voor het nieuw gerechtshof is geplaatst het te Luik gegoten bronzen beeld, de *Koninklijke Goedertierenheid,* voorgesteld door eene zittende vrouw, die in de eene hand een schepter en in de andere eene verbroken ketting houdt. (Zie blz. 12.) Het zinnebeeld de *Wet* is ook geplaatst; de *Macht* en de *Rechtvaardigheid* worden verwacht. De inhuldiging van het gebouw, dat reeds 43,679,000 franken heeft gekost, zal den 15^{n} October plaats hebben.

- De driejaarlijksche staatsprijs van Nederlandsche tooneelletterkunde is toegewezen aan den heer F. Gittens, van Antwerpen, voor zijn drama *Jane Shore.*

- Naar aanleiding zijner bekroning met het gouden eeremetaal op de tentoonstelling van schoone kunsten te Berlijn, heeft de kunstschilder E. Wauters van den gemeenteraad van Brussel eene verkleinde nabootsing van het beeld *de Overpeinzing*, hetwelk de grafstede van den generaal Lamoricière, in de groote kerk te Nantes versiert, ontvangen. Den 16^{n} Juni was de heer Wauters op de buitengewone vergadering van den gemeenteraad ontboden, waar de heer burgemeester K. Buls, na eene treffende toespraak, hem het fraaie kunstgewrocht als een blijvend bewijs van hulde aanbood. Op het voetstuk staat als opschrift: '*De stad Brussel aan den heer Emiel Wauters.*'

- Van de Belgische uitzending ter bevordering van de beschaving in Afrika, zijn, volgens uit dit werelddeel op 22 Juni ontvangen bericht, overleden: de 29-jarige 2de luitenant der karabiniers Grangh en de werktuigkundige Roubinet.

Brugge. 18 Juni is men begonnen den noordgevel af te breken van de nog niet geheel voltrokken spoorweghalle, gebouwd volgens het plan van den bouwmeester Jos. Schadde, van Antwerpen. Volgens *Rond den Heerd* zou de bouwmeester H. Beyaert, van Kortrijk, te Brussel gevestigd, gelast zijn met de verbouwing.

- Baron Bethune, van Marcke aan de Leie, heeft de teekeningen gemaakt, in den stijl der XIIe eeuw, van eene gouden reliquiekas, voor het gebeente van den zaligen Karel den Goede; de kas zal te Brugge uitgevoerd worden.

- 2 Juli is de beoordeeling der ontwerpen voor het gedenkteeken van Breydel en De Coninck (zie blz. 12) afgeloopen. Met 5 tegen 2 stemmen is besloten tot de bekroning en uitvoering van het ontwerp van P. De Vigne (Brussel) en L. Delacenserie (Brugge). De 2^{e} en 3^{e} prijs (5000 en 4000 fr.) vielen ten deel aan twee ontwerpen van H. Pickery (Brugge), de 4^{e} prijs (3000 fr.) bekwam Boucquet (Ardoye). Tentoonstelling 15 Juli.

Rousselare. De heer De Seyn-Verhougstraete kondigt eene goedkoope uitgave der *Volledige werken* van mev. Courtmans aan. 'Het feest van 14 Mei zou onvolledig zijn indien niet een blijvend gedenkteeken de herinnering ervan bewaarde; de heerlijk-

ste gedenkzuil, de eerbiedwaardige schrijfster ter eere, is de uitgave harer werken.' Die gedachten bezielden den uitgever, toen hij besloot ook het zijne bij te dragen ter verheerlijking van Vlaanderens groote schrijfster. Wat vrouwe Courtmans schreef sedert het begin harer letterkundige loopbaan is aan weinigen gansch bekend. De oorzaak hiervan is, dat meest al hare geschriften in tijdschriften verschenen. Van een zestigtal werken, van grooteren of kleineren omvang, die uit hare pen vloeiden, zagen slechts een zestal afzonderlijk het licht, en nauwelijks een paar daarvan zijn nog in den handel voorhanden. Dit zegt, hoe deze uitgave de aantrekkelijkheid der nieuwigheid en van het onbekende zal bezitten; dus eene openbaring. Er dient nog bijgevoegd, dat de schrijfster zich het recht voorbehouden heeft eenige harer werken in hare VOLLEDIGE reeks niet te laten opnemen. Talrijk zijn die wel niet; maar de uitgever acht het zich ten plicht, dit besluit bekend te maken. De *Volledige werken* zullen verschijnen in deelen van 200 à 250 blz. klein 8°, en op heel schoon gesatineerd en getint papier gedrukt worden, in reeksen van 4 deelen, waarvan om de drie maanden een deel het licht zal zien. Men verbindt zich voor niet meer dan eene reeks van 4 deelen. De prijs bij inschrijving is slechts fr. 1.50 per deel. Buiten inschrijving fr. 2.00. De betaling geschiedt per deel met 10 centimen voor inningskosten. Het portret, en eene uitvoerige levensbeschrijving van de schrijfster door V.A. de la Montagne, zullen bij een der deelen kosteloos gevoegd worden met de verzamelde gedichten van de schrijfster. Aan de lijst van mev. Courtmans' werken, door ons op blz. 79 medegedeeld, ontbreken nog de volgende, om volledig te zijn: DICHTKUNST: *Karel de stoute; Jacob van Artevelde;* VERHALEN: *De koewachter; Verscheurde bladen; De gezegende akker; Rozeken Pot; Vader Joos; In den winter; Doorgehakt; De blauwkous; Moeder en zoon; De firma; De eerste en laatste liefde; De winkeldochter van juffrouw Smit; 'K en zou hem niet begeeren; Jan de voerman en zijn paard*; *Indien ik rijk ware; Er in of er uit*; *Begga; De kruidgaarster; Mijne oude tante; De verbroken eed; Schoone Celia; Vrijheid boven alles; Het landhuisje; Eene redding op nieuwjaarsavond.*

Namen. 24 Juni is in deze stad de 3-jarige tentoonstelling van schoone kunsten geopend. Er zijn 800 schilderijen (grootendeels oude bekenden), beeldhouwwerken, waterverfschilderingen enz. ingezonden.

Buitenland.

's-Gravenhage. 3 Juni hebben vrienden en vereerders van generaal Van der Heyden hem eene prachtige schilderij aangeboden, voorstellende den afloop van het schitterend wapenfeit van Samalangan (Oost-Indië), waarbij de toenmalige kolonel hoofdbevelhebber Van der Heyden, na verbonden te zijn, het linkeroog door een geweerkogel verloren hebbende, zich haast om weer voor den vechtenden troep te verschijnen, op welk oogenblik de overste Meijer, die het kommando aanvaard had, hem te gemoet treedt met de heugelijke tijding, dat de overwinning is behaald. De schilderij is het werk van den Franschen schilder J. Garnier.

- In de St.-Antonius- en Lodewijkskerk zijn door gebroeders Sodenwerk, van Utrecht, twee geschilderde glasramen gemaakt, in den stijl der kunstherbloeiing, $8^{m}50$ hoog en $3^{m}00$ breed.

Amsterdam. Een kunsthandelaar dezer stad kocht den 20^{n} Juni te Arnhem een kristallen glaasje (zoogenoemd bergkristal), voorzien van een gouden rand en deksel, voor 12,000 gl. Op het glaasje waren figuren en sieraden gegraveerd anno 1415.

- In de maatschappij *Arti et Amicitia* wordt de reeds beroemde schilderij van den Oostenrijkschen schilder M. Munkacsy, *Christus voor Pilatus,* tentoongesteld. Men noemt haar uitmuntend schoon.

Leiden. De *Maatschappij van Nederlandsche Letter-*, *Oudheid- en Geschiedkunde,* heeft 5 nieuwe vreemde leden benoemd, namelijk: dr. E. Hubert, leeraar van geschiedenis aan de hoogeschool te Luik; A. Goovaerts, hulp-bibliothecaris der stad Antwerpen; dr. K. Vernier, taalkundige te Kopenhagen; dr. H. Osthoff, leeraar aan de hoogeschool van Heidelberg; dr. W.H. Mielck, taalkundige te Hamburg.

Utrecht. In deze stad kocht een koopman in oudheden onlangs voor 25 gl. een porseleinen vaasje met koper afgezet, dat later bleek Fransch porselein te zijn (Sèvres). Hij heeft het herverkocht voor eenige honderde guldens.

- Bij Ruitenbroek, in het veen, zijn 4 voet onder den grond 2 steenen werktuigen gevonden, blijkbaar bijl en hamer.

Parijs. Dagbladen melden dat de schrijver Alexander Dumas onlangs voor 12,000 fr., bij eenen kunsthandelaar, eene schilderij kocht, voorstellende een *Zonsondergang,* geteekend Corot en door een desbevoegde als echt gewaarborgd. Dezer dagen is het uitgekomen, dat de schilderij een werk is van een bekwamen doch minder bekenden schilder, Trouillebert; deze verkocht haar voor 300 fr. aan den kunsthandelaar, die Trouilleberts handteekening op het stuk door den naam van Corot verving. Dumas heeft hem gedwongen de schilderij terug te nemen en de 12,000 fr. weder uit te keeren; terzelfder tijd heeft Dumas aan Trouillebert een stuk besteld.

Marseille. Uit deze stad (zoo melden dagbladen) zal eerlang eene vreemde onderneming scheep gaan. Door toedoen van den roomsch-katholieken geestelijke Moigno, stichter en opsteller van het tijdschrift *Cosmos,* is namelijk te Parijs eene vereeniging opgericht, die zich ten doel stelt om met dreggen op den bodem van de Roode Zee en van de Bitter-meren te visschen naar de zegewagens en schatten van het leger van Pharao, die men onderstelt dat daar in het zout begraven liggen. Met dit oogmerk is reeds een kapitaal van 750,000 fr. ingeschreven. De onderneming zal van het noodige duikergerief voorzien zijn en bekwame duikers zullen aangenomen worden om in de Roode Zee en de Bitter-meren te zoeken naar de wapenen en kostbare steenen die in 't bezit der Egyptenaren waren, toen zij door den vloed werden medegesleurd. (Zie onze blz. 93, onder *Egypte.*)

Rijssel. In het paleis Ribour is een museum ingericht voor de kunstwerken die de plaatselijke bestiering der godshuizen bezit. In dit museum is eene schilderij bijgezet, die prachtig genoemd wordt, eene *Aanbidding der herders,* door A. Van Dyck. Dit stuk was in 1737 door Jan Renard, heer van Hamel, aan het groot gasthuis van Rijssel, dat toen stond gebouwd te worden, bij laatste wilsbeschikking vermaakt. De schenker had de schilderij gewonnen in eene verloting voor het behoef van oud-soldaten. De schilderij heeft tot in den laatsten tijd in de kapel van voornoemd gasthuis gehangen.

Londen. 15 Juni werd bij Christie, Manson en Woods de schilderijenverzameling van den markies De Santurce (lid van het Spaansch bankiershuis Murietta en c^{o}) geveild. Twee waterverfschilderingen van Rosa Bonheur (*Hooglandsch vee* en *Landschap met schapen nabij Fontainebleau*) brachten 810 en 570 pond sterl. op. Vier schilderijen van Alma Tadema, *De vier jaargetijden* voorstellende, golden 4240 pond st. De opbrengst van den eersten dag was 17,468 pond st.

- Te Londen, in het Kristallen Paleis, heeft een luisterrijk muziekfestival plaats gehad, waarop verscheidene groote werken van Händel ten gehoore werden gebracht; het oratorium *Israël in Egypte,* waarmede het feest den 22^{n} Juni afliep, werd door 23,000 personen bijgewoond.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

3. De verspreiding der kunststukken.

Bij den verkoop der abdij waren, naar de uitdrukkelijke bepaling van den aankondigingsbrief, al de kunststukken, zooals altaars, tabernakels, gestoelten, biechtstoelen, orgels, lessenaars, communiebanken, predikstoelen, paneelwerk van bibliotheken, enz., al waren die ook aan de gebouwen nagelvast, daarvan uitgezonderd. Ten deele werden zij naar Antwerpen overgevoerd, maar nog grooter was het aandeel - althans van snijwerk - dat, denkelijk ten gevolge eener nadere overeenkomst, in handen bleef van de aankoopers der gebouwen. Tot in 1833 bewaarde Schwartz, zoo men zegt, eenen stapel van houten en steenen beelden en sieraden, die hij ten prijze van 24,000 frank aan eenen Engelschman zou verkocht hebben. Hij had ze te voren den kloosterlingen te koop aangeboden, maar dewijl deze alsdan niet het minste vooruitzicht hadden eener mogelijke herstelling der abdij, zoo werd die aanbieding van de hand gewezen(1). Toen, eenige jaren later, zij tegen alle hoop een gedeelte der voorvaderlijke woning in bezit kregen, vonden zij er nog enkele stukken, als zijn eenige beelden der biechtstoelen en eenige fragmenten van het tabernakel.

Wij hebben reeds opgemerkt dat Schwartz meer bewarend was dan de tweede eigenaar, die eveneens een deel der kunstwerken te zijnen bate schijnt gekregen te hebben, maar welke hij al vroeger vervreemdde. In verscheidene kerken treft men stukken aan, uit de oude abdijkerk herkomstig, hetzij door hem, hetzij door anderen aan dezelve verkocht of geschonken. Zoo vindt men het ten deele verminkte portaal en de orgelkas, door Kerricx gebeiteld, alsook twee steenen beelden, eenen *Ecce homo* en eenen *Gegeeselden Christus,* in de kerk van Westerloo; een 25tal der medaillons met borstbeelden van gelukzaligen der orde van Premonstreit, van denzelfden Kerricx, zijn op min gelukkige wijze ten nutte gebracht in de kerk van Hersselt, waar zij het koorgestoelte, de kuip van den predikstoel, de balustrade van het doxaal en de biechtstoelen tot versiering dienen. Een Augustinusbeeld, in dezelfde kerk tot steun van den predikstoel gebruikt, heeft waarschijnlijk denzelfden oorsprong. Te Tremeloo ziet men een levensgroot Norbertus- en een Augustinusbeeld, die men zegt ook van Tongerloo voort te komen. Van de heiligenbeelden der biechtstoelen zijn er vier: de HH. Petrus, Maria Magdalena, Joannes-Baptista en Hieronymus, te Rozendaal, en de termbeelden werden opnieuw tot biechtstoelen ingericht in de parochiekerk van Tongerloo.

De kunstwerken naar Antwerpen overgebracht, werden voorloopig nedergezet in de kerk der kleine Karmelieten. Eene lijst, den 11^{en} Fructidor, jaar VI (28^{en} Augustus 1798) opgemaakt door de zorg van W.J. Herreyns, vermeldt vier albasten beelden, van Tongerloo gekomen, in beschadigden staat en, volgens eene andere lijst, bestemd om verkocht te worden(1), namelijk een H.-Catharinabeeld, vermoedelijk hetzelfde dat Joost van Santvoort in 1545 beitelde, en drie Sibyllen(2), ongetwijfeld de drie beelden van Koenraad Meyt, die het tabernakel ondersteunden. Volgens een gezegde, door wijlen onzen medebroeder Godefridus Mertens aangeteekend, zouden enkele der beelden, die thans den gevel der Sint-Caroluskerk versieren,

(1) Aanteekeningen van wijlen Fr. Godefridus Mertens.

(1) *Archief der koninklijke academie van Antwerpen.* - Deze en de hierna te melden bewijsstukken, aan het archief der Antwerpsche academie ontleend, werden ons met de grootste dienstvaardigheid medegedeeld door den heer griffier Ph. Rombouts. Hij ontvange onze hartelijke bedanking.

(2) Eene lijst zonder titel en zonder dagteekening spreekt van vijf Sibyllen. In de benaming is zeker eene dwaling, maar mogelijk was er een vijfde beeld.

van Tongerloo zijn gekomen, en werd het O.-L.-V.-beeld van het hoogaltaar der abdijkerk, te Antwerpen tot platen gezaagd. De marmeren kolommen van hetzelfde altaar werden in 1805 ter beschikking gesteld van de fabriek der hoofdkerk, als blijkt uit het volgende schrijven:

Département des Deux Nèthes.

1r *Bureau.*

Objets d'art.

*N*o 8010.

Anvers, le 20 *frimaire an* 14.

Le Maire de la ville d'Anvers,
Membre de la Légion d'honneur,
à Messieurs Herreyns et Van Brée,
Professeurs à l'académie de peinture etc.

Messieurs,

J'ai l'honneur de vous prévenir que Monsieur le Préfet a mis à la disposition des Marguilliers de l'église notre Dame de cette ville les neuf colonnes de marbre récemment arrivées de Tongerloo, et qui ont été déposées au museum. Veuillez, Messieurs, *leur en faire la remise lorsqu'ils se présenteront, et m'accuser réception de la présente.*

J'ai l'honneur de vous saluer avec considèration.

(get.) *Jean H. Werbrouck*[3].

Vier dezer kolommen zijn waarschijnlijk gebruikt door den bouwmeester Petrus Coreblom[4] aan het doxaal der O.-L.-Vrouwekerk, en vier andere zijn later benuttigd aan de portalen Noord en Zuid in St.-Jacobskerk te Antwerpen.

Onder de voorname beeldhouwwerken, waarover bepaalde inlichtingen ons ontbreken, noemen wij het tabernakel. Eene tentoonstelling van Mechelsche oudheden was ten jare 1863 ingericht te Mechelen door de Sint-Jansgilde, bijgenaamd *de Peoene,* ter gelegenheid van het 875ste jubeljaar van O.-L.-V. van Hanswijk, en daar zag men eene teekening van den Mechelschen beeldhouwer Theodoor Verhaegen (1701-1759), volgens opgave van den catalogus, het gestoelte der abdij van Tongerloo voorstellende[5].

Volgens ingewonnen inlichtingen heeft de maker van den catalogus zich deerlijk vergist. De tentoongestelde teekening van Verhaegen vertoonde niet het gestoelte van Tongerloo,

(3) *Archief der koninklijke academie van Antwerpen.*

(4) Deze bouwmeester overleed te Antwerpen den 11n April 1813; hij vervulde zijne bediening kosteloos en heeft veel bijgedragen tot het in orde brengen der Antwerpsche hoofdkerk sedert hare heropening in 1802.

(5) *Kataloog der tentoonstelling van Mechelsche oudheden* enz. Mechelen, H. Dessain, 1863.

ANTWERPSCH MUSEUM. JACOBUS DE BUE, TAFEREEL VAN W.J. HERREYNS, HOUTSNEDE VAN D. VEREST.

maar dat van Sint-Bernardsabdij, hetzelfde dat nu de kerk van Wouw (Noord-Brabant) versiert. - De *Biographie nationale,* die, ondanks het hooggeleerde korps met de bewerking belast, soms ook al het bewijs van 's menschen feilbaarheid levert, bevestigt dat Matthijs de Waeyer en Kersten Sweluwen buiten het gestoelte, een wel uitgevoerd doxaal voor de abdijkerk beitelden, op den voorkant versierd met zeventien groepen en acht beelden, en dat zou gemaakt zijn in 1530[(1)]. Schoon de verzekering zoo stellig zij, veroorloven wij ons ze in twijfel te trekken, daar het blijkt uit het aangetoonde bij ons eerste bezoek, dat in 1545 Jan van Dyck, alias van Noyen, het doxaal maakte. Doch keeren we op onze stappen niet terug; gaan wij liever voort met de bijzonderste verliezen op te nemen door het omwentelingstempeest veroorzaakt.

Talrijke schilderijen, zelfs van die waarvan het bewezen is dat zij naar Antwerpen werden overgevoerd, verdwijnen, deze vroeger, gene later, spoorloos. Noch van de Rubensschilderij, noch van de Evangelisten van Floris, noch van den Salvator

(1) Zie: *Biographie nationale,* artikel M. De Waeyer, deel v, blz. 885.

zoo gezegd van Van Eyck, of van Quinten Matsijs, noch van de vermelde tafereelen uit den refter van Goubau, noch van de vier altaartafereelen in den tweeden staat der kerk, noch van menige andere schilderstukken gelukte het ons het spoor terug te vinden. Desaangaande weten wij enkel uit een onvolledig bericht, dat omtrent het jaar 1825 een kunsthandelaar acht schilderijen, waaronder de *Martelie van den H. Laurentius* door Lange Jan, en andere kunststukken, van Tongerloo voortgekomen, te Gent of in de omstreek verkocht. In het bijzonder betreuren wij het verlies van het oud hoogaltaartriptiek en van de zoogenaamde *Begiftiging van Calmpthout* door Gozewijn Van der Weyden, die, zoo men ze mocht ontdekken, - gemakkelijk zijn ze te onderscheiden uit de beschrijving door ons voorgebracht - den meester nader zouden doen kennen, en den maatstaf geven om over andere hem toegeëigende werken te oordeelen.

De Sinte-Dymphnatafereelen, welke in 1837 de heer Lebon, burgemeester van Gheel, in handen had[1], zijn met het Avondmaal van L. da Vinci en de twee refterschilderijen van Quellin de voornaamste van de vroeger vermelde, die tot de heringerichte abdij wederkeerden.

Eene volledige lijst van de stukken naar Antwerpen gebracht, hebben wij niet gevonden, doch weten, dank aan de inlichtingen door den heer Ph. Rombouts, griffier der Antwerpsche academie, welwillend ons medegedeeld, dat daar ten minste 31 tafereelen aanlandden. In de lijst van 11^{en} Fructidor jaar VI (28^{en} Augustus 1798) van de schilderijen, door Herreyns teruggevonden in de kerk der kleine Karmelieten, en voor de Centrale School bestemd, hebben wij de acht tafereelen, die het koor versierden, de twee groote doeken van Kerricx, en eene in drie stukken verbrokene *Kruisiging* op paneel[2].

Door het volgende schrijven van 21^{en} Ventôse jaar XIII (12^{en} Maart 1805), stelte de prefect van het departement nog 20 schilderijen ten dienste der schilderacademie:

Préfecture des Deux Nèthes.

3me *Bureau.*

Académie de peinture.

Anvers, le 21 *Ventôse an* 13.

Le Préfet du département des Deux-Nèthes,
Commandant de la Légion d'honneur,
A Monsieur Herreyns, Directeur de l'Académie de peinture d'Anvers.

Je ne saurais, Monsieur, mieux confier le soin de la conservation des objets d'art et de sciences qui m'est imposé par les lois, qu'en vous chargeant de le remplir. J'ai donc l'honneur de vous adresser 17 *tableaux*[3] *provenant de l'abbaye de Tongerloo que je mets sous votre surveillance à la disposition de l'académie de peinture dont vous avez la direction. Plusieurs de ces tableaux sont en mauvais état, veuillez je vous prie les faire restaurer.*

(1) *De heilige Dymphna,* door I.B.B. - Antwerpen, 1837, bl. 298.

(2) *Liste des tableaux etc. retrouvés par le citoyen Herreyns dans l'église des petits Carmes à Anvers, réservés pour le Museum de l'Ecole Centrale du Dép*^{t} *des* 2 *Nèthes,* 11 *Fructidor a.* 6e. nn. 67, 68, 69, 70, 71, 72, 102. Dit laatste nummer, 102. *Une crucifixion antique détruite en* 3 *pièces*, staat niet op een tweede afschrift van dezelfde lijst. *Archief der koninklijke academie van Antwerpen.*

(3) Op de bijgevoegde lijst telt men eigenlijk 20 stukken.

Je joins ici un inventaire en double expédition, veuillez en déposer une aux archives de l'académie et me renvoyer l'autre avec votre reçu.

J'ai l'honneur de vous saluer.

Le Conseiller de Préfecture représentant

le Préfet absent,

(get.*) P.J. Van Pelt*[1].

Op twee uitzonderingen na, vinden wij al die tafereelen weder in eenen catalogus door Herreyns opgemaakt ingevolge van eenen brief van 4en October 1806, waardoor de prefect Cochon den bestierder der academie eene keizerlijke beslissing mededeelt, de bijvoeging van den catalogus aan de begrooting bevelend, zoo men geldelijke toelagen wil bekomen. De twee stukken hier vermist zijn *Een landschap met twee kwakkels* op doek[2], en de boven vermelde *Kruisiging* op paneel. Dit laatste was in 1799, met goedkeuring van den bestierraad der Centrale School, gebruikt aan de schappen der bibliotheek van het gesticht. Ziehier die vreemde toelating:

*Le conseil d'administration de l'Ecole Centrale du Département des Deux-Nèthes certifie que le Professeur de dessin a remis au c*n *Blom architecte entrepreneur de la boiserie de la Bibliothèque de la dite école des planches provenant d'un tableau dont la peinture était tout à fait détruite pour être employées à la confection de quelques tablettes de la même Bibliothèque. Ce tableau venu de la ci-devant abbaye de Tongerloo est cotté* (sic) *à l'inventaire de ceux déposés à l'École sous le N*o 102.

Fait à Anvers le 3 *Messidor an* VII.

(get.) *Dekin*[3].

De lijst, door Herreyns aan den prefect overgeleverd, begrijpt de navolgende stukken, met opgave van de maat en van de waardeering van dien tijd[4]. Bij de oorspronkelijke volgnummers voegen wij, tusschen haakjes, die van den hedendaagschen catalogus, waar er reden toe is:

49 (234).	Lens. De boodschap. 5 voet 5 duim Hoog; 4 v. 5 d. Breed. - Waarde 700 fr.
50 (491).	Verhaegen. Agar verjaagd door Abraham. 5 v. 2 d.H.; 6 v. Br. - W. 500 fr.
69 (193).	W. Herreyns. Portret van Godefridus Hermans, laatsten abt van Tongerloo. 3 v. H.; 2 v. 4d. Br. - W, 130 fr. (Zie blz. 97.)
70 (192).	W. Herreyns. Portret van J. De Bue, gewezen Jezuïet en Bollandist. 3. v. H.; 2 v. 4 d. Br. - W. 130 fr. (Zie blz. 109.)
71 (191).	W. Herreyns. Portret van J. Ghesquière, gewezen Jezuïet en Bollandist. 3 v. H.; 2 v. 4 d. Br. - W. 130 fr.[5].

(1) *Archief der koninklijke academie van Antwerpen.*

(2) *Deux cailles dans un paysage, peinte sur toile.* Lijst van 11en Fructidor jaar VI.

(3) *Archief der academie.*

(4) *Notice des tableaux destinés pour le Musée remis à Mr. le Préfet en réponse à la lettre du* 4 *Octobre* 1806. *Archief der academie.*

(5) Ziehier wat wij vonden over den oorspronkelijken prijs dezer drie portretten door W.J. Herreyns: 1793. Den 19 Septemb. betaeld aen d'Heer Herreyns schilder voor het maeken van het portrait van onsen eerwsten heer Prelaet alsook van de eerwde Heeren Ghesquier en de Bue ende nog voor het ophaelen van andere stucken hondert en tien croonen. Dico 346-10-0. *Rekeningboek.*

72 (616).	Ongekend. Portret van paus Pius VI. 3 v. H.; 2 v. 3 d. Br. - W. 30 fr.
73 (618).	Ongekend. Sint-Petrus. 3 v. H.; 3 v. Br. - W. 100 fr.
74 (619).	Ongekend. Sint-Paulus. 3 v. H.; 3 v. Br. - W. 90 fr.
75.	Kopie naar Tintoret. Een grijsaard eenen jongeling onderwijzende. 3. v. 3. d. H.; 2 v. 7 d. Br. - W. 40 fr.
76.	Kopie naar Rubens. Jesus van het kruis afgedaan. 3 v. 9 d. H.; 2 v. 9 d. Br. - W. 60 fr.
77.	Schaken. De aanbidding der wijzen. 4 v. 2 d. H.; 5 v. 3 d. Br. - W. 140 fr.
78.	Kopie naar Murillo. Groep van drie jongelingen, van dewelke een kastanjes weegt. 2 v. 10 d. H.; 4 v. 6 d. Br. - W. 40 fr.
79.	Ongekend. Een Mariabeeld. 3 v. 7 d. H.; 2 v. 10 d. Br. - W. 50 fr.
80.	Ongekend. Eene boetvaardige. 3 v. 9 d. H.; 2 v. 9 1/2 d. Br. - W. 60 fr.
81 (16).	Biltius. Hoenders in eene kooi. (Volgens den hedendaagschen catalogus: Hanengevecht.) 2 v. 10 d. H.; 2 v. 8 d. Br. - W. 120 fr.
82 (57).	De Momper. Een bergachtig landschap met eene processie. (Hedend. catal.: Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk.) 3 v. 9 1/2 d. H.; 5 v. 5 d. Br. - W. 220 fr.
83 (150).	Frank de jonge. De martelie van de H. Catharina. 1 v. 4 d. H.; 1 v. 8 d. Br. - W. 16 fr.
84.	Frank de jonge. Een Mariabeeld en de H. Bernardus. Twee paneelen voor luiken gediend hebbende. 3 v. H.; 9 d. Br. - W. 20 fr.
200 (465).	Victor Honorius Janssens. (In latere catalogussen: Van Orley.) Vier (thans slechts een) groote tafereelen, betrekkelijk de geschiedenis der

N.-B. Deze portretten thans geplaatst in het Antwerpsch museum van werken van hedendaagsche meesters, in de Venusstraat, verkeeren nog altijd in een zeer slechten staat van onderhoud ofschoon *de Vlaamsche school* ze reeds in 1868 als vervuild en overschilderd opgaf.

	Norbertijnen. 16 v. 1 d. H.; 12 v. 6 d. Br. - W. 350 fr.
201.	Victor Honorius Janssens. De genezing van den lamme. Grootte als hierboven. W. 120 fr.
202.	E. Quellin. Jesus tusschen de leeraren. Grootte als hierboven. W. 300 fr.
203.	E. Quellin. De aanbidding der herders. Grootte als hierboven. W. 200 fr.
204.	V.H. Janssens. Jesus zijn kruis dragend. Grootte als hierboven. W. 120 fr.
205 (226, 227).	Kerricx. Zinnebeelden van het H. Sacrament. 19 v. H.; 10 v. 6 d. Br. - W. 200 fr. (Twee tafereelen. In den hedendaagschen catalogus: Het Paaschlam in Egypte, en Het Lam Gods door de ouderlingen van den Apocalypsis aanbeden.)

Ten jare 1806 waren er dus nog 29 tafereelen van Tongerloo in de schilderacademie aanwezig, maar naarmate wij jongere lijsten raadplegen vermindert dat getal. In de lijst der kunststukken uit Frankrijk wedergekeerd, vermissen wij er zeven, namelijk het *Portret van Pius VI* (n. 72) en eene *Boetvaardige* (n. 80) van onbekende meesters; de twee tafereelen van Quellin (nn. 202, 203); een van Janssens (n. 204); en twee paneeltjes van Frank den jonge (n. 84).

Van de 22 blijvende, ontbreken er wederom negen in den catalogus van 1820, te weten: de zoogezegde kopie van Tintoret (n. 75); de *Aanbidding der wijzen* van Schaken (n. 77); de kopie naar Murillo (n. 78); het *Mariabeeld* van eenen ongekende (n. 79); de *Martelie van S.-Catharina*, door Franken (n. 83); drie der Sint-Norbertustafereelen van Van Orley (n. 200); en de *Genezing van den lamme*, door Janssens (n. 201).

Ter uitneming van de kopie naar Rubens: *Afdoening van het kruis* (n. 76), zijn de overige vermeld in den catalogus van heden; men vindt er ook het *Portret van Pius VI* van eenen ongekende (n. 72) en de *Martelie van S.-Catharina* door Franken (n. 83) in weder, zoo dat er ten slotte nog 14 tafereelen in het Antwerpsch museum overblijven van de 31 die daarheen werden gezonden. Wat met de andere gebeurde? Een hebben wij zien verbruiken aan de schappen der bibliotheek; twee werden geschonken aan het museum van Mechelen, namelijk de zoogezegde kopieën naar Tintoret en naar Murillo (nn. 75, 78); in den catalogus van die verzameling staan zij vermeld onder de werken van ongekende meesters[1]; voor al de andere blijven wij het antwoord schuldig. Mocht iemand kennis hebben van ergens berustende schilderijen of andere kunststukken, uit Tongerloo herkomstig, hij zou ons eenen dienst bewijzen met ons daarover in te lichten, opdat het ons eens gelukke eene volledige lijst daarvan op te maken met aanwijzing der plaatsen waar zij zich thans bevinden, schoon het te vreezen zij dat, gelijk de kerk onder den breekhamer viel, zoo ook talrijke kunstwerken aan de vernieling niet ontsnapten.

(1) N^{r} 182. *Un vieillard accompagné d'un enfant tenant un miroir.* H. 1.07. L. 0.85. - N^{r} 183. *Des enfants jouant avec une balance* (*Ecole espagnole*). H 0.97. L. 1.32. *Catalogue du Musée de la ville de Malines.* Deuxième édition. 1869. - Volgens den catalogus van het Antwerpsch museum van 1820, was men er toen op bedacht de twee tafereelen van Kerricx aan eene kerk over te laten, wat zeker beter ware dan ze onzichtbaar weg te bergen, zooals nu geschiedt.

(Wordt voortgezet.)
F. WALTM. VAN SPILBEECK.

De groote gele zonnebloem (Helianthus annulus),

welke haar vaderland in Mexiko heeft, wordt bij ons meestal beschouwd als een sieraad in onbeduidende hofjes; nochtans is zij eene plant die hoogst nuttig is en waaruit voor de nijverheid veel voordeel te trekken valt. In Engeland wist men dit reeds voor eene eeuw. Ten eerste oogsten de bieën uit de tallooze bloesems van de zonnebloem eene aanzienlijke hoeveelheid honig en was; verder geven de zaadkorrels, als lijnzaad behandeld, zeer veel beste olie, die ook door de schilders, voornamenlijk bij blauw en groen, zeer gezocht is. Daarenboven is zeep, bereid van zonnebloemenolie, een schoonheidsmiddel, dewijl zij het vel week en zacht maakt; ook als scheerzeep wordt zij zeer op prijs gesteld. Faisanten met het zaad gevoederd, verkrijgen een rijker en kleurvoller gevederte; het meel uit de zaadkorrels dient voor de fijnste gerechten in de keuken en geeft aan het brood grootere voedingskracht en verteerbaarheid; eindelijk maakt men uit den grooten stengel fijne draden met zijdeachtigen glans. Het aankweeken van zonnebloemen verdient dan ook zeer aanbevolen te worden, want de opbrengst is bij een groot getal planten werkelijk zeer aanzienlijk, daarbij nemen de stengels niet veel plaats in.

Donder in Mei is gras in de wei.

Als het kermis is komen de kramen.

Van een eenig kind.

I.

Een kind is hun geboren,
een frissche, kloeke zoon,
het evenbeeld zijns vaders
en als de moeder schoon.

Naar de eedle vrucht der liefde
had zij zoolang gesmacht:
Zij schouwt, vol reinen wellust,
op 't lieve wichtje en lacht.

Hij buigt zich naar de gade,
die hij zoo teeder kust;
en tevens zoent hij 't zoontje,
dat aan haar zijde rust.

O, welkom in het leven,
gij, aangebeden kind!
Door moeder en door vader
wordt gij zoozeer bemind.

II.

Dra zal het kind een jaar zijn;
verstandig als niet een
en kloek is 't voor zijn leeftijd:
het loopt bijkans alleen.

De vader neemt het zoontje,
en plaatst het aan den wand;
hij deinst, hij lokt het verder
en reikt het blij de hand,

Het komt, het wankelt: vader,
die op het snaakje past,
heeft de armen uitgestoken
en grijpt zijn lieveling vast.

De moeder ziet, vol fierheid,
naar 't lieve schaatrend wicht,
en hemelzoete vreugde
beglanst haar aangezicht.

III.

't Geluk is onbestendig:
nog is geen ander jaar
voorbij, en dagen komen
van smart voor hem en haar.

Het dierbaar eenig kindje
is ziek en lijdt zoozeer,
het rust daar in zijn wiegje
en, ach! het lacht niet meer.

Het speelde nog zoo lustig,
zoo blij verleden week;
en nu, het is zoo mager,
zijn kaakjes zijn zoo bleek.

De moeder weent in stilte
zoo menig bittren traan;
de vader is zoo droevig...
Moet al hun heil vergaan?...

IV.

De dokter is gekomen
en heeft het kind gezien:
- Ach! zal het dra genezen?
- Misschien, zegt hij, misschien...

Misschien... O, wreede twijfel,
die schier geen hoop meer laat,
en in der oudren boezem
steeds dieper wonden slaat!

Misschien... Eilaas, hoe aaklig
weerklinkt ge in 't vaderhart?
Wat stort gij de arme moeder
in matelooze smart!

Misschien... O, maak, Algoede,
hun zoontje weer gezond:
U zullen de ouders loven
tot hunnen laatsten stond.

V.

Vergeefs gezucht, gebeden
en redding afgesmeekt!
De dood kent geen erbarmen;
het levensdraadje breekt...

Nu is het kindje een engel,
een blanke serafijn...
Ach! waar' het nog in leven!...
Neen, 't moest geen engel zijn.

Daar zit nu de arme moeder,
schier de oogen uitgeweend...
Daar zit nu de arme vader,

door wanhoop als versteend.

Daar zitten zij te zamen
bij 't lijkje van hun zoon,
en 't is nu, o, zoo treurig,
zoo treurig in hun woon.

LEONARD BUYST.

Brussel, 1883.

De grootste hangende brug in de wereld

is die, welke Nieuw-York aan Brooklyn verbindt en waarvan de inhuldiging op het einde der maand Mei plaats had, terwijl de eerste steen den 3^{n} Februari 1870 werd gelegd. De lengte van die brug is 1 kilometer 795 meters. Zij komt op haar hoogste gedeelte 40 meters boven het water. De brug kost bijna 85 millioen franken. Zij hangt aan 4 ijzeren kabels, elk 15 duim in middellijn, ruim 866,000 kilos wegende en een last van ruim 12,300,000 kil. kunnende dragen. Deze kabels, elk 3500 voet lang, rusten op de twee hoofden aan beide oevers van de East-rivier, die 274 voet hoog zijn. De hoofden rusten op reusachtige ijzeren platen, die door ontzaggelijke granietmassas worden gesteund, welke aan beide zijden 930 voet zich over den vasten grond uitstrekken. De last dien de brug kan dragen, is 34,000 tonnen. De brug zal vijf banen hebben: twee aan elke zijde voor rijtuigen, een wandelweg voor voetgangers en twee banen voor spoortreinen, die door vaste kabelwerktuigen heen en weer getrokken worden. De brug is het werk van de Amerikaansche ingenieurs Roebling vader en zoon. Eerstgenoemde is reeds overleden.

Kunst-ivoor

wordt tegenwoordig veel vervaardigd van caseïne en albumine met bijtende kalk, azijnzure aluinaarde, aluin pleister en olie.

De Russische kroonjuweelen.

Den 27^{n} Mei had te Moscou, met ongeëvenaarde pracht, de kroning plaats van den keizer en de keizerin van Rusland. Nopens de kroonjuweelen, die bij deze plechtigheid dienst deden, wordt onder andere het volgende vermeld:

1°. De groote keizerskroon. Zij onderscheidt zich door een buitengemeen groot aantal edelsteenen en de kunstige samenstelling er van. Behalve de groote robijn uit welke het uit vijf groote diamanten samengestelde kruis bestaat, is de kroon met diamanten en paarlen versierd. In 1865 werd de waarde der kroon geraamd op 823,976 roebels, hetgeen thans eene waarde uitmaakt van 1,100,000 roebels. Keizerin Catharina II deed deze kroon vervaardigen door den juwelier Posier te Genève. Zij moet alle Europeesche kronen overtreffen en daarbij niet meer dan 5 pond wegen.

2°. De kleine kroon voor de keizerin, naar het model van de groote gemaakt, in het midden een kruis van diamanten waarvan het benedenste gedeelte met 22 grooten steenen is bezet.

3°. De schepter van goud. Aan de spits bevindt zich de beroemde Orloffsche diamant. De schepter werd op last van keizer Paul vervaardigd en is 81 duim lang. Aan den diamant is onder andere de volgende legende verbonden. Door een Franschen soldaat gestolen, zou deze den steen aan een scheepskapitein voor 2000 guinjes verkocht hebben en van dezen zou een Armeniër, Lazarew genaamd, uit Perzië, hem overgenomen hebben. Toen de schah van Perzië de afgifte van den diamant eischte, zou Lazarew dien in eene wond hebben verborgen, die hij zich aan de knie toebracht; later naar St.-Petersburg gevlucht, zou hij den diamant aan keizerin Catharina ten verkoop aangeboden hebben. De keizerin vond den prijs te hoog en Lazarew ging naar Amsterdam, waar graaf Alexey Orloff den steen voor 450,000 roebels kocht en aan de keizerin ten geschenke gaf. De steen weegt 194 ¾ karaat. De waarde van den schepter wordt op 2,399,400 roebels geraamd.

4°. De troon van den keizer is dezelfde, dien de eerste czaar uit het huis Romanoff, Michaël Feodoroff, innam. Hij moet een geschenk van den schah van Perzië, Abbas, aan Iwan den Verschrikkelijke geweest zijn en wordt daarom de Perzische genoemd. Het aantal der aan den troon aangebrachte edelsteenen moet fabelachtig zijn; men spreekt van 60 robijnen, 600 saffieren, 600 smaragden, 600 turkooisen, eenige daarvan niet kleiner dan een duivenei.

5°. De troon der keizerin is de zoogenaamde diamanten zetel van czaar Alexej Michailowitsch (vader van czaar Peter den Groote). Hij ontleent zijnen naam aan de ontelbare edelgesteenten, waarmede hij bezaaid is.

Een middel tegen felle warmte in kamers

wordt gezegd te bestaan, in het hangen, zoo dicht mogelijk onder de zoldering van het vertrek, van met ijs gevulde blikken emmers (liefst ongeverfde). De aan de ijsemmers afgekoelde lucht wordt zwaarder dan de warme lucht; zij daalt derhalve en nieuwe luchtlagen naderen de emmers om insgelijks afgekoeld te worden en weder te dalen. Daardoor geraakt het vertrek spoedig bekoeld. Hangen de emmers niet hoog genoeg, dan brengen zij schier geene koelte aan.

Phosphorstekjes

werden nu 50 jaren geleden uitgevonden door een Duitsch student in de scheikunde, J.F. Kammerer, uit Ludwigsburg, terwijl hij, voor een staatkundig misdrijf, gevangen zat; er was hem toelating gegeven om in zijne cel zijne geliefkoosde studiën voort te zetten; 't is daar dat hij in den phosphorus het lang gezocht middel vond om de onvoldoende solferstekken tot volmaking te brengen.

Kroniek.

Antwerpen. De *Koninklijke maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten* heeft den 19n Juli als resideerende leden benoemd de heeren H. De Braekeleer, genreschilder, J. Nijs, juwelier, A. Stalins, glasschilder en D. Van Spilbeeck, bestuurder van dit tijdschrift, ter vervanging van wijlen de heeren F. De Braekeleer, F.A. De Bruycker, W. Ellerman en J. Pinson. De volgende heeren zijn voor drie jaren als leden der besturende commissie benoemd: voorzitter, Jac. Cuylits; ondervoorzitters, N. De Keyser en Em. Geelhand; schatbewaarders, Th. Smekens en F. Belpaire; secretarissen, P. Koch en A. Donnet.

- De 1e aflevering, 4en jaargang, van het *Album der Antwerpsche etsers* is verschenen en bevat van: W. Geets, *Het teekenen*, eene prachtige (doch slecht gedrukte) titelplaat; K. Verlat, *Oost, West*, *thuis best* (eene geestige afbeelding van den schilder zelf, te paard reizend bij akelig onweder); L. Schaefels, *Voorraadkamer;* P. Verhaert, *De kuiper*, uitmuntend; Th. Cleynhens, *Gasthuispand te Lier;* F. Lauwers, zeer welgelijkend alhoewel wat barsch kijkend portret van Karel Ooms. Er verschijnen van het *Album* jaarlijks 4 afleveringen met 6 platen. Prijs 24 fr.; op Japansch papier, 48 fr.

- Het gemeentebestuur is voornemens eene partij overtallige prenten, berustende in het huis van Plantijn, publiek te verkoopen, in October aanstaande. Er zal een catalogus van opgemaakt worden.

- De heer August Nottebohm, den 8n Juli te Antwerpen overleden, 64 jaren en 8 maanden oud, heeft aan het Antwerpsch gemeentebestuur 100,000 fr. vermaakt ter verfraaiing van de stad. Een schoon voorbeeld.

- Bij F. De Coker is de 4e aflevering verschenen van J.B. Stockmans' *Geschiedenis der gemeente Mortsel,* met stukken over Waerloos, Reeth, Aertselaer, bijlagen en nalezingen, een oud plan van het graafschap Cantecroy, een alphabetischen bladwijzer en de naamlijst der inschrijvers.

- De kunstschilder Jan Van Beers is benoemd tot commandeur van de orde van Isabella de Katholieke.

Brussel. Bij koninklijk besluit van 14 Juli zijn de beeldhouwer G. De Groot en Van Hollebeke, rijks-onderarchivaris, benoemd als leden der commissie van monumenten, de eerste ter vervanging van W. Geefs.

- Bij koninklijk besluit van 17 Juli zijn de heeren P. Benoit, J. Van den Eeden, E. Mathieu en G. Huberti benoemd om, gezamenlijk met door de koninklijke academie van België aan te wijzen leden, in den prijskamp van toonkundige samenstelling uitspraak te doen.

- De minister van openbaar onderwijs looft 2 prijzen, ieder van 1000 fr., uit, voor het beantwoorden (door leeraars - ook leeraressen? - van atheneums, rijks- of gemeentecolleges en dito middelbare scholen): 1. *Op welke wijze* (opvolgend in de verschillende klassen) *zal men de leerlingen van voornoemde onderwijsgestichten het best leeren opstellen in de Fransche taal?* - 2. *Hetzelfde in de Vlaamsche taal?* De stukken, waarvan de uitgebreidheid niet bepaald wordt, vóór 1 Mei 1884 in te zenden aan het schoolmuseum, in het ministerie van openbaar onderwijs.

- Te Schaarbeek is eene commissie gevormd ter oprichting van een gedenkteeken voor den kunstschilder E. Verboeckhoven (zie 1881, blz. 39).

- Er is in de hoofdstad eene inschrijving geopend voor het bekostigen van een bronzen borstbeeld van P. Benoit, dat den hertog van Camposelice zal aangeboden worden. Baron Limnander is voorzitter der commissie. De beeldhouwer Van de Kerkhoven-Nelson zal het borstbeeld maken.

Leuven. In 1884 zal de hoogeschool het 50-jarig jubilé van hare herinrichting vieren.

Gent. Den 24^{n} Juni werd in de restauratie Bouard een feestdisch ter eere van mev. Courtmans gehouden. De uitstekende schrijfster, die haar ridderkruis droeg, was aangezeten tusschen de heeren P. Geiregat en F. De Potter. Laatstgenoemde hield de feestrede, die door den heer Em. Courtmans met eene warme dankbetuiging werd beantwoord. De gasten waren ruim 70 in getal. Onder andere werd het woord gevoerd door de heeren O. Perier, M. Van Hoorde, L. De Vriese, A. De Vos, E. Hiel enz.

- Te Gent, zooals wij blz. 93 aankondigden, had op 1 en 2 Juli, in den Casino, het jaarlijksch nationaal muziekfestival plaats, ingericht door de koninklijke koormaatschappij de *Melomanen,* onder het bestuur van den heer Hendrik Waelput, leeraar der Antwerpsche muziekschool. 500 uitvoerders. Het feest ving aan met het openingsstuk *Un jour d'été*, van K. Hanssens, een meesterwerk dat onverbeterlijk uitgevoerd werd. Dan volgde de *Super flumina babylonis*, van A.F. Gevaert, een werk dat geschreven werd toen de beroemde toondichter slechts 19 jaren oud was, en hetwelk den stempel draagt van een uitstekend talent. De heer H. Fontaine zong met zijn gewoon talent en grooten bijval *Artevelde's geest*, uit het oratorio de *Schelde,* van P. Benoit; H. Waelputs cantate de *Pacificatie van Gent* besloot het eerste deel van het programma en leverde eenmaal te meer het bewijs, dat Waelput tevens een uitstekend muziekmeester en bekwaam toondichter is. Het 2^{e} deel van het programma was gansch toegewijd aan *Amor, lex aeterna*, woorden van G. Lagye, muziek van A. Samuel. Dit werk, een der beste van A. Samuel, is evenwel geen meesterstuk; hier en daar is de melodie vrij en vloeiend, bij voorbeeld daar waar zij de moederliefde afschildert, in een vrouwenkoor van het 3de gedeelte; het stuk bevat uitdrukkingen die den hoorder onwillens aan de Fransche operette doen denken. De uitvoering mocht allerbest genoemd worden; de solisten, mejuffrouwen Dyna Beumer en Maria Flament alsook de heeren V. Warot en H. Fontaine werden herhaalde malen warm en welverdiend toegejuicht. Hiermede liep de eerste dag ten einde. Den tweeden dag is men begonnen met het openingsstuk uit A. Stadtfelds *Hamlet*, dat meesterlijk gespeeld werd. Wij betreuren dan ook, dat tot nog toe geen enkel operaschouwburgbestuurder in België er aan dacht om dit stuk te laten uitvoeren; er was ten onrechte beweerd, dat de partituur verbrand was; het stuk werd in den laatsten tijd met ongemeenen bijval te Weimar opgevoerd. Na Stadtfeld was het de beurt van den onsterfelijken Van Beethoven met zijne *IX*^{e} *symphonie;* de uitvoering, ofschoon niet uitstekend, mocht evenwel zeer verdienstelijk genoemd worden. Het *Triomffeest*, symphonisch gedicht van G. Huberti, voor dubbel orkest, verwierf een algemeenen en welverdienden bijval. De dames solisten D. Beumer, M. Flament en de heeren V. Warot, H. Fontaine en C. Thompson kweten zich van hunne zware taak op onberispelijke wijze. Na afloop van het eerste gedeelte van het programma werden den heer H. Waelput verscheidene geschenken aangeboden, namens de dames en heeren van het koor en het orkest; onder andere eene zilveren massieve kroon. Wij besluiten ons beknopt overzicht van het welgeslaagde festival met een woord van hulde aan de verdienstelijke koormaatschappij *De Melomanen* en haar talentvollen bestuurder den heer H. Waelput, die deze zoo grootsche onderneming tot een goed einde heeft weten te brengen. De heer Rolin-Jaequemijns, minister van binnenlandsche zaken, woonde de uitvoeringen bij.

- Karel Miry werkt aan een kinderoratorio, gedicht door P.P. Denys, getiteld: *De koningin der bloemen.*

IJperen. Bij den drukker K. De Weerdt, Rijselstraat 59, is van Guido Rotiers, onder den titel *Jeugdig groen*, een bundel gedichten verschenen, die, in 173 blz.,

Kindergedichten, *Liederen*, *Volksliederen, Koren, Schoolcantaten* en *Mengeldichten* bevat.

Verviers. E. Gilons marmeren borstbeeld (zie blz. 66) wordt gemaakt door Ch. Wiener; F. Van Loo, van Gent, maakt buitendien een gesteendrukt portret van E. Gilon.

Buitenland.

Vlissingen. De fontein, die in deze stad staat opgericht te worden, ter eere van Betje Wolf en Aagje Deken, zal versierd worden met de wit marmeren medaillonsportretten van deze Nederlandsche schrijfsters, uitgevoerd door L. Collinet.

's-Gravenhage. Rond 18 Juli kocht een kunsthandelaar voor 40 gl. in Noord-Holland een eikenhouten kasje, gebeeldhouwd met figuren en sieraden, met een beslag van ijzer er om, in den stijl der kunstherbloeiing. Het was geheel overschilderd en toen hij het van de verf had ontdaan, verkocht hij het aan een Fransch koopman voor 1800 gl.

Rotterdam. De heer P. Haverkorn van Rijsewijk is tot bestuurder van het museum Boymans benoemd.

Zwolle. Een vermeldenswaardig buitenkansje, dat, onder dergelijke omstandigheden, aan niet vele zangers te beurt valt: eene onlangs te Zwolle overleden mevrouw W*** heeft bij laatste wilsbeschikking bepaald, dat de heer Schnitzler, oppervoorzanger in de Israëlietische kerk aldaar, levenslang kosteloos het huis kan blijven bewonen, dat hij tot dusver van de overledene in huur had.

Parijs. De Fransche regeering heeft op de Parijsche tentoonstelling de *Krijgsgevangenen* van den Belgischen schilder graaf Jaak de Lalaing aangekocht.

Rouaan. De zoogenoemde refugie der abdissen van St - Amandus, gebouwd rond 1475 door toedoen van de abdis Thomas Daniel, gaat afgebroken worden. Het gebouw heeft een merkwaardig fraai gebeeldhouwden houten gevel.

Londen. 25 Juni werd op eene veiling van kostbare violen, eene viool van Antonius Stradivarius (1687), bekend als de *Spaansche Stradivarius* en door Ole Bull naar Engeland gebracht, voor 500 pond sterl. verkocht; twee violen van Joseph Guarnerius (1734 en 1739) golden 290 en 245 pond en eene knie-viool van Francesco Rugerius, vroeger het eigendom van koning George IV, bracht 330 pond op.

- 30 Juni werden te Londen onder andere de volgende prijzen gemaakt van schilderijen uit de verzameling van den heer J. Glas Sandeman: L. Alma Tadema, *Tusschen hoop en vrees*, 32,000 fr.; F. Goodall, *Het wassen van den Nijl*, 30,000 fr.; Briton Rivière, *The Kings Gateway*, 34,000 fr.; W. Linnell, *Het bosch van Kent*, 13,000 fr.; John Linnell, *De vlucht naar Egypte*, 2500 fr.; E.W. Couke, *Hollandsche pinken te Scheveningen*, 4000 fr.; W. Maris, *Eene Hollandsche weide*, 1600 fr.; Artz, *Wachtende op den terugkeer van de boot*, 2000 fr.; J. Maris, *Een Hollandsch riviergezicht*, 1000 fr.; B.J. Blommers, *Het mijnen van visch aan 't strand*, 5600 fr.; Corot, *Morgen aan de rivier*, 11,000 fr., enz.

- Het Engelsche lagerhuis ontving dezer dagen een verzoekschrift, waarin aangedrongen wordt op sluiting van de drankhuizen op Zon- en feestdagen, onderteekend door 500,000 landgenooten. Het verzoekschrift was 1400 meters lang en woog 180 kilos.

- Koningin Victoria heeft professor von Angeli, uit Weenen, aan haar hof ontboden, om haar levensgroot portret in olieverf te schilderen, dat de vorstin aan keizer Wilhelm bij gelegenheid van zijn 25-jarig regeeringsjubileum wil vereeren.

- *London Music Publishing and General Agency* is de naam der nieuwe vereeniging waarvan, onder het bestuur van

professor Macfarran en sir Julius Benedict, de grondslag is gelegd met een kapitaal van 10,000 pond sterl. en die zich ten doel stelt, de openbaarmaking en opvoering van verdienstelijke werken van jonge en onbekende toonzetters gemakkelijk te maken. Over de waarde van de toonzettingen zullen 3 uitstekende toonkunstenaars als kunstrechters uitspraak doen.

- 2 Juli begon bij Sotheby, Wilkinson en Hodge, te Londen, de veiling van het 3de gedeelte der Beckfordsche boekerij uit Hamilton Palace (zie blz. 35). De verkoop zal weken duren. De opbrengst van den eersten dag bedroeg ongeveer 25,000 fr. Voor het werk van den markies van Newcastle, *Méthode nouvelle et invention extraordinaire de dresser les chevaux,* eerste uitgaaf 1651, met 42 koperplaten, werd toegewezen voor 1350 fr.; *Niphus de Pulchro* (1531), voor 1750 fr.; Nieuwstads *Reisbeschrijvinge van Polen na Muscoviën,* voor 275 fr. Laatstgenoemd boek werd destijds in Rusland zeer streng verboden, omdat er twijfel in geopperd werd aan de wettige geboorte van de toenmalige czarin van alle Russen.

- Te Londen is eene groote prijsvermindering van het gas aangekondigd. De maatschappijen hebben allen besloten, den prijs met 1 Januari aanstaande van 3 sh. 2 d. tot 2 sh. 10 d. per 1000 kub. voet te verminderen.

- Te Londen werd dezer dagen in eene vergadering het plan besproken om lichtbeelden naar goede schilderijen aan de lagere scholen ten geschenke te geven, als middel om bij de schoolkinderen liefde voor de kunst te kweeken.

N.B. Daartoe zijn goede hout- of steensneden zeker evenzeer geschikt, ja om hare duurzaamheid zelfs veel geschikter; zij zijn daarbij goedkooper.

- Voor de rechtbank van de City of Londen verscheen den 18n Juli zekere heer Tichiaz, gedagvaard door den kunstschilder Vitolis, die zijn portret in olieverf gemaakt had, voor den overeengekomen prijs van 3 pond sterling (75 fr.). Tichiaz weigerde het portret aan te nemen of te betalen, onder voorgeving 1. dat er eene lijst aan ontbrak, 2. dat de gelijkenis te wenschen overliet en zijne vrienden hem *de Kreeft* noemden, sedert zij zijne beeltenis hadden gezien. Tijdens het geding werd het portret vertoond. De voorzitter vond het goed gelijkend; hij erkende, dat het gelaat wat rood was, maar de schilder bewees, dat Tichiaz verzocht had hem ‘wat kleur te geven.’ De heer Tichiaz werd ten slotte tot betaling van 3 pond sterl. aan den eischer veroordeeld.

Weenen. In deze stad zou een echte Albert Durer, voorstellende de *Graflegging,* teruggevonden zijn. De schilderij behoorde reeds lang aan de academie van schoone kunsten, te Weenen, waarvan een der leden op het denkbeeld kwam om er de bovenste verflaag, eene samenstelling van eenen leerling van Lucas Cranach, af te schrappen. De oorspronkelijke schildering kwam toen voor den dag.

Dresden. Voor het museum is voor 50,000 mark de schilderij *Wald-Schmiede*, van Defregger, gekocht.

- In een dorp van den Rijn-Pfalz heeft een boer in zijn veld 317 goud- en zilvermunten gevonden, welke daar begraven moeten zijn toen de Franschen (in 1680) de Pfalz verwoesten.

Lucerne. De kapel van Willem Tell, aan het meer van Lucerne, is hersteld door toedoen der Zwitsersche kunstbeoefenaren en versierd met geschiedkundige muurschilderingen van E. Stückelberg, van Bazel, gewezen leerling der Antwerpsche academie, die in 1870 te Antwerpen tentoonstelde. (Zie 1870, blz. 131.)

Rome. Bij de ontgravingen in de via S. Ignazio is op nieuw een prachtige zuil van graniet gevonden. Deze kolom en andere vroeger gevonden oudheden behoorden tot den tempel van Isis en Serapis.

St.-Petersburg. De keizerlijke Russische bibliotheek heeft uit de belangrijke erfgift, haar vermaakt door wijlen keizer Alexander II, onder andere de volgende aankoopen kunnen doen: de verzameling Grieksche en Oostersche handschriften van professor Tischendorff, te Leipzig; eene verzameling Oostersche handschriften, toebehoord hebbende aan prins D. Dolgorouky; 2 bundels Hebreeuwsche handschriften, gekocht van den heer Ferkovitch; de oudste drukwerken in de Slavonische taal, van den heer Karataïew; eene verzameling zeer oude Korans; eene verzameling handschriften in de Georgische volkstaal, aan de bibliotheek afgestaan door prins Grouzinsky; voorts de boekerij Adelung (oude boeken en handschriften); bijna de geheele bibliotheek van de Ermitage; de beroemde Bijbel van Sinaï; een boek van de Evangeliën in handschrift uit de 11de en 12de eeuw; een boek van de Evangeliën in 't Syrisch en Arabisch (1466); een prachtig exemplaar van het Perzisch gedicht *Shah Nameh* van Firdusi; de eigenhandig door Weber geschreven muziek van *Oberon;* eene groote portefeuille Samaritaansche handschriften; de kostbare verzameling werken over Palestina, verzameld door den bekenden reiziger Tobler; de verzamelingen Oostersche handschriften van Simonitesch, Khanykow en Jaba; de bibliotheek van een Czechisch wijsgeer, den heer Jungmann; de geneeskundige bibliotheek van dr. Lauth, van Straatsburg enz.

Sterfgevallen.

ALESSANDRO CASTELLANO, de wereldberoemde verzamelaar van oudheden, is volgens een bericht van 12 Juni overleden te Portici; zijne verzameling van schatten der oude goudsmidskunst is als onvergelijkelijk in hare soort bekend.

A. VANUCCI, Italiaansch senator en geschiedschrijver, is volgens een bericht van 13 Juni overleden, 74 jaren oud.

EDUARD-LEONARDUS ROELANT, een al sedert jaren blind geworden kunstschilder, gewezen teekenmeester aan het atheneum te Antwerpen is aldaar overleden, in den Langen-Gang n^{r} 1, op 17 Juni.

GUSTAAF AIMARD, de schrijver van zoovele ook in Vlaamsch België door Nederlandsche vertalingen welbekende romans uit het leven der wilde volksstammen, is den 20^{n} Juni overleden in St^{e}.-Anna's krankzinnigenhuis, te Parijs. Hij was in 1818 geboren en maakte verre en langdurige reistochten; hij moet zelfs een 10-tal jaren in Amerika bij wilde volksstammen hebben doorgebracht. De Parijsche uitgever Dentu betaalde hem eene lijfrent van 3500 fr. 's jaars voor het eigendomsrecht van al zijne werken.

I.S. VAN DOOSSELAERE, die als drukker de uitgaaf van vele Vlaamsche werken bezorgde en zelf zich als letterkundige door een aantal Vlaamsche tooneelstukken deed kennen, is den 26^{n} Juni te Gent begraven; hij werd in die stad den 24^{n} Juli 1826 geboren.

FRANS-EMIEL LEBENS-SCHUL, leeraar der klasse van bouwkunde aan de academie te Luik, oud-stadsingenieur te Verviers, geboren te Antwerpen, is te Luik overleden op 24 Juni, 49 jaren oud; hij werd op 27 Juni begraven te Merxem.

MAILLARD DE LA GAURNERIE, wiens werken over beschrijvende meetkunde beroemd zijn, is volgens een bericht uit Parijs van 27 Juni overleden. Hij was lid van de Fransche academie.

EDWARD SABINE, generaal bij het Engelsch leger, bekend door zijne wetenschappelijke reizen naar de Poolzeeën en door belangrijke studiën over het aardmagnetisme, is einde Juni overleden te Richmond, 95 jaren oud.

WILLIAM SPOTTISWOODE, de beroemde Engelsche wiskundige, is einde Juni gestorven, oud 59 jaren.

EMILIO DE FABRIS is te Florence den 29n Juni overleden. Sedert een 10-tal jaren wijdde deze uitstekende bouwmeester zijne beste krachten aan de voltooiing der hoofdkerk Santa Maria del Fiore, met wier aanbouw een begin werd gemaakt in de 14e eeuw.

CHRISTIAN SELL, veldslagenschilder, slechts 42 jaren oud, is in het begin van

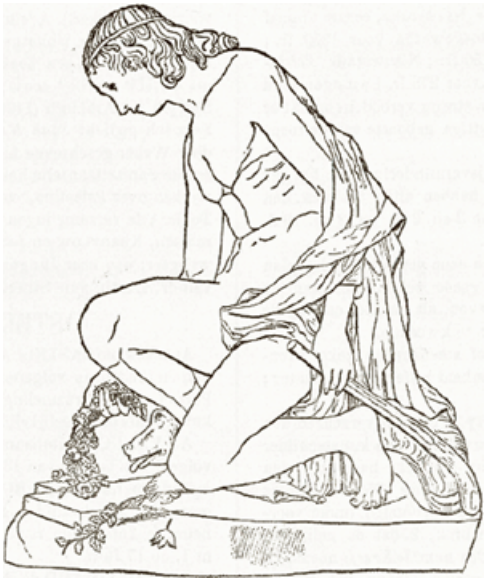

GRAFBLOEMEN STROOIENDE HERDER (zie blz. 73).

Juli te Dusseldorp overleden.

Mgr. LAMAZOU, bisschop van Limoges, 54 jaren oud, is den 9n Juli dood neergestort, bij het verlaten van den spoortrein, waarmede hij te Nevers was aangekomen. In 1870, toen hij pastoor van Anteuil was, werd hij vanwege het schrikbewind dat zich de commune noemde, met mgr. Darboy, aartsbisschop van Parijs, en andere geestelijke en wereldlijke personen, in hechtenis genomen. Over zijne gevangenschap gaf hij een boek uit, getiteld: *La Place Vendôme et la Roquette.*

H.F.C. VAN DEN ANKER, den 9n Juli overleden, was den 14n Juli 1832 te Rotterdam geboren, volgde er de lessen aan de academie, werd schilder, doch begaf zich op 20-jarigen ouderdom naar Parijs, waar hij gedurende eenigen tijd zijn brood moest verdienen met het bijwerken van lichtteekeningen. Langzamerhand verbeterde zijn toestand en naarmate hij vorderingen maakte in de kunst, vonden zijne olie- en waterverfschilderingen meer bijval. Sedert 1869-70 bewoonde hij de Fransche gemeente Pont-Aven (Bretagne). Hij muntte vooral uit in het schilderen van Bretonsche tafereelen.

ADOLF BEERNAERT, notaris te Alveringen, is op 13 Juli overleden. Hij werd op 13 December 1825 geboren te Evergem, waar zijn 83-jarige vader nog notaris is. De overledene was een verdienstelijk dichter; hij liet verschijnen: in 1851, *Verlaten veldbloemen;* in 1863, *Mijne ledige uren;* 1877, *De taal des harten;* 1879, *Schetsen en beelden;* 1880, *Kunst-droomen* en in 1882, *Fantazie en leven.* Hij laat een aantal stukken en handschriften na. Bij de ter-aardebestelling, die den 16n Juli plaats had, werd door den heer Karel Bogaert eene dichterlijke afscheidsrede gehouden.

JOSEPH-FRANÇOIS NOLAU, bouwkundige en sieraadschilder, is te Parijs op 79-jarigen ouderdom overleden.

Willem Geefs.
(Vervolg van blz. 81.)

Van Geefs' meesterstuk de *Verliefde Leeuw* kocht de koningin van Engeland een exemplaar in brons op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1855. Deze aankoop geschiedde op aanbeveling van des beeldhouwers ouden en trouwen vriend baron G. Wappers, die de koningin tot gids diende in de pronkzaal. W. Geefs bekwam op deze tentoonstelling een eeremetaal tweede klasse. De groote eeremetalen waren in goud, platina, aluminium, zilver en brons.

Van 't jaar 1859 d a g t e e k e n t een grafgedenkt e e k e n van Felix de Merode, te Trelon in Frankrijk geplaatst.

Bij koninklijk besluit van 28 October werd Willem Geefs in 1859 bevorderd tot commandeur der Leopoldsorde.

In 1862 maakte Geefs de volgende marmeren standbeelden voor het St. - Pietersgasthuis te Brussel, waar ze de groote trapzaal versieren: Jan I, hertog van Brabant, Maria Theresia, Joseph II en Leopold I, als stichters en beschermers dezer inrichting. (Zie de *Vlaemsche school* van gemeld jaar, blz. 206.)

Het volgende jaar maakte hij het grafgedenkteeken van mev. Gardel voor het kerkhof te Philadelphia en een ander voor graaf Coghen dat op het kerkhof van Laeken aanwezig is; deze heer had in zijn leven den grafbloemen strooienden *Herder* aangekocht waarvan wij gewaagden op blz. 72 en 73.

In de kerk te Wespelaar werd in 1863 een grafgedenkteeken geplaatst ter nagedachtenis van mev. Plasschaert.

Dit jaar schonk koning Leopold I zijn door W. Geefs uitgevoerd marmeren borstbeeld aan Z. Em. den kardinaal E. Sterckx, aartsbisschop te Mechelen.

In 1864 leverde Geefs het model van het middeltafelstuk dat door de gebroeders Herremans, drijvers en juweliers, te Brussel, uitgevoerd en door de Belgische kunstenaars en

nijveraars die aan de

STANDBEELD VAN GENERAAL BELLIARD. (Zie blz. 72.)

tentoonstelling van Londen in 1862 deel namen den heer Fortamps aangeboden. Het voetstuk is samengesteld uit vier schelpen, om fruit in te leggen, gedragen door vier gevleugelde leeuwen (zinnebeeld van de macht der geestvermogens); wat hooger, las men de uitdrukking van erkentenis der tentoonstellers, voor de bewezene diensten. In het middengedeelte, zijn de kunst en de nijverheid voorgesteld, het portret van den heer Fortamps aan het land aanbiedende, van welks negen provinciën de wapenschilden zijn aangebracht. Een wereldbol met den genius der tentoonstelling en twee faamgodinnen voltooien dit eigenaardig kunstgewrocht.

In 1865 maakte Geefs eene marmeren drie beeldengroep, *Ierland* voorstellende, omgeven van de zinnebeelden van kunst en nijverheid, voor het Nijverheidspaleis te Dublin.

Het standbeeld van P.Th. Verhaegen, op de Universiteitsplaats te Brussel, begonnen in 1863, werd in 1865 ingehuldigd. (Zie onzen jaargang 1865, blz. 155.) In 1865 ook voltooide hij de marmeren groep *Genoveva van Brabant,* die in het Antwerpsch museum der academiekers prijkt met des makers marmeren borstbeeld.

De marmeren borstbeelden van K. Rogier, F. de Merode en K. De Brouckere, welke zich bevinden in de kamer van volksvertegenwoordigers, werden mede in 1865 uitgevoerd.

In 1867 beitelde hij het gedenkteeken ter herinnering der *Gesneuvelde Belgen in den slag van Tucamburo,* in Mexico, op een openbaar plein te Audenaarde geplaatst.

Voorts wrocht zijne onvermoeibare hand een standbeeld van P.P. Ricquet, in 1868, het marmeren standbeeld van Abel Warocquié, te Morlanwelz en van J. Lebeau, te Hoei;

1869, het standbeeld van koning Leopold I, te Namen;

1870, *De verrijzenis*, een zeer prachtig marmeren beeld;

1872, een grafgedenkteeken voor baronet Brady, in de St.-Patrickskerk, te Dublin; het marmeren standbeeld van mev. d'Harscamp, stichtster van het Harscamp-godshuis te Namen;

1875, het marmeren standbeeld van baron Seutin, in het St.-Pietersgasthuis te Brussel geplaatst.

In 1880 voltooide W. Geefs nog een marmeren beeld van koning Leopold I, in den loop van hetzelfde jaar te Laeken plechtig ingehuldigd[1] en maakte een marmeren borstbeeld van den bouwmeester J.P. Cluysenaer (1811 + 1880).

Den 21n Augustus 1881 had te Namen de inhuldiging plaats

(1) Zie over dit gedenkteeken ons tijdschrift: 1876, blz. 97; 1877, blz. 114; 1878, blz. 178; 1879, blz. 123; 1880, blz. 156; 1881, blz. 21.

van het door Geefs vervaardigd standbeeld van den aardkundige d'Omalius d'Halloy.

Behalve de door ons reeds opgenoemde werken, bevinden zich een aantal door W. Geefs gemaakte beelden en borstbeelden in paleizen en openbare en bijzondere verzamelingen te Brussel, te 's-Gravenhage, te Windsor, te Dublin, te Lissabon enz. Als dusdanig teekenen wij hier nog aan:

B o r s t b e e l d e n van Baude, P. Delcour, graaf de Meeùs, C. Destouvelles, P. Devaux, H. Dolez, Fenelon, F. Fetis, Laura, E. Lepoitevin, J. Malou, C. Materne, F. Navez, d'Omalius, Rubens, Th. Schaepkens, Scourion, mev. Tallien, P.J. Van Beneden, prins Albert van Engeland, prins en prinses van Ligne, Van Praet, baron van Reiffenberg, graaf Ernest van Saksen-Coburg-Gotha, Ferdinand van Saksen-Coburg, Vesalius, G. Wappers, H.M. de koningin Maria-Louiza. (De prinsen van Portugal en Saksen-Coburg kwamen in 1836 in persoon bij W. Geefs om hem hun borstbeeld te bestellen.)

H a l f v e r h e v e n b e e l d w e r k e n : *De engel der rust; De stilte; Engel die eene ziel ten hemel voert;* Beeldhouwwerk in den voorgevel van het statiegebouw te Schaarbeek; *Geniussen* naast koning Leopolds beeld in de kamer van volksvertegenwoordigers; *De vrede* en *De oorlog;* acht verschillende onderwerpen in bet voetstuk van de grafstede van St.-Hbertus (zie blz. 80 en 81); vier dito in bet voetstuk van bet gedenkteeken der Martelaarsplaats te Brussel.

G o d s d i e n s t i g e b e e l d e n : Eene *Onze-Lieve-Vrouw,* door hem geschonken aan nu wijlen J.B. Verberckt, met wien hij en Th. Schaepkens in 1829 dezelfde woning te Parijs betrok; dit beeld is thans in bezit van mev. de wed. L. De Cuyper, te Antwerpen; *St.-Joseph met het kindje Jezus,* te Mechelen; *Adam en Eva, uit het paradijs verjaagd; Engel bewaarder; De H. Maagd met het kindje Jezus,* in ojivalen stijl; *O.-L.-Vrouw onbevlekt ontvangen;* een *H. Petrus;* een *Kluizenaar; Engelen van liefdadigheid; De Zaligmaker; St.-Joseph; Christus; Christus predikende;* 4 *paters Jezuïeten; Biddende vrouw; Paulus; O.-L.-Vrouw van Salette;* vele Christusbeelden enz.

S t a n d b e e l d j e s e n g r o e p e n : *Kind met een hond; Waterkoningin; Slapende kind; De Belgische vrijheid; De sterrekunde; De handel; Boudewijn; Godfried van Bouillon; Karel de Groote; Joseph II; Egypte; De stad Luik; Janet; 2 Lijdens-engelen; Hendrik IV,* enz.

Willem Geefs was nederig van aard, eenvoudig, onbekrompen in zijnen handel en wandel, aangenaam, gespraakzaam en steeds bereid om aan de maatschappij en personen dienst te bewijzen; hij telde dan ook niet dan vrienden. Onder zijne leiding vormden zich in de beeldhouwkunst een groot getal beeldhouwers; vooreerst zijne broeders en halve broeders Jozef, Alexander, Aloysius (1819 + 1842) en Jan (1825 + 1860); voorts A. Dutrieux, J. Goovaerts, Ed. Marchant, Eg. Melot, L. en J. Van de Kerkhoven, J. Van Exel enz.

Het zou ons wel niet mogelijk zijn om wij zeggen niet alle, maar het grootste gedeelte der leerlingen van Willem Geefs te noemen; reeds in 1836 opende hij in zijn door hem gebouwd werkhuis te Brussel eene kostelooze school voor het aanleeren van boetseering naar het leven, ontleedkunde, uitdrukking en geschiedkundige samenstelling, waar hij begon met 30 leerlingen. Zijn broeder Jozef, de tegenwoordige dd. bestuurder der Antwerpsche academie, stond hem daarbij ter zijde. Voor zijne leerlingen was hij een vaderlijke vriend. Het is voor het overige geen geheim, dat hij steeds gereed was om jongere kunstbeoefenaars, ook al waren zij hem niet persoonlijk bekend, goeden raad en practische aanwijzingen te verstrekken.

Het werkhuis van Geefs stond steeds voor raadbehoevenden en belangstellenden open. Reeds in 1842 maakte de *Revue* van Dublin de opmerking, dat alle

vreemdelingen, die Brussel bezochten, een bezoek aflegden in des meesters werkhuis.

In het jaar 1858, blz. 81, kon men in ons tijdschrift het volgende lezen: ‘De redactieraad der *Vlaemsche school,* welke zoo graag de levensschetsen onzer voorname meesters in de kolommen van dit tijdschrift opneemt, hoopt eensdaags het levensbericht te kunnen mededeelen eens mans die eenen waren luister aan onze huidige vaderlandsche school heeft bijgezet.’

De voor meer dan 25 jaren uitgesproken wensch treedt eerst thans gedeeltelijk in vervulling door de opneming van dit overzicht; maar ondertusschen heeft ons tijdschrift niet nagelaten, ongeveer al de belangrijke werken te vermelden, die de beeldhouwer in deze tijdruimte van meer dan een kwart eeuws het aanzijn schonk.

Zooveel lof en eer als hij verdiende om zijn talent, maakte Willem Geefs zich waardig in zijn burger- en huiselijk leven.

Nooit vergat hij een hem bewezen dienst. De heer C.A. D....., die hem in zijne jeugd behulpzaam was geweest om voor zijne studiën Parijs te bezoeken, verloor vele jaren later zijn vermogen in zooverre, dat hij wegens schuld gegijzeld werd. Geefs verloste hem niet slechts uit den kerker, maar was hem ook verder behulpzaam.

Onze beeldhouwer was als dusdanig een man van veel orde, welke gelukkige omstandigheid hem in staat stelde om de modellen van nagenoeg al zijne werken, met voorbeeldige zorg door hem bewaard, aan het rijksmuseum te vermaken.

Uit Geefs' staatkundig leven zij hier vermeld, dat hij van 1852 tot 1861 burgemeester van Schaarbeek was, van 1853 tot 1866 deel uitmaakte van den provincieraad van Brabant en van 1850 tot 1852 bij de burgerwacht rang had als majoor. Buitendien nam hij het lidmaatschap waar van den fabriekraad der Lieve-Vrouwekerk te Schaarbeek en in 1856 benoemde de heer P. De Decker, minister van binnenlandsche zaken, hem tot lid der commissie van inrichting der nationale jubelfeesten, ter gelegenheid van de 25ste verjaring der inhuldiging van Z.M. Leopold I als koning der Belgen. De beroemde beeldhouwer, die ook een flink ruiter was, maakte deel uit van de eerewacht, door de feestcommissie afgevaardigd om den koning te gemoet te rijden den 21^{n} Juli van voormeld jaar.

4 Mei 1881 werd hij bevorderd tot groot-officier der Leopoldsorde; hij was buitendien ridder van de orde van Portugal, van de Beiersche orde van Verdiensten enz., en lid van een aantal academiën en geleerde genootschappen.

In den nacht van 19 Januari 1883 verwisselde hij het tijdelijke met het eeuwige.

(Wordt voortgezet.)

Museum van Rijsel: Terechtwijzing.

Het museum van Rijsel bezit eene schilderij van den weinig gekenden Mechelschen schilder Peeter Franchoys (1606+1654): het portret - volgens opgave van den catalogus - van Gisbertus Mutzarts, *prior* der abdij van Tongerloo. Bij des schilders handteeken en bij Mutzaerts' wapen vindt men het jaartal 1645. Hieruit volgt dat de voorgestelde persoon, nauwkeurigheidshalve, beter proost van Leliëndal, te Mechelen, dan prior van Tongerloo zou heeten. Gisbertus was, wel is waar, prior in die abdij, doch slechts tot den 26^{n} Juli 1636, wanneer hij proost werd van het genoemde klooster, te Mechelen. Hij overleed daar den 27^{n} October 1668. Het is tijdens zijn bestier dat Lucas Fayd'herbe den opbouw begon van de nieuwe kerk van Leliëndal - thans meer gekend onder den naam van kerk of kapel van den Bruul, - die, vooral wat het inwendige betreft, onder de schoone kerkgebouwen van Mechelen mag genoemd worden.

Emmanuel Neeffs (*Le monastère du Val-des-lys, Leliëndael. - Louvain*, 1868) haalt de volgende rijmkens aan, doelend op de eerste steenlegging, den 22^{n} Augustus 1662:

> Op den dagh Augusti twintich twee
> meuter en steen zynde hier al ree:
> gIsbertVs MUtzaert proost tot LeLI en DaeL
> heeft van de nieuwe kerck
> geleijt den eersten steen.
>
> Den tweeden leghden op dit pas,
> Die hier Vrouw Priorinne was
> eLYsabeth Van beke, MeDe het ConVent.
> Een iegelyck met eyghen hant
> heeft hier ook eenen steen geplant.

Van proost Gisbertus bestaat er een tweede portret in de abdij van Tongerloo. Doch hier is hij slechts ten halven lijve voorgesteld. Men ziet daarbij het jaartal 1651 en hetzelfde wapen dat men op de schilderij van Rijsel aantreft: eenen keper van keel, met drie mutsaards, op eenen grond van zilver, of wit; en daaronder de spreuk: *fasces, fasces* (mutsaards, mutsaards), die én op den naam én op de mutsaards van het blazoen zinspeelt. Twee Romeinsche wapenbondels in Sint-Andrieskruis, beneden het blazoen, vertolken in eene andere beteekenis dezelfde woorden: *fasces, fasces.* Nicolaus Mutsaerts, abt van Tongerloo, overleden den 17^{n} November 1607, voerde hetzelfde wapen met het eenige verschil dat bij hem de grond van goud is. Heel waarschijnlijk is het portret, te Tongerloo bewaard, van denzelfden kunstenaar, als dat van Rijsel.

F.W.

Ricinusplanten tegen vliegen.

Aan de Tuinbouwvereeniging te Limoges werd onlangs door een ingezetene dier plaats medegedeeld, dat in eene kamer, waar 't vroeger niet was uit te houden van de vliegen, kort nadat daar eene in een gewonen bloempot gekweekte ricinusplant was neergezet, alle vliegen verdwenen waren en dat men niet alleen een aanzienlijk getal doode vliegen in de aarde rondom de plant, maar ook op de bladeren gevonden

had, zoodat aan de doodende werking van de ricinusplant op de vliegen niet meer viel te twijfelen.

Liberté! Egalité! Fraternité!

(Asclepiadische dichtmaat.)

Waar de broederlijkheid schepter en krone spant,
Waar onkreukbare trouw harten te zamen snoert,
Daar is 't leven een Eden
Vol van vreugden en zaligheid.

Maar van broederlijkheid, die met de leuze pronkt:
'Maak u spoedig van kant, dat ik uw plaats bekleed!'
Zie, volhartelijk wensch ik,
Vrij te blijven mijn leven lang.

Vrij zijn - wat een geluk! *Vive la liberté!*
Kent de mensch wel een lot erger dan slaaf te zijn,
Wreed aan boeien geklonken?
Heil den lande, waar vrijheid heerscht!

Maar waar boeven alleen - dieven en moordenaars -
Vrijheid, onder uw vaan oefenen *hunnen* stiel,
Wijl de onschuldige in 't kot zit,
Heet ik 't 'louter verkeerde wereld.'

Voor de wetten gelijk! Allen zij recht gedaan,
Ieder naar hij verdient!.... Handelt ook God zoo niet,
Voor wien allen gelijk zijn,
Trots fortuin- of geboorterecht?

Maar gelijkheid bereikt door op het moordschavot -
Zij 't bij duizenden ook - allen die grooter zijn
Juist een hoofd te verkleinen...
Dat is lager dan beulenwerk.

S. DAEMS.

Tongerloo.

De oogstmaanden.

In Australië, Nieuw-Zeeland, het grootste deel van Chili, en in eenige streken van de Argentijnsche Republiek wordt in *Januari* geoogst. Eene maand later, in *Februari*, begint de oogst in Oost-Indië en eindigt in de meer noordelijke landen van Indië in *Maart.* Mexico, Egypte, Perzië, Syrië oogsten in *April,* terwijl dit in noordelijk Klein-Azië, China, Japan, Tunis, Algerië en Marokko, zoo ook in Texas, in *Mei* geschiedt. Vervolgens oogst men in Californië, Spanje, Portugal, Italië, Griekenland, op Sicilië en in eenige der departementen van Frankrijk in *Juni.* In 't overige Frankrijk, in Oostenrijk-Hongarië, Zuid-Rusland en een groot deel van de Vereenigde-Staten van Noord-Amerika heeft de inzameling van de landbouwvoortbrengselen in *Juli* plaats, en in *Augustus* volgen dan Duitschland, België, Holland, Denemarken, Nieuw-York. In *September* eindelijk komen Schotland, Zweden, Noorwegen, het grootste deel van Canada en van Rusland aan de beurt, en in de noordelijkste streken van laatstgenoemd rijk, benevens in Finmarken, is men nog in *October* druk

aan 't werk om de laatste veldvruchten binnen te halen. Eigenlijk zijn dus alleen de maanden November en December op aarde geene oogstmaanden.

Conscience's beeld door Frans Joris.

Blz. 93 meldden wij, dat Frans Joris het zittende beeld van Hendrik Conscience voltooid had. De reeds zoo bekwame jonge beeldhouwer bracht

PHOTOZINCOGRAPHIE NAAR F. JORIS' TEEKENING.

sedert d i e n a a n Conscience een bezoek, met het doel hem de lichtteekening van zijn beeld te toonen; hij trof den zieke aan, sluimerend uitgestrekt op eene rustbank, onder eene tent, in het lommer d e r hooge boomen van den grooten h o f van 't m u s e u m Wiertz. Toen hij, iets later, ontwaakte en de heer Joris hem de lichtteekening vertoonde, betuigde Conscience, na eene aandachtige beschouwing, zijne hooge ingenomenheid met het werk van zijn jeugdigen vriend. Hij hield er zelfs aan (eigenaardigheidshalve verdient zulks melding) dat op het oogenblik z e l v e e e n e flesch champagne z o u worden gebracht en gedronken ter eere van den m a k e r v a n z i j n standbeeld.

Eenige dagen later heeft de heer Joris van Hendrik Conscience den zeer gemoedelijken brief ontvangen, dien wij hier in schriftdruk laten volgen en waarvan de waarde voor den beeldhouwer des te grooter is, omdat de schrijver inderdaad een zeer bevoegd kunstrechter mag genoemd worden.

Onze lezers treffen hier ook eene plaat van het model van Conscience's beeld aan, vervaardigd naar de eigenhandige teekening van Frans Joris.

Wij behoeven derhalve geene beschrijving van het beeld te geven. (Zie overigens: 1882, blz. 121, 131 en 186.)

Aan de fraaie teekening van den talentvollen beeldhouwer zal ieder lezer genoeg hebben, om zich eene juiste voorstelling van het beeld te maken en daarvan een gunstigen indruk te ontvangen.

Onder alle opzichten is 't een welgeslaagd kunstgewrocht. Zonder voorbehoud mag er met zooveel woorden van g e z e g d worden: '*Het is een* GOED *beeld.*' Die

lof is waarlijk niet gering en kan slechts aan betrekkelijk weinige standbeelden nagegeven worden.

Wij vestigen de aandacht op de ongedwongene losheid die de houding kenmerkt, op de voortreffelijkheid waarmede al de deelen des lichaams zich tot elkander verhouden, op de flinkheid waarmede Conscience neergezeten is, zonder dat zich een zweem van stijfheid of gemaaktheid laat bespeuren. Meesterlijk bekroont het uitmuntend geslaagde hoofd, met die sprekende krachtig geteekende gelaatstrekken, het zich als het ware bewegende lijf.

Hartelijk wenschen wij dan ook den heer Joris met zijn werk geluk.

Naar wij vernemen, zou hij het inzicht hebben, er een verkleind model van in den handel te brengen. De exemplaren daarvan zullen ongetwijfeld met graagte worden gekocht, niet slechts door Vlaamsche tooneel-, zang- en letterkundige vereenigingen, maar ook door het publiek, door de dankbare lezers der schoone werken van den vereeuwigden schrijver. In ieder Vlaamsch huisgezin verdient zijn beeld te prijken.

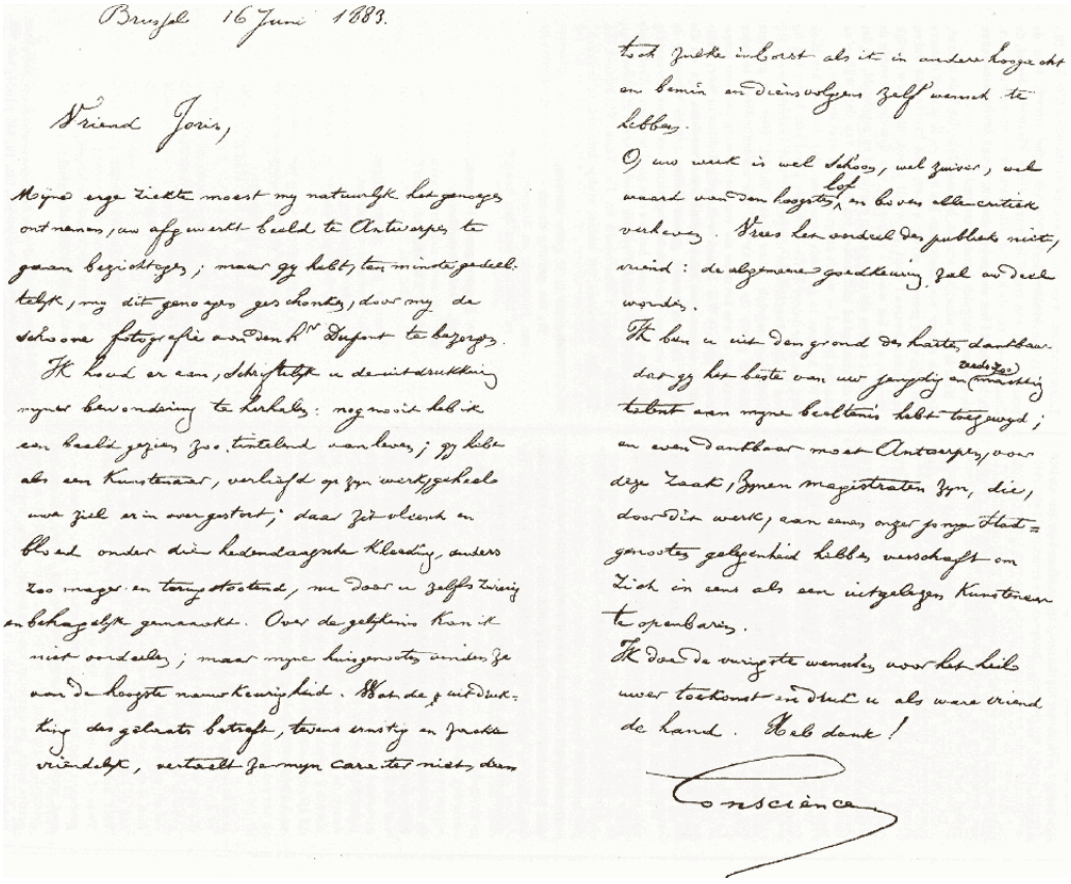

Brussel 16 Juni 1883.

Vriend Joris,

Mijne erge ziekte moest my natuurlijk het genoegen ontnemen, uw afgewerkt beeld te Antwerpen te gaan bezichtigen; maar gij hebt, ten minste gedeeltelijk, my dit genoegen gis chonken, door my de schoone foto's af te doen Dr Dupont te bezorgen.

Ik heud er een schrijftelijk uit te drukken myner bewondering te verhalen: nog nooit heb ik een beeld gezien, zoo tintelend van leven; gij hebt als een kunstenaar, verliefd op zijn werk, geheel uw ziel er in overgestort; daar zit bloed en bloed onder die hedendaagsche kleeding, anders zoo mager en terug stootend, nu door u zelfs krachtig en behagelijk gemaakt. Over de gelijkenis kan ik niet oordeelen; maar myne bewondering is onder de hoogste naam waardig heid. Wat de uitdrukking des gelaats betreft, tevens ernstig en zoete vriendelijk, verraadt ons myn caractet niets dan

Lof

toch Zulke inborst als ik in andere hoogachting en bemin en die ik volgens Zelf wensch te hebben.

Of uw werk is wel schoon, wel zuiver, ook waard van den hoogsten lof, en boven alle critiek verheven. Vrees hen oordeel des publiek niet, vriend: de algemene goedkeuring zal u deel worden.

Ik ben u uit den grond des harte dankbaar dat gij het beste van uw genegenheid en (zeer) kracht tebent aan myne beeltenis hebt toegewijd; en evenzeer dankbaar moet Antwerpen, voor deze zaak, zijnen magistraten zijn, die, door die werk, aan eenen onzer jonge plaatsgenooten gelegenheid hebben verschaft om zich in eens als een uitgelezen Kunstenaar te openbaren.

Ik doe de vurigste wenschen voor het heil uwer toekomst en druk u als ware vriend de hand. Heb dank!

Conscience

Het gemeentebestuur van Antwerpen heeft de volgende aanschrijving gericht tot de letter-, tooneelkundige en andere maatschappijen van het land:

‘Mijnheeren, De stad Antwerpen heeft een standbeeld opgericht aan een harer waardigste zonen, aan Hendrik Conscience, den vermaarden en geprezen romanschrijver, op wiens roem geheel het land te recht trotsch is.

De onthulling van het beeld zal, bij gelegenheid der gemeentefeesten, plaats hebben op Maandag 13 Augustus aanstaande ten 12 ure.

Wij hebben de eer U uit te noodigen deze plechtigheid te willen bijwonen.

Gij zult aldus den gevierden schrijver een blijk geven van de innige genegenheid en bewondering, die hij in alle deelen des lands heeft verworven.

Wij aanzoeken U ons uwe bijtreding te willen laten geworden vóór den 5^{n} Augustus.

Elke maatschappij, die met vaandel of kartel aan den stoet deel neemt, zal eene bronzen herinneringsmedaille ontvangen, alsook vijf persoonlijke kaarten, toegang verleenende tot het Conscienceplein, waar de plechtigheid zal plaats hebben.

De maatschappijen zullen zich op de Kunstlei aan de Teniersplaats vereenigen, stipt ten 11 ure.

Na de onthulling zal de stoet het standbeeld voorbij trekken.

Wij hopen, Mijnheeren, dat gij in groot aantal onzen oproep zult beantwoorden en bieden u, in afwachting, de uitdrukking onzer ware achting.’

(Onderteekend: Leopold de Wael, burgemeester, de Brauwere, secreraris.)

De toonzetter Jan Block is door het gemeentebestuur gelast met het stellen van een openingsstuk met feestmarsch, om uitgevoerd te worden bij de onthulling van het beeld. De gemeenteraadsheer Jan Van Beers zal de feestrede houden.

D.V.S.

De langste dag

in de plaats Reikiavik op IJsland duurt 3 1/2 maand. In het Noorweegsch stadje Vardöhus aan de Waranger fjord is het van 21 Mei tot 22 Juli onafgebroken dag. In de Zweedsche grensstad Tornea telt de langste dag 21 1/2, de kortste daarentegen 2 1/2 uren. Te St.-Petersburg en te Tobolsk in Siberië duurt de langste dag 19 uren, daarentegen de kortste dag slechts 5 uren. Te Stockholm en Upsala duurt de langste dag 18 1/2, de kortste 15 1/2 uren. Te Berlijn, Londen, Amsterdam en Antwerpen is de langste dagtijd 17 1/2 uren.

Eene broeikas voor kinderen

is te bezichtigen in het kraamvrouwengesticht op den boulevard van Port Royal, te Parijs. Zij bestaat uit eene houten kist, die een wissen mandje met beddegoed bevat, waarop ontijdig geboren kinderen neergelegd worden. De kist wordt met een deksel gesloten, dat voorzien is van eene glasruit, waardoor men al de bewegingen van het kind kan gade slaan. Voorts is aan de kist een heetwatertoestel verbonden, ten einde alzoo de voor het leven des kinds noodige warmte te onderhouden. Twee of drie malen per dag wordt het kind uit de broeikas genomen, met kruidenwijn gewasschen en met ezelinnenmelk met water gevoed. Eenige gaten, in het deksel van de kist geboord, bevorderen de ademhaling van het kind met eene gezifte lucht. De uitvinder van het toestel is een Fransch geneesheer, met name Tarnier.

Boekbeoordeeling.

Landliederen, van dr. Karel de Gheldere. (Zie blz. 18.)

‘Wat een schoon boekje!’ zei mijne vrouw, toen de postbode mij van wege de redactie der *Vlaamsche School*, de *Landliederen* van dr. Karel de Gheldere ter beoordeeling bracht. En inderdaad! het ziet er heel lief uit, in zijn bruin percalinnen kleedje, met vergulde letteren versierd.

Maar is het uiterlijke schoon, het innerlijke, dat is de inhoud, ligt ons echter veel meer aan het hart. - Men moet immers den wijn eerst proeven, alvorens hem met kennis van zaken te kunnen keuren? want er wordt thans niet meer, gelijk vroeger, ‘op het woord’ verkocht; vele flesschen, evenals de boeken, worden als modepopjes opgetooid en uitgestald, en dat al dit klatergoud niet zelden ten nadeele van den wijn - en van den inhoud - wordt aangewend, dit weet iedereen.

Wij kunnen in gemoede verzekeren, dat dit met het boek van den heer dokter de Gheldere het geval *niet* is, en dat hij ons in zijne *Landliederen* integendeel veel schoons levert. Hij heeft geen ongelijk gehad zijnen bundel, voor het grootste gedeelte gewis de vrucht van zijn studentenleven, te laten drukken, al was het maar als eene herinnering aan dien zorgeloozen tijd.[1] Wel komen er eenige gedichten in voor, waarvan de onderwerpen tot op den draad versleten zijn en die wij er liefst in zouden gemist hebben; doch verreweg de meeste stukjes zijn frisch van opvatting en soms eigenaardig zelfs van vorm. Vooral hebben ons goed bevallen: *Nachtegale Schuifelare, de Processie op den feestdag van 't H. Sacrament, In het Najaar, 't Was kermis* en *Uw Naam.* Wij kunnen den lust niet weerstaan, dit laatste stukje hier over te drukken:

Hoe zal ik U gaan noemen,
ik, die gedurig droom
van lentelucht en bloemen
en bloeisels aan den boom?

Kan ik geen naam U geven,
gij, lieve levensbloem,
die 't al rond mij doet leven
als ik uw deugden roem?

Wanneer mijn zangen stijgen
in 't roemvol dichterlied,
dat al de boezems hijgen,
is dat uw name niet?

Is 't murmelen der baren?
Is 't suizen van den wind?
't Gezang van harpesnaren?
Het monklen van een kind?...

Ik lees hem in de kringen
van 't pinklend sterrenkoor,
en al de vogels zingen
melodieus hem voor.

't Ontwaken van den morgen;
't mysterie van den nacht;
wat groeit in 't mos verborgen,
of bloeit in trotsche pracht:

(1) De *Vlaemsche School* nam destijds verschillende gedichten van Karel de Gheldere op. Zie 1862, blz. 12, 141; 1864, blz. 46; 1865, blz. 32, 129.

't Is al genot en zoetheid
   en levens-poëzij...
maar, Engel, Schoonheid, Goedheid,
   nog meer zijt Gij voor mij!

Mijn lente is in uwe oogen,
   mijn zomer op uw mond;
ik lag te zieletogen,
   Gij hieft mij van den grond.

Ik wandel als een koning
   aan uw aanbeden zij;
Gij schenkt mij zoeten honing,
   Godin! met ambrozij.

Ook 'k zal een naam U zingen,
   den schoonsten naam van al,
in ongemeten kringen
   en dichten zonder tal.

En is de Dichter Koning,
   Gij wordt een Koningin:
't Is heden uwe kroning,
   omhels mij, Hertvorstin!

Aan gelegenheidsverzen is in het boekje geen gebrek; daar zijn er zelfs wat al te veel om bij een gewonen lezer belang op te wekken. En toch duiden wij het den dichter niet euvel dat hij ze der vergetelheid heeft willen ontrekken. Echt gemoedelijk is het volgende stukje, *Twee kruisjes,* alhoewel het op verre na geen der beste is:

Er staan in 't eenzaam kerkhofland
twee kruisjes nevens een geplant,

Des zomers kijken door het kruid
met rooi hun blanke toppen uit.

Des winters staan ze naakt en bloot:
daar rust de roôbaard in den nood.

De lente zaait er bloemen rond.

Daar slapen in den kouden grond,
in plaats van 't beddeke zoo warm,
die, eens gewiegd op moeders arm,
verkoozen, spijts ons droef gezucht,
de blauwe baan der hemellucht.

Den zelfden naam draagt ieder kruis.

Margrietjes!... bloemtjes van ons huis,
ontstolen aan vier maanden oud,
daar slaapt gij in den grond zoo koud!...
Maar neen!... 't Is 't kleedsel zonder nut,
dat uwe ziel heeft afgeschud
en neêrgelegd in 't land gewijd,
langs waar gij ons ontvlogen zijt.

O Engeltjes, die God nu ziet,
vergeet uw treurende ouders niet!

Wanneer een poëet een verdienstelijk gedicht heeft gemaakt, zooals *de Processie op den feestdag van 't H. Sacrament*, dan mag hij er daarom nog zoo fier niet op wezen als de heer de Gheldere dit is, door al de briefjes er achteraan te plaatsen die zijne vrienden hem hebben toegezonden. Wij zegden het reeds, de *Processie* is een der goede stukken uit zijnen bundel, hoezeer wij het met den schrijver niet eens zijn, als hij beweert dat wij nog maar sedert vijftig jaren, dat is sinds het jaar '30, de vrijheid genieten. Lagen wij dan vroeger in slavernij? Men heeft ons dit wel gedurende eenigen tijd - op de schoolbanken - kunnen dietsch maken; maar zoohaast wij met eigen oogen konden zien en met eigen verstand oordeelen, kwamen wij spoedig te weten, dat er onder de regeering van koning Willem ten minste zooveel vrijheid bestond als nu, en wat onze moedertaal betreft, oneindig meer dan nu. Wanneer men zich met geschiedenis bemoeien wil, is het noodig ze grondig te kennen, anders loopt men gevaar een bokje te schieten, zooals het hier met den heer de Gheldere het geval is.

Tot slot zijner voorrede haalt hij het gekende Engelsche vers aan: *Ah! freedom is a noble thing!* Ja zeker, de vrijheid is een schoon ding! maar dit geeft hem toch het recht niet met het rijm zoo vrijpostig om te springen als hij het op sommige plaatsen zich veroorlooft. Het woord *veranderen* kan nooit met *Vlaanderen* rijmen, evenmin als *drinken* op *denken* en *zingt*, op *schijnt*, dat hij *dinken* en *schingt* schrijft. Dergelijke vlekken in het talent van den dichter zijn te betreuren. 't Is alsof wij eene schoone juffer zagen met..... ja, met het aangezicht vol sproeten, iets wat hare bekoorlijkheden zeker geen voordeel kan bijzetten.

Wij behooren niet tot die uitpluizers, welke een boek tweemaal nauwkeurig doorlezen, met het doel, zorgvuldig al de taal- en spelfouten op te zoeken, om dan met hunne zoogezegde terechtwijzingen, als ‘geleerden’ te kunnen optreden. Wij hebben eenen hekel aan dergelijke schoolvosserij, en zeggen nogmaals dat het boek van den heer de Gheldere, met al zijne gebreken, veel meer rijp dan groen bevat. Doch in ons oog heeft de dichter ongelijk, zijn West-Vlaamsch dialect, ten nadeele van de algemeen gevolgde schrijfwijze, blijkbaar op den voorgrond te zetten. Wij hebben reeds vroeger, in dit tijdschrift en elders, op dit gebrek aan eenheid in de spelling gewezen; doch de mannen van Brugge en omstreken hebben harde koppen en houden stokstijf aan de meening, dat hun tongval de voorkeur verdient. Zij loopen verkeerd en..... Maar wij herinneren ons daar juist het vers uit de voorrede: *Ah! freedom is a noble thing!* en daarmee *punctum!*

Antwerpen.

J. STAES.

Het oudst bekende kruisbeeld.

Dezer dagen, zoo wordt in een tijdschrift gemeld, is in de schatkamer van de hoofdkerk van Brunswijk het oudst bekende kruisbeeld geplaatst. Het is van hout en dagteekent van de 9de eeuw. De Heiland is gekleed in eene tunica, welke tot de knieën afhangt. De eerste christenen vermeden het de kruisiging voor te stellen, en eerst in het midden der 6de eeuw vindt men melding gemaakt van schilderingen en mozaïeken, Christus aan het kruis voorstellende. Hierop maakt echter in zekeren zin een kruisbeeld uit de 3de eeuw eene uitzondering, dat voor eenige jaren in de puinhoopen van het paleis der cesars te Rome gevonden werd; doch dit was het werk van een heiden, die het onderwerp belachelijk voorgesteld heeft, om de christelijke leer te bespotten.

Buiten omloop gestelde bankbriefjes

werden vroeger door de Fransche bank te Parijs vernietigd door verbranding. Thans worden zij in ketels door middel van stoom gesmolten en het daardoor gevormde deeg dient tot het maken van nieuw papieren geld.

Water en land.

Aan eene studie over het wetenschappelijk onderzoek van den zeebodem, van dr. A.J.C. Snijders, van Zutfen, ontleenen wij het volgende belangrijk uittreksel:

De gemiddelde diepte van al de oceanen op aarde is, daar tot nog toe de peilingen te weinig in getal zijn en de noodige gegevens ontbreken, nog niet bij benadering te bepalen. Alleen voor het noordelijk gedeelte van den Atlantischen Oceaan heeft men die met eenige nauwkeurigheid berekend en gevonden dat zij ongeveer 3800 meters bedraagt. Neemt men dit gemiddelde ook aan voor de overige oceanen, dat waarschijnlijk niet te hoog is, dan kunnen wij bij benadering de verhouding leeren kennen van de massa van het zeewater tot die van het vasteland. De gemiddelde hoogte van al het vasteland over de geheele aarde bedraagt ongeveer 320 meters; deze hoogte boven den spiegel der zee zou het vertoonen, als men alle gebergten, bergtoppen, heuvels en andere oneffenheden van den bodem gelijk maakte, zoodat overal de hoogte dezelfde was. De gemiddelde diepte van de zee verhoudt zich dus tot die van het vasteland als 12:1, doch daar de zee tevens eene oppervlakte inneemt, die 3 maal grooter is dan die van het land, bedraagt de hoeveelheid van het zeewater niet minder dan 36 maal die van het vasteland onzer planeet. Wanneer dit laatste in zijn geheel gelijkmatig over den zeebodem werd uitgespreid, zoodat het overal dezelfde hoogte innam, dan zou boven die vaste aardmassa toch nog over de geheele oppervlakte der aarde een oceaan zich uitbreiden met de aanzienlijke hoogte van 3500 meters.

Een nieuw middel tegen verkoudheid

wordt van uit Engeland als volgt beschreven: men kookt 1/2 kilo afgeschilde ajuinen, met vele insnijdingen, op 1 kan water, met 80 gram honig en 400 gram melissuiker, langzaam 4 uren lang. Het afgekookte mengsel wordt door eene fijne zeef gegoten en in eene goed gekurkte flesch bewaard. Dagelijks worden 4 of 6 eetlepels lauw gebruikt.

Delta,

zoo luidt de naam van een nieuw metaal, hetwelk een Engelsch metaalbewerker, Alexander Dick, verkregen heeft, door ruw ijzer te laten smelten in kokend zink. Het nieuw metaal schijnt beter dan brons te zijn en kan koud en heet op allerlei manieren verwerkt worden. Het is buitengewoon hard en sterk.

Kroniek.

Antwerpen. Baron Henry van Havre, lid van den bestuurraad der koninklijke academie en van den provincieraad, heeft den 25^{n} Juli in laatstgenoemden raad vruchteloos aangedrongen opdat het provinciaal hulpgeld voor het museum van 5000 fr. weer zou gebracht worden op 10,000 fr. Tevens bekloeg hij zich over het uitblijven der benoeming van eenen bestuurder voor de academie (zie blz. 104).

- De provincieraad heeft uit zijne begrooting het hulpgeld doen vervallen hetwelk hij verleende aan het *Bulletijn van het comiteit van monumenten en bestuur van het museum van oudheden,* daar dit tijdschrift opgehouden heeft te bestaan. Het was in 1862 gesticht; alles te zamen is er slechts een deel van verschenen.

- De St.-Josephskerk heeft voor 16,000 fr. een orgel besteld bij C. Anneessens, te Geeraardsbergen. Mgr. van den Berghe, pastoor van St.-Josephskerk, schonk voor dezen aankoop 11,000 fr. De inhuldiging van het orgel zal den 9^{n} Augustus, ten 3 ure namiddag, plaats hebben, met medewerking van de St.-Gregoriusvereeniging.

Brussel. Den 2^{n} September zal de bouwkundige tentoonstelling van de Belgische Bouwkundige Maatschappij in het Paleis voor Schoone Kunsten worden geopend.

- De plaatsnijder J.B. Michiels, leeraar aan de Antwerpsche academie, is door het staatsbestuur gelast met de inrichting der Belgische afdeeling op de aanstaande tentoonstelling van gravuren te Weenen. (Zie blz. 96.)

Rousselare. Van den eerw. heer Fr. S. Daems wordt, bij De Seyn-Verhougstraete, een nieuwe dichtbundel aangekondigd, die, onder het typographisch opzicht, een echt kunstgewrocht zal wezen. Over het gehalte van het werk kan men licht oordeelen uit de vroegere gedichten van den schrijver, en wat den inhoud betreft, laat de zinnebeeldige titel: *Luit en Fluit*, duidelijk genoeg raden, dat men ernst en luim in afwisseling zal te lezen krijgen. De dichter schonk ons oorlof om eenige zijner stukken in *De Vlaamsche School* mede te deelen. Wij geven blz. 119 een dichtje in oud-klassieke versmaat.

Luik. Onder de oude St.-Andrieskerk, die tegenwoordig als lokaal voor Beurs en graanmarkt dient, worden opgravingen gedaan, die een aantal goed gemetselde grafkelders, vele doodkisten en gebeenten en een aantal deels beschadigde zerken met opschriften hebben doen ontdekken, die overgebracht zullen worden naar het museum van oudheden. Een dezer zerken, fraai bewerkt en afgedeeld in vakken, is beschilderd; in twee vakken komt een zwarte everskop voor; in twee andere, ziet men drie roode eikels op gouden grond; van onder staat: E. 1644. F. Deze zerk werd aangetroffen bij den ingang van het koor. Twee andere zerken die ieder een adellijk wapen voeren, hebben tot opschrift, de eene: '*Meex et Hocht - sepulture de Meex et de sa famille* - 1668;' de andere: '*Sépulture de Remacle De Latour et Mlle Pétronille Delbrouck et de leur fille*' (zonder jaartal). De verwachting wordt uitgesproken, dat wellicht grafsteden van Teutonische ridders zullen worden gevonden, wier orde deze kerk in haar bezit had van 1255 tot 1468. Het is merkwaardig hoe welbewaard de geraamten zijn, die in vele doodkisten worden aangetroffen.

Buitenland.

Amsterdam. In de schilderkunst zijn op de internationale tentoonstelling (zie blz. 66) de volgende onderscheidingen toegekend. E e r e m e t a a l met d i p l o m a s : *België:* Mev. M. Collart, H. De Braekeleer, P.J. Claeys, J. Rosseels, A. Stevens en J. Willems. *Frankrijk*: J. Bastien-Lepage, C. Bernier, J. De Launay, A. Hebert, A. Morot, L. Pelouse, P. Rousseau. *Holland*: B. Blommers, M. De Haas, P. Gabriel, W. Maris, J. Israëls, J. Neuhuys en W. Roelofs. G o u d e n e e r e m e t a l e n : *België*: L. Artan, T. Baron, A. Bouvier, E. Claus, J. Coosemans, F. Courtens, C. De Cock, E. De Jans, J. de la House, E. Delperée, A. Heymans, F. Lamorinière, X. Mellery, C. Meunier, I. Meyers, K. Ooms, J. Robie, H. Stacquet, J. Van Beers, P. Van der Ouderaa, C. Van Leemputten, J. Verhas en Th. Verstraete. *Frankrijk*: A. Agache, A. Aublet, E. Berne-Bellecour, U. Butin, P. Cot, C. Durand, mev. V. De Mont-Breton, E. Duez, H. Gervez, G. Laugée, E. Levy, mej. E. Luminais, A. Maignan, A. Pointelin, A. Roll. *Holland*: D. Artz, J. Backhuyzen, J.W. Bilders, H. Hoogenegen, J. Klinkenberg, H.W. Mesdag, D. Oeyens, J. Otterbeerbeek, mev. M. Ronner, M. Rooseboom, P. Sadée, H. Valkenburg, J. Weissenbruck. Z i l v e r e n e e r e m e t a l e n : *België:* H. Bellis, W. Boogaard, E. Carpentier, F. Cogen, E. De

Pratere, G. Denduyts, L. Frederic, F. Halkett, mev. G. Meunier, J. Montigny, F. Simons, J. Van Luppen, G. Vogels en V. Uytterschaut.

Frankrijk: J. Béraud, mej. H. Browne, J.L. Brown E. Dantan, P. De Coninck, J.C. Cazin, N. Goeneutte, C. Landelle, E. Lansyer, C. Leroux, D. Maillart, C.O. De Penne, P.A. Protais, A. Rivey, J.A. Rixens, P. Soyer, C.A. Thomas, L.V. Watelui, J. Worms en E.C. Yon. *Holland:* L. Apol, Th. De Bock, F.J. du Chatel, I.S.P. Kever, mej. W Moes, T. Offermans, T.G.W. Oldeweldt, P. Stortenbeker, Termeulen, J.W. Van Borselen, E. Van der Meer, P. Van der Velden, N. Van der Waay, H.J. Van der Weele, mej. G.J. Van de Sande Bakhuizen, J. Van Essen, J.G. Vogel, mej. M. Vos, J. Vrolijk, J.H. Wijsmuller. *Duitschland* is buiten mededinging gebleven.

Eeremetaal met diploma: *Engeland:* H. Herkomer. Gouden eeremetalen: *Italië* en *Oostenrijk:* Segantini en Wertheimer. Zilveren eeremetaal: *Rusland:* Aiwasowsky. Kunstrechters waren de heeren Jos. Israels, L. Bonnat, Rikoff, R. Bisschop, W. Maris, A. Mauve, H. Mesdag, mej. Th. Schwartze, J. Stroebel, H. Harpignies, J. Lefebvre, J. Verhas en L. De Winter.

De kunstschilders J.W. Van Borselen en L. Apol hebben de hun toegekende onderscheidingen geweigerd en de heer Herman ten Kate heeft zich in een openbaar gemaakt schrijven beklaagd dat niettegenstaande zijn verzoek de vermelding B.M. (buiten mededinging) niet op zijn werk was geplaatst. De klacht van den heer ten Kate schijnt ongegrond, daar zijn werk buiten beoordeeling is gebleven.

N.B. Op onze vorige blz. is een misslag begaan: den heer Th. Verstraete is slechts een zilveren eeremetaal toegekend.

Beeldhouwkunst. Eeremetaal met diplomas: *België:* P. De Vigne en J. Dillens. *Frankrijk:* E.J. Carlier, L. Longepied; Gouden eeremetalen: J. Cuypers en Th. Vinçotte. *Frankrijk:* J. Dampt, L. Gossin. Zilveren eeremetaal: *België:* J. Lambeaux, E. Namur, L. Samain en Van den Kerkhove-Nelson. *Frankrijk:* A. Laoust, H. Icart, A. Moreau-Vauthier. *Holland:* F. Stracké. Bronzen eeremetaal: *België:* E. Elias, G. Geefs en A. Hambresin. *Frankrijk:* H.E. Allouard, V. Cornu. *Holland:* mev. Stracké. *Italië:* Jünger, Braga, Pessina. Eervolle vermelding: *België:* de la Forestene Roy en Fr. Vermeylen zoon. *Frankrijk*: L. Guchlielmo. *Holland:* Schammer. Kunstrechters waren de heeren C. Guillaume, P.C. Van der Stappen en B. Van Hove.

Bouwkunde. Eeremetaal met diploma *België:* Ministerie van justitie. Gouden eeremetalen: A. Schoy en J.J. Van Ysendyck. *Frankrijk:* E. Corroyer. Zilveren eeremetalen. *Frankrijk:* E. Camud, W.O.W. Van der Ooijen-Bouwens. *Holland:* J. Gosschalk. Bronzen eeremetalen: *België:* H. Coenraets, F. De Vestel en Van Arenbergh eervolle vermelding. *Holland:* I.F.L. Frowein, A.J.C. Van Gemund, J.H. Schmitz jr., J.F. Klinkhamer. *Frankrijk:* M.E. Calinaud en De Perthes. Kunstrechters waren de heeren C. Garnier en J. Baes.

Plaatsneden. Eeremetaal met diploma: *België:* G. Biot. *Frankrijk:* L. Flameng, C.F. Gaillard, C. Waltner. *Holland:* F. Leenhoff. Gouden eeremetalen. *België:* Antwerpsche etsers, J. De Mannez, A. Danse. *Frankrijk:* F. Chauvel, C.L. Coultry, J.B. Danguin, F.A. Laguillermie, A. Lamotte, A. Morre, J. Jacquet. Zilveren eeremetalen: *België:* J. Guiette en L. Lenain. *Frankrijk:* L. Boutelié, U. Buttin, E.A. Champollion, W. Hausouiller, A. Lunois, A. Lalauze, A. Mathey, E.L. Vernier. *Holland:* P.J. Arendzen, L. Löwenstam, jhr. C.H. Storm van 's-Gravezande, H. Sluiter, Jos. Israëls, Ph. Zilcken. Bronzen eeremetalen: *Frankrijk:* A. Artigue, A. Leroy, E.H. Defort, E.P. Lerat, E. Ramus, P. Teyssonnières, C. Vergnes, H. Vion. *Holland:* H.J. Kruseman van Elten, R.R. Huet, A. Tilly en E. Tilly eervolle vermeldingen. Kunstrechters waren de heeren M. Lalanne, Ellebé, E. Meunier.

Penningen. *België:* C. Wiener, bronzen eeremetaal. *Frankrijk:* F. Dupuis gouden en A. Du Bois zilveren eeremetaal.

Aan mijne kinderen.

O zoete nachtegalen,
   die, zoo gij wakker wordt,
uw hertjes op kunt halen
   in liedjes lang en kort!

O zielen zonder zorgen,
   die lacht en fluit en zingt
van in den vroegen morgen,
   aleer de zonne schingt!

O vluggewiekte vlinders,
   die vliegt al rond den hof,
O bende blijde kinders,
   mijn kroon, mijn loon, mijn lof!

Die, als de leeuwerikken,
   in 't blauw van 't firmament,
de straal moogt tegenblikken
   die de Almacht op u zendt.

Want zuiver zijn uwe oogen
   en schuldloos uw gemoed;
uw taal is zonder logen
   en ongeveinsd uw groet.

Gezichtjes onbeneveld,
   die 's avonds, spelensmoê,
uwe Onze Vaders prevelt
   met half uwe oogskens toe.

Die slapend zonder schroomen,
den nacht in éénen tuk,
van Englen slechts kunt droomen,
van deugd en van geluk.

Ach! mocht het nooit verminderen
't genot dat u nu streelt!...
God zegene u, mijn kinderen,
en zingt en lacht en speelt.

KAREL DE GHELDERE[1].

De bevolking der aarde,

volgens een overzicht, dezer dagen uitgegeven, onder bewerking van E. Behm en prof. H. Wagner, in Petermans' Mittheilungen (Gotha, Justus Perthes), bedraagt ongeveer 1430 millioen zielen, aldus verdeeld:

Europa (zonder IJsland en Novaja Semlja)	327,743,400
Azië	795,591,000
Afrika	205,823,200
Amerika	100,415,400
de Poolstreken	82,500
	1,429,655,500

Op 1 vierkante mijl waren in Europa 34, in Azië 18, in Afrika 7, in Amerika 2-6 en in Australië 0-5 zielen. Over de geheele aarde gemiddeld 10-5 menschen op de vierkante mijl.

Een goedkoope barometer.

Men kan zich op eene zeer eenvoudige wijze een werktuig verschaffen om de vochtigheid der lucht waar te nemen en eenigermate de veranderingen van het weder te voorspellen. Men bevestige daartoe aan een in muur of schutting geslagen spijker of draadnagel een kort eind bindgaren, aan welks uiteinde eenige kippen- of ganzenveeren zijn gebonden. De plaats, waar zich dan het onderste deel van het bundeltje veeren bevindt, wordt door eene streep aangeteekend. Bij naderend regenachtig weder, zal het bundeltje naar beneden hangen, terwijl het wederom zal rijzen als droogte komt. Het rijzen of dalen geschiedt 9 of 12 uren voor de weersverandering.

Een middel om vetvlekken uit papier te verwijderen

is volgens een Duitsch blad het volgende: Gebrande magnesia (magnesia usta) wordt met zuivere benzol vermengd, tot een klomp ontstaat, die, na eenigen tijd

(1) Ontleend aan den op blz. 122 vermelden bundel.

onaangeroerd te zijn gebleven, kruimelt. Deze zelfstandigheid wrijve men voorzichtig over de vetvlek en verwijdere haar daarna door kloppen met den vinger. Versche vlekken verdwijnen, op deze wijze behandeld, dadelijk; verouderde, na korten tijd, vooral wanneer men de bewerking een paar malen herhaalt. Het papier lijdt niets, hoogstens wordt de druk iets lichter, verzekert het bericht.

> In de groote werkplaats der natuur is er geene scheidingslijn te trekken tusschen de meest verhevene overdenking en de meest alledaagsche practijk; en alle kennis moet ons leiden tot één grooten uitslag: eene verstandige erkenning van den Schepper uit Zijne werken.
> Dr. SIEMENS.

Episode uit de Fransche omwenteling.

In 1792 woonden te Parijs, in de Kloosterstraat, twee jonge huisgezinnen in één huis op dezelfde verdieping.

Jean Brutus was een schoone jonge man, groot van gestalte en vrijpostig van voorkomen, die, om zijne woelige en woeste inborst, Brutus genoemd werd. De gebeurtenissen van dien tijd brachten zijn hoofd op hol, en hij waande zich geroepen, groote diensten aan het vaderland te bewijzen.

Zijn buurman, Jean Jeannin, scheen daarentegen slechts bezorgd om onopgemerkt te blijven, en dit stortte dezen in 't ongeluk; want wie zich in dien tijd niet voordeed als hevig *révolutionnaire* en als vijand van het koningdom, werd verdacht.

- Je bent niet van de onzen, zeide Jean Brutus hem eens, toen hij hem op straat ontmoette.

Jeannin ontroerde.

- Hoe dat? stamelde hij.
- Neen, je bent niet van de onzen.
- Waarvan ben ik niet?
- Van de onzen! van het volk!
- Wie kan dat zeggen?
- Ik, ik zeg dat.
- Ge vergist u, ik ben wel van 't volk.
- Neen, je bent er niet van! je manier van spreken alleen verraadt je; toon je handen, men zal gemakkelijk zien of ze aan 't werken gewoon zijn.

In plaats van, als antwoord op deze uitdaging, Jean Brutus bij de keel te grijpen, gelijk een echte *sans-culotte* zou gedaan hebben, stak Jeannin de handen uit, die hij de voorzorg gehad had zwart te maken.

- Ha, riep de volksman, die dat begreep; dat zijn vuile handen, als je ze wascht zal men er niets meer van zien.
- Jij, dacht hij, terwijl hij zich verwijderde, jij bent een *ci-devant*, een samenzweerder misschien.... we zullen je in 't oog houden.

De vrouw van Jean Brutus en die van Jeannin stonden op het punt moeder te worden.

De twee buurvrouwen gingen vriendschappelijk met elkander om en bewezen elkander zelfs kleine diensten.

Jeanne, de vrouw van Brutus, was groot, schoon, en bruin van haar en oogen; zij was twintig jaren oud en had van haren man noch de zoogenaamde vaderlandslievende geestdrift, noch de bloedgierige neigingen.

Jeannin's echtgenoote was niet schoon; maar hare ziekelijke bleekheid boezemde deelneming in; als men haar goed bekeek, zag men wel dat ze niet ouder was dan

drie en twintig jaar, ofschoon hare jeugdige gelaatstrekken door het lijden verwoest en te vroeg verouderd waren.

- Als ik een zoon heb en gij eene dochter, zeide soms de goede Jeanne tot hare buurvrouw, dan zullen we ze samen laten trouwen.

Een zonderlinge glimlach, dien Jeanne voor eene toestemming hield, plooide dan de lippen van vrouw Jeannin.

Den avond van den 10^{den} Augustus, na de overrompeling der *Tuileriën*, kwam Brutus zegevierend te huis en zeide tot zijne vrouw:

-Ik heb me niet bedrogen, die Jeannin is niemand anders dan de *ci-devant* markies de Lançay.

Jeanne dacht terstond aan hare buurvrouw.

- Ge zult hem toch niet aanklagen, hoop ik.

- Dat is al gedaan, hij is aangehouden.

- Gij lieden, gij zijt geen Franschen! gij zijt beulen, broedermoorders!

- En de uitgewekenen daar ginds aan de grenzen, wat zijn die?

- De burger Jeannin was niet bij hen.

- Omdat hij niet te gelijker tijd uitgewekene aan den Rijn kon wezen, en samenzweerder te Parijs!

- Jeannin een samenzweerder!

- Die.... 't nu niet meer wezen zal.

Gedurende deze woordenwisseling, werd de markies de Lançay naar de gevangenis gevoerd.

Sedert dien dag, ondanks alles wat Jeanne deed, om hare goede bedoelingen jegens hare buurvrouw te betoonen, werd zij door deze ontweken.

- Ik zou u gaarne evenzooveel goed doen, als anderen u kwaad berokkenen, riep de volksvrouw zoo dikwijls als de arme edelvrouw zich van haar afwende.

Eenige weken later brachten Jeanne en de markiezin elk eenen zoon ter wereld.

- 't Wordt tijd, verklaarde Brutus, om aan de *ci-devant* een kraamgeschenk te geven.

Jeanne, een afschuwelijk plan vermoedende, ondervroeg haren man, deed al wat in haar vermogen was, om hem te verteederen en smeekte zijn medelijden af in naam van hun kind.

Onthutst, maar onverbiddelijk, beantwoordde de woestaard hare bede slechts door een afgrijselijk gegrijns.

De maand September was begonnen.

Danton had tot zijne *sans-culotten* gezegd:

- Het vaderland is in gevaar, de gevangenen zijn deszelfs vijanden. Raadpleegt slechts uwe vaderlandsliefde.

Dit was een doodvonnis, de slachting werd besloten. Jean Brutus liep naar de abdij, waar Maillard en zijne handlangers juist waren aangekomen; het viel hem niet moeilijk zich bij hen te doen toelaten.

Men weet hoe de rechtsplegingen werden uitgevoerd. De gevangenen werden de één na den anderen voorgeroepen, zij ondergingen in schijn een verhoor, dan stootte men ze naar eene deur, waarachter dronken booswichten hen afwachtten, om ze met sabels neer te houwen.

Toen de markies aan de beurt was, trad Jean Brutus vooruit.

- Deze behoort mij; ik heb hem overgeleverd; ik eisch hem dus voor mij.

Men betwistte hem zijne prooi niet.

Des avonds vervulde een onheilspellend gedruisch eensklaps de Kloosterstraat. Jeanne en de markiezin snelden naar het venster. Boven het gehuil der menigte klonk een door duizende stemmen herhaalde naam in hare ooren; zij bezagen elkander, zij sidderden.

Op dat oogenblik sprong van tusschen de volksmenigte een man vooruit, met een spottend, helsch gelaat; hij ging recht naar de markiezin en toonde haar op de punt zijner piek.... een hoofd!.. het hoofd van den markies de Lançay. Het was Jean Brutus die haar het kraamgeschenk kwam brengen.

De markiezin was nog niet geheel hersteld van haar kinderbed en van de ontsteltenissen, die 't waren voorafgegaan. - Vol afgrijzen trad zij achteruit, wankelde, en stortte ten gronde.

Jeanne snelde haar ter hulp.

Zij was dood.... Het kind schreide in zijne wieg! Eene plotselinge gedachte kwam op bij de vrouw des moordenaars. Zij greep het pas geboren wicht, droeg het in hare kamer, ontdeed het van zijne doeken, rolde het in de lappen van haar kind en plaatste de beide zwakke schepseltjes in hetzelfde bedje.

- Moordenaar van den vader en de moeder, zeide zij tot Brutus, toen deze binnen kwam; één slachtoffer blijft u nog over te dooden, het kind! het ligt daar in die wieg, voleindig uw werk, gij hebt slechts te kiezen.

De blikken des vaders vestigden zich op de kinderen. Hij aarzelde.

- Het mijne! waar is het mijne?

- Raad, zoo gij kunt.

De beul zwaaide zijn sabel boven het hoofd zijner vrouw. Zij had geene vrees.

- Dood mij, zeide ze, mijn geheim zal met mij ten grave dalen.

- Wat wilt ge dan van mij? vroeg de ellendeling.

- Dat gij den wees ten vader zij, opdat God aan uw kind vergeve dat het uw zoon is.

De iguanodon,

zoo luidt de naam van een monster uit de voorwereld, dat op eene diepte van omtrent 350 meters in de krijtlagen van eene steenkolenmijn te Bernissart (Doornik) is gevonden en hetwelk, behoorlijk ineengezet, voor een iegelijk te zien is op het binnenplein van het museum te Brussel. Het geraamte is ruim 3 1/2 meters hoog; de kop is als van een paard, de hals gelijkt aan dien van eene giraffe; eene ribbenkaak als van een reusachtigen vogel, zonder valsche ribben; twee korte voorpooten, met drie aan elkaar sluitende teenen en een duim aan weerszijden; twee sterke, struisvogelachtige achterpooten met drie teenen en een ruim 3 meters langen krokodillenstaart. Tusschen de achterpooten, aan den eersten staartwervel, bevinden zich twee lange beenderen, die bijna recht naar onder gaan en met elkaar in aansluiting komen, zoodat zij een bekken vormen, gelijk de vogels er een hebben. De iguanodon wordt voor een reusachtig buideldier gehouden, welks huid bedekt was met schelpen (bij de opgraving vond men nog schelpen aan het lichaam). Snijtanden werden bij het dier niet aangetroffen; wel maaltanden. Dit geeft te denken dat het zich enkel met planten voedde.

Willem Geefs.
(Vervolg van blz. 118.)

Dinsdag 23 Januari, de dag der ter-aardebestelling, was des beeldhouwers werkhuis, Paleizenstraat nr 22, te Schaarbeek,

LEOPOLD I IN DE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS.

in eene rouwkapel herschapen; mev. Geefs had die zelf helpen inrichten en kort voordat het stoffelijk overschot van haren echtgenoot naar de begraafplaats werd overgebracht, kwam de treurende vrouw in het werkhuis, om te zien of er alles behoorlijk in orde was. Op de doodkist, die van brandende waskaarsen was omringd, waren een groot getal kronen neergelegd. In de trapzaal van bet huis waren ter weerszijden beeldhouwwerken van den overledene, modellen enz., geplaatst. Toen de familieleden en vrienden in de rouwkapel vereenigd waren, hield de heer Ed. Fetis eene treffende redevoering, namens de koninklijke academie van België[1].

De lijkdienst, waarbij Z.M. de koning en Z.K.H. de graaf van Vlaanderen zich wederzijds lieten vertegenwoordigen door graaf John d'Oultremont en kapitein Burnelle, had plaats in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van voornoemde gemeente. Den overledene werd als hoogwaardigheidsbekleeder van de Leopoldsorde groote krijgseer bewezen. Duizenden waren opgekomen om den uitstekenden man eene laatste hulde te brengen. Nadat het lijk was bijgezet in den familiekelder op het kerkhof van Schaarbeek, voerde de heer Jan Rousseau, bestuurder der afdeeling schoone kunsten, letteren enz. aan het ministerie van binnenlandsche zaken, nog in dezer voege het woord:

> ‘Messieurs, au moment où cette tombe va se fermer, je crois remplir un devoir civique, en venant au nom du Gouvernement, dire un dernier adieu à celui qui fut Guillaume Geefs. Il semble que toute la vie de cet artiste d'élite, type de vaillante énergie, d'infatigable ardeur, ait été vouée, dès le premier jour, à la glorification de la patrie. Sa carrière commence au monument de la place des Martyrs et à la noble statue du general Belliard,

(1) Zie: *Bulletin de l'académie royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique*, 1883, nr 3, blz. 446.

> double souvenir de la conquête de nos libertés; elle s'achève au monument de Laeken, dédié par la reconnaissance de la nation au souverain qui a consolidé notre indépendance et dont Guillaume Geefs semble avoir fixé la sévère figure dans un type définitif. Dans l'intervalle Geefs a donné à la colonne du congrès son légitime couronnement; il a fait de nos plus illustres citoyens, de nos grands hommes d'Etat, des bustes qui resteront; son souvenir se liera ainsi indissolublement dans l'histoire à celui des luttes et des travaux qui ont fondé la Belgique nouvelle, et la postérité le verra toujours tel qu'il est représenté dans le tableau de Wappers, au premier rang des combattants et des vainqueurs de 1830, cette époque dont il résume d'ailleurs si bien, dans sa sculpture, le style encore classique et la tendance émancipatrice.

“Inclinons-nous, Messieurs, devant le maître et le patriote et saluons en Guillaume Geefs un artiste qui s'est fait honneur d'être en même temps un citoyen.”

Ten besluite sprak de Antwerpsche beeldhouwer Jos. de Cuyper de volgende redevoering uit namens de leerlingen van wijlen M.I. Van Brée, in leven bestuurder der koninklijke academie van Antwerpen:

Waarde kunstgenooten! Aan den rand van het stille graf, waarin het stoffelijke overschot van onzen dierbaren vriend, de met roem overladen beeldhouwer, Willem Geefs, voor altijd rust, voelt de Vlaamsche school van Antwerpen zich diep bedroefd om het afsterven van een der grootste mannen van onze eeuw, een van die welke voortkwamen u i t d e beroemde school van Mattheus Van Brée.

Antwerpen is de bakermat van den kunstroem van gansch België; uit zijne school is deze ontloken en glinsteren zal hij door alle toekomstige eeuwen. Met gelukkige overtuiging teeken ik hier de met faam beladen kunstenaars aan, die onder de leiding van Van Brée, zooveel glans verspreidden over Antwerpen.

> De eerste leerlingen van dezen meester waren: P. Van Brée, geboren in 1786; L. Ricquier in 1792; F. De Braekeleer in 1792; B. Vieillevoye in 1801; A. Van Ysendyck in 1801; P. Kremer in 1801; Gust. Wappers in 1803; L. Mathieu in 1804; Willem Geefs in 1805; A. Pez in 1805; A. Wiertz in 1806; P. Van Schendel in 1806; J.B. De Cuyper in 1807; J. Van Rooy in 1808; F. Marinus in 1808; P. Jos. De Cuyper in 1808; Jozef Geefs in 1808; P. De Loosen in 1809; C. Wouters in 1811; A. De Smet in 1812; K. Schippers in 1812; N. De Keyser in 1813; L. De Cuyper in 1813; Jos. Correns in 1814; Hendrik Leys in 1815, en meer anderen, wier namen ons voor het oogenblik ontgaan; doch wij mogen zeggen dat al de kunstenaars die thans bestaan, de kleinzonen zijn van die Vlaamsche school, door Van Brée in 1804 gesticht. Eere aan wien eere toekomt! Aan den boom kent men de vruchten!

Rust zacht in uw door God gezegend graf, vriend Geefs! Onze stille gebeden zullen opklimmen ten hemel tot in den schoot der Godheid, waar wij hopen u weer te zien. Rust zacht, dierbare vriend, rust zacht en in den eeuwigen vrede!'

* * *

LEOPOLD I OP DE CONGRESKOLOM.

Wij hebben hooger vermeld dat de overledene bij laatste wilsbeschikking al zijne modellen vermaakt had aan het staatsbestuur; de regeering heeft echter vermeend deze gift, vanwege de talrijkheid der modellen, niet te kunnen aannemen. De inhoud van des meesters werkhuis werd den 15^{n} Mei publiek verkocht, door den notaris Eliat, bijgestaan door den heer Leo Staes. Tusschen de menigvuldige nagelatene stukken, vermelden wij de volgende: marmeren borstbeelden van HH. KK. HH. Lodewijk-Filips, prinses Charlotte en den graaf van Vlaanderen; van den heer K. de Brouckere; marmeren beelden voorstellende: *Cupido met eenen pijl; De slapende liefde;* eene *Jonge vrouw uit haar graf opstaande;* bronswerken: *De verliefde leeuw; Francisca di Rimini; Paul en Virginie; P.P. Rubens;* werken in eikenhout: het kleinmodel van den *predikstoel* der St.-Pauluskerk te Luik; een *Altaarblad*, waarop de aanbidding van de H. Maagd en het kind Jezus; werken in gebakken aarde: *Standbeeldje van P.P. Rubens; Francesca di Rimini; De engel des kwaads;* een *Grafgedenkteeken;* een *Rubensbeeldje;* de heiligen *Hubertus* en *Lambertus.* Voorts nog voor het minst 175 loten modellen en afgietsels van allen aard. De minister van binnenlandsche zaken heeft evenwel de volgende voorwerpen uitgekozen om staats eigendom te worden: 1. Model van het gedenkteeken opgericht ter nagedachtenis van mev. Gardel te Philadelphia, 3 kleine groepjes en een halfverheven beeldwerk; 2. model van het beeld van Leopold I op de congreskolom, dat wij hier in plaat mededeelen; 3. al de borstbeelden van vaderlandsche mannen van beteekenis; 4. het model van het gedenkteeken van F. de Merode; 5. het standbeeldje van prinses Charlotte; 6. het standbeeld van generaal Belliard; 7. het liggende beeld van koning Willem I.

Onder het drukken van de hier verzamelde aanteekeningen, kwamen ons verschillende berichten en inlichtingen voorhanden, waarmede het vorenstaande in sommige punten zou kunnen uitgebreid worden. Vooralsnu zullen wij ons daarvan onthouden. Wellicht maken wij daarvan later gebruik, voor eene nieuwe en vermeerderde uitgaaf van onze aanteekeningen.

D.V.S.

's Menschen hart

groeit het sterkst gedurende zijn eerste en tweede levensjaar. Het is na 2 jaren dubbel zoo groot als bij de geboorte. Tot het 7de jaar verdubbelt de grootte zich nog eens. Daarna, tot het 15de jaar, gaat de ontwikkeling langzamer. In den tijd die nu volgt, herneemt de sterkere groei. Op het 20^{e} levensjaar is het hart weer 2/3 gegroeid. Dan vermindert de groei, die echter toch nog voortduurt tot het 50^{e} jaar, wanneer het hart een omvang heeft gekregen van 25 tot 28 duim. Daarna neemt het langzamerhand af, gelijk het met alle lichaamsdeelen het geval is. In de kindschheid is bij beide geslachten de omvang van het hart nagenoeg gelijk; maar zoodra de leeftijd van rijpheid intreedt, ontwikkelt het hart des jongelings zich veel sneller dan dat van de maagd; het verschil is wel 1/4 en dat blijft bestaan tot aan het einde des levens. (Deze opgaven zijn van den onlangs overleden professor dr. Benecke, te Marburg.)

Aluminium.

Dit metaal wordt het meest in leem- en kleilagen aangetroffen. De kosten om het daaruit te winnen waren tot in den laatsten tijd zoo groot, dat 20 jaar geleden een pond aluminium nog 175 fr. kostte; in de laatste jaren, was die prijs reeds tot 40 fr. gedaald en thans verneemt men, dat de goedkoope bereiding van aluminium in 't groot gaat ondernomen worden. Een der uitvinders, die door Engelsch kapitaal wordt gesteund, heeft reeds in verscheidene landen brevetten aangevraagd en zal eerlang in Hannover, waar voor het doel hoogovens gebouwd zijn, proeven in 't groot nemen. Aluminium, zoo schrijft een deskundige, heeft alle voordeelen van het ijzer en geen zijner nadeelen. Zijn soortelijk gewicht staat tot dat van ijzer als 11 tot 56; het is buigzamer dan ijzer en roest niet. Bruggen van aluminium zouden dus lichter dan houten bruggen zijn en minder gauw verslijten dan bruggen van ijzer. Voor den bouw van scheepswerktuigen ware het lichte metaal van het hoogste belang. Waar het zal op aankomen is, het minstens zoo goedkoop te maken als ijzer.

Op de Amsterdamsche tentoonstelling.

Een goed en geestig opmerker beschrijft op de volgende wijze in de Arnhemsche Courant een tafereeltje in twee bedrijven waarvan hij getuige was bij een bezoek aan de Amsterdamsche tentoonstelling, in eene restauratie van het tentoonstellingspark:

Ons tafeltje grensde aan eene groote tafel, waaraan een papa, eene mama, twee dochters, een zoon, twee zoontjes en drie jonge dames zitting hadden genomen. Vóór wij nog gelegenheid hadden gehad een bediende om te koopen, hadden zij eene bestelling gedaan. Wij hadden ze duidelijk gehoord: de oude heer wilde biefstuk, mevrouw een kalfskoteletje, twee jonge dames hadden salade met kreeften gevraagd, twee andere pasteitjes, de jongens zouden koud rundvleesch - ossenvleesch zeggen de Amsterdammers - en bier bekomen, terwijl het hoofd van den disch eene flesch Rijnwijn met zeven glazen bestelde.

't Is mogelijk dat ik mij in de opsomming der gerechten eenigszins vergis; men moet het geheugen van een kellner hebben om zulk eene verscheidenheid van spijzen en dranken er in vast te houden, al was het dan ook maar tien minuten lang. Intusschen een zeer goede bekende van me, die veel van whisten houdt, kan na afloop van het spel nog precies alle slagen opnoemen - waarom zou een kellner geen dertien gerechten kunnen onthouden? 't Is maar eene gewoonte.

Het scheen evenwel, dat aan dezen kellner de herinnering ontrouw was, want er kwam niets. Wij werden bediend; een ander tafeltje in onze nabijheid, waarvan de personen, die er aan zaten, na ons gekomen waren, werd eveneens met spijzen bezet. Een derde gezelschap, ook van later verschijning, ontving mede wat het gevraagd had, en de heer met de vijf dames en drie jongelui staarde nog altijd op de hagelwitte servetten en de ledige borden.

Terwijl wij ons aan het welverdiende ontbijt tegoed deden, hoorden wij den storm opsteken.

- 't Is schande! zeide de oude heer.

- Hiernaast worden ze bediend en wij krijgen niets, sprak mevrouw, met eene stem als een elst.

- Pa, ik zou den knecht eens roepen, adviseerde de oudste dochter.

De zoon bood aan naar het buffet te gaan. De logées of nichtjes of kennissen of wat zij wezen mochten, zeiden, dat zij het wel aardig vonden: zij hadden nu alle gelegenheid om de menschen eens op te nemen; maar de manier, waarop zij dit deden, verried maar al te goed wat er in haar binnenste omging. De jongens schreeuwden het uit van den honger.

Ik kreeg waarlijk medelijden met de familie, maar ik kon ze toen moeilijk iets van ons ontbijt mededeelen. Ik zag dus bescheiden voor me, maar ik voelde, dat onophoudelijk de blikken van onze eetburen op ons gericht waren: alsof het onze schuld was, dat zij niet vroeger werden bediend. Mijn hart was goed genoeg om den ouden heer den raad te geven den kellner een paar kwartjes te brengen, maar zulk eene raadgeving zou misschien de rampzaligste gevolgen hebben en den goeden naam van de restauratie op het spel zetten.

Nog altijd bleef het bestelde uit, de geheele familie bromde en klaagde en zuchtte. Daar zag ik plotseling mama opstaan. Met een verpletterenden blik op ons en met het hoofd achterover verliet zij het tafeltje. Papa was ook opgestaan; hij drukte zijn hoed zoo stevig op het hoofd, alsof hij zeggen wilde: ‘een kerel die hem er afneemt.’

Hij keek rond, zoo nijdig en brutaal, als slechts een uitgehongerd mensch doen kan. De vijf dames volgden, allen met diepe minachting om zich starende en met

iets voornaams in haar voorkomen: die menschen die hier eten waren haar veel te gering. De jonge man zeide hardop, dat het hier een beroerde boel was en de twee knapen namen in het voorbijgaan de papieren servetjes mede. Dàt zouden zij er dan toch van hebben.

Ik volgde met gemengde gewaarwordingen de ongelukkige hongerlijders. Ik wist bij ondervinding wat het was, met eene ledige maag op eten te wachten. Ik zag ze tusschen de tafeltjes door zich bewegen en eindelijk het hoofd van den stoet door den ingang verdwijnen. Zij hadden de plek van het onheil verlaten.

Daar hoorde ik achter mij de schelle stem van eene bejaarde dame:

- He, dit is juist een tafeltje voor ons, en zij streek met haar gezelschap, dat ook vrij talrijk was, op de stoelen neder, zooeven door de andere familie verlaten.

- Gunst, ja, zeide-eene andere dikke dame, 't is of ze van te voren de stoelen voor ons gezet hebben en bankjes er bij. U hebt toch niet voor ons gezorgd? eindigde zij, haar buurman aanziende.

- Neen, mevrouw, antwoordde een zwaarlijvig heer, die beladen en behangen was met mantels, pakjes, parapluies enz. en er zoo bescheiden uitzag of hij voor het eerst van zijn leven in het publiek verscheen.

- Ja, neef Bram houdt zich maar zoo, klonk het schertsend uit den mond van een der jongsten van 't gezelschap. Zie maar, daar komt al 't geen hij voor ons besteld heeft.

Twee bedienden, elk met een groot blad, hielden stil voor het tafeltje en met een onverstoorbaar gezicht begonnen zij hun vracht te lossen.

- Maar er is hier niets besteld, zeide de heer, die neef Bram genoemd werd.

De knechts keken verwonderd op: ja *deze* menschen waren 't niet, die besteld hadden. Ze keken rond of ze ook een tafeltje verder moesten zijn.

- Die familie is vertrokken, zeide ik.

- O, des te beter, sprak de dame die aan 't hoofd van de beweging stond, zet maar neer; wij houden *alles.*

Dat was eene vrouw naar mijn hart; menige andere dame had gekibbeld en eene keus willen doen uit de gerechten, den biefstuk afgewezen en eene portie meer kreeft met salade gevraagd of zoo iets en den Rijnwijn door Beins vervangen; deze aanvaardde de nalatenschap zonder benefice van inventaris

met den wijn en het bier en het ossenvleesch, en zij betaalde onmiddellijk. Met hetzelfde practische beleid verdeelde zij de verscheidenheid van spijzen onder de leden van haar gezelschap. Wie poogde tegen te streven, werd terecht gewezen met een ‘kom, kom, daar houd je wel van,’ of ‘à la guerre comme à la guerre,’ en in een oogenblik was alles verdeeld en men begon het reeds te gebruiken, toen plotseling allen opkeken.

Ik had het zien aankomen. De achterhoede van de familie, die onverzadigd was heengegaan, had de zaal nog niet verlaten. Als Boabdil, de laatste der Moorsche koningen, toen hij zijn koninkrijk Granada verliet, nog een blik op het schoone land, dat voor hem verloren was en *el ultimo sopiro* daaraan wijdde, zoo had ook de jongste knaap nog voor de laatste maal de oogen gericht naar dat tafeltje, waaraan hij zoo straks was gezeten en daar zag hij de twee knechts de spijzen en dranken torschende, voor zijne familie bestemd.

- Pa, daar ‘zijnen’ ze net, had hij geroepen.

Papa was waarschijnlijk in de stemming, waarin hij verkeerde, voortgegaan, maar mama, die altijd een ontvankelijk oor heeft voor de stem harer kinderen, had hem teruggetrokken; de dames hadden eveneens het front gekeerd en de geheele stoet kwam weder de zaal binnen en, zich door de tafeltjes een weg banende, stonden zij eindelijk voor dat, waaraan zij hadden gezeten. De Mooren waren in Granada teruggekeerd.

- Met je verlof, zeide de heer, dit is door mij besteld.
- En door mij betaald, antwoordde de aanvoerderes.
- Maar u meent toch niet....
- Ik meen dat ik mag gebruiken, wat ik betaald heb, hernam de dame en de daad bij het woord voegende, stak zij met haar vork een stukje vleesch in den mond.
- Maar ik heb alles besteld.
- Dan ben ik er u zeer erkentelijk voor; men moet soms zeer lang wachten in eene restauratie, sprak de dame met een beleefden glimlach.

Neef Bram keek onafgebroken in de tegenovergestelde richting, alsof hem de geheele geschiedenis niet aanging.

Als het burgermenschen waren geweest, zou de hongerlijdende familie de zaak er misschien niet bij gelaten hebben, maar uit kleeding en voorkomen en manieren, bleek duidelijk, dat de overweldigers tot de beste kringen behoorden en de familie trok ten tweeden male af.

Het zou mij niet verwonderen als zij een eed heeft gedaan, om nu ook in 't geheel niet te eten, al was het alleen maar om zich te wreken.

G.K.

Oude stalen pennen

wil men in de stad Dresden zooveel mogelijk trachten te verzamelen, om de opbrengst, want zij zijn niet waardeloos, ervan te bestemmen voor de opvoeding van arme kinderen. Naar aanleiding daarvan wordt de opmerking gemaakt, dat het staal, waarvan pennen worden vervaardigd, van de beste soort is en dienen kan voor het maken van horlogeveeren, kostbare mesjes en ook van inkt. In de fabrieken van stalen pennen wordt zelfs de afval van staal gebruikt. Toch worden jaarlijks millioenen gebruikte pennen weggeworpen.

De kunstschilder Lodewijk Van Engelen.

Op 8, 9 en 10 Juli stelde Lodewijk Van Engelen in 't lokaal van het *Verbond voor Kunsten, Letteren en Wetenschappen* een groot 100-tal schilderijen, waterverfschilderingen en teekeningen ten toon, die hij in Frankrijk, Italië en Rusland uitvoerde; wij halen er hier de bijzonderste van aan: *Onze boezemvrienden* (een zwarte hond en jongen met eene kat onder eene rustbank spelende); 3 goed getroffene portretten van kinderen van den graaf de Turck; portretten van den graaf en de gravin de Cornelis; *Het dorp Arma di Taygia* bij de Middellandsche zee (gekocht door den heer Jos. Van Leckwyck); *Op de Corniche* aan de Middellandsche zee (gekocht door den heer Désiré Savalle, van Parijs); *De scheepswerf van Arma di Taygia; San Spiritoplaats te Taygia; De kleine Margaretha* (gekocht door den heer G. Buysschaert); *De strandlooper; Twee slachtoffers; Ingang van Arma-di-Taygia* (gekocht door den heer L. Landmeters); *Bedma, Gilda* en *Carolina*, drie zeer fraaie vrouwenhoofden (het laatste gekocht door den heer A. Van den Nest); *La Morta; Het huis San-Benedetta te Taygia; Waterval op de villa Donghi; De kreupele Mica* en *Migironna* (hondenafbeeldsels); *De Bisschopsboschstraat te Luik; Peer Latouche*, gewezen toezichter aan de Antwerpsche academie; *Mouchette en Moucheton*, hondenafbeeldsels; *Baby* en *Gypry* dito. Buiten voornoemde olieverfschilderingen, verdienen de volgende waterverfschilderingen eene bijzondere vermelding: *Een kajuitjongen; De waschvrouw* (aangekocht door den heer Louis de Wael); *Emanuel Soleri; De waterdraagster; De oudste visscher van Ligurië* (een puikstuk); *Kleine herder; Maccaronidraagster; De kapel op de rots; Paleis van den prins van Monaco; Zicht te San-Remo; Grootemarkt te Boutighera; Arma di Taygia* (gekocht door den heer E. Van Peleom); 2 gezichten van *Porto Morizio* (door den heer A. Van den Nest gekocht). Tusschen de teekeningen hebben wij deelen opgemerkt van het panorama *De slag van Bapaume*, in 1882 te Rijssel uitgevoerd door den Franschen schilder Dumaresq en L. Van Engelen; verder een *portret van den basspeler te Via-Donnetti, Bettina, Op de villa Donghi te Arma di Taygia*, enz. Alles te zamen genomen, gaf het tentoongestelde een *zeer* goeden dunk van de ontwikkeling van den heer Van Engelen. Enkele zwakkere stukken, - de schilder had ze kunnen achterwege houden, maar het was wellicht nog beter dat hij alles, wat hij maakte, liet zien, - enkele zwakkere stukken verminderen den gunstigen indruk niet, dien de verzameling in haar geheel teweegbracht. De heer Van Engelen heeft inderdaad eene vruchtbare kunstreis gemaakt. Te oordeelen naar de veelzijdigheid van zijne buitenlandsche voortbrengsels, zal die reis eene heilzame uitwerking voor zijne vorming hebben. Met vreugde begroeten wij hem dan ook als een der jongeren die de grootste verwachtingen van zich laten koesteren.

Wie pleit om eene koe, geeft er eene op toe.

We leeren elken dag *aan*, maar ook *af.*

Kroniek.

Antwerpen. *Maatschappij der Antwerpsche bouwmeesters.* Voor den prijskamp door deze vereeniging uitgeschreven (zie blz. 28) zijn 14 ontwerpen ingekomen die zich tentoongesteld bevinden in de academiezaal Venusstraat tot 31 Augustus. Kunstrechters waren de heeren E. Leclef, J. Janlet (Brussel), J.B. Naert (Brugge), F. Van Dyck, H. Redig, J. Bilmeyer en F. Hompus. De 1e prijs werd toegewezen aan F. Sel (Boom), leerling van de bouwmeesters gebroeders Blomme; de 2e en 3e prijs aan W. Van Oenen (uit den Helder) en L. Hamaide (Antwerpen), wederzijds leerlingen van de bouwmeesters E. Dieltiens en L. Van Opstal. Buiten prijskamp werd een bronzen eeremetaal toegekend aan P. Saintenoy (Schaarbeek). Twee ontwerpen bleven buiten aanmerking.

- De plechtige inhuldiging van het beeld van Conscience heeft den 15n dezer plaats gehad in het bijwezen der booge burgerlijke overheden van de stad en de provincie Antwerpen. Uit naam van het Antwerpsch gemeentebestuur werd eene redevoering uitgesproken door den heer Jan Van Beers, lid van den gemeenteraad. Hendrik Conscience was niet tegenwoordig. Zijn schoonzoon, de heer G. Antheunis, en zijn zwager, de heer J. Leroy, met vrouw en kinderen, woonden daarentegen de plechtigheid bij, waaraan groote luister werd bijgezet door de ruim 160 maatschappijen die uit de Vlaamsche provinciën des lands voor deze gelegenheid naar Antwerpen overgekomen waren en welke met hare standaarden en kartels een schilderachtigen aanblik opleverden, terwijl zij onder het spelen van opwekkende muziek het gedenkteeken voorbijtrokken. Het muzikaal gelegenheidsstuk van Jan Blockx werd goed uitgevoerd. De redevoering van den heer Van Beers en een gelegenheidsdicht van den heer C.J. Hansen zijn in druk verschenen. Op het gedicht van den heer Hansen is door den heer Peter Benoit muziek gezet. Na de onthulling van het beeld van Conscience werd de stadsbibliotheek in haar nieuw lokaal de Sodaliteit geopend verklaard met eene redevoering van den heer bibliothecaris C.J. Hansen.

- Den 16n Augustus, ten 3 ure namiddag, is het gemeentebestuur overgegaan tot de plechtige inhuldiging van het gedenkteeken van den afkoop van den Scheldetol; de afbeelding van dit werk van den heer J.J. Winders staat in onzen jaargang 1880, op blz. 71. De heer schepen F. Van der Taelen sprak eene redevoering uit, die beantwoord werd door den heer baron Lambermont, die als buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister van België de onderhandelingen over voornoemden afkoop heeft gevoerd en wiens portret in het gedenkteeken prijkt. De plechtigheid werd bijgewoond door de vertegenwoordigers van onderscheidene vreemde mogendheden.

- Aan de volgende schilderijen in het museum van oude meesters gaan herstellingen uitgevoerd worden: nr 4, Antonello van Messina, *De Kalvarieberg;* nr 250, Q. Matsijs, *Christushoofd;* nr 389, G. Van der Meire, *De begiftigster;* nr 569, onbekende meester, *De kruisdraging.*

- De burgemeesterskamer op het inwendig verbouwd wordend stadhuis zal behangen worden met 4 Mechelsche muurtapijten, waarin evenveel gebeurtenissen uit de geschiedenis van Antwerpen zullen afgebeeld worden.

- Volledigheidshalve zij vermeld dat wijlen de heer Aug. Nottebohm, buiten 100,000 fr. voor de verfraaiing der stad (blz. 113), ook 100,000 fr. heeft vermaakt aan den arme.

Brussel. In den 3-jaarlijkschen prijskamp van beeldhouwkunst is de 1ste prijs toegewezen aan M. Heusers, te Brussel, leerling van C.A. Fraikin.

Leuven. Ter gelegenheid van de kermis, die den 1n September begint om den 23n van dezelfde maand af te loopen, zal er eene tentoonstelling van schilderijen van P.J. Verhaghen, hofschilder van Maria-Theresia (zie 1880, blz. 49), worden gehouden.

IJper. In de Halle is eene hoogst merkwaardige tentoonstelling van oude nijverheid en kunst geopend, eene tentoonstelling die ruimschoots verdient dat men er zich voor naar IJper begeve, van uit alle provinciën des lands. De inzendingen werden gedaan door ingezetenen, door kerkfabrieken, door de bestiering der godshuizen enz. Oud prachtig porselein is er in menigte voorhanden: Chineesch, Japansch, Saksisch, Fransch; zoo ook uitgelezen oud Delftsch en Rouaansch aardewerk, benevens Venetiaansch en ander kristal en glas; ivoren en koperen voorwerpen; gouden en zilveren werken; goud- en zilverborduurwerk; gebeeldhouwde kerkmeubelen en huisraad; oude handschriften, sommige opgeluisterd met teekeningen en schilderingen; een aantal schilderijen van Karel Van IJper enz. Wij sporen onze lezers met warmte aan, om het bezoek van deze belangrijke tentoonstelling niet te verwaarloozen.

Buitenland.

's-Gravenhage. Eene commissie van deskundigen heeft maatregelen genomen, om een schip van Hammersfest (Noorwegen) uit te zenden, ter opsporing van de Nederlandsche noordpoolreizigers die sedert den 28n Juli 1882 naar de IJszee vertrokken zijn met het schip *Varna* en van wie men sedert dien tijd geen bericht meer heeft ontvangen. (Zie onzen jaargg. 1882, blz. 168.) De eigenaars van het uit Hammersfest op 22 Aug. afgevaren schip *Ellida* vroegen, voor het geval dat dit vaartuig mocht vergaan, eenen borgtocht van 105,000 gl. De Utrechtsche hoogleeraar Buys Ballot heeft, omdat het hier eene bij uitstek spoedeischende zaak geldt, zich voor de betaling van voornoemde aanzienlijke som, in zooverre noodig, persoonlijk verantwoordelijk gesteld en tevens een beroep op zijne landgenooten gedaan, om het noodige geld te helpen bijeenbrengen. Het zal wel onnoodig zijn, in lof uit te weiden over de edelmoedige daad van den heer Buys Ballot.

Venlo. Bij het herstellen van den rechtertoren van het oud stadhuis te Venlo heeft men op de oude archievenkamer sterk vervuild doch onbeschadigd gevonden: 1. een trechtervormig massief zilver gegoten zegel, hangende met vier zilveren kettingen aan eene zwaar vergulde plaat, waarop een leeuw staat op een anker met het jaartal 1646 en voorts de woorden voorkomen: *Geheimzegel van den burgemeester Venlo* 1646; 2. twee gegoten groote zilveren platen, waarin een leeuw op een anker is uitgewerkt, hangende eveneens met zilveren kettingen aan eene vergulde plaat, met het jaartal 1641; 3. nog twee vergulde borstplaten, insgelijks onderscheidingsteekens, met het jaartal 1713.

Londen. Einde Juli heeft het Engelsche staatsbestuur aan de wetgeving medegedeeld, ‘dat geene bekrachtiging kan gegeven worden aan het plan tot het maken van eene onderzeesche verbinding tusschen Frankrijk en Engeland.’

Munchen. 6 Augustus is op de Maximilianplatz het gedenkteeken voor Justus Von Liebig onthuld. De beroemde scheikundige is zittende op eenen stoel afgebeeld.

Napels. Zaterdag, 28 Juli, omstreeks 10 ure 's avonds, werd de lucht op het eiland Ischia, in de baai van Napels, door zwarte wolken bedekt; het water in de bronnen kookte, er deden zich doffe geluiden hooren en gedurende 15 seconden beefde de aarde, waarvan het gevolg was dat bijna het geheele eiland werd verwoest. In de kleine steden Lacco, Ameno, Forio en Serrara stortten honderde huizen in en in de

liefelijke badstad Casamicciola bleef om zoo te zeggen geen enkel huis gespaard en verloren ongeveer 5000 menschen het leven. Den 2^{n} Augustus werd op Ischia eene nieuwe aardschudding waargenomen.

Hedendaagsch museum te Antwerpen.

ANTWERPSCHE VISCHVROUW, TAFEREEL VAN P. VERHAERT.

Het tafereel, hier afgebeeld naar des schilders eigene teekening, is eene van de 15 schilderijen, welke voor het Antwerpsch hedendaagsch museum werden aangekocht op de laatste driejarige tentoonstelling van Antwerpen, over welke aankoopen men breedvoeriger gesproken vindt in onzen vorigen jaargang, blz. 200, waarnaar wij de vrijheid nemen te verwijzen.

Wij raden al onze lezers, die hiertoe in de gelegenheid zijn, aan, zich met eigene oogen te gaan overtuigen, welke waardige plaats de schilderij van Piet Verhaert in het museum bekleedt.

Terzelfder tijd zullen zij zich dan kunnen vergewissen van de belangrijkheid, die het hedendaagsch museum verkrijgt, welk museum, zooals men weet, met zeer veel moeite is tot stand gekomen. (Zie onzen jaargang 1864, blz. 5 en vgg.)

Sedert eenigen tijd, zijn een aantal stukken, in den loop der XIXe eeuw geschilderd, van uit het museum van oude meesters, naar het hedendaagsch museum overgebracht.

Wij geven den raad, om ook de *Zieltogende Christus*, van W.J. Herreyns, de *Dood van P.P. Rubens*, door M.I. Van Brée en F. De Braekeleers *Spaansche furie* van uit het oud museum naar het hedendaagsch museum te verplaatsen, waar zij inderdaad te huis behooren. Er zou daardoor almede in het museum van oude meesters ruimte gevonden worden voor een aantal goede schilderijen, die nu onzichtbaar weggeborgen zijn in magazijnen alsook op de zolders van het lokaal, of op het Antwerpsch stadhuis zoo goed als onzichtbaar hangen, gelijk de groote schilderijen van H. Sporckmans, in onzen jaargang 1880, blz. 129, vermeld, die van W.J. Kerrickx (zie blz. 111) en meer dergelijke.

Tot de laatste aanwinsten van het hedendaagsch museum behooren ook de volgende stukken:

Ed. De Biefve, *De vereenigde edelen in* 1566, in bruikleen afgestaan door den minister van binnenlandsche zaken;

R. Mols, *De reede van Antwerpen* en *De Arsenaalkaai aan de Schelde te Antwerpen*, van het stadhuis te Antwerpen naar het museum overgebracht;

J. Swerts, *Portret van den prins-kardinaal van Schwarzenberg*, door ingezetenen bij inschrijving aangekocht en geschonken (zie 1881, blz. 72);

L. Van Kuyck, *Stal*, gekocht van den heer P.E. Nicolié en afkomstig van den kunstkooper d'Huyvetter;

F. De Braekeleer zoon, *Studielievende jongen in eene schilderwerkplaats* (zie blz. 92), hieronder leest men: B e l g i s c h e S c h o o l ;

F. De Bruycker, *Herinneringen der oude vrouw*, uit des schilders

nalatenschap den 20^{n} Maart gekocht in openbare veiling door den heer P.E. Nicolié voor ongeveer 400 fr. (voorstellende een burgerlijk woonvertrek, waarin twee vrouwen bij eene tafel in gesprek zijn, terwijl de dienstmeid eene kat streelt; de verdienstelijke schilder leverde belangrijker stukken dan deze anders fraaie doch vrij nuchtere schilderij, op wier lijst V l a a m s c h e s c h o o l te lezen staat)

Daar wij nu toch op het kapittel der Antwerpsche museums zijn, nemen wij de vrijheid te vragen, wanneer men eindelijk eens zal gaan denken aan de verdoeking en herstelling der voor de Antwerpsche geschiedenis en kunst zoo merkwaardige tafereelen van J.E. Quellin, afkomstig uit de voormalige vermaarde Sint-Michielsabdij (zie 1878, blz. 26)? Reeds in 1877 werd in antwoord op eene vraag, desaangaande aan den bestuurraad der academie gesteld, een verslag uitgebracht, waarin de verdoeking als hoogst noodzakelijk werd erkend, terwijl de beroemde kunstschilder en oud-leeraar der academie de heer J. Dyckmans er op aandrong, om daarmede niet langer te wachten dan tot in den *zomer van* 1878, nademaal het grootste stuk, *Het badwater van Bethesda*, gevaar liep te scheuren. Drie van de bedoelde schilderijen, van hare ramen ontdaan, werden voorloopig opgerold en ingepakt; naar men ons verzekert, hebben zij daarbij erg geleden. Het verslag, waarin de voormelde hoogst noodzakelijke verdoeking werd aanbevolen, was geteekend door de heeren N. De Keyser, Jacob Jacobs, P. Beaufaux, J. Delin, H. Schaefels en J. Dyckmans, en werd in de gemeenteraadszitting van 2 Februari 1878 goedgekeurd.

De zomer van 1878 en van... 1883 is voorbij en er is nog geene hand aan het werk gestoken. Wij roepen met nadruk de ernstige aandacht van wie het aangaat op deze gewichtige zaak.

DÉSIRÉ VAN SPILBEECK.

Eene nieuwerwetsche Academie van Schoone Kunsten

is te Bushey, in Engeland, door toedoen van Hubert Herkomer, gesticht. De lokalen zijn zoo ingericht, dat de vrije studie en het schilderen naar het levend model en voor het landschap zooveel mogelijk gewaarborgd worden. Eigenlijk onderwijs wordt niet gegeven, daar Herkomer er naar streeft om geene navolgers en ook geene dusgenaamde liefhebbers te vormen. Tot de werkplaatsen zullen alleen zulke leerlingen worden toegelaten, die hard willen werken en de kunst lief hebben om de kunst zelve. Waar zij moeielijkheden ontmoeten, zal Herkomer ze met raad en daad bijstaan, maar van eigenlijk onderwijs geven is geene sprake. Om tot deze academie te worden toegelaten, zal men bewijzen van bijzonderen aanleg hebben te geven. Het aantal leerlingen zal niet meer dan 60 kunnen bedragen. De kosten voor elken leerling zullen 60 pond sterl. (ruim 1400 fr.) per jaar beloopen. Dit geld moet dienen tot het betalen van de modellen, het koopen van de schilder- en teekenbenoodigdheden en het dekken van de kosten van het lokaal.

Eene merkwaardige heete bron

treft men aan op 5 mijlen afstands van Falbroock, bij den California Southernspoorweg, in San Diego County, in eene schilderachtig gelegen bergholte. Het water is daarin zoo zwaar, dat een mensch er niet in wegzinkt, maar zonder eenige moeite op de oppervlakte blijft drijven. Tegen rhumatische kwalen schijnt deze bron uitstekend te zijn.

Het Consciencefeest.

25 *September* 1881.

I.

Hoe statig, Brussel, zijt gij daar gelegen
met al uw prachtgebouwen - thans
hel schittrend in Septemberzonneglans -
en door uw schoone singelwegen
als van een groenen gordelriem omvat!
Wat zijt ge in grootheid hoog gestegen,
gij, van het vaderland de grootste stad!
Fortuinen vloeiden in uw schoot te zamen;
aan een paleis gelijkt zoo meenge woon;
uw weelde zou oud Brugge zelf beschamen;
in praalzucht dingen uwe damen
de Fransche hoofdstad naar de kroon.

Gij mocht, o, Brussel, reeds zoo menigmalen,
- met milden steun van stad en staat -
in feestelijken luister pralen,
dat u een feest schier onverschillig laat;
doch heden zult gij aan uw plicht niet falen;
met vreugde zult ge uw tol betalen
in 't grootsch betoog van gansch het Dietsche land.

Op heden geldt het aan Euroop te toonen,
hoe - zonder hulp van hooger hand -
de Vlaming kunst en wijsheid weet te loonen,
en vreemde taal en vreemde zeden wraakt,
en steeds voor eigen schoon van liefde blaakt.

Op heden wordt het huldelied gezongen
door gansch een volk, den kunstenaar ter eer,
die ons den zielekluistren heeft ontwrongen,
waarin de zuidergeest ons drukte neer.

Op heden worden lof en dank geschonken
aan hem, wiens dichterlijk talent
schier half eene eeuw heeft uitgeblonken,
en die, wat forsche stemmen ook weerklonken,
nog steeds als grootste schrijver wordt erkend.

De lang met ongeduld verwachte
CONSCIENCE-feestdag is nu daar.
Een prachtig weer: de najaarszon, de zachte,
straalt helder of het Meimaand waar;
de lucht is warm, de hemel blauw en klaar.

Het volk, bij duizendtallen opgekomen
uit alle gouwen waar, in Noord
en Zuid, het Nederlandsche woord
weerklinkt, ziet men te Brussel samenstroomen.

Te Brussel scheen bijna verdreven
de Vlaamsche landaard; doch CONSCIENCE kwam:
hij wekte weer de liefdevlam
voor Vlaamsche kunst en deed de taal herleven;
zijn woord, welluidend en vol gloed,
heeft aan ons volk 't bewustzijn weergegeven

van wat het was en is en worden moet.

En nu, te Brussel is het feest;
in Belgies hoofdstad zal men heden
den man vereeren, die het meest
de volksverbastring heeft bestreden,
en uit het glorierijk verleden
herrijzen deed den vaderlandschen geest.

Zie driemaal honderd Vlaamsche kringen,
op de uitgestrekte Antwerpsche laan,
in bonte mengling door elkander gaan;
tot ze allen hunne vlag omringen
en vaardig in de rangen staan.

Het uur is daar: de tocht wordt aangevangen:
luid galmen feestmuziek en jubelzangen,
en statig voorwaarts trekt de stoet.
Zie vaandels, vlaggen wappren, zwieren,
en eermetalen en bannieren
thans glinstren in den milden gloed
der najaarszon, die allerwegen
een bontgekleurden stralenregen
van 't goudborduursel spranklen doet.

En verder gaat men naar de woon
des dichters, wien wij 't allen danken
zoo Vlaandren niet bezweek in smaad en hoon,
door al te dwaas, in taal en toon,
de wufte Franschen na te manken.

Hoor, luider stijgen jubelklanken
en vreugde straalt op elks gelaat:
daar is men eindlijk in de straat,
waar, met klimop en wilde wijngerdranken
zoo lief begroeid, CONSCIENCE'S woning staat.

II.

WIERTZ, gij, die voor het schoone te aller tijd
uw hart zoo hevig voeldet blaken,
wiens leven, gansch der kunst gewijd,
voorbijsnelde in een langen strijd
om alle vreemde boei te slaken,
en 't vaderland op kunstgebied,
als vroeger, waarlijk groot te maken -
o, neen, verhopen dorst gij niet,
dat spoedig reeds dezelfde woning,
die u bezwijken zag in 's levens kracht,
getuige wezen zou der dankbetooning
door gansch een volk een' kunstenaar gebracht!

Waar' 't u gegund op aarde neer te dalen,
Zoo gij nog eens het doek bezielen mocht,
wat overheerlijk kunstgewrocht
zou uwe hand nu kunnen malen
van 't grootsch tooneel, dat zich ten toon

gaat spreiden naast uw vroegre woon!

CONSCIENCE heeft de feestmuziek vernomen,
en is, omgeven door een schaar
van vrienden, aan de straat gekomen,
en moedig, frisch, of hij nog waar'
in 's levens zomertijd, zoo staat hij daar.
CONSCIENCE... Is 't noodig zijn portret te malen?
O, zie die zielvolle oogen stralen,
terwijl hij om zich henen staart!
Zie 't voorhoofd, waar men diepe sporen
van ouderdom en werkzaamheid ontwaart,
nog steeds van rein vernuft en geestdrift gloren!

En dan zijn zilverwitten baard,
hoe schoon omkranst hij 't eerbiedwekkend wezen,
waarop zoo vriendelijk een glimlach zweeft!
Dat is de Dichter nooit volprezen,
wiens werken wij zoo gretig lezen,
wiens beeltnis in ons aller harten leeft.

Daar nadert de onafzienbre stoet.
'CONSCIENCE heil! Lang moog' CONSCIENCE leven!'
Die wenschen, uit het volle vrij gemoed
en krachtig, machtig aangeheven,
weergalmen als een grootsch akkoord,
dat, onophoudend door ontelbre monden
den jubilaris toegezonden,
van heinde en verre door de ruimte boort.

'CONSCIENCE leev'!' en op de tonen
der feestmuziek, verheft zich 't Vlaamsche lied;
en hoeden, vlaggen, bloemen, lauwerkronen,
't is alles een gewemel wat men ziet,
en 't vroolijk juichen eindigt niet.

Wel waardig is hij aller hulde,
de Dichter, die zoo goed zijn taak vervulde,
en steeds, in vreugdedagen als in rouw,
zijne eedle roeping bleef getrouw;
die, vijand van verbastring en verslaving,
steeds ijverde voor deugd en volksbeschaving,
en die, in alles wat hij schreef,
steeds edel rein en zeedlijk bleef.

Hij schreef... 't Waar nutloos ze aan te wijzen,
de vruchten van zijn schoon talent.
Wien, Vlaamsche lezer, bleven ze onbekend?
Wie hoorde niet '*De Leeuw van Vlaandren*' prijzen,
als 't onvergankelijkst monument,
dat ooit voor Brugge's helden kan verrijzen?

Wie kent niet '*Wat een Moeder lijden kan*,'
het rein juweeltje, dat tot mededoogen
en mildheid voor den armen man
ontelbre rijken heeft bewogen?
Wie hoorde niet de Vlaamsche '*Kerels*' roemen,
en dan '*De Loteling*,' '*Baas Gansendonck*'
en nog veel andere uitgelezen bloemen

in 't letterveld, die hij den lande schonk?

Wie kan zoo snel de ziel veroveren,
zoo gul een lach ons op de lippen tooveren?
Wie drong zoo diep in 't menschelijk gemoed?
Wie kan zoo zeer den lezer boeien?
Wie doet, als hij, het hart van liefde gloeien,
voor al wat schoon en edel is en goed?
Wie kan zoo fel ontroeren, schokken,
zoo zoet een parel van gevoel
en medelijden 't oog ontlokken?
Wie onzer bleef voor zijne schepping koel?

Luid roepen ons herinneringen:
getroffen heeft hij vaak ons altemaal;
wij voelden in onze oogen tranen dringen;
zij vielen neer op menig schoon verhaal,
dat, in CONSCIENCE'S brein geboren,
door alle tijden heen zal gloren
ten puiksieraad van onze moedertaal.

Nu is schier half eene eeuw vervlogen
sinds hij verschijnen liet zijn eerste werk;
de last der jaren heeft zijn rug gebogen;
doch, is het lichaam niet meer sterk,
zijn geest is ongedeerd gebleven:
de Dichter, die, nog jong en kloek,
de '*Blinde Rosa*' heeft geschreven,
heeft met zijn laatst verschenen boek
het eedle '*Geld en Adel*' ons gegeven,
dat mede aan zijne letterkroon
zal prijken als een kleinood rein en schoon.

III.

Daar zijn nu van de Scheldestad
ruim viermaal duizend kloeke zonen
en mooie dochters, die op alle tonen
hun vreugd betuigen, op hun schrijver prat.
Met fierheid mogen ze er op roemen:
Antwerpen was CONSCIENCE'S bakermat;
Antwerpen brengt den Dichter bloemen
en is gelukkig hem haar zoon te noemen.

Hoor, hooger klinkt de Vlaamsche zang
en luider schallen jubelkreten:
'CONSCIENCE leev'! Hij leve lang!'
De Vlaming had bijna zijn taal vergeten,
voor bastaardij; de tijden waren bang...
Wie heeft de vreemde van haar troon gesmeten?
Wie wekte Vlaandren uit den droefheidsnacht?

CONSCIENCE heeft dat werk volbracht:
hij schreef van Vlaandren's roem en luister
en van het kloeke voorgeslacht,
dat soms verwonnen werd door de overmacht,
doch nooit zijne eer verloor in vreemden kluister.
Zijn woord, vol overtuigingskracht
en tevens zoet als 't eerste mingefluister,
verspreidde licht in 't aaklig duister,
en meldde 't krieken van een nieuwen dag,
Hoe diep de Vlaming was gezonken,
hoe weerloos men hem waande, spoedig zag
men leven bij dit volk ontvonken,
dat als bewusteloos daar neder lag.

Dit volk ontwaakte en sprak:
'In vroegere eeuw
was Vlaandren groot, was fier de Vlaamsche leeuw.
Ons doet de Fransche geest verkwijnen;
men wil van de aarde ons doen verdwijnen:
wij zien het onbewogen aan...
Hij, die zijn eigen landaard durft miskennen,
moet spoedig zich aan dwinglandij gewennen;
't volk dat zijn taal verloochent zal vergaan...
Maar neen, wij willen van geen boeien;
wij willen Vlaamsch zijn, groeien, bloeien,
wij strijden voor ons volksbestaan!'

Die kreet weerklonk door alle Dietsche gouwen,
en tal van mannen rezen op
met kloek verstand en harden kop;
in Vlaandren's toekomst vol betrouwen,
met hart en ziel der goede zaak
verkleefd, zoo togen ze aan CONSCIENCE'S zijde,
met woord en pen, voor Neerlands taal ten strijde.

En zij die voor de moederspraak
reeds vroeger in het strijdperk stonden,
maar noch in proza noch in dicht
den waren volkstoon treffen konden,
zij juichten bij het rijzend licht,
dat, met '*De Leeuw*' de wereld ingezonden,
het Vlaamsche volk ten heilgen kampe riep
en gansch een leger Flaminganten schiep.

IV.

De stoet is eindlijk gansch voorbij getreden,
en in de verte schalt de feestbazuin...
Maar neen, niet rusten zal men heden:
't gejubel volgt CONSCIENCE'S schreden
tot in zijn uitgestrekten tuin.

Daar is hij andermaal begroet
met heilgeroep en vreugdekreten.
Dan treedt hem Stroobant te gemoet,
een strijdgenoot, die altijd trouw en goed
als mensch en Vlaming heeft zijn plicht gekweten,
in woorden, diep gevoeld en wel doordacht,
met blij gejuich herhaaldlijk onderbroken,
wordt door dien eedlen zoon van 't Dietsch geslacht
een eerste feestrede uitgesproken.

.....
'CONSCIENCE, zie thans, rondom U geschaard,
het volk uit alle Nederlandsche gouwen:
steeds mint het eigen taal en aard,
en het is fier, naar U te mogen schouwen;
door uwen strijd voor Vlaandrens recht en eer
schonkt gij het moed en zelfbetrouwen
en hoop op eene beetre toekomst weer.

Dit volk bemint en acht U toch zoo zeer:
- omdat gij gansch uw strijdend leven
onze eerste en beste kamper zijt gebleven!
- Omdat gij door uw hooggevierd talent,
tot heil des Vlaming aangewend
aan gansch de wereld, met uw faam,
verkondigt hebt des Vlamings naam!
- Omdat gij uit der vaadren heldentijden
zoo menig schoon tooneel ons hebt verhaald!
- Omdat ge uw kunst aan 't volk hebt willen wijden,
en ons zijn leven, lijden, strijden,
zoo fijn en diep gevoeld hebt afgemaald!

.....
‘CONSCIENCE, moog' nog vele jaren
de Hemel U gezond bewaren!
Die wensch beheerscht gejuich en jubelzang;
hij klinkt, uit alle Vlaamsche zielen opgestegen,
als liefdrijk dankgebed U tegen.
CONSCIENCE, leef, o, leef nog lang!’

CONSCIENCE is door dien heilwensch diep bewogen:
terwijl hij zijnen vriend in de armen sluit,
staan groote tranen hem in de oogen.
Het volk, in geestdrift opgetogen,
herhaalt dien heilwensch lang en luid
en doet hem menigmaal ten hemel stijgen
met immer nieuwe kracht en klem.

Een poos: dan volgt eerbiedig zwijgen.
Daar galmt CONSCIENCE'S volle, kloeke stem.
Hij dankt van hart voor de eerbetooning
hem door zijn stamgenooten toegedacht;
dit blijk van liefde is zoet hem een belooning
voor wat hij, in de maat van zijne kracht,
voor 't hem zoo dierbaar volk heeft voortgebracht.

Nog juicht men toe op 's dichters schoone woorden
als krijgsmuziek zich plots vernemen doet,
waarvan de statig strenge akkoorden
als hulde klinken aan zijn rein gemoed,
zijn geesteskracht en schoon verleden,
en aan zijn strijd zoo eervol doorgestreden.

De krijgsmuziek verzacht, maar zwijgt
toch niet: zij laat zich minzaam thans verdringen
door 't koor van kindren, meisjes, jongelingen,
dat als een wierookwalm ten hemel stijgt.

Hoe ruischen smeltend teeder deze klanken!
daar werpen al de knapen lauwerbranken,
de meisjes bloemen naar den held van 't feest.
En hij, zoo goed van hart, zoo groot van geest,
van elk gevierd, van jongen als van grijzen,
is diep geschokt door al die eerbewijzen.
Hij ziet de zangers aan; er zweeft
een stille glimlach op zijn lippen.
waaraan een woord van zegen schijnt te ontglippen,
terwijl hij van ontroering beeft.

Hij bukt zich, neemt een tuiltje en geeft
het zijnen kleinzoon, die zoo blijde
de blikken naar de menigt' slaat,
en toch zoo ernstig aan de zijde
des teergeliefden grijsaards staat.

Waar toch, waar zwerven de gedachtén
des knapen? Denkt hij soms er aan,
hoe hij, eens man, uit al zijn krachten

't verheven schoone wil betrachten,
waarin grootvader hem is voorgegaan!

Verhoopt ook hij, in later jaren,
gevierd, gezegend, met een traan
van vreugd, terug te mogen staren
op de afgelegde levensbaan?
O, kon ik in de toekomst lezen,
doorschouwen wat zij mij verheelt!...
Een droombeeld... Tooverachtig beeld,
o, moogt ge in later tijden waarheid wezen!
Werde eens, waar men CONSCIENCE roemt
zijn kleinzoon naast den grooten man genoemd,
en ook om zijn vernuft geprezen!

V.

Inmiddels is, naar Brussels middellaan,
de Vlaamsche stoet vooruit gegaan:

CONSCIENCE komt daar aangereden,
en ziet zoo vriendlijk op de menigt' neer.
Het prachtgespan kan nauwlijks verder treden;
het heilgeroep, den held van 't feest ter eer,
barst luide los, klinkt allerwegen;
de geestdrift is ten top gestegen;
het juublen kent geen palen meer.

'CONSCIENCE leev'! CONSCIENCE heil en zegen!'
zoo galmt millioenenmaal de kreet.
Hij leve lang, de rijkbegaafde,
die heerlijk Vlaandrens taal herrijzen deed
en zijn vernuft door honderd boeken staafde!

'CONSCIENCE leev'!' Zijn geest zal nooit vergaan;
en zoo men enkle schrijvers heeft gevonden,
die hem eens meenden naar de kroon te staan,
den luister van zijn naam niet dulden konden
en laakten 't werk des eedlen mans,
zij komen hier, en zien hem thans,
begroet door meer dan honderdduizend monden,
in al zijn grootheid, al zijn glans!

'CONSCIENCE leev'!' Ja, eeuwig zal hij leven!
als zijn benijders reeds van overlang
aan de vergetelheid zijn prijs gegeven,
zal nog zijn lof op aller lippen zweven,
zal 't volk zijn naam nog roemen in gezang!

Bij 't statig galmen blijder jubelkreten
bereikt men 't Beurspaleis waar, neergezeten,
CONSCIENCE 't panorama overschouwt,
dat voor zijn blik zoo prachtig is ontvouwd.

Nu ziet men beurtlings al de kringen naderen,
die prijkten in den Vlaamschen stoet;

en allen leggen aan CONSCIENCE'S voet
hun bloemen, kronen, lauwerbladeren,
tot het weldra een berg van bloemen schijnt,
waaronder schier de breede trap verdwijnt.

Maar, zou ik pogen dit tooneel
in al zijn luister te beschrijven?
Hoe rijk gekleurd ook, mijn taafreel
zou onder 't werkelijke blijven,
want zoo een schoonen vreugdedag,
een hulde als van die vele duizendtallen
den eedlen Dichter is te beurt gevallen,
ziedaar hetgeen men nooit voordezen zag.

Daarbinnen zal, door mannen meer bedreven
in redekunst, hem worden lof gebracht;
daar zal men hem geschenken geven
van groote kunstwaarde en vol pracht;
maar hier, hier staan van 't Dietsch geslacht
ontelbre kloekgespierde zonen:
een menschenzee zoo wijd men ziet.
die aan CONSCIENCE hulde komt betoonen,
zijn roem bezingt in 't Vlaamsche lied,
en hem, met hare bloemenkronen,
de warmste blijken van haar liefde biedt.

VI.

Heil U, CONSCIENCE! Gansch uw leven,
voor taal en recht, stondt ge in den strijd;
uw rein vernuft en al uw streven
hebt gij 't U dierbaar volk gewijd.
Toen menigeen zijn stam miskende,
aan Fransche tonen zich gewende,
naamt gij de dichterpen ter hand:
de Vlaming lag in slaap gezonken;
maar nauwlijks had uw stem geklonken,
of weer ontwaakte 't Vlaamsche land.
Heil U, CONSCIENCE! Vele jaren
zijn sedert dien voorbij gegaan;
met eedle fierheid moogt gij staren
op 't werk dat gij hebt afgedaan.
En hadt ook gij met leed en rampen
en wrange vadersmart te kampen,
toch menige onverwelkbre bloem
mocht ge in de letterwereld plukken,
en uitgelezen meesterstukken
vermelden luid uw dichterroem.
Heil U, CONSCIENCE! Stil begonnen,
heeft onze strijd voor moedertaal
en recht gestatig veld gewonnen;
wij zijn nabij de zegepraal.
Doch zoo wij mogen met vertrouwen
op eene beetre toekomst bouwen,
dan ons tot heden werd gejond,
zoo is 't vooral aan U te danken,
aan U, die, zonder ooit te wanken,
aan 't hoofd der Vlaamsche strijders stondt.
Heil U, CONSCIENCE, waarde Vlaming,
van Vlaandren's geest de reinste tolk!
Men groet U thans met de eerbenaming
van Hoofdman, Redder van uw volk;
in geestdrift wordt uw lof bezongen;
uw naam, de wereld doorgedrongen,
ontstijgt zoo meenge vrije borst.
Gelief met aller huldezangen,
CONSCIENCE, 't lofgedicht te ontvangen,

dat ik vol liefde U wijden dorst!

Na het feest.

Neen, zonen van een kloek geslacht,
neen, volk van Vlaandrens schoone gouwen,
nog is niet heen uw vroeger kracht:
ik mocht u Vlaamsche mannen, vrouwen,
in al uw heerlijkheid aanschouwen,
toen ge aan CONSCIENCE hulde bracht.
De politiek had uitgewoed
en was door 't zuiver Vlaamsch vervangen:
een zelfde drift, een liefdegloed
bezielde u toen; uit uwe rangen
weerklonken luide jubelzangen
den grijzen Dichter te gemoet.

Ja, machtig zijt gij nog en groot;
der vaadren geest is niet vervlogen.
Maar, ach! de strijd voor blauw of rood
verlamt uw kracht, verblindt u de oogen...
Door tweedracht wordt men vaak bedrogen,
en tweedracht koestert ge in uw schoot.

O, liet gij, waar het geldt uw taal
en recht, de politiek ter zijden,
om, Vlaamsche broeders altemaal,
met saamvereende kracht te strijden,
eerlang zou Vlaandren zich verblijden
in een volkomen zegepraal.

Dan werd aan Vlaandrens waardste zoon
zijn werkzaamheid en stadig streven
voor Neerlands moedertaal ten loon,
op aard' nog 't zoet geluk gegeven,
in al haar glans te zien herleven
die taal, miskend en toch zoo schoon!

Twee jaren later.
- 13 *Augustus* 1883. -

Twee jaren snelden henen,
sinds het CONSCIENCE-feest
in 't oude Brussel tuigde
van Dietschen levensgeest
en van de warme liefde,
den Dichter toegewijd,
dien wij als grootste groeten
in onzen Vlaamschen strijd.

En thans zijn wij te zamen
in de eedle Scheldestad,
die nooit het eigen schoone

voor vreemden bluf vergat,
en uit wier schoot zoo menig
vernuft is opgegaan,
waarvan het werk de stormen
der jaren kan weerstaan.

En broederlijk vereenigd
zijn wij hier allen weer;
men juicht: ‘CONSCIENCE leve!
CONSCIENCE lof en eer!’
En in CONSCIENCE'S beeltnis[1],
daar op het pedestal,
vereeren wij den Dichter,
ons dierbaar bovenal.

Dit beeld zij te allen tijde
een baak voor 't Vlaamsche land;
het zij een eeuwig zegel
van Dietschen broederband,
om samen te bevechten
den geest der bastaardij,
opdat der vaadren erve
steeds blijve Vlaamsch en vrij!

LEONARD BUYST.

Brussel.

(1) Zie bladzijde 120 en 132.

Kroniek.

Antwerpen. *Koninklijke academie van schoone kunsten.* De prijs van Rome (schilderkunst, zie blz. 92) is toegewezen aan E. Verbrugge, van Brugge, leerling der Antwerpsche academie. F. Van Acker, ook een Bruggeling, die mede zijne studiën deed aan de Antwerpsche academie, bekwam den 2^{n} prijs. G. Van Strydonck, geboren te Bergen (Noorwegen), verwierf eene eervolle vermelding. De mededingers hadden de *Opwekking van Lazarus* te schilderen. De stukken waren tot 5 September in de zaal der Venusstraat tentoongesteld.

- Bij de inhuldiging van het beeld van Conscience (zie blz. 132) was door den Antwerpschen kunstsmid L. Wuyts eene eigengemaakte ijzeren lauwerkroon voor het voetstuk geplaatst. Dit smaakvol voortbrengsel van kunstnijverheid is daarna door den maker besteld aan Hendrik Conscience, die den smid zijne volledige werken als tegengeschenk heeft gezonden, met de volgende opdracht, eigenhandig geschreven op het schutblad van *De Leeuw van Vlaanderen:* 'Den heer L. Wuyts, kunstsmid te Antwerpen, dit werk en tevens mijne andere werken aangeboden, als dankbetuiging voor het geschenk der ijzeren kroon, meesterstuk van handsmeedkunst, door hem ter mijner eere vervaardigd. Brussel, 17 Oogst 1883, Conscience.'

- Bij Van Ishoven is verschenen: *Acht liederen ten dienste der lagere scholen,* woorden van Broeckhuyzen, Sevens, Blockhuys, Stroobant en Van Duyse, muziek van Ed. Gregoir, oud leeraar der rijksnormaalschool te Lier. Deze uitgaaf vormt het 153^{e} werk van den inderdaad onvermoeibaren heer E. Gregoir. De verschenen *Liederen* zijn mede verkrijgbaar bij F. Rummel, Eiermarkt. Prijs: 50 centiemen.

- Er bestaat plan, om in 1885 te Antwerpen eene internationale tentoonstelling voor nijverheid, handel en kunst te openen.

Mechelen. Sedert 26 Augustus is door toedoen van ingezetenen in deze stad, ten voordeele der bijzondere scholen, in 4 onderscheidene lokalen eene tentoonstelling geopend, welke de volgende afdeelingen omvat: oudheidkunde, schoone kunsten en wetenschappen, handel en nijverheid, onderwijs, tuin- en landbouw. Intree-prijs: 1 fr., open van van 9 tot 6 ure. De afdeeling oude kunst is de merkwaardigste in het vak; *Beeldhouwkunst,* zijn 116 stukken; *Goud- en zilversmederij en brandschildering,* 103; *Koper- en tinwerk,* 63; *IJzerwerk en wapens,* 24; *Aardewerk, porselein en glasschilderingen,* 146; *Meubelen,* 96; *Tapijten, stoffen en kanten*, 36; *Teekeningen*, *gravuren en tafereelen,* 154 (waartusschen de portretten der aartsbisschoppen); *Handschriften en drukwerken,* 180; *Muziek,* 10; *Zegels*, *penningen en munten,* 21; *Namaaksels* en verschillende voorwerpen die niet gerangschikt waren bij het drukken van den catalogus 436, in het geheel 1385 voorwerpen; doch er zijn sedert nog nieuwe stukken ingekomen. Belangrijke inzendingen werden gedaan door de heeren E. Broers, de Cannart d'Hamale, baron Bethune (Gent), M. De Vries (Antwerpen), Th. Kuyl, J. du Trieu, mej. Opdebeeck, Terlinden, L. Pluys, mgr. L. Franck, F. Steurs, G. Van Caster, Van Caster-Hunin, G. Van Melckebecke, barones Van den Branden-van Reeth, mev. Meeùs de Proli, abdijen van Park, Postel en Tongerloo, G. Zech, enz. De afdeeling *Schoone kunsten* bevat ettelijke tafereelen, beeldhouwwerken en platen van nog levende meesters. De afdeeling Mechelsche kunstnijverheid in de zalen van St.-Romboutscollege op de Veemarkt is mede zeer merkwaardig.

- De uurwerkmaker Ed. Michiels heeft naar Philadelphia, voor eene nieuwe kerk in die Amerikaansche stad, een beiaardspel van 25 klokken gemaakt, hetwelk door

een zijner bedienden thans geplaatst wordt. De grootste klok heeft 1 1/2 meter in doorsnede. De klokken zijn gegoten bij S. Van Aerschot, te Leuven.

Brussel. Koninklijke academie van België. De afdeeling letterkunde heeft den 6^{n} Augustus de volgende prijsvragen uitgeschreven: 1. *Eene studie over de toepassing van de Grieksche en Latijnsche dichtmaat op de Nederlandsche dichtkunst, waarbij te voegen eene keur van verscheidenheid in voorbeelden aan het Nederlandsch taaleigen ontleend, mitsgaders eene beoordeeling van de werken over Nederlandschen versbouw.* Prijs 800 fr. Antwoorden (in het Vlaamsch, Fransch of Latijn) in te zenden vóór 1 Feb. 1885 aan den heer secretaris J. Liagre. - 2. *Letterkundige en wijsgeerige beschouwing van Coornherts werken* (St.-Genois-prijs) 800 fr.; inzending vóór 1 Feb. 1886 (op te stellen in het Vlaamsch). - 3. *Geschiedenis van het Nederlandsch proza vóór Marnix van St.-Aldegonde* (Teirlinck-prijs), 1000 fr.; antwoorden (in het Vlaamsch) in te zenden vóór 1 Feb. 1885. (Het omstandig programma is verkrijgbaar bij den heer secretaris Liagre, te Brussel.)

Leuven. Het door ons op blz. 95 vermelde werk, vreemdluidend getiteld: *De geheimen van het teekenonderwijs*, door J.F. De Wit, is een alleszins belangrijk boek dat ook drukkers en uitgever vereert; de 31 platen, keurig uitgevoerd, zijn op steen gesneden door K. Posch, te Brussel. Het boek omvat de lijnteekening met passer en regel en de teekening met vrije hand. Het geeft een beknopt overzicht van de kunstgeschiedenis, benevens duidelijke voorstellingen van sieraden, van in de oudheid tot nu. Wij wenschen den heer De Wit geluk met zijnen arbeid die bestemd is om veel nut te stichten. In het boek treft men velerlei meetkundige afbeeldingen, alsook bloemen en sieraden, aan. Tusschen deze laatste ziet men versieringen van de wilde volkeren, Egyptische, Assyrische, Perzische, Grieksche, Pompeïaansche, Romeinsche, Byzantijnsche, Arabische, Moorsche, Indiaansche, Chineesche, Gothische, benevens versieringen uit den tijd van de kunstherbloeiing en ook uit de eeuw waarin wij leven. De minister van openbaar onderwijs, aan wien het werk is opgedragen, kan het zeer geschikt als prijsboek voor de scholen invoeren. (Na in 't voorbijgaan te hebben gewezen op spelfouten in de namen van H.F. Flandrin, Baeckelmans, J.P. Cluysenaer, zij opgemerkt 1) dat het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam niet Cuypers, maar wijlen Cornelis Outshoorn tot bouwmeester had, 2) dat in de lijst der hedendaagsche Antwerpsche bouwkundigen bij den heer De Wit de volgende *meesters* in het vak ontbreken: F. Berchmans, P. Bourla, P. Dens, F. Durlet, L. Serrure, F.J. Stoop en P.P. Stoop. Wij maakten reeds in 1875, blz. 145, eene dergelijke opmerking nopens het *Overzicht der algemeene kunstgeschiedenis* enz., naar het Duitsch door J. Vuylsteke.)

Sterfgevallen.

Baron HEINRICH FERSTEL, de bouwmeester der Geloftekerk te Weenen, is aldaar op 14 Juli overleden, oud 55 jaar.

JAN ADOLF JERICHAU, de beroemde Deensche beeldhouwer, is volgens een bericht van 25 Juli overleden. Hij was een leerling van Thorwaldsen, had zich een grooten naam verworven door eene reeks prachtige werken en stond als bestuurder aan het hoofd der academie van schoone kunsten te Kopenhagen.

ANTOINE LANASTRE, de bekende sieraadschilder van de Opera, te Parijs, is volgens een bericht van 26 Juli overleden.

ALEXIS GEYER, landschapschilder, is op het laatst van Juli overleden te Berlijn.

JOHN W. WILSON, de rijke kunstliefhebber, uit Engelsche ouders te Brussel geboren, is in 't begin van Augustus te Parijs gestorven, oud 68 jaren. Hij werd te Brussel begraven.

BOSSUET, BISSCHOP VAN MEAUX. HOUTSNEDE VAN WIJLEN A. ALPAERTS.

JULIUS BERLEUR, de verdienstelijke toonkundige, in 't begin van Augustus te Hoei overleden, laat ettelijke muzikale samenstellingen achter, waarvan veel goeds wordt gezegd.

JOS. - HENDRIK - ARN. VAN KERCKHOVEN, geboren te Leuven 19 Juli 1839, is te Antwerpen den 6^{n} Augustus overleden aan eene keelvlies-ontsteking, opgedaan in de uitoefening van zijn beroep als geneesheer. De overledene was een uitstekend penningkundige en een verlicht en bekwaam kenner en liefhebber van de schoone kunsten, omtrent dewelke hij m e e r m a l e n in de Fransche taal gestelde beschouwingen naamloos a a n A n t w e r p s c h e nieuwsbladen leverde. In het sterfhuis werden redevoeringen uitgesproken d o o r d e geneesheeren P.E. Fremie en E. Derop. Na een 10-urel i j k d i e n s t n de St.-Caroluskerk te Antwerpen, werd hij, den 8^{n} Augustus, onder een zeer grooten toeloop, te Merxem begraven, waar een gedenkteeken, bij openbare inschrijving bekostigd, ter zijner eere staat opgericht te worden. De daartoe gevormde commissie heeft de heeren A. Berré en Th. Smekens tot eerevoorzitters.

LEONARD-FRANS DAVID, rustend onderwijzer, geboren te Harlebeke den 7^{n} December 1819, is te Aaltre overleden den 10^{n} Augustus. Buiten een aantal bijdragen in tijdschriften, waaronder ook het onze, verschenen van hem een bundel *Lentebloemen*, die twee uitgaven beleefde, *Fabelen en zedelijke gedichten* en een geschiedkundig verhaal, *Lodewijk I*, *forestier van Vlaanderen.* Hij was de echtgenoot van de dichteres Mathilda Van Peene. Aan het graf werden redevoeringen uitgesproken door den heer De Decker, hoofdonderwijzer te Aaltre en professor E. Van Driessche.

ROBERT MOFFAT, de beroemde Engelsche zendeling en onderzoekingsreiziger in Afrika, wiens in 1862 gestorven dochter de vrouw van Livingstone is geweest, dien zij op zijne gevaarlijkste tochten vergezelde, is te Leigh overleden, 88 jaar oud. Hij laat eene vertaling achter van de Psalmen en het Nieuwe Testament in de Bechuaansche taal.

EDUARD DUBUFE, de befaamde portretschilder, in 1818 te Parijs geboren, is volgens een bericht van 12 Augustus overleden. Tot meesters had hij zijnen vader

C.M. Dubufe en P. Delaroche. Op de Parijzer tentoonstelling werd hem het eeremetaal toegewezen voor zijne *Maria-boodschap* en *Jagerin.*

ETIENNE ENAULT, de bekende Fransche romanschrijver, is volgens een bericht van 24 Augustus, overleden.

GUSTAAF-JAN-EMANUEL VAN DEN NEST, bibliothecaris en leeraar van natuurlijke geschiedenis bij de Koninklijke Maatschappij van Dierkunde te Antwerpen, is den 27n Augustus overleden. Zijn dood is voor de natuurwetenschappen, die hij met eene voorliefde en toewijding beoefende, waaraan hij alles ten offer bracht, een wezenlijk verlies. De getrouwen, die zijne belangrijke voordrachten in voornoemde maatschappij zoovele jaren met vrucht hebben kunnen bijwonen, zullen den nederigen geleerde in dankbare herinnering houden. Hij laat, in handschrift, eene veelomvattende reeks verhandelingen en studiën, hoofdzakelijk de dierkunde betreffende, achter. De overledene was den 15n Juni 1815 te Antwerpen geboren. Hij is te Wilrijck begraven. Aan het graf werd eene redevoering uitgesproken door den heer A. Kemna, zijn vermoedelijken opvolger in zijn ambt.

LODEWIJK-JAN-PETRUS TOUTENEL, kunstschilder, geboren te Antwerpen 17 Augustus 1819, is aldaar overleden den 29n Augustus. Hij was een ervaren schilderijhersteller en maakte zich in de uitoefening van dit moeielijk vak zeer verdienstelijk.

AUGUST RIEDEL, de vooral om zijne kleur gewaardeerde Duitsche schilder, is einde Augustus overleden te Beyruth, oud 84 jaren. Beroemd zijn zijne *Judith*, *De Albaneezen*, *De Romeinsche vrouw en haar kind*, *Sacountala*, *Christus op den Olijfberg.*

LEO HALÉVY, Fransch letterkundige, is in 't begin van September overleden te St.-Germain-en-Laye, 81 jaren oud.

TOURGUÉNEFF, de beroemde Russische romanschrijver, geboren te Orel in 1813, is te Bougival (Parijs) overleden op 2 of 3 September.

AUGUSTUS-JOANNES ALPAERTS, een der uitstekendste leerlingen van de houtgraveerschool der Antwerpsche academie, onder de leiding van den heer Ed. Vermorcken (zie blz. 104), is te Antwerpen, zijne geboortestad, den 29n Augustus overleden, nauwelijks 22 jaren oud. Na zijne studiën te hebben voltrokken, verbleef hij beurtelings te Brussel en te Parijs, waar zijn werk zeer gezocht was. Sedert den dood zijn vaders, had hij de leiding van dezes drukkerij, te Antwerpen, op zich genomen, waardoor hij slechts een gedeelte van zijnen tijd aan de beoefening van zijn geliefd kunstvak kon wijden. Na een 9-urelijkdienst in de St.-Antoniuskerk te Antwerpen, werd de betreurde jongeling den 1n September te Deurne begraven. Aan het graf werd eene diepgevoelde redevoering uitgesproken door den heer Jos. F. Buerbaum, die onder andere zeide:

OTTO VENIUS.(1)
STUDIEPLAAT VAN WIJLEN A. ALPAERTS.

'A. Alpaerts werd te Antwerpen geboren den 11^{n} Mei 1861. Van zijne eerste jeugd af, legde hij een buitengewonen ijver tot het teekenen aan den dag. Het eigenaardige straalde reeds in zijne eerste vormelooze schetjes door. Ongeveer op denzelfden tijd als hij zich liet inschrijven tusschen de leerlingen der Antwerpsche academie, ging hij zich op de houtgravuur toeleggen, in de klasse van den heer E. Vermorcken; hier maakte hij zulke snelle vorderingen, dat hij reeds in 1875 eene houtsnede mocht tentoonstellen en in 1876 eene aanmoedigingsmedaille bekwam(2); een jaar later werd reeds een zijner werken opgenomen in het tijdschrift de *Vlaamsche School.* Intusschen volgde hij 's avonds de teeken- en andere lessen aan de academie, waar hij ieder jaar eervolle plaatsen in de prijskampen verwierf(3). In 1877, 1878 en 1879 prijkten van zijne proeven op de jaarlijksche tentoonstellingen der academie en zelfs werd eene zijner platen op de laatste Antwerpsche driejarige tentoonstelling aangenomen. In 1880 was hij te Brussel als houtgraveerder werkzaam bij een der bijzonderste lettergieters der hoofdstad. In 1882 (na er als militiaan uitgeloot te zijn) begaf hij zich naar Parijs, om zich in de graveerkunst te bekwamen. Geene 3 maanden bevond hij zich daar, of zijns vaders ziekte noodzaakte hem naar Antwerpen terug te keeren, om het bestuur van de vaderlijke drukkerij te aanvaarden. Andreas Alpaerts vader, de gunstig gekende Antwerpsche drukker, stierf den 1^{n}

(1) Zie over dezen meester de *Vlaemsche school* 1862, blz. 152 en 1866, blz. 21.
(2) Zie 1876, blz. 79; 1877, blz. 85; 1879, blz. 88.
(3) 1876, lager onderwijs, 1^{e} afd., 6^{e} in het teekenen der proportiën van het menschelijk lichaam; 1877, 2^{e} in het teekenen naar pleisteren borstbeelden, 5^{e} in proportie, 3^{e} in de doorzichtkunde; 1878, overgangsafdeeling, 6^{e} in het teekenen naar antieke beelden, 6^{e} in proportie en 3^{e} in de doorzichtkunde; 1879, middelbaar onderwijs, 5^{e} in het teekenen naar de antieke beelden, 5^{e} dito geraamte, 2^{e} dito doorzichtkunde, 1^{e} in geschiedkundig opstel en 5^{e} in de kleedij en oudheidkunde.

December 1882. Helaas! nauwelijks 9 maanden later volgt de zoo veelbelovende, edele en moedige zoon den betreurden vader in het graf!

Dit ontijdig afsterven is een verlies voor de kunst, want in August Alpaerts stak een kunstenaar van talent. Wat hij, in den aanvang zijner loopbaan, heeft gewrocht, bewijst het ten overvloede. Zijne jongste gravuren (wij nemen er een paar bij deze regelen op. REDACTIE.) zijn 4 jaren oud. Volgens hij, gedurende zijne ziekte aan mij zegde, maakte hij, alles te zamen, ongeveer 150 houtsneden.'

PAUL SIRAUDIN, de vruchtbare Fransche tooneelschrijver (hij maakte ruim 100 tooneelstukken), is den 8^{n} September overleden te Enghien. Hij werd in 1812 geboren te Parijs, waar hij gedurende eenige jaren aan het hoofd van eene groote banketbakkerij stond.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten.

Bijvoegsel.
Een woord over de kerk der vijftiende eeuw en de kunststukken van dien tijd.

Voor de aankomst der Norbertijnen te Tongerloo, rond het jaar 1130, bestond daar eene parochiekerk, die, met andere giften door den stichter der abdij, Giselbertus, den religieuzen opgedragen, sinds dan ook voor kloosterkerk diende. Het is niet denkbaar dat het kerkgebouw, hetwelk de kloosterlingen hier aantroffen, langen tijd in zijnen oorspronkelijken staat hebbe voortgeduurd, maar heel waarschijnlijk maakten zij eene ruimere bidplaats en gebeurden er nadien, en wellicht meer dan eens, verbouwingen; doch bij gebrek aan bewijsstukken kan men niet anders dan gissingen voorbrengen tot bij het begin der vijftiende eeuw, wanneer wij, namelijk in 1402, in een rekeningboek het bewijs vinden, dat men toen werkelijk bezig was met den noorderkant te vergrooten, of te hernieuwen(1).

De kerk was van zijbeuken voorzien; het hoogaltaar, ten dienste der kloostergemeente, stond in het koor, en het parochiealtaar te midden der kerk, zooals blijkt uit verscheidene akten der veertiende eeuw, waarvan sommige verleden worden voor het bakkershuis, andere in de prelaatskamer, andere in het hoogkoor voor het hoogaltaar, of voor het parochiealtaar in het midden des tempels, andere nog op echt patriarchale wijze onder den doornboom in het aanschijn der kerk(2). Buiten die twee altaars heeft men in de kerk, althans in de vijftiende eeuw, eene kapel van O.-L.-V., een Sint-Catharina-altaar, de koorkens of kapellen van den H. Nicolaus, van den H. Joannes-Baptista en van de H. Dimphna.

Eene overlevering licht ons eenigerwijze in over de grootte der kerk. Ten tijde van Dionysius Mudtzaerts, in het begin der XVIIe eeuw, leefde er in de abdij een oude dienstknecht, met name Joannes Wouters, die meermaals het gebouw van vroeger bezocht had. Volgens diens verhaal, eerst door Mudzaerts, daarna door Vichet aangeteekend, stond de voorgevel dier eerste kerk omtrent de tweede kolom harer opvolgster, en het hoogaltaar nabij de trap van het *sanctuarium* der nieuwe. Waar nadien het vroeger besprokene praalgraf werd opgericht, welde eene waterbron, die bij het bouwen des nieuwen tempels werd opgestopt.

De tweevoudige bestemming des tempels baarde mettertijd moeilijkheden; de parochiale diensten stoorden de regelmatigheid van de geestelijke oefeningen der kloostergemeente en de koordienst der religieuzen maakte wederkeerig de kerk

(1) 1402. Jul. pro III^{m} III^{c} petrarum habitis super latus aquilonare Ecclesie nostre in Tongerl. XXXV fl. gelt. *Expensarium.*

(2) ... Acta sunt haec ante domum pistrine monasterii.. anno 1326; - Acta sunt haec in monasterio de Tongerloe in aula ipsius domini abbatis, anno 1384; -.. in ecclesia beatae Mariae Tongerlen. ante altare parochiale situm in medio ecclesie predicte, annis 1311, 1326; - in choro majori ante majus altare, anno 1316; - Acta sunt haec in facie ecclesie Tong. sub spina, anno 1333.

min vrij voor de parochianen. Ook was men van in de veertiende eeuw er al op bedacht eene afzonderlijke kerk voor de parochie op te richten. In 1311 beval Petrus, bisschop van Kamerijk, aan den deken der christenheid van Antwerpen de zaak te onderzoeken en inlichtingen te nemen of de parochianen in dit plan toestemden. Zoo 't schijnt, traden de gemeentenaren dat voorstel niet bij, want in een schrijven van denzelfden kerkvoogd van 1319 (n. st. 1320) aan den deken is er spraak van den rechterbeuk, ten dienste der parochie, door eenen scheidsmuur van het overige der kerk af te zonderen. Wellicht beviel ook die beslissing niet aan de kloosterheeren. Althans op Sint-Paulusbekeering van 1328 (n. st. 1329) gaf bisschop Guido aan den abt de toelating om eene nieuwe parochiekerk buiten den omtrek der abdij op te bouwen[1], maar 't zij de dorpelingen niet gewillig hunnen ouden tempel verlieten, 't zij om eene andere reden, twee eeuwen verliepen vooraleer dit plan van scheiding werd ten uitvoer gebracht. Middelerwijl bleef de rechtervleugel meer bijzonderlijk ten dienste der parochie.

Eene akte van 1346 doet bij den eersten aanblik denken, dat er gevolg was gegeven aan Guido's toelating, en dat er alsdan twee kerken bestonden; de toenmalige abt machtigt bij die akte de mombers der H.-Geesttafel van Tongerloo om, zoo schrijft hij, in onze kerken, zoo parochiale als conventuëele, aalmoezen voor den arme rond te halen. Edoch, hier is ongetwijfeld slechts spraak van de twee gedeelten der kerk, waarvan een voor de parochie, een voor het klooster voorbehouden; niets toch bewijst het bestaan van een tweede kerkgebouw voor 1514, wanneer eindelijk prelaat Antonius Tsgrooten een weinig beoosten van den voornaamsten ingang der abdij, tegen den zuidelijken hofmuur, eene afzonderlijke parochiekerk liet oprichten. Den 3^{en} Augustus van dat jaar werd zij met hare drie altaars gewijd door Franciscus Challeti, der minderbroedersorde, bisschop van Calcedonië, hulpbisschop van den kerkvoogd van Luik en tot die wijding bemachtigd door den bisschop van Kamerijk. Sanderus zegt dat het gemis van hunnen ouden tempel nog aanleiding gaf tot moeilijkheden van wege de inwoners[2]. Het jaarlijksch wijdingsfeest der

(1) Foppens, *Hist. Episc. Sylvaeduc.*, p. 216; - Sanderus, *Chorogr. sacra Brab.*, I, p. 350.

(2) Ob destruendum antiquum templum cum incolis difficultatem habuit. - Deze eerste parochiekerk werd voor een goed twintigtal jaren afgebroken, en vervangen door eene nieuwe, meer in den kring van het dorp gebouwd.

parochiale kerk was door den bisschop gesteld op den Zondag voor Maria's-geboorte.

De abdijkerk vierde oudtijds het feest harer wijding op den Zondag der octaaf van het H. Sacrament, maar om reden van het samenvallen der twee plechtigheden werd het ten jare 1322 overgebracht op den Zondag vóor het feest van de scheiding der apostelen[1]. Toen echter, in de zeventiende eeuw, met goedkeuring van paus Urbanus VIII, de orde van Premonstreit het feest van haren insteller, den H. Norbertus, op den 11^{n} Juli begon te vieren in plaats van op den 6^{n} Juni, dan werd bij vergunning van den bisschop van 's-Hertogenbosch, het kerkwijdingsfeest gesteld op den Zondag voor O.-L.-V.-ter Sneeuw[2].

Van de kunststukken, die de kerk der vijftiende eeuw opluisterden, blijft er niets over dan hier en daar eene soms onbepaalde vermelding in rekeningboeken, die aan de verwoesting des tijds ontsnapten, en waarvan het ons gegund werd sommige te doorsnuffelen. Ten bate der kunstgeschiedenis, brengen wij hier de gelezene koornaren tot eene schoof bijeen.

Een priester, Petrus, van Arendonk, is in 1402 aan 't werk bij de beelden der apostelen en Joannes, schilder, van Herenthals, die daarenboven een tafereel voor het koor schildert, verguldt dezelfde beelden[3]. Joannes heeft eenen leerling, Nouten geheeten, dien wij weinige jaren daarna onder den verkorten naam van Nout meenen terug te vinden en verscheidene werken op eigene hand zien uitvoeren. In 1414 maakt hij een tafereel in de sacristij en herstelt verscheidene beelden, vervaardigt in 1416 altaarvoorhangsels en is in 1419 in de abdij nog werkzaam[4]. Franco, schilder, van Mechelen, vernieuwt in 1408 eene kroon - mogelijk eenen kroonkandelaar - bij de noorderdeur der kerk en luistert in 1412 de beelden van het hoogaltaar op[5]. In 1415 ontmoeten wij de schilders Joannes, van Antwerpen, en Arnoldus, in 1417 eenen ongenoemden van Utrecht, of van Maastricht, en in 1424 nogmaals Joannes[6].

In 1415 wordt te Antwerpen een O.-L.-V.-beeld aangekocht ten prijze van meer dan tien gouden kronen, en twee jaar daarna plaatst men vier beelden in eene der kloostervertrekken[1]. In Mei 1422 betaalt men eene kroon 9 plekken voor een steenen O.-L.-V.-beeld en in October daaropvolgend krijgt een meester van Brussel 4 gouden

(1) Diploma Godefridi episcopi Braxialensis, commissarii Petri episcopi Cameracensis... Anno 1322, feria quarta post festum Luce evangeliste.

(2) Diploma Nicolai Zoesii; 14 Junii 1622.

(3) 1402. Jul. Domino Petro de Arendonc presbytero pro labore facto apud ymagines apostolorum IIII flor. gelt.
- Nov. Mgr. Johannes pictor de Herenthals pro pictura tabule in choro et deauracione et reparacione apostolorum et aliis LXXIJ flor. gelt.

(4) 1403. Mart. Nouten famulo magistri Johannis pictoris de Herentals IJ flor. gelt.
1414. Nov. Nout pictori cum socio pro factura tabule in tresaria et reparacione ymaginum. X cor. aur.
1416. Jun. It. Nout pictori pro factura pannorum ante altaria. IIJ cor. aur.
1419. May. Nout pictori, IIJ cor. aur.

(5) 1408. Octob. Magistro Franconi de Mechellinia pro innovacione coronacionis ante Januam aquilonarem ecclesie. IIIJ cor. franc.
1412. Sept. Magistro Franconi de Mechell. pro dealbacione ymaginum situatorum in tabula superioris altaris. VII cor. franc.

(6) 1415. Oct. Mgro Johanni pictori de Antwerpia, LIIIJ botdrag.
- It. Arnoldo pictori pro dietis suis. - Quinque cor. leves.
1417. April. It. uni pictori de Trajecto I cor. aur.
1424. Nov. Mgro Johanni pictori. IIJ cor. aur.

(1) 1415. Jan. pro quadam ymagine gloriosissime virg. Marie Antwerpie empta. X cor. aur. et VIJ botdrag.
1417. Jul. pro factura IIIJ ymaginum in nova camera sub dormitorio. XII flor. ren.

kronen voor een beeld dat hij te maken heeft[2]. Nicolaus, een Brusselsch beeldhouwer, beitelt in 1436 verscheidene beelden en een Laatste Avondmaal voor het tabernakel[3]. In datzelfde jaar was meester Albertus werkzaam aan een nieuw orgel, dat meester Hendrik schilder van Diest, kleurde en vergulde[4].

Glasramen werden er geplaatst in het koorken van den H. Nicolaus in 1430, in de kapel van O.-L.-V. in 1431, en in het Sint-Janskoorken in 1435. Overigens niet alleen de kerk is met geschilderde ramen versierd, men vindt er ook in andere plaatsen van het klooster, als bij voorbeeld in het kapittel, waar men onder andere de voorstelling van Maria's geboorte en kindsheid aantreft[5].

In 1434 en in 1445 ontmoeten wij nog ongenoemde schilders van Herenthals[6].

Sinds den dood van Diederik van Haren, in 1447, moest de abdij zich keer op keer ontzaggelijke kosten getroosten om de vrije verkiezing harer abten te handhaven en de plaag der zoogezegde commandatarissen, die de plaats der reguliere prelaten wilden innemen, af te weren, en het is opmerkenswaardig dat juist met dat tijdstip schier alle kunstwerken ophouden, om eerst rond 1475 hernomen te worden.

In 1475 wordt het tafereel der HH. Dimphna en Lucia gemaakt, waar wij te voren reeds van gewaagden[7]; een beeld-

(2) 1422. May. Pro una ymagine lapidea Beate Virg. I cor. IX pl.
- Oct. Uni mgro de Bruxella pro ymagine facienda. IIIJ cor. aur.

(3) 1436. Apr. pro lapidibus Bruxelle emptis pro armario sacramenti. XXXV s.
- Nov. Mgro Nicolao sculptori de Bruxella de ymaginibus et cena Domini circa sacramentum ac aliis s. de sancto Augustino. X petr. et VI scut. phi.

(4) Maij Mgro Alberto organiste pro pellibus ac aliis pro organis Antwerpie emptis. VIII scut. Brab.

- Nov. Mgro Alberto de factura organorum. XLV petr. aur.

- Mgro Henrico pictori in Diest pro auripigmento x^{C} simplex argentum IIII^{C} lb. aur. pictura organorum ac aliis. VI riars XXIII scut. phs III st. valent VII lb. XXI st. IIII d.

(5) 1430 Nov. pro 1 vitro in choro sancti Nicolai. XXVI st.
- 1431 April. de vitris positis in Cappella beate Marie. XV st. III d.
- 1435. Nov. pro II vitris positis in choro sancti Johannis Bapt. II lb. XVIII s. X d.
- 1417. Aug. pro vitro posito in sinistro latere capituli in quo continetur nativitas et infancia gloriosissime virg. Marie. XV cor. aur.
- Pro vitro posito in opposito janue capituli. IIIJ cor. aur. et V scut.

(6) 1434 Aug. Uni pictori de Herenthals. I flor.
- 1445 Oct. It. pictor in Herent. de mensa domini, janua porte ac aliis in ecclesia. XVIII s. gr.

(7) Zie de *Vlaamsche School* 1882, blz. 126.

snijder van Herenthals beitelt in 1477 een Sinte-Barbara- en een Sinte-Catharinabeeld en het jaar daarop een Sint-Nicolaus met twee kapiteeltjes[1]. Behalve de vermelding daarvan in de rekeningboeken, ontdekten wij desaangaande nog twee losse briefjes van den volgenden inhoud: 'Die beelsneder tot Herenthals heeft ontfaan op twee niewe beelde S. Katharina en Barbara XLIII st., noch ontfaan van mij selve LII st. It. noch heeft hij van mijnh. Wernaar ontfaan XXX st. et totum.' - 'It. ik heb gemaect een convencee metten beelsnijder van Herenthals dat is te weten hij sal maghen een beelde van Sinter Claes ende dair toe noch IJ capiteelkens voir V peeters, oft eest dat saken dat hij dair aen meer verdijnt so sal men hem gheven tot V rynsgulden also waer als men hem toe seet.'

In November 1478 wordt het Sint-Nicolauskoorken geschilderd door Joannes Boven, die ook in den kleinen kloosterpand drie beeltenissen vervaardigde, namelijk van den vorst Karelden-Stoute, van Maria, diens dochter, en van Maximiliaan, Maria's echtgenoot; een jaar daarna maakt de stoffeerder Petrus een kruisbeeld op doek en het groot tafereel van het hoogaltaar wordt verguld. Het daaraan verbruikte goud beloopt tot de som van 80 rijnsgulden 3 st.[2].

In December 1480 vinden wij een tafereel aangeteekend van 7 voet breedte, ten prijze van 72 rijnsgulden te Brussel aangekocht, en in Januari daaropvolgend de afbeelding van het Lijden des Zaligmakers in negen tafereelen op doek, en drie andere schilderijen, waarvan eene Maria's hemelvaart, eene andere de H. Maagd met het goddelijk kind vertoont. Omtrent hetzelfde tijdstip wordt er melding gemaakt van eene afbeelding van den Zaligmaker met zijne moeder en met Veronica[3]; eene kleine verandering wordt aan het altaargestoelte of *presbyterium* toegebracht en een Hubertusbeeld in eene kroon geplaatst; het Sinte-Catharina-altaar krijgt in Juni 1482 een tafereel van de Drie Koningen[4].

De lijst der schilderwerken door Gozewijn Van der Weyden sinds 1499 uitgevoerd, hebben wij vroeger al opgemaakt[1]. Het koorken van O.-L.-Vrouw werd in 1500 van een hek voorzien, en volgens eene aanteekening van Heylen werd in 1504 een nieuw gestoelte geplaatst in het koor[2]. Een Sint-Antoniusbeeld, te Mechelen

(1) 1477 Febr. It. pro den beelsneyder van twee beelde S. Barbare en Katarine. V Renen.
- 1478 Marc. p. ymaginis sancti Nycholai cum II capitellis. V petr.

(2) 1478 Nov. Johanni Boven de factura trium ymaginum in parvo nostro ambitu. It. de figura principis Karoli. Marie filie ejus et Maximiliani ejus mariti et de choro sancti Nycholai pro vermiculatione. VI Ren.
1479 Nov. Petrus vermiculator de uno crucifixo in uno panno faciendo. V Ren. XV 1/2 st.
- It. pro auro posito in deauracione totius magne tabule. LXXX Ren. IIJ st.
- It. pro mercede vermiculatorum ad deaurandam mediam partem ipsius tabule. XXX Ren. XIIJ st.

(3) 1480 Dec. It. pro una.... tabula latitudinis VII pedum bene ornata et Bruxell. empta LXXII Ren.

1481. Jan. pro una passione Jeshu X^{i} depicta in IX pannis cum tribus adhuc aliis tabulis bene factis, s. in q. continetur IIJ status (?) in una. in alia continetur assumpcio beate Marie Vg. et in 3^{a} continetur ymago beate Vg. cum puero Ihu ad medietatem (?) corporis III^{c} XXX Ren.
- Jun. pro ligatura unius tabule in qua habetur ymago X^{i} et ejus matris cum Feronica. XX st.

(4) - Jan. pro reformacione presbiterii in choro. VI Ren.
1481 Marc. de uno sancto Huberto posito in una corona. V Renen.
1482 Jun. pro una tabula de figura III regum stante super altare beate Katarina Vg. LXXVIII Ren.

(1) Zie de *Vlaamsche school*, 1882. blz. 125.

(2) 1500. Jan. Egidio scrinifici de cancellis et aliis factis in choro beate Marie. XI Ren.
1504. Sedes factae in choro.

gebeiteld, wordt daar ook geschilderd in 1506[3]. Wij hebben reeds kennis gemaakt met de legende van S. Anna door Joannes geschilderd in 1513[4]; een tafereel met luiken de Drie Koningen verbeeldend wordt aangekocht in 1516[5]; in 1522 koopt men van eenen Italiaanschen meester, met name Andreas, een Salvators- en een O.-L.-V.-beeld, en in 1525 stoffeert Maria van Balen een Sint-Adrianusbeeld[6].

Wij eindigen ons overzicht met eene verbetering aan een schrijven van vroeger. De parochiekerk van Tongerloo bezit thans nog een oud O.-L.-V.-beeld, dat naar zijnen vorm van de dertiende of veertiende eeuw schijnt te dagteekenen. Voordezen in de abdijkerk bewaard en vereerd, werd het in 1649 naar de parochiekerk overgedragen. Bij het sluiten eener verhandeling daarover, schreven wij als volgt: 'Is het onmogelijk met zekerheid een bepaald tijdstip voor den oorsprong van het beeld aan te wijzen, nog minder is het mogelijk den naam van den kunstenaar, die het vervaardigde, aan het licht te brengen. Nochtans willen wij eenen tot hiertoe ongekenden kunstenaarsnaam der vergetelheid ontrukken; er is ten minste mogelijkheid dat hij de maker van het beeld zij; en zeker toch was hij met den beitel een dienaar van Maria, en verdient derhalve niet geheel vergeten te blijven. In een *Necrologium* of Doodenboek der abdij. omtrent het midden der XIVe eeuw geschreven, staat op 31 Augustus vermeld: Simon de Netenis, priester en kanunnik dezer abdij, kunstenaar beeldhouwer, die de Vreugden der H. Maagd Maria vervaardigde (*Pridie Kal. Sept. Fris Symonis de Netenis sac. et Can. hue. eccle gaudiorum Ste Marie artificis et scptoris*)[7].' Zooals men ziet, wij vertolkten het verkorte *scptoris* door *sculptoris*, beeldhouwer. Oud-schriftkenners, voor welke wij gaarne het hoofd buigen, beweren daarentegen dat men lezen moet: *scriptoris*, schrijver, zoodat onze Simon niet een beeldhouwer, maar een kunstschrijver zou geweest zijn. Wat daar nu ook van zij, het werk moest wel merkwaardig zijn om in het doodenboek, in zijne lofspraken uiterst matig, eene bijzondere melding te verdienen. En is er werkelijk spraak van een boekwerk, wij zouden straks genegen zijn in de 'Vreugden van O.-L.-V.' een eigen opstel van hem te vermoeden.

(Wordt voortgezet.)

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

(3) 1506. April. Cuidam de Mechlinia pro ymagine S. Antho. - It. Cuidam ibidem pro pictura dicte ymaginis. III Ren.

(4) Zie de *Vlaamsche school*, 1882, blz. 97.

(5) 1516. Jul. pro 1 tabula trium regum cum hostiis. XII Ren.

(6) 1522. Aug. Mgro Andree Italo pro ymagine Vg. VI Ren. VI st.
- Oct. Mgro Andree Italico pro ymagine sancti salvatoris cum pictura.
1525 Mayus. Marie de Balen ad ymaginem sancti Adriani. XX st.

(7) *O.-L.-V. van Tongerloo. Maria-Almanak*, 1880.

32e Driejarige tentoonstelling van schoone kunsten te Gent.

Zaterdag 25 Augustus ten 2 ure had de opening plaats, in den *Casino*, door den heer voorzitter H. Rolin, oud-minister, in tegenwoordigheid van Z.M. den koning en den heer Rolin-Jaequemyns, minister van binnenlandsche zaken. De verzameling

HALLETOREN TE BRUGGE. TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN JULIE VERMORCKEN.

kunstwerken is zeer merkwaardigen het tentoonstellingsgebouw is wel de best geschikte kunsthalle die wij nog zagen; er werden niet minder dan 1422 kunstwerken ingezonden; zeer vele daarvan, waartusschen uitmuntende, zijn in de bovenzalen moeten geplaatst worden. Bezoekers verwaarloozen dus niet zich ook naar de bovenverdieping te begeven. Z.M. de koning bracht 2 uren in de tentoonstellingdoor en liet zich verscheidene kunstbeoefenaren voorstellen.

De besturende commissie is samengesteld uit de heeren H. Rolin, A. Wagener, F. Van der Haeghen, Ch. Boddaert, Ch. De Buck, S. De Smet de Lange, P. Voituron, Ad. Pauli, Th. Canneel en F. Scribe; de door tentoonstellers verkozen commissie van plaatsing uit de heeren P. Beaufaux en E. Claus voor Antwerpen; A. Serrure en Van den Kerckhove (Nelson) voor Brussel; J. Delvin en L. Tytgadt voor Gent; F. Nisen voor Luik.

Door het staatsbestuur waren afgevaardigd de heeren E. Leclercq, A. Cluysenaer, Th. Vinçotte en J.B. Van Moer, welke laatste vervangen werd door den heer Th. Canneel. De 15 uitgeloofde gouden eeremetalen werden toegewezen als volgt: *Antwerpen:* E. Farasijn. *Brussel:* F. Charlet, L. Herbo en C. Van Leemputte; *Gent:* C. De Cock, G. Van den Bos, G. Van Aise, J. Van Biesbroeck, K. De Kesel en L. Maeterlinck, schilders; I. Du Brucq, beeldhouwer. *Luik:* F. Namur. *Buitenland:* Ch. Giron, H. Gervez en A. Roll.

(Het leidt tot eenige opspraak, dat het grootste getal gouden eeremetalen aan Gentsche inzenders ten deele viel.)

Men is het vrij algemeen eens, om Girons *Twee zusters* als de merkwaardigste schilderij van de tentoonstelling te roemen. Zij is van reusachtige afmeting en vertoont een stuk van den Magdalenaboulevard, te Parijs, met eene bonte mengeling van prachtrijtuigen en menschen. In eene fraaie opene koets aanschouwt men eene jonge vrouw die door eene voorbijgaande vrouw uit de volksklasse nagewezen wordt. Met deze tegenstelling heeft de schilder, blijkens den titel van zijn stuk,

bedoeld, twee zusters voor te stellen, waarvan de eene den breeden weg der zonde bewandelt of liever berijdt en de andere over het meer hobbelig pad der deugd voortstrompelt. Zonder den titel, zou de juiste gedachte, die den schilder heeft bezield, uit de schilderij eigenlijk niet blijken. Afgescheiden daarvan, vormt het tafereel een inderdaad prachtig schilderwerk. De samenstelling zit voortreffelijk ineen en is vol leven en goed berekende beweging; de figuren zijn echt beelderig en naar de natuur weergegeven; de lucht welft zich zuiver en diep over het geheel heen en de achtergrond is teekenachtig gesloten door de Magdalenakerk, wier te felle bruine toon echter minder aangenaam werkt. Buitendien verdient ook de kleur te worden geroemd.

E. Farasijns *Antwerpsche Vischmarkt* behoort mede tot de kapitale stukken van de pronkzaal. Zouden er in de teekening ook enkele verbeteringen aan te brengen zijn, toch is de schilderij van zulken aard, dat wij niet kunnen nalaten, hier den welgemeenden wensch uit te spreken, haar het eigendom te zien worden van de stad Antwerpen. Werkelijk is 't met eene h a n d v a s t h e i d en eene scherpte van blik die hem tot eere strekken, dat de schilder de oude Antwerpsche vsichmijn op zijn doek heeft vereeuwigd. De wijze, waarop hij in zijn heel niet gemakkelijk werk is geslaagd vereert den kunstenaar des te meer, omdat hij zich aan een voor hem gansch ongewoon vak van schilderen waagde. M e n weet toch, dat de heer Farasijn zich tot hiertoe bij voorkeur en als het ware uitsluitend heeft gewijd aan het scheppen van keurige schilderijen uit de kinderwereld.

(Wordt voortgezet.)

Het lied van Brugge's beiaard.

In Brugge staat een reus,
Met eeuwen op zijn kruin;
Toch klinkt zijn lied nog hel,
Ver over veld en duin.

Daar roert hij weer zijn tong
Tot eigen maatgeluid...
Weet gij, wat of zijn groet,
Wat of zijn zang beduidt?

***

Daar was een tijd - dus bromt een klokke -
Dat Brugge rijk en machtig was,
De koningin der westersteden...
Zij voedde een edel, krachtig ras,
Bezield met kunst- en kennisliefde,
Met godsdienstzin en vrijheidszucht,
Zij voedde een volk, dat leven wilde,

Als vogels in het veld der lucht,
Als visschen in den schoot der zeeën;
Een volk, dat elken dwang verstiet,
En nooit zijn duur gekochte rechten
Lichtzinnig, lijdzaam krenken liet!

***

Die tijden zijn vervlogen!
- Dus vangt een anderen aan -
En geen van Brugges helden
Is ooit heropgestaan!

Die tijden zijn vervlogen,
Die grootheid is voorbij;
En Vlaandren draagt het schandmerk
Der lafste bastaardij!

De tijden zijn vervlogen;
En 's lands geschicht alleen
Noemt nog den naam der Klauwaarts,
Der helden van voorheen!

***

Al zijn ook die tijden van grootheid verzwonden,
- Dus klingelt een derde, zoo troostend als blij -
Toch flikkert bij wijlen een straaltje van hope,
Toch acht ik het uur der verlossing nabij?

Mag Brugge niet roemen op menigen kunstschat.
Trots eeuwen en rampen bewaard in heur schoot?
En wijst zij niet, moederlijk fier, op de zonen
Die jaren besteedden aan ieder kleinood?

Bereidt zij zich niet om de helden te vieren,
Die Vlaanderen hoedden voor schande en geweld?
Herdenkt zij niet jaarlijks den nacht van de Metten,
Den bloedigen kamp op het Groeninger veld?

En roept zij de zee niet terug naar heur haven,
En rijst heure Halle niet op als een baak?
En lokt zij de Besten des lands niet te zamen,
Om liedren te kweelen in Vlaanderens spraak?

***

Zoo zingen, één voor één,
De klokken, groot en kleên,
In Brugges grijzen toren,
En bij den lesten klank
Laat heel het spel één zang
Door wind en weder boren:
Zij welkom, broeders
van wijd en zijd,
Die nog aan Brugge

uw liefde wijdt!
Zijt welkom, dichters,
wier innig woord
Mij heeft begeesterd,
mij heeft bekoord!
Zijt welkom, denkers,
die mij het spoor
Hebt aangewezen
van macht en gloor!
Zijt welkom, strijders
voor recht en eer:
Straks viert heel Vlaanderen
zijn vrijheid weer!

THEODOOR SEVENS.

Kortrijk.

Kroniek.

Antwerpen. De bouwmeesters J.J. Winders en F. Van Dijk, naar wier plannen het nieuw Antwerpsch museum gaat worden gebouwd (zie blz. 70), zijn den 3n September met twee leden van het gemeentebestuur, de heeren Ev. Allewaert en L. De Winter, naar Dresden en Weenen vertrokken om de hoogte der zalen, de grootte der ramen enz., in de museums aldaar vergelijkender wijze te onderzoeken.

- De kunstkring *Wees u zelf* heeft op 18 Angustus zijn lidmaat den beeldhouwer F. Joris een feestmaal aangeboden, om hem eere te bewijzen ter gelegenheid van de inhuldiging van zijn welgelukt standbeeld van Hendrik Conscience. De dischkaart, geteekend door den kunstschilder E. Farasijn, geeft een goed denkbeeld van den optocht der maatschappijen voorbij het beeld van den grooten schrijver, op het Conscienceplein te Antwerpen. Wij geven op blz. 148 eenen afdruk van de teekening van den bekwamen schilder.

Gent. Bij Leliaert en Siffer is verschenen: *Onze insecten*, eene vertaling naar eene geestige voordracht in het Fransch van pater Victor Van Tricht, door Désiré Baetslé. Het fraaie, geestig en onderhoudend boekje, dat 148 bladzijden goeden druk bevat, kost slechts 50 centiemen. Wij vestigen er de bijzondere aandacht onzer lezers op.

- Door Leliaert en Siffer is uitgegeven: *Een luchtkasteel*, bekroond blijspel, van mej. Alberdingk Thijm, en *De eereprijs*, bekroond blijspel, door E. Casteel.

Brugge. In den prijskamp van den *Broederbond*, verwierven de lofdichten op Conscience van H. Ledeganck en Th. Sevens den 1en en 2en prijs. (Zie 1882, blz. 170.)

- Den 27n en 28n Augustus werden in deze stad prachtige toon- en letterkundige feesten gehouden, ingericht door het *Davidsfonds.* Het tijdschrift *Rond den Heerd* doet er in zijne aflevering van 2 September breedvoerig verslag over. Een prachtig gedicht, door den heer Theodoor Sevens, van Kortrijk, voorgedragen, deelen wij op hiernevens mede. Bij K. Van de Vijver Petyt was eene keurige wandelkaart voor Brugge gedrukt, waarop alle de feestschikkingen vermeld waren.

Namen. Op de tentoonstelling van schoone kunsten (zie blz. 107) werden door ingezetenen 38, voor de verloting 19 en voor het stedelijk museum 5 kunstgewrochten aangekocht van de volgende inzenders: mej. M. Allard, H. Arden, J.L. Bonet, A. Bourotte, J. Coomans, A. Dandoy, H. Dauriac, L. De la Haye, E. De Pratere, P. Fontaine, G. Genisson, L. Gérard, M. Hagemans, A. Hambresin, mej. L. Heger, A. Heymans, E. Hoeterick, R. Jacobs, H. Jochams, Ch. Kegeljan, A.

Madiol, J. Montigny, Morissens, G. Portielje, A. Ronner, A. Sembach, H. Sondermann, K. Soubre, L. Van der Straeten, J. Vankeirsbilck, T. Baron, R. Bauduin, I. Meyers, G. Bos, J. Carabain, F. Coosemans, A. Dandoy, Mev. Delvaux, Desenfans, mev. Godard-Meyer, E. Hoorickx, M. Marcette, mej. G. Meunier, Reinheimer, F. Ringel, J. Rosseels, H. Stacquet, Thirionet, Wettrens, A. Asselbergs, Hermans, F. Verheyden, A. Verwee.

- Den heer F. Marinus, oud-bestuurder van de academie van schoone kunsten (zie blz. 33), is bij koninklijk besluit van 18 Augustus het burgerkruis 1ste klasse verleend, voor de diensten die hij in zijne 50-jarige loopbaan heeft bewezen.

Buitenland.

's-Gravenhage. Op de jaarlijksche tentoonstelling der Hollandsche Teekenmaatschappij werden 36 waterverfschilderingen verkocht.

- De bekwame schilder Mari Ten Kate gaat eene omreis in Nederlandschen Indië doen, ten einde daarvan een panorama te schilderen voor de maatschappij van het panorama van het Bezuidenstrant te 's-Gravenhage.

Amsterdam. 27 Augustus verkocht een Amsterdamsch kunsthandelaar voor 3800 gl. een kleine zilveren gildebeker, met de gilde-medailles er aan hangende, voortkomstig van de bakkersgilde en dagteekenend van het jaar 1560; de zilverwaarde bedroeg slechts 225 gl.

Middelburg. In de nabijheid dezer stad, bij het uitdelven eener sloot, rond half Augustus, vond een landbouwer 21 goed bewaarde goudstukken, 17 Engelsche stukken van 1666 tot 1716, 3 Portugeesche van 1706 tot 1714 en 1 Fransch van 1695. Samen voor 250 gl. waarde.

Utrecht. Het *Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* heeft een programma van 19 prijsvragen uitgegeven, waarvan 6 betreffende *Natuur-* en *Geneeskunde;* de overige behooren tot het gebied van *Letterkunde, Wijsbegeerte* en *Geschiedenis.* Eene der bedoelde prijsvragen luidt als volgt: 'Welken invloed hebben enkele uitgewekenen uit de zuidelijke Nederlanden, die zich in de XVIe en het begin der XVIIe eeuw in onze noordelijke gewesten kwamen vestigen, op de beoefening van kunsten en wetenschappen en den bloei van handel en nijverheid uitgeoefend?' Het programma is op aanvraag verkrijgbaar bij den heer R.M. baron Van Lynden, secretaris van het genootschap, te Utrecht.

- In den gevel van het scheikundig laboratorium, in de Schalkwijksteeg, is een gedenksteen geplaatst met het volgend opschrift: '*Dr. G.J. Mulder, geboren* 27 *December* 1802, *gestorven* 18 *April* 1880, *wijdde in dit gebouw de beste jaren van zijn werkzaam leven aan geschiedkundig onderwijs en onderzoek. Donator H.O. anno* 1883.' (Zie onzen jaargg. 1880, blz. 66.)

- Volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant is bij de vergraving van 't stroomkanaal bij Oostermeer diep in den grond eene antieke bruine kruik gevonden, aan den bovenrand met 8 borstbeelden versierd, terwijl er buitendien wapenafbeeldingen, het jaartal 1586 en het volgende opschrift op voorkomen: PETER SVARTZENBVRCH VNDE MARGRET: VAN NECHTRSEM G: R: SIN HVSFRAV.

Leiden. De hoogleeraar Kern heeft zijne verzameling van een 25-tal Sanskrietsche handschriften, meerendeels nog onuitgegeven, aan de boekerij der Leidsche hoogeschool geschonken.

Zutphen. In den gevel van het huis waar de uitstekende natuurkundige Martinet heeft gewoond, in de Waterstraat, is een gedenksteen geplaatst met het opschrift: *J.F. Martinet*, 1725-1795.

Parijs. De gemeenteraad heeft den prefect der Seine gemachtigd de gronden in de Monge-straat, waarop het worstelpark (arena) van Lutetia gelegen was, voor rekening der stad Parijs aan te koopen, voor 1,200,000 fr. (Zie blz. 67.)

- Baron Arthur Rothschild, te Parijs, die eene der kostbaarste postzegelverzamelingen in Europa bezit, betaalde dezer dagen 5000 fr. voor 2 exemplaren van een postzegel, dat, tijdens het presidentschap van Lodewijk-Napoleon, bij wijze van proef gemaakt, doch eenige uren later weder vernietigd werd.

- Voor de herbouwing van de Sorbonne, te Parijs (zie onzen jaargg. 1882, blz. 84), is verkozen het ontwerp van den bouwmeester Renot (zie ook jaargg. 1882, blz. 68). Hij bekomt eenen prijs van 30,000 fr. en zal nog 40,000 fr. krijgen voor het maken van de bestekken en uitvoeringsteekeningen.

Nizza. Van 1 December 1883 tot 1 Mei 1884 zal in deze stad eene *internationale* tentoonstelling van voortbrengselen van landbouw, nijverheid en schoone kunsten

plaats hebben. De stukken liggen ter inzage op het ministerie van koophandel te Parijs. Aanvragen om toelating te richten aan den commissaris-generaal der tentoonstelling te Nizza.

Londen. Op eene boekverkooping, einde Juli te Londen gehouden, golden gedeelten der handschriften van Dickens' *Pickwick* en *Nicolaas Nickleby* 51 pond sterl.; het eerste deel van eene Latijnsche Schriftuur, gedrukt door Tust en Scheffer in 1462 (de eerste gedrukte Schriftuur met een jaartal), werd voor 30 pond verkocht; Lydgate's *Lyf of Our Ladye*, in verzen, gedrukt door den Engelschen Plantijn William Caxton (zie onzen jaargg. 1877, blz. 111), werd met 880 ponden sterl. betaald. Dit schijnt de hoogste prijs, die ooit voor een bij Caxton gedrukt boek besteed werd, met uitzondering van het prachtige exemplaar der *Historyes of Troya* (vroeger toebehoorende aan de gemalin van koning Eduard IV), dat 1060 pond opbracht.

- Voor den uitvinder van het lichtgas W. Murdock (1754 + 1839) zal aan de Theemskaai, te Londen, een standbeeld worden opgericht.

- Sedert het begin van Augustus is in de Agricultur Hall eene tentoonstelling ingericht van boekdrukkerswerkzaamheden en persen, papier en papierwerktuigen en alles wat op dit uitgebreide vak betrekking heeft. De schoone kunsten zijn vertegenwoordigd door eene uitgelezen verzameling houtsneden en platen.

- De hertog en de hertogin van Teck hebben een deel van hunne prachtmeubelen en schilderijen in openbare veiling gebracht, omdat zij, verhuizende, er geene plaats voor hadden in hunne nieuwe woning. Een portret van *Penelope, dochter van George, vierden graaf van Northampton*, door B. Van der Helst, werd verkocht voor 1590 pond sterl.

- Koningin Victoria heeft aan Matthew Arnold, ter erkenning van zijne letterkundige verdiensten, uit hare eigene kas eene jaarlijksche lijfrent van ruim 6000 fr. (250 pond sterl.) toegestaan.

- Een handelaar in oudheden uit Jeruzalem, Shapira geheeten, was in Londen aangekomen met een zeer zonderling handschrift, dat, naar zijn zeggen, in de IXe eeuw werd gemaakt en dus een 1000-tal jaren oud zou zijn. Het bestaat uit een aantal reepels morsig geitenvel, waarop in Phenicisch letterschrift, hoofdstukken uit het 5de boek van Mozes (Deuteronomium) zijn geschreven. Shapira vroeg voor dit handschrift niet minder dan 25 millioen franken (1 millioen pond sterling). De Fransche geleerde Clermont Ganneau, beroemd door zijne grondige bekendheid met de Oostersche talen en oudheden, heeft echter na onderzoek van het handschrift bekend gemaakt, dat er bedrog plaats heeft. Het zoogenoemd handschrift van 1000 jaren oud, zou nieuwbakken zijn; het daarvoor gebruikte geitenvel moet afgesneden zijn van eene joodsche wetsrol (Thora), die misschien wel gestolen werd uit eene synagoge en waaraan men met scheikundige middelen een overoud voorkomen zou gegeven hebben. (Te dezer gelegenheid wordt herinnerd, dat voornoemde Shapira eenige jaren geleden nagemaakt Moabitisch pottegoed trachtte te verkoopen aan de Duitsche regeering, welke poging tot afzetterij ook door de scherpzichtigheid van Clermont Ganneau mislukte.)

- Door de *United Kingdom Alliance* is een voorstel van wet ingediend, de sluiting van alle herbergen en tapperijen in Groot-Britannië beoogende.

- Volgens wordt gemeld is de Amerikaansche millionair Van der Bilt eigenaar geworden van de beroemde schilderijenverzameling van het Engelsche parlementslid Miles, van Leigh Court. Zij moet talrijke meesterwerken van Rafaël, Titiaan en Rubens bevatten. Men zegt, dat er ruim 3 millioen franken voor betaald werd.

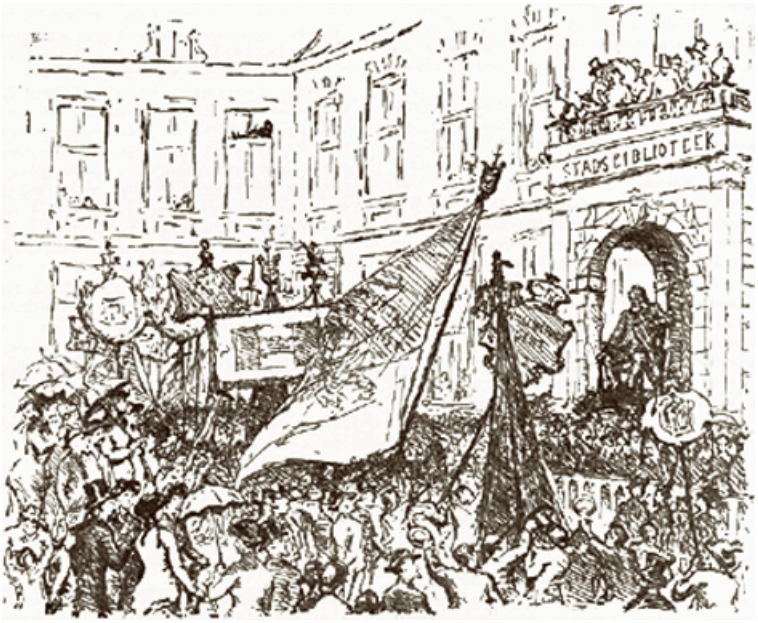

OPTOCHT DER MAATSCHAPPIJEN VOORBIJ HET BEELD VAN CONSCIENCE. (ZIE BLZ. 132.)
PHOTOZINCOGRAPHIE NAAR DE SCHETSTEEKENING VAN E. FARASIJN. (ZIE BLZ. 145.)

Queenstown. De reis tusschen deze stad en Nieuw-York is door de stoomboot *City of Rome* afgelegd in den ongeloofelijk korten tijd van 6 dagen 20 uren en 30 minuten.

Leipzig. Bij E.A. Seeman is de 1ste aflevering verschenen van een werk van Franz Ewerbeck, leeraar aan de polytechnische school te Aken, getiteld: *La renaissance en Belgique et en Hollande.* Zij handelt over de kunstgewrochten, die zich in de kerk te Breda bevinden. De prijs dezer aflevering is 4 mark. Wij vestigen de bijzondere aandacht van deskundigen en liefhebbers op het hier aangekondigde werk van professor Ewerbeck, hetwelk zeer belangrijk belooft te zullen worden. De 2e aflevering zal afbeeldingen uit de Antwerpsche Plantijnsche drukkerij bevatten.

- Bij A. Danz, te Leipzig, zal binnen eenige weken de zeldzaamste kopergravuur van Lucas Van Leyden (1494-1533): *De verstooting van Hagar*, in veiling komen. De Franschen noemen deze plaat ‘la grande Agar,’ omdat de meester hetzelfde onderwerp ook kleiner gegraveerd heeft. Volgens Sandrart bericht, werd, in 't midden der 17de eeuw, deze toen reeds zeldzame prent, door den Zweedschen gezant Spiring gekocht voor 500 gl., eene voor dien tijd groote som.

Halle a/ Saale. De gemeenteoverheid dezer Westfaalsche stad looft 6000 mark aan geldprijzen uit, voor het ontwerp van eenen schouwburg, die 425,000 mark van bouwen mag kosten. Ontwerpen in te zenden vóór 1 December 1883, des middags. (N.B. Aan het ministerie van buitenlandsche zaken, te Brussel, kan het programma van de prijsvraag worden geraadpleegd.)

Weenen. Te Underdöbling, bij Weenen, is een museum van postzegels geopend, waarin de meest verschillende en zeldzaamste exemplaren zijn tentoongesteld. Er is onder andere eene glazen kas, die eene waarde van 1 millioen franken aan postzegels bevat.

Rome. Z.H. paus Leo XIII heeft last gegeven om de bibliotheek en archieven van het Vaticaan te openen voor hen, die in het belang van geschiedkundige studiën, bronnen willen raadplegen en onuitgegevene stukken afschrijven.

- In de via di San Ignazio is bij de opgravingen eene prachtige krokodil van rood graniet gevonden, $1^{m}56$ lang. Het werk is zeer goed bewaard; alleen ontbreekt er een stukje van den staart en een gedeelte van de kaak.

Nieuw-York. Een Amerikaansch hoogleeraar in de aardrijkskunde, John F. Garll, zegt, dat de petroleumbronnen beginnen op te drogen, ten minste in de twee staten Pennsylvanië en Nieuw-York, waar, volgens onderzoekingen, binnen weinige jaren de vooorraad geheel uitgeput zou zijn. Deze voorzegging wordt van sommige zijden bepaald tegengesproken.

Dood van Hendrik Conscience.
(1812 + 1883.)

Wat sedert maanden als eene nakende, niet te keeren ramp angstig werd te gemoet gezien, heeft den 10^{n} September plaats gehad. Dien dag, des avonds ten half zes, is de schrijver van den *Leeuw van Vlaanderen* gestorven. Hij ontsliep, na een langen en pijnlijken doodstrijd, in het huis van het m u s e u m Wiertz, te Elsene, hetwelk hij sedert 1868 als bewaarder der staatsmuseums bewoonde(1).

De voldoening, om zijn eigen standbeeld te Antwerpen te komen zien, werd hem niet geschonken. Hij had evenwel nog de kracht om in het Gulden Boek der stad Antwerpen, hem door den heer stadsarchivaris P. Génard in zijne woning gebracht, de volgende aanteekening te schrijven achter het daarin voorkomend beknopt verslag van de inhuldiging van zijn standbeeld:

'*Ontvange deze bladzijde de uitdrukking mijner diepste dankbaarheid jegens het magistraat mijner geboortestad Antwerpen.*

Brussel, den 23 *Oogst* 1883.

Conscience.'

De familie heeft van het overlijden kennis gegeven in de volgende bewoordingen:

MM.,

Mevrouw HENDRIK **Conscience,** geboren MARIA **Peinen;** Mijnheer **G. Antheunis,** Mevrouw **G. Antheunis,** geboren MARIA **Conscience,** en hunne kinderen: HENDRIK, BERTHA en KAREL, vermelden u met de diepste droefheid, het zalig ontslapen van hunnen dierbaren echtgenoot, vader, schoonvader en grootvader

Hendrik CONSCIENCE

Bestuurder der Koninklijke Museums van Beeldende Kunsten;
Groot-Officier der Leopoldsorde, enz.;
Lid der Koninklijke Academie van België;

(1) Zie *de Vlaamsche School* 1868, blz. 144.

Eerelid der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde;
Doctor der Hoogeschool van Leuven, enz., enz.;
geboren te Antwerpen, den 3 December 1812, overleden te Elsene-Brussel, den 10 September 1883.
Bijeenkomst, Donderdag ten 10 ure, ten sterfhuize (Wiertzmuseum).

'HIJ IS TEN HEMEL WEDERGEKEERD!'

De lijkdienst zal plaats hebben, 13 dezer, ten 11 ure, in Sint-Bonifacius-kerk, Vredestraat, Elsene.
Elsene, den 11 *September* 1883.
Druk. X. Havermans.
De heer burgemeester van Antwerpen liet de volgende kennisgeving aanplakken in met rouwboorden afgezette gedrukte berichten op grijs papier:
'De Burgemeester van Antwerpen vervult een droeven plicht, met aan zijne medeburgers te laten weten, dat Antwerpen's beroemde zoon,

HENDRIK CONSCIENCE,

gisteren ten half zes 's namiddags, te Brussel overleden is.
'Antwerpen, 11 September 1883.
De Burgemeester,
'LEOPOLD DE WAEL.'
Een groot getal Antwerpsche maatschappijen gaven spoedshalve ook bij aangeplakte berichten kennis van het sterfgeval aan hare leden, onder uitnoodiging om den lijkdienst te gaan bijwonen.
De Antwerpsche gemeenteraad, hoogdringend daartoe opgeroepen, hield den 11^{den} September, ten 2 1/2 ure, eene buitengewone zitting, waarin werd beslist dat, met goedvinden van de weduwe, Hendrik Conscience ter aarde zou besteld worden op de begraafplaats van het Kiel, waar het gemeentebestuur een grafkelder voor hem en zijne familie zou laten maken; dat de overbrenging van het lijk naar de begraafplaats plechtstatig en op stadskosten zou geschieden; dat ondertusschen in al de kerken der stad meermalen over dood zou worden geluid; dat op den toren der hoofdkerk, op het stadhuis en aan al de stadsgebouwen de rouwvlag zou worden geheschen; dat alle kunst- en letterlievende kringen, maatschappijen en vereenigingen zouden uitgenoodigd worden om de begrafenis te komen bijwonen, die vastgesteld werd op Zondag, 16 September; dat de heeren leden van den gemeenteraad N.J. Cuperus, T.F. Markelbach, Aug. Michiels, J. Van Beers en J. Van Ryswyck het Antwerpsch gemeentebestuur bij de lijkplechtigheid te Elsene zouden vertegenwoordigen en dat voorts de heer burgemeester en de twee laatstgenoemde raadsleden gelast zouden zijn met het nemen van zulke maatregels en beschikkingen als voor de droevige plechtigheid te Antwerpen mochten worden vereischt.
Alle dagbladen in het land wijdden den overleden schrijver waardeerende artikels; vele dier opstellen waren in de bladen afgedrukt met rouwranden.
Hunnerzijds vertoefden onze dichters niet, om in krachtige taal de gevoelens uit te spreken, die gansch het volk bezielden. Als voorbeelden daarvan, vinden de volgende stukken hier eene plaats:

Lijkzang voor Conscience.

I.

Gestorven, gestorven, wie dooden weer leven,
Wie Vlaandren weer kracht en weer trots heeft gegeven...
Gesloten de mond nu, de geest nu gebluscht,
Die 't land als bezaaide met sprankels en vonken,
Den roem onzer vaadren ons weer heeft geschonken,
En de Hei tot een tuin schiep vol frischheid en lust...
Halletoren, Halletoren,
Laat nu Vlaandrens weeklacht hooren;

Hijsch half-top de Leeuwenvlag.
Kempenland, zijn uitverkoren,
Zij geen dorpje zóó verloren,
Of het klokje, dezen dag,
Kleppe: ‘Vlaandren, Vlaandren, ach!

II.

Nu dat oog is geloken, dat harte gebroken,
Nu, vrienden, nu wij op de Dood hem gewroken:
o, Dragen wij hem als een Koning naar 't graf!
Hij ruste in de hei op een duin, op een outer,
Of hoog bij zijn helden ten Groeninger kouter,
Gestrekt als een Heerscher met mantel en staf!
Halletoren, Halletoren,
Laat nu Vlaandrens weeklacht hooren;
Hijsch half-top de Leeuwenvlag.
Kempenland, zijn uitverkoren,
Zij geen dorpje zóó verloren,
Of zijn klokje, dezen dag,
Kleppe: ‘Vlaandren, Vlaandren, ach!’

JULIUS DE GEYTER.

Antwerpen, 11 *September* 1883.

Bij Conscience's dood.

Hoort gij die nare klachten klimmen,
Uit duizend borsten opgeweld,
Naar hooger sfeer, waar 't sterrenglimmen
Een sprankel van Gods almacht meldt:
- Schenk, God, in uwen schoot hem vrede,
Omglans zijn geest met wonderpracht,
Hij heeft op aard het reinste en mede
Het eerlijkst leven doorgebracht.

Ziet gij die scharen tranen plengen
Als stelping hunner zielesmart,
Hoort gij een volk die rouwklacht mengen
Aan de angstkreet van 't gebroken hart:
- De dood mocht niet zoo spoedig rennen,
Hem ons ontvoeren in haar rit.
Wie zal zijn bijstand ons ontwennen,
Al stoof de tijd zijn haren wit?

Wie zal ons gids, ons leidsman wezen,
Wie zal ons trots, ons luister zijn
En onzen stam als hij voordezen
Van vreemde smetten houden rein?
Wie zal der vadren eer nu staven,
En hunnen roem en hunne deugd,
Wie zal den geest der oudren laven,
En prikklen 't kunstgevoel der jeugd?

Wie! wie zal hem ons wedergeven
Den wijzen man, den grijzen held?
Het was ons roem, ons eer zijn leven,
Ons leven was zijn eereveld!
Rolt tranen, ploegt ons matte wangen,
En 't vlijmend heimwee van de ziel
Zal bij uw vloeien minder prangen,
Ja, stut den slag die op ons viel.

Hoort gij die bange en nare klachten
Nu stijgen opwaarts naar de lucht,
Dit jamren om een leed te smachten?
't Is gansch een volk dat weent en zucht!
En 't heeft nochtans geen vorst verloren,
Geen Mavors fiere volgeling
Die, op het veld, de faam deed gloren
Voor 't vaderland door vuur en kling.

Die zijnen naam door krijgsgeschetter
Onsterflijk tot den nazaat dreef
En door het lood en wapenkletter
De wet aan d'halve wereld schreef!
Neen 't is niet op het puin der steden,
Noch in het gruwbaar menschenbloed
Dat hij, door 't volk zoo aangebeden,
Getuigen gaf van macht en moed.

Het is op 't veld van kunst en lettren
Dat hij, door allen thans betreurd,
Van Noord tot Zuid den schreeuw deed klettren:
Mijn Vlaandren is heropgebeurd!
Zijn machtig woord was 't edel wapen,
Zijn pen, de scherp gevijlde spies,
Waarmee hij 't volk, de Vlaamsche knapen,
De vrijheidszucht in de adren blies.

Hij bracht van uit de vroegste tijden
De grootschheid van ons voorgeslacht
Hervoor, en toonde 't dapper strijden
Der vrijen tegen de overmacht;
Hij schreef, en alles werd herboren
Van uit de diepst vergeten eeuw,
En ieder las de Gulden Sporen
En riep voor Vlaanderen den Leeuw!

Hij zong en 't volk dat gretig luistert
Naar eigen zeden, eigen trant,
Lag aan zijn stemme vastgekluisterd
En leerde minnen 't vaderland.
Hij wilde Vlaanderen gewennen
Aan eigen waarde, aan eigen praal
En leerde een stam den rijkdom kennen
Van zijn vergeten moedertaal.

Voor hem wordt thans de rouw gedragen,
Zijn dood wondt elke Vlaamsche borst,
Voor hem is 't dat die drommen klagen:
Hij is niet meer der dichtren vorst.

En toch zijn naam zal immer leven
En tarten eenwen in 't verschiet;
In Vlaandrens goudboek blijft geschreven:
Conscience's werken sterven niet.

WILLEM VAN RYSWYCK.

Borgerhout, 11 *September* 1883.

Aan de nagedachtenis van H. Conscience.

C o n s c i e n c e is dood. - Alsof voor zulk een leven
De dood bestaan kon! Neen, zijn geest
Zal 't eindeloos gebied der toekomst overzweven
Zoolang een mensch gevoelt en leest.

C o n s c i e n c e is dood! Reeds mocht hij 't loon verwerven
De ware grootheid voorbereid.
Het eind van zulk een leven is geen sterven,
Maar de opgang naar de onsterfelijkheid.

C o n s c i e n c e is dood! - Maar neen: miljoenen monden,
In 't wee dat ons verpletterd heeft
Om 't onherstelbaar ongeluk verkonden
Europa door: 'C o n s c i e n c e leeft!'

En leven zal hij! De eeuwen mogen vluchten,
Geslachten vallen en ontstaan,
Zijn roem heeft van den gang der tijden niets te duchten:
C o n s c i e n c e 's naam zal niet vergaan!

K. BOGAERD.

Brussel, 12 *September* 1883.

Rouwkrans op het graf van Hendrik Conscience.

Een rouwkrep, zwart van nacht, heeft over Vlaandrens gouwen
In sombre katafalk zijn vleuglen uitgevouwen.
Het ijzig kil der dood beklemt de Vlaamsche borst...
Hij is, hij is niet meer, de groote dichtervorst;
Hij is, hij is niet meer, der weergeboorte vader
Van Vlaandrens letterkunst, die uit de borlende ader
Van geestdrift en van gloed, waarmeê hij was begaafd,
Ons volk eene eeuwe half gedrenkt heeft en gelaafd...
Op de ebbendonkre wiek stilzwijgend aangedreven,
Heeft de onverzetbre dood heure oppermacht geschreven
Op 't voorhoofd, waar 't genie zijn stempel had gedrukt;
Met de ijzren knokkelhand, waar al wat leeft voor bukt,
Heeft zij de wimpers zacht der oogen toegeschoven,
Die 't gouden zonnelicht opvingen van daar boven;
En met heur looden staf, zoo zwart gelijk de kool
En koud als 't eeuwig ijs, dat vast zit rond de pool,
Heeft zij het bloed verstold, dat stille stond en stropte
In 't hart, dat steeds zoo warm voor God en Vlaandren klopte.
Heur snijdende adem blies... De laatste reutel floot.
Weent, Vlaamsche zonen, weent!.. Hendrik Conscience is dood!
De geest, die 't machtig brein bezield had en bewogen,
Is uit zijn aardsche schulp klapwiekend opgevlogen
Tot in den schoot van God, die hem in 't leven riep,
Opdat hij 't Vlaamsche volk in nieuwe leest herschiep'
De Hemel nam de gaaf, die hij ons gunde, weder;
En over de aarde sleept de gouden zonnenveder,
Van hooger hand gezalfd. Doch wie, wie raapt ze uit 't zand
En scherpt ze tot den strijd voor God en Vaderland?
Voor God en Vaderland hebt gij uw pen versneden,
Conscience, voor uw volk gestreden en geleden;
En wat, in schijndood, reeds naar 't graf hiet weggesleurd,
Hebt gij in levenskracht tot natie opgebeurd.
In goddelijk muziek van klanken ongedwongen

Hebt gij den zoons den roem der vaadren vóorgezongen;
En 't luisterde en zweeg bij 't hooren van de taal,
Die orgelt op uw tong, gelijk de nachtegaal.
En spoedig zong een rei van jonge Filomelen,
Door 't geestverrukkend zoet betooverd van uw kweelen,
U helmend achterna, en Vlaand'ren spande 't oor,
Van zielsverbazing stom, voor 't vaderlandsche koor,
Zoo plotselings ontwaakt op d'ingeslapen akker
En zie! Het daagde in 't Oost...
Het Vlaamsche volk was wakker...
Want Snieders en De Laet, Van Ryswyck, Zetternam
En Gerrits stonden daar, het voorhoofd in de vlam,
Rond de uchtendzon geschaard, de zon van Taal en Kunste,
Die van heur dageraad, zoo kwistig mild in gunste,
Heur heldren stralenglans in volle bundels schoot
En over Vlaanderland heur stroom van klaarheid goot.
Dan, flonkerstar op star, hoe hel zij had geblonken,
Is, al te vroeg helaas, in avondkrep gezonken,
Eer 't uur der ruste sloeg; van 't glanzend starrenheer,
Dat kringlend rond uw zon, zich wiegelde op en neer
In 't gouden letterveld, staan enklen aan de transen
Nog in den vollen gloed der eerste kracht te glanzen,
Ofschoon voor hen alreeds ook de avond nader treedt,
Waarin hun zon zich borg in 't aschgrauw nevelkleed.
o God! Wordt dan opnieuw de Vlaamsche hemel duister?
Is 't nacht, is 't eeuwig nacht, na eenen dag van luister?
Of is in éénen man, die 't leven roeren deed,
Het zaad des levens dood, dat ge in zijn boezem smeet?
Neen! Neen! Als Rubens, aan het hoofd der kunstgenieën,
Voor wie het wereldrond in eerbied plooit de knieën,
Zijt gij, Conscience, een merk in Vlaanderen, een symbool,
Het hoofd, dat eeuwig leeft, van Vlaandrens lettrenschool,
Die, als zijn school van schilders, dwars door alle tijden
Heur luister schieten zal, dien vreemden haar benijden;
Die, waar ze een stond, in schijn, heur vlucht vertragen zag.
Heur krachten samentrekt, om splinternieuw een dag,
Een dag van louter licht en zonnegoud te baren,
Waarop de volken stom in zielsvervoering staren.
De Hemel geve 't zaad, dat gij hebt uitgespreid
In Vlaandrens vetten boôm, op tijd zijn vruchtbaarheid.
Hij houwe, uit éénen blok, ons mannen, denkerskoppen,
Die elk oneêl verbond met 't Gouden Kalf verschoppen;
Die de oorverdoofbre toorts van wetenschap en licht
Doen waaien op uw spoor vòòr 's werelds aangezicht.
Hij schenke Vlaanderland een rijken schat van zonen,
Die, onverbasterd, zich der vaadren weerdig toonen
In vromen godsdienstzin, in warmen burgermoed,
In al den adeldom van 't oude Vlaamsche bloed.
Gegroet, gij kampioen van Vlaandrens roem en grootheid.
Brandmerker onvermurwd van alle laag en snoodheid,
Gij schilder naar natuur van Vlaamsche trouw en deugd.
Met 't lichtpenseel gemaald van Vlaamsche jeugd en vreugd!
Al wat den dag mag zien, hebt ge aan den nacht ontwrongen,
Wat 't licht onweerdig was, in nacht teruggedrongen.
Gij hebt een eeuwe half, als Vlaandrens zon gestraald;
In stille majesteit zijt gij ter rust gedaald.
Hoed af! o Vlaandrens zoons! Voor de asschen van uw vader,
Die u heeft grootgezoogd aan zijn geopende ader,
Waaruit de levensstroom in u is voortgespat.

Wie heeft er, meer dan hij, ons Vlaandren lief gehad?

L. DE KONINCK.

Turnhout, 12 *September* 1883.

Van uit Brussel werd het volgende bericht, gedrukt op een met rouwbanden afgezet papier, door gansch België bij middel van de nieuwsbladen en aanplakking verspreid:

'*Nederlanders, broeders,*
Hendrik Conscience is niet meer!
Gestorven is een onzer grootste Dichters. België en Holland, de beide Nederlanden, die hij zoo lief had, die hij voor eeuwig verheerlijkte, moeten aan hunnen bemindsten zoon door hun hert bewijzen hoe hoog zij hunnen Nederlandschen dichter schatten, hoe diep zij den liefdevollen geest beminnen, die het

onsterfelijk gewrocht *De Leeuw van Vlaanderen* schiep en uitriep: “Gij, Vlaming, die het boek gelezen hebt, overweeg bij de roemrijke daden welke het bevat, wat Vlaanderen eertijds was - wat het nu is, - en nog meer wat het worden zal, indien gij de heilige voorbeelden uwer vaderen vergeet!”
Volk, toon thans door uwe aanwezigheid op de begrafenis dat zijn rein geweten in uw gemoed leven zal!
Het komiteit: Julius Hoste, *testament-uitvoerder,* Emanuel Hiel, George Eekhoud, Xavier Havermans.
Bijeenkomst: Donderdag ten sterfhuize (museum-Wiertz), 13 September, ten 10 's morgens.’

Z.M. de koning en Z.K.H. de graaf van Vlaanderen, hierin gevolgd door den minister van binnenlandsche zaken, zond aan mev. Conscience eenen brief van rouwbeklag. De familie Conscience werd schier overstelpt met bewijzen van deelneming in haar verlies, zoo vanwege landgenooten als uit het buitenland.

De gemeenteraad van Elsene, den 12^{n} September in buitengewone zitting vergaderd, besliste dat hij in stoet Conscience's begrafenis zou bijwonen, dat eene straat in de gemeente naar den schrijver zou worden genoemd en op de begrafenis een grond in eeuwigdurend gebruik kosteloos aan de familie zou worden afgestaan, als zij verkoos de ter-aardebestelling daar te laten geschieden.

Door den photograaf Geruzet werd het portret van den overledene getrokken, zooals hij lag op zijn eenvoudig ledikant, met een kruisbeeld op zijn verstijfd lichaam en eene tafel naast zich, waarop een glas stond, dat wijwater en een palmtak bevatte.

De hoogleeraar dr. Hauben, bijgestaan door de geneesheeren Duprez en Joux, is tot de schouwing en de balseming van het lijk overgegaan, hetwelk den 12^{n} September voor belangstellenden zichtbaar was gesteld, geplaatst op een praalbed, in de kleeding die de overledene bij zijne feestviering in 1881 droeg en versierd met een aantal ordeteekenen, waaronder dit van groot-officier der Leopoldsorde. Duizenden, uit alle standen der samenleving en uit alle oorden des lands, hebben gebruik gemaakt van de gelegenheid om Conscience voor de laatste maal op aarde te komen zien.

Ongetwijfeld zullen onze lezers met groote belangstelling kennis nemen van het volgende schrijven, hetwelk de dichter Leonard Buyst, die zich in de bijzondere vriendschap van den overledene mocht verheugen, ons uit Brussel heeft laten geworden:

Eenige levensbijzonderheden over Hendrik Conscience.

‘*Ja, ja, er is eene glansrijke star den hemel van België ontvallen; Vlaanderen mag zich met rouw omhullen.*’

Zoo schreef Conscience toen, negen jaren geleden, de betreurde Willem Demol te Marseille bijna plotseling gestorven was[(1)].

Doch nu, hoe noemen wij het onherstelbaar verlies, dat Vlaanderen, dat de geheele menschheid heeft ondergaan? Nu is niet slechts eene glansrijke star onzen kunsthemel ontvallen; nu is het de zon, die Vlaanderen uit den doodslaap had heropgewekt, en gedurende bijna vijftig volle jaren met haar weldadig licht den

(1) Zie *De Vlaamsche School* 1874, blz. 158.

Vlaamschen bodem koesterde en vruchtbaar maakte; nu is het onze eenige Conscience, dien wij voor immer hebben verloren....

Sedert een twaalftal jaren liet Conscience's gezondheid dikwijls veel te wenschen over; vooral het bijna gelijktijdig afsterven zijner twee zonen, Hildevert en Hendrik, in het begin des jaars 1869, was hem een schrikkelijken slag geweest, en had zijn anders kloek lichaamsgestel erg geschokt(1). Een paar maanden na die noodlottige gebeurtenis schreef hij ons onder andere:

'Ik heb sedert nieuwjaar zooveel smart doorstaan, en, na eene worsteling van zes weken, zulken slag door den dood mijner beide en eenige zonen ontvangen, dat ik nu nog gansch onbekwaam ben om aan iets anders te denken. Mijn gemoed is krank; op den tijd alleen hoop ik, om eenige verlichting in dezen ergen geestestoestand te bekomen....'

Een jaar later, in een anderen zijner brieven, drukt hij zich uit als volgt:

'Ik ben wel vijf weken ziek geweest van eene soort van hersenontsteltenis. Nu begint het weder allengs te slijten.'

En zoo was thans de geliefde schrijver telken jare gedurende min of meer langen tijd krank(2): in 1875 verbleef hij om der wille zijner gezondheid maandenlang te Blankenberghe; later begaf hij zich meermaals op reis, om, bij het zeestrand of op het Ardennengebergte, genezing te zoeken.

Intusschentijd bleef nog immer zijn hart bloeden over het verlies zijner twee kinderen, en, als vreesde hij zijne smart te verzwaren, vermeed hij zorgvuldig zijne dierbare afgestorvenen te vernoemen: gedurende vijf jaren (1874-79) dat wij bijna dagelijks hem mochten zien en spreken, hoorden wij van hem niet eenmaal hunne namen: zij bleven in zijn hart begraven.

Echter liet de Hemel hem niet geheel troosteloos: zijn eenig overblijvend kind, Maria, was met den gemoedelijken dichter G. Antheunis in het huwelijk getreden; opvolgenlijk sproten uit die echtverbintenis de kinderen Hendrik, Bertha en Karel Antheunis. Teeder, hartstochtelijk beminde Conscience nu zijne kleinkinderen; reeds op zevenjarigen leeftijd was de oudste, Hendrik, hem een bijna onafscheidbaren makker, die grootvader menigmaal, zelfs bij tamelijk verre reizen, mocht vergezellen.

Inmiddels vond de volksgeliefde schrijver ook den tijd

(1) Zie *De Vlaamsche School* 1869, blz. 16 en 24. Hildevert overleed te Dixmude den 29^{n} Januari en Hendrik te Brussel den 2^{n} Februari 1869.

(2) Wij voegen hier een getuigschrift bij:
'Brussel den 10 Januari 1875.
Vriend Van Spilbeeck,
Ik weet aan uwe levensbeschrijving van onzen betreurden meester Wappers niets te wijzigen noch te verbeteren. Zij is naar waarheid en met liefde voor de duurbare nagedachtenis geschreven.
In alle geval zou ik nu mij niet ernstig met zulken gewichtigen arbeid kunnen bezig houden; ik ben ziek sedert meer dan drie maanden en moet alle letterkundige werkzaamheid schuwen.

Ik druk u wel vriendelijk de hand
onscience.'

tot het uitgeven van talrijke verhalen, die volstrekt niet van krankheid of vermoeienis getuigden. De vijf en twintig boekdeelen, sedert 1870 van hem verschenen, zijn daar als zoovele bewijzen van zijnen werkzamen geest, en van zijn immer jeugdig talent.

Vóór enkele jaren drukten wij hem onze bewondering uit, omdat hij, niettegenstaande zijnen hoogen ouderdom, voortdurend zooveel kunstgloed en bezieling in zijne schriften wist te leggen. Hij antwoordde:

'Dit valt mij ook niet zoo gemakkelijk als vroeger; ik weet bij ondervinding tot welken graad ik mij moet opwinden, om iets te kunnen voortbrengen, dat betrekkelijk goed zij.'

Eene andere maal deelde hij ons mede, hoe hij het aanlegde, om tot het noodige punt van begeestering te geraken; hij sprak nagenoeg in dezer voege:

> 'Wanneer ik een onderwerp goed vast heb, en al de lijnen van mijn plan getrokken zijn, ga ik naar mijne werkkamer; ik leg het hoofd in de handen en sluit de oogen, opdat niets van buiten mij in mijne overpeinzingen zou storen; ik zit daar zoo urenlang om mij met mijne helden te vereenzelvigen, en slechts wanneer ik ze voor mijne oogen zie optreden, leven en handelen, wanneer ik hunne zuchten of vreugdekreten meen te hooren en hunne gesprekken te verstaan, dan eerst begin ik te schrijven; dan gaat alles zonder moeite vooruit; de juist gekozen woorden en de meest natuurlijke volzinnen vloeien als van zelven uit de pen. En zoo handel ik voor elk hoofdstuk afzonderlijk.'

Eene andere maal verklaarde hij:

> 'Men kan onder het schrijven zeer goed afmeten of een werk al of niet zal bevallen: blijft de dichter koud, dan moet het geschrevene den lezer onverschillig laten; doch is hij begeesterd, brandt hem het hoofd, stralen zijne oogen en vallen onder het schrijven soms tranen op het papier, dan voorzeker zal zijn werk veel indruk maken.'

Doch genoeg aanhalingen. Voeg en wij erbij dat Conscience geene moeite spaarde om zijne werken zooveel mogelijk te volmaken: meermalen, hetzij alleen, hetzij in tegenwoordigheid zijner echtgenoote en zijner dochter, en, bij uitzondering, van den eenen of anderen zijner beste vrienden, las hij ze luidop, om te hooren of alles welluidend klonk, of er geene harde, moeilijk uit te spreken volzinnen in voorkwamen; drie- of viermaal werden ze opnieuw, eigenhandig door den meester afgeschreven, en telkens wist hij het eene of andere er aan te verbeteren; dan legde hij ze dikwijls jaren ter zijde, vooraleer ze zijnen uitgever toe te vertrouwen.

De voorloopige studiën en het later overzien en verbeteren niet medegerekend, was, voor den meester, een boek schrijven van een paar honderd bladzijden in gewoon Engelsch formaat, een werk van vier of vijf weken.

Ook legde hij er zich dan met hart en ziel op toe. Des morgens te 4 uren was hij meestal uit het bed; hij ging naar zijne kamer, bleef daar tot laat in den avond, en gunde zich nauwelijks den tijd, een paar malen beneden te komen, om eenig voedsel te nuttigen.

Slechts toen hij een ander hoofdstuk moest beginnen, kwam hij soms een half uurtje in den tuin rondslenteren, doch meestal sprakeloos, bijna als een slaapwandelaar.

En dan terug naar zijn studeervertrek.

Was eens eene nieuwe schepping voltooid, dan werd hij weder spraakzaam en gezellig; gewoonlijk ging hij dan voor eenige dagen op reis, om, zooals hij zich uitdrukte ‘den schrijver van zijn lijf te schudden;’ bij zijne terugkomst was hij veelal in zijnen tuin, en hij besteedde somtijds halve dagen aan planten en zaaien, en aan het verzorgen van bloemen en groenten.

Maar het gebeurde, ofschoon zelden, dat hij door ziekte gedwongen werd een boek onvoltooid ter zijde te leggen; dit vooral viel hem pijnlijk; dan snakte hij naar eene spoedige genezing, om het begonnen werk te kunnen voleinden.

In den loop van 1880 en 1881 scheen bepaald de staat zijner gezondheid te verbeteren; wel was hij ongeveer eene maand bedlegerig, doch deze maal ten gevolge van eenen ergen val in zijne werkkamer, waarbij hij zich de zijde op een hoekig meubelstuk zeer ernstig bezeerde. Weldra echter was hij daarvan volkomen hersteld, en zijne talrijke vrienden koesterden de hoop, hem nog vele jaren te mogen behouden.

Zijn oude vriend en medestrijder in het Vlaamsche kamp de heer Eugeen Stroobant was de vertolker der wenschen van geheel een volk, toen hij, tijdens het heugelijke Consciencefeest van den 25^{n} September 1881, zoo oprecht uit het hart den gevierde toesprak:

> ‘Gode zij dank!
> ‘Die onvermoeibare werkzaamheid is niet verlamd; die rijke bron is niet uitgeput!
> ‘Neen! Immer kloek en helder is uw geest, - steeds jong en mild is uw hart gebleven!
> ‘En uw honderdste boekdeel, uw *Geld en Adel* schittert naast uwe vorige meesterstukken, als een der schoonste, misschien wel het schoonste van alle!
> ‘Moge de Hemel nog lange jaren U de kracht verleenen om uw heerlijk en weldoende werk voort te zetten; - en nog eene nieuwe reeks meesterstukken te scheppen!
> ‘Moge God den wensch verhooren, hier uit duizende Vlaamsche zielen opgestegen, - den wensch, die alle jubelzangen van dit feest zal overheerschen, als de zuiverste uitdrukking van geestdrift en vurige genegenheid; - dien wensch zoo eenvoudig, zoo oprecht en, o! zoo diep gevoeld, die mij als een gebed van de lippen vloeit: ‘Lang leve Conscience!’

En onze beroemde dichter, Jan Van Beers, vertolkte in andere woorden nagenoeg dezelfde gedachte; in begeesterde taal sprak hij toen in Brussels Beurspaleis:

‘Conscience! zij het U gegeven, vóór gij dit scheppend hoofd voor goed ter ruste legt, den eindelijken, onbetwisten, vollen triomf te mogen aanschouwen der Vlaamsche zaak.

Dit zij uw loon!

Leve het Vlaamsch in Vlaanderen!

Leve Hendrik Conscience!’

Hartelijke wenschen! zoete hoop, eilaas, zoo spoedig en voor altijd verzwonden!

Pas eenige maanden later begon hij, de onvermoeibare werker, een nieuw boek in twee deelen, *De Duivel* genaamd, te schrijven.[1]

(1) Zie *De Vlaamsche School* van 1882, blz. 121.

Maar ach! hij zou dit werk niet voltooien! Nauwelijks was hij daarmede tot op de helft gevorderd, of andermaal gevoelde hij de nadering der gevreesde maagkwaal, die hem niet meer zou loslaten, vooraleer haar slachtoffer was bezweken.

Hopende door verandering van lucht en beweging zich te herstellen, vertrok hij voor een achttal dagen naar Rochefort, doch hij vond daarbij geen baat, integendeel.

Eenige dagen later gingen wij hem bezoeken; hij klaagde over maagpijn, slechten eetlust en slapeloosheid. Den volgenden dag, na een uitstapje met zijn kleinzoon Hendrik, kwam hij te zes uren des avonds te huis, en - eene hevige bloedspuwing strekte hem voorgoed op het ziekbed neder.

Weken lang verkeerde hij dan in doodsgevaar; zijn ijzeren lichaam overwon dit nogmaals: er kwam beternis, en na een paar maanden kon hij weder korte wandelingen doen.

Met welke vreugd werd dit goede nieuws (in Juni 1882) geheel het land door begroet! Hoe gelukkig waren de Vlamingen het aan vrienden en kennissen te mogen mededeelen!

Ach, de beternis hield geen stand; weldra moest hij die geliefde uitstapjes vaarwel zeggen en zich bepalen bij eene wandeling van enkele minuten in zijnen tuin; en er kwamen dagen, zelfs weken dat hem daartoe de macht ontbrak.

Menigmaal, toen hij zijn treurigen toestand overwoog en daarbij dacht aan het boek dat hij half afgewerkt had laten liggen, sprak hij met een zucht tot zijne brave echtgenoote: ‘Zal ik dan mijn armen *Duivel* niet kunnen voltooien!’

Zoo, met afwisseling van beternis en verergering, kwam de lente van 1883.

In het hart van den kranke rees de zucht weer op, die hem telken jare naar buiten lokte; nu sprak hij van eene landelijke woning in huur te nemen; daar zou h gaan planten, zaaien en in het gras nederliggen; de frissche veldlucht zou hem goed doen. Andere malen wilde hij naar eene badplaats, naar het Zuiden heen.

Al die ontwerpen moest hij echter opgeven: hij was zoo zwak en vermagerd; zijne wangen waren ingevallen, zijne krachten uitgeput.... Alles wat hij kon, was bijwijlen nog een poosje in zijnen tuin rondsukkelen, en dan roerloos, krachteloos, met het hoofd op een kussen daar nederliggen, uren achtereen.

Na eenige maanden kwam hij echter allengskens aan de beterhand: bij gunstig weder zat hij nu gansche dagen in den lommerijken tuin bij zijne geliefde bloemen, en verslonden in de beschouwing der natuur, in wier geheimen hij zoo diep was doorgedrongen.

Gedurende verscheidene weken vertelde men onder elkander met van vreugde stralende oogen dat Conscience weldra geheel zou hersteld zijn, dat hij reeds sprak van eerlang zijn begonnen boek te voltooien. Velen zijner vrienden, die zich vroeger meermalen te vergeefs lieten aanmelden, kon hij nu reeds ontvangen en er mede spreken.

Zoo naderde de dag waarop zijn bronzen standbeeld, het werk van den begaafden beeldhouwer F. Joris, te Antwerpen zou worden ingehuldigd, en men hoopte Conscience die plechtigheid te zien bijwonen.

Maar neen, hij heeft het niet mogen aanschouwen, dit heerlijk beeld, zoo vol ziel en uitdrukking, zoo wonderwel gelijkend aan den volksgeliefden schrijver!

En toch, de bedankingsbrief, door hem aan Antwerpens magistraat gezonden, bevestigde ons in de hoop op eene aanstaande volkomene genezing.

Eilaas! nogmaals werden wij wreed teleurgesteld.

Den 17n Augustus ontving hij den kunstsmid L. Wuyts, van Antwerpen(1), den 23e den Antwerpschen stadsarchivaris en den 30e het bezoek van den heer F. Joris, maar des avonds van denzelfden dag kreeg hij eenen nieuwen hevigen aanval zijner ziekte; dagelijks verergerde zijnen toestand, en reeds den 7n September was alle hoop verloren.

Drie dagen lang bleef hij nog lijden.

Maandag 10 September, voornoen, schenen blijde denkbeelden hem bijna onafgebroken voor den geest te zweven; meermaals speelde een zachte glimlach om zijne lippen.

Wilde hij wellicht berekenen hoelang hij nog te leven had, en tot hoeverre zijne oogen reeds waren verzwakt? Hoe het zij, hij vroeg zijn zakuurwerk, en vond nog de kracht om zijnen bril op te zetten; dan zag hij een oogenblik strak naar de kleine uurplaat en sprak met nog duidelijke stem: 'Half tien.'

Eenige minuten voor den middag begon de lange, pijnlijke doodstrijd: zijne hand rustte in de hand zijner geliefde dochter Maria, mevrouw Antheunis, die snikkend over zijn bed stond gebogen; de stervende zag haar stil weemoedig aan; hij poogde nog de hand op te heffen, als om de tranen van zijn kind te drogen; nog poogde hij de zijnen woorden van troost en onderwerping toe te fluisteren, doch zijne tong was reeds belemmerd en kon slechts onverstaanbare klanken voortbrengen.

Tot het laatste oogenblik behield hij zijne tegenwoordigheid van geest en hij kende nog al de hem omringende personen; slechts weinige minuten voor zijn afsterven deed hij nog eene lichte beweging om den heer Julius Hoste de hand te drukken.

Dan, na een doodstrijd van bijna zes uren, is de grootste onzer schrijvers, de beste der menschen overleden; nu, verlost van het aardsche lijden, is zijne schoone ziel ten Hemel opgevaren.

En wij... wij hebben onzen besten vriend, het vaderland heeft den roemrijksten zijner zonen verloren... Nu, ja, mag Vlaanderen en gansch het Dietsche land zich met rouw omhullen.

En toen wij, drie weken vroeger, hem een bezoek brachten, scheen hij geheel aan de betere zijde; toen was hij nog vol hoop en moed; toen sprak hij nog vol geestdrift over kunst en Vlaamsche belangen!

Wat was hij goed en edelmoedig! Hoevele bedroefden heeft

(1) Zie blz. 139.

hij niet getroost! Hoevele smarten werden door hem gelenigd! Hoe menigen beginneling heeft hij gesteund en aangemoedigd! Hoe menig jong talent mocht, dank aan hem, tot vollen wasdom komen!

En nu zullen wij hem nimmer op aarde weer aanschouwen; uit zijnen mond zullen wij geene wijsheidslessen meer vernemen, onze leidsman op de baan der kunst, onze goede meester is niet meer...

Ja, vloeit nu, tranen, vloeit! rolt neer op het graf waarin zijn lichaam thans ligt te slapen, den eeuwenlangen slaap!

Conscience is dood!

Doch zijn werk is onsterfelijk; zijn aandenken zal nimmer vergaan; eeuwig zal hij in het hart van zijn volk leven.

Onderwerpen wij ons aan de besluiten der Voorzienigheid, en zeggen wij met den dierbaren doode:

'*Staken wij onze klachten, bedwingen wij onze tranen. Wat kan toch de mensch in het aanschijn van den onverbiddelijken dood? Niets, niets, eilaas, dan het hoofd buigen en demoedig zuchten: God heeft het zoo gewild!*'

LEONARD BUYST.

***

Den 13^{n} September, des morgens ten 6 ure, werd de overledene gekist, in het bijwezen van zijne dochter en haren echtgenoot en den heer J. Hoste en dezes zuster mejuffrouw Elodie Hoste. In de van lood gemaakte kist, binnenwaarts met blauwe zijde bekleed, werd door mev. Antheunis ook een mandje witte rozen uitgestort. Nadat al de aanwezigen met een laatsten kus van den ontslapene hadden afscheid genomen, werd het deksel van de in eene prachtige eikenhouten kist gevatte looden kist dicht gemaakt. Bovenop de eikenhouten kist was een zilveren Christusbeeld op een gouden kruis aangebracht. Voorts was aan de rechter bovenzijde eene koperen plaat bevestigd met het opschrift: *Hendrik Conscience overleden te Elsene bij Brussel den* 10 *September* 1883.

In de kamer, die voor de tentoonstelling van het lijk had gediend, aan de linkerzijde in den gang van het sterfhuis, werd de doodkist opgesteld. Het vertrek was behangen met zwarte kleeden, voorzien van zilveren boorden. Achter de kist stond op een altaar, tusschen kandelaren met brandende kaarsen, een prachtig koperen kruisbeeld in ojivalen stijl. Op het baarkleed lagen de ordeteekenen van den overledene en een aantal kronen, terwijl buitendien de in 1881 den schrijver aangebodene kunststukken en lauweren met zwarte floersen omhuld, in het vertrek waren nedergelegd, hetwelk verlicht werd door een groot getal waskaarsen, die op zoogenoemde piramiden en lichtkronen brandden.

De menigte, die opgekomen was om den rouw te beklagen en de begrafenis bij te wonen was inderdaad ontelbaar te noemen.

Mev. Conscience, hare verwanten en eenige bijzondere vrienden van den huize bevonden zich in eene zaal over de lijkkamer.

De heer Chretien, kapitein van het regiment grenadiers, ordonnans-officier van den koning, bracht der familie Zijner Majesteits rouwbeklag over.

De heer Olin, minister van openbare werken, kwam namens het staatsbestuur.

Vóór het sterfhuis, in de Wiertz- en Remorqueurstraat, was post gevat door detachementen van de artillerie en de grenadiers, deze laatste met muziekkorps, onder bevel van den generaal-majoor Siersack. Er was ook een detachement van de pompiers van Brussel aanwezig.

In het sterfhuis werden de volgende redevoeringen uitgesproken:

Redevoering van den heer P. Willems.

Mijnheeren,
De Koninklijke Academie van België heeft mij de eervolle maar pijnlijke taak opgedragen in haren naam een laatst vaarwel te zeggen aan ons hoog geëerd en hoog betreurd medelid, Hendrik Conscience. Het is nu de gepaste tijd niet eene schets te geven van het reuzenwerk, door dien genialen man, na vijftigjarig zwoegen, volbracht, reuzenwerk, grootsch in zijn doel, grootsch in zijne middelen, grootsch in zijne gevolgen: Een volk, dat in de koude stilte des grafs lag bedolven, uit zijnen doodslaap opgewekt, met het levensvuur bezield, en er de mannelijke drift ingeboezemd tot het betrachten eener nieuwe toekomst, het roemrijk verleden waardig.
Ik wil hier slechts in korte woorden doen beseffen hoe groot, hoe aandoenlijk de slag is, welke de Koninklijke Academie heeft getroffen.
Hendrik Conscience werd tot briefwisselend lid der klasse der Letteren benoemd in 1867. Toen reeds was hij in 't volle bezit van zijnen roem. Vier en veertig werken, in zes en zestig deelen, hadden zijnen naam verspreid in al de gouwen van het Vlaamsche land, en lees- en leerlust opgewekt tot in de nederigste hutten van de verwijderdste gehuchten. *De Leeuw van Vlaanderen*, *Jacob van Artevelde*, *de Boerenkrijg*, hadden, met de verheerlijking onzer voorvaders, het nationaal Vlaamsch gevoelen, bijzonder bij de studeerende jeugd, ontstoken, terwijl zooveel andere aandoenlijke tafereelen, door eene harmonische verbinding van werkelijkheid en ideale voorstelling, de tegenwoordige zeden van het Vlaamsche volk schilderden, en in de gemoederen der lezers alle edele gevoelens des harten deden ontkiemen; tafereelen als *Wat eene Moeder lijden kan*, *Blinde Rosa*, *Rikketikketak*, *Bavo en Lieveken*, die parel, welke Conscience's menschlievendheid, zijne innige liefde jegens de werkende klasse zóó helder weerkaatst, en die in 1870 door de jury van den vijfjaarlijkschen prijs der Vlaamsche letterkunde werd bekroond. Maar, reeds vijftien jaren vroeger, in 1855, werden door bevoegde rechters de uitstekende hoedanigheden van den talentvollen schrijver erkend. Immers, de eerste jury, gelast met het toekennen van den vijfjaarlijkschen prijs, had aan Conscience den zegepalm uitgereikt. Zelfs hadden de vleugelen der faam den roem van zijnen naam reeds verre over de grenzen van ons land gedragen. In schier al de beschaafde talen werden zijne werken vertolkt en gretig gelezen.
Het was vereerend voor de Koninklijke Academie in haar midden een man te roepen, die het sieraad, de roem, de lieveling was van Vlaamsch-België. Alras verwierf Conscience niet alléén de achting, maar de innige en oprechte liefde van alle zijne medeleden.

Zóó edel was zijne ziel, zóó rondborstig zijn gemoed. Benoemd tot briefwisselend lid in 1867, werd hij reeds in 1869 tot werkend lid gekozen. Lid der commissie gelast met de uitgave der oude Vlaamsche werken, werd hij daarenboven sedert 1872 telken jare herkozen als afgevaardigde der klasse der Letteren, bij de financiëncommissie der Academie. In het jaar 1880 schonk hem de klasse der Letteren een nieuw bewijs van hoogachting, en benoemde hem tot bestuurder voor 1881. Al mijne medeleden herinneren zich met welken iever, met welk beleid, met welke minzaamheid hij onze vergaderingen bestuurde. Helaas, het was het laatste jaar waarin Conscience aan de werkzaamheden der Academie kon deel nemen.

In ditzelfde jaar, den 25^{n} September, had de groote betooging plaats van het Vlaamsche volk jegens Conscience, die betooging, die niet alléén den man vereerde ter wiens eere zij was ingericht, maar óók het volk dat ze inrichtte. Het was dan dat alle Vlamingen, hand in hand, één hart en ééne ziel, alle verschil van staatkundige of godsdienstige gevoelens aan banden leggende, hier in België's hoofdstad Conscience kwamen dank zeggen voor de groote, onwaardeerbare weldaden door den genialen schrijver aan de Vlaamsche zaak bewezen.

In de eerstvolgende zitting der klasse van Letteren, den 10^{n} October; vóór de lezing van het proces-verbaal, nam de heer A. Le Roy, onderbestuurder, het woord: ‘De klasse der Letteren, zoo sprak hij, kan niet onverschillig blijven bij de indrukwekkende hulde waarvan haar doorluchtige Bestuurder de held is geweest, den 25^{n} September laatstleden.

Onder de tegenwoordige Belgische schrijvers neemt Hendrik Conscience eene bijzondere plaats in. Niet één heeft zich meer vereenzelvigd met de natuur, het streven, den geest van ons Vlaamsch volk. Men kan zelfs zeggen dat zijne eigenaardigheid minder toe te schrijven is aan de taal, waarvan hij zich heeft bediend, dan aan de treffende waarheid, aan de oprechtheid zijner scheppingen. Van dààr de meer dan Europeesche roem zijner werken. Zij hebben de geduchte proef der vertalingen kunnen ondergaan, zonder hunnen oorspronkelijken smaak te verliezen.

Het is niet alléén de uitmuntende letterkundige dien wij vereeren, het is ook de reinheid van den roem dien hij verworven heeft. Zonder stelselmatigheid, zonder zich geweld aan te doen, op eene natuurlijke en bijna éénvoudige wijze, heeft Conscience, gedurende zijne gansche loopbaan, wier vruchtbaarheid verwondering baart, de zedelijkheid in de kunst weten te eerbiedigen. Men heeft zijne aandoenlijke verhalen rond den haard der huisgezinnen gelezen; men herleest ze er, en zal ze herlezen, en overal waar zijne werken zullen gelezen zijn, zullen zij goed gesticht hebben. Aan zulke zegepraal is geene andere gelijk. Wij kennen Conscience genoeg om te weten dat hij er fier op is, en te recht.

Ik stel voor, gelukwenschingen te stemmen aan den heer Hendrik Conscience, onzen volksschrijver.’

Dit voorstel werd met algemeene toejuichingen aangenomen.

En nochtans het was niet ten koste zijner dierbare overtuigingen dat de algemeene achting zijner medeleden hem ten deel viel. Overal en immer, waar het in de Academie de Vlaamsche belangen gold, was hij de eerste

op de bres, hardnekkig kampende, nimmer wijkende. In zijne academische werkzaamheden had het Vlaamsch immer de eereplaats.
In de plechtige zitting der klasse van Letteren van het jaar 1870 las Conscience de inleiding van de *Kerels van Vlaanderen;* wellicht was het de eerste keer dat in zulke zitting de Dietsche spraak weerklonk. In het jaarboek van 1873 leverde hij eene korte levensbeschrijving van zijn vriend en medelid, den wakkeren dr. Snellaert, en in de plechtige zitting van 1881, droeg hij, als bestuurder, eene prachtige redevoering voor over de geschiedenis en de strekkingen der Vlaamsche letterkunde. Een talrijk en uitgelezen publiek woonde de zitting bij. en bekrachtigde door zijne herhaalde toejuichingen de fiere woorden van den doorluchtigen schrijver, vooral wanneer de eerbiedwaardige grijsaard in korte en gespierde woorden zijne meening over de Vlaamsche zaak verklaarde:
'Het ideaal van het België der toekomst is, volgens ons, eene natie samengesteld uit twee broederlijk vereenigde rassen, waarvan elk, op het grondgebied door de natuur toegekend, gelijke rechten geniet in het gebruik der talen; uit twee rassen bezield met dezelfde gehechtheid aan die vrije instellingen en aan die verhevene Grondwet, welke ons toelieten ons zelve te herworden, en aan de wereld het voorbeeld te geven eener ontwikkeling in 't gebied des geestes, der staatkunde en der nijverheid, die ons de goedgunstige bewondering verzekert van alle volken.
Wij, Vlamingen, wij zijn nog zeer verre van onze taak volbracht te hebben; maar indien onze roemrijke voorouders ons hunne stoffelijke macht niet hebben kunnen overmaken, lieten zij ons ten minste hun onvermoeibaar geduld en hunne onoverwinnelijke taaiheid na.
Het is te zeggen, Mijnheeren, dat wij met dezelfde kracht en met dezelfde volharding de wedereisching zullen voortzetten der rechten van het Vlaamsche volk, tot dat ons ideaal van nationaal recht en van nationale gelijkheid zal bereikt zijn, al moest de volledige verwezenlijking er van slechts aan onze naneven voorbehouden zijn.'
Het Vlaamsche volk, Conscience, zal die woorden diep in 't geheugen prenten. Uw wil zal zijn wil, uw wensch zijn wensch zijn. En wanneer onze naneven éénmaal dien wensch zullen verwezenlijkt zien, zullen zij de eer der wedergeboorte van het Vlaamsche volk toeschrijven aan onzen Hendrik Conscience. Zij zullen zich herinneren dat Conscience beladen wierd met de eeregunsten van zijn vorst, dat hij zetelde in de voornaamste geleerde maatschappij van het land, maar bijzonder dat eene grenzelooze liefde jegens hem zetelde in het hart van het Vlaamsche volk. Brons is duurzaam, de liefde van het volk is nog duurzamer. Het prachtig standbeeld, Hendrik, ter uwer eere door uwe moederstad opgericht, is vergankelijk. Uw dierbaar geheugen zal voortleven, zoolang Vlaanderen Vlaanderen is!
'Vaarwel, Hendrik, in den naam onzer Academie, wier sieraad gij waart, vaarwel. Gij hebt uwen weg bewandeld, het goede zaad strooiende, het volk beschavende. De Almogende zal u loonen. Dit zij de troost uwer ontroostbare gade, uwer droeve kinderen en kleinkinderen. Vaarwel.'

Redevoering van den heer E. Hiel.

Hendrik Conscience is niet meer! Die droeve mare beweegt thans geheel ons land en ontroert de harten van alle beschaafde volkeren der aarde.

Want overal werd hij bemind en geëerbiedigd en overal heeft hij ons volk doen beminnen in zijne eenvoudige goedheid, in zijnen glansrijken roem en in zijne reine schoonheid! Want overal heeft hij door zijne boeiende scheppingen achting verwekt voor onze prachtige moedertaal.
Wie is Conscience? Vraagt het aan de grijsaards van Vlaanderen; vraagt het aan de kinderen; maar vraagt het vooral aan de moeders - die eeuwige bronnen van liefde! - Ach, zijne dierbare, diepgetroffene vrouw, die goede moeder, die met hare aanminnige dochter den strijder ter zijde stond, den lijder, jaren lang, dag en nacht hielp, heeft geantwoord

door dezen uitroep des harten: God is goed, maar hij was zoo goed als God!
Wie is Conscience? Vraagt het aan de mannen, vraagt het aan de jongelingen, vraagt het aan de vaders uit Vlaanderen. Wie is hij? De opwekker van al onze levende geesteskrachten; van al onze levende hartstochten. Een zaaier van het goede, edele en schoone. Vrij van alle dwaalbegrippen, van alle bijen wangeloof. Een vroom gemoed, die dichters en denkers voortbracht en boven alles het kuisch en vrij geweten stelde. Hij beminde de kloeken, gezonden en eenvoudigen van harte; verheerlijkte, vereeuwigde de helden, die tegen vreemden dwang, die tegen den gewetensdwang genadeloos worstelden.
Versmolten is zijne reine ziel in de eeuwige schoone schepping, vereenigd is zij met den Schepper, den grooten Werkman, die al zijne schepselen bemint, en er eenige uitkiest, gelijk Hendrik Conscience, om zijn volk door waarheid en goedheid te stichten, door schoonheid en reinheid te verlichten.
Vaarwel, Hendrik Conscience; gij, brave, volbracht uwen plicht. Het eeuwig dankbaar en dieptreurend Vlaanderen zucht: Vaarwel! Vaarwel, geliefde zoon!

Redevoering van den heer Coppieters-'t Wallant.

Mijnheeren,
Alles schijnt reeds gezegd aangaande den dierbaren doode wiens afsterven wij hier te zamen zoo innig en zoo smartvol betreuren; alles... indien alles gezegd kan worden van eenen man gelijk den nooit te volprijzen Hendrik Conscience.
En nochtans mag en wil de Breidel-Commissie niet stilzwijgend afscheid nemen van haren geliefden, van haren aangebeden Eere-voorzitter.
Zij kan immers niet vergeten dat Hij dien zij verliest bijna op het oogenblik zelve dat zij het doelwit harer pogingen zal bereiken, dat hij de oorsprong en de steun was van gansch het Breidelwerk, van gansch de Breidelbeweging.
Zij kan niet vergeten dat, zoo de aandacht van Brugge, van Vlaanderen en van geheel het land teruggeroepen werd op Breidel en De Coninc, op de heldendaden van 1302 en op den roemvollen strijd tegen de vreemde dwingelandij, zulks uitsluitelijk bewrocht werd door Hendrik Conscience en zijnen zielroerenden *Leeuw van Vlaanderen.*
Zij kan niet vergeten dat zoohaast het gevoelen zich ontwikkelde van aan onze Vlaamsche Helden een Gedenkteeken van bewondering en dankbaarheid op te richten, van Jan Breidel en Pieter De Coninc te midden hunner geboortestad in het brons te laten herleven, Hendrik Conscience te Brugge verscheen en met zijn tooverwoord de gemoederen deed ontvlammen, even als hij het vroeger verrichtte met zijne schilderende pen en dat Hij van den beginne af het eere-voorzitterschap aanvaardde van onzen pas geboren kring.
Zij kan niet vergeten dat jaren later, wanneer eene zware geldelijke ramp den Breidelschat en geheel onze bevolking was komen treffen, wanneer

overal moedeloosheid en wanhoop waren ontstaan, Conscience nog eens in onze stad terugkeerde, nog eens aan het volk sprak - zoo als het weleer De Coninc moet gedaan hebben - de harten troostte, de geesten opbeurde en ons als een nieuw bloed, als een nieuw leven in de aderen goot. Zij kan niet vergeten dat 's mans wijze raad haar altijd ten dienste stond.

Niet vergeten hoe zij Hem kinderlijk eerbiedigde en beminde, hoe zij nog Zondag laatstleden - hopende wanneer er geene hoop meer was, zich over het gevaar verblindende wanneer geene verblinding bijna meer mogelijk scheen - plaats en dag en uur bepaalde op welke zij, het Gedenkteeken onzer Helden ingehuldigd hebbende, zich plechtig voor den vaderlandsminnenden Schrijver zou komen buigen, Hem vreugdebloemen toebrengende - zoo spoedig helaas in rouwkroon veranderd! - en Hem zeggen dat zoo eindelijk de eeuwenoude schuld aan 't grootsche voorgeslacht was betaald, zulks toe te wijten, zulks te danken viel aan Conscience en aan Conscience alleen.
Wij kunnen niet vergeten dat onze geliefde Eere-voorzitter nog in den jongsten dag zijns levens aan ons werk gedacht heeft, dat zijne laatste duidelijke woorden waren: *Breidel.... De Coninc.... Brugge.... Breidel.... De Coninc.... Brugge,* zoo stamelde de zieltogende Conscience, ons alzoo aanwijzende als andere uitvoerders van zijnen uitersten wil.
O ja, deze heilige zending nemen wij vroom en dankbaar aan, deze zending zullen wij met dubbele vlijt en met dubbele naarstigheid vervullen en dit niet alleen omdat Conscience levende het gedroomd heeft en stervende het bevolen, maar ook omdat ons werk voortaan een doelwit zal hebben nog prachtiger, indien het zijn kan, nog edeler dan weleer; omdat wij voortaan tenzelfden tijde zullen vereeren de Helden van 1302 en den Dichter van 1838, de overwinnaars op den Groeningerkouter en den Schrijver des *Leeuws van Vlaanderen,* de aanvoerders van den strijd tegen de uitheemsche overmacht zoowel op het stoffelijke als op het zedelijke grondgebied, de kampers - uit de aloude zoowel als uit de tegenwoordige eeuw - voor de onafhankelijkheid des vaderlandschen aards. En daarom, o Gezegende, en daarom van de rustplaats der goeden, waar gewis uwe werken, uwe deugden en uw lijden U reeds ingevoerd hebben, zie welwillend op ons neer; vergun ons iets van uwe Vlaamsche standvastigheid, opdat wij er mede zouden zegepralen over de moeilijkheden van het einde, gelijk wij met uwe hulp gezegepraald hebben over de wisselvalligheden van den beginne; verleen ons iets van uwe inbeeldingskracht, iets van de geestdrift die U bezielde, opdat wij onze Helden mogen vieren zooals het past en betaamt voor hen... en voor U.
En dan, even als Gij uwe aardsche loopbaan geëindigd hebt met de woorden *Breidel en De Coninc... Brugge,* dan zullen wij onze onderneming durven sluiten met de namen: *Hendrik Conscience... Breidel en De Coninc, Breidel en De Coninc..... Hendrik Conscience.*

De heer Julius Hoste verklaarde hiermede de spreekbeurten vervuld, onder bijvoeging dat andere sprekers het woord konden voeren op het kerkhof.
Evenwel werd door den heer J.A. de Laet nog het volgende gesproken:

Mijnheeren,
Ik meende hier het woord niet te nemen; ik was voornemens hier stilzwijgend het laatste overschot van mijnen ouden en trouwen vriend te volgen.

Doch, Mijnheeren, er zijn hier woorden uitgesproken, die ik niet zonder tegenspraak kan laten voorbijgaan.
Men heeft Conscience hier willen voorstellen als toehoorende aan een klein, zeer klein gedeelte van Vlaanderen. Welnu! ik, die Conscience van kindsbeen af heb gekend, die met hem zij aan zij heb geleefd; ik die denk hem beter te kennen dan wie ook, ik heb het recht het hier luide te verklaren: dat is niet zoo; Conscience's innigste gevoelens waren niet die, welke men hier gepoogd heeft te doen gelooven.
Conscience is de man van geheel Vlaanderen, Conscience's ziel was de weerspiegeling van Vlaanderen in het verledene, Vlaanderen in het heden en Vlaanderen in de toekomst.
Welnu! Vlaanderen in het verleden en Vlaanderen in het heden, en - naar ik hoop - ook Vlaanderen in de toekomst,

dragen het kenmerk van christelijk gevoel, gepaard met den breedsten vrijheidszin.
Dat breede vrijheidszin Conscience bezielde, dat getuigen de mannen die zijne doodsponde hebben omringd.
Neen! hij was het niet, die ooit zou gepoogd hebben, aan anderen zijne denkwijze op te dringen.
Dat christenzin hem bezielde, daarvan getuigt geheel zijn leven, dat getuigt daar het kenteeken der Verlossing, dat boven zijn hoofd prijkt!
Dat, vriend Hendrik, zijt gij geweest: christelijk en vrij, en dat zult gij blijven tegenover uwe vrienden en strijdmakkers, tegenover Vlaanderen en tegenover de geschiedenis.

Omtrent 11 ure verscheen het kapittel der St.-Bonifaciuskerk, de pastoor kanunnik Dhanis aan het hoofd, om het lijk uitgeleide te doen naar de kerk. De kist werd door de heeren I.J. De Beucker, L. Van Ryswyck en eenige andere heeren op de schouders gedragen naar buiten gebracht en door de soldaten met een geweersalvo begroet.

Bij den optocht naar de kerk werden de slippen van het baarkleed vastgehouden door de heeren De Beucker en Van Ryswyck voornoemd, E. Hiel, A. Michiels, E. Ronse en J. Van Beers.

De heeren G. Antheunis met zijne twee minderjarige zoontjes, Hendrik en Karel, J. Hoste, J. Le Roy, Constant en Lodewijk Conscience (zonen van des schrijvers overleden broeder) en G. Peinen, neef, gingen de eersten achter het lijk.

De breede rij van vereerders en belangstellenden die den lijkdienst gingen bijwonen werd geopend door de vertegenwoordigers van Z.M. den koning en Z.K.H. den graaf van Vlaanderen; de vertegenwoordigers van Z.M. den koning van Holland en Z.K.H. den prins van Oranje; een groot getal openbare ambtenaren, waartusschen burgemeesters en schepenen en leden van gemeenteraden, uit Brussel, Brugge, Antwerpen, Gent, Kortrijk, Elsene, Borgerhout enz.; vele geestelijken; Conscience's oudste vrienden, vele leden der koninklijke academie van België; bestuurders en leden van tal van vereenigingen en kringen, nieuwsbladen en tijdschriften, als uit B r u g g e : de *Breydelcommissie* en de *Vlaamsche Broederbond;* uit K o r t r i j k : de *Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten* en de *Letterkundige Kring;* uit S t . - J a n s - M o l e n b e e c k : *De Vlaamsche Leeuw*, de *Rooskring* en *Onder ons;* uit B r u s s e l : de *Wijngaard*, de *Noordstar, De Morgenstar, De Vereenigde Vlamingen, De Veldbloem*, de *Benoitskring*, de *Tooneelliefhebbers,* de *Cercle artistique, De Progrès*, de *Snellaertskring* enz.; uit L e u v e n : het studentengenootschap *Met Tijd en Vlijt,* de *Wijngaard, Het Kersouwken* enz.; uit A n t w e r p e n : redactieleden van het *Handelsblad, De Koophandel*, de *Vlaamsche School, De Kunstbode, Kleine Gazet, Het Recht, Dicht- en kunsthalle* enz. de *Nederduitsche Bond, Conscience's Kring, Katholieke Kring,* het *Jan-Frans-Willemsgenootschap, Wees u zelf* enz.; uit G e n t en uit nagenoeg alle andere steden en gemeenten, afdeelingen van het *Davidsfonds*, het *Willemsfonds* en vertegenwoordigers van nieuwsbladen en tijdschriften.

Dan volgde de niet te overschouwen noch te overtellen dichte drom van personen uit alle standen der samenleving, die den uitstekenden man eene laatste hulde kwamen bewijzen.

Er waren ten minste een paar honderd personen, afgevaardigden van maatschappijen en vereenigingen, die kronen of lauwerkransen droegen, welke zij gelast waren op of bij de kist te plaatsen.

De lijkdienst in de prachtig geheel met rouwgewaden behangen St.-Bonifaciuskerk, welke letterlijk te klein was om aan al de opgekomenen toegang te verleenen, werd met groote plechtigheid verricht en was omtrent half een afgeloopen.

Op de begraafplaats der gemeente Elsene werd de kist voorloopig bijgezet in eenen grafkelder, daar mev. Conscience aangenomen had het stoffelijk overschot van haren echtgenoot te laten overbrengen naar zijne geboortestad.

Intusschen luidden te Antwerpen, te Brugge, te Brussel, te Gent en in andere gemeenten de klokken over dood.

's Anderdaags 14 September werd in de Vlaamsche steden het volgende bericht aangeplakt:

Stad Antwerpen.
Lijkplechtigheid van Hendrik Conscience.

Het stoffelijk overschot van Hendrik Conscience zal op Zondag, 16 dezer, te Antwerpen begraven worden.
De burgemeester noodigt de maatschappijen van het land en van den vreemde uit, om deel te nemen aan deze plechtigheid.
Het lijk zal om kwart na 2 ure, aan de Ooststatie aankomen en door de overheden ontvangen worden, aan de middendeur van 't gebouw.
Bij de aankomst van den trein zullen er geene redevoeringen worden uitgesproken en zal de toegang der statie aan het publiek ontzegd zijn.
De maatschappijen die deel nemen aan den lijkstoet, zullen zich scharen langsheen de Pelikaanstraat en achter elkander plaats nemen in de volgorde hunner aankomst.
De lijkwagen zal zich onmiddellijk in beweging stellen, opgevolgd door de bloedverwanten en de overheden, waaraan het hoofd van den stoet aansluiten zal.
De lijktocht zal de volgende straten doortrekken: De-Keyserslei, Wapperslei, Kunstlei, Nijverheidslei, Zuiderlei, Brederodestraat, enz.
Op den doortocht van den stoet, is alle verkeer van rijtuigen verboden.
De begraafplaats van het Kiel zal omstreeks één uur ontruimd worden.
De inwoners worden verzocht, vooral op den doortocht van den lijkstoet halftop te vlaggen.
De burgemeester, betrouwende op den eerbied en de toegenegenheid der bevolking voor den beroemden afgestorvene, verzoekt dat ieder het zijne bijdragen zou, opdat de grootste orde bij deze plechtigheid heersche.

Gedaan ten stadhuize, den 14^{n} September 1883.
De burgemeester,
LEOPOLD DE WAEL.

Zondag, 16 September, ten 10 ure 's morgens, vereenigden zich de nabestaanden en vrienden van den overledene op de begraafplaats van Elsene, om het stoffelijk overschot, hetwelk daar voorloopig was bijgezet Donderdag 13 September, af te halen en naar Antwerpen over te brengen.

Vooraf werd de eikenhouten buitenkist opnieuw geopend om er een portret van den overledene, een exemplaar van zijnen doodsbrief, een exemplaar van den ter gelegenheid van de inhuldiging van zijn standbeeld geslagen gedenkpenning en

een op perkament geschreven gedenkschrift in te plaatsen.

Omtrent ten 11 ure werd de kist op den met 4 paarden bespannen lijkwagen gebracht.

Er waren ondertusschen eenige duizende belangstellenden opgekomen, die, bij het opgaan naar den ijzeren-weg, in dicht aangesloten gelederen, een zeer langen stoet vormden, die voorafgegaan werd door de treurmarschen spelende muziek van het regiment karabiniers.

De slippen van het baarkleed werden vastgehouden door de heeren E. De Block, X. Havermans, Em. Hiel, J. Hoste, E. Stroobant en E. Van Driessche.

Naast den lijkwagen, ter weerszijden, gingen een aantal personen, die grafkronen droegen. Onder andere maakten de volgende maatschappijen deel uitvan den stoet:

> *De Wijngaard, De Morgenstar, De Jonge Tooneelliefhebbers, Be Gentsche Weergalm, De Kinderen van Vlaanderen, De Vooruitgang, De Vlaamsche Studentenkring, De Vlaamsche Leeuw, De Vereenigde Vlamingen, Geen Taal geen volk*, afdeelingen van het *Davidsfonds* en *Willemsfonds* uit Brussel en voorsteden, *Vrij vooruit, De Jonge Tooneelliefhebbers, De Limburgsche Weergalm, De Benoitskring, Onder Ons, De Broedermin, Amateurs réunis, Le Progrès,* enz.

In al de straten, die de optocht doorkruiste, gaf de volksmenigte welke er zich had samengepakt, van groote ingetogenheid blijk. Aan het einde van den Elsene-steenweg traden de heeren G. Rolin-Jaequemyns, minister van binnenlandsche zaken, F.J.J. De L'Eau d'Andrimont, A.C.G. Walravens, E.P.J. Becquet, F.L.C. Steens, P.E. Stoefs, C. Janssen, A.V. Pigeolet en V.F.A. Godineau, leden van het gemeentebestuur van Brussel, in den stoet, de heer De L'Eau als plaatsvervanger van den burgemeester der hoofdstad.

Bij de Naamschepoort kwam het muziekkorps der pompiers van Brussel zich aan het hoofd van den stoet scharen, om hem te vergezellen tot in de Noorderstatie.

Nadat de kist op den spoorwagen was neergezet, trok de optocht dien in goede orde voorbij, terwijl de heer E. Smaelen de grafkronen in ontvang nam, welke zoo talrijk waren, dat de doodkist, waarop zij werden geplaatst, onder den hoop geheel onzichtbaar was. De lijkwagon, van binnen met zwarte stof behangen, onderscheidde zich buitenwaarts door geen enkel kenteeken van de andere spoorwagens.

Vijf minuten voor half drie kwam de trein, waarop onderweg nog kronen aangebracht waren namens de steden Aalst en Mechelen, te Antwerpen aan.

Zoo goed als heel Antwerpen was uitgeloopen en naar den ijzeren-weg of de straten gesneld, die de optocht zou volgen om zich van uit de Ooststatie naar de stedelijke begraafplaats van het Kiel te begeven.

Het middengedeelte van het spoorweggebouw was afgedeeld in twee ruime vertrekken, behangen met rouwstoffen, om de familie Conscience, de overheden en aanzienlijke personen die haar hunne deelneming kwamen betuigen, te ontvangen.

Ongeveer het kwart vóór 3 ure werd de lijkkist, uit den wagen genomen, door 8 mannen gedragen naar buiten gebracht en in de lijkkoets geplaatst, waarmede zij naar de begraafplaats zou worden overgevoerd.

Bij het verschijnen van de kist buiten de statie werd door het aldaar opgestelde detachement van het 7^{e} linie aan het lijk de krijgseer bewezen: de trompetters blazen, de soldaten houden het geweer voor en er wordt een salvo van 100 schoten gelost.

De burgerlijke toeschouwers ontblooten het hoofd.

Langzaam en zonder eenige wanorde, vormde zich de stoet en kwam hij in beweging op den weg naar de begraafplaats, langs De-Keyserslei, de Wapperslei, de Kunstlei, de Nijverheidslei, de Zuiderlei, de Brederodestraat, de Montignystraat, de Kielpoort, den Nieuwen Steenweg en de Bernardschebaan, aan welke laatste zich het uitgestrekte doodenveld bevindt.

Ondanks hare groote breedte, waren de opgenoemde straten nauwelijks breed genoeg om den stoet tusschen het samengestroomde volk door te laten.

De ramen van alle en de daken van vele huizen waren bezet met toeschouwers. Aan de meeste woningen waren vlaggen geheschen die half stok hingen of van rouwlinten waren voorzien.

Op den weg, dien de stoet volgde, brandden al de straatlantarens (omtrent 400 in getal)en daar zij met rouwfloers omkleed waren, zoo bracht haar roodschijnend flauw glanzend licht een treurig aangrijpenden indruk teweeg. Onderwijl luidden de klokken van al de kerken der stad over dood.

De lengte van den stoet, die zich statig voortbewoog op het maatgeluid van treurmuziek en den slag van dofklinkende trommen, bedroeg ongeveer 1 1/2 kilometer.

Hij was als volgt afgedeeld:

Een detachement bereden gendarmen;

Ter weerszijden, eene rij linietroepen, onder bevel van generaal J.J. Brassine;

De muziek van het 14^{e} linieregiment;

Trommelslagers der burgerwacht;

De lijkwagen, afgedekt met het geschiedkundig rouwkleed van het kapittel, der hoofd kerk getrokken door zes in zwarte kleeden loopende gepluimde paarden, begeleid door evenveel naast hen gaande stalknechten in rouwgewaad;

24 weesjongens met brandende flambeeuwen, gaande naast de lijkkoets;

Dragers van kronen, hangende aan lange, waterpas vastgehoudene stokken;

Dragers van met rouwfloersen omgevene vergulde brandende lantarens;

De familieleden (zie blz. 158);

De heer gouverneur der provincie;

De heer D. Delcroix, afgevaardigde van het ministerie van binnenlandsche zaken; leden der bestendige deputatie uit verschillende provinciën;

Heeren burgemeester, schepenen en gemeenteraadsleden van Antwerpen;

De generaals J.H.G. Marson en Daywaille, luitenantkolonel F.A. de Taffe en officieren van al de te Antwerpen in garnizoen liggende regimenten;

Bijzondere vrienden van den overledene uit den vreemde

en uit verschillende steden en gemeenten van het land;

Afgevaardigden der koninklijke academie van België; der hoogeschool van Leuven; hoofdbestuur van het *Davidsfonds;* de griffier en leeraren der koninklijke academie voor schoone kunsten van Antwerpen met twee toortsdragers; maatschappij voor schoone kunsten van Kortrijk; redactieleden van het tijdschrift *de Vlaamsche School*; bestuur van het *Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen* van Antwerpen; hoofdbestuur van het *Willemsfonds* enz.;

Vier knapen die op eene berrie eene ijzeren grafkroon dragen, vervaardigd en geschonken door den kunstmid L. Wuyts;

Hierachter de volgende maatschappijen met standaarden, vaandels, schilden, kronen enz.[1], leden van gemeentebesturen enz.:

Mertensvereeniging;
Kunstkring *Wees u zelf;*
Jonge Vlamingen;
Ware Vrienden;
Rethorica, St.-Amands-bij-Puurs;
St.-Coecilia, St.-Amands-bij-Puurs;
Zuiderbond;
Breydelcommissie, Brugge;
De Ware Vrienden, fanfaren;
Internationaal Schipperscollege;
De Morgendstar;
Gildebarden;
De Vrije Kunst;
Onder ons, ernstig of vroolijk;
Burgersbond;
Burgerszonen;
Jonge vriendenkring;
Vermaak en Verbroedering, Diest;
Verbroedering;
Nationaal tooneel;
Vrienden ondereen;
Franco-Belge;
Strijdersvrienden;
Vlaamsche Broederbond, Brugge;
St.-Donaesgilde, Brugge;
Burgersgilde, Brugge;
Driemanschap, Brugge;
Fonteinisten;
De Lodewijkskring, Thienen;
De Lauwertak;
Oud Weezenjongensbond, met muziek;
Hoop en liefde;
De Cambrinusvrienden;
Nut en vermaak;
La jeune fanfare, met muziek;
La prévoyance;
De Beginnelingen;
Fidélité;
Vooruit voor kunst;

(1) Waar geene plaats vermeld is, zijn het maatschappijen van Antwerpen.

Vooruitgang;
St.-Lucasgilde;
Jonge Leeuwen, Borgerhout;
Jonge Reizigers;
Taal en kunst, Borgerhout;
Vlaamsche Vrijzinnige Vereeniging;
Gemeentebestuur Borgerhout;
Onafhankelijke bond Borgerhout;
Burgersvrienden, Borgerhout;
Kathol. Werkmanskring, met muziek Borgerhout;
Eendracht;
Moed en Vooruitgang;
Breydelskring;
St.-Sebastiaan;
De Standhouders;
Gemeentebestuur Aalst;
Gemeentebestuur Ninove;
West-Vlaamsche bond, Roesselare;
Willemsfonds, Gent;
Benoitskring;
Eendracht en Vooruitgang, Brussel;
Vrije kunst, Maeseyck;
Geburen van 't Zwart Paard;
De Vereenigde Limburgers;
De Overeenkomst, Berchem;
De Eendrachtige liefde;
Cercle Euterpia;
Vriendenkring;
Jonge Ridders;
De Vereenigde Kortrijkszanen;
Kunst en Eendracht, Waereghem;
De Olijftak;
Werkmansvereeniging, met muziek;
De Hervormde Blazers;
Studenkorps, Gent;
Studentengenoots. 't Zal wel gaan, Gent;
Studentenkring, Brussel;
Zonder Nijd, Luik;
Snellaertskring, Gent;
De Vrije Schutters, Borgerhout;
Reddersvereeniging, Union et Constance
De Jonge Fonteinisten;
Veldbloem, Brussel;
Broederband, fanfaren;
Oude Schelde;
Zucht naar Vooruitgang;
Rubenskring;
De Toekomst;
De Volksvrienden Berchem, met muziek
Vlaamsche vrienden, Berchem,
Vlaamsche strijders, Berchem,
Nederduitsche Bond, Berchem,
Standhoudersvrienden, Berchem,
Davidsfonds, Aalst;

Antwerpens volkstooneel;
De Noordstar, Borgerhout;
Gemeenteraad van Thourout;
Katholieke Burgersgilde, Thourout;
Vrije Antwerpenaren, met muziek;
Burgerkring, bestuur;
Burgerkring, Letterkundige afdeeling;
Burgerkring, Tooneelafdeeling;
Burgerkring, Lauwerkrans;
Burgerkring, Zangafdeeling;
Burgerkring, Turnafdeeling;
Antwerpsche schutters;
Wintervlieren;
Katholieke Kring, bestuur;
Katholieke Kring, Letterkundige Afdeeling;
Katholieke Kring, Turnafdeeling;
Katholieke Kring, Muziekafdeeling;
Katholieke Kring, Tooneelafdeeling;
Nederduitsche Bond;
Het Vlaamsche Volk, bestuur;
Het Vlaamsche Volk, Afdeeling Willem Ogier;
Het Vlaamsche Volk, Jan Frans Willems;
Het Vlaamsche Volk, Gerritskring;
Davidsfonds;
Gilde der Ambachtslieden, bestuur;
Gilde der Ambachtslieden, Bakkers;
Gilde der Ambachtslieden, Drukkers;
Gilde der Ambachtslieden, Sigarenmakers;
Gilde der Ambachtslieden, Gasplaatsers;
Gilde der Ambachtslieden, Kleermakers;
Gilde der Ambachtslieden, Magazijniers;
Gilde der Ambachtslieden, Metsers;
Gilde der Ambachtslieden, Meubelmakers;
Gilde der Ambachtslieden, Werkmansnatie n^{r} 1;
Gilde der Ambachtslieden, Werkmansnatie n^{r} 2;
Gilde der Ambachtslieden, Rijtuigmakers;
Gilde der Ambachtslieden, Scheepsblokmakers;
Gilde der Scheepstimmerlieden;
Gilde Sieraadschilders;
Gilde Schippers;
Gilde Suikerbakkers;
Gilde Schoenmakers;
Gilde Smeders;
Gilde Tabakswerkers;
Gilde Timmerlieden;
Gilde Verschillige ambachten;
Gilde Zeilmakers;
Gilde Zijdewerkers;
Gilde Zilverdrijvers;
Katholieke Vlaamsche Bond;
Vrede en Vrijheid;
Broedermin;
De Vlaamsche Vrienden;

Vrije Zonen;
Ware Sinjoren;
St.-Jozefskring, met muziek;
Conscience's kring;
Katholieke Schoolpenning;
Het Kersouwken, Leuven;
Meeting, 9 wijkafdeelingen;
Voor Taal en Vrijheid;
Leopold II;
Van Crombrugghe's genootschap, Gent;
Vlaamsche kring St.-Nicolaas;
Bond van het Schijvenspel;
(7 maatschappijen met schilden);
Cercle des Wallons;
Hopelingen;
Jonge Vlamingen, Kiel;
Jonge Antwerpenaren;
Travailleurs Wallons réunis;
De Kunstvrienden, St.-Nicolaas;
Katholieke kring, St.-Nicolaas;
Breydelszonen, St.-Nicolaas;
Davidsfonds, St.-Nicolaas;
Katholieke gilde, St.-Nicolaas;
Katholieke gilde, Vlaamsche Kring, St.-Nicolaas;
Katholieke gilde, Vooruit, St.-Nicolaas;
De Noordstar, Brussel;
De Broederkring;
Vondelskring;
Hoop in de Toekomst, Berchem;
Davidsfonds, Hoboken;
Vlaamsche zonen;
Edele Ton;
De Burgerkring, St.-Nicolaas;
Willemsfonds, St.-Nicolaas;
De moedige Kielsche visschers;
L'Union fait la Force;
Nijverheid en Wetenschap, Gent;
De Verbondsvrienden;
Genoegen zij ons doel;
Concordia, Leopoldsburg;
De Lischbloem, Mechelen;
Moedertaal, Mechelen;
Willemsfonds, Mechelen;
De Brabantsche Leeuw, Elsene;
Vooruitgang, Brussel;
Vlaamsche Leeuw, S^{t}.-Jans-Molenbeeck
De Goudbloem, enz.
(Voor den optocht naar de begraafplaats werd 2 uren tijds vereischt.)

Voordat de kist ter begraafplaats werd ingedragen, werd door de begeleidende soldaten andermaal de krijgseer bewezen en een salvo van geweervuur gelost.

Bij het voorloopig graf, werden de volgende redevoeringen uitgesproken:

Redevoering van den heer Leop. de Wael, burgemeester.

Mijnheeren,

Wanneer de veder der geschiedenis voor de toekomende geslachten het jaar 83, met zijn wel en wee, in Antwerpens gedenkboeken zal nederschrijven, dan zal zij op eene wonderbaar grootsche, maar tevens diep aangrijpende en treurige tegenstelling te wijzen hebben.

Op de eene bladzijde zal zij verhalen, hoe, in dit jaar, heel een volk, van geestdrift opgetogen, onder luid gejubel en vreugdegeschal, met groetende standaards en wuivende vaandels, de onthulling kwam bijwonen van het standbeeld door het Magistraat zijner geboortestad aan Hendrik Conscience, zijnen inniggeliefden en hoogbewonderden volksschrijver, opgericht.

En op de volgende bladzijde zal zij vermelden, hoe, pas eenige dagen nadien, datzelfde volk, maar thans in somber stilzwijgen en met gebogen hoofd, onder dezelfde standaards en vlaggen, thans in rouwfloers gehuld, den grooten man zelven, - koud en zielloos in zijne kist uitgestrekt, - naar zijne laatste rustplaats kwam geleiden.

Want, wat wij zoo lang met bevingen des harten geducht hadden, is thans geschied: Onze Conscience is niet langer de onze! De dood heeft hem ons ontroofd!

Gij verwacht voorzeker niet van mij, Mijnheeren, dat ik eene machtelooze poging zou aanwenden, om u in dezen plechtigen oogenblik te schetsen, hoe groot Conscience als kunstenaar, hoe bewonderenswaardig hij als vaderlander, hoe edel en voortreffelijk hij als mensch is geweest.

De ontelbare monden der drukpers vermeldden het hier en elders reeds honderde malen, en herhalen het thans nog eens op nieuw; gij, zijne vereerders en vrienden, weet het beter dan het welsprekendste woord het zou kunnen uitdrukken; en wat hij wrocht en stichtte, - gansch het Vlaamsche volk draagt en bewaart het heilig in zijn hart.

Conscience is thans de geschiedenis ingetreden: die zal zijnen naam op hare gedenkrollen aanteekenen naast de roemrijkste en meest geliefde, welke, in den loop der tijden, daarop werden geboekt.

En waar zij in gulden letters schetsen zal hoe innig en oprecht Hij door zijne tijdgenooten bemind werd en vereerd, daar zal zij, hopen wij, ook wel met een woord van goedkeuring gewagen van de hulde aan den man ‘die zijn volk lezen leerde’, nog zoo kort geleden, door zijne vaderstad gebracht.

Waarom, helaas! Conscience, mocht het U niet vergund zijn, van deze laatste en schitterende hulde getuige te wezen!

Onverbiddelijk werdt Gij uit ons midden weggerukt, zonder zelfs eenen enkelen blik te hebben mogen slaan op dit beeld, als eene eeuwigdurende uitdrukking van Antwerpens toegenegenheid en dankbaarheid, door ons op den drempel onzer nieuwe stadsbibliotheek geplaatst!

Maar toch, - het warme woord, bij deze plechtigheid door Uwen ouden boezemvriend en kunstbroeder, onzen collega, Jan Van Beers, in Antwerpens naam gesproken, werd U, met de teekening uwer beeltenis, overgebracht, en dit zal

misschien wel een balsemdropje in uwen bitteren lijdensbeker, een zonnestraaltje in uwen donkeren stervensnacht zijn geweest!

Doch, Mijnheeren, - hoe volledig en oprecht wij ook onzen plicht van erkentelijkheid en vereering, tijdens Conscience's leven, jegens Hem meenen te hebben gekweten, - zoo dachten wij nochtans dat er ons, na zijn afsterven, nog eenen nieuwen en laatsten plicht te vervullen bleef.

De vrucht van Conscience's werk behoort tot het Vaderland, zijn letterroem aan de wereld; - maar Hij zelf, - naar lijf en ziel kind van Antwerpen - behoort aan Antwerpen!

In Antwerpen stond zijne wiege; in Antwerpens kunstkweekenden dampkring ontwikkelde zich zijn jong gemoed; Antwerpen schonk hem de eerste stof, waar zijn ontwakend genie zijne jeugdige krachten aan beproefde; dàar was het dat Hij aan zijne heerlijkste lettervruchten de gewrochten zijner mannenjaren, het leven schonk; in Antwerpens schilderachtige en beeldrijke taal putte Hij dien rijkdom en die schittering van kleur, die al zijne werken doortintelt; in Antwerpen, - zoo riep Hij zelf, toen Hij het verlaten moest, zijne vrienden toe: ‘In Antwerpen bleef en leefde heel mijn hart!’ - En daarom besloten wij:

Hendrik Conscience moet in Antwerpen begraven worden!

En zie, - thans wordt dit besluit volbracht.

Hier, Conscience! op den doodenakker uwer geboortestad, zullen wij U eene grafstede bouwen, waar niet Gij slechts, maar ook later uwe dierbaarsten nevens U zullen worden bijgezet.

Hier zult Gij slapen, - zooals Gij het vast soms tijdens uw leven hebt gedroomd, - in den schoot dier goede Moeder-Antwerpen, die U als kind hare wondersagen vertelde, U als jongeling in het glansrijk boek harer kunstglorie lezen leerde, en, als man, U met kracht aangordde voor den heiligen strijd ter verheffing van uw volk, door de liefde voor eigen zeden en eigen taal.

En, terwijl ginds in de binnenstad, vóor de pui onzer boekerij, uw beeld, zooals uw vriend Van Beers het zegde, gelijk de goede Genius uws volks uwe stadgenooten tot binnentreden wenken zal, - zullen uwe volgelingen hier, bij uw graf, ter bedevaart samenstroomen, om in de overdenking van wat Gij waart en van wat Gij deedt, moed en kracht te putten ter voltooiing van het heerlijk gebouw, waarvan uwe hand de grondslagen zoo breed en stevig in den vaderlandschen bodem heeft gevestigd.

Gij, die nooit ruste kendet, Conscience! slaap hier zacht! De zorg uwer Moeder-Antwerpen en de liefde van uw volk waken over U!

Redevoering van den heer J. Van Ryswyck.

Mijnheeren,

De Antwerpsche afdeeling van hel *Willems-Fonds* en de

Vlaamsche Vrijzinnige Vereeniging hebben mij aangesteld als de tolk van hunnen rouw bij deze grafstede.

Wat de vorige redenaar niet gewaagd heeft - den lof te spreken van den kunstenaar - zal *ik* niet wagen. Conscience was groot tusschen de grootsten.

Maar welke ook de plaats zij die het nageslacht hem onder de kunstenaars zal aanwijzen één onverwelkbare roem zal door de tijden heen zijn naam omstralen: hij was een groot Vlaming.

Toen hij de eerste hand legde aan die heerlijke levenstaak van meer dan eene halve eeuw, toen was Vlaanderen diep gezonken. Het was zijn ouden roem vergeten, zijner krachten onbewust. Toen kwam Conscience en sprak het van zijn verleden en toonde het zijne toekomst. Hooger en hooger klonk zijn bezielend woord, luisterend beurde het volk het hoofd en de grootsche zucht naar eigen bestaan en eigen leven, de Vlaamsche Beweging was geboren.

De Vlaamsche Beweging, zij ligt heelemaal besloten tusschen de ongekende wiege waar, in den winter van 1812, eene nederige volksvrouw haar ziekelijk knaapje in koesterde, en dit roemrijke graf, waar gansch een volk op dezen dag den kloeken held ter eeuwige ruste legt.

Weent, Vlamingen! weent vrij rond dit graf! hij die daar ligt heeft Vlaanderen gered.

En straks, als wij hem zullen toegedekt hebben met de aarde door vrome handen uit al de hoeken van het vaderland hier meegebracht, dan de tranen teruggedrongen. Dan, broeders, de harten omhoog, en samen hem de hulde gesticht die zijner en onzer het waardigst is: de zedelijke ontvoogding van Vlaanderen!

Wij, jongeren van jaren, zonen van hen die hem in zijn strijd ter zijde stonden, wij zullen onze vaderen nog duurzamer dan met tranen gedenken. In hun lijden en strijden zullen wij de kracht en den moed vinden, om de taak te voleinden die zij ons zoo luisterrijk hebben voorgedaan. Dan eerst, zullen zij rustig slapen kunnen in den schoot van den dierbaren moedergrond.

Die rust zullen wij hun verschaffen, wij zweren het plechtig op dit lijk van Conscience. En mits ik hier sta op de grafstede van eenen vorst der kunst, wil ik haar begroeten met den kreet dien men boven het baar der vorsten aanheft:

Hendrik Conscience is dood, leve zijn geest in zijn volk!

Redevoering van den heer Julius Hoste.

Vriend Conscience,

Toen gij mij in de maand Mei uw testament ter hand steldet, zegde gij mij:

'Vriend Julius, gij hebt mij in 1881 doen vieren en feesten; gij zult mij in 1883 begraven. O! zeg niet neen, ik voel het beste de ziekte, die mij ondermijnt, en weet, dat zij geene genade schenkt. Welnu, ziehier mijn testament: ik gelast u met deszelfs uitvoering. Handel dan met mij naar uw goeddunken.'

En thans ligt gij daar, brave Vriend, koud en zielloos, uwe woorden zijn heilaas bewaarheid. Gij zijt... (Hier belette de aandoening den redenaar voort te gaan. Hij besloot als volgt:)

Ik kan niet meer..... Vaarwel! Vriend, vaarwel voor eeuwig! Rust zacht en in vrede!

Redevoering van den heer A.C. Van der Cruyssen.

Mijnheeren,

Zoo in naam der talrijke vrienden als in dien van den *Letterkundigen Kring* van Kortrijk, kom ik hier eene laatste hulde brengen aan den man, die ons voor altijd is ontrukt.

Gedurende meer dan tien jaren verbleef Conscience in gene stad, waar hij het ambt van Arrondissements-Commissaris bekleedde.

Goed, zooals hij was, had hij zich tot gedragsregel gesteld *den verdrukte te ondersteunen*, *den vervolgde te beschermen.*

Wie het ook zijn mochte, nooit ging men van hem ongetroost henen, zoo men het goede recht en de gezonde rede aan zijne zijde had.

Geen wonder dat Conscience niets dan vrienden telde, en iedereen met volle vertrouwen zijne toevlucht nam tot den goeden man, om de bestuurlijke verschillen op te lossen.

Zoo ook was hij in zijn bijzonder leven. Degenen die hem omringden, kunnen getuigenis geven van zijn goed hart, van zijnen verheven geest.

Ruim tien jaren hadden wij het geluk dagelijks eenige uren met hem door te brengen, en dáár, in dat gezelschap luisterden zijne aanhoorders met gretigheid naar zijn snedig woord, naar zijne wijze onderrichtingen.

Uit die gedurige vergaderingen en levendige betwistingen ontstond de *Letterkundige Kring.*

In 1864 riep Conscience die maatschappij in het leven; hij zelf dicteerde hare grondslagen.

Dáár werden alle maatschappelijke en staatkundige vraagstukken behandeld; dáár klonk het krachtig woord van den wereldberoemden schrijver, en dáár ook stonden wij allen meer dan eens in bewondering voor dat verheven talent, voor de wijze opvattingen des diepen denkers.

In Kortrijk was Conscience omringd van eene groep vrienden, wier verkleefdheid geene palen kende en die den braven man aanbaden als eenen wijzen, goeden vader.

Hoe men er ook over denke, het verblijf in deze stad mag voor Conscience onder zijne gelukkigste, onder zijne aangenaamste levensjaren gesteld worden.

Na zijn vertrek, drukte hij mij meer dan eens zijn spijt uit, zijne oude, trouwe vrienden uit Kortrijk niet rond zich te zien.

En thans, Conscience, staan uwe trouwen wéér rond u, maar ditmaal met rouw in het harte, met weedom in den boezem! Zij zullen u op aarde niet meer wederzien, doch uw aandenken zal hun steeds duurbaar en heilig wezen!

Rust zacht, goede, trouwe, beste vriend, rust zacht!... Dat uw geest, in den schoot der Godheid opgenomen, ons voor immer bescherme!...

Redevoering van den heer Frans De Potter.

Mijnheeren!

Een onherstelbaar verlies treft de vaderlandsche letterkunde, den Vlaamschen taalstrijd: HENDRIK CONSCIENCE, wiens naam door elken Vlaming met liefde en dankbetuiging wordt uitgesproken, werd ons door den dood ontrukt!

Sedert het overlijden van JAN-FRANS WILLEMS, den vader der Vlaamsche beweging, in 1846, heeft Vlaanderen menig zwaar verlies geleden - geniale dichters, talentvolle schrijvers, mannen van grondige wetenschap naar het graf geleid - maar geen verlies heeft het volk zóó diep getroffen, zal zóó innig betreurd worden als het overlijden van CONSCIENCE, den schepper onzer romanliteratuur, den welsprekenden redenaar, den Vlaamschen kampvechter bij uitmuntendheid.

Opgekomen in uiterst moeilijke omstandigheden, toen de beoefening der volkstaal voor het minst eene onvoorzichtigheid moest heeten; toen het jonge geslacht, onberaden en verwaand, zijne moedertaal verleerde; toen het scheen dat het zelfstandige leven hier voorgoed ten einde was, wist CONSCIENCE, door de kracht van zijne bezielde taal, door de beminnelijkheid zijner beginselen, door zijne weergalooze gave van schilderen en vertellen, zijne stambroeders te vervullen met geestdrift voor de eigene taal en voor het volksrecht.

De verdiensten van den man, aan onze aller genegenheid thans ontrukt, zijn algemeen bekend en gewaardeerd. Het volk is zijnen redders dankbaar! Het weet immers, wat er van hem zou geworden zijn, had CONSCIENCE'S woord hem niet tot de vervulling zijner heiligste plichten aangespoord. Scheen inderdaad niet alles, wat vaderlandsch, wat eigen was, hier tot vernietiging gedoemd? Het onderwijs, teenemaal verfranscht, bereidde een ras van verbasterde Vlamingen, die schaamte gevoelden over hunne afkomst, over zich zelven; eene schandelijke letterkunde, het slijk der dierlijke driften omwoelende, stortte vergif in het gemoed der menigte, spottend met onze oude brave zeden, met onze eenvoudige deftigheid, met onzen heiligen godsdienst. - En waren er ook dichters, wier verontwaardigde zangen dit verval en bederf aanklaagden - hunne stem drong niet door tot de menigte, hunne klacht klonk veelal in de woestijn....

CONSCIENCE'S woord bemachtigde het gemoed der Vlamingen. Den middeleeuwschen strijdkreet weer aanheffende, den *Leeuw van Vlaanderen* afschilderende in al zijne kracht en grootheid, in al zijnen glans en glorie, deed hij de leus weergalmen van Noord tot Zuid, van West tot Oost; en het volk, tot zelfbewustzijn teruggekomen, schaarde zich, beraden en moedig, rondom de banier, die den begaafden zoon der Scheldestad had in de hoogte geheven.

Wij allen weten, hoe lang en hevig de strijd is geweest, en wat er nog te veroveren is; maar in den kamp, dien CONSCIENCE gedurende omtrent eene halve eeuw meê heeft gestreden, bleef hij ons allen een toonbeeld. Verheven boven de partijen, met hunne lage, bekrompene denkbeelden, had hij elken medekamper voor het Vlaamsche taalrecht lief; niemand benijdde hij, niemand haatte hij om gedachte of richting; hij wilde slechts éene banier, steeds éene partij erkennen en dienen: de Vlaamsche!

En even zedig als groot, bedelde hij lof aan niemand, zocht hij nooit ijdele eerbewijzen. De roem, dien hij genoot, was de ongedwongene vrucht zijner groote begaafdheid, zijns heerlijken arbeids. Was hij fier op de zending, welke hij onder zijne medebroeders vervulde, nooit maakte zijn roem hem trotsch of verwaand.... CONSCIENCE, door gansch een volk gevierd, door vreemden toegejuicht, door allerlei vorstelijke eerbewijzingen overladen, was op den onvergelijkelijken 21^{n} September

1881 nog dezelfde eenvoudige, gemoedelijke mensch als toen hij in 1837 zijn eerste boek schroomvallig in de wereld zond.

Bij den diepen rouw, waarmede het verlies van den beminnelijken en algemeen beminden man het vaderland overstelpt, past het derhalve den trouwen volksvriend eenen laatsten dank te zeggen voor al het goede, dat hij gedurende zijn vruchtbaar leven heeft tot stand gebracht, en ik acht mij vereerd, namens de 6000 leden van het *Davidsfonds*, op dit plechtig oogenblik dien dank te mogen uitspreken en aan de voeten van het groote lijk eene kroon te mogen neerleggen - zinnebeeld van de onsterfelijkheid, die zijn schoone, nuttige arbeid stellig heeft verworven. -

CONSCIENCE, op waardige wijze hebt gij aan uwe bestemming beantwoord. Al de gaven, welke God u in de ziel had gestort, hebt gij uwen stamgenooten mildelijk ten beste gegeven. Geniet thans in den schoot der Godheid, die gij steeds in uwe schriften hebt vereerd, het loon, waarop vijftig jaren onafgebroken nuttigen geestesarbeid mag aanspraak maken.

CONSCIENCE, in naam der katholieke Vlamingen - dank en vaarwel!

Redevoering van den heer Désiré Van Spilbeeck.

Mijnheeren,

Als bestuurder van het tijdschrift *De Vlaamsche School* zouden wij aan een onzer duurzaamste plichten te kort komen, zoo wij hier geene diepgevoelde hulde kwamen brengen aan den man, die, gedurende eene halve eeuw, met zooveel luister aan het hoofd der Vlaamsche Beweging heeft gestaan.

Reeds vroegtijdig gaf hij er blijk van, het belang, ja de noodzakelijkheid te beseffen voor de letterkundige en kunstgeschiedenis, om tijdschriften te bezitten; hij werkte dan ook mede aan de *Noordstar*, *Het Kunst- en Letterblad*, *Het Taelverbond*, enz.

Van vóór 1840 betoonde hij zich een ieverig werker voor alles wat tot de ontwikkeling van kunsten en letteren kon bijdragen en eene van de eerste onderscheidingen welke hem ten deele vielen, was de toekenning van een gouden eeremetaal, hem aangeboden tot erkenning van zijne werkzaamheden gedurende de eerste Rubensfeesten. Van toen hij aangesteld was als griffier der Antwerpsche academie van schoone kunsten, werd hij de dienstvaardige vriend van allen, die, in zijne omgeving, werkzaam waren op het gebied der kunst.

Was Wappers, ten onzent, de opbeurder der vaderlandsche schilderkunst, Conscience, de opwekker der Vlaamsche letterkunde, overtuigd dat alle kunsten zusters zijn, ondernam in 1844 het *Kunst- en Letterblad* met plaatwerken te doen drukken, en gaf als dusdanig, ook door zijne betrekkelijke geschriften, den krachtigsten stoot tot het verlevendigen van de beoefening der houtgraveerkunst in ons land.(1) Het is van dit tijdstip dat de prachtige met platen versierde werken dagteekenen, die door H. Brown en J.E. Buschmann werden bezorgd en thans zoo gezocht zijn.

Na eene tweejarige ondervinding erkende Conscience, ofschoon het publiek niet onverschillig was gebleven voor de gedane pogingen, dat de tijd evenwel nog niet gekomen was om met goed gevolg geïllustreerde tijdschriften uit te geven. Het zal dan wel geene bevreemding wekken, als ik hier aanstip, dat Conscience zich hoogst ingenomen betoonde met de onderneming, toen, nu bijna 30 jaren geleden, het tijdschrift *de Vlaemsche School* werd gesticht door eene schaar zijner vrienden, tusschen welke ik noem: J. de Geyter, Ed. Dujardin, P. Génard, J.F. Heremans, K. Ommeganck en de reeds gestorvenen E. Zetternam, H. Brown, dr. J.F. Matthijssens, J. van Rotterdam en F.J. Weyermans. Gedurende vele jaren heeft Conscience in menige omstandigheid dienst bewezen aan het tijdschrift, uit welks naam ik hier spreek, en heeft hij de redactie van voorlichting en raad gediend.

Ik stel er eene eer in, dit openlijk te mogen erkennen in dit droevig en plechtig uur, opdat mijne hulde aan zijne nagedachtenis ook eene dankbare hulde zij.

Het zou buiten de taak liggen, die ik hier ben komen vervullen, zoo ik uitweiden ging over de hoedanigheden en de eigenaardige deugden die Hendrik Conscience kenmerkten en hem stempelden tot een waarlijk goed en edel mensch.

Den persoonlijken vriend die mij in hem ontviel, zal ik in stilte beweenen, zooals men voor zijne duurbare dooden doet; maar de verklaring moet mij van het hart, dat Conscience als mensch, in het huishoudelijk leven en als burger, zoo mogelijk nog hooger stond dan als kunstbeoefenaar en schrijver.

Op niemands grafzerk meer dan op dien van Hendrik Conscience zouden de woorden van den ouden Engelschen dichter verdienen geschreven te worden: *Hier ligt een man.*

Gesterkt door de verwachting der hereeniging in hooger gewesten, waar gij uitrust van uw zwaren doch zoo veelvoudig gezegenden arbeid, en waar de smart van het scheiden zal worden weggenomen, roep ik u, onvolprezen volksbeschaver en innig geliefde vriend Conscience, tot wederziens toe.

Redevoering van den heer Pol de Mont.

Kunstgenooten!

Broeders in den kamp!

Ware het mij gegeven geweest, op deze plaats en op dit oogenblik, de stem te verheffen in eigen naam en uit aandrang der gevoelens, die mijn hert inderdaad bewegen, ik zou het aanschouwd hebben als mijne bijzondere zending, na zoovelen, die in hèm den scheppenden dichter hebben gehuldigd, in dezen dierbaarsten aller dooden *den mensch* te vereeren, wiens nederigheid, vriendentrouw en zielenadel, onder ons spreekwoordelijk geworden zijn.

Ik zou gewaagd hebben van dat innemende gemoed, zoo ontvankelijk voor al wat verheven, voor al wat goed is; van die warme, gulle hand, te allen tijde gereed,

(1) Zie *de Vlaamsche School*, 1870, blz. 14 en 37.

om zelfs den minste onder allen, tot aanmoediging, tot steun misschien, te worden toegestoken: - menig minder gekende trek uit Consciences leven zou mij tot bewijs hebben gediend, van zijne buitengewone dienstvaerdigheid, zijne onuitputbare mildheid, zijne ongeëvenaarde rechtschapenheid.

Even als Horatio bij het koude lijk van zijnen boezemvriend, Hamlet, zou ik hebben uitgeroepen: *Now cracks a noble heart!*[1] 'Thans is het gebroken, dat hert, zetel van al wat rein, goed, schoon is,' - en zóó zou ik mij misschien eenigerwijze hebben gekweten van den plicht van dankbaarheid, die op mij, en voor immer, jegens Conscience berust: want, onder de talloozen, die hem liefhadden en die hij liefhad, onder de velen, die hij beschermd heeft en opgebeurd, heb ik hem wellicht de gewichtigste diensten te vergelden.

Edoch, ik spreek hier alleen als Voorzitter van eenen Vlaamschen kunstkring: de nog jeugdige, hoewel reeds met roem bekende artisten, mannen van penseel en beitel, etsers, toonkundigen, dichters, die onlangs hand in hand sloegen, om onder de leuze *Wees U Zelf,* de beste krachten van hun talent ten offer te brengen aan de heropbeuring onzer eenig nationale, onzer Vlaamsche Kunst, hebben mij verkozen tot tolk hunner laatste hulde en diepgevoelde deelneming, bij deze nog ongedempte groeve van den meest gevierde onder ons allen.

Weze dan ook, in hoofdzaak althans, mijne rede gewijd aan den letterkundigen arbeid van Conscience, dezen beschouwend in verband met onze nationale kunst.

Broeders in den kamp!

Verre van mij de beweering, als zou het grootsche werk der Vlaamsche wedergeboorte, eerst onder den invloed van dezen populairsten onzer schrijvers, zijn ontstaan. Vóór en met hem, hadden - eja! reeds andere begaafden onze taal, onze letteren uit den doodslaap opgewekt; enkele jaren vóór nog Consciences eerste boek het licht zag, had Wappers, met zijn destijds veelbesproken doek, *het Beleg van Leiden*, de onverbasterde overleveringen onzer Vlaamsche, zeventiendeeuwsche schilderschool teruggevonden.

Dit ééne blijft intusschen waarheid: geen geest, in Zuid-Nederland, oefende ooit eenen invloed, groot of duurzaam genoeg, om op eene lijn te worden gesteld met dien van Conscience, want deze deed zich tegelijk gelden, én op de ontwikkeling zelve der kunst, én op de verhouding tusschen de beoefenaars der meest onderscheidene harer vakken.

(1) W. Shakespere.

Van twee groote waarheden, twee axioma's, die ons uit de geschiedenis van alle bloeitijdperken zonneklaar tegenblinken, was de schrijver van *de Leeuw van Vlaanderen*, van met zijn eerste optreden als scheppend dichter, diep doordrongen:

Vlaamsch zal in Vlaanderen de kunst zijn, wil zij niet gedoemd worden tot onvruchtbaarheid; geen vak der kunst zal aan het andere vreemd blijven, maar alle zullen, zich ontwikkelend volgens wet en harmonie, het geheele, hooger leven des volks daarstellen in eene reusachtige, glansrijke Eenheid.

Consciences zienersblik had opgemerkt, hoe innig een verband er bestaat, tusschen het bonte, roerende leven der menigte, het wel en wee der spraakmakende gemeente in stad en dorp, bij den haerd en op het land, van den eenen - en de uitingen zelven der kunst, van den anderen kant.

Hij begreep, dat deze laatste, op de ure vooral, toen hij zich uitrustte tot den strijd, eene leerschool worden moest voor tienduizenden; dat zij, de edele en almachtige brengster van licht en vooruitgang, liever nog dan grooten en rijken tot genot te verstrekken, de paria's onzer samenleving moest veredelen, beschaven, ontslaven misschien, dat zij hen op de hoogte moest brengen van hunne nationale plichten en rechten.

De omwenteling van 1830 had eenen noodlottigen scheidsmuur opgeworpen, tusschen de hooger en de lager standen der maatschappij in het nieuw gevormde rijk: het aanvaerden van eene uitheemsche taal als nagenoeg eenig aanerkend voertuig van alle wetgeving, alle bestuur, alle onderricht, had ruim drie vierden onzer medebroeders, het edelste, levenskrachtigste deel der bevolking, van alle verdere ontwikkeling verstoken.

Dien scheidsmuur - Conscience was het vooral, die hem, onder zijne geduchte slagen, allengskens deed verbrokkelen en wegvallen.

Hij, de hoogbegaafde, hij verkoos tot bondgenoote van zijn dichterlijk genie en van zijne heerlijke fantazie, de diep verachte, laag gezonken taal van de diep verachte, laag gezonken menigte... En ziet! Onder den indruk van zijn wegslepend woord, onder de levenswekkende kracht, die van gewrochten als *de Leeuw van Vlaanderen* uitging, lieten zich, niet enkel eenige dichters, maar een geheel geslacht van kunstenaars, door de grootsche daden onzer Vlaamsche voorouders bezielen, grijpende - deze naar boetseerstok of palet, gene naar stift of etsnaald, om den heldenstrijd van vroeger, te midden van de schande van het heden, in aangrijpende beelden voor te stellen.

't Was, of uit al de openbaringen onzer toenmalige kunst, deze ééne kreet opging, waarmede hij zelf zijnen wereldberoemden roman had besloten:

‘Gij, Vlaming, overweeg bij de roemrijke daden uwer vaderen, wat Vlaanderen eertijds was, wat het nu is, en nog meer wat het worden zal, indien gij de heilige voorbeelden uwer voorouders vergeet.’

Wie onzer, kunst- en kampgenooten, die zich eenigszins op de hoogte waant van Consciences levensloop, wie weet niet, hoe de toen nog jeugdige schrijver, èn door het vuur zijner overtuiging, èn door de betooverende macht van zijn talent, de meest belovende onder de hem omringende artisten, hoe verscheiden van vak en neiging ook, rond zich wist te vereenigen, tot op den dag, dat deze kleine, maar uitgelezen kring, de kern werd van die veel vermogende maatschappij, die onder de kenspreuk *Voor Tael en Kunst,* jaren lang het middenpunt was van de algeheele kunstbeschaving, ja, van de Vlaamsche beweging in Antwerpen, en die zelfs koningen, als bezoekers en vereerders, dorst ontvangen in haren schoot?

Hoef ik te zeggen, dat een zoo veelomvattend streven, dat een zoo heilzaam samenwerken van alle kunstvakken, onder Consciences hoogere leiding, weldra door schitterende uitkomsten bekroond werd? Gij kent ze immers allen, de namen

van die geheele schaar artisten, die - volgens Consciences eigen woord, ‘den roem der Vlaamsche schilderschool tot aan de palen der bekende waereld’ dreven!

Doch, wat zoek ik naar nieuwe bewijzen om den nooit genoeg gewaerdeerden invloed van Conscience voor u allen duidelijk te maken?

Spreekt, gij zelven! gij, duizenden, die rond deze groeve slaat! - Gij, die uit het dichterlijke Brugge tot ons kwaamt, dankt gij het hém niet, zoo de twee grootste uwer volkshelden, uw Breydel en uw de Coninck, in eere hersteld, weldra op het oude forum uwer Gemeente, in brons vereeuwigd, zullen oprijzen? Gij, zonen van het fiere Gent, was het niet na de verschijning van Consciences *Jacob van Artevelde*, dat het beeld van den grooten Ruwaard op uwe Vrijdagmerkt werd opgericht? Gij, trouwe poorters van het aloude Kortrijk, was het niet, dank aan uwe bewondering voor de gaven van hem, die eens uw roemrijkste burger was, dat het penseel van den Vlaamschen meester het epos van den Sporenslag, op de wanden van uw Raadhuis maalde?

Zoo werd de kunst harer nationale, harer democratische zending weder bewust; zóó wist zij zich, al wal den volke dierbaar is, tot stoffe en tot doel te maken.

Oneindig meer nochtans volvoerde Conscience! Tienmaal verbazender zou ons zijn invloed schijnen, indien wij, voor een enkel oogenblik, het min breede gebied der kunst verlieten en ons afvroegen, in hoevele duizenden herten hij het nationale bewustzijn, het sluimerend gevoel onzer eigenwaerde als afzonderlijke stam en als volk, door zijne talrijke scheppingen, heeft doen ontwaken!

Waartoe echter zou ik zulks, op deze plaats, herhalen?

Zoo ik u heden, rond gindschen koninklijken lijkwagen, uit alle gouwen van het Dietsche vaderland, hand in handen vergaderd zag, als wildet gij, alle uwe veeten en twisten afzwerend, Schillers woord tot waarheid maken:

> *Wij willen één zijn en een volk van broeders*,
> *en scheiden - nooit*, *in nood of in gevaar,*[1]

nogmaals vraag ik het u dan: - is uwe aanwezigheid niet het schitterendste bewijs, dat de kunst dàn alleen eene macht,

(1) Wilhelm Tell. *De eed op het Rütli.*

eene lichtaanbrengende, volksdeugdkweekende macht is, wanneer zij wortelt *in het volk*, *in zijne taal*, *in zijne geschiedenis?*

En dáárom, kunst- en kampgenooten, dáárom hebt gij wel gedaan, toen gij niet gewild hebt, dat de lijkstoet van dezen onzen Promêtheus, een rouwstoet zou wezen; thans was hij een nieuwe, een meer dan vorstelijke zegetocht van hem, het nederige kind des volks, in wien zich onze heilige volkszaak zoo glansrijk eene verpersoonlijking heeft verzekerd.

En ziet - ondanks mij zelven, kreten van hoop en vertrouwen stijgen mij naar den mond, en verdringen de bittere klachten over dit nimmer herstelbaar, nimmer te vergeten verlies.

Met wellust laat ik mijne oogen weiden over uwe duizenden en duizenden hoofden, en onwillekeurig denk ik aan een tooneel uit des geliefden meesters geliefdste werk: *de Zegening der Wapenen.*

Daar zaten zij, de vrijheidaanbiddende mannen onzer Gemeente, nedergeknield op den Groeningerkouter, huiverend, huiverend van wondere aandoening in den killen mist des morgends. In geestdrift opgetogen brachten zij een weinig aerde van den vaderlandschen bodem op de lippen, als tot eenen eed, dat zij, denzelven zouden verdedigen tot den dood!

Mannen van Vlaanderen!

De aerde, waarin Conscience rust, is voor ons eene driemaal heilige aerde. Zij is een ander *land van overzee*, dat wij door geene Saracenen zullen laten bezoedelen. Herdenken wij den morgend van 11 Juli, 1302. Brengen wij, in den geest althans, een weinig van dezen gewijden bodem op onze lippen, als tot eenen eed, dat wij allen den strijd, waarvan Conscience de ziel en de roem was, zullen voortzetten tot den dood!

Weze deze doodenakker voor ons, als eens de door bergen afgebakende weide der vrijheidlievende Zwitsers, een ander Rütli; herrinnere hij ons immer, wat ook gebeure, dat een onverbreekbare band, die van ons Nederlandsch bloed en van onze Dietsche taal, ons allen tot eedgenooten, tot broeders maakt. Leggen wij, alvorens deze plaats te verlaten, tot teeken van eendrachtig streven, hand in handen, en dragen wij, diep in onze herten, deze belofte mede:

'Conscience! ons aller leidsman! ons aller Meester! Bij deze aerde, die wij zelven op uwe lijkkist strooien, - zij weze uwen gebeente zacht! - rusten zullen wij niet, vooraleer het werk, waaraan gij uw leven wijddet, voltrokken weze. Bij uwe dierbare assche zweren wij: met raad en daad zullen wij elkander bijstaan: om aan Vlaanderen zijnen ouden luister terug te schenken.

Zóó, Conscience! toonen wij ons uwer werken, uwer toewijding waerdig!

Wij zweren het allen, bij uwe assche! Wij zweren het!'

Redevoering van den heer Geeraard Schoiers.

Mijnheeren,

De *Nederduitsche Bond* van Antwerpen heeft mij de vereerende taak opgedragen, in zijnen naam, een laatst vaarwel te zeggen aan dien grooten en goeden man, wiens stoffelijk overblijfsel wij in de aarde gaan nederleggen.

Droevig scheen mij die taak. Doch op dit oogenblik is het me, alsof alle treurnis van hier geweken ware. Het is alsof uit dezen grafkelder een juichlied opstege, dat weêrklinkt in ons aller harten: de zegezang des overwinnaars.

Ruim een vierde eeuw geleden, heeft Conscience zijn geliefd Antwerpen verlaten; in 't felst eens hoopeloozen strijds, van alle kanten aangevochten, van hinderpalen omringd, ontmoedigd, half verwonnen ging hij heen; en thans, overladen van arbeid en jaren, maar meer nog van roem, is hij zegevierend weêrgekeerd, om uit te rusten en niet meer heen te gaan.

Alles, dunkt me, roept hem hier, in plaats van een ‘vaarwel tot later,’ een hartelijk, een vreugdig ‘welkom in ons midden’ toe.

Het mag zonderling heeten, van vreugde en gejuich te gewagen, waar treurnis en stille smart in den regel thuis behooren. Doch ik zou, Mijnheeren, uwe en mijne gewaarwordingen slecht vertolken, indien ik niet vaststelde, dat, bij het grenzeloos verlies dat ons getroffen heeft, ons hier een balsemende troost is weggelegd; zoo ik niet bestadigde, dat ons uit dit graf een gevoel tegenwalmt van verkwikkende levenskracht.

Levendiger dan ooit is Conscience door zijn werk.

Wat zijn, sinds hij ons verliet, de tijden veranderd! De stroom der gedachten is gekeerd; het door hem uitgestrooide zaad heeft zijne vruchten gegeven. De karige tientallen van vrienden, die hem steunden, zijn tienduizenden geworden. Zijn genie heeft gezegevierd.

Conscience's ongeëvenaarde letterroem moge ons een voorwerp van rechtmatigen trots wezen. Eene andere, eene wellicht grootere glorie komt hem toe: die van heropbeurder van zijn volk.

Ontzield was dat volk, van eigen geest ontaard, twijfelend aan zich zelve, zijns zelfs onbewust, drinkende met lange teugen het gift der zelfverachting in.

Conscience heeft zich aan het werk gezet. Van huis tot huis heeft hij de zaak van 't volk voor 't volk zelf gepleit.

Onder de bekoorlijkste kleuren heeft hij eigen leven en eigen zeden afgeschetst, en doen liefhebben en doen waardeeren. Den nationalen trots heeft hij bij den volke wakker geschud, de wellen der geschiedenis opnieuw doen vloeien, de ijskorst, die het hart van zijne landgenooten omsloot, gesmolten.

Over die logge massa, heeft hij den scheppenden geest geblazen, dien Lazarus van den dood verwekt.

In eigen taal, op hem nog ongekende, hemelschoone wijze toegesproken, heeft ons volk geluisterd en gevoeld. Een magnetische schok is hem door de aderen gevaren, en het is zich zelf herworden.

Thans, - gij, vrienden, makkers in den taalstrijd, gij zult het getuigen - thans kunnen min of meer voordeelige omstandigheden onzen volledigen zegepraal vertragen of bespoe-

digen, maat hem onderdrukken, dat kan men bij menschelijke macht niet meer.

Dat heeft Conscience gewrocht!

Wil men bevroeden wat het Vlaamsche volk hem verschuldigd is, dan denke men, wat het thans weren zou, bijaldien hij niet daar ware geweest, om het te wekken, te bezielen, eene nieuwe toekomst te gemoet te leiden. Veegt men Conscience's bestaan, en zijn werk, en zijnen invloed uit dit laatste half-jaarhonderd weg, en vraagt men zich af, wat vijftig jaren meer van ontzenuwing en doodslaap, vijftig jaren van steeds dieper ingrijpende ontaarding, zonder eenig op de groote massa werkend tegenmiddel, van ons volk zouden gemaakt hebben, dan staat men versteld bij die gedachte.

Men durft niet de diepte van verbastering en ontmensching te peilen, waarin het Vlaamsche ras heden ten dage zou verzonken liggen: te vernederend voor ons zelven, te vernederend voor ons volk en voor ons land is het, ons die mogelijke ellende voor den geest te spiegelen.

Het heilrijk heden met de schitterendste toekomst vóór oogen, ziedaar, Conscience, de ontmeetlijke schuld der dankbaarheid, welke wij aan u hebben.

Aan allen behoort uw roem: de betoovering van uw talent is voor niemand afgesloten; doch de groote ommekeer, de herschepping, die Gij in den Vlaamschen lande hebt gewrocht, die zijn het rechtstreeksch en alleenig erfgoed uwer stamgenooten, ons uitsluitelijk en onvervreemdbaar eigendom.

En daarom zal uwe ruststede een heiligdom zijn in ons midden, eene begankenisplaats, waar alle Vlamingen - hoezeer verdeeld - nog menigmaal als broeders, zooals nu, geschaard zullen staan rond uw graf, als rond een symbool van eendracht: en, zoo daar al niet de handen worden ineengelegd, dan toch zullen vaak over uwe grafzuil henen, onze blikken elkander ontmoeten, door ééne verzuchting geleid, naar één lichtpunt gericht in de verte, naar den dageraad van ons zich zelf herworden vaderland.

Conscience - rust zacht. God daarboven zal u voor de verhevene zending loonen, die Gij zoo heerlijk bij uw volk bebt volbracht. - Vaarwel.

Redevoering van den heer Al. Nelis.

Zondag laatstleden was het voor den *Vlaamschen Broederbond* van Brugge een hooggetij; in de ruime zalen der eeuwenoude Stadshalle, die zoo treffend getuigen van Vlaanderens grootheid, van Vlaanderens kunst- en vrijheidszin, vierden wij den schitterenden uitslag des letterkundigen prijskamps, door onze maatschappij uitgeschreven, voor het bezingen van Hendrik Conscience, bekroonden wij plechtig de overwinnaars, de heeren Ledeganck en Sevens, die beide met dichterlijken gloed, in hart- en geestverrukkende tonen, de nooit volprezen verdiensten, den reuzenarbeid, het aanhoudende streven des vorsten der Dietsche letteren hadden afgemaald.

‘Moge Hendrik Conscience spoedig hersteld wezen; moge hij nog zoo menigvuldige als gelukkige jaren over zijne grijze haren zien voorbijgaan, moge hij de volledige zegepraal der Vlaamsche zaak bijwonen.’

Zoo sprak onze eerevoorzitter, en deze wensch, ontvloeid uit het edel hart van den edelen van Caloen van Basseghem, vond den geestdriftigsten weerklank in de harten der honderden en honderden Vlamingen tot het feest toegestroomd, en om twee jeugdige en talentvolle Vlaamsche dichters glanzende lauweren te zien plukken, en om den grooten Man te vereeren, die de gevierde held was van onzen wedstrijd.

Eilaas! de laatste tonen van dit heuglijk feest waren nauwelijks uitgedoofd en de klapdraad, aan wien wij de uitdrukking van onzen innigsten wensch, den eenparigen kreet van ons aller harten hadden toevertrouwd, bracht ons voor antwoord op dien wensch, op dien vreugdekreet, de droeve, de treurige mare dat Hendrik Conscience, naar 't eeuwig Vaderland was teruggekeerd! Ja de Dood had nog eens willen toonen dat zijne wreede zeis noch verhevenheid van vernuft spaart, noch reinheid van geweten, noch edelmoedigheid van gevoel. Gestorven was hij, die sedert eene halve eeuw, de Vlaamsche zaak verpersoonlijkte; dat brein, hetwelk zulke krachtige wonderen schiep, was nu ijskoud; dat hart, hetwelk zoo warm klopte voor het schoone en voor het goede, ligt gebroken; die hand, die zoo rusteloos wrocht voor het verlichten, voor het veredelen van het Dietsche volk, is voor altijd verstijfd.

De wil des Heeren is volbracht. Ootmoediglijk buigen wij het hoofd, maar grievend is de smart, die ons het hart doorboort, bitter zijn de tranen, die aan onze oogen ontwellen. Geheel Vlaanderenland weent met recht bij uwe teraardebestelling, inzonderheid de Vlamingen van de Klauwaartsstad. Hendrik Conscience, door uwen *Leeuw van Vlaanderen* hebt gij het gansche Vlaamsche volk, beter gezegd hebt gij de gansche wereld ingewijd met het roemrijk verleden van het Venetië des Noordens, van dat gemeenebest, dat weleer den schepter zwaaide over het rijkste en tevens het vrijzinnigste oord van Europa, ingewijd met de doorluchtige jaarboeken der stad, die in lang verzwondene eeuwen een uitstekend middenpunt was van beschaving en verlichting, en wier glorievolle naam het jongste woord was dat aan uwe stervende lippen ontrolde! Door dit uw onovertrefbaar meesterstuk zijn de koene helden van 1302, zij die den trots van den tergenden Gal, van den gekroonden Muntschrooder op den Groeningherkouter verpletterden, wereldberoemd geworden en zal hun standbeeld weldra, in het bij zijn van gansch het Dietsche volk, voor onzen statigen, onzen grijzen Hallereus oprijzen!

En zulks niet genoeg! Voor vijftig jaren was, zoo de dichter het beweende, Brugge slechts de schier onkenbare schaduw van het grootsche Brugge van weleer, van het levensvolle Brugge der XIVe en XVe eeuwen. De drie lange eeuwen vreemde heerschappij, welke op haar loodzwaar hadden gedrukt, de staatsorkanen, welke op haar erbarmelijk hadden gewoed, de baren der Noorderzee, die haar eertijds de schatten der heele wereld brachten en welke haar waren ontrouw geworden, de kunsten en wetenschappen, die zij

gebaard en met zulke moederlijke liefde gekoesterd had en die, haar verlatende, naar gelukkigere streken waren heengevlucht, o! dit alles had niet alleen de bronnen van hare stoffelijke welvaart uitgeput, maar haar verbasterd, haar van den Vlaamschen aard, van de Vlaamsche zeden geheel en al onthecht!

Dank aan u, door al uwe stamgenooten zoo waard beschreide Man, dank vooral aan uwen *Leeuw van Vlaanderen*, is eindelijk de heldere dageraad van een nieuw, van een luisterrijk tijdstip aangebroken voor de bakermat van Breydel, van Memlinc en van Simon Stevijn. Zij schudt met ongeduld het knellend juk af van uitheemsch gewaad, van ondietschen tooi en smaak; elke dag groeit in haar midden de schaar der moedige, der onverdrotene kampers voor eigen taal, voor eigen kunst, voor eigen grootheid; elke dag ziet een harer kinderen roemvolle lauweren gaderen op het Vlaamsche kunstgebied! Het hedendaagsche middenpunt dier Vlaamsche kunst, de stad van Rubens en Leys, kan zulks getuigen.

Voorwaar, indien de geniale bard der *Drie Zustersteden,* hij wiens gezegende gedachtenis tot bij ons verste nageslacht innig vereenigd blijven zal met de uwe, Hendrik Conscience, en met de uwe, Jan-Frans Willems, indien Karel Ledeganck, zeg ik, het Brugge van vandaag kon aanschouwen, zou hij verrukt de lier aangrijpen en met blijde tonen zingen van die maagd, die uit haren schijndood is opgestaan en in wier aderen een vernieuwd, een krachtig bloed bruischt, dat een talrijke kroost voorspelt van zoo manhaftige als geestrijke Vlaamsche strijders, een Epigonenras, der voorvaderen van 1302 overwaardig.

Hendrik Conscience, uwe vlekkelooze ziel geniete alreeds de eeuwige vreugde bij Godes troon, uw stoffelijk overschot ruste zacht in den schoot van dat Vaderland, dat gij zoo teeder hebt bemind en dat u zooveel dankbaarheid schuldig is.

Wij, Broederbonders, wij, Vlamingen van het aloude Leeuwennest, van het hedendaags nog beroemde Kerelsland, op dit oogenblik, rond uw ons allen zoo duurbaar graf geschaard, wij zweren hou en trouw te blijven aan de Vlaamsche zaak, wij zweren onverpoosd voort te strijden met woord en daad, met mond en pen voor onze duurbare taal, voor onze aangebedene kunst. Hendrik Conscience, gij, dien wij allen als eenen vader lief hadden, schrijver van den *Leeuw* en van de *Kerels van Vlaanderen*, vaarwel, vaarwel!

Redevoering van den heer Julius Van Laere.

Vlamingen,

In naam der tooneel- en letterkundige maatschappij *Antwerpens Conscience's-Kring*, kom ik hier, op het stille veld des doods, eenen heiligen doch droeven plicht vervullen.

Daar, in dat graf, rust het zielloos lichaam van den moedigsten der strijders onzer gouwen, van den wereldberoemden volksschrijver Hendrik Conscience. Daar rust onze edele vriend, in wien België een zijner grootste schrijvers en Antwerpen een zijner roemrijkste zonen te betreuren heeft. Zijne honderd boekdeelen, als zoovele onbluschbare lichten over gansch den aardbodem verspreid, leeren den lezers hunne plichten kennen jegens God en de menschheid.

En hoeveel zijn wij, zijne landgenooten, hem niet verschuldigd!

Hoe aangrijpend wist hij ons niet voor te stellen hoe onze voorvaderen gestreden hebben voor hunne vrijheid, taal en rechten!

Ja, zeer duurbare vriend, in uwe schoone werken hebben wij moed geput, om, even als onze vaderen, onze taal en onafhankelijkheid te verdedigen.

Slechts eenige dagen geleden lachte mij uw vriendelijk gelaat nog toe, hoorde ik uwe zoete stem mij spreken over onzen kring, welken gij zoo zeer waart toegedaan, wien gij helaas te vroeg werdt ontrukt! Duurbare vriend, aan onze liefde ontroofd, uw beeld zal in ons aller hart voortleven en de naam dien gij onzen kring geschonken hebt, zal, als eene trouwe leus, op ons blazoen blijven prijken. De vaderlandslievende volksjongens, zooals gij ons noemdet, zullen door hun streven voor de moedertaal zich uwer trachten waardig te maken.

Pijnlijk zijn de gedachten, welke in onzen geest oprijzen, bij dit droevig en plechtig afscheid; hartscheurend worden zij, wanneer wij denken dat de aarde zich voor u, de stichter der groote Vlaamsche beweging, voor eeuwig gaat sluiten, daar gij nauwelijks de Vlaamsche vrijheidszon mocht zien opdagen.

Hoor ons, in uw nieuw vaderland, waar gij, bij den Allerhoogste, reeds het loon ontvangt, voor al het goede dat gij door uwe werken hebt gesticht. Zie op ons neder; hier staan uwe vrienden, uwe strijdgenooten, die zweren bij uw duurbaar stof, niet te zullen rusten, vooraleer zij de herstelling der laatste onzer Vlaamsche grieven bekomen hebben.

Zalige ziel, ontvang in den schoot der Godheid ons laatst en smartelijk vaarwel!

Vaarwel!

***

In de eerste dagen, die op de begrafenis volgden, is des schrijvers graf door eenige duizende personen bezocht.

Bij Conscience's graf.

Daar ligt de bard! Zijn lof verkondt de faam
Rond heel de wereldsfeer.
Eerbiedig nu noemt aller mond den naam
Miskend zoo vaak weleer.

Daar ligt hij! Zij, die 't vurigst hem bestreden
Vervoerd door lagen nijd,
Zij dalen nu, als voor Patroclus' leden,
Voor 't doode lijf ten strijd.

Daar sluimert nu het grijze dichtershoofd
Van denken moê, in rust;
Die groote geest, van werken afgesloofd,
Toog naar een beetre kust.

Zijn dichterstem, o volk, hoort gij niet langer:
Uw kunstenaar is dood!
Hij is niet meer, de koene Vlaamsche zanger,
Die zooveel schoons u bood.

Hij is niet meer, de rijkbegaafde geest!
Hoe eerlijk was zijn schrift,
Voor vaderland en godsdienst onbevreesd,
En vrij van wulpsch vergift.

Waar vindt ge nog de schrijvers vrij van vlekken,
Wier pen het vroom gemoed
Niet schokt; geen vuige driften zoekt te wekken;
Noch 't aanschijn blozen doet?

Te schaarsch, helaas! aan zedetucht verkleefd
Heeft echt talent gebaard
De schriften waar de zuivere deugd in leeft
Met godsdienstmin gepaard.

Laat, Vlaamsche volk, uw rouwgetraan nu vloeien.
De schrijver is niet meer,
Wiens tooverwoord uw harte wist te boeien.
Nooit klinkt zijn stemme weer.

Conscience, o vriend, wat duurzaam goed gesticht
Door uwe schoone ziel!
Hierboven kreegt gij reeds het loon wellicht.....
Maar toch, o volke, kniel!

Kniel neer bij 't graf, en schenk zijn ziel uw bede.
Aan God heeft hij geloofd,
Hij minde Hem, vast hopend op den vrede
Den trouwen knecht beloofd.

Dit zij de dank van ieder christen harte
Voor 't goed door hem gedaan.
Vereer zijn graf, en daar vertolk uw smarte
Door beden bij 't getraan.

ALEX. STOOPS.

16 September 1883.

***

Den 30n September, ten half twaalf, had in de Antwerpsche hoofdkerk eene uitvaart plaats voor Hendrik Conscience; de kerk was geheel in rouwgewaden gehuld; over de lijkbaar, rond dewelke een zeer groot getal lichtkronen en kaarsen brandden, lag het fluweelen baarkleed dat ook bij den optocht naar de begraafplaats van het Kiel gebruikt werd; de aanvangletters van den voor- en familienaam des overledenen prijkten op het baarkleed en op de van het gewelf afhangende rouwvaandels; de bij de lijkbaar ter weerszijden geplaatste vaandels en standaarden van maatschappijen waren omwonden met rouwfloersen. De deken mgr. P.J.E. Sacré verrichtte den goddelijken dienst, begeleid door muziek van Palestrina, onder het bestuur van F. Callaerts. Na de mis nam geheel het geestelijk personeel der hoofdkerk deel aan den lijkzang. De kerk - hoe ruim ook - was voor de opgekomenen nauwelijks groot genoeg. Er waren voor de bloedverwanten van den overledene, voor voorname personen enz. plaatsen voorbehouden aan den ook in rouwgewaad gehulden predikstoel, welke omstreeks 1 uur beklommen werd door den zeer eerw. heer E. Claeys, leeraar in het klein seminarie te St.-Nicolaas, die eene hoogst merkwaardige gedachtenis- en leerrede hield, welke een zeer diepen indruk maakte en van het begin tot het einde met onverdeelde aandacht en steeds klimmende belangstelling en zichtbare inneming werd aanhoord. Met groot genoegen vermelden wij dan ook, dat zij, afzonderlijk gedrukt, in het licht verschijnen zal. Onder andere behartigenswaardige wenken van den hooggeachten gewijden spreker, verdienen zeker die, welke besloten liggen in de volgende woorden, door alle Vlamingen te worden opgevolgd:

‘Wij moeten onze volkstaal meer en meer doen herleven. Dat de moeder haar in eere houde in het huisgezin; dat de vader overal, waar hij macht, invloed en recht heeft, haar kloek verdedige; dat hij het Vlaamsch, op alle graden van het onderwijs, zoo hoog als laag, zijne wettige plaats doe innemen. Bidt in de moedertaal voor uwe dooden, en fluistert in die taal uwe nieuwgeboren kinderen uwe liefde toe. Dat de moedertaal de taal zij in uwe huisgezinnen!

Dat zal de schoonste verheerlijking zijn van Conscience, met wiens glorierijken naam de lange stoet van beroemdheden sluit, prinsen van de pen en prinsen van het penseel, die in de schoone Scheldestad voor ons oog oprijst; doch neen, die stoet sluit niet: anderen zullen volgen, die het grootsche vaderlandsch gebouw zullen voltooien en versterken.

Eens dat werk voltooid, zal de naam van Hendrik Conscience andermaal door de volgende geslachten gezegend worden.’

***

In verschillende steden en gemeenten des lands hebben lijkdiensten ter eere van Conscience plaats gehad.

De gemeentebesturen van Brugge, Gent en Kortrijk hebben voorgenomen straten aldaar te doopen met den naam van Conscience.

De dronkenschap

verduistert het verstand, benevelt het geheugen, mismaakt de schoonheid, verlamt de krachten, ontsteekt het bloed, veroorzaakt inwendige, uitwendige en ongeneeslijke wonden, betoovert de zinnen, is een duivel voor de ziel, een dief voor de beurs, een metgezel des bedelaars, het ongeluk der vrouw en het verdriet der kinderen; zij maakt den sterke zwak, den wijze gek.

BACON.

De voormalige abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten. Vervolg en slot van blz. 144.

Hoe onvolledig en soms onbepaald de voorgebrachte inlichtingen ook zijn nopens de kerk der vijftiende eeuw, zij volstaan toch om ons van deze een gunstig denkbeeld doen op te vatten. Rijk versierd is zij met talrijke schilderstukken, met van goud schitterende triptieken, met gekleurde beelden en helder glinsterende glasramen. Het blijkt dat toen even als later de schoone kunsten eenen machtigen onderstand vonden in den ijver der kloosterlingen om het huis van God, in evenredigheid hunner middelen, prachtig op te tooien.

Uit onze aanhalingen kan men ten andere nog opmerken hoe in dien tijd de stad Herenthals, voorheen eene der voornaamste en der bloeiendste plaatsen der Kempen, talrijke kunstenaars in haren schoot kweekte. Adrianus Heylen, in zijne meer gemelde *Verhandelingen over de Kempen*(1), had het ons reeds gezegd: benevens verscheidene nijverheidstakken, waarvan de lakenweverij de voornaamste was(2), vond men er kunstbeoefenaars in bijna ieder vak, als schilders, orgelmakers, beeldhouwers, zilverdrijvers, enz.. Aangaande de namen dezer kunstenaars en hunne werken is tot hiertoe weinig of niets aan het licht gebracht. Wellicht zijn hier of daar in openbare of bijzondere archieven nog wel inlichtingen desaangaande in te zamelen.

Mochten zij, die er gelegenheid toe hebben, die bronnen onderzoeken en het gevondene openbaar maken! Zoo ieder, wie kan, zijnen steen bijbrengt, dan wordt het wellicht eens mogelijk in de middeleeuwsche geschiedenis der Kempen een bijzonder hoofdstuk aan hare kunstenaars en kunstvoortbrengsels te wijden.

Waar voordezen Tongerloo's kerk en convent stonden, daar groeit nu de wijnstok, wiens vrucht het sap verschaft, dat in het heilig misoffer veranderd wordt in het aanbiddelijk bloed van den God-Mensch. Die vlakte was nog in vreemde handen, toen het den kloosterlingen gegund werd, den 1^{en} Juli 1840, onder geleide van hunnen overste, den zeer eerwaarden heer Evermodus Backx, een deel der oude abdij te komen betrekken. Voor de goddelijke diensten behielpen zij zich tijdelijk met eene voorloopige kapel; doch weldra bleek die onvoldoende te zijn, en moest men denken aan het bouwen eener ruimere kerk, die men wel genoodzaakt was op eene andere plaats aan te leggen. Dan rees de prachtige tempel op, die, naar de plannen van den kundigen bouwmeester P. Paul Stoop, van Antwerpen, opgetrokken, de bewondering der kenners afdwingt en voor weinige gothieke kerken onzer eeuw moet onderdoen. Op de grondvesten, sinds den 22^{en} Juni 1852 begonnen, legde, met O.-L.-V.-Hemelvaart daaropvolgend, zijne excellentie mgr. Gonella, aartsbisschop van Neo-Cesarea en pauselijke nuntius in België, den eersten steen, en dezelfde kerkvoogd wijdde den voltrokken tempel den 4^{en} Juli 1858.

Voor ongeveer vier en twintig jaren, toen wij ons kloosterleven begonnen, waren de verbrokkelde muren, die het spoor aantoonden van verdwenen gebouwen, talrijker en zichtbaarder dan nu; moeilijk echter, ja onmogelijk was het alsdan reeds, uit de overblijvende puinen iets met zekerheid op te maken over den vorigen toestand. Het geheugt ons hoe wij onzen achtbaren overste, hierboven genoemd, met belangstelling desaangaande ondervroegen en allerhande inlichtingen ten antwoord

(1) *Verhandeling*, VII, blz. 39. (Uitg. 's-Hertogenb. 1791. - In de uitgaaf van Turnhout, 1837, blz. 169.)

(2) De *Keurbrief van het ambacht der wollewevers en lakenverkoopers, te Herenthals* (1388), werd naar de *Analecta inedita M S* van Heylen, door Willems uitgegeven in het *Belgisch Museum* (1840, blz. 70). P. Génard gaf de *Blazoenen der gilden en ambachten van Herenthals* in het *Taelverbond.* (x, bl. 75)

kregen, en hoe hij er ten slotte de aanbeveling bijvoegde; Wat ik u verhaal, zult gij later aan anderen voortvertellen....

Voor wat de kerk betreft, vervullen de bijdragen, waar wij nu een einde aan stellen, het verlangen van den goedhartigen man, en overtreffen het in zekeren zin, doordien het ons gelukte nog al talrijke schier ongekende bijzonderheden uit de vergetelheid op te graven. Als eene hulde van hoogachting en dankbaarheid dragen wij onzen arbeid op aan de nagedachtenis van hem, wiens onvermoeide vlijt een nieuw Tongerloo uit de puinen verwekte, die, na een acht en twintigjarig bestier het hoofd neerleggend, over eene schier volmaakte herinrichting zich mocht verblijden, en derhalve aanspraak heeft op den naam van tweeden stichter der abdij van Tongerloo.

F. WALTM. VAN SPILBEECK.

De ark van Noach, op den berg Ararat

is, volgens een bericht in de *Levant Herald,* overgenomen in de *Daily Review* van 14 Augustus, teruggevonden door eene commissie, welke vanwege de Turksche regeering uitgezonden was naar de plaatsen Mohsul, Ashak en Bayarid, welker bewoners, evenals die van de dalen der bergketen Ararat, veel geleden hadden door sneeuwstormen. De reizigers bevonden zich op 5 dagreizen afstand van Trebizonde, in de provincie Van, in Armenië, ongeveer 4 mijlen van de Perzische grenzen. De weg ging door de spleet van een rotswand en zij moesten den loop van eenen stroom volgen, soms ten halven lijve door het sneeuwwater badend. Nadat deze vermoeiende tocht ruim 3 uren had geduurd, zagen zij eene zeer groote zwarte massa hout, welke 20 of 30 voet buiten een ijsveld uitstak, aan de linkerzijde van eenen afgrond. Er bleek hun, bij onderzoek, dat de houtsoort, waaruit de massa bestond, niet in deze verheven streken, noch in die van den omtrek groeit, maar alleen aangetroffen wordt in de heete vlakten van den Euphraat, waar zij door de inboorlingen *izim* genoemd en gehouden wordt voor het hout van *Gafer* der Heilige Schrift. De houtmassa verkeerde nog in goeden toestand; zij scheen buitenwaarts eene grijsdonkere kleur te hebben. Het uitstekende deel kon wel 40 of 50 voet hoogte hebben, maar men kon niet nagaan, hoe diep de massa in het ijsveld stak. Zij maakten eene opening op een beschadigd gedeelte van eene der zijden en vonden het inwendige grootendeels met ijs aangevuld en verdeeld in vertrekken van 12 tot 15 voet hoogte. Als een van de reizigers die deze ontdekking (welke van de meeste zijden op de sterkste wijze in twijfel getrokken wordt) zouden gedaan hebben, vermeldt men een Engelschen kapitein met name Gascoigne, die bij het Britsch gezantschap (men zegt niet van welke plaats) in diepst zou zijn en bekend zou wezen als wetenschappelijk onderzoeker. Er zou van de ontdekking kennis gegeven zijn aan den sultan van Turkije, die op aandrang van den Duitschen gezant (te Konstantinopel?) tot een nader onderzoek zou laten overgaan.

Paleis van het Brugsche Vrije.

Dit paleis staat op de plaats, waar vroeger het paleis der graven van Vlaanderen, de *Loove*, zijne tinnen verhief. De *Loove,* welke men afgebeeld vindt op een zegel der stad Brugge van het jaar 1264 en in het werk van Galbert over Karel den Goede, werd gebouwd onder de regeering van Boudewijn I en, ten gevolge van eenen brand, herbouwd door Karel den Goede. Nadat, laatstgenoemde vorst, omstreeks 1431, het *Prinsenhof* had gebouwd, werd een gedeelte van de *Loove* ingeruimd tot woning

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN JAN DE BLUST.

voor den schout.

Tusschen 1434 en 1440 heeft de afbraak van de *Loove* en de oprichting van het paleis van het Brugsche Vrije plaats gehad.

Een klein honderd jaren later, werd het v e r g r o o t , door d e stichting der gebouwen, waarop onze gravuur eenen b l i k vergunt.

Zij zijn gelegen aan de zijde van het water en dagteekenen van de XVIe eeuw. Zij werden opgericht volgens de plannen van den v e r m a a r d e n bouwmeester Jan Van de Poele, onder wiens bestuur de w e r k e n eenen aanvang namen in het j a a r 1520. Later werden zij opvolgend voortgezet en voltooid door Godfried C a u w e en Rogier Wittebroodt.

De bedoelde gebouwen, zooals zich ook uit onze afbeelding laat nagaan, doen zich zeer schilderachtig voor. In het jaar 1874 werden er belangrijke werken van herstelling aan uitgevoerd, onder de leiding van den heer Pieter Buyck, alstoen provinciaal bouwmeester van West-Vlaanderen.

Kroniek.

Antwerpen. De beeldhouwer F. Joris is op 4 September in den echt getreden met mejuffrouw Amanda Farasijn.

- 8 September is door een aantal kunstvrienden, in het *Hotel de Londres,* den heeren H. De Braekeleer, I. Meyers en J. Rosseels een feestmaal aangeboden, ter gelegenheid van de onderscheidingen die deze kunstschilders te beurt vielen op de Amsterdamsche tentoonstelling. De dischkaart was geteekend door den kunstschilder F. Vinck. De heer H. Van den Bosch hield eene redevoering, die opgenomen is in de *Kleine Gazet* van 23 September.

- P. Van der Ouderaa heeft, grootendeels uit het hoofd, een goed gelijkend portret geschilderd van wijlen den geneesheer J.H.A. Van Kerckhoven (zie blz. 140).

- *Koninklijke academie van Antwerpen.* De kunstschilder A. Delfosse, dien men voorloopig als leeraar heeft willen benoemen, ter vervanging van P. Beaufaux, heeft daarvoor bedankt. E. Sibert vervult intusschen de plaats. Den 18^{n} October, feestdag van Sint-Lucas, vereenigden zich de leeraren ten 5 ure aan een feestmaal, in het *Hotel de la Paix*, om de heeren Ph. Rombouts en H e n d r i k Verdonck te vieren, waarvan de eerste in 1855 als griffier, de tweede in 1843 als leeraar aantrad. In g u l l e bewoordingen werd aan de twee bekwame en werkzame mannen welverdiend hulde gebracht.

Brussel. *Koninklijke academie van België.* In zitting van 4 October is de prijs van 1000 fr. (zie 1882, blz. 121) met algemeene stemmen toegekend aan den heer Henri Evrard, van St.-Gillis, voor zijne teekening *Pax in Caritatis.*

- Het rijksmuseum heeft van den heer Thibeaudun, te Londen, voor 800 fr., een genretafereel aangekocht v a n Hendrik Potuil, een Nederlandsch meester uit de XVIe eeuw. Het van 1639 gedagteekend s t u k vertoont het achterhof eener boerderij, met rechts een varkenshok en trog, in het midden op den achtergrond eene vrouw bij eenen waterput, links een oude man aan 't werk, op den voorgrond eene partij veldvruchten van onderscheidene soorten. Het geheel is bruin en eentonig van kleur.

- De voortreffelijke bloemenschilder J. Robie is tot ridder in het Legioen van Eer benoemd.

Waver. 14 October is in deze gemeente een Brabantsche steenen pot opgegraven die 25 goud- en 104 zilverstukken uit de XVe eeuw, benevens een paternoster met zilveren kruisje bevatte.

Brugge. De hoofdstad van West-Vlaanderen heeft den 24^{n} September, 's namiddags, hare te Antwerpen in den prijskamp van Rome (zie blz. 92) bekroonde zonen E. Verbrugge en F. Van Acker plechtig onthaald. De heer schepen J.

Fonteyne verwelkomde hen en men ging in stoet naar het stadhuis, waar de burgemeester A. Visart en de schepen A. Ronse hen opwachtten en hartelijk toespraken. Vervolgens werden zij stoetsgewijs naar de Halle gevoerd, waar zij door den heer gouverneur der provincie werden ontvangen namens de academie en eeremetalen en kronen ontvingen. De deelneming der bevolking was groot. Er was een optocht, straatversiering, verlichting, vuurwerk enz. ingericht. Brugge's burgerij heeft eenmaal te meer getoond dat zij hart heeft voor de kunst en hare beoefenaars.

Doornik. In deze stad hebben den 10^{n} September en volgende dagen groote feestelijkheden plaats gehad, ter eere van L. Gallaits 50-jarig schilderjubileum. Op voormelden datum was er ruim eene 1/2 eeuw voorbijgegaan, sedert de meester zijn eerste gouden eeremetaal (in 1832) te Gent behaalde, met het stuk beantwoordende aan de prijsvraag: *Christus bij de Fariseërs, Geef aan Cesar wat Cesar toekomt en aan God wat Gode behoort*, thans in het stedelijk museum te Gent. Gallait, daartoe uitgenoodigd, is de feestviering komen bijwonen. Zooals men weet, bezit de hoofdkerk van Doornik eene schilderij van Gallait, voorstellende *Christus de blinden ziende makende* (1833) en bewaart de stad Doornik in haar museum het meesterstuk van haar beroemden zoon, in zijne schilderij *De onthalsde graven van Egmont en Hornes.* Buitendien was, voor de gelegenheid, Gallaits *Pest te Doornik* naar deze stad overgebracht en tentoongesteld.

- 10 September had te Doornik de plechtige inhuldiging plaats van B. Du Mortiers standbeeld. (Zie 1879, blz. 125.)

Buitenland.

's-Gravenhage. Bij Joh. IJkema zijn verschenen de 11^{e} en 12^{e} afleveringen van de *Geïllustreerde muziekgeschiedenis.* Zij bevatten het vervolg van het overzicht der kerkelijke muziek in de middeleeuwen met voorbeelden van notenleer en het portret van Guido van Arezzo; voorts een belangrijk hoofdstuk over de volksmuziek, troubadours en minnezangers, met fraaie afbeeldingen, uit handschriften der XIIIe eeuw, van muziek- en speeltuigen. Wij vernieuwen andermaal onze warme aanbeveling ten gunste van dit werk, hetwelk in handen verdient te wezen van allen, die zich aan de beoefening der muziek wijden niet alleen, maar ook van alle muziekliefhebbers.

Amsterdam. 9 October werden bij Van Pappelendam en Schouten, in *Pictura*, in deze stad, oudheden verkocht en daarbij onder andere de volgende prijzen besteed: 5 porseleinen vaasjes, fabrieksmerk Mol, 486 gl.; 1 zilveren mandje (wegende 12 gram), 492 gl.; 1 zilveren presenteertrommeltje met paarlemoeren deksel. 500 gl.; 2 zilveren gedreven schilderijtjes, 420 gl.; 1 zilveren dekseltje, voorstellende *de Liefde*, aan zilverwaarde 20 gl., voor 180 gl.; 2 ivoren beeldjes, bedelaars voorstellende, 180 gl.; 2 dito beeldjes, vrouw en man, 165 gl.; 1 Delftsch aardewerk tegeltje, 75 gl.; 1 zilveren schoteltje, gedreven, voorstellende figuren, 150 gl.; 1 miniatuur vrouwenportretje, 250 gl.; 1 dito, 130 gl.; 1 dito, 100 gl.; 1 doosje met miniatuur, 300 gl.; een dito, 250 gl.; zilveren speelgoed, per gram, 10 tot 14 gl. Er is veel gekocht voor het buitenland.

Rotterdam. Op eene veiling van schilderijen, van wijlen majoor G. Van Houten, in het Notarishuis (half October), brachten onder andere op; Klinkenberg, *Bloemmarkt in den Haag,* 1100 gl.; id., *Gezicht op het Spui*, 300 gl.; Vertin, *Vischmarkt te Utrecht,* 122 gl.; T. Gempt, *Kat met muizenval*, 300 gl.; Ch. Lieste, *Landschap* (met figuren

door C. Rochussen), 600 gl.; Backelowitz, *Salon,* 600 gl.; S.L. Verveer, *Riviergezicht*, 590 gl.; twee stukjes van mev. Ronner, 400 en 420 gl.; benevens stukken van A. Ista, 460 gl., Geoffroi, 490 gl., W. Verschuur, 445 gl., Heemskerck van Beest, 340 gl., Destrée, 125 gl., Alma Tadema, *Meisjeskop,* 320 gl., id., kopie van Titiaan, 250 gl.

- Het Dagblad van 's-Gravenhage n^{r} 210 schrijft: ‘Naar Delft zal worden overgebracht om in de Nieuwekerk achter den koninklijken grafkelder in den muur geplaatst te worden, de gedenksteen ter nagedachtenis van wijlen 's konings broeder prins Willem Alexander Casimir Ernst der Nederlanden, overleden 22 October 1822 te Brussel, waar thans die steen aanwezig is.’

- Volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant is in een pilaar van het koor der aloude Stiftskerk van S^{t}.-Odilienberg (Limburg) een steen ontdekt, afkomstig van een heidensch altaar. Op eenen kant van den steen bevindt zich de godin Minerva, met den helm op het hoofd, en aan hare zijde prijkt haar zinnebeeld, de uil; dit beeld is eenigszins geschonden. De tweede kant van den steen stelt Apollo voor, met de zon om het hoofd en den boog in de hand. De twee andere zijden van den steen zijn nog in den muur verborgen, doch zullen worden ontbloot. Tevens heeft men in het hoogaltaar een ouden, ongeschonden glazen beker gevonden, die in 1686 tot bewaring van de reliquieën gebruikt is en van Frankischen of Romeinschen oorsprong schijnt.

- De heer R. Serrure, te Brussel, is tot buitengewoon lid van het Friesch Genootschap benoemd.

- Te Wier wordt een nieuwe kerktoren gebouwd, de oude omgevallen zijnde; bij het dieper graven van de grondvesting is eene doopvont gevonden.

- Te Longerhouw zijn in den preekstoel der dorpskerk 5 eikenhouten paneelen van kunstig snijwerk ontdekt, voorstellende 1. Jezus' geboorte, 2. Golgotha, 3. de opstanding, 4. de hemelvaart, 5. het oordeel.

Groningen. In deze stad is een nieuwe schouwburg gebouwd die gl. 150,721.29 heeft gekost. De onderneming gaat uit van eene bijzondere vereeniging. De stad gaf de noodigen grond en waarborgt 2% interest van het besteed kapitaal.

Zalt-Bommel. Het in Juni 1881 bijna voor afbraak verkochte huis van Maarten van Rossum is in zijn oorspronkelijken staat hersteld: het is een gebouw met 4 hoektorens en een peervormigen hoofdtoren, in welks reusachtigen windwijzer het wapen van den vermaarden Gelderschen veldheer prijkt; in den loop der tijden waren de bekappingen van de vier hoektorentjes verdwenen, en de erker welke van uit de bovenverdieping toegang had en waarvan de groote boog en de twee beeldsteden ter zijden, nog zichtbaar waren; de hoofdingang was slechts gesloten met eene kleine deur in houten raamwerk, met eene gemetselde borstwering en glasvakwerk maar vertoonde nog zijn hoofdvorm met de sierlijke zuiltjes en den fijn gebouwden boog. Meest al de vensterramen met smaakvolle ontlastingsbogen en hunne met fraai beeldhouwwerk gevulde tympanen waren nog aanwezig, evenals de ijzeren gesmeedde ankers; op de verdieping gelijkstraats is een sierlijke schoorsteen met merkwaardige kraagsteenen, voorstellende *Adam en Eva*, de *Vlucht uit het Paradijs* en de *Arbeid van het eerste menschenpaar*, en met tegeltjes bezet, terwijl op de eerste verdieping zich mede een schoorsteen bevindt, smaakvol met loofwerk versierd uit de XVIe eeuw; de 1^{e} verdieping vertoont ook nog hare oorspronkelijke zoldering met balkstukken; moerbalken en kinderbalkjes terwijl op den zolder nog in onveranderden toestand aanwezig zijn, de oude kap tusschen de hooge oorspronkelijke trapgevels. Het uitwendige had weinig van zijne oorspronkelijkheid verloren; het *Bouwkundig weekblad* van Amsterdam van 22 Juni 1881, n^{r} 8, bevat eene fraaie teekening van het gebouw en de merkwaardigste bijhoorigheden.

De nieuwe Scheldekaaien te Antwerpen.

STEENSNEDE VAN C. T'FELT, STEENDRUK VAN L. SEGHERS EN ZONEN.

In onzen jaargang 1881, blz. 91, gaven wij eene gravuur, die eenen blik gunde op de te Antwerpen in aanbouw zijnde Scheldekaaien, van op de rivier gezien.

De op deze bladzijde voorkomende steensnede vertoont een gedeelte der voornoemde kaaien, meer stadwaarts en van boven op aanschouwd.

Langsheen de huizen, bemerkt men het 3 meters breede gekasseide voetpad.

Daarnaast bevindt zich een rij- of straatweg die 15 meters breed is.

Vervolgens een voetpad van 1 meter breedte, bezijden het ijzeren traliehek, dat men op onze gravuur duidelijk kan onderkennen.

Het gedeelte van de kaai, dat voor 't gewoon verkeer van voetgangers en rijtuigen dient en waar ook ongetwijfeld de tramweg zal aangelegd worden, die hier reeds bij voorbaat is afgebeeld, dit gedeelte van de kaai wordt door het ijzeren traliehek afgescheiden van het veel breeder gedeelte, dat voor het lossen en laden van schepen, het stapelen van goed en den ijzeren-weg bestemd is.

Over heel de lengte der kaaien, zal er tusschen het traliehek en de huizen eene straatbreedte van 20 meters zijn.

Van aan Kattendijkdok tot bij de Arsenaalstraat zal het voorbehouden gedeelte van de kaai, tusschen het water en het traliehek, 80 meters breed zijn; van aan de Arsenaalstraat tot bij de Zuiderstatie daarentegen, zal die breedte slechts 70 meters bedragen. Dit wordt veroorzaakt, doordien de geheele breedte van de Scheldekaai, tusschen de twee laatstgenoemde punten, 90 meters bedraagt, terwijl zij overal elders 100 meters bereikt.

De optrekken, die onze gravuur vertoont tusschen den spoortrein en het water, zijn de ijzeren goederenloodsen, waarvan wij reeds gewaagden in de beschrijving, die wij in onzen jaargang 1881, blz. 91, van de nieuwe kaaien gaven.

De goederenloodsen van de 1ste afdeeling (Statie- en Cockerillkaai) zijn voltooid. Zij werden voor 528,000 fr. bij openbare besteding aangenomen door de heeren Nicaise en Delcuve, van La Louvière.

Die van de 2de afdeeling (St.-Michiels- en Plantijnskaai), bij aanbesteding voor 455,000 fr. gegund aan den heer R. Hargot, van St.-Gillis-Brussel, zijn in uitvoering.

Ook het ijzeren traliehek van de 1ste afdeeling is gereed. Het werd door den heer Aug. Van Aerschot, van Herenthals, voor 129,800 fr. gemaakt. Het traliehek van de 2de afdeeling is in Juli 1883 voor 98,990 fr. toegewezen aan den voornoemden beer Van Aerschot.

Het terras, dat onze gravuur te zien geeft, is nog niet in aanbouw, maar zooals wij in 1882, blz. 115, hebben gemeld, is door den Antwerpschen gemeenteraad beslist (in zitting van 8 Juni 1882) dat tusschen de St.-Jansvliet en de Boterrui en tusschen het Kranenhoofd en de Koolvliet wandelterrassen zullen aangelegd worden, bovenop de goederenloodsen.

Internationale Koloniale en Uitvoerhandel tentoonstelling te Amsterdam.

De bovengenoemde tentoonstelling biedt veel merkwaardigs aan, evenals die van vroegere jaren en van nagenoeg gelijken aard te Londen, Parijs, Weenen, enz. Deze zijn dan ook, tijdens haar aanwezen, in verschillende geschriften uitvoerig behandeld, weshalve er weinig nieuwe beschrijvingen over dergelijke ondernemingen kunnen worden geleverd, in zoo ver het althans geen nieuwe werktuigen en nieuwe uitvindingen betreft, welke echter gewoonlijk reeds uitvoerig beschreven zijn eer zij tentoongesteld worden. Bovendien zou een verslaggever of beter een reeks verslaggevers, die een wereldtentoonstelling in al hare deelen wenschten te ontleden, een lijvig boekdeel moeten samenstellen, om alles naar eisch te behandelen; goed voor een afzonderlijke uitgave, maar veel te uitgebreid voor een beknopt tijdschrift. Dienvolgens is het hier beter ons tot een voornaam onderdeel der tentoonstelling te Amsterdam te bepalen, en wel tot de uit de Nederlandsche koloniën derwaarts gevoerde inboorlingen.

Zoo ver wij weten, is de Nederlandsche tentoonstelling de eerste, die belangrijke exemplaren van vreemde menschenrassen bevat; derhalve in dat opzicht buitengewoon merkwaardig. Reeds in den jaargang der *Vlaamsche School* van 1868, bladz. 187, schreven wij: ‘De in 1867 gehouden wereldtentoonstelling te Parijs zou alles overtreffen wat dusver op dergelijke expositiën te zien was geweest, en wegens dat voornemen verdient zij onze hulde. Er was dan ook waarlijk veel schoons, merkwaardigs en nuttigs in de duizenderlei voorwerpen te zien. Doch hoeveel schoons, goeds en kolossaals zelfs op het Marsplein van wijd en zijd was aangevoerd, het voornaamste van alles ontbrak, iets wat dáár niet had mogen ontbreken. En wat was dat? Het was de mensch, of meer bepaald het *volledig menschenras*.’

Dit denkbeeld, door den heer Henri Guesnet te Ingelmunster in België en door mij voorgestaan, is thans, al is het dan ook nog slechts gedeeltelijk, verwezenlijkt. Behalve de overzeesche menschenrassen, is ook de tentoonstelling op koloniaal gebied, gelijk de tegenwoordige, door mij reeds *veertig* jaren geleden aan de Nederlandsche Handelmaatschappij voorgesteld, zooals uit de destijds door mij met dat belangrijke handelslichaam gevoerde briefwisseling blijkt. Wellicht ben ik de eerste geweest die zoodanig voorstel deed, waarin de genoemde Handelmaatschappij toen bezwaren zag, hoofdzakelijk redenen van jaloezie van groote mogendheden, die met leede oogen zouden kunnen zien hoe een kleine natie, gelijk de Nederlandsche, over een verbazend aantal kostbare natuurproducten kon beschikken, welke vele groote staten ontberen en zich bij ons moeten aanschaffen. Alhoewel de maatschappij mijn voorstel prees, dacht zij dat het beter was alle redenen van afgunst te vermijden, om ongestoord handel te kunnen drijven. Ik gaf aan dien raad gehoor en geen verder gevolg aan het voorgestelde, daar een zoo hoogst belangrijke onderneming van de machtige Nederlandsche Handelmaatschappij noodwendig moest uitgaan, als voor mijne persoonlijke bemoeiingen veel te uitgebreid en te veeleischend.

Dit tot herinnering voor mijn goed recht op het oorspronkelijk plan eener koloniale tentoonstelling, hetgeen ik noodig achtte te gedenken, dewijl de ondervinding mij geleerd heeft, dat sommigen gaarne met vreemde veeren pronken, ten koste van anderen.

Wat nu het hier aanwezige Oost- en West-Indische menschenras betreft, zullen wij het bijzonderste ras; *de Surinaamsche inboorlingen,* behandelen, als veel minder bekend dan de Javanen, die beschaafder en in onderscheidene geschriften uitvoerig beschreven zijn. Het belangrijkste zal dus den lezer het meest welkom wezen.

In het geheel zijn er door de bemoeiingen van den heer Mack-Intosh, een Surinamer van Schotsche afkomst, 28 West-indische inboorlingen aangebracht, hetgeen met vele bezwaren gepaard ging. In het algemeen heeft het hier aanwezige vreemde soort van menschen een grooten afkeer van een reis naar hun onbekende streken, en wel om verschillende redenen. Schoon godsdienstige bezwaren hen bovenal daarvan terughouden, doen er zich nog meer andere op. Deze is bevreesd voor een dagelijksch verkeer met blanken en daaraan verknochte lastige verplichtingen; gene voor een tocht over de groote wateren; een derde rilt reeds bij de gedachte aan een koude en hoogst veranderlijke luchtstreek, waarvan hij de bewoners van het moederland menigmaal heeft hooren gewagen; een vierde raadpleegt een toovenaar over het al of niet vertrekken, of de invloed van het stamhoofd moet door den belanghebbende worden ingeroepen om een zijner onderhoorigen tot een buitenlandschen tocht te doen besluiten. Doch hoevele moeiiijkheden zich hier ook opdeden, de heer Mack-Intosh wist ze te boven te komen. Geen wonder. Hij is verder dan iemand in de maagdelijke wouden van het Surinaamsche binnenland doorgedrongen; heeft er onder de boschnegers geleefd; spreekt hunne taal, kent hunne gebruiken en geaardheid, en geniet door zijn menschkundigen omgang met hen alsmede door zijn onkrenkbare rechtschapenheid hun volle vertrouwen. Hij was dus de rechte man om alle hindernissen welke zich hier bij het verlaten van den geboortegrond opdeden - al ware het slechts tijdelijk - te overwinnen en eene oogenschijnlijk onmogelijke zaak te doen gelukken.

De naar Nederland vervoerde 28 Surinaamsche inboorlingen zijn verdeeld als volgt: Saramaccanen of boschnegers, 2; Arowakker Indianen, 2; Aucaner Indianen, 2; Caraïben Indianen of roodhuiden, 5 mannen, één vrouw en 5 kinderen; Eén Hindoesche met haar kind; Eén Neger; Twee Negerinnen met één Mulatten kind; Eén Mulattin; Eén Mesties; Eén Karboeger en 2 Karboegerinnen.

Ter verduidelijking van eenige der bovenstaande benamingen zij hier gezegd, dat een mulat het kind is van een blanke met eene negerin.

Een mesties, een kind van een blanke en eene mulattin.

Een karboeger, een kind uit een Indiaan en een negerin.

Dit vreemdsoortig bij elkander gebracht reisgezelschap moest met de meeste omzichtigheid behandeld worden tijdens hun vervoer naar en hun verblijf in Nederland. Niet alleen op hunne gewoonten, ook op hunne spijzen, dranken, bediening en verzorging in het algemeen moest zorgvuldig worden gelet, om hen in een goede stemming, alsmede gezond en in het leven te houden. Waarlijk geen kleinigheden maar praktische vereischten.

Men zou allicht denken, dat menschen die uitmuntende zwemmers en met het water gemeenzaam zijn, op zee geen last van zeeziekte zullen gehad hebben; misgedacht. Eenigen hunner offerden aan Neptunus met de daaraan onafscheidelijke potsierlijke gebaren; zij zagen er een straf hunner vertoornde goden in wegens het zoo roekeloos verlaten van den geboortegrond.

Doch aan alle dingen, hoe leelijk ook, komt een einde: zoo ging het insgelijks met hunne zeeziekte. Zij kwamen eindelijk gezond te Amsterdam aan, waar zij zich in hunne afdeeling, een gebouw in den vorm van eene renbaan, nog al op hun gemak gevoelen, schoon hunne levenswijze alhier veel met die in Suriname verschilt, gelijk de lezers gemakkelijk kunnen begrijpen.

Laat ons thans tot nadere beschouwingen overgaan en met de Saramaccanen en Aucaners of boschnegers beginnen. Het is een krachtig welgevormd menschensoort, gespierd en groot van gestalte en innemend van gelaat - een en ander eigen aan mannen en vrouwen van dit ras.

De verstandhouding tusschen de boschnegers en de Europeanen is nooit vriendschappelijk geweest. De laatsten hebben daartoe vooral aanleiding gegeven door hunne handelingen jegens deze menschen, in vele opzichten onbillijk en baatzuchtig. Van daar dat de negers, onderling stipt eerlijk, geen gewetenszaak maken de blanken te bedriegen en te bestelen. Zóó onzalig werken slechte voorbeelden, die goede zeden bederven.

De landbouw voor eigen behoeften, de rijstplanting voor den handel en de bewerking van verschillende houtsoorten behooren tot hunne bedrijvigheden, waardoor zij in hunne dagelijksche behoeften voorzien en zich het benoodigde voor hun levensbestaan, bij wijze van ruilhandel, aanschaffen. Bovendien weten zij handig met timmermansgereedschap om te gaan, evenals met bijl en lans, boog, knods en geweer. Het snijwerk hunner booten, die zij behendig weten te besturen, is kunstig, en in het spinnen, naaien en breiden, zijn ze almede ervaren, blijkens sierlijke hangmatten en verschillende gewaden.

Zucht naar vrijheid is den boschneger eigen. Reeds langer dan een eeuw leeft hij als een onafhankelijk kind der natuur in de uitgestrekte bosschen van Suriname en Guiana. Licht kan men bevroeden dat hunne woningen weinig te beteekenen hebben. Uit boomstammen gebouwd en met palmbladeren gedekt, zijn ze laag, doch bezitten desniettemin van binnen eenige huishoudelijke geriefelijkheden van hout- en vlechtwerk, zooals kisten, rustbanken, manden, matten, enz. Hun veelal met figuren besneden huisgereedschap wordt gewoonlijk goed onderhouden en gereinigd; niemand hunner zal met ongewasschen handen uit de kalebassen eten. Mannen en vrouwen nuttigen het maal ieder afzonderlijk.

De kleeding is zeer oorspronkelijk. De zwarte heeren dragen slechts een gordel om de heupen en voorts een snoer van dierentanden of nagels. De zwarte dames met kroesig haar, omgorden zich met een lap katoen, ‘kasima’ geheeten, tot aan de knieën, en pronken, bij feesten, met kralen, koperen ringen om vingers en duimen, arm- en polsbanden. Ook sieren beide geslachten zich, bij buitengewone gelegenheden, met veeren op het hoofd en aan armen en beenen.

Stevige rumdrinkers, ‘dram’ genaamd, eten zij daarbij rijst, visch, wild, spek, bananen, yams, groente- en schildpadsoep, alsmede onderscheidene vruchten en planten.

Het huwen gaat bij hen soms al zeer zonderling. Immers wordt aan de negerinnen, die in een belangwekkenden toestand verkeeren, reeds bij voorbaat om de hand van het nog te baren kind aangevraagd en fiat op de aanvraag gegeven. Komt er nu een jonge in plaats van een meisje ter wereld, dan is dat een streep door de rekening, gelijk ieder begrijpt; is het echter een meisje, dan blijft de verbintenis duren tot hare huwbaarheid.

Veelwijverij is bij hen in zwang. Al de vrouwen van één man slapen bij hem in de hut; slechts een uitverkorene deelt zijn hangmat en ligt alsdan met het hoofd aan de voeten van haren echtvriend: een gevaarlijke toestand wanneer deze in zijn droom begint te schoppen.

Het hoofd des huisgezins is verplicht in de voeding, kleeding en versiering van al zijne vrouwen behoorlijk te voorzien, doch ieder harer zorgt voor haar eigen pot en eet wanneer zij trek heeft, daar niemand aan een bepaald etensuur gebonden is. Gaat de man een luchtje scheppen, dan neemt hij doorgaans zijn vrouwenstoet meê, die hem alzoo *in* en *buitenshuis* tot gezelschap verstrekt.

De huidtatoueering of insteking voor het opsmukken met verschillende figuren is een algemeene gewoonte. Naar gelang van ieders aard komen deze huidgravures in meerdere of mindere hoeveelheid voor, gelijk de blanken zich insgelijks in meerdere of mindere mate opschikken en de buitensporigheden der modes in al hare excentriciteit of eenigszins gewijzigd opvolgen. Sommigen hunner hebben het in deze pijnlijke kunstbewerking ver gebracht en soms versiersels gesneden in den vorm van halssnoeren, arm- en voetbanden, die van een goeden smaak getuigen wat het fatsoen betreft.

Hunne kennis van de geneeskracht van een aantal kruiden bewijzen zij door een gelukkige genezing van voorkomende ziekten. Daarin bezitten deze zonen der natuur bijna het instinct van het dier, dat ruikt wat heilzaam of wat schadelijk is. Zaden van onderscheidene planten laten zij op geestrijke vochten trekken en wrijven daarmede de ledematen in, die aan kramp, verstijving, verlamming en meer andere kwalen lijden. Wanneer nu de gewone geneesmiddelen niet mochten

baten, zoeken zij hulp bij toovenaars, hunne doctoren in buitengewone omstandigheden. Deze vreemdsoortige geneesheer begint met rijkelijk uit de rumflesch te drinken, daarna duchtig te dansen en te zingen, hetgeen heet de goden te raadplegen - waarna eindelijk door hem een medicament wordt gegeven dat den patiënt, hoe wonderlijk het ook moge schijnen, meestal geneest. Dergelijke genezingen moeten echter bovenal aan een onwrikbaar vertrouwen in de heilzame uitwerking van zulk een medicament worden toegeschreven. Gezwellen weten zij, als de knapste chirurgijns, met een mes door te snijden, bij welke operatie zij hardhandig te werk gaan, als dachten zij daarbij aan het bekende spreekwoord: ‘zachte chirurgijns maken stinkende wonden.’

Hun orkest - geen operaorkest - bestaat uit twee strijkinstrumenten, een zagende en een piepende viool, twee trommels, benevens een rommelende kalabasschaal en een houten tafel waarop hard of zacht geslagen wordt, dat zekerlijk voor een *forte* of *dolce* moet doorgaan.

Over hunnen godsdienst valt niet veel mede te deelen, want hun godsdienstzin is zeer vaag. Gelijk vele in de wildernis rondzwervende volksstammen gelooven zij aan een grooten geest en eenige goden van minderen rang. Ook de katoenboom schijnt voor hen een godsdienstige plant te wezen en als zoodanig vereerd te worden. Zij gelooven bovendien, dat de schimmen der afgestorvenen nog gedurende een tijdlang onder hen vertoeven, en de levenden met deze dwaalgeesten in verstandhouding kunnen komen door het uitoefenen van zekere daarvoor gebruikelijke plechtigheden. Evenals de Danoms op Borneo een ronddans voor hunne afgoden uitvoeren, waarbij allerhande gebaren met uitgespreide armen en allerhande bewegingen met de beenen gemaakt worden, terwijl een om de goden brandend vuur vlamt en op de dansers een fantastisch licht werpt - even zulke vreemdsoortige, hartstochtelijke en spookachtige vertooningen voeren de boschnegers bij het houden hunner godsdienstige dansen uit. Veel wordt er dan gegeten, gedronken en geschreeuwd, schoon het laatste voor zingen moet doorgaan, hetgeen echter nog al iets verschilt in toon met onze muzikale gedachten betrekkelijk welluidend gezang.

Ook het rouwbedrijven over doode vrienden en naastbestaanden, bestaat in een wonderlijk gebarenspel en een heftig gejank, nu en dan vervangen door langere of kortere op den doode betrekking hebbende verhalen. Wit of blauw is het rouwteeken der vrouwen; dat der mannen uitsluitend wit. Overigens wordt het dragen van versierselen door de rouwenden vermeden. De rouwtijd eindigt met een nachtfeest, waarop, ter herdenking van den overledene, stevig geschransd en gepooid wordt alsmede onophoudelijk geschoten, alles ter eere van den afgestorvene, een en ander inderdaad een feest der wilden, een wilde boel.

Oneenigheden en vijandelijkheden worden meerendeels in bijeenkomsten van de twistende partijen besproken en behoorlijk onderzocht, terwijl eindelijk het advies der oudsten wordt ingewonnen, die dan gewoonlijk de geschillen pogen te regelen en zonder bloedvergieten te doen eindigen. Beide partijen onderwerpen zich meestal aan deze vredelievende bemoeiingen en treffen de noodige schikkingen, welke zij stipt nakomen. In dat opzicht zijn ze wijzer dan de Europeanen, die elkander beoorlogen, duizenden en duizenden menschenlevens voor de nietigste quaestiën opofferen, en eindigen met het sluiten van vredestractaten, vaak door de wederzijdsche contractanten voor niets meer dan scheurpapier geacht. Gaat het Europeesch tractatenwerk gewoonlijk gepaard met het houden van groote maaltijden door ministers en diplomaten - de boschnegers vieren hunne vredefeesten met een overmatig gebruik van een sterken grog, bestaande uit rum, buskruit en plantensappen.

Op de tentoonstelling houden zij zich onledig met het vervaardigen van verschillende houtartikelen, doch schijnen de daaraan verknochte werkzaamheden meer voor uitspanning dan geldelijke verdiensten te verrichten, want zij zullen zich met dien arbeid niet vermoeien, daar zij langzaam werken, een zwak dat zij met onze Europeesche werklieden gemeen hebben. De tentoonstellingsperiode beschouwen zij als een tijd van uitspanning; zij zijn uit logeeren in Amsterdam, en logé's zoeken pleizier, geen inspanning.

(Wordt voortgezet.)

Nieuw ruiterstandbeeld van Wellington.

De Engelsche regeering heeft voorgenomen, het ruiterstandbeeld van den hertog van Wellington, te Londen, te doen smelten en in een anderen vorm gieten, om het daarna op eene andere plaats weder op te richten. In de laatste dagen van Augustus is desaangaande eene niet onaardige woordenwisseling gehouden in het hoogerhuis. Burggraaf Sidmouth zeide, dat het beeld uitmunt door gelijkenis én van den hertog én van zijn paard en dus eene groote geschiedkundige waarde bezit. Lord Ellenborough betoogde, dat de versmelting van het beeld spijt zou veroorzaken, vooral omdat het door Wellington zelf nog met voldoening gezien was. De hertog van Buccleuch erkende, dat het beeld geen groot kunstwerk is, maar de ruiterstandbeelden in Trafalgar square en in de City zijn nog minder en Wellingtons gelaat gelijkt goed; wil men het beeld volstrekt weg hebben, zoo kan men het schenken aan eene andere stad in Engeland; een nieuw beeld zal wellicht meer kunstwaarde bezitten, maar het paard en de man zullen naar niets gelijken. Graaf Fortescue beweerde, dat men de leelijkheid van het beeld fel overdreven had. Graaf Van Redesdale zeide, dat Wellington gedurende zijn leven zeer in zijnen schik was geweest over het beeld. Graaf Granville, daarentegen, hield staande, dat het noodig was, een nieuw beeld te maken; hij zeide, destijds van Wellington zelf gehoord te hebben, dat deze in het beeld zoomin zich zelf als zijn paard herkende; op de vraag: of hij het niet liever weg wilde hebben, had Wellington geantwoord: ‘Nu het er staat, laat het nu ook maar blijven staan; het zou geen goeden indruk maken, als 't weggenomen werd.’ Hiermede liep deze woordenwisseling ten einde. Zoodat het beeld van Wellington en zijn paard hergoten zal worden.

Nieuw atheneum te Antwerpen.

Wij geven hiernevens eene afbeelding van het te Antwerpen voor rekening van het gemeentebestuur gebouwd wordend en reeds grootendeels voltrokken nieuw atheneum.

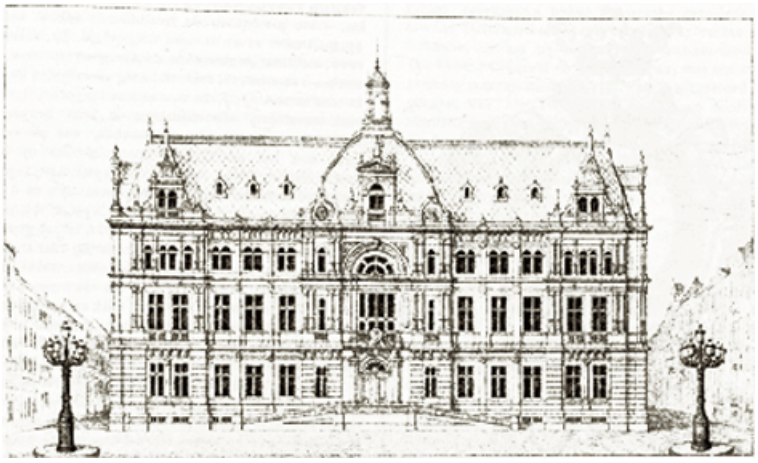

STEENSNEDE VAN C. T'FELT, STEENDRUK VAN L. SEGHERS EN ZONEN.

Het door den heer P. Dens gemaakte plan, wordt onder de leiding van dezen bekwamen bouwmeester uitgevoerd.

De gebouwen vormen een langwerpig vierkant, gelegen tusschen de Gemeenteplants, de Osy- en de Van-Straelenstraat; de voorgevel is gekeerd naar de Gemeenteplaats en heeft eene lengte van $54^{m}50$; de zijgevels in de Osystraat en de Van-Straelenstraat hebben eene gezamenlijke lengte van 108 meters.

De groote voordeur, in 't midden van den voorgevel, waar men naar toe gaat met twee zijtrappen, geeft uit in eene voorzaal van 14 meters lengte bij $7^{m}20$ breedte, van waar men komt op den binnenkoer. Rechts van de voorzaal is de woning van den prefect en de raadkamer van het besturend bureel. Links, de woning van den portier, het bureel van den secretarispenningmeester, en de raadkamer van de leeraars. De staatsiekamer, bestemd voor schoolplechtigheden, beslaat bijna gansch de bovenverdieping van dit gedeelte van het gebouw.

De binnenkoer is een vierkant van 57 meters lengte bij $30^{m}50$ breedte; rondom dezen koer zijn de gebouwen met de klassen en andere lokalen voor 't onderwijs.

De beide vleugels, bestaande uit eene beneden- en bovenverdieping, zijn voorzien van een verwelfden zuilengang, 3 meters breed, waarin verschillige zalen uitkomen.

In den rechtervleugel zijn de zes Latijnsche klassen en de studiezaal, beneden. Op het eerste, de teekenzaal en de muziekzaal.

In den linkervleugel, zijn de beroepsklassen.

Het achtergebouw, zonder verdieping, bevat in 't midden, een amphitheater voor leergangen van natuur- en scheikunde; rechts en links, de beide voorbereidende klassen; daarachter twee zalen of kamers voor de verzamelingen, en eindelijk de turnzaal, $27^{m}60$ lang en $8^{m}60$ breed, in verbinding door eenen gang met de gaanderijen van den koer.

Achter de vleugels, ter weerszijden van dezen gang, ligt aan den eenen kant, het laboratorium voor de scheikundige werkoefeningen van de leerlingen, aan den anderen kant, het kabinet van natuurkunde.

Het aantal en de grootte van de lokalen zijn berekend voor eene gezamenlijke bevolking van 750 leerlingen, waarvan 210 in humaniteiten en 540 in de beroepsafdeeling.

De grondvesting van het lokaal werd in 1880 gebouwd door den heer L. Buisseret, van Antwerpen; zijn aannemingsprijs bedroeg fr. 116,084.73.

De bovenbouw, die nu reeds geheel onder dak is, werd aangenomen door den heer E. Hargot, van Luik, voor 809,000 fr. De werken begonnen in Juni 1881.

De bedekking in ruitzink van het atheneum werd ondernomen door de heeren Chauxfontaines en D'Ans, te St.-Gillis (Brussel), voor 24,325 fr.

De lokalen zullen gestookt worden met heet water. De vervaardiging en plaatsing van het verwarmingstoestel werd opgedragen aan den heer Flor. Schaeffer, van Antwerpen, voor fr. 31,637.12.

De voorgevel van het gebouw is versierd met drie beelden. Het hoofdbeeld, voorstellende het Onderwijs, is gemaakt door den beeldhouwer Jos. Ducaju, voor 2200 fr.; de zijbeelden, de Wetenschap en de Dichtkunst zijn toevertrouwd aan de heeren Robert Fabri en Eugenius De Plijn, ieder voor 1200 fr. De stad leverde den steen.

Voorts wordt door de heeren J. Janssens en F. Van Dievoort sieraadbeeldhouwwerk uitgevoerd, dat zij aangenomen hebben te maken voor 10,000 fr.

Volgens de voorwaarden van de onderneming, moet het nieuw atheneum den 1^{n} Juli 1884 geheel voltooid zijn. Onder bouwkundig oogpunt beschouwd, is dit uiterlijk het schoonste werk dat de bouwmeester P. Dens tot stand bracht.

Kring wees u zelf.

Hoe onbetwist het weze, dat elk vak der kunst aan eigen wetten is verbonden, die het met geen ander deelen en van geen ander mag overnemen, zonder zijne aanspraken op duurzaam welgelukken op te geven; hoe waar het zij, dat de beeldende kunstenaar opvatting en uiterlijke vormen zijns eigen werks moet berekenen, naar eisch van het menschelijke zientuig, - eenigen middelaar tusschen de kunstschepping en den zetel onzer waarnemingen, de hersens), - dat de toonkunstenaar zich te onderwerpen heeft aan wetten, voortvloeiende uit omstandigheden van plaats (acoustiek) en natuurlijke vorming onzer oortrompet of trommelvlies, terwijl intusschen de dichter zich meer rechtstreeks tot de verbeeldingskracht wendt, en zelfs, zonder tot oor- of zientuig zijne toevlucht te nemen, beelden voor den geest, tonen voor het gehoor waarneembaar maakt, - toch is het eene niet min groote waarheid, dat *de kunst*, in hoevele vakken men ze ook onderscheide, eene enkele glansrijke *eenheid* uitmaakt, waarvoor, benevens de bijzondere, uit omstandigheden voortspruitende eischen, ook algemeene wetten, op elk onderdeel even zeer van toepassing, bestaan.

Uit redens aan de oorspronkelijke stof van alle kunstwerk eigen, vloeit deze *eenheid* voort, evenals straks de *verscheidenheid* veroorzaakt werd door verschil in uitvoerende, werkdadige, zoo men wil practische middelen.

Zij hebbe dan, volgens eisch van tijd of heerschenden smaak, in den geest des scheppenden mans, al of niet eene wijziging, overdrijving of loutering ondergaan, alvorens in de schepping zelve een nieuw bestaan te erlangen, *de natuur* blijft toch altijd de ééne algemeene bron van alle kunst, de ééne, groote, onuitputtelijke kracht, waarvan alle bezieling uitgaat. Dit is zoo waar, dat men de kunst met recht eene bemiddelaarster tusschen de natuur en den gewonen mensch heeft genoemd, langs den weg heen van den voor meer rechtstreeksche indrukken vatbaren kunstenaar.

Er is echter meer! Evenzeer als de dichter in de bewonderende lezing der werken van groote meesters, de schilder in de liefdevolle studie der gewrochten van vorsten in zijn vak, zich vormen tot leveren van eigen, volmaakter voortbrengselen, - zoo ook hebben de verschillende vakken van oudsher op malkander eenen invloed

uitgeoefend, die, vooral in onze eeuw, zichtbaar is geworden. Zoover gaan op onze dagen de eischen van eenen tot overprikkeling verzadigden kunstsmaak, in eene maatschappij, die voor eenvoudige, eenzijdige gevoelens vaak onvatbaar, alle indrukken in eens betracht en alle zinnen in eens wil gestreeld hebben, dat zoowel hij, die dicht met het gevleugelde woord of den op luchtlagen voorttrillenden klank van stem of speeltuig, tegelijk moet weten te schilderen en te beeldhouwen lijn, en kleur moet machtig zijn in zijn eigen gewrocht, als op zijne beurt degene, die dicht met penseel, beitel of etsnaald, in het gemeenschappelijk verkeer met de letterkunde, loutering voor zijnen smaak, opwekking tot breeder opvatten der natuur, zal aantreffen. - Al ziet elk vak met eigen oog de ons omringende wereld, het rond ons roerend, bonte leven, hoe vaak ontleent het eene geen bezielende stof aan het andere, leert het eene niet van het andere dit of geen verborgen hoekje in beter licht beschouwen, dit of geen moeielijker vraagstuk beter oplossen?

Volgt het reeds uit dit weinige, dat niets op onze dagen wenschelijker is, dan tusschen kunstenaars van alle slag, die, in ons land al te lang de meest uiteenloopende wegen volgden, ja aan malkander volkomen vreemd dreigden te worden, eenen nauwen band te doen ontstaan, die én tot persoonlijk kennismaken en verbroederen, én tot intellectueel samenleven en verdere kunstvolmaking leiden zal, nog liggen andere redens vóor de hand om zulks te staven.

Ik spreek niet van het hooge nut, in Parijs, Rome, Brussel en elders teweeggebracht, door kringen als wij bedoelen; ik wil alleen wijzen op dat niet zoo ver van ons liggende tijdvak onzer nationale wedergeboorte, toen dichters, beeldhouwers, schilders, bouw-, toon- en tooneelkundigen zelfs, Conscience, de Laet, de van Ryswycks, van Beers, - Wappers, E. de Block, Venneman, de oude F. de Braekeleer, Col, Dujardin, - Volckerick, Victor Driessens, enz., - zeker, niet allen sterren van eerste grootte, wij geven het toe - hand aan hand aan het werk der romantische kunsthervorming van na 1830 werkzaam waren. De geestdrift, de broederlijke stemming, de reusachtige bedrijvigheid en ongewone stoutheid dier mannen, die met epossen als de *Leeuw van Vlaanderen,* met doeken, een huis groot, als Wappers' *Omwenteling van* 1830, voor het verbluft publiek optraden; den roem, die enkelen hunner dadelijk te beurt viel, en ook in het buitenland weerklank wekte; - dat alles willen wij ter zijde laten, om slechts op éene vrucht van hun samenstreven te wijzen: de stichting en den jarenlangen, onmiskenbaar machtigen invloed van *Voor Tael en Kunst,* dat, eilaas! in het huidige Antwerpen geene wederga heeft aan te wijzen.

Deze waren, naar allen schijn, de beschouwingen, die er, einde Mei l.l. eenige der uitstekendste mannen onzer jonge kunstbeweging toe brachten, eene reeks van werkzaamheden vast te stellen, waarvan elk ‘onbevooroordeelde’ niet dan *het allerbeste* kan verwachten. Onder den uitmuntend gekozen, veelbeteekenenden titel ‘*Wees u Zelf,*’ eene leus, die om zoo te zeggen de levenswet voor alle *kunstschool* en voor elken kunstenaar in 't bijzonder in zich bevat, werd een kring gesticht, zich voor doel stellende, ‘door vrije uiting van gedachten en onderlinge aanmoediging, tot veelzijdiger ontwikkeling en vooruitgang *in nationalen zin* bij te dragen’ (hoofdstuk I, van het Reglement.)

Wij leggen nadruk op deze laatste woorden, omdat zij de idealen der jonge kunstenaars, en de reden van bestaan huns krings, blootleggen. Men zegge niet: ‘Een dergelijke kring

bestaat reeds sinds jaren, in het destijds tegen *Voor Tael en Kunst* in opgerichte '*Verbond voor Schoone Kunsten*' of *Cercle artistique*[1]; zeker, verre van ons de verdiensten dezer machtige instelling te loochenen of te kleinachten, dit althans is vast, dat bewust '*Verbond*' er niet in geslaagd is, eenen band te doen ontstaan tusschen de verschillende vakken der kunst, en dat hetzelve, door het aannemen der Fransche taal tot eenigen tolk, zich van ons eigen volk en volkswezen meer en meer vervreemd heeft en vervreemden zal.

Van met zijn eerste optreden heeft '*Wees e zelf*' zich een eigen, wat meer is, echt Nederlandsch, Vlaamsch karakter weten toe te eigenen, dat den jongen kring stempelt tot een geheel nieuw middenpunt in onze kunstontwikkeling. Dààrom alleen reeds zouden zijne pogingen de ruimste aanmoediging verdienen. Thans, dat de eigenaardigheden onzer nationale school, door een verkeerd begrepen onderwijs, en onder den invloed van enkele groote Fransche meesters, Bastien-Lepage, Duran, Corot, Puvis Chavannes, enz., zoo deerlijk te loor gaan; thans vooral doet het deugd aan het hert, juist door hen, *die de toekomst in handen hebben*, stoutmoedig het vaandel van ons eigen *Vlaamsch* kunstleven te zien opheffen.

Dat alle staatkunde uit den kring is gebannen, en het voorname deel der werkzaamheden bestaan zal in het inrichten van kunstplechtigheden, concerten, lezingen, voordrachten, tentoonstellingen, spreekt wel van zelf. - Zijn echter zulke feesten een middel om op de *leeken* te werken, eenen heilzamen invloed zullen vooral de halfmaandelijksche binnenvergaderingen en feestmalen op de *leden* zelven uitoefenen. Immers, daar zullen telkens 'lettervruchten gelezen, muziekstukken ten gehoore gebracht of verhandelingen over kunst gehouden worden.' (Art. III, hoofdstuk II, van het Reglement.)

Dat het bestuur van den kring zich van zijne moeielijke taak met kunde weet te kwijten, kan bewezen worden door het feit, dat '*Wees u zelf*,' ondanks een slechts driemaandenlang bestaan, reeds een beduidend aantal hoogst belangrijke vergaderingen had, waarop zich onder anderen de dichters V.A. dela Montagne en A. Sauwen lieten hooren, en daarbij nog een paar kunstfeestjes beleefde, waarvan allen de beste herinnering behielden. Het eerste kunstfeestje, door de leden hunnen collega, den beeldhouwer F. Joris aangeboden, ter gelegenheid van de onthulling van het Conscience-denkmaal, werd op 18 Oogst, door eenen uitgelezen kring schilders, plaatsnijders, beeldhouwers, toon- en letterkundigen bijgewoond (zie blz. 148). De heer P. De Mont, voorzitter, die er eene uitvoerige rede hield over onze nationale kunst en der kunstenaars plichten haar tegenover, voorts de heeren E. Van Bergen, V.A. dela Montagne, A. Sauwen, en de schilders Th. Verstraeten en Jef van Genegen, legden er beurtelings, met innige overtuiging hunne Vlaamsche gevoelens bloot. Dank aan het uitstekend talent der heeren Huybrechts, De Schacht, Lenaerts, leeraars bij de Vlaamsche muziekschool onzer stad, van Faes, J. Ceurveld en L. Vercauteren, was een muzikaal programma samengesteld, dat even keurig uitgevoerd al smaakvol gekozen was: een kwartet van Haydn, een allerliefst menuët

(1) Zie, Edm. Mertens, H. Conscience, *Dicht- en kunsthalle*, 1883, aflev. 3.
Talrijk zijn de onjuistheden in het werk van Edm. Mertens. Van zijne bewering, dat Conscience uit het bestuur van *Voor Tael en Kunst* zou gesloten zijn (blz. 209), is niets waar; onwaar is het ook, dat deze maatschappij hare eerste zittingen hield in de *Appelstraat*, waar ze nooit geweest is; onwaar dat zij ooit een heer J. Langlois tot voorzitter had; onwaar is almede wat op blz. 211 voorkomt, dat Wappers den 25^{n} Maart 1852 het *koetshuis* verliet, hetwelk hij als bewaarder van het museum bewoonde. De van Wappers aangehaalde woorden sprak hij later uit, toen hij zijne meubelen en schilderijen verhuisde in 1854, en hij bewoonde geen koetshuis, maar een bescheiden huis in den hof van het museum; het groote huis, aan de Mutsaardstraat, werd voor Wappers' opvolger gebouwd, die het huis van zijnen voorganger niet voldoende achtte. (Zie de *Vlaamsche School* van 1874, blz. 207.)
DÉSIRÉ VAN SPILBEECK.

van Boccherini, een trio van den goddelijken Beethoven. De heer H. Fontaine droeg een drietal liederen voor, van P. Benoit, W. de Mol, en C. Huybrechts. Was 't de omgeving des kunstenaars? Was 't de opgewekte stemming? De uitstekende zanger scheen zich zelven te overtreffen: nooit ontroerde hij meer dan dien avond. De voorzitter las eindelijk eene onuitgegevene idylle: *Hoe Krelis trouwde*, die de kunstschilder Th. Verstraete zal illustreeren.

Het beste bewijs, dat '*Wees u zelf*' inderdaad aan eene behoefte beantwoordt, ligt in de talrijke toetredingen, die reeds zijn aan te stippen. Men kan zeggen, dat '*Wees u zelf*' eerlang al het puik, dat in de jonge Antwerpsche kunstwereld aanwezig is, tot zich zal getrokken hebben. Geen der leden, of reeds nu bezit hij eenen goedklinkenden naam; aan de meesten vielen de vleiendste onderscheiding te beurt; allen zijn *iets.* Wij noemen de dichters Th. Coopman, V.A. dela Montagne, P. de Mont, A. Sauwen, - de kunstschilders, E. Claus, Theo. Verstraete, P. Verhaert, E. de Jans, E. Joors, E. Farasyn, Fr. Hens, Fr. Simons, J. van Genegen, R. Lagije, - de beeldhouwers G. Geefs, F. Joris, Jef Lambeaux en A. van Beurden, - de plaatsnijder F. Lauwers, - de novellisten G. Segers, leeraars aan de normale school te Lier, J. van Kuyck, E. van Bergen en E. Campers, - m^{r}. J. van Ryswyck, provinciaal raadslid, - de toonkundigen H. Fontaine, J. Huybrechts, C. Lenaerts, A. de Schacht, G. Faes, J. Ceurveld, L. Vercauteren, E. Potjes, enz... Men ziet het: prijzen van Rome, gouden en zilveren eeremetalen, - het beste kan men van eenen zoo degelijk samengestelden kring verhopen.

De Vlaamsche School wenscht '*Wees u zelf*' haar beste goedheil bij dit eerste optreden toe. Blijve de jonge kring *zich zelf* in geest en handel trouw: op den nationalen weg alleen ligt duurzaam welgelukken.

Antwerpen.
J.A.-B.

Bloemen.

Bij de opening van eene bloemententoonstelling te Salesbury (Engeland), sprak lord Nelson dezer dagen onder andere de volgende woorden: 'Het zekerste teeken van een braaf en gelukkig gezin, is het venster van het huis. Als er bloemen staan voor de heldere vensterruiten, kan men zeker zijn, de keuken zindelijk en de kinderen fatsoenlijk te vinden. De vensters laten het karakter der bewoners van het huis raden. Bloemen zijn een niet onbelangrijk hulpmiddel van volksopvoeding en oefenen een beschavenden invloed uit.'

Viooltjes op stam.

Na veel moeite en geduld is het een bloemkweeker te Potsdam gelukt, viooltjes op stam te kweeken. Gedurende tien jaren heeft hij het bloeien belet, door zorgvuldig de benedenste bladen en uitloopers af te snijden. Zijne moeite is nu rijkelijk beloond, daar het boompje eene hoogte van 14 centimeters heeft bereikt, en door prachtige bladerenkroon en rijke bloemontwikkeling het schoonste gezicht oplevert. Potsdam is bekend als de hoofdzetel der kweekerij van violen, alwaar bij de verschillende hoveniers gedurende den winter circa 20,000 potten staan, waarvan 5000 in bloei worden gehouden.

De nieuwere huishouw te Antwerpen.

STEENSNEDE VAN C. T'FELT, STEENDRUK VAN L. SEGHERS EN ZONEN.

Onder bovenstaanden titel vestigden wij, blz. 10, de aandacht van onze lezers op loffelijke pogingen, die er ook te Antwerpen worden gedaan, om, door verscheidenheid, eenige afwisseling te brengen in de al sedert zooveel jaren gevolgd wordende eentonige wijze van bouwen.

Onze hedendaagsche bouwtrant, over 't algemeen genomen, had dit waarlijk noodig, ten minste voor wat de uitwendige gedaante van verreweg de meeste gebouwen betreft.

Het is ons dan ook een oprecht genoegen, als wij in deze of gene buurt gebouwen zien oprijzen, die door hun smaakvollen vorm gunstig afsteken bij de huizen die hen omringen en alzoo aan de straten, waar zij zich bevinden, die kenmerkende eigenaardigheid bijzetten, welke maar al veel aan onze straten ontbreekt, juist omdat schier al hare huizen nagenoeg geheel hetzelfde voorkomen hebben.

Wij maken deze opmerkingen, ter gelegenheid van de steensnede, die hierboven opgenomen is en welke een geheel van sedert kort nieuw voltooide gebouwen te aanschouwen geeft. Zij beslaan eene oppervlakte van 2250 vierkante meters in de Coebergschestraat, eene straat van de vroegere Markgravelei, uitkomende in de St.-Laurijsstraat, in de nabijheid van het oud lokaal der Harmonie.

Al de gevels zijn in hedendaagschen Vlaamschen stijl en in voegwerk opgetrokken, de buitenwanden zijn uit gelen Hollandschen steen gemetst, met pilasters, banden en bogen in rooden Boomschen papensteen. De groote toren, welke zich boven de andere gevels verheft en eene oppervlakte beslaat van 120 vierkante meters en eene hoogte van 20 meters bereikt, is ingericht tot mouterij. Zooals ook onze afbeelding veroorlooft boven de poort te lezen, maken de bedoelde gebouwen eene bierbrouwerij uit, de B r o u w e r i j *de Leeuw.* Zij werd gebouwd voor rekening van de heeren Schulte en c^{o} en het is ook deze zeer gunstig gekende firma die haar beheert. De jonge brouwerij (zij dagteekent slechts van 1882) heeft zich in den korten tijd van haar bestaan reeds een goed klinkenden naam verworven om het uitstekend Antwerpsch garstenbier, hetwelk zij levert. Dit zij in 't voorbijgaan vermeld.

De bouwmeester, volgens wiens plan en onder wiens bestuur de flinke gebouwen werden opgericht, is de bekwame zoon van een bekwamen vader: wij bedoelen den heer Ferdinand Hompus.[1] Wij wenschen hem met zijn werk hartelijk gelak.

(1) Zie ook onzen jaargang 1881, blz. 95.

De verschillende kleuren der steenen, de afwisseling van de hoogten der gebouwen vormen een goed geheel dat zich zeer schilderachtig voordoet.

> De tijd, waarin een mensch leeft, volgt hem tevens als zijne schaduw; en niet één, al ware hij de grootste geest, kan over zijne schaduw springen.
>
> W. SCHEFFER.

Tafereeltje van P. Verhaert

De binnenkamer bij winterdag, waarvan de afbeelding hier voorkomt, is op steen overgebracht naar eene geestige etsing die de jeugdige meester naar een zijner keurige schilderijtjes uitvoerde. Piet Verhaert, die, met het volste recht, geteld wordt tusschen de goede schilders van de jongere Antwerpsche school, kiest zich in den regel onderwerpen

STEENDRUK NAAR EENE ETSING VAN P. VERHAERT.

voor zijn penseel, die niet slechts wat te zien, maar daarbij ook te denken geven. Zelfs voor zijne meest eenvoudige samenstellingen is dit schier altoos het geval en wij behoeven wel niet te doen uitschijnen, h o e v e e l waarde die loffelijke eigenschap, waarnaar niet genoeg wordt gestreefd door de meeste onzer kunstenaars, aan het werk eens schilders bijzet.

Hoe veelzeggend is n i e t h e t binnengezichtje, dat wij hier vóór ons hebben, al vertoont het slechts een enkel figuurtje, eene oude vrouw, neergezeten op eenen stoel, bij eene tafel, in haar karig maar zindelijk woonvertrek.

Allereerst zij onze aandacht gevestigd op het karaktervolle gelaat, zoo goedig en zoo ernstig tevens en daarbij zacht aantrekkelijk gemaakt door de trouwhartigheid en de rustige beradenheid welke uit de flink geopende oogen stralen. Op de schilderij laat het zich natuurlijk beter nagaan dan in de verkleinde teekening, dat de schilder eene bijzondere zorg aan de behandeling van het wezen des vrouwtjes heeft gewijd.

De afgebeelde vrouw behoort tot de Antwerpsche volksklasse. Hare kleeding wijst dit uit. Wellicht is zij een leurster of verdient zij haar brood met op de markt te zitten. Zij zal, gelijk de schilder ons haar toont, pas te huis gekomen zijn, na volbrachte dagtaak. Ongetwijfeld metterhaast heeft zij een kom koffie opgeschonken en zich verkwikt door eenige teugen van den warmen drank, terwijl zij altemet hare

verkleumde handen koestert aan den gloed van de houtskolen in den zoogenoemden lollepot, welken zij op haren schoot heeft staan en dien zij straks in de houten stoof onder hare voeten zal plaatsen, om het heelemaal warm te krijgen, zooals zij spreken of denken zal.

Het huisraad in het schamel vertrekje is naar waarheid en goed op zijne plaats aangebracht; er is niet te weinig en ook niet te veel.

Wij wenschen den kunstschilder P. Verhaert met zijn werk geluk.

In een bescheiden, stillen toon, volkomen passend bij den aard van zijn onderwerp, bezielde hij een beeld van nederige en toch geheel zelfstandige werkzaamheid met zooveel juistheid en diepte van gevoel, dat de toeschouwer als het ware den gemoedstoestand deelachtig wordt, waarin de goede vrouw bij de koffietafel blijkbaar verkeert. De voorstelling maakt waarlijk indruk.

Ook in de kleurschakeering is de schilder volgens gewoonte goed geslaagd; hij volgt dan ook de goede overleveringen der Vlaamsche schilderschool.

Internationale Koloniale en Uitvoerhandel tentoonstelling te Amsterdam.

(Vervolg van blz. 176.)

De Arowakkers en Caraïben, tot wier behandeling wij vervolgens overgaan, behooren tot het ras der roodhuiden, dat meerendeels met huns gelijken huwt en zoodoende den oorspronkelijken type behoudt. Dertien stuks dezer roodkleurige menschensoort zijn hier vertegenwoordigd.

De Arowakkers, schoon vredelievend en zeer minzaam, vallen moeilijk tot het christendom te bekeeren. Al treft men eenige bekeerlingen onder hen aan, desongeacht zetelt het christendom niet diep bij hen maar zeer oppervlakkig. Onder deze natuurkinderen vindt men geen Uncle Tom: een fraaie romanschepping. De wouden van Guiana leveren zulke zendelingswonderen niet op.

Hun voorkomen is gunstig. Het ongekruld, zwarte en glanzige haar steekt ter deeg op de roode huid af. De hoofden

versieren zij met veeren; hals, borst en handen met koraalsnoeren, blinkende zaadbolletjes, tanden van wilde zwijnen of andere door ben gedoode dieren, en beschilderen het geheele lichaam met allerhande figuren. Een om hunne heupen geslingerd katoenen lap maakt hunne gansche kleeding in de wildernis uit.

In de vervaardiging van verschillende soorten van vlechtwerk en het bewerken van hout munten zij uit. Jagen en visschen behoort tot hunne dagelijksche uitspanningen, en tevens om in hunne noodwendige levensbehoeften te voorzien. Van koralen maken zij fraaie sieradiën, en van aarde onderscheiden vaatwerk.

Hunne woningen bouwen zij op palen met een schuinsch dak van breede boombladeren, waarlangs, bij slagregens, het water afloopt en dat, bij zonneschijn, de gloeiende stralen afweert.

Hun voedsel, gelijk men lichtelijk kan begrijpen, bestaat in gevogelte en ander wild, visch, vruchten, planten en een uit wortelen en meel bereid brood. Uit het zoogenaamde Cassianebrood bereiden zij een drank, waarop zij verzot zijn. Deze bereiding geschiedt echter alles behalve smakelijk voor ons Europeanen. Immers de vrouwen kauwen het brood en spuwen dat kauwsel in een houten bak met palmzaad, waarin het ligt te gisten en daarna gedronken wordt. Rum, cognac, schiedam, enz. versmaden zij ook niet, als behebt met den lust naar sterke dranken; een euvel dat zij met de beschaafde natiën deelen.

Hunne muziekinstrumenten zijn zeer oorspronkelijk en meer geruchtmakend dan harmonisch. Zoo halen zij een schel geluid en rammelende tonen uit een houten speeltuig, dat, behalve tot begeleiding van trommen en andere rommelende dingen, ook tot het blazen van signalen dient.

De veelwijverij is ook bij hen in zwang. De kinderen worden meestal naar de moeder genoemd. Baart een der vrouwen een kind, dan kruipt de vader uiterst gemoedelijk in zijn hangmat en ontvangt het kraambezoek van vrienden en bekenden. Hij verzorgt het kind en wordt wederkeerig door moeder de vrouw zorgvuldig opgepast en bediend met versterkende spijzen en verschillende lekkernijen. De kraamheer blijft al dien tijd rustig in de hangmat liggen, rookt zijn pijpje, laat het zich aan niets ontbreken, en leidt een lui en lekker leven, terwijl door niemand eenige aandacht van de moeder wordt genomen. Zoodra zelfs de vrouw in belangwekkende omstandigheden verkeert, begint de man het nuttigen van die spijzen en dranken te vermijden, welke voor de toekomstige spruit schadelijk geacht worden. Aan de moeder zelve denkt men daarbij in het geheel niet, evenmin als bij hare bevalling. Voorwaar een bijzonder vreemd gebruik.

De toovenaars zijn bij hen in aanzien en gelden voor priesters. In geval van onverklaarbare ongesteldheden worden deze lieden door hen evenals door de boschnegers geraadpleegd. De toovenaar verschijnt dan gewapend met een stok, op het einde voorzien van een holle met steenen gevulde kalebas, Na de noodige vragen aan den patiënt en diens naastbestaanden betrekkelijk het ontstaan en den duur der ziekte en andere medische onderzoekingen, begint de dokter een vervaarlijk gerucht te maken met zijn tooverstaf, dien hij onder een heftig schreeuwen rondzwaait, zoodat de steenen in de holle kalebas gonzen en rinkenken, het beste middel, gelijk het heet, om de kwaal te verdrijven. Sterft de zieke, in weerwil van deze panaceën, dan moet de dokter openbaren door wiens schuld de dood veroorzaakt is. Een der aanwezigen neemt alsdan op zich den afgestorvenen te wreken, en daarmede is dit voorval afgeloopen.

Nog eene bijzonderheid dienen wij te vermelden, zij beweren dat de dieren, evenals de menschen, een denkvermogen en een taal bezitten, elkander verstaan, en hunne aandoeningen onderling kunnen mededeelen. De groote Darwin is dus zekerlijk niet de eerste geweest die een soortgelijk denkbeeld koesterde, schoon

wij hier niet goedschiks het gebruikelijk zegde: *Les beaux es prits se rencontrent*, kunnen bezigen.

Een der Arowakkers, een jongeling van 21 jaren, is in de maand Juli dezes jaars, tijdens de tentoonstelling, aan een borstkwaal overleden. Hij leed reeds aan deze kwaal te Suriname, en werd deswege door den heer Mack-Intosh niet geschikt geoordeeld om den tocht naar Amsterdam te doen. De jongeling dacht er anders over en bezigde list, ter vervulling van zijnen wensch in het gezelschap van mijnheer Mack-Intosh af te reizen. De aanleidende oorzaak, als iets eigenaardigs, willen wij hier mededeelen.

Zijn vader, prins Albert van Koerbabo, opperhoofd der Arrowakkers, was door de Nederlandsche regeering in der tijd gelast weggeloopen negerslaven in de bosschen te gaan opsporen en in handen der regeering te leveren. Als een trouw vriend zijner stamgenooten wilde hij dien last niet volbrengen en vluchtte.

Op de plantaadje *La Rencontre*, onder het beheer van mijnheer Mack-Intosh, vond hij een schuilplaats, daar genoemde heer hem van eene gunstige zijde kende en achting voor hem koesterde. Op deze plantaadje nu werd de thans overleden jongeling geboren, die den naam van ‘Colhee Mack-Intosh’ of ‘kleine Mack-Intosch’ ontving, als een dankbare herinnering aan den directeur der plantaadje.

Eenigen tijd daarna stierf het aldus geholpen opperhoofd, doch deed vóór zijn dood de plechtige gelofte, namens zijn zoon, dat deze den heer Mack-Intosh overal volgen, dienen en beschermen zou, Derhalve scheepte hij zich heimelijk met de andere Surinamers, onder geleide van den heer Mack-Intosh, in, toen deze bezwaren vond hem wegens zijn borstkwaal naar Nederland mede te nemen. Ook zijne stamgenooten poogden zijn voornemen te verhinderen, doch zijne familie wist hen op den dag van vertrek dronken te maken, en hij had het geluk met zijnen zwager Hi-a-lee aan boord te geraken, dle nu getuige van zijne laatste oogenblikken geweest is.

Mijnheer Mack-Intosh, bij wien de jongeling jaren lang gediend heeft, zegt, dat zijn trouwe bediende in het visschen, jagen en mandenmaken uitmuntte, en het beste karakter van al de medegenomen Surinamers bezat.

Na al het hiervoren aangevoerde, acht ik de aangeduide hoofdrassen genoegzaam verklaard en zal, om in geen herhalingen te vallen, de meer gemengde rassen onbesproken laten.

Een beknopte beschrijving van hunne verblijfplaats en hun huishoudelijk leven op het terrein der tentoonstelling wensch ik nog, als niet onbelangrijk, te geven.

Het met witte en blauwe lijnen geschilderd gebouw, gelijk wij weten in den vorm van eene renbaan, draagt tot opschrift: ‘Gebouw der Surinaamsche inbooriingen.’ Van binnen is het versierd met sieraadschilderingen uit Paramaribo en omstreken, als straten, reede, plantaadjes, enz., benevens het wapen dier stad, voorstellende een schip met de spreuk: ‘Justitia pietas fides,’ het koninklijk wapen, en de wapens van verschillende gouverneurs der kolonie. Door de heeren Fernim en Gips ontworpen, is het Indisch sieraadwerk geschilderd door den heer Waterkeyn van Antwerpen.

Binnen een houten afgesloten hek, waar langs de bezoekers wandelen, zijn twee hutten en een Surinaamsch winkeltje met Surinaamsche artikelen, als: wapentuig, manden, hangmatten, potten, pannen enz., alsmede plant-, riet- en houtsoorten, waaruit een en ander vervaardigd wordt. Eenigen werken tot tijdverdrijf, doch, gelijk wij reeds opmerkten, volgens den stelregel: *haast je langzaam;* de trotsche Karboegers zien bovendien liever werken dan het zelf te doen, waarvoor zij zich te aristocratisch schijnen te achten. Desniettemin zijn ze geen vijanden van geld binnen te palmen, en pogen dat te bemachtigen door het verkoopen van negerpoppen, armbanden, kettingjes, en meer andere snuisterijen.

Maar hoe is de levenswijze dezer natuurmenschen in Amsterdam, zal menigeen vragen. Wij zullen dit nog kortelijk zoeken te beantwoorden.

Achter het tentoonstellingsterrein is een houten gebouw waar de Surinamers, onder het noodig toezicht van den heer Mack-Intosh, 's avonds, 's nachts en 's morgens verblijven. De vrouwen en meisjes hebben daar hare genommerde logeervertrekken; voorzien van ijzeren ledikanten, goede bedden en verder onmisbaar kamergerief. 's Avonds vindt in een algemeen vergaderlokaal, waar gerookt, bier gedronken en geschaft wordt, een gezellig verkeer tusschen hen plaats-, terwijl voor het eten door bedienden van het bestuur der tentoonstelling behoorlijk wordt gezorgd, die insgelijks de werkzaamheden van het reinigen der lokalen verrichten.

De mannen kunnen ook over afzonderlijke slaapvertrekken met ledikanten, enz. beschikken, doch verkiezen bij voorkeur in hangmatten te slapen, waartoe hun de noodige gelegenheid is gegeven. Wijders zitten eenigen liever op de hielen dan aan tafel te eten, eene vrijheid aan deze natuurmenschen gaarne vergund, die zich in vele opzichten niet met onze gebruiken kunnen vereenigen. Waaraan zij zich evenwel moeten onderwerpen is de geneeskundige hulp, door Amsterdamsche doktoren verstrekt. Het bestuur der tentoonstelling vond het niet geoorloofd een zwarten toovenaar met het negergezelschap te laten overkomen, die de ziektegevallen door hocus-pocus en allerhande vreemde gebaren en hard schreeuwen zoekt te genezen; alles heeft zijn grenzen. De patiënten zelven zullen ook het best daarbij varen.

Rotterdam, 30 *September* 1883.

M.H. DE GRAAFF.

Mijn tachtigste verjaardag.
1803 - 25 October - 1883.

Daar glanst en gloort hij weêr
De tachtigjaarge vrind,
Die wel me op 't ziekbed vindt,
Maar, moedig als weleer.

Hij groet; ik lach hem aan
Den dag van mijn geboort,
Die Sint *Crispijn* behoort
En 't ouderhart deed slaan.

Hun eerstling zag het licht:
De danking stortte een beê;
De huisvreugd zong: 'Hoezee!'
Voor 't welgekomen wicht.

Voor Mietje, 't lieve kind,
Der oudren schat op aard,
Verzorgd, bewaakt, bewaard,
Dat sliep met rozentint.

Nu ben ik krank en oud.
Daal neder, Sint *Crispijn*,
Om mij tot arts te zijn;
'k Heb op u hoop gebouwd!

O; lieve, beste Sant,
Ik vraag niet veel: genees
Mij borst en maag! O, wees
Mijn lier tot onderstand!

Ze is laag gedaald, voorwaar!
Herstel ze; geef haar kracht;
Zoo klankloos, zonder macht,
Fluks springen snaar bij snaar.

'k Wil nog haar tokklen. Help
Mij leven als de visch
Die wel in 't water is
Toch ademt in zijn schelp.

Een beetje geest; meer lucht
In de uitgezette borst,
Wat eetlust, bij den dorst
En.... 'k teel nog lettervrucht.

Voor vriend en Vaderland
En Vorst; en bovenal
Voor u, mijn vriendje: ik zal
U kussen wang en hand.

Spreek mij geen doktersprаat:
''t Is de ouderdom; gij moet
De Lente wachten; 't bloed
Brengt zij dan hulp en baat.'

Dat wekt mij stil geween,
En voert mijn droef gedacht
Naar donkren kerkhofnacht:
En dáár wil 'k nog niet heen!...

V^{e} VAN ACKERE geb. MARIA DOOLAEGHE.

Diksmude, 25 *Oktober* 1883.

Driejarige tentoonstelling te Gent.
(Vervolg van blz. 145.)

Als naar gewoonte zijn ook op deze tentoonstelling de geschiedkundige stukken dun gezaaid. Men treft er, benevens P. Van der Ouderaa's *Rechterlijke eerherstelling* (zie blz. 71), eene samenstelling aan van W. Geets, tot dezelfde orde van onderwerpen behoorende, getiteld: *Eene martelares uit de* XVIe *eeuw,* een stuk met vele figuren en dat zich onderscheidt door de hoedanigheden, die des schilders stukken al sedert jaren gunstig kenmerken en eigenaardig stempelen; over het geheel, evenwel, kwam de toon der schilderij ons eenigszins al te doorgaande rood voor. *Breidels eed,* van G. Van Bestene, belooft in den maker een ernstigen schilder. E. Van den Bussche's *Vervolging der joden in Rusland in* 1882 is eene mislukte schilderij; *Albrecht Beyling*, van J. Van Rooy, getuigt van degelijke studie en is goed van bewerking; *Marnix van St.-Aldegonde,* van B. Wittkamp, valt minder mee als toon en kleur en ook laat het doorzicht in het stuk te wenschen; van F. Vinck hangt *Ruths terugkomst van het veld van Booz* te hoog om gewaardeerd te worden.

Tusschen de godsdienstige schilderijen merkten wij op eene talentvolle samenstelling, doch waarvan de kleur weinig aangenaam is, van G. Vanaise (Gent), *De heilige Lieven in Vlaanderen;* voorts van P. De Winter (Bailleul), *Het bezoek der herders te Bethlehem;* A.V. Duyver (Rijssel), *Stervende Christus;* J. Bastien Lepage, *De eerste communicant,* als indruk een uitnemend verzorgd stuk.

In een ander genre verrijkte laatstgenoemde schilder de pronkzaal met een echt puikstuk, een 12-jarige jongen, een *Leurder,* slapend afgebeeld nevens zijn trouw wakenden hond. Beide vermelde stukken dienden echter uitvoeriger afgewerkt te zijn. Van een ander Fransch schilder, A. Guès (Parijs), verdient de schilderij getiteld *De valken* den meesten lof. E. Joors' *Vischbank* munt door waarheid van voorstelling en frischheid van schildering gunstig uit; de vischverkooper scheen ons evenwel voor verbetering vatbaar. D. Col heeft eene zorgvuldig bewerkte schilderij ingezonden, getiteld: *Op uwe gezondheid!* Zij vormt een van des meesters beste gewrochten.

Een meesterlijk stuk is de *Verfwrijver,* van H. De Braekeleer, toebehoorende aan den heer Delefortrie, te Brussel; uitmuntend ook mag deszelfden schilders *Schoenmaker* heeten, welke laatste puike schilderij aan den heer Coumont, te Brussel, toebehoort.

Flink uitgeschilderd maalde P. Verhaert de *Kapel van Jeruzalem te Brugge.* Van laatstgenoemde zagen wij ook eene met veel talent afgemaalde *Opene plaats eener Vlaamsche herberg.* In Th. Cleynhens' *Kloosterpand van het oud gasthuis te Lier*, anders eene getrouwe voorstelling, scheen ons alles te veel met zwarte lijnen afgeteekend.

F. Van Kuyck leek ons minder krachtig van kleur dan gewoonlijk in zijne twee voor het overige goed bewerkte stukken. *Op den dijk van Hoboken* en een gezicht op de heide in den *Herfst.*

Drie der beste leerlingen van Karel Verlat zonden zeer fraaie schilderijen ter pronkzaal, getuigende van eene degelijke leiding, te weten: K. Boom, *Kaartspelende jongens* en *Een Russisch span;* H. Hoeben, *Hazenvangst,* waarvan het landschap zoo uitmuntend als de dieren; L. Van Engelen, *Russisch pelgrim,* welken wij reeds in Antwerpen zagen en eene kleine *Waschbleekerij achter het St.-Martensgodshuis in de Schuitstraat* (*alias Schoytestraat*) *te Antwerpen.*

H. Bource verrijkte met een belangrijk paar, zijne talrijke gemoedelijke tafereelen uit het visschersleven: *Het herstellen der netten* en *Zij zijn vertrokken.*

C. Cap stelde onder den titel *Onrust* het fraaie stuk ten toon, dat in 1882 te Antwerpen was tentoongesteld en aldaar *Een oog in 't zeil* heette (zie onzen vorigen jaargang, blz. 161); ook zijn *Ruststoorende reisgezel,* ons almede van vroeger bekend, maakte te Gent een goed figuur.

P. Kremers' *Rampen en genoegens van den winter* beviel ons nog meer dan verleden jaar te Antwerpen (zie 1882, blz. 166).

A.J. Madiol (Brussel), *De gebroken eieren,* een geestig stukje, waarop eene moeder is afgebeeld die haar lompen jongen kastijdt omdat hij gebroken eieren te huis brengt.

L.L. Maillard heeft vorderingen gemaakt, blijkens zijn *Kleine morspot* en *Een slecht karakter,* twee van vinding getuigende stukken, wat met de meeste genretafereelen niet het geval is; het tweede vooral verdient de aandacht der liefhebbers.

J. Platteel (Brussel). *Kerkgang,* eene fraaie schilderij, ontleend aan de zeden en gewoonten der bewoners van het eiland Marken; *Heer! geef ons heden ons dagelijksch brood* is eveneens eene goed overwogen en keurig bewerkte samenstelling.

L. Abry's *Winterdag* en *Korporaal* strekken des schilders penseel en vindingrijkheid tot eer.

E. Claus schilderde een *Vlasoogst* en *Een voorbijvarend schip*, die beide koopers vonden; E. Godding, *Voorbereiding voor het feest*, eigenaardig opgevat en talentvol uitgewerkt.

In J. Anthony's *Repetitie in de* XVe *eeuw,* alhoewel een zeer goed geschilderd en passend ingedeeld stuk, ontbreekt het den figuren aan natuurlijkheid. Zijne *Voorstelling der verloofde* vermeldden wij in 1882, blz. 150. Ook in F. Gons' *Jonge huishoudster* ontmoetten wij eene oude (en aangename) bekende.

P.D. Bergeret (Parijs) schilderde onnavolgbaar waar en levend een mandje zeekreeften, onder den titel: *Schaaldieren.* E. Chappel heeft eer van zijne *Visschen* en *Bloemen.* J. Nauwens, die, voor elke tentoonstelling, iets goeds weet te maken, vergastte de bezoekers der tentoonstelling op een voortreffelijk geteekend en keurig gepenseeld stilleven, getiteld: *Voor het feestmaal*, een van de allerbeste stukken, welke de pronkzaal in dit vak rijk was.

De tentoonstelling bevatte een niet onaanzienlijk getal portretten, waarvan wij dit van J. Portaels, den bestuurder der Brusselsche academie, door zijnen leerling F. Cormon, als het beste durven roemen. In rang van verdienste volgt, naar ons dunkt, het generaalsportret van J.E. Delaunay. A. Roll en C. Roth zonden mede voortreffelijke portretten in. Sprekend gelijkend is (in zijne onoogelijke lijst, als het eene lijst mag heeten) het kleine portret van Peter Benoit, den bestuurder van de Antwerpsche muziekschool, door J. Van Beers, doch wij hadden de toevoegsels onder en boven het portretje liever weggelaten gezien.

Merkwaardige of verdienstelijke portretten waren voorts tentoongesteld door L. Alma Tadema, mej. L. Abbema (Parijs), L. Banes (Luik), R. Bauduin, H. Bossuwe, E. Bourgeois, E. Busschaert (Brugge), E. Charlet (Brussel), A. Cluysenaer, K. De Kesel, J. Delvin (Gent), A. Delfosse, M. Duyck (Brugge), A. Fock, V. Fontaine (Elsene), N. Gérard (Luik), H. Gervez, mej. H. Gevers, K. Goethals, L. Herbo, J. Janssens, J. Lambeaux, E. Lambrichs (Brussel), J. Lampe (idem), L. Lebrun (idem), Th. Lybaert, L. Maeterlinck, G. Mattelé (Gent), D. Mergaert (Brugge), G. Michel, G. Miry (Gent), K. Ooms, C. Petit, Ch. Pirmez, E. Rentiers (Brussel), mej. A. Roszmann, E. Schepens, mej. A. Symays (Gent), E. Sibert, J.B. Taquin (Namen), F. Tschaggeny (Brussel), L. Tytgadt, J. Van Biesbroeck, W. Van den Eeden (Gent), E. Van der Haeghen (Brussel), J.B. Wittkamp,

De portretten geschilderd door J.F. Simons zijn niet gelukkig: het eerste is veel te log, het tweede te stroef.

Kroniek.

Antwerpen. *Calderon.* In onzen jaargang 1880 bespraken wij het werk van den eerw. heer J.J. Putman, handelende over bovengenoemden Spaanschen dichter. Te herhalen wat wij over dat meesterwerk gezegd hebben is onnoodig; dit is trouwens ook ons doel niet. Alléén voegen wij hier hij het vroeger gezegde, dat het werk des heeren Putman, niet geschreven is voor iedereen, en bijgevolg velen verstoken bleven van het genoegen, kennis te maken met eenen der beroemdste dichters van Europa. Hierin werd onlangs buiten verwachting voorzien, door Edward Van Bergen, die bij L. Dela Montagne, Wijngaardstraat n^{r} 10 te Antwerpen, een lief boekdeeltje uitgaf, getiteld: *Calderon, zijn leven en zijne werken.* Klein van omvang en bijgevolg niet te duur, kan dit werkje onder alle klassen koopers vinden. En hoevelen zijn er niet, die gaarne met eenige kennis over letterkunde willen meêspreken, doch wien de middelen ontbreken, om zich kostbare werken aan te schaffen. Ziedaar waarom wij met genoegen dit nieuwe werkje begroeten en aan elkeen, die den beroemden Calderon wenscht te kennen, kunnen aanprijzen. Het bevat eene beknopte en toch volledige levensschets des dichters, waarmede het wel der moeite waard is in kennis te treden. Daarbij geeft de schrijver van eenige vertalingen der voornaamste tooneelstukken van Calderon én de titels én de verschillende uitgaven. Verder voegen wij hierbij dat schrijver en uitgever, beide hun best gedaan hebben, om het boekje zoo aangenaam mogelijk te maken. Alleen den titel hadden we een weinig nederiger gewenscht; en volgens ons zoude *Levensschets van Calderon* voldoende zijn geweest.

V.

- In den loop van December zal mev. Van Ackere-Doolaeghe, onze uitstekende dichteres, een album met letterkundige bijdragen en schilderingen en teekeningen worden aangeboden, ter gelegenheid van haar 80sten verjaardag. Wij vernemen, dat het album allermerkwaardigst zal zijn. Zij, die er bladen uit ontvingen, worden verzocht, die zoo spoedig mogelijk beschreven, beteekend of beschilderd terug te zenden aan den secretaris van de inrichtingscommissie, den heer D'Hondt, in de Laekenstraat n^{r} 29, te Brussel. Schrijvers en kunstenaars die geen albumblad ontvingen, kunnen dit op aanvraag bij voornoemden secretaris bekomen. De beeldhouwer C. de Grave, geboortig van Caaskerke en thans te Rotterdam gevestigd, heeft mev. Van Ackere's borstbeeld vervaardigd.

- De verschenen 2^{e} aflevering, 4^{en} jaargang, van het *Album der Antwerpsche etsers* bevat: *Bij Eykevliet*, een fraai landschap door J. Van Luppen; *Het paard dat haver wint*, een koopmansklerk, naar eene zijner schilderijen, door L. Abry; *Schilderswerkhuis* (buitenwaarts) in St.-Martensgodshuis te Antwerpen, door K. Verlat, met een opschrift in de Fransche taal den heer H. baron Van Havre opgedragen; de plaat is te hard gebeten en te zwaar gedrukt; een karaktervol *Vrouwenportret,* door W. Linnig jr.; een welgetroffen *Portret van wijlen H. Conscience,* door P. Verhaert; een *Dorp aan het water,* door J. Guiette.

- De stad Antwerpen opent eenen prijskamp tusschen Belgische kunstenaars, voor een gedenkteeken, bestemd om de Fransche Furie te herinneren, op te richten over den Vlaamschen schouwburg op de Gemeenteplaats. Het gedenkteeken moet gebouwd worden op eene vierkante of rondvormige plaats van 6 meters omtrek of middellijn. Gelijkvloers en tot 2^{m}50 boven den grond, moeten de grootste uitsprongen beperkt blijven binnen een vierkant van 4 meters omtrek of in eenen kring van 4 meters middellijn. De materialen van de gesloopte Alençonpoort zullen zooveel mogelijk gebruikt worden aan het gedenkteeken. Voorts brons, marmer en hardsteen

van Bentheim of blauwe steen van Escozyn. De vorm van het gedenkteeken is ter keuze van de mededingers. De uitgave mag niet boven 25,000 fr. gaan. Inzenders, wier model niet aangenomen wordt, krijgen eene vergoeding van 300 fr. In te zenden uiterlijk den 15^{n} December, op het stadhuis; waar het omstandig programma verkrijgbaar is. (Zie blz. 28).

- 27 October heeft de gemeenteraad beslist A. Stevens' *Wanhopige* aan te koopen voor het hedendaagsch museum, mits 20,000 fr., waarvan het rijk er 10,000 geeft.

- Van 28 October tot 4 November was in de zaal der Venusstraat een schilderstuk tentoongesteld van Remy Cogghe, den primus van Rome in 1880, voorstellende: *Vrouwen, als slavinnen Octavius aangeboden.* De teekening der vrouwenfiguren was niet gelukkig uitgevallen en de kleur van het stuk weinig aangenaam.

- In zitting van 10 November heeft de raadsheer Victor Lijnen, namens bewonderaars van den kunstschilder Karel Verlat, de stad Antwerpen voor haar museum ten geschenke aangeboden, de groote schilderij, die de heer Verlat in 1857 te Parijs heeft geschilderd en welke aldaar werd tentoongesteld onder den titel *Les Percherons ou le coup de collier;* in 1880 heeft de meester dit stuk te Antwerpen overwerkt en namelijk een aardeweg veranderd in een steenweg. De schilderij prijkte in 1880 op Verlats tentoonstelling te Brussel (zie 1880, blz. 176). Zij stelt *Eene steenkar getrokken door twee paarden met een voerman* voor.

- Vrienden van Jozef Lies gaan dezes schilders marmeren borstbeeld voor het museum doen maken, hetwelk, zooals men weet, reeds een welgelijkend prachtig geschilderd portret van hem bezit, geschonken door Karel Verlat.

- De beroemde Fransche schilder A. Cabanel, lid van de Antwerpsche academie, is eene schilderij, benevens zijn portret, besteld voor het museum der academiekers.

- Mej. Victoria Van Pelt heeft 50,000 fr. aan de St.-Jacobskerk geschonken, om daarmede den aankoop van een nieuw orgel te bekostigen. Het orgel zal worden gemaakt door Karel Anneessens, te Geeraardsbergen, de kas door de beeldhouwers De Boeck en Van Wint.

- Emiel Wambach, de gunstig gekende toonzetter van *Mozes op den Nijl*, het *Vaderland* en andere werken, heeft onder den titel *Yolande* een nieuw oratorio voltooid, hetwelk eerlang in Antwerpen staat uitgevoerd te worden.

Brussel. Brusselsche bladen melden, dat de 10 volgende beelden door de nagenoemde beeldhouwers in marmer gaan worden gemaakt, ten einde geplaatst te worden in de stadswandeling van den Kleinen-Zavel: Marnix van St.-Aldegonde door Paul De Vigne; Willem de Zwijger door P. Van der Stappen; Ortelius door J. Lambeaux; Bernard Van Orley, door J. Dillens; Van Bodeghem (de bouwmeester der hoofdkerk van Brou) door J. Cuypers; Cornelis De Vriendt (zie 1880, blz. 147) door J. Pecher; Dodoens door A. De Tombay; Locquenghien door G. Van den Kerckhove; Brederode door Van Raesburg; Mercator door L. Van Biesbroeck.

- De tooneelmaatschappij de *Wijngaard*, onder het voorzitterschap van den heer Eug. Stroobant, schrijft een prijskamp uit voor *alleenzang en kluchtliederen*, op 2 December, ten 7 ure 's avonds, in het *Nieuw Hof van Brussel*, Fontainasplaats, 13. De prijzen loopen van 5 tot 20 fr. voor romance of aria, van 5 tot 15 fr. voor het kluchtlied.

- 15 October had de inhuldiging van het nieuw gerechtshof plaats. De weduwe en dochter van Jozef Poelaert, den overleden bouwmeester van het grootsche paleis, woonden de plechtigheid bij en werden aan HH. MM. den koning en de koningin voorgesteld. Slecht volk, dat zich tusschen het publiek in 't gerechtshof bevond, heeft een aantal sieraden van de zalen, benevens meubelen, tapijten en gordijnen baldadig beschadigd en besmeurd.

GROOTE ZITTINGSZAAL IN HET PALEIS DER ACADEMIEN VOORHEEN HET HERTOGELIJK PALEIS TE BRUSSEL. PLECHTIGE ZITTING DER KONINKLIJKE ACADEMIE. Zie ook onze jaargangen: 1877, blz. 202; 1879, blz. 159, 173, 178; 1881, blz. 89; 1882, blz. 194.

28 October, 's namiddags, had in het paleis der academiën de jaarlijksche plechtige zitting plaats der klasse van schoone kunsten, bijgewoond door de leden en een talrijk publiek, waartusschen een aantal personen uit verschillende s t e d e n d e s lands, die verwanten en vrienden bij hunne bekroning k w a m e n toejuichen.

De heer bestuurder Ed. Fetis hield eene redevoering over de *Tentoonstellingen.* Spreker t o o n d e de voordeelen en gebreken der tentoonstellingen aan; naar de meening van den geachten redenaar, kunnen tentoonstellingen wellicht voorde e l i n g werken voor de nijverheid, maar moeten zij, op den voet als zij thans plaats hebben, afgekeurd worden waar het de kunst betreft, voor dewelke zij, veelal, slechts verderfelijke uitkomsten kunnen opleveren. De vermenig v u l d i g i n g der tentoonstellingen d o e t d e kunstenaars, die gewoonlijk met o v e r h a a s t i n g moeten werken, onvoltooid werk leveren; ook doen zij de liefhebbers - kunstenaars jaarlijks in getal aangroeien; het staatsbestuur verspilt tijd en geld aan de inrichting van tentoonstellingen, hoofdzakelijk ten genoege van de mid-

delmatige kunst. Om hierin verbetering te brengen, stelt de heer Fetis voor, strenge en onpartijdige k u n s t rechters te benoemen, die voortaan op de tent o o n s t e l l i n g e n slechts werken van ware verdiensten zouden aanvaarden. Ook stelt hij voor, de belooningen en eeremetalen af te schaffen die men gewoon is aan tentoonstellers te geven. Ten slotte zou de heer Fetis willen, dat er slechts ééne driejarige staatstentoonstelling zou zijn en dat de keurmeesters door het staatsbestuur zouden worden benoemd. T e n besluite h a n d e l d e spreker over de zoogenoemde n i e u w e richting, in de schilderkunst, welke *impressionisme* w o r d t geheeten e n z i j n e goedkeuring niet verwierf.

Na deze redevoering deed de heer secretaris J. Liagre de namen kennen van de bekroonden in den grooten prijskamp voor schilderkunst (zie blz. 171). De 2^{e} prijs van Rome voor de muziek is behaald door den nog zeer jongen toonzetter Pieter Heckers, v o o r zijne cantate *Daphne*, woorden van den heer E. Van Oye. De uitvoering dezer cantate vormde het muzikaal gedeelte der zitting; de uitvoering was zeer verdienste-

lijk; de koren werden gezongen door de leerlingen van de Gentsche muziekschool en leden van het *Van Crombrugghe's genootschap;* solisten waren mej. Irma Thiery en de heer Isidoor Mesdagh.

Programma der prijsvragen voor 1884: 1. Verhandeling over de regels van de dichtkunst der rederijkkers der XVe en XVIe eeuw; 2. over de geschiedenis van de wijsbegeerte in België; 3. over 't karakter en de strekkingen van den geschiedkundigen roman sedert Walter Scott; 4. over den oorsprong, de uitbreiding en de rol der fiscale officieren bij de rechtsraden in de oude vereenigde Nederlanden, sedert de XVe tot het einde der XVIIIe eeuw; 5. over de rechten en plichten en den invloed der werklieden en kunstenaars bij de Grieken en Romeinen, ook die van Klein-Azië, de eilanden en van Groot-Griekenland; 6. over de openbare schuld in hare verhoudingen met 's rijks geldwezen, de regeering en den huishoudelijken toestand van het land; 7. over het stelsel der oude gilden en ambachten en het stelsel der samenwerkende vereenigingen van voortbrenging in dezen tijd, staathuishoudkundig beschouwd; 8. over België's staatkundige en burgerlijke instellingen onder het Merovingische vorstengeslacht. Voor ieder van de 7 eerste prijsvragen is een gouden eeremetaal van 800 fr., voor de 8ste 1000 fr. uitgeloofd. De stukken, opgesteld in 't Vlaamsch. Latijn of Fransch, in te zenden voor 1 Februari 1884 aan den heer J. Liagre, Paleis der Academiën, te Brussel, bij wie het omstandig programma verkrijgbaar is.

Brugge. Bij den drukker-uitgever Jan Cuypers, Muntplaats, is een nieuwe druk verschenen van het *Handboek voor Aardrijkskunde* ten dienste der lagere scholen en der voorbereidende afdeelingen der middelbare scholen door A.J. Germain. Het werk, met vele houtsneden versierd en in overeenkomst gebracht met het officieel programma der lagere scholen van 20 Juli 1880, is bij koninklijk besluit van 25 Juni 1883 op de lijst der classieke handboeken voor lagere scholen en op de lijst der boeken voor prijsuitdeelingen gebracht. Wij vestigen gaarne de aandacht van het Vlaamsch publiek op dit inderdaad belangrijk *Handboek,* hetwelk niet minder dan 264 bladzijden goeden druk beslaat en slechts 80 centiemen kost.

- Bij Claeys en Van de Vyvere-Petyt is verschenen *Bruges en trois jours,* door Ad. Duclos, een wezenlijk prachtbundeltje, dat 5 gekleurde kaarten en 8 fraaie platen van Brugsche gebouwen tusschen 362 bladzijden keurigen druk bevat en een recht uitmuntend overzicht geeft van de stad Brugge en hare kunst- en andere merkwaardigheden. Prijs: 3 fr. Wij verwachten van den heer Duclos dat hij niet zal nalaten, ook eene Vlaamsche uitgave van zijn hoogst aantrekkelijk boek te bezorgen, opdat het zoowel aan landgenooten als vreemden tot gids kunne verstrekken, wanneer zij een bezoek brengen aan de stad Brugge.

Buitenland.

's-Gravenhage. Den 1sten September werd van staatswege het verblijdend nieuws bekend gemaakt, dat de Nederlandsche uitzending naar de Noordpool, wier lot zooveel ongerustheid had ingeboezemd, in goeden welstand te Hamersfest en Vardoe was aangekomen. Haar schip, de *Varna*, was in de poolzee verongelukt. (Zie blz. 132.)

Parijs. Volgens dagbladen berichten heeft de rijke kunstliefhebber Louis Fould eenen prijs van 20,000 fr. uitgeloofd voor de beste *Histoire des arts du dessin* (beschrijving van den oorsprong, de ontwikkeling en de uitbreiding der teekenkunst bij de volken der oudheid tot aan de dagen van Pericles).

- Voor Theophraste Renaudot die in Mei 1632 te Parijs het eerste nieuwsblad uitgaf, wil men aldaar een standbeeld oprichten.

- Op den ijzeren-weg van Neussargue (Cautal) naar Marvejols (Lozère), te Gabarit, werkt men sedert 1880 aan een nu bijna voltooid viaduct dat 564 meters lang en waarvan de groote boog 165 meters breed is. Er zijn aan deze weergalooze brug 17,000 kubieke meters metselwerk en 3 millioen kilos ijzer gebruikt. Zij zal 3 millioen franken kosten.

- Te Suresnes zijn in de Seine sporen van paalbewoners ontdekt. In weinige uren werden hoopen beenderen opgegraven; ijzer of brons werd niet gevonden.

- Volgens wordt beweerd, zijn Heinrich Heine's gedenkschriften, eigenhandig door den dichter geschreven, in een verzegeld pak onder de nalatenschap zijner onlangs overledene weduwe gevonden en zullen zij eerlang worden uitgegeven. (Anderzijds wordt verzekerd, dat Heine's broeder, die zelf gedenkschriften van den dichter bezit, welke hij echter weigert uit te geven, de echtheid van de uit Parijs vermelde gedenkschriften in twijfel trekt.)

Londen. De beeldhouwer Böhm heeft op staatskosten, voor de Westminster abdij, een standbeeld van B. Disraëli, graaf van Beaconsfield, gemaakt, uit het zuiverst Carrarisch marmer. Disraëli is afgebeeld in 't gewaad en met de versierselen der orde van den Kousenband.

- Ter gelegenheid van het overlijden van den Engelschen beul Marwood, stellen Londensche bladen voor, ter dood veroordeelde misdadigers niet langer op te hangen aan de galg, maar hen van het leven te berooven, gezeten op eenen stoel, door de ontlading van eene electrische batterij. Vooruitgang!

- De stoomboot *Alaska* heeft de reis van Liverpool naar Nieuw-York, waar zij den 23^{n} September, 's morgens ten 4 ure aankwam, in 6 dagen 21 uren 40 minuten afgelegd.

Manchester. In den nacht van 1-2 October verbrandde het panorama, met zijn beschilderd doek van 5000 vierkante meters grootte, voorstellende den *Slag van Tel El Kebir.* Schade: 750.000 fr.

Sheffield. Een overleden brouwer dezer stad, John Newton Mappin. heeft aan het gemeentebestuur zijne schilderijenverzameling, die op 60,000 pond sterl. is geschat, nagelaten, benevens 15,000 pond in geld, om er een passend gebouw voor te stichten.

- Te Peterborough zijn onder de hoofdkerk aldaar de overblijfselen eener Saksische kerk ontdekt. De blootgelegde bouwvallen houdt men voor deelen van een mannenklooster, dat in 655 gebouwd en in 870 door vuur vernield werd. De steenen toonen nog de sporen, dat zij aan het vuur blootgesteld zijn geweest. Ook werd eene Saksische steenen doodkist ontdekt.

Munchen. Het Duitsch nationaal gedenkteeken (hetwelk afgebeeld staat in de *Vlaamsche School* van 1879, blz. 137), is voltrokken en ingehuldigd op 28 September. Het bronzen *Germania*-beeld (gegoten bij Muller, te Munchen), is 11^{m}00, het voetstuk ongeveer 8^{m}00 hoog. Het beeld weegt 40,000 kilos. Men heeft twee handen noodig om den kleinen vinger te omvatten; de nagel van den duim is 9 centimeters breed en 11 lang; in het binnenste van den arm kan een zwaarlijvig man recht staan; het zwaard is 8^{m}00 lang en weegt ongeveer 3,000 kilos. Johannes Schilling en Karl Weissbacht die met de uitvoering van 't gedenkteeken waren gelast, zijn op eene bronzen plaat, tegen het voetstuk afgebeeld.

- Van de 3470 kunstwerken die voor de tentoonstelling waren ingenzonden, werden 343 ter waarde voor 700,000 mark verkocht.

- Het standbeeld van Justus von Liebig, waarvan wij o p blz. 132 de inhuldiging vermeldden, is bij nacht met een zwart en bijtend vocht overgoten, waardoor men vreest dat het geheel zal bedorven zijn.

Berlijn. Het koninklijk schilderijenmuseum is verrijkt met een uit Londen, uit eene bijzondere verzameling, herkomstig stuk van Rembrandt, voorstellende *Putiphars vrouw en Joseph.* De schilderij is gedagteekend van 1655 en wordt vooral om de warmte harer kleur geroemd. Zij werd 150,000 mark betaald.

- Fallersleben heeft ter eere van Hoffmann von Fallersleben eene zuil opgericht, tot opschrift voerende, aan de eene zijde: *Dem Sprachforscher, Dichter und Vaderlandsfreunde von seinen Verehrern;* aan de andere zijde: *Ihm zur Ehre, der Nachwelt zum Ruhme!*

Freiburg. Bij Herder, is een met houtsneden opgeluiterd boek verschenen *Die zwei kleine Robinsone der groszen Chartreuse,* in het Duitsch bewerkt door Heinrich Flemmich, een geboren Antwerpenaar.

Weenen. Den 4^{n} November heeft de sluiting plaats gehad van de merkwaardigste tentoonstelling, welke tot nog toe op het gebied der electriciteit werd gehouden. Een onzer medewerkers was in de gelegenheid haar te bezoeken; maar onze ruimte veroorlooft ons niet, plaats te maken voor een verslag, dat, ofschoon beknopt, toch betrekkelijk wijdloopig zou worden. Van den belangrijken catalogus, die de 576 tentoongestelde werken in ruim 500 blz. druks beschrijft, verschenen 3 oplagen.

- Het Weener hof heeft eene commissie van Duitsche geleerden naar Rome gezonden, om de zich in het Vaticaan bevindende Oostersche handschriften te onderzoeken. (Zie blz. 148, onder *Rome.*)

- Van den beroemden naaktschilder Hans Makart was dezen zomer te Munchen een geschilderd ontwerp voor een phantasiepaleis tentoongesteld. Thans schildert hij een bouwkundig ontwerp voor eene in Gothischen stijl te bouwen kerk.

Rome. Tusschen het Forum en den Palatijnschen heuvel zijn de overblijfselen der woning van de Vestaalsche maagden ontgraven, een atrium, omgeven door vertrekken, groote zuilen en een tablinium met marmeren mozaïekvloer, en drie voetstukken met opschriften ter eere van Vestaalsche maagden, van Comonius en van Alexander Severus, benevens een kop in marmer van laatstgenoemde en een borstbeeld van Annius Verus.

- De Poolsche schilder Matejko, die ter gelegenheid van de 200ste verjaring van het ontzet van het door de Turken belegerde Weenen, een tafereel maalde, *Sobiesky voor Weenen*, heeft die schilderij aan het Vaticaan geschonken.

Milaan. Volgens een gerucht, zou de Duitsche regeering voornemens zijn, van de afstammelingen des hertogs van Ossuna, de beroemde bibliotheek dezer familie te koopen. Er wordt 6 millioen frank voor gevraagd. Don Gaspare Tellez Giron, hertog van Ossuna, bestuurde Milaan van 1670 tot 1674, in naam van Karel IV van Spanje. In zijne hoedanigheid als landvoogd, maakte hij zich meester van een groot aantal handschriften van Petrarca, die zich in de bibliotheken van eenige kloosters bevonden en betrekking hebben op den tijd, door den grooten dichter te Milaan doorgebracht.

Cividale. De bewoners van deze kleine Italiaansche stad, waar de beroemde treurspeelster Ristori geboren is, hebben haar verzocht, haar borstbeeld aan de stad te schenken, om het in den gevel van den schouwburg te plaatsen. Mev. Ristori heeft beloofd, ten spoedigste aan dit vereerend verzoek te zullen voldoen. De bewoners van Cividale verstaan de kunst om zich goedkoop gedenkteekens te verschaffen.

Venetië. In deze stad is een standbeeld opgericht voor den beroemden blijspelschrijver Carlo Goldoni, overleden in 1793.

Verona. Te San Pietro di Lavagno is een klein fort in aanbouw. Bij het doen van opgravingen, voor het optrekken van den ringmuur, zijn, ter diepte van $5^{m}60$, meer dan 200 geraamten van buitengewone lengte gevonden. Zij lagen naast elkander met eene tusschenruimte van ongeveer 30 duim. Tegelijker tijd vond men ijzeren en bronzen wapenen, naalden, elsen, rijk versierde oorhangers, eene soort van tang, alles van brons. Bovendien werden beenderen van herten, koeien, honden, mammouth-tanden en onderkaken van 1 1/2 voet lengte opgegraven. Vele beenderen zijn gespleten en gelijk aan die, welke in de Kjöckenmöddingen van Noorwegen worden gevonden.

Madrid. In deze stad is den 30^{n} November een gedenkteeken ter eere van koningin Isabella de Katholieke ingehuldigd. Op een tempelvormig voetstuk verheft zich, gezeten op een vurig ros, de slanke gestalte der beroemde vorstin. In hare linkerhand draagt zij een kruis. Als vertegenwoordiger der Kerk staat links van haar kardinaal Mendoza, rechts de verpersoonlijking van de wereldlijke macht, Gonzales van Cordova. De gansche groep is van donker brons vervaardigd en maakt een diepen indruk.

Athene. Op het eiland Dili, oudtijds onder den naam van Delos beroemd als de geboorteplaats van Apollo, zou in de nabijheid van de plek, waar eenmaal de uit Parisch marmer in Dorischen stijl gebouwde Apollotempel stond, een huis blootgegraven zijn, bestaande uit 12 vertrekken en eene groote opene plaats, omringd van kolommen en met een regenbak in het midden. De opene plaats was geplaveid met fraaie mozaïekzerken, waarop visschen en bloemen zijn afgebeeld. Ook het ijzeren traliewerk van het huis en een deel van den aanpalenden straatgrond zijn ontgraven. (Dit een en ander vermeldt een Londensch blad in een draadbericht uit Griekenland.)

Lissabon. In Portugal zijn in het rotsgebergte holen gevonden, met overblijfselen van holbewoners (troglodieten, benevens een aantal messen en andere werktuigen, van vuursteen gemaakt. De hoogleeraar Delgado, uit Lissabon, heeft na onderzoek van de overblijfselen verklaard, dat de voorvaderen der Portugeezen, in den steentijd, menscheneters waren (reeds door Strabo was beweerd, dat eenige stammen der Iberiërs zich met menschenvleesch hebben gevoed). In de ontdekte holen trof men eene menigte menschenbeenderen aan, die gespleten waren, blijkbaar om er het merg uit te halen.

Kopenhagen. In deze stad is in Augustus een congres van Americanisten gehouden. Het werd bijgewoond door 122 Denen en 141 buitenlanders, waartusschen een paar Belgen. De werkzaamheden waren in sommige opzichten belangrijk. Een Deensch spreker herinnerde er aan, dat de Deensche natuurkundige Lund destijds in Brazilië wel 8000 holen en spelonken had doorzocht, waarvan zeer vele versteende menschenbeenderen bevatteden, waaruit de onderstelling werd afgeleid van het gelijktijdig bestaan van menschen en verscheidene thans uitgestorvene diersoorten. Een Spaansch afgevaardigde gaf inlichtingen over een groot geschiedkundig werk, hetwelk te Madrid zal worden uitgegeven en de geschiedenis van midden-Amerika in het tijdvak van Columbus zal behandelen.

Sint-Petersburg. In de bibliotheek der academie voor schoone kunsten zijn 88 eigenaardige en onnitgegevene teekeningen van Greuze ontdekt, die in 1817 door graaf Stroganoff, toen voorzitter der academie, gekocht en geschonken waren. Zij bleven dus 66 jaren vergeten. De tegenwoordige voorzitter, groothertog Wladimir Alexandrovitch, heeft eene geldelijke tegemoetkoming verleend aan den uitgever van een kunsttijdschrift om de teekeningen door de phototypie te doen overbrengen en als kostelooze premie uit te geven.

Christiania. Volgens een Noorsch blad zouden in eene spelonk reusachtige menschelijke geraamten zijn gevonden, een van eenen man 7 voet 2 duim lang, twee van eene vrouw, het eene 6 voet 4 duim, het andere 6 voet 2 duim, en twee van kinderen tusschen 3 en 4 voet lang. Bij de geraamten lagen gereedschappen van hout en steen; op de wanden van de spelonk waren menschen die met wilde dieren vechten geteekend.

Philadelphia. In deze stad overleed in de maand Maart Henry Seybert, met achterlating aan de stedelijke hoogeschool van 60,000 dollars, bestemd tot het stichten van een leerstoel voor het onderzoek en de studie van het bedendaagsche spiritisme.

Nieuw-York. Te Chazy (Clintan County) is 7 voet onder den grond een onderaardsch bosch ontdekt. Vele boomen zijn uitstekend bewaard.

- Een dag van het laatst der maand Juli is te Knoxville (Tenn) een gedeelte van den grond van den houwer in de waterwerken weggezonken en daarmede zijn de 500,000 gallons water spoorloos verdwenen, welke de houwer inhield. Blijkbaar is geheel Knoxville boven een reusachtigen afgrond of een groot aantal diepten gebouwd en velen vreezen, dat de geheele stad, of minstens het noordelijk gedeelte, van den aardbodem verdwijnen zal.

Batavia. In den nacht van 26 Augustus heeft een vreeselijk natuurverschijnsel in Nederlandsch-Indië aan eenige duizende menschenlevens een einde gesteld. Vulkanische uitbarstingen, die gepaard gingen met een onderaardsch gedommel, dat vele uren ver werd gehoord, hebben het eiland Krakatau en eenige naburige plaatsen geheel verwoest, De uit de kraters der vulkanen opstijgende regen van gloeiende steenen en asch, is tot in Cheribon neergevallen, terwijl op Batavia, waar de aardschudding al de lichten uitdoofde, de gloed duidelijk zichtbaar was. Daarbij is op vele plaatsen in de nabijheid van Krakatau de zee bergenhoog opgestuwd en landwaarts ingedrongen.

Afrika. Ten Zuiden van het eiland Djerba, in de nabijheid van El-Kantara, zijn de bouwvallen ontdekt van een marmeren tempel van vóór de christelijke jaartelling De bouworde is zeer rijk, en het gebouw bestaat uit marmerblokken van 50 vierkante meters. De ingang was gevormd uit reusachtige kolommen van rood en groen marmer, gedekt met kunstig bewerkte kapiteelen.

Vaderland.*

Muziek van J. Lemmens.

Stemt, Zonen
Van 't Leeuwenoord,
In grootsch akkoord
Uw tonen.
Met hart en mond
Verheft den grond,
Waar deugd en godsdienst wonen.
Zingt, Belgen, zingt uw Vaderland,
Dat uw gezang het merk der schand
Op 't voorhoofd brand
Van hen, die Belgie hoonen.
Verheven
Is ons een land

* Uit den ter pers zijnden bundel *Luit en Fluit.* (Zie blz. 124.)

Van Godes hand
Gegeven.
Wat is het groot,
Trots elken nood,
Door de eeuwen heen gebleven!
Wat glanze en glore aan vreemde strand,
Niets gaat ons boven 't Vaderland,
Ons Belgenland:
Hoog moge Belgie leven!

Door de aadren
Nog stroomt ons 't bloed
Vol moed en gloed
Der Vaadren.
De Belg veracht
Het snood geslacht
Van lafaards en verraadren.
Nooit deinsde in schrik der Belgen heer,
Maar sneefde in roem op 't veld van eer,
Of keerde weer
Bekroond met zegeblaadren.

O Belgen
Laat tweespalt niet
Uw grondgebied
Verdelgen,
Geen ongeloof
U, blind en doof,
In zijnen kolk verzwelgen.
Waar 't oproer elders stormen brouw
En landen dek met puin en rouw,
Blijf houw en trouw
Het oord der Leeuwentelgen.

S. DAEMS.

Tongerloo.

Een Albumblad.

Aen de
Eerbaere, Achtbaere, Konstrijcke
Vrouwe
Van Ackere, gheboren Maria Doolaeghe.

Ghelijck Oudt Grieken roemt op Sappho's gulde snaeren,
Sy, die haer minnepijn in wondere sanghen stort,
Soo Vlaenderlandt op U, die - als een man omgordt
Met moet en kracht, ons vorengaet al sestich jaeren!

Spreeckt vrij: den wech der Konst is langh en 't leven kort,
Gheen hof, of vroegh dan laet verwelcken bloem en blaeren,
Toch blijft de Maeghdelief den blancken tooi bewaeren,
Wat Herfst en Windter woedt en wat verpletterdt word.

Laet andre Tijden fluckx ons brenghen andre Seeden,
Het NU quam noyt alleen, VERLEDEN baerde HEDEN
En, is dit HEDEN schoon, 't VERLEDEN vraeght met reght

Sijn aendeel lauërblaen nae d'uytslagh van 't ghevecht. -

Soo blijve, in goud gheprint, ook bij onz' verste neeven,
Doolaeghe's dierbre naem in 't Boeck der Glory leeven!

POL DE MONT.

26 October 1883.

Aan vrouwe Maria Van Ackere geb. Doolaeghe, te Dixmude. - 1803. - 25 October - 1883.

Ik heb u nooit ontmoet. Toch leeft gij voor mijn oogen.
Ik zie uw beeltnis klaar, ook zonder een portret,
Want heel uw ziel, uw zin, met wondervol vermogen,
Hebt gij in letterdruk op 't blank papier gezet.

***

Een kroon van tachtig jaar dekt U thans, eed'le vrouwe!
De krans der poëzie vormt daarmede een accoord.
Draagt eenmaal ook mijn hart bij Uw verscheiden rouwe,
Dan leeft gij nog voor mij in uwe werken voort!

A.J. SERVAAS VAN ROOIJEN.

Den Haag.

Sterfgevallen.

PHILIPPE RONDÉ, kunstschilder, geboren te Trier in 1815, is te Vimoutiers (Orne) overleden op 26 Augustus. Gedurende 25 jaren bereisde hij Amerika, Indië, China enz., waar hij een rijken oogst van schetsen en teekeningen mede bijeenbracht. Hij was een medewerker van het tijdschrift *Tour du Monde.*

GABRIEL CASTAGNOLA is volgens een bericht van 12 September te Florence overleden. De meest bekende stukken van dezen befaamden schilder zijn *De dood van L. de Medici, De vlucht van Filippo Lippi met Lucrezia* en *De eerste kus.*

GEORGE COLL is volgens een bericht van 13 September te Londen overleden, 73 jaren oud. Een der beste stukken van dezen landschap- en historieschilder stelt voor *Don Quichot en Sancho met Rosinanie in Don Pedro's hut.*

JOZEF PLATEAU, rustend leeraar der Gentsche hoogeschool, die zich een grooten naam verworven heeft in de wetenschappen, is 16 September te Gent overleden, 81 jaar oud. Hij was al sedert eenige jaren blind.

DAVID LÉON, te 's-Gravenhage 13 Januari 1809 geborën, is aldaar op 19 September overleden. Deze uitstekende advocaat verwierf zich ook als rechtsgeleerd schrijver een geachten naam, onder andere door zijn groot werk *Rechtspraak van den Hoogen Raad der Nederlanden.*

GEORGE REMINGTON, de befaamde Engelsche ingenieur, is 19 September overleden. Hij ontwierp met zijn vader het eerste plan van een ouderaardschen spoorweg te Londen (1840) die tot stand kwam, en in 1864 het eerste plan van eene onderzeesche verbinding tusschen Engeland en Frankrijk, die niet tot uitvoering kwam.

JOHANNES VAN VLOTEN, de hoogst uitstekende en vruchtbare Nederlandsche letterkundige, gewezen leeraar aan het Erasmiaansch gymnasium te Rotterdam en hoogleeraar te Deventer, in 1813 te Kampen geboren, is den 21^{n} September te Haarlem overleden.

LOUIS MERLEY, beeldhouwer en stempelsnijder, geboren te St.-Etienne, primus van Rome in 1843, is te Parijs overleden, omtrent 28 September, 63 jaren oud.

Mgr. VICTOR-AUGUST-ISIDOOR DECHAMPS, aartsbisschop van Mechelen, primaat van België, groot-officier van de Leopoldsorde, grootkruis der orde van het H. Graf

te Jeruzalem, te Melle den 6n December 1810 geboren, is den 29n September te Mechelen overleden. De uitstekende kerkvoogd, als kanselredenaar beroemd, verwierf zich mede als stichtelijk en godgeleerd schrijver een grooten naam. Onder anderen gaf hij in het licht: *Le Christ et les Antechrists; Le libre examen de la vérité de la foi; La question religieuse résolue par les faits ou de la certitude en matière de religion* enz.

Markgraaf DE COLBERT CHABANAIS, als schrijver bekend onder andere door zijne *Traditions et souvenirs*, is einde September overleden.

PIERRE-ALFRED BELLET-DU POISAT, kunstschilder, geboren te Bourgoing, is in 't begin van October te Parijs overleden, 60 jaren oud.

AUG. SIEGERT, portret-, historie- en genreschilder, geboren te Neuwied, den 5n Maart 1820, is half October te Dusseldorp overleden.

ALBAN STOLZ, leeraar te Freiburg, te Bruhl in 1808 geboren, is op 16 October overleden. Als schrijver van stichtelijke werken, genoot deze geleerde geestelijke een welverdienden roem.

EDUARD VAN DER HEYDEN, leeraar aan het Antwerpsch atheneum, voorzitter der maatschappij van apothekers, is overleden te Antwerpen, op 17 October, in den ouderdom van 54 jaren.

MAYNE REID, de beroemde Engelsche romanschrijver, is te Maida Vale omtrent 22 October in zijn 67e jaar overleden.

ROBERT VOLKMAN, toonkunstbeoefenaar, geboren te Lommatzsch in 1815, is op 29 October te Pesth overleden.

NICOLAAS LEGRAND, een vooral als teekenaar gekend kunstschilder, geboren te Bergen (Henegouwen), is aldaar overleden einde October. Het museum van Bergen bezit zijn beste tafereel, *Esmeralda.*

PETRUS-JOSEPHUS DE CUYPER, de bekende Antwerpsche beeldhouwer, geboren den 16n November 1808, is den 10n November te Duffel overleden. Ons tijdschrift was meermalen in de gelegenheid van hem en zijne werken gewag te maken; onder andere verwijzen wij naar blz. 52 en 128 van dit jaar en blz. 69 en 99 van onzen jaargg. 1882. 's Mans lijkdienst werd den 13n November, ten 11 ure, in de kerk van Duffel verricht, in het bijwezen van vele vrienden en waardeerders. In het sterfhuis werden redevoeringen uitgesproken door de heeren burgemeester, den hoofdonderwijzer der vrije school, Jos. Delin, voorzitter der afdeeling beeldende kunsten van het Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen. te Antwerpen en den voorzitter der Katholieke Vereeniging. De teraardebestelling heeft plaats gehad op het kerkhof van de gemeente Deurne.

OSCAR BEGAS, vooral beroemd als portretschilder, is rond 12 November overleden te Berlijn, waar hij werd geboren in 1828.

WILLIAM SIEMENS, beroemd door zijne vernuftige vindingen en toepassingen op het gebied der electriciteit, is den 19n November te Londen overleden. Karel-William Siemens was den 4n April 1823 geboren te Lenthe, in Hannover. Sedert 1844 had hij zich voor goed in Engeland gevestigd.

AIMÉ PERSEY, de bekende beeldhouwer, die vooral op het gebied der kerkelijke kunst naam maakte, is in de tweede helft van November overleden te Point de Roide (Doubs).

ANTONIO TONNETTI, de oudste der Italiaansche schilders, is in de tweede helft van November overleden, oud 86 jaren. Hij was een leerling van David en had aan vele zijner doeken medegewerkt. Gedurende een 20-tal jaren at hij dagelijks met koning Victor-Emanuel, wiens boezemvriend en jachtgezel hij was. In 1869 stelde hij voor het laatst ten toon en behaalde den grooten prijs van Rome.

JOHN LESSELS, de uitstekende Schotsche bouwmeester en waterverfschilder, is einde November overleden. Hij was te Kirkcaldy in 1809 geboren. Als bouwmeester

maakte hij zich vooral verdienstelijk bij de gedeeltelijke verbouwing en verfraaiing van Edimburg. In België was hij welbekend. Hij bezocht meermalen Brugge, IJper, Brussel, Leuven, Gent, Antwerpen enz. en bezat in de meeste dier steden persoonlijke vrienden tusschen de kunstenaars en kunstwaardeerders.

Het kasteel Moeland te Sint-Nicolaas.

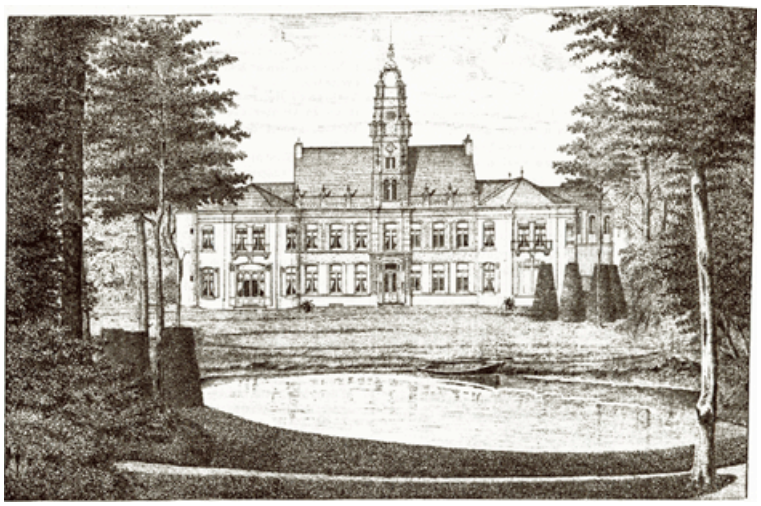

STEENDRUKKERIJ K. VAN DE VYVERE-PETYT, BRUGGE.

Dit kasteel werd gebouwd in het jaar 1778 door Hendrik-Jacob-Gisleen van der Sare, heer van Manegem en algemeen erflijk ontvanger des Lands van Waas, die het in het eerste vierde dezer eeuw verkocht aan den heer Everaert van Geelhauts, burgemeester van Beveren. Den 30^{n} Januari 1832 werd het lustgoed het eigendom van den edelen heer Frans Bernaard de Munck de Moerman, burgemeester van St.-Nicolaas en later senator voor het arrondissement dezes naams. Het werd aanzienlijk verfraaid en vergroot door den huidigen bezitter ridder de Schoutheete van ter Varent, ondervoorzitter van den provincialen raad van Oost-Vlaanderen, den 6^{n} Mei 1859 in het huwelijk getreden met jonkvrouw Emma-Maria-Louisa-Gislena de Munck, dochter en eenige erfgename van den heer Frans-Bernaard de Munck. In den linkervleugel des kasteels bemerkt men eene ten jare 1877 voltrokken eetzaal, in oud-Egyptischen stijl van het tijdvak van Pharao Ramses II of Sesostris, in beeldwerk, volgens de gegevens van Pankoucke en Prisse d'Avesnes en op de teekeningen van ridder de Schoutheete, uitgevoerd door Aug. Bonnefoy, van Brussel, en geschilderd door Arn. de Castro, van St.-Nicolaas. Het park, ter grootte van zeven hectaren, is zeer goed aangelegd en levert verscheidene heerlijke gezichtspunten, gelijk onder andere dat, hetwelk wij op de hierbovenstaande plaat weergeven.

Het kasteel Moeland werd ten jare 1833 vereerd door de tegenwoordigheid van Leopold I, die er vier dagen verbleef, tijdens zijn bezoek, gedurende de maand Mei, aan de versterkingswerken van den linker Scheldeoever[(1)]. Het is in der waarheid een heerlijk verblijf, dat de voordeelen en gemakken eener stadswoonst paart met de zoete genietingen van het natuurschoon en landleven.

Gent.

F. DE POTTER en J. BROECKAERT.

Serafien-Cornelis-Amand Willems, geboren te Brussel den 5^{n} Augustus 1818, is den 27^{n} September overleden te Schaarbeeck, Oostenrijkstraat n^{r} 3.

(1) Zie het bijvoegsel van het *Livre d'or de l'ordre de Léopold* 1861, blz. 211.

Hij was aan de Maatschappij van Algemeene Verzekeringen verbonden als bureeloverste en opziener. In hem ontvalt ons tijdschrift een bekwaam en ieverig medewerker. De overledene was een zeer verdienstelijk schrijver en bezat uitgebreide letterkundige kennissen, vruchten van zijne onverdrotene studiën op velerlei gebied. Het Vlaamsch tooneel is door hem met een aantal goede stukken verrijkt geworden. Voor de opwekking van den volksaard koesterde hij, en te recht, groote verwachtingen van het tooneel, aan welks belangen hij zich dan ook gedurende heel zijn leven veel gelegen

heeft gelaten. Zoo iedere letterkundige arbeid hem aangenaam was, te werken voor het Vlaamsch tooneel gold bij hem bovenal. Waar hij dit vermocht, gevoelde hij zich in zijn waar element. Benevens zijne bovenbedoelde tooneelstukken liet hij ook eene

TEEKENING EN HOUTSNEDE VAN ED. VERMORCKEN.

verzameling van tooneelliederen en alleenspraken en *Tooneelstukjes voor jongens- en meisjesscholen* verschijnen. Van de geschiedenis der tooneelspeelkunst ten onzent gaf hij een overzicht in zijne bekende verhandeling, getiteld: *Het Vlaamsch tooneel, deszelfs oorsprong, wat het vroeger was, wat het thans dient te wezen.* Voor eenige zijner tooneelgewrochten had hij nu eens den heer E. Stroobant, dan den heer J.F. Roelants tot medewerker. Op het gebied van den roman leverde hij ettelijke verhalen, waartusschen *Mijn buerman, Een zeemansverhaal, Eene sneeuwmaand* en andere. Ook uit de geschiedenis heeft Serafien Willems eenige onderwerpen behandeld, als, onder meer, getuigen zijne verhandelingen over de invoering der zijden stoffen in Europa, over de vroegere ontdekkingsreizen enz. Onze getrouwe lezers zullen het zich herinneren, dat zij ook in de *Vlaamsche School* meermalen Serafien Willems' naam onder geschiedkundige bijdragen hebben aangetroffen. De verklaring mag aangaande hem worden afgelegd, dat hij veel en in menig opzicht vruchtbaar gearbeid heeft. In het maatschappelijk leven genoot en verdiende de heer Willems zooveel achting als toegenegenheid en waardeering; ook was hij zedig en een vijand van alle kuiperij, kwakzalverij of zelfophemeling.

De volgende regelen, die wij eenen van Willems' oude en trouwe vrienden danken, zullen den man nader doen kennen.

Met de staatsomwenteling van 1830, waren te Brussel de Vlaamsche genootschappen geheel en al verdwenen. Aan Vlaamsch tooneel was er vooral niet meer te denken; onder de toen te Brussel bestaande vereenigingen was er eene, de *Oude Eendracht*, gevestigd in *S*^{t}*-Michiel*, eene herberg in de Plattesteenstraat, bij de Koolmarkt; zij had destijds enkel voor doel, in den zomer een speelreisje te doen naar Antwerpen, Leuven of elders en in den winter van tijd tot tijd voor hare

leden een dans- of eenig muziekfeest in te richten. Het was in dat volksgenootschap dat, ten jare 1833, Serafien Willems, den lust had weten op te wekken tot het vertoonen van Vlaamsche tooneelstukken. Willems was toen maar 16 jaar oud, dus nog te jong om in gemelde maatschappij, waarvan zijn vader deel maakte, als eigenlijk lid te kunnen aanvaard worden. Dit belette hem niet zijne voorgenomene taak ernstig door te drijven en er in te gelukken. Onder de eerste Nederduitsche gewrochten, die daar werden opgevoerd, noemt men de *Boerenkermis*, van De Pauw, *De twee Laarzenmakers, Prins schouwvager, Drie vaders te gelijk, enz.*

In dien tijd, het is eene halve eeuw geleden, was het onderwijs hier weinig verspreid. De scholen waren zeldzaam en gebrekkig. Geen wonder dus dat op 15 werkende of tooneelspelende leden der maatschappij, er slechts 3 waren, die een weinig, zeer weinig konden lezen. De overigen konden noch lezen noch schrijven. Die toestand ontmoedigde Willems niet. Hij stelde zich daarom niet enkel als tooneelmeester en als opgegever aan, hij zelf schreef al de verschillende rollen uit en leerde die aan hen, die niet lezen konden. Bij die leerlingen bevond zich onder andere August Paque, die later, als eerste komiek, bij den Brusselschen *Wijngaard*, zooveel bijval verwierf. Weldra werd de zetel der maatschappij *De Oude Eendracht* overgedragen naar de herberg *De Zwaan*, op de Groote-

markt. De tooneelvertooningen hadden plaats ten schouwburge van het *St-Jorishof*, in de Cellebroederstraat, te Brussel, en de overgroote bijval, dien zij bekwamen, was voor Willems niet alleen eene belooning voor zijne aanhoudende moeite en zijnen onafgebroken ijver, maar hij spoorde hem aan om zelf voor het tooneel te schrijven. *De Schipbreuk of de Erfgenamen*, naar Alexander Duval, is zijn eerste tooneelwerk. Het werd vertoond den 14^n^ Maart 1841. Dit zelfde jaar, den 12^n^ December, speelde men van hem *Een soldaat in aftocht*, een stuk in twee bedrijven, dat hij later gansch omwerkte en in het licht gaf onder den titel van: *De Baas uit den rooden Ezel*, en dat thans nog in Vlaamsch België zeer dikwijls wordt opgevoerd.

Het zoo wel gelukken van Willems' aanhoudende pogingen en de goede uitslag der vertooningen, door de *Oude Eendracht* gegeven, wekten later den lust op bij eenige oude leden van den *Wijngaard*, welke, op het einde van 1839, die maatschappij uit hare sluimering opwekten; aan Willems dankte zij gedurende lange jaren het grootste deel van haren bloei. Het is dus wel degelijk aan den moed en aan de volharding van Willems dank te weten dat, na de omwenteling van 1830, het Vlaamsch vaderlandsch tooneel te Brussel weder in het leven werd geroepen.

In 1842 was Willems werkend lid en later tweede secretaris van het *Nederduitsch Taal- en Letterkundig Genootschap* te Brussel. Het was slechts in 1844, dat hij zich als werkend lid bij de maatschappij *De Wijngaard* liet voorstellen en, daar hij zich bij de tooneelgezelschappen door zijne krachtige medewerking had verdienstelijk gemaakt, is het niet te verwonderen dat, bij zijne aanneming als lid, hij tevens ook tot bestuurlid werd gekozen. Hoe ijverig hij hier aan den bloei en den vooruitgang van het Vlaamsch tooneel werkzaam was, wordt ten overvloede bewezen door de letterkundige voortbrengselen van allen aard, welke hij opvolgenlijk in het licht gaf en waardoor hij eerlang, niet alleen te Brussel, maar tevens ook in de beide Vlaanderen en in de provincie Antwerpen, ten gunstigste werd bekend. En echter zocht Willems nooit naar ruchtbaarheid of faam. Met raad en daad ondersteunde hij steeds zijne medeleden en wist die altijd zoodanig aan te wakkeren dat zijne aanmerkingen, hoe streng die ook soms mochten schijnen, doorgaans als oprechten en belangloozen vriendenraad werden aanzien en in acht genomen.

Ten einde bij de voornaamste tooneelliefhebbers zooveel mogelijk den moed op te wekken, vond Willems goed, voor hen opzettelijk zekere stukken te vervaardigen, die alleszins met hunnen aard, hunne bekwaamheid of bijzonderen aanleg overeenkwamen. Zoo gaf hij met zijn volksdrama *Karel en Robrecht* aan Felix Van de Sande de gelegenheid om zich in eens, als een uitmuntend tooneelspeler te doen kennen. Het kluchtspel *Rijbroek en Spillebout* bewerkte Willems hoofdzakelijk voor den verdienstelijken komiek Pieter Gassée. Dit stuk had gedurende vele jaren eenen ongeloofelijken bijval. Gassée zelf vervulde daarin meer dan honderd vijftig maal de rol van Spillebout; toen hij voor den honderdsten keer in die rol optrad, vereerde het publiek hem, een gouden zakuurwerk met ketting. Melden wij hier ook de menigvuldige Vlaamsche tooneelliederen, die Willems destijds heeft geschreven en die overal zooveel opgang maakten.

Wie herinnert zich niet met welgevallen: *De Loteling, De Kermisvogel, De Gouden Bruiloft, De Koopmansklerk, Schoone Wannes, De Huwelijksgetuige*, en twintig andere stukken, alle even geestig, kluchtig en echter binnen de palen blijvende van den strengsten kunstsmaak?

In het begin van 1852 gaf Willems zijnen eersten bundel *Oorspronkelijke Tooneelstukken* in het licht. Dit werk, waarin tooneelkennis, zuiverheid van taal, natuurlijkheid en eigenaardigheid, als het ware, gelijken tred houden, is het eerste van dien aard, dat in de Vlaamsche letterkunde verscheen. Het werd destijds door

al de tooneelliefhebbers met veel belangstelling te gemoet gezien en maakte op eens den naam van den Brusselschen schrijver door geheel Vlaamsch België voordeelig bekend. Die uitgave, waarvan de stoffelijke uitvoering zeer sierlijk is, was op weinige weken gansch uitgeput, en meermaals werd daarvan eene nieuwe oplage gewenscht. S. Willems was niet enkel als luimig tooneeldichter bekend; niet min verdienstelijk toonde hij zich in werken van ernstigen aard, getuige zijne verhandeling over: *Het Vlaamsch tooneel, deszelfs oorsprong, wat het vroeger was, wat het thans dient te wezen.* Dit gewrocht dat, onder andere, zeer wetenswaardige inlichtingen nopens onze vroegere Vlaamsche rederijkkamers bevat, genoot bij zijne verschijning eenen ongemeenen bijval.

In 1859 werden door het Staatsbestuur exemplaren van dit belangrijk werk aan al de Vlaamsche tooneelgenootschappen des lands toegezonden.

Hetzelfde geval deed zich voor, toen Willems in 1865 zijne voordracht hield *Over de verdiensten der Vlamingen in de kunsten*, *letteren en wetenschappen.* Op verzoek van den heer minister Alphons Van den Peereboom werd deze voordracht uitgegeven.

Ook deze minister had nuttig geoordeeld dit gewrocht onder de Vlaamsche maatschappijen te doen kennen, en hier ook mocht de ijverige schrijver zich gelukkig achten aldus tot de opwekking van het kunstgevoel en de vaderlandsliefde bij onze landzaten te kunnen bijdragen.

Vroeger reeds, en wel voornamelijk in 1859-1860, had Willems te Brussel eene reeks openbare voordrachten gehouden over de vaderlandsche geschiedenis, de openbare plechtigheden, de vroegere zeden en gebruiken enz., in Vlaamsch België.

Deze verhandelingen, waarvan de toenmalige Brusselsche dagbladen met veel lof gewaagden, erlangden telkens de algemeene goedkeuring en wekten bij de aanhoorders de hartelijkste toejuichingen op voor de kennis, het talent en den aanhoudenden ijver van den spreker. Dit blijkt overigens, en ten overvloede, uit de gemelde dagbladen[1].

Ook de alsdan bestaande Vlaamsche dagbladen waren het eens om den ijverigen letterkundige door hunne lofspraak aan te moedigen.

Buiten de hoofdstad deed Willems zich ook als spreker gunstig kennen. In 1861, droeg het *Van Crombrugghe's Genootschap* te Gent hem het eerelidmaatschap op, tengevolge eener voordracht, door hem in dien kring gegeven.

Gedurende de jaren 1847 tot 1862 verschenen van Willems de volgende tooneelwerken in druk:

Mijnheer Moffel, blijspel, 1847;
Een Hartstocht, blijspel, 1848;
Karel en Robrecht, volksdrama, 1848;
De Eerepost, blijspel, 1849;
De Schaterlach, drama, 1850;
List tegen List, blijspel, 1852 (met J.F. Roelants);
's Knechten wil is 's meesters wil, blijspel, 1853 (met J.F. Roelants);
Willem Beukels, zangspel, 1853 (met E. Stroobant);
Agneessens, drama, 1853 (naar Vaëz);
Rijbroek en Spillebout, blijspel, 1854;

(1) *Indépendance* van 18 Maart, 14 Juni, 9 December 1859 en 22 Januari 1860; *Observateur belge* van 1 Maart 1860; *Etoile belge* van 10 December 1860.

Jan Breijdel, drama, 1856;
Een Vastenavondzot, kluchtspel, 1856;
De jeugd van Linneus, blijspel, 1858;
Twee gebroeders, blijspel, 1859;
De mandenmakers, blijspel, 1859;
De dochter van den kleermaker, blijspel, 1861;
De krekel en de mier, blijspel, 1862;
De Baas uit den Rooden Ezel, tooneelspel, 1862.

Bovendien schreef hij in ditzelfde tijdverloop menigvuldige letterkundige bijdragen in het dagblad *Be Broedermin*, van Gent (1850-1857). Behalve een aantal artikels over het Vlaamsch tooneel, noemt men onder die bijdragen als zeer verdienstelijk: *Mijn Buurman*, een luimig verhaal, 1850; *Eene Vlaamsche tooneelvertooning in het begin der verledene eeuw*, 1851; *Een Zeemansverhaal*, 1851; *Een arm huisgezin*, 1851; *Rederijkers en Rederijkkamers*, 1851; *Eene wraak*, verhaal, 1852; *Kleine bijzonderheden nopens groote mannen*, 1852; *Vroegere ontdekkingsreizen*, 1855; *Oogslag over de zijwormenteelt*, 1855; *Iets van achter de gordijn*, 1854, en meer andere nog.

Iets van achter de gordijn vooral is eene allergeestigste humoristische zedenschets, die in al de Vlaamsche gewesten ongelooflijk veel bijval verwierf en later in de *Reis- en Huisbibliotheek* werd overgenomen.

Een doorslaand bewijs dat Willems' letterkundige bijdragen steeds alom werden gezocht en gelezen, is dat zij immer in de voornaamste tijdschriften en dagbladen van alle kleur en gezindheid gretig werden opgenomen.

Het was dus te recht dat, reeds een twintigtal jaren geleden, de bestuurraad van het Willemsfonds, te Gent, aan den werkzamen man eenen gedenkpenning stemde, uit erkentenis voor zijne verdiensten als Vlaamsch letterkundige, voor den ijver en de vlijt, waarmede hij, geboren Brusselaar, ter hoofdstad de Vlaamsche belangen verdedigde en onze vaderlandsche zaak vooruitzette, kortom, voor al de diensten door hem aan Vlaamsch België bewezen; echter dient hier mede te worden aangemerkt, dat het bestuur van het Willemsfonds destijds ongetwijfeld de uitvoering van zijn genomen besluit uit het oog verloor, want stellig is het dat de bewuste eerepenning aan S. Willems nooit werd behandigd.

Een geschil, tusschen gemeld bestuur en den graveur, die den medaille-stempel in bewaring had, schijnt de oorzaak geweest te zijn waarom de eerepenning niet geslagen werd.

Onder de meer gekende schriften door S. Willems insgelijks vóór vele jaren in tijdschriften en dagbladen uitgegeven, mag men bijzonderlijk de volgende melden:

In het *Nederlandsch Maandschrift*: *De Slag van Leuven,* 1862; *Heintje Mees,* levensschets, 1862; *Bijzonderheden nopens het masker,* 1863; *Een liefhebber van boeken en spinnewebben,* 1863; *Vlaamsche Eilanden*, 1864; *J.F. Roelants*, levensschets 1865; *Albrecht en Isabella*, 1867; *Verdiensten der Vlamingen*, 1865; *Keizer Karel's zoon te Brussel*, 1867, enz. enz.

In het tijdschrift *De Toekomst: De Kleine Marskramer,* 1862; *De Krekel en de Mier*, tooneelstukje met zang, 1862; *De Primus*, 1864; *Reizen,* 1865; *Paascheieren*, 1866; *Historische bijnamen; De Kiekeneters,* 1866; *Over den zoogezegden Brusselschen neusklank*, 1872; en verder eenige proeven van *Brusselsch dialect.*

In 1853 gaf hij, in het tijdschrift *De Moedertaal*, eene voortreffelijke zedenschets, getiteld*: Een Aprilvisch*, welke onmiddellijk in het Fransch werd vertaald en als mengelwerk in ettelijke dagbladen overgenomen.

In het *Jaarboekje van Gent* treffen wij hem, in 1854, aan met een gedicht: *Twee arme weesjes* en het volgende jaar met een fraai humoristisch verhaal; *Een toevallig treurspeler.*

In 1862, vinden wij hem in de *Beurzen-courant* te Gent met eene geestige *Spookhistorie* en vooral met een merkwaardig artikel over de *Brusselsche schouwburg ten tijde van Prins Karel van Lorreinen.*

In het kunst- en letterblad *De Eendracht* verschenen van Willems in 1870 zijn zoo eigenaardige *Veldwachter-dichter* en een artikel getiteld: *Beter laat dan nooit*, eene belangvolle terechtwijzing van zekere aanhalingen uit het door de academie bekroond werk van Prudens van Duyse.

Ook in de *Vlaamsche School*, te Antwerpen, deed hij zich in de laatste jaren zeer gunstig kennen, voornamelijk door zijne *Verhandeling over de schoenendracht*, 1870; de levensschets van den vermaarden Brabantschen dichter *J.B. Houwaert*, 1870; *Een blik in de algemeene geschiedenis van Vlaamsch België*, 1871; *Het recht van wedervergelding*, 1871; *Grillen en luimen* 1872; *Loting bij de ouden*, 1873; *De vroegst gekasseide straten*, 1874; *Uitvinding der spiegels*, 1875; *De eerste handschoenen*, 1876; *Iets over de boter*, 1877; *de Beiaard*, 1878, en andere nog.

Willems verleende ook zijne medewerking aan het weekblad *Het Volk*, dat te Brussel verscheen (1866-1868) en uitgegeven werd door Felix Van de Sande. In 1866 schreef hij ook een aantal Fransche artikels ten voordeele van het Vlaamsch tooneel, in het Brusselsch zondagblad *La Liberté.*

Hij schreef ook menigvuldige artikels in de Brusselsche dagbladen *De Vlaamsche Stem* (1852) en *De Tijd* (1856-1857-1860).

Hij gaf voorts zeven liederen uit waarvan de muziek werd gemaakt door de toondichters Ed. Gregoir, Geerts en P. Van den Bogaerde.

In de *Bibliotheek van fraaie letteren* verscheen, in 1872, een bundeltje verhalen van S. Willems, waarvan de gekende boekbeoordeelaar J. Micheels, in het tijdschrift *De Toekomst*, jaargang 1872, het volgende zegt: ‘dat Willems het gezonde realismus wel verstaat en den lezer vroolijk kan stemmen. Het zou moeielijk zijn met meer getrouwheid naar het leven te teekenen dan S. Willems het in zijne verhalen gedaan heeft. Zijn opstel *De Matrassenklopper* is een waar model van *humor*; het toont dat de schrijver in eenen hoogen graad de begaafdheid bezit het gehoorde en geziene of hetgeen hij zich verbeeldt gehoord en gezien te hebben, weer te geven. Op den stijl van S. Willems valt weinig aan te merken, hij is eenvoudig en vloeiend, juist gelijk het behoort.’ (Bladz. 561.)

Bij de gebroeders Callewaert te Brussel werden van S. Willems vier boekwerken uitgegeven, die eenen welverdienden bijval bekwamen, namelijk: *Onze vaderen,* 1873; *Historische bijdragen en verhalen*, 1873, en *Wetenswaardige dingen*, 1877. Het vierde werk verscheen ter gelegenheid van de vaderlandsche feesten in April 1880, onder den titel: *Openbare plechtigheden gedurende de regeering van Leopold den Eerste* 1830-1865.

Het eerste dier werken, *Onze vaderen*, werd vooral wegens zijne bij uitstek vaderlandsche strekking hoog geschat en het verwierf zelfs weldra den bijnaam van *Familieboek der Vlamingen.*

Het was inderdaad troostend en opwekkend te kunnen bestadigen, hoe de schrijver in dit gewrocht het bewijs leverde dat onze voorouders van in de vroegste tijden aan het hoofd der beschaving stonden, en bij de andere natiën licht, kunst en nijverheid gingen verspreiden. Hier ook mogen wij met den reeds gemelden boekbeoordeelaar zeggen dat:

‘Een schrijver die zulk een onderwerp behandelt voorzeker de goedkeuring en aanmoediging verdient aller weldenkenden... zijn werk is een goed voorzien tuighuis, waarin wij

wapenen van allerlei soort vinden om verwaande weetnieten en onbeschaamde bedriegers, zoo talrijk onder onze tegenstrevers, tot, stilzwijgen te brengen.' (*Toekomst*, bladz. 389, jaar 1873)

Onder de tot nog toe onuitgegevene schriften van Willems bestaat een zeer uitgebreid werk over 's lands geschiedenis, zeden en gebruiken; gedurende vele jaren hield Willems zich ernstig daarmede bezig. Dat werk, hetwelk sinds lang reeds drukvaardig is, kwam echter tot heden niet in het licht, enkel uit hoofde der groote kosten voor de uitgave en het vervaardigen der benoodigde platen. Wij mogen echter verhopen, dat het door de zorgen van eenen vriend des afgestorvenen eerlang in het licht zal worden gegeven.

Voor het nationaal tooneel te Brussel schreef hij opzettelijk een paar zangspelen namelijk: *Linneus,* in één bedrijf, en *Don Juan van Oostenrijk*, in twee bedrijven.

Ten slotte zullen wij hier nog opmerken, dat ook door het Staatsbestuur de letterkundige bekwaamheid en de kennissen van Willems sedert lang gewaardeerd en benuttigd werden. Van 1860 tot 1866 was hij lid en secretaris-verslaggever van het provinciaal leescomiteit van Brabant; de jaarlijksche algemeene verslagen, welke hij in die hoedanigheid opmaakte, waren alleszins merkwaardig.

De menigvuldige geschiedkundige feiten en aanhalingen die er in voorkomen, en de daarmede gepaard gaande krachtige verdediging onzer Vlaamsche rechten, gaven aan die schriften eene gansche bijzondere waarde. Ook werden die verslagen telkens afzonderlijk in druk uitgegeven, in het Fransch vertaald en door de meeste dag- en weekbladen van Vlaamsch België overgenomen. Willems maakte nog deel der jury voor den tooneelkundigen prijskamp van 1863, door het Staatsbestuur uitgeschreven.

Hij was lid der commissie ter inrichting van den prijskamp door het Staatsbestuur uitgeschreven in 1864; lid van het nieuw leescomiteit van 1867 tot 1871; lid der jury gelast met het toewijzen van den driejaarlijkschen prijs van tooneelletterkunde voor 1874; tot aan zijn afsterven lid der nieuwe provinciale tooneelcommissie, aangesteld in 1871. Van 1860 tot den dag van zijn dood bleef hij dus ambtelijk en onafgebroken ten dienste staan der Vlaamsche belangen in hunne betrekkingen met het Hooger Bestuur.

Vorenstaande mag voldoende zijn om den braven en werkzamen Vlaamschen schrijver beter bij zijne landgenooten te doen kennen.

Vrij van allen persoonlijken hoogmoed, zag Willems in zijn eigen werk niets meer dan de strenge vervulling van eenen vaderlandschen plicht, dien hij volbracht zonder eenige persoonlijke of baatzuchtige nevenbedoeling.

Den 1^{n} October, ten 11 ure 's morgens, heeft in de St.-Servatiuskerk, te Schaarbeeck, de lijkdienst van onzen diepbetreurden vriend plaats gehad, onder een zeer grooten toeloop.

Niet alleen de bijzondere vrienden der familie, maar eene talrijke schaar van Vlaamsche schrijvers en Vlaamsche vrienden volgde den lijkstoet.

De rouw werd opgeleid door den zoon des overledenen, de luitenant der genie Joseph Willems.

De slippen van het baarkleed werden gedragen door de heeren E. Stroobant, voorzitter des *Wijngaards*, E. Van Driessche, secretaris der provinciale tooneelcommissie, Lechein, oud lid der maatschappij *De Wijngaard*, en D. Delcroix, afdeelingsoverste in het ministerie van binnenlandsche zaken.

De ter-aardebestelling had plaats op de gemeentebegraafplaats.

Ten sterfhuize waren de twee volgende lijkreden uitgesproken:

Lijkrede uitgesproken door den heer E. Van Driessche.

Mijne heeren,

De gelederen onzer oude Vlaamsche strijders worden in Brussel dag aan dag uitgedund.

Willems ook is niet meer!...

Dankbare hulde brengen aan hen, die eerst den vaderlandschen akker ontgonnen, er kiemen in legden, welke groeiden, en bloeiden, ja, nu reeds rijpe vruchten afwerpen, is elken Vlaming plicht.

Dien plicht te vervullen valt ons hier te beurt, namens de Provinciale Tooneelcommissie van Brabant, waarvan de afgestorvene sinds tien jaren een ijverig en gewetensvol lid was.

Toen wij, zoowat vóór veertig jaar, de hoofdstad kwamen bewonen, bestonden hier slechts twee Vlaamsche werkkringen: de *Wijngaard* en het *Taal- en Letterkundig Genootschap.*

In beide vonden wij Willems, zoo zedig, als ijverig, met eene echt Vlaamsche overtuiging tot den vooruitgang onzer vaderlandsche zaak medewerkende. Weldra waren wij in staat ons streven tot meer maatschappelijke werking uit te breiden: wij zouden op bestuurlijk gebied de taalrechten der Vlamingen eischen. Het *Vlaamsch-Midden-Comiteit* kwam tot stand; nog andere maatschappijen werden gesticht, de beweging won in kracht aan, deed haren heilzamen invloed bij het Brabantsche volk gevoelen, en overal stond Willems met wijze bedaardheid, met schrander doorzicht en verstandig beleid, onder de aanvoerders der beweging, die 't Vlaamsche volk van verbastering en verval bevrijden, en ons vaderland eene heerlijkere toekomst voorbereiden moest; overal zagen wij hem om zijn vast en openhartig karakter, met vriendschap en eerbied omringd....

Het was voornamelijk op het tooneelgebied dat onze medestrijder zich verdienstelijk toonde: behalve ettelijke oorspronkelijke stukken, bezitten wij van hem een aantal tooneelgewrochten, uit vreemde talen zoo kundig gekozen, en zoo behendig in een Vlaamsch kleed gestoken, dat zij, voor het publiek van allen vreemden aard ontdaan, destijds, zeer voordeelig in het gemis van oorspronkelijke tooneelwerken voorzagen.

Het was mede als uitstekend tooneelkenner dat Willems in den schoot onzer Commissie zetelde. Daar was hij wel de rechte man op de rechte plaats: daar hadden wij, bij elke bespreking onzer kunst- en taalbelangen, ruime gelegenheid om zijn juist en onpartijdig oordeel te waardeeren. O, Mijne Heeren, het zegt veel, hier bij het graf van Willems te mogen getuigen dat het hem nimmer om personen, veelmin om hem zelve, maar steeds, met recht en reden, om de belangen onzer kunstzaak te doen was.

Vriend Willems, zoo ook gij van alle gunst verstoken bleeft, omdat gij geen gunstbejager, maar een gewetensvol man waart; zoo uw edel streven niet altijd door allen naar waarde werd geschat, zoo het u geene behoefte was opgehemeld te worden, minstens mag u in uwe laatste stonden, de overtuiging dat uw werk gedijd heeft, en na u nog gedijen zal, een zalige troost zijn geweest. Mede moet het u, bij het verscheiden, sterkte hebben gegeven te weten dat de vaderlandsche zaak, waaraan gij uwe levenskrachten hebt gewijd, eerlang glansrijk zegepralen zal, dat uwe Vlaamsche landgenooten, niet langer van beschavingslicht verstoken, in alle vakken der kunsten en wetenschappen, als vroeger aan de spits der Europeesche volkeren zullen vooruitstreven!...

Vriend en kunstbroeder, rust in vrede!... Uw naam blijve in eerbiedig en dankbaar aandenken bij allen, die u waardeerden, omdat ze u kenden... Vaarwel!... voor eeuwig wel!..

Lijkrede uitgesproken door den heer L. Daerden.

Mijne heeren,

De Koninklijke Maatschappij *De Wijngaard* zou te recht van ondankbaarheid kunnen beschuldigd worden, zoo zij op dit plechtig oogenblik van afscheid niet een woord voegde bij de zoo gepaste redevoering van den voorgaanden spreker.

Inderdaad, hoorde Serafien Willems door zijne letterkundige voortbrengselen en door zijne openbare werkzaamheden aan de Vlaamsche zaak in 't algemeen toe, dan toch was het aan den *Wijngaard*, dat hij sedert zijne teederste jeugd al zijne zorgen besteedde, al zijne voorliefde toonde.

Hoewel slechts in 1844 als lid aangenomen, was hij reeds jaren vroeger in den *Wijngaard* werkzaam en nam hij een groot deel aan de heropbeuring van dit gezelschap, dat vroeger zulke roemvolle dagen beleefde, doch, tengevolge der gebeurtenissen van 1830, het getal zijner leden merkelijk had zien verminderen en zijne werkzaamheden lijdelijk had gestaakt.

Gedurende meer dan 30 jaren bleef Willems een der ieverigste Wijngaardisten. Hij nam in den beginne deel als spelend lid en als leermeester zijner medespelers aan eenige der eerste vertooningen, die de hergeboorte der maatschappij aankondigden.

Hij vertaalde en schreef verscheidene tooneelstukken, die de *Wijngaard*, onder zijne leiding, met goed gevolg, met bijval vertoonde.

Dan weer nam hij deel aan de werkzaamheden van den koorkring; vervaardigde tooneelzangen en kluchtliederen; zorgde voor het inrichten van echte kunstfeesten of vergaste de leden op geleerde en steeds aantrekkelijke verhandelingen.

En zoo zag de *Wijngaard* Willems steeds aan het hoofd van al wat eenigszins tot den luister der maatschappij kon bijdragen.

In den raad van bestuur bekleedde Willems al de ambten waaraan het meeste werk verbonden was; - zoo was hij opvolgelijk secretaris, tooneelmeester en ondervoorzitter der kunstafdeeling.

Door zijne menigvuldige ambtsbezigheden en zijnen ziekelijken toestand verhinderd nog langer in den *Wijngaard* werkzaam te blijven, gaf Willems zijn ontslag in den beginne van 1873 en hield het staande, ondanks de pogingen, én door zijne boezemvrienden, én door het bestuur namens de maatschappij aangewend om hem van besluit te doen veranderen.

De leden des *Wijngaards* voelden zich diep getroffen door deze verwijdering van Willems uit de maatschappij, waarvan hij sedert eenige jaren het oudste lid of deken was: doch zijn naam bleef steeds bij de Wijngaardisten in eere als de naam van een allerverdienstelijkst lid, van een rondborstig en rechtschapen man, die steeds de Vlaamsche belangen met iever, kunde en hardnekkigen moed verdedigde, zelfs ten prijze zijner gezondheid.

En zoo, vriend Willems, zal nog, spijts den dood, uw aandenken steeds blijven voortleven in den schoot van dien *Wijngaard*, waarvoor gij zoo lang en met zooveel zelfopoffering gewerkt hebt en uit wiens naam ik u in dit plechtig oogenblik en vol erkentelijkheid toeroep: Vaarwel, Willems, vaarwel.

> Ik geloof, dat ik op mijn ouden dag liever romans zal lezen, dan geschiedkundige werken, als de liefde die ik voor de waarheid gevoel, niet verzwakt.
> SORBIÈRE.

Open voor waarheid en leugen de deuren, heeft Napoleon III gezegd: de leugen zal het eerst binnenkomen.

Boekaankondiging.
Maria-Almanak voor 1884.

De 5e jaargang van de Maria-Almanak is, uiterst wel verzorgd, bij den drukker-uitgever L. Taeymans-Nezy, te Lier, verschenen. Het boekje behelst, buiten den kalender, eene aangename mengeling van proza en poëzij, van legende en geschiedenis, - van allerlei bloemen, zoo op eigen als op vreemden grond opgegaard. Schrijvers uit Noord- en Zuid-Nederland sloegen de handen bijeen, om een sierlijken tuil, Maria ter eere, te vlechten. Behalve de gewone medewerkers, bij de lezers van den Maria-Almanak reeds gekend, als zijn de bestuurder, de eerw. heer S. Daems, mgr. Claessens, pater S. Schouttens, Muyldermans, Van Spilbeeck, Welvaerts, Geudens, enz., brachten ook nieuwelingen - nieuwelingen in den Maria-Almanak, want in de letterkundige wereld is hun naam lang gevestigd - hun aandeel bij in het verdienstelijk werk. Onder hen noemen wij de gunstig gekende dichteressen freule Louise Stratenus, mejuffer C. Alberdingk Thijm, enz.

Maria's-Almanak zal zeker in alle katholieke huisgezinnen eene plaats bekomen en indien de talrijke broederschappen, kloosters en O.-L.-Vrouwegenootschappen het hunne tot de verspreiding bijdragen, zoo zou de uitgever in staat zijn den prijs nog te verminderen, die van 1 frank reeds tot 40 centiemen gedaald is.

Kerstavond.

Rijk belaân met fruit en bloemen,
Speelgoed, koek en lekkernij
Prijkt de mast; op zijne takjes
Fonkelen duizend lichtjes blij.

Van een kindje, in eene kribbe,
Ligt de beeltnis, hemelsch schoon,
Door een krans van licht omgeven;
't Hoofdje draagt de doornenkroon.

't Uur is daar, het sein gegeven
Van het blijde feestonthaal;
Tal van lieve kleinen stormen
Woelend, joelend in de zaal.

Voor den boom, voor 't godlijk kindje
Blijven ze opgetogen staan....
Hoort! daar heffen kinderstemmen
Op de straat een kerstlied aan:

''k Ben de vriend der arme menschen,
Die, tevreden met hun lot,
Naar geen aardsche schatten vragen,

Maar zich spieglen aan hun God.

'k Ben de vriend der schaamle kleinen,
'k Maakte mij aan hen gelijk,
De armste werd ik onder de armen,
Ik, de Heer van 's hemels rijk.

'k Ben de vriend van hen die lijden;
'k Ben de vriend ook van wie geeft;
Wilt ge, mijne liefde winnen,
Geeft, gij die in weelde leeft.

Wordt bij 't maal het deel der armen,
Jesus' deel, trouw weggelegd,
Zoo, zoo wordt u 't loon hierboven
Bij mijn Vader toegezegd.'

Poozend zwijgen hier de stemmen. -
En de moeder van 't gezin:
'Laat, - zegt zij, - die arme kinderen,
Laat ze hier de feestzaal in.'

En zij zelf, zij brengt het meisje
En het knaapje bij den boom.
Beide slaan verbaasde blikken
Of ze ontwaakten uit een droom.

'Ziet, mijn kindren, deze kleinen
Zoo sprak weder moeders mond -
Zullen meê van 't speelgoed deelen
Dat u 't kindje Jesus zond.'

- 'En van 't lekker - kreten ze allen -
Krijgen ze immers ook hun deel;
't Zal die arme kindren smaken,
Ons gaf Jesus toch zoo veel?'

Met haar oogen vol van tranen,
Zoent de moeder 't lieve kroost.
Hare telgen minnen de armen,
Ja, dat geeft haar vreugd en troost.

Aan de rijk voorziene tafel
Zitten de arme kleinen bij,
Want de goede brave kindren
Wenschten beiden aan hun zij.

't Avondmaal is afgeloopen
En gedankt de goede God;
Nu wordt lekkernij en speelgoed
Tusschen allen uitgelot.

Ho! hoe poppelt ieders harte!
Wat een vreugde van die wint!
Aardig toch hoe bij het winnen
Ieder zijne gading vindt.

't Arme meisje won een poppe
En het knaapjen een paljas
En eenieder had zijn aandeel
Van het lekker, dat er was.

Eene traan in 't oog der kleinen
Zegt den dank die 't hart bezielt.
Weer verheffen zij de stemme
Voor de kribbe neergeknield:

'Zalig die in mijnen name

De armen helpt in hunnen nood!
Zegen en geluk op aarde,
Eeuwig heil na zijnen dood!

Dit is 't loon, dat eens mijn Vader
Plechtig hem versproken heeft,
Die de hongerigen voedsel,
Die de naakten kleeding geeft.

Glorie zij den Allerhoogste!
Vrede op aarde brengt Hij hem,
Die bezield met goeden wille
Luistert naar des Heeren stem.

Glorie! glorie, zingt Hosanna!
Buigt de knie voor 't godlijk wicht;
't Heil der wereld is geboren!
Buigt u neer voor 't eeuwig licht.'

ALEX. STOOPS.

Antwerpen.

Kroniek.

Antwerpen. 19 November en volgende dagen heeft de verkooping plaats gehad van de voorwerpen van kunst en smaak, nagelaten door den heer Eduard Gevers, in zijne woning Quinten-Matsijslei n^{r} 34. De catalogus bevatte 845 nummers. Onder andere golden: n^{r} 392. Chineesche vaas, fr. 360; 400. 4 stukken namaaksel van Arita, fr. 575; 432. bol in oud Satsuma, fr. 255; 461. 2 groote vazen fr. 425; 640. telloor, fr. 400; 663. id. in oud Doorniksch porselein, fr. 160; 693. Japaneesch standbeeldje in cederhout, fr. 750; 728. bronzen Jupiterskop, fr. 350; 734. marmeren borstbeeld, *Overweging,* door Rossi, fr. 840; 740. dito *Eva,* beeld door G. Benzoni, fr. 1750; 741 dito *Wanhoop,* door Spaventi, fr. 1200; 742. dito *Moeder,* door J. De Braekeleer (zie 1864, blz. 202), fr. 2525; 761. een kabinet (XVIIe eeuw), fr. 410; 762. idem fr. 510; 813. zilveren koffiepot (Lodewijk XIII), fr. 405; 814. dito suikerpot idem, fr. 355; 819. zilveren schaal (XVIIe eeuw), fr. 275; 820. halssnoer met doosje (Lodewijk XIII), fr. 265; 822. een garnituur van grenaten (Rubensstijl XVIIe eeuw), fr. 230; 823. hanger met reukfleschje (XVIe eeuw), fr. 215; 828. *Christus aan 't kruis*, ivoren paneel door W. Pompe, fr. 225; 843. fac-simile der verlichtschilderingen van den brevier Grimani, klein in folio, fr. 155.

- De volgende heeren hebben zich in commissie gesteld om gelden in te zamelen voor het oprichten van een praalgraf ter eere van Hendrik Conscience: J. de Laet en J. van Beers, voorzitters; J. de Geyter, L. van Ryswyck, E. Rosseels en G. Schoiers, ondervoorzitters; E. Van Bergen, J. van Herendael, G.J. Kroes en M. Rooses, secretarissen; J. de Cleer en T.F. Markelbach, schatbewaarders; J. Adriaensen, P. Benoit, J.I. de Beucker, H. van den Bosch, F.J. van den Branden, E. Campers, H. Claes, J. Cogels-Osij, Edw. Coremans, A. Cornette, Edw. Dujardin, J. Florus, L. Mathot, A. Michiels, Pol de Mont, P. van der Ouderaa, A. Snieders en F. Willems, leden.

- Volgens wordt gemeld zijn de bouwmeesters J. Bilmeyer en J. Van Riel, te Antwerpen, gelast met het maken der plannen voor een gasthuis, dat het gemeentebestuur van Maastricht aldaar wil bouwen.

- Op de prentenverkooping enz. van den heer A. baron Van Zuylen van Nyevelt, uit Brugge, den 22^{n}, 23^{n} en 24^{n} November, ten overstaan van den deurwaarder J. Dirickx, bijgestaan door den kunstkenner J. Linnig, te Antwerpen gehouden, zijn ook de dubbels der prentenverzamelingen uit het huis van Plantyn verkocht (zie blz. 113); zij vormden de nummers 934 tot en met 1044 van den catalogus en brachten slechts fr. 281 op. Deze prenten hadden onbetwistbaar driemaal meer waarde om in ruil te worden gegeven aan andere verzamelingen of benuttigd te worden in de academie, de nijverheidsschool enz.

Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen. 1, 2 en 3

December was er eene tentoonstelling van waterverfschilderingen, waarop werken van de volgende kunstenaars voorkwamen: L. Abry, E. Claus, F. De Braekeleer, E. Farasijn, E. Geefs, M. Guiette, J. Hagemans, A. Hubert, L. Maillard, A. Marcette, R. Montgomery, A. Musin, Pecquereau, H. Seghers, P. Van der Ouderaa, F. Van der Wee, E. Verbruggen, B. Wittkamp.

- P. Van der Ouderaa heeft een goed gelijkend portret geschilderd van den zeer eerw. heer A. Van de Velden, pastoor van St-Paulusparochie.

Mechelen. Verschenen en verkrijgbaar bij de uitgevers Janssens, te Mechelen en Delplace, te Brugge, een keurig bundeltje, hetwelk een 50-tal uitgelezene Vlaamsche liederen op piano-muziek bevat, welke laatste omstandigheid te verwachten geeft dat het nieuwe boek een grooten aftrek zal vinden.

Turnhout. Bij Splichal-Roosen is verschenen: *Rouwkrans op het graf van Z.E. Victor August, kardinaal Dechamps, aartsbisschop van Mechelen, primaat van België, enz.,* door L. De Koninck. Het gedicht is niet in den handel.

- Bij Splichal-Roosen is verschenen, *Jodendom en Vrijmetselarij.*

Brussel. Bij koninklijk besluit van 28 November is aan de weduwe van H. Conscience, geboren Maria Peinen, een jaarlijksch pensioen van 2438 fr. toegekend.

- Het plein, aan de voorzijde van het nieuw gerechtshof, zal ter eere van den bouwmeester van den merkwaardigsten tempel van Themis die in Europa bestaat, voortaan Poelaertplaats worden geheeten, overeenkomstig de beslissing van het gemeentebestuur van 29 October.

- Bij de drukkers uitgevers wed. De Hou en zoon is verschenen; *De Brusselsche straatzanger,* drama in zes bedrijven, door Julius Hoste. Dit stuk is in de hoofdstad omtrent 80 malen vertoond geworden, telkens voor eene volle zaal. Het werd ook te Antwerpen eenige keeren opgevoerd.

- In de hoofdstad is eene groote schilderij tentoongesteld van den heer K. Piloty, bestuurder van de koninklijke academie van Munchen, *De wijze en de dwaze maagden.* Het stuk munt volstrekt niet uit door kracht of waarheid van kleur; ook voor de teekening staat het minder hoog dan verwacht mocht worden van een kunstenaar die in Duitschland zooveel naam heeft als K. Piloty.

- Alfred Cluysenaer heeft een portret van den heer Frère-Orban geschilderd voor de rekenkamer. De minister is afgebeeld staande bij eene tafel die vol papieren ligt. Gelijkenis en behandeling worden zeer geroemd.

- Het middelgedeelte van het Paleis der Natie, waarvan de bouw werd begonnen in 1779, volgens de plannen van den bouwmeester A. Guymard en dat versierd is met een prachtig front, uitgewerkt door den beeldhouwer N. Godecharles, is op 6 December 's namiddags afgebrand. De bijzonderste tafereelen en kunstwerken zijn gered; maar de bibliotheek is grootendeels verloren. *De slag van Grevelingen*, door E. Van Severdonck en *De dood van Maria van Burgondië,* door L. Mathieu, welke in de afdeelingszalen hingen, zijn verbrand. *De slag van Waterloo,* door A. Ottevaere, is uit de lijst gesneden en daard o o r gered. Er zijn ook een aantal beeldhouwwerken in den brand verslonden, onder andere: eene prachtige marmeren schouw der leeszaal en het borstbeeld van koning Willem I, door den Franschen beeldhouwer Rude (zie blz. 50). De bouwmeester H. Beyaart is gelast met de heropbouwing van het paleis; in de zaal der kamer van volksvertegenwoordigers zullen 200 zitplaatsen zijn, alsook behoorlijke inrichtingen voor de drukpers.

Gent. Bij den uitgever A. Hoste is een bundel verhalen van de bekwame en gemoedelijke schrijfster mejuffrouw Virginie Loveling verschenen, onder den titel: *Het hoofd van 't huis* en *Allerlei schetsen,*

- Bij Leliaert-Siffer is verschenen: *De broek van den burgemeester,* blijspel, door M. van Caeneghem.

- Het op de drukkerij Van Doosselaere van de pers gekomen *Jaarboek van het Willemsfonds* voor 1884 vormt een lijvig boekdeel, hetwelk, buiten de verslagen der afdeelingen, letterkundige bijdragen bevat van de heeren H.J. Kann, Fr. Gittens, P. Geiregat, Jul. Sabbe, enz.

Brugge. Bij Bogaert-Storie is het eerste deel verschenen van een groot geschiedkundig werk, getiteld: *Les Huguenots et les Gueux,* door den heer Kervyn van Lettenhove; het tweede deel is onder de pers.

- De *Vlaamsche Broederbond* looft een prijs van 500 fr. en een verguld eeremetaal uit voor een oorspronkelijk en onuitgegeven blijspel van ten minste 2 bedrijven, aan den eerevoorzitter der vereeniging den heer Oct. baron van Caloen van Basseghem, Ontvangersstraat n^{r} 6, te Brugge, in zenden vóór 1 Juli 1884, vergezeld van een gesloten omslag, die van binnen des schrijvers adres bevat en buitenwaarts eene op het handschrift van het stuk herhaalde kenspreuk voert. Het bekroonde werk wordt des bonds eigendom, die het mag doen drukken en opvoeren. Volgens het programma, zal het bestuur met den schrijver eene overeenkomst maken, wanneer het stuk door vreemden zou moeten opgevoerd worden.

- De geleerde kunstkenner J. Weale, die onlangs eene groote reis deed naar Noord-Duitschland en Denemarken, heeft te Lubeck de groote schilderij met vleugeldeuren van Memlinc onderzocht, welke als het standaardstuk van den meester wordt geacht. Hij ontdekte op zijne reis een handschrift, met prachtige verlichtschilderingen, uitgevoerd door Cornelia Cnoop, de vrouw van meester Geeraard David van Oudewater, nog een beroemden Brugschen meester, alsook een handschrift van 1400, in verscheidene boekdeelen, met eene beschrijving der stad Brugge, waaruit blijkt dat de O.-L.-Vrouwekerk geheel met muurschilderingen versierd was en toen de prachtigste kerk van Vlaanderen moet zijn geweest. Volgens *Rond den Heerd,* waaraan wij 't vorenstaande ontleenen, zou de heer Weale alles hebben afgeschreven en zou voormeld handschrift ook de beschrijving bevatten van de muurschilderingen der kapel van 't Heilig Bloed, de grafzerken enz., benevens de beschrijving der muurschilderingen enz. van eene ongenoemde kerk van Brugge. Wel is het te hopen, dat de heer J. Weale deze merkwaardige stukken zal laten drukken.

Bergen. In het bosch van Angre, nabij Dour (Henegouwen), op de bezittingen van graaf de Louvencourt, is een nieuwe rotsgang ontdekt, welke gezegd wordt in schoonheid te kunnen wedijveren met de grotten van Han en Rochefort.

Buitenland.

Middelburg. Er is een begin gemaakt met de herstelling van den stadhuistoren, waarover wij gewaagden in 1881 (blz. 185). Aannemer is de heer H.J. Troupin, voor 23,030 gl., 1071 gl. minder dan de berekening van den bouwmeester L.E. Hezenmans, onder wiens leiding de werken verricht worden. De stellingen noodzakelijk voor hetmaken van de afmetingen en teekeningen, hebben 5080 gl. gekost. De werken moeten voltrokken zijn tegen 15 November 1884. Zie voor de afbeelding van voornoemden toren onzen jaargang 1872, blz. 138. Middelburgs stadhuis werd gebouwd door den Mechelschen bouwkunstenaar Anthonis-Kelderman en zonen (zie op cit. blz. 142).

- In 't begin van 1884 zal te Middelburg eene internationale tentoonstelling van gastoestellen worden gehouden.

Groningen. In deze stad werd op eenen koopdag, in de 2de week van December, 1000 gl. besteed voor een gouden

dames-nécessaire, stijl Lodewijk XVI (goudswaarde 80 gl.); een marmeren beeldje gold 1600 gl.

Haarlem. In deze stad werden op eene publieke verkooping in het begin van December verkocht: 40 blauw Chineesche porseleinen tellooren voor 1020 gl.; 2 koperen kanonnetjes op voetstukjes voor 600 gl.; 20 groene rijnwijnglazen voor 80 gl.; 12 dito 50 gl.

- In deze stad, bij eene verkooping van huisraad, den 11^{n} December, hebben 51 blauw porseleinen tellooren, met voorstellingen betreffende *het Tumult te Rotterdam*, samen opgebracht 979 gl., buiten de kosten.

Drenthe. Bij ontgravingen tusschen Sleen en Zweeloo en op Hondsrug zijn een aantal grafkruiken (urnen) gevonden, waarvan sommige nog overblijfsels van beenderen bevatteden.

Utrecht. Den 15^{n} October is in deze stad, met veel luister in het bijwezen van HH. MM. den koning en de koningin het standbeeld van graaf Jan van Nassau ingehuldigd.

Sterfgevallen.

ALFONS JULIUS DE BERGH, kunstschilder, geboren te Poperinghe, op 6 Juni 1844, te Antwerpen gevestigd en van wien wij in 1882, blz. 162, loffelijk gewaagden voor zijne tentoongestelde stukken is te Antwerpen overleden op, 16 October en den 20sten daaraanvolgende begraven op het Kiel.

ANDREAS JACOBUS JABOBS, een zoo zedig als geleerd man, vader van den beroemden jong overleden advocaat J. Jacobs, is op 15 November op zijn buitenverblijf in de Markgravelei overleden, 77 jaren 10 maanden en 26 dagen oud. Hij hield zich in de laatste jaren onledig met het opstellen van een werk over *Oud Antwerpen.* Voor zijne andere werken, zie 1869, blz. 111.

MGR. COLET, aartsbisschop van Tours en in Frankrijk gunstig gekend als stichtelijke schrijver, is einde November overleden, ruim 77 jaren oud.

Baron ANDREAS EDUARD JOLLY, luitenant-generaal in ruste, gewezen lid van het voorloopig bewind, is den 4^{n} December overleden te Brussel, waar hij op 13 April 1799 werd geboren. De overledene opperofficier muntte niet slechts uit in de krijgswetenschap: hij deed zich ook als kunstgeschiedschrijver met eere gelden, onder andere door zijne *Monographie de la chapelle de Bourgongne à Anvers*, een in groot formaat in 1858 te Weenen gedrukt werk met Franschen, Engelschen, Duitschen en Vlaamschen tekst. Hij hield veel omgang met kunstenaars en was G. Wappers' bijzondere vriend. Zijn lijkdienst heeft den 6^{n} December, ten 11 ure, onder een grooten toeloop, plaats gehad in de S^{t}-.Janskerk; hij werd te Laeken begraven.

GIUSEPPE CALENZOLI, een van Italië's meest bekende tooneelschrijvers, is volgens een bericht van 6 December overleden te Genua.

FRANCESCO BERGAMETTIE, de bekende Italiaansche schilder, uit Bergamo, is, volgens een bericht van 7 December, door den mist verblind, in het water geloopen en verdronken.

RICHARD DOYLE, de welbekende spotteekenaar, is volgens een bericht uit Londen van 11 December aldaar overleden, in zijn 57ste jaar. Hij was in Ierland geboren en een der voornaamste medewerkers aan het Londensche hekelblad *Punch* tot 1850, toen hij het blad verliet, omdat hij zijn godsdienstig gevoel gekwetst achtte door

eenige spotprenten tegen den Paus, door anderen ingezonden. Hij bleef echter arbeiden aan andere werken.

ULYSSES BUTIN is op 9 December te Parijs overleden, 46 jaar oud. Zijne voornaamste schilderijen zijn: *Afwachting*, *De kaapstander*, *De zeemansvrouw*, *De begrafenis*, *De belofte*, *Het vertrek.* Met laatstgenoemd stuk behaalde hij op de onlangs geslotene internationale tentoonstelling te Amsterdam een gouden eeremetaal. (Zie onze blz. 124; zie ook onzen jaargg. 1880 blz. 171, voor zijn tafereel *Ex voto*, hetwelk thans het museum te Rijssel versiert.) Hij laat een onvoltooid tafereel achter, voorstellende: *Graaf van Vermandois de vrijheden der stad Saint-Quentin verleenende*, bestemd voor het stadhuis zijner geboorteplaats St-Quentin.

MARIO, de beroemde zanger, die, een 40-tal jaren geleden, te Parijs in de Opera en den Italiaanschen schouwburg, naast Rubini, Lablache, Malibran en Grisi den roem der Italiaansche muziek handhaafde, is omtrent 12 December overleden. Zijn ware naam was: markgraaf di Candia. Hij werd in 1808 te Turijn geboren en was laatst bestuurder van schoone kunsten te Rome.

HENRI MARTIN, de bekende Fransche geschiedschrijver, is te Parijs overleden den 14^{n} December, 73 jaren oud.

VICTOR DE LAPRADE, een van Frankrijks meest uitstekende dichters, lid van de Fransche academie, is den 14^{n} December overleden te Saint-Cys-les-Vignes, 71 jaren oud.

JAN-BAPTIST-CICERO LESUEUR, de beroemde Fransche bouwmeester, is den 26^{n} December overleden te Parijs. Hij werd te Rambouillet geboren den 5^{n} October 1794.

Kanunnik Jacobus Jozephus Putman.

Er blijft ons over, voor dat wij dezen jaargang afsluiten, met een woord van hulde den uitstekenden letterkundige te herdenken, wiens naam boven deze regelen staat en die op 8 Mei, na eene niet langdurige ongesteldheid, te Utrecht overleed. Hij werd geboren te Oudewater, den 4^{n} Januari 1812.

Kanunnik Putman, die als deken van Utrecht de leiding over een breeden geestelijken werkkring had, onderscheidde zich door de meeste hoedanigheden die den goeden herder kenmerken. Hij werd dan ook niet slechts gewaardeerd, maar onverdeeld bemind. Hij was een waarlijk hooggeleerd priester en toonde zich steeds doordrongen en overtuigd van de verhevenheid der plichten, die hij, als dusdanig, te vervullen had. De roem mag hem nagegeven worden, dat hij aan zijne roeping niet heeft gefaald. De ernstige zending, welke hij op zich nam, toen hij den geestelijken stand omhelsde, heeft hij naar zijn beste vermogen, met onbezweken iever waargenomen, tot dat de dood hem aflossen kwam.

Muntte de zeer eerw. heer Putman uit als kerkelijk hoogwaardigheidsbekleeder, niet minder deed hij dit als letterkundige en schrijver.

Inzonderheid legde hij zich toe op de studie der Spaansche letterkunde, tusschen wier beoefenaars de groote Calderon hem bijzonder aantrok.

Dat deze uitstekende Spaansche dichter in ruimer kring bij het Nederlandsch publiek beter bekend is geworden dan tot hiertoe het geval was, mogen wij hoofdzakelijk dank wijten aan den zeer eerw. heer Putman. (Zie blz. 185.)

Ons tijdschrift was meermalen in de gelegenheid aan Putmans arbeid openlijk lof te brengen.[(1)]

Wij herinneren, ten voorbeelde daarvan, aan het opstel dat wij in 1880 hebben gewijd aan zijn groot werk, *Studiën over Calderon en zijne geschriften.* Dit belangrijk

(1) 1880, blz. 162; 1881, blz. 206; 1882, blz. 40.

boek vormt op het gebied van de studie der buitenlandsche letteren, eene van de rijkste aanwinsten die de Nederlandsche letterkunde in de 19e eeuw heeft gedaan.

De faam, die de hooggeachte diep betreurde schrijver er zich bij zijne tijdgenooten door verworven heeft, zal dan ook zeer zeker door het nageslacht worden gehandhaafd.

Algemeene bladwijzer.

Een drietal kinderversjes, door W. Van Spilbeeck	5.
Oude bouwwerken in Vlaanderen	5, 63.
Sang und Klang, van H. Flemmich. door A.T.	6.
De Burcht te Antwerpen.	6.
Herinnering aan het kasteel te Antwerpen. M.H. De Graaff	8, 16.
De nieuwere huisbouw te Antwerpen	10, 180.
Koninklijke Maatschappij ter aanmoediging van schoone kunsten te Antwerpen	11.
Onze-Lieve-Vrouwetoren te Antwerpen. D.V.S.	13.
Bijdrage tot de geschiedenis der O.- L.-V.-kerk. F.W.	14.
De gelukkigste dag van moeder Jansens. Verhaal door Jos. F. Buerbaum	14, 26, 32, 38.
Oostersche poëzie door J.A. Van Droogenbroeck	17.
Bloemenleven, van Teirlinck-Stijns. Beoordeeling door V.	17.
Opene plaats in het huis van Plantijn, te Antwerpen	20.
De voormalige Abdijkerk van Tongerloo en hare kunstschatten, door Fr. Waltm. Van Spilbeeck. (I en II, Zie den vorigen jaargang.) III. De abdijkerk in de XVIIIe eeuw. 21, 29, 40, 48, 53, 74. IV. De kerk na de afschaffing der abdij 82, 96, 108. Bijvoegsel. De kerk der vijftiende eeuw	142, 170.
De muziek bij de Turken	24.
Verbond voor kunsten, letteren en wetenschappen. Tentoonstellingen 1882	27.
Rietgezangen door P. Vierhout, naar Nic. Lenau	31.
Willem de la Marck, heer van Arenberg, door A. Schaepkens	37.
Beeldende kunst in Portugal, door P. Alberdingk Thijm	39.

Garibaldi, door Verax	42, 47.
Altaarblad der oude huidvettersgilde, te Herenthals	45.
Zilveren beelden te Antwerpen in 1455, door Ed. Van Even	49.
Antwerpsche reizigers, door J. Staes. XIV. Alois St. Le Grelle. - P. Joseph Visschers	55.
Maria Stuart, naar het Engelsch door A. Stoops	61.
Geïllustreerde muziekgeschiedenis	28, 63, 172.
Grave Jan, gedicht van dr. Karel de Gheldere	64.
De kruiwagens door Peeter Klein. Beoordeeling door K.	64.
Versierde oude bouwstijl, door Arnold Schaepkens	69.
De engel en het kind. Naar Reboul door J.E.H. Wijckmans	69.
Het nieuw museum van Antwerpen	70.
Meigroet, door Alex. Stoops	71.
Tentoonstelling van schoone kunsten, te Luik	71.
Willem Geefs (1805†1883)	72, 80, 116, 128.
Joanna Desideria Courtmans geboren Berchmans. Gedichten haar ter eere. door E. Hiel, 98; - K. Bogaerd, 98; - vrouwe Van Ackere geboren M. Doolaeghe, 99, 102.	75, 98, 102.
Tentoonstelling van schoone kunsten te Parijs	83.
Kerk te Oostakker (Slootendriesch) in Oost-Vlaanderen	85.
Hugo De Groot	86.
Peter Benoit te Parijs	87.
Eene Italiaansche vertelling	90.
Koninklijke, academie van schoone kunsten, te Antwerpen. Tentoonstelling. Prijskampen	104.
Van een eenig kind. Gedicht van Leonard Buyst	112.
Museum van Rijsel. Terechtwijzing. F.W.	119.

Liberté! Égalité! Fraternité! Gedicht van S. Daems 119.

Conscience's beeld door Frans Joris. D.V.S. 120.

Landliederen door dr. Karel de Gheldere. J. Staes 122.

Aan mijne kinderen. Karel de Gheldere 125.

Episode uit de Fransche omwenteling 126.

Op de Amsterdamsche tentoonstelling. G.K. 130.

De kunstschilder Lodewijk Van Engelen 131.

Hedendaagsch museum te Antwerpen. D. Van Spilbeeck 133.

Het Consciencefeest, 25 Sept. 1881. Gedicht van L. Buyst 134.

32e Driejarige tentoonstell. van sch. kunsten te Gent 145, 184.

Het lied van Brugge's beiaard. Theodoor Sevens 145.

Dood van Hendrik Conscience 149.

Lijkzang voor Conscience. J. de Geyter 149.

Bij Conscience's dood. W. Van Ryswyck 150.

Aan de nagedachtenis van Conscience K. Bogaard 150.

Rouwkrans op het graf van Conscience. L. De Koninck 151.

Levensbijzonderheden over H. Conscience, door L. Buyst 151.

Begrafenis van H. Conscience. - Redevoeringen van:
P. Willems, 155; - E. Hiel, 156; - Coppieters- 't Wallant, 57; - J.A. de Laet 157

Lijkplechtigheid te Antwerpen, 158. Redevoeringen van:
L. De Wael, 161; - J. Van Ryswyck, 161; - J. Hoste,162; A.C. Van der Cruyssen, 162; - Fr. De Potter, 163; D. Van Spilbeeck, 163; P. De Mont, 164; - G. Schoïers, 166; - Al. Nelis, 167; - J. Van Laere, 168.

Bij Conscience's graf. Alex. Stoops 169.

Lijkdienst in Antwerpen's hoofdkerk. Redenaar E. Claeys 169.

Paleis van het Brugsche Vrije	171.
De nieuwe Scheldekaaien te Antwerpen	173.
Internationale tentoonstelling te Amsterdam, M.H. De Graaff	174, 181.
Nieuw ruiterstandbeeld van Wellington	176.
Nieuw atheneum te Antwerpen	176.
Kring Wees u zelf	178.
Tafereeltje van P. Verhaert	181.
Mijn 80ste verjaardag. Vr. Van Ackere geb. M. Doolaaghe	183.
Plechtige zitting der koninklijke academie	186.
Vaderland, gedicht van S. Daems	190.
Een Albumblad, door Pol De Mont	190.
Aan vrouwe Maria Van Ackere geb. Doolaeghe. A.J. Servaas van Rooijen	190.
Het kasteel Moeland te Sint-Nicolaas. F. De Potter en J. Broeckaert	192.
Serafien-Cornelis-Amand Willems	192.
Lijkrede door E. Van Driessche, 196. - Id. L. Daerden,	197.
Kerstavond door A. Stoops,	197.
Kanunnik J.J. Putman	200.
Kroniek	11, 17, 28, 32, 44, 49, 65, 75, 84, 92, 106, 113, 124, 132, 139, 146, 171, 185, 198.

Mengelingen over Wetenschap, Nijverheid, enz.: De geneeskunst, 23. - Beweging der aarde, 31. - Amerigo Vespucci', 46. - Amerika's oudste wijngaard, 64. - Cervantes, 70. - Lichtbeelden op menschenvel, 70. - Eene wereldkaar van 1502, 79. - Sigarenasch als meststof, 85. - Vloeibaar koolzuur, 89. - Brandnetels, 96. - De zonnebloem, 111. - De grootste hangende brug, 112. - Kunstivoor, 112. - Tegen felle warmte, 113. - Phosphorstekjes, 113. - Russische kroonjuweelen, 113. - Ricinusplant tegen vliegen, 119. - De oogstmaanden, 119. - De langste dag, 122. - Broeikas voor kinderen, 122. - Oudst bekend kruisbeeld, 123. - Bankbriefjes buiten omloop, 123. - Water en land, 124. - Tegen verkoudheid, 124. - Delta, 124 - Bevolking der aarde, 126. - Goedkoope barometer, 126. - Om vetplekken weg te nemen, 126. - De Iguanodon, 127. - 's Menschen hart, 129. - Alumininm, 129. - Oude stalen pennen, 131. - Nieuwerwetsche academie, 134. - Heete bron, 134. - De dronkenschap, 169. - De ark van Noach, 170. - Bloemen, 179. - Viooltjes op stam, 179.

Spreuken en gedachten.	7, 10, 20, 25, 26, 31, 42, 47, 70, 87, 103, 105, 111, 126, 131, 180, 197.

Sterfgevallen. Aimard, G. 115; Allard, J.F. 101; Alpaerts, A.J. 140; Aubry, 68; Beernaart, A. 116; Begas, O. 191; Bellet-du Poisat, P.A. 191; Béranger, T.B.A.E. 101; Bergamettie, F. 200; Berleur, J. 140; Bernicat, F. 52; Berrus, A. 100; Bertlepsch, 100; Bescherelle, M. 36; Blanc, L. 19; Blankart, M. 100; Bouré A.F. 100; Butin, U. 200; Calenzoli, G. 200; Cartani, M.A. 19; Carlen, R. 44; Carpentier, D. 19; Castagnola, G. 191; Castellano, A. 115; Cathelineux, C. 19; Chamber, W, 101; Clesinger, F, B.A. 19; Colet, 200; Coll, G. 191; Conscience, H. 149; Corr, F. 36; Coutau, A. 100; David, L.F. 140; De Backer, A. 100; De Bizeau de Hauteville, A. 100; De Braekeleer, F. 101; De Bergh, A.J. 200; Dechamps, mgr. V.A.I. 191; De Colbert Chabenais, 191; De Cuyper, P.J. 191; De Fabris, E. 116; De Koninck, E. 68; De la Bidollière, E. 101; De Laprade, V. 200; Dens, J.C.P. 44; De Plasman, L. 100; Dessain, E.F. 19; Doré, G. 36; Doyle, R. 200; Dozy, R. 100; Dubufe, E. 140; Ducaju, J.J. 102; Ducrest, 19; Eenens, A.M. 36; Enault, E. 140; Faider, V. 19; Felsing, J. 102; Ferstel, H. 139; Franck, J. 36; Gambetta, L. 19; Geefs, W. 36; Gergonne, A. 100; Geyer, A. 139; Gheysens, X.A. 52; Grenier, J. 68; Gruau de la Barre, R. 36; Halévy, L. 140; Hennen, M. 102; Heuschling, X. 101; Huot, G. 44; Jacobs, A.J. 200; Jacometti, I. 100; Jeitteles, H. 52; Jerichau J.A. 139; Jolly, A.E. 200; Klein, J. 101; Knigge, O. 68; Lachaud, A. 19; Lalmand, F.J. 52; Lamazon, mgr. 116; Lambert, A. 68; Lanastre, A. 139; Lebens-Schul, F.E. 115; Leemans, E.F. 19; Lefebvre de Laboulaye, E. R, 101; Legrand, N. 191; Legrelle, A.S. 52; Léon, D. 191; Lessels, J. 191; Lesueur, J.B.C. 200; Maillard de la Gaurnerie, 115; Manet, E. 100; Mario, 200; Martin, H. 200; Marx, K. 68; Masson, M. 100; Mees, G. Azn. 36; Melnikoff, P. 100; Mérian, P. 44; Merley, L. 191; Méry, L. 68; Moffat, R. 140; Niboyet, E. 36; Nolau, J. Fr. 116, Persey, A. 191; Pin, E. 100; Plateau, J. 101; Poirson, M. 19; Pollet, V.F. 19; Poullet, E. 19; Putman, J.J. 200; Quitard, P.M. 19; Reid, M. 119; Remington, G. 191; Rémont, M. 68; Riedel, A. 140; Rivière, H. 101; Roelant, E.L. 115; Rondé, Ph. 191; Roux, G.F. 36; Sabine, E. 115; Sandeau, J. 100; Sauvageot, Ch. 44; Schiffmann, J. 101; Sell, Ch. 116; Sellier, C. 19; Seybert, H. 190; Siegert, A. 191; Siemens, W. 191; Siraudin, P. 142; Spottiswoode, W. 115; Steyn Parvé, D.I. 100; Stolz, A. 191; Tonnetti, A. 191; Tourguéneff, 140; Toutenel, L.J.P. 140; Trollope, A. 19; Van Boom, H.M. 19; Van de Gehugte, J.H.M. 19; Van den Ancker, H.F.C. 116; Van den Brink, H.J. 101; Van den Nest, G.J.E. 140; Van der Heyden, E. 191; Van Doosselaere, I.S. 115; Van Kerckhoven, J.H.A. 140; Vanucci, A. 115; Van Vloten, J. 191; Veuillot, L. 100; Viardot, L. 100; Volkman, R. 191; Von Blaes, K. 19; Von Flotow, F. 36; Vrancken, J.T.H. 36; Wagner, R. 44; Willems, S.C.A. 192; Wilson, J.W. 140; Young, J. 100.

II. Ontledende tafel der kroniek.

Academie van Antwerpen; Prijskamp van Rome, 17, 72, 139. - Tentoonstelling van kunststukken, 50, 185. - J. Janssens, leeraar, 50. - Tentoonstelling - Prijskampen, 104. - P. Beaufaux, ontslaggever, 106. - Varia, 171. -

- van België: Nieuwbenoemde leden, 12, 33, 66. Prijsvragen, 44, 93, 139, 171, 188. Plechtige zitting, 186.

Archieven. Hasselt, aanwinst, 12. - Mechelen, zegelverzameling, 18; Ibid. gezichten, 50. -

Beeldhouwkunde, Beelden aan 't gerechtspaleis te Brussel, 12, 106; Wandeling van den Kleinen-Zavel, 185. - Stadhuis van Leuven, 12. - Tentoonstelling Amsterdam, 12. - Dinant. Monument Wiertz, 18. - Beelden aan de Zuiderstatie, Brussel, 33. - J. De Braekeleer, 50. - Borstbeeld Willem I ontdekt, 50. - Brugge, altaar, 66. - J. Lambeaux, groep Druon Antigoon, 106. - H. Beyaert, fontein 106. - De Boeck en Van Wint, troonhemel, 106. - Antwerpen, gedenkteeken Afkoop van den Scheldetol, 132. - Brussel driejarige prijskamp, 132. - Utrecht, Jan Van Nassau, 200.

Benoemingen, België's academieleden, 12, 33, 66. - H. Fontaine, muziekleeraar, 17. - De Haes, commandeur, 18. - IJperens stadsbouwmeester, 18. - Benoemingen van kunstenaars in de Leopoldsorde, 33. - Alberdingk Thijm, eerelid van *Arti et Amicitiae,* 33. - Le Blant, bestierder der Fransche school, te Rome, 34. - Fr. Defregger geadeld, 35. - J. Stobbaerts, ridder van enz., 50. - J. Janssens, leeraar aan de academie, te Antwerpen 50. - Fraikin, lid der academie van Parijs, 50. - von Flotow, van 't Instituut, 51. - Keurders prijskamp van Rome, 92. - J. Van den Dries, officier der Nicham - orde, 92. - P. Willems, lid der academie van Holland, 93. - Maefarrau weigert 't ridderschap, 95. - A. Goovaerts, enz. in de Leidsche maatschappij 107. - Resideerende leden der Maatschappij ter Aanmoediging van Schoone Kunsten, 113. - J. Van Beers, commandeur, 113. - Leden der commissie van monumenten, 113. - Beoordeelaars van toonkunde 113. - P. Haverkorn, bestuurder van 't museum Boymans, Rotterdam, 114. - Amsterdamsche tentoonstelling, onderscheidingen, 124. - Tentoonstelling Gent, eeremetalen, 145. - F. Marinus, burgerkruis, 146. - J. Robie, Eerelegioen 171. - R. Serrure, Friesch Genootschap, 172. - J. Bilmeyer en J. Van Riel, als bouwmeesters van 't gasthuis te Maastricht, 198.

Bibliotheek. Straatsburg, 35. - Ossuna, 58, 189. - Keizerlijke Russische, 115. - Antwerpsche ingehuldigd, 132. - Leiden hoogeschool, 147, - Rome. Vaticaan, 148. - Sint Petersburg, 189.

Boeken aangekondigd en verschenen. Langerock en Van Houcke, Oude bouwwerken in Vlaanderen, 5, 63. - H. Flemmich, Sang und Klang, 6. - Olivier, Annales du bibliophile belge, 12. De komeet. 18. - S, Daems, Maria-Almanak, 197. - Van den Branden, Geschiedenis der Antwerpsche schilderschool. Vertaling, 18. - K. de Gheldere, Landliederen, 18, 122. - Wambach, Mozes op den Nijl, 28. - Album der Antwerpsche etsers, 28, 65, 113, 185. - Rubensbulletijn, 28. - Boers, Geïllustreerde muziekgeschiedenis, 28, 63, 172. - Ph. Rombouts, *Certificats délivrés aux imprimeurs* par Chr. Plantin, etc., 32. - Fr. De Potter, Geschiedenis der stad Gent, 33. - J.H. Van Balen, De vogels van Nederland, 33. - Schlegel, Nederlandsch-Chineesch woordenboek, 34. - J. Bohl, Dante's Paradijs, 34. - M. Vachon, Over de Fransche kunstnijverheid, 34. - Boeken in Engeland verschenen', 35. - Frijs, Lapsch-Latijnsch-Noordsch woordenboek, 36. - A. de Ceuleneer, *Le Portugal*, *notes d'art* etc., 39. - A. Fernan, laatste zangen, 44. - Rotsaert, handleiding bij het zangonderwijs enz., 49. - L. Neetesonne, Leerwijze van doorzichtkunde, 49. - Graf- en Gedenkschriften der provincie Antwerpen, 49. - B. Stockmans, Geschiedenis der gemeente Mortsel, 50, 113. - Hollandsche kustkaarten, 50. - P. Klein, De kruiwagens, 64. - H. Riegel, Geschichte der Wandmalerei in Belgien, 67. - Chineesche Amerikaan, 68. - P. Génard, *Armorial des institutions communales d'Anvers*, 84. - J. Staes, Antwerpsche reizigers, 84. - E. Callant, Lentebloemken, 84. - A. Droesbeke, De visschers van Blankenberge, 84. - J. Van

Deurme, Schets eener geschiedenis der abdijen van S^{t}.-Baafs en S^{t}.-Pieters, 84. - J.F. De Wit, de geheimen van het teekenonderwijs, 93, 139. - M. Van Spilbeeck, *l'Abbaye de Soleilmont et la ville de Gand,* 93. - Londensch snelblad, 96. - Courtmans, volledige werken, 106. - Guido Rotiers, Jeugdig groen, 114. - S. Daems, Luit en fluit, 124. - E. Gregoire, Acht oude liederen ten dienste der lagere scholen, 139. - Van Tricht, Baetslé, Onze insecten, 146. - Mej. Alberding Thijm, Een luchtkasteel; Casteel, De Eereprijs; 146. - Fr. Ewerbeek, *La Renaissanse en Belgique et en Hollande,* 148. E. Van Bergen, Calderon, zijn leven en zijne werken, 185. - A.J. Germain, Handboek voor aardrijkskunde, 188. - Ad. Duclos, *Bruges en trois jours,* 188. - H. Flemmich, Die zwei kleine Robinsone, 189. - Maria-Almanak, 197. - Vlaamsche liederen, 199. - Rouwkrans op het graf van mgr. V.A. Deschaps, door L. De Koninck, 199. - Jodendom en Vrijmetselarij, 199. - Het hoofd van 't huis, door V. Loveling, 199. - De broek van den burgemeester, door M. Van Caeneghem, 199. - *Les Huguenots et les Gueux,* door Kervyn van Lettenhove, 199.

Bouwkunde. Leuven, Stadhuiszaal, 12. - Antwerpen, Borgerhoutschepoort, 28. - Prijskamp der Antwerpsche bouwmeesters, 28, 33, 132. - Plan van conservatorium, te Brussel, 33. - Prijskamp der Bouwkundige maatschappij van België, 33. - St.-Michielskerk, te Zwolle, 33. - Parijs, Belgische kolonie, 34. - Munt te Amsterdam, 50. - Petersborough, Hoofdkerk, 67. - Berlijn, IJzeren schouwburg, 67. - Dom van Aken, 67. - Gent, Hoogeschool, 84. - Clovistoren, Parijs 95. - Antwerpsch academiegebouw, 106. - Brugge, Spoorweghalle, 106. - Reliquiekas, 106. - Ronaan, St.-Amandusrefuge, 114. - Willem Tell-kapel, 115. - Antwerpsch museum, 70, 146. - Parijs. Arena Lutetia, 147, - Herbouwing Sorbonne, 147. - Halle Saale, ontwerp van schouwburg, 148. - Het Brugsche Vrije, 171. - Groningen, Schouwburg, 172. - M. Van Rossums huis, 172. - Brussels gerechtshof ingehuldigd, 185. - Viaduct te Gabarit, 188. - Maastricht, gasthuis, 198. - Middelburg, stadhuistoren, 199. - Poelaertsplaats te Brussel, 199.

Feesthulde. Mevr. Courtmans, 18, 50, 75, 98, 102, 114. - Buys, 18. - F. Marinus, 33. - N. De Keysersprijs, 44. - Huig de Groot, 51. - Rafaëls eeuwfeest, 67. - Van der Moeren, 93. - Bezoeken aan Shakespeare's huis, 95. - P. Benoit, 106. - E. Wauters, 106. - Van der Heyden, 107. - Leuvensche hoogeschool, 114. - Conscience, 93, 132, 139, 198. - F. Joris, 146. - H. De Braekeleer, enz. 171. - Ph. Rombouts, H. Verdonck, 171, - E. Verbrugge, enz. 171. - L. Gallait, 172.

Gedenkteekens- en beelden. L. De Winne, 12. - Fransche Furie, 28. - Aan J.J. Van Oosterzee, 34. - G. Budé, 35. - Cl-Gellée, 35. - Napoleon IV, 35. - V. Emanuel, 36. - De Keyser, 44. - Alex. Dumas, 51, - Demoulin, 66. - Gilon, 66, 114. - Luther, 98. - H. Conscience, 93, 132. - L. David, 94. - Auber, 95. - Quinet, 95. - Dupont de l' Eure, 95. - Disraeli, 96, 188. Alexander en W. van Humboldt, 96. - Breydel en De Coninck, 106. - E. Verboeckhoven, 113, - P. Benoit, 113, Betje Wolf en Aagje Dekker, 114. - Scheldetol afgekocht, 132. - Von Liebig, 132, 189. - Utrecht, Mulder, 147. - Zutphen, Martinet, 147. - Murdoch, 147. - Wellington 176. - Du Mortier, 172. - W.A.C. Ernst der Nederlanden, 172. - Theophraste Renaudot, 188. - Duitsch nationaal gedenkteeken, 188. - Hoffmann von Fallersleben, 189. - Ristori, 189. - D. Goldoni, 189. -. Isabella de katholieke, 189.

Graveerkunst. Album der Antwerpsche etsers, 28, 65 113, 185. - Het werk van Rubens, 44. - Platen van A. Schaepkens, 62. - Sterkwaterplaten, *Journal des Beaux-Arts*, 66. - J.B. Michiels, Platen naar Leys, 92. - Houtsneden door Jan De Blust, 104. - Werken van Fr. Lauwers, 106. - Tentoonstelling, Weenen 96, 124. - De verstooting van Agar, door L. Van Leyden, 148. -

Kunstnijverheid, Parijs, Museum, 19. - 's-Gravenhage, glasramen, 107.

Museums, Antwerpen, 18, 65, 92. 132, 185; Ibid. Plantijn, 28. - Arnhem, Oudheden, 50. - Berlijn, 189. - Brussel, 33, 84. 171, - Budapest, 35. - Dresden, 115. - Gent, 12. - Londen, Britsch, 67; South-Kensington, 95. - Napels, 36. - Parijs, Kunstnijverheid, 17; Louvre, 36, 97. - Rijssel, 95, 107. - Sheffield 188. - Weenen, postzegelsmuseum, 148.

Onderwijs. Maastricht, Muziekschool, 12. - Philadelphia, Hoogeschool, gift, 190.

Ontvreemdingen, rampen, gedingen, *enz.* Parijs, H. Dyonisiuskerk, Diefstal, 34. - Grenoble, Munten ontvreemd, 35. - Beeldhouwersproces Lawes - Belt, 35. - Sydney, Garden-Palace verbrand, 36. - Proces De Vriendt - Illustration Européenne, 44, 66. - Aftruggelarij, 50. - Instorting te Avranche, 51. - St Pierre-Guiberon, 51. - Proces Claeys-Serrure-Verhas, 66. - Brand, kasteel Montgoger, 67. - Beursverlies, 67. - Nagemaakte schilderijen, vonnis te Parijs, 94. - Sevilla, gouden toren dreigt in te storten, 96. - Vervalscht handteeken van Corrot, 107. - Of het portret geleek? 115. - Aardbeving Isehia, 132. - Valsch handschrift, 147. - Manchester, panoramabrand, 188. - Von Liebigs standbeeld, 189. - Knoxville, waterverdwijning, 190. - Krakatau's uitbarstingen, 190. - Paleis der Natie te Brussel afgebrand, 199.

Oudheden ontdekt. Nijmegem. 12. - Tabernakel te koop, 28. - Dal van den Euphraat, 35. - Athene, 36. - Epidaurus, 36. - Maaseyck. 44, - Utrecht, 50. - Heythuizen, 51. - Mandeure, 51. - Gastuche, grafzerken, 66. - Parijs, 67. - Andernach, 67. - Delos, 68. - Egypte, 68. - Mexico en Rhodes, 68. - Maastricht, 93. - Lagemierle, 94. - Bully-Granay, 95. - Suez, 96. - Amsterdam, Utrecht, 107. - Rijn-Pfalz, 115. - Luik, 124. - Venlo, 132. - Middelburg, Utrecht, 147. - Rome, 115, 148, 189. - Waver, 171. - S^{t}.-Odilienberg, 172. - Wier, Longerhouw, 172. - Peterborough, 188. - Verona, 189. - Athene, 189. - Lissabon, 189. - Christiania, 190. - Chazy, 190. - Djerba, 190. - Bergen, Rotsgang, 199. - Lubeck. Werken van Memlinc, C. Cnoop enz. 199. - Drenthe, grafkruiken, 200.

Panorama H. Gervex en P. Carrier, 94. - Mari Ten Kate, 147. - Manchester, verbrand, 188.

Prijskampen. Voor eene volksgeschiedenis van Mechelen, 12. - 5jarige voor natuurlijke wetenschappen, 12. - Van koorzang, 12. - Standbeeld Breydel-De Coninck, 12, 106. - Van Rome, 17, 92, 139. - Voor geneeskunde, 18, 44. - Maatschappij der Antwerpsche bouwmeesters, 28, 33, 132. - Bloemenkring. Werk over kruidkunde, 32. - Nederlandsche tooneelletterkunde, 33. - Bouwkundige maatschappij van België, 33. - Sterkwaterplaten voor *'t Journal des Beaux-Arts,* 33, 66. - De Wetenschappelijke Nederlander, Hugo de Groot, 34, 87. - Association littéraire internationale, 34. - V, Emanuels gedenkteeken, 36. - De Keysersprijs, 44. - Dichtkunde, cantaten, 66, 184. - Gent, beeldhouwkunst, 66. - Amsterdam, tentoonstelling, 66. - Mijnlamp, 67. - Beeld Hugo de Groot, 34, 87. - Koninklijke academie, 93, 139, 188. - Brussel Nationaal tooneel, 93. - Lofdicht op Conscience, 93, 146. - Prijs gesticht, Parijs, 95. - Antwerpsche,

academie, 104. - Staatsprijs van tooneellettterkunde, 106. - Beoordeelaars van toonkundige samenstelling, 113. - Prijsvraag voor leeraars, 113. - Beeldhouwkunst, Brussel, 132. - Utrecht, Provinciaal genootsch. v. kunsten en wetensch., 147. - Antwerpen, Gedenkteeken van de Fransche furie, 185. - Brussel. De Wijngaard. Alleenzang en kluchtliederen, 185. - Histoire des arts du dessin. 188. - Vlaamsche Broederbond, blijspel in 2 bedrijven, 199.

Provincieraaad van Antwerpen, Hulpgelden, 124. -

Reizen. Kunstreis P. Verhaert, 18. - Stichting voor Fransche ontdekkingsreizen, 34. - Afrika, 50, 106. - Hollandsche kustkaarten, 50. - Opzoekingen in de Roode Zee, 107. - Noordpool, 132, 188. - Mari Ten Kate, 147, - Liverpool-Nieuw-York, 188. - J. Weale, 199.

Schilderwerken. Myin, R. Mols, 11, 28. - Tijdgadt. 12. - Herbo, 12. - J. Steen, 12. - H.A. Bource, 17. - Swerts, 18. - Gallait, 18. - Hals, 18. - Moreau, 34. - Guffens, 66. - Van Rysselberghe, 66. - Pauwels, 66. - Munkacsy, 67, 107. - Fr. Angelico, 68. - Rubens, 84. - Portret Van Dyck, 84. - P. Pourbus, 93. - Mantegna, 95. - Verlat, 95. - Makowski enz., 96. - Van Dijck, 107. - J. de Lalaing, 114, - von Angeli, 114. - Een A. Durer ontdekt, 115. - Verhaghen, 132, - Van der Ouderaa, 171, 199. - R. Cogghe, 185. - Hans Makart, 189. - Matezko, 189. - A. Cluysenaer, 199. - Memlinc, 199. - K. Piloty, 199.

Sterrekunde, Venus voorbij de zon, 11.

Taalkunde. Spelling van plaatsnamen, 12. - Taalcongres. 93.

Tentoonstellingen. Amsterdam: Beeldhouwkunst, 12; Internationale, 56, 124; Antwerpen: Academie, 50; Verbond van kunsten enz. 27, 199; Internationale, 139; Leemans, werken, 75; L. Van Engelen, id. 131. - Boston, 68. - Brussel. l'Essor, 33. Bouwkunde, 124. - K. Piloty, 199. - Gent: Driejarige, 84, 145, 148; schilderijen, 50; Van Rijsselberghe, 66. - IJper; Oude nijverheid en kunst, 66, 132. - Leuven: Verhaghens werken, 132. - Londen: Von Bute, 35; Visscherij, 67; Zondags al of niet te openen, 95; drukkunst, 147. - Lyon, 95. - Mechelen: oudheid enz. 139. - Middelburg: 67; Gastoestellen, 199. - Munchen: 188, - Namen: 107, 146. - Nizza, 147. - Parijs, 51, 94. - 's Gravenhage; Hollandsche teekenmaatschappij, 146. - Straatsburg: 99. - Weenen: 96, 124, 189.

Tooneelkunst. Fransche schouwburg: Brussel, 18. - Lijfrent aan miss Kelly, 35. - Hugo de Groot, door Alberdingk Thijm, 66. -

Tooneelletterkunde. Keurders voor den driejarigen prijskamp, 33. - Bekroond tooneelstuk; Oom Felix, 93. - Staatsprijs aan F. Gittens, 106.

Toonkunde, Prijskamp voor koorzang te Brussel, 12. - Maastricht, muziekschool, 12. - Oratorio van Blockx, 17, 66. - Wambachs Mozes op den Nijl, 28; Yolande, 185. - Muziekgesticht Strauss, 35. - Viool-Piano, 35, - Orgel te Brée, 44; te Antwerpen, 124, 185. - Brussel, concert Wagner, 50. - Saint-Saëns; Henri VIII, 51. - Feest van St Gregoriusvereeniging, 75. - R. Bogaert, De visschers van Blankenkerge, 84. - Benoit: Lucifer, De Schelde, 87, 92, 106, Festival, Gent, 93, 114. - Leeuwarden, Rubenscantate, 94. - Londen, Festival 107; Music Publishing agency, 114. - Miry, de koningin der bloemen, 114.

Varia. Brugge. Davidsfonds. Voordracht Mues, 12. - Fabriek peinture Bogaerts verkocht, 12. - Gent, Waalsche onverdraagzaamheid, 18. - Busken-Huet, Fransch burger, 19. - Conscience's ziekelijkheid, 28. - P. Féval, 34. - Stevensstraat te Parijs, 34. - Glazen doodkisten, 34. - Oostenrijksche gedenkpenning, 35. - Lichtbeelden op porselein, 36. - Nieuwe kleur in drukinkt, 51. - Belasting op kunstenaars, 68. - Lijk en gedenkteeken Lies overgevoerd, 81. Lijk van koningin Isabella, 93. - Middelburg, hergoten klokken, 94. - Duivenschieten verboden, 96. - Romans per kilo, 96. - Legaat Nottebohm aan Antwerpen, 112, 132. - Zondagsrust, 114. -

Gasprijsvermindering, 115. - Lichtteekeningen naar schilderijen, 115. - Muurtapijten, Antwerpen, 132. - Philadelphia, beiaardspel, 139. - Brugge, Davidsfondsfeest, 146. - Postzegel 147, - W. Arnold, lijfrent, 147. - Petroleumbronnen, 148. - Paalbewoners, 188. - Heinrich Heine's gedenkschriften, 188. - Americanistencongres te Kopenhagen, 189.

Veilingen van boeken, Beckford-boekerij, 35, 115. - Londen, 147 - Ossuna: 68, 189.

van kunstwerken. Haarlem, 18. - Vieuxtemps' violen, 33. - 's-Gravenhage, 33. 93. - Parijs, 51, 67, 95. - Brussel, Ruelens, 66. - Bordeaux, 67. - Leemans' werken, 75. - Londen, 67, 107, 114, Ibid, violen, 114. - Amsterdam, 94. - Prenten, 96. - Prenten, huis Plantijn, 113, 198. - Van Teck, 147. - Miles, 147. - Gravuur L. Van Leyden, 148. - Rotterdam, schilderijen, 172. - B^{ron} A. Van Zuylen van Nyevelt, 198.

van oudheden. Amsterdam, 12, 50, 147, 172. - Goudleder, 34. - Furstenbergs zilverwerk, 32. - Parijs, 51, 94, 95. - Verzameling Minard, 93. - 's-Gravenhage, 93, 114. - Zwolle, Gobelins, 94. - E. Gevers, 198. - Groningen, 199. - Haarlem, 200.

Wetenschappen. Aquarium te Amsterdam, 33. - Binnenzee in de Sahara, 34. - Deschevrens weerkundige toestellen, 35. - Panclastiet, 51. - Christus' geboortejaar, 67. -

III. Bladwijzer der platen.

Beeldhouwkunde. Alva's standbeeld, 8; standbeeld van Quinten Massijs door J. De Braekeleer, 11; Altaarblad door P. Borremans te Herenthals, 45 (zie over dezen beeldhouwer ook 1879, blz. 30); Afbeelding kruiwagen op de Misericordiae, van St.-Spire te Corbeil, 64; F. De Merode door W. Geefs, 80; Grafstede van den H. Hubertus door denzelfde, 81; Diana van Versailles, 101; Apollo van den Belvedere, 104; Herahoofd, 105; Grafbloemen strooiende Herder, door W. Geefs, 116; Standbeeld van generaal Belliard, idem, 117; H. Conscience, zittende beeld door F. Joris, 120; Leopold I door W. Geefs, 128, 129;

Bouwkunde. Antwerpen: Toren der Burcht, 6; Gezicht van de Burcht, 7; Bierpakhuis op de Vlaamschekaai, 10; O.-L-Vrouwetoren, 13; Portaal der Predikheerenkerk, 14; Opene plaats in het huis van Plantijn, 20; Nieuw atheneum, 177; Brouwerij de Leeuw, 180; Tongerloo: Toren der Abdijkerk, in 1811, 21; Grondplan der Abdijkerk, in 1796, 41; Prelaatsgebouw van 1479, 53; Brussel: Congreskolom, 72; Groote zittingszaal in het paleis der academiën, 186; Brugge; Halletoren, 145; Paleis van het Vrije, 171; Kerk te Oostakker, 185; Het kasteel Moeland te S^{t}.-Nicolaas, 192.

Handteekens en handschriften. H.J. Verbrugghen, 40; P. Borremans, 46; Peeter Klein, 65; W. Geefs, 73; Brief van H. Conscience aan F. Joris, 121; S. Willems, 193.

Oudheidkunde. Reliquieënkast te Tongerloo, 29; Altaarblad en naam van P. Borremans, 45 en 46.

Portretten. W. de la Marck, 37; Maria Stuart, 61; W. Geefs, 73; mev. Courtmans, 77; G. Hermans. 97; J. De Bue, 109; Bossuet, 146; Otto Venius, 141; S. Willems, 193.

Tafereelen. Antwerpsch museum: Portretten door W.J. Herreyns, 97, 109; Antwerpsche vischvrouw door P. Verhaert, 133; Optocht der maatschappijen voorbij Conscience's beeld door E. Farasijn, 148; De nieuwe Scheldekaaien te Antwerpen door C. T'Felt, 173; Binnenkamer door P. Verhaert, 181.

Zegels, Wapenschilden. J. Van der Achter, 53; Waszegel der XVe eeuw, 69.

Zinnebeelden en Opluisteringen. De inwoners van Antwerpen het kasteel afbrekende, 3 Augustus 1577, 17; De muziek bij de Turken, 24; Koffiehuis te Caïro,

2[5]; Heiligenbeeld, 49; Cupido zijn pijlen slijpende, 64; Vervoertoestel in het Noorden van China, 65; Chineesche zeilkruiwagen, 65; Meisje door C. T'Felt, 125.

Drukfeilen, terechtwijzingen en verbeteringen.

Blz. 14, 1e kolom, 13n regel. L. Serrure, overleden in 1845, in plaats van 1844.

Blz. 43, 2e kolom: 8n regel zie over P. Borremans ook 1879, blz 30.

Blz. 52, 1e kolom A.S. Le Grelle is op 7, in plaats van 5 Maart overleden.

Blz. 71, 1e kolom 10n regel, lees: boomen, in plaats van bloemen; achter den 44n regel:

> Blijf, o Moeder, onze hulpe,
> Onze blijdschap, onze vreugd.